

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

СЪБРАНО НА СТРАНИЦИТЕ
КЪМ КУЛТУРАТА-
И СЪВРЕМЕННА ИСТОРИЯ
1887-1901

1989 г.

ИЗДАТЕЛСТВО РУДОЛФ
ЩАЙНЕР, ДОРН-
АХ/ШВЕЙЦАРИЯ

Издадено от Администрацията на наследството на Рудолф
Щайнер. Редактирано от Едвин Фробьозе и Вернер Тайхерт.

Първо издание в «Публикации от ранните литературни произведения»:
От брой 8 (том I) Дорнах 1939; брой 11 (том II) Дорнах 1940; броеве 12,
13, 15, 18 (томове ffl) Дорнах 1940-1944; брой 19 (том IV) Дорнах 1941;
броеве 21, 22, 24 и 25 (том V) Дорнах 1946-1958.

2-ро издание (първо издание в един том)
Пълно издание Дорнах 1966

3-то издание, пълно издание Dornach 1989.

Списък на източниците в списанието на страници

716/717.

Библиография № 31

Всички права запазени от Администрацията на имението „Рудолф
Щайнер“, Дорнах/Швейцария

© 1966 от Администрация на имението „Рудолф Щайнер“,

Дорнах/Швейцария

Отпечатано в Германия от Kooperative Dürnau, Дюрнау

ISBN 3-7274-0310-1

СЪДЪРЖАНИЕ Референции за списанията

Страници 716/717

Аз

Есета от «Deutsche Wochenschrift» 1888, VI. година

Седмицата от 30 декември 1887 г. до 5 януари 1888 г., бр. 1...	17
„Седмица“, 5 януари – 11, 888, №	220
Седмицата от 12 до 18 януари 1888 г., бр. 3	22
Седмицата от 18 до 24 януари 1888 г., бр. 4	26
Седмицата от 25 до 31 януари 1888 г., бр. 5	30
Седмицата от 1 до 7 февруари 1888 г., бр.	639
Седмицата от 8 до 15 февруари 1888 г., бр.	743
Седмицата от 15 до 22 февруари 1888 г., №	847
Седмицата от 22 до 29 февруари 1888 г., бр.	950
Седмицата от 1 до 7 март 1888 г., бр. 10	53
Седмицата от 7 до 14 март 1888 г., №	1156
Седмицата от 14 до 21 март 1888 г., №	1262
Седмицата от 22 до 28 март 1888 г., №	1364
Седмицата от 29 март до 4 април 1888 г., №	1467
Седмицата от 5 до 11 април 1888 г., №	1570
Седмицата, 11 - 18 април 1888 г., бр. 16	74
Седмицата от 18 до 25 април 1888 г., №	1776
Седмицата от 26 април до 2 май 1888 г., №	1878
Седмицата, 3 март-10 май 1888 г., бр. 19	80
Седмицата, 11-16 май 1888 г., бр. 20	82
Седмицата, 17-23 май 1888 г., бр. 21	85
Седмицата от 23 до 30 май 1888 г., №	2288
Седмицата от 31 май до 6 юни 1888 г., №	2390
Седмицата от 6 до 13 юни 1888 г., №	2493
DieWoche, 14-20 юни 1888 г., №	2596
Седмицата, 21 - 27 юни 888, № 26	99
Седмицата от 28 юни до 4 юли 1888 г., бр. 27	102
Седмицата от 5 до 11 юли 1888 г., бр. 28	105
DieWoche, 11-18 юли 1888 г., № 29	108

Германската националистическа кауза в Австрия. Парламентарното представителство на германците	111
Немски седмичник 1888, том VI, № 22	
Германската националистическа кауза в Австрия. Германските духовници и техните приятели	116
Немски седмичник 1888, том VI, № 25	
Германската образователна система (в Австрия) и г-н фон Гаутш	121
Немски седмичник 1888, том VI, бр. 23	
Монсенъор Гройтер	127
Немски седмичник 1888, том VI, № 26	
Думите на императора	130
Немски седмичник 1888, том VI, № 26	
Папство и либерализъм	134
Немски седмичник 1888, година VI, бр. 28	
Германците в Австрия и техните непосредствени задачи	139
German Weekly 1888, том VI, бр. 29	

II

Общо събрание на Гьотевото дружество	149
Хроника на Виенското Гьотево дружество, том V, година 6, № 5, 25 май 1891 г.	
Молтке като философ	154
Литературен Меркурий, том XII, № 15, 9 април 1892 г.	
Максимилиан Хардън „Отстъпник“	158
Литературен Меркурий, 10-та година, бр. 27, 2 юли 1892 г.	
Дружество за етична култура“ в Германия .	164
Литературен Меркурий, том XII, № 40, 10 октомври 1892 г.	
Общество за етична култура“	169
Бъдещето, том I, № 5, 29 октомври 1892 г.	
Дж. М. Бош „Човешкото състрадание: Принос към основите на научната етика“	176
Литературен Меркурий, том XII, № 50, 17 декември 1892 г.	
Адолф Герек „Безнадеждността на морализма“	177
Литературен Меркурий, том XII, № 51, 24 декември 1892 г.	
Стари и нови морални концепции	180
Бъдещето, том II, № 16, 14 януари 1893 г.	

Велика херцогиня Софи Саксония	187
Списание за литература, 66-та година, бр. 14, 8 април 1897 г.	
Католицизъм и прогрес	189
Списание за литература, 66-та година, бр. 37, 18 септември 1897 г.	
Копнежът на евреите за Палестина	196
Списание за литература, 66-та година, бр. 38, 25 септември 1897 г.	
Гьотевите дни във Ваймар. Доклад от 13-то общо събрание на Германското Гьотево дружество . .	20
Приложение към Allgemeine Zeitung, бр. 232, 14 октомври 1897 г.	
Куно Фишер за великата херцогиня Софи Саксонска,	207
Списание за литература, 66-та година, бр. 41, 16 октомври 1897 г.	
Гьотевите дни във Ваймар. Доклад от 13-то общо събрание на Германското Гьотево дружество. .	212
Списание за литература, 66-та година, бр. 42, 23 октомври 1897 г.	
Писмото на Теодор Момзен до австрийските германци	214
Списание за литература, 66-та година, бр. 45, 13 ноември 1897 г.	
Днешното	ИНТЕРВЮ 217
Списание за литература, 66-та година, бр. 46, 20 ноември 1897 г.	
Инстинктите на французите	221
Списание за литература, 66-та година, бр. 49, 11 декември 1897 г.	
Емил Зола към младежта	225
Списание за литература, 67-ма година, бр. 7, 19 февруари 1898 г.	
Клетвата на Зола и истината за Драйфус	230
Списание за литература, 67-ма година, бр. 9, 5 март 1898 г.	
Не е в крак с реформата на гимназиите.....	232
Списание за литература, 67-ма година, бр. 9, 5 март 1898 г.	
Университетското преподаване и изискванията на настоящото	235
Списание за литература, 67-ма година, бр. 19, 14 май 1898 г.	
Ден на Гьоте във Ваймар. Доклад от 14-то общо събрание на Германското общество „Гьоте“. .	239
Списание за литература, 67-ма година, бр. 24, 18 юни 1898 г.	
Социалният въпрос	247
Списание за литература, 67-ма година, бр. 28, 16 юли 1898 г.	
Свобода и общество	251
Списание за литература, 67-ма година, бр. 29 и 30, 23 и 30 юли 1898 г.	
Бисмарк, човекът на политическия успех	263
Списание за литература, 67-ма година, бр. 32, 13 август 1898 г.	

Фридрих Йодл „Същност и цели на етичното движение“ в Германия »	272
Драматургични документи, 1-ва година, бр. 32, 13 август 1898 г.	
Жул Мишле	274
Списание за литература, 67-ма година, бр. 33, 20 август 1898 г.	
Литературна мъдрост и Дяволският остров	276
Списание за литература, 67-ма година, бр. 37, 17 септември 1898 г.	
Писма на Драйфус	277
Списание за литература, 67-ма година, бр. 41, 15 октомври 1898 г.	
Джон Хенри Маккей и Рудолф Щайнер. Индивидуалистическият анархизъм: Противник на „пропагандата на делото“. Отворено писмо до д-р Рудолф Щайнер, редактор на „Списание за литература“	281
Списание за литература, 67-ма година, бр. 39, 30 септември 1898 г.	
Отговор на Джон Хенри Маккей	283
Списание за литература, 67-ма година, бр. 39, 30 септември 1898 г.	
Корекция	287
Списание за литература, 67-ма година, бр. 41, 15 октомври 1898 г.	
Йозеф Мюлер „Реформиран католицизъм“	288
Списание за литература, 67-ма година, бр. 41, 15 октомври 1898 г.	
Училище и университет	289
Списание за литература, 67-ма година, бр. 49, 50, 3-ти, 17 декември 1898 г.	
Висше образование и обществен живот	301
Списание за литература, 67-ма година, бр. 50 и 51, 17 и 24 декември 1898 г.	
Мориц фон Егиди. Починал на 29 декември 1898 г. Списание за литература, 68-ма година, бр. 2, 14 януари 1899 г.	
Върху проблематичния характер на журналиста и критика. По повод смъртта на Емил Шиф на 23 януари 1899 г. . . . Списание за литература, 68-ма година, бр. 5, 4 февруари 1899 г.	
Професор Шел	324
Списание за литература, 68-ма година, бр. 10, 11 март 1899 г.	
Относно откровеността на преподаването	327
Списание за литература, 68-ма година, бр. 11, 18 март 1899 г.	
Върху литературата за женския въпрос	329
Списание за литература, 68-ма година, бр. 11, 18 март 1899 г.	
Хайнрих фон Трайчке «Политика»	335
Списание за литература, 68-ма година, бр. 11, 18 март 1899 г.	

Колегиум логикум	337
Списание за литература, 68-ма година, бр. 12, 25 март 1899 г.	
Делото на Гутенберг като важен момент в културното развитие .	341
Немска книга и литограф 1900, том 6, № 9	
Изкуството на печатането. В чест на петстотния рожден ден на създателя му.	354
Списание за литература, 69-та година, бр. 25, 23 юни 1900 г.	
Паметник	360
Списание за литература, 69-та година, бр. 40, 6 октомври 1900 г.	
Томас Бабингтън Маколи. Роден на 25 октомври 1800 г.	367
Списание за литература, 69-та година, бр. 42, 20 октомври 1900 г.	
Макс Мюлер	373
Списание за литература, 69-та година, бр. 47, 24 ноември 1900 г.	
Ахашверош	378
Списание за литература, 69-та година, бр. 35, 1 септември 1900 г.	
Адолф Бартелс, литературният историк	382
Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма, 1-ва година, № 37, 11 септември 1901 г.	
Пост “ като защитник на германската култура	387
Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма, 1-ва година, № 39, 25 септември 1901 г.	
Мразещ Хайне	388
Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма, 1-ва година, № 38, 18 септември 1901 г.	
Научното доказателство за антисемитите	393
Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма, 1-ва година, № 40, 2 октомври 1901 г.	
Срамен антисемитизъм	398
Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма, II Vol., Nos. 46-48, 13, 20 и 27 ноември	
Две различни мерки Ъ	414
Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма, година № 50, 11 декември 1901 г.	
Идеализъм срещу антисемитизъм	417
Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма, том 52, № 25, декември 1901 г.	
Стефан фон Чобел „Развитието на религиозните концепции като основа на прогресивна религия“	420
„Вахан “ 1901, том III, № 6	

Седем писма от Фихте до Гьоте. Две писма от Фихте до Шилер. С коментар от Рудолф Щайнер. 422 Годишник на Гьоте 1894, том 15.

III

- Ницшеанство 453
Литературен Меркурий, том XII, № 14, 2 април 1892 г.
- Фридрих Ницше, „Тъй рече Заратустра“, част IV.
Най-ново издание от литературното наследство на Ницше. -
Книга за всички и за никого. Четвърта и последна част, ..460
страници.
Литературен Меркурий, том XII, № 24, 11 юни 1892 г.
- Курт Айзнер, „Psychopathia spiritualis. Фридрих Ницше
и апостолите на бъдещето“, ...467
Литературен Меркурий, том XIII, № 4, 28 януари 1893 г.
- Известие и корекция 469
Приложение към Allgemeine Zeitung (Мюнхен) № 215 и 217, 17 и
24 септември 1896 г.
- Архив на Ницше 470
Hamburger Fremdenblatt, 3 октомври 1896 г
- Ницше в благочестива светлина 471
Списание за литература, 67-ма година, бр. 33, 20 август 1898 г.
- Истински „ученик“ на Заратустра 475
Списание за литература, 67-ма година, бр. 43, 29 октомври 1898 г.
- Фридрих Ницше и «Берлинският тагеблат» 479 Списание за
литература, 69-та година, бр. 5, 3 февруари 1900 г.
- Фридрих Ницше като поет на модерния
мироглед 482
Списание за литература, 69-та година, бр. 49, 8 декември 1900 г.
- Кратък откъс от лекция. За Ф. Ницше. . 486 Списание за
литература, 69-та година, бр. 39, 29 септември 1900 г.
- Фридрих Ницше, починал на 25 август 1900 г. . . 489
Развлекателно приложение на Vorwärts, № 165, 28 август 1900 г.
- Хекел, Толстой и Ницше 497
Списание за литература, 70-та година, бр. 45, 9 ноември 1901 г.

Архивът на Ницше и обвиненията в него срещу предишния редактор: Откровение .

I.

Публикуването на произведенията на Ницше 505

II. Върху характера на Е. Фьорстер -Ницше, . 519

Списание за литература, 69-та година, бр. 6, 10 февруари 1900 г.

Върху „Връщането на същото“ на Ницше 529
Защита на така нареченото „Връщане на същото “ на Ницше. От д-р Е. Хорнефер

Списание за литература, 69-та година, бр. 15, 14 април 1900 г.

Отговор на горните твърдения 538

Списание за литература, 69-та година, бр. 15, 14 април 1900 г.

„Така нареченото“ повтаряне на същото на Ницше

. Продължение на моя отговор на есето на Е. Хорнефер

„Защита на така нареченото повтаряне на същото на Ницше“
..... 549

Списание за литература, 69-та година, бр. 16 и 17, 21 и 28 април 1900 г.

Г-жа Е. Ф. Ф., жената Ницше, и нейният рицар с комичен ръст. Отговор на „Разобличаване“ на д-р Зайдл. . 571

Обществото, том XVI, № 11, брой 4, май 1900 г.

Отговор 594

Бъдещето 1900, Година VIII, Том 31, № 33

Писмо от Рудолф Щайнер до Елизабет Фьорстер-Ницше . .
598

Върху предполагаемата „борба за изданието на Ницше“. 601

Списание за литература, 69-та година, бр. 27, 7 юли 1900 г.

IV

К. Андресен, „Развитието на човека“ 617 Литературен

Меркурий, XL година, бр. 40, 3 октомври 1891 г.

Юрген Бона Майер «Темперамент и терапия на темперамента» 618

Литературен Меркурий, 11-та година, бр. 41, 10 октомври 1891 г.

Е. Кулке „Върху историята на развитието на мненията“ 619

Литературен Меркурий, том XII, № 2, 9 януари 1892 г.

Е. Мартиг „Психологическа перспектива с приложение в образованието“	621
Литературен Меркурий, том XII, № 12, 19 март 1892 г.	
Франц Лаучиски «Учебник по логика»	622
Литературен Меркурий, том XII, № 9, 27 февруари 1892 г.	
Д-р Р. Бизе «Основи на съвременното хуманистично образование»	623
Литературен Меркурий, том XII, № 37, 10 септември 1892 г.	
Проф. д-р Кирхнер, „Зелена Германия“. Пътешествие през съвременната немска поезия, ...	626
Литературен Меркурий, том XIII, № 32, 19 август 1893 г.	
Волдемар фон Бидерман	628
Списание за литература, 66-та година, бр. 11, 18 март 1897 г.	
До нашите читатели	629
Списание за литература, 66-та година, бр. 27, 10 юли 1897 г.	
Алфред фон Арнет	630
Списание за литература, 66-та година, бр. 32, 14 август 1897 г.	
Хенри Джордж	631
Списание за литература, 66-та година, бр. 44, 6 ноември 1897 г.	
Обявление	632
Списание за литература, 67-ма година, бр. 1, 8 януари 1898 г.	
Писмо от Блез Паскал	633
Списание за литература, 67-ма година, бр. 10, 12 март 1898 г.	
Карл Бидерман, „Първият германски парламент“	634
Списание за литература, 67-ма година, бр. 14, 9 април 1898 г.	
Д-р Курела „Социализъм в Англия“	635
Списание за литература, 67-ма година, бр. 18, 7 май 1898 г.	
Наука и преса	635
Списание за литература, 67-ма година, бр. 20, 21 май 1898 г.	
На популярни университетски курсове	636
Списание за литература, 67-ма година, бр. 30, 30 юли 1898 г.	
Хайнрих Киперт	638
Списание за литература, 67-ма година, бр. 31, 6 август 1898 г.	
Относно лекцията на проф. Пицкер на тема „Образование по природни науки“	639
Списание за литература, 67-ма година, бр. 41, 15 октомври 1898 г.	
Луис Доливе "Juif Halls!"	640
Списание за литература, 67-ма година, бр. 43, 29 октомври 1898 г.	

Мориз Лазарус, „Етика на юдаизма“, ...	640
Списание за литература, 67-ма година, бр. 43, 29 октомври 1898 г.	
Съобщение за 1899 г.	641
Списание за литература, 68-ма година, бр. 1, 7 януари 1899 г.	
Едуард Симсон. Починал на 2 май 1899 г.	642
Списание за литература, 68-ма година, бр. 19, 13 май 1899 г.	
Послепис към есе „Започва ли 19-ти век с приближаващата Нова година?“	643
Списание за литература, 68-ма година, бр. 50, 16 декември 1899 г.	
Лекция на Карл Лампрехт	646
Списание за литература, 69-та година, бр. 4, 27 януари 1900 г.	
Ернст Цил «От днес». Мисли на прага на века	647
Списание за литература, 69-та година, бр. 10, 10 март 1900 г.	
Срещу «Lex Heinze»	651
Списание за литература, 69-та година, бр. 10, 10 март 1900 г.	
Лекс Хайнце	652
Списание за литература, 69-та година, бр. 21, 26 май 1900 г.	

ПРИКАЧЕНО ПРИЛОЖЕНИЕ

Дните на Гьоте във Ваймар	655
Вероятно Weimarer Zeitung 1897	
Училище и университет	660
Списание за литература, 67-ма година, бр. 49, 10 декември 1898 г.	
на висшето образование и обществен живот	661
Авторски доклад, листовка [декември 1898 г.]	
Бележки на редактора	
Този брой	665
Бележки по текст	667
Регистър на имената	703
Списък с референции на списания	716
Преглед на пълните съчинения на Рудолф Щайнер ...	719

A3

ЗА СТАТИИ ОТ «DEUTSCHE WOCHENSCHRIFT»

Седмицата от 30 декември 1887 г. до 5 януари 1888 г.

Официалните новогодишни приеми, каквито са обичайните в Берлин, Париж, Пеща и другаде, допринесоха донякъде за успокояване на обществените настроения относно общата ситуация. Почти без изключение бяха произнесени речи, които изразяваха, с различна степен на сигурност, надежда за запазване на мира. Макар че настоящото състояние на нещата в никакъв случай не се описва като много приятно, въпреки това се акцентира върху факта, че времената все още не са станали толкова тежки, че единственото възможно решение на преобладаващите заплитания да е войната. Разбира се, подобни забележки предлагат само оскъдна утеха и в светлината на поразителните и необичайни военни развития в Русия остава невъзможно да се избегнат всички тревоги за бъдещето. Най-важното от политическите новогодишни обръщения се счита за това, с което министър-председателят фон Тиса отвърна на поздравленията на своята партия. Както всяка година, членовете на Либералната партия се събраха в резиденцията на Тиса, за да го поздравят, и в отговор на сърдечното обръщение на граф Бела Бенфи, министър-председателят първо изрази благодарността си към господата, заявявайки, че е наясно, че знамето на либерализма винаги ще се държи високо в родината му. Напредъкът в страната не можеше да бъде отречен и унгарската държава ставаше все по-силна година след година. Финансовото положение щеше да бъде успешно управлявано, стига световната ситуация да остане

стабилна. „Но“, добави г-н фон Тиса,

Той добави, и с това се обърна към външната политика, „състоянието е такова, за което никой не може да бъде подведен под отговорност. От моя страна, аз не се присъединявам към онези – и казвам го съвсем искрено – които смятат опасността от война за непосредствена. Днес все още се надявам, че ще избегнем тази опасност... Не смятам за оправдано да говоря с тона на песимистите, но въпреки че се надявам на най-доброто, отново бих сметнал за грешка да разпространявам оптимизъм, защото оптимизмът често парализира устойчивостта, от която ние – надявам се не – но евентуално въпреки това ще се нуждаем.“ Както можете да видите, формулировката на Тиса е възможно най-предпазлива. На Виенската фондова борса речта му първоначално предизвика доста голямо вълнение, тъй като Бюрото за кореспондентски връзки на Телеграф беше пропуснало думата „не“ в най-важния момент: „От моя страна, аз не се присъединявам към тези...“ и цените претърпяха рязък спад. След като корекцията беше направена, акциите се възстановиха.

Многократните забележки на кайзер Вилхелм по време на приеми за германски генерали, че основният им фокус тази година ще бъде върху маневрите на кайзера, също бяха интерпретирани като знак за мир. Дори това изявление обаче не предлагаше гаранция, способна да елиминира всяка опасност. И така, Европа е изправена пред несигурен и мрачен период, а Русия ще трябва да предостави различни доказателства за ангажимента си към мира, отколкото е показвала досега, преди съседите ѝ отново да могат да се занимават с вътрешните си работи с известна степен на мир.

Германският вестник „Райхсанцайгер“ публикува фалшифицираните документи, представени на царя, за да

се разобличи немската политика като нечестна. Това са

Това са предполагаеми писма от княз Фердинанд Български до графинята на Фландрия, които се оказват никога не са били написани от княза и които включват, наред с други неща, фалшифицирано писмо от германския посланик във Виена, в което на княза е обещана официалната подкрепа на Германската империя.

Петдесетата годишнина от свещеничеството на папа Лъв XIII, отбелязана на 31 декември, беше великолепно събитие и делегации от всички краища на света пътуваха до Рим с дарове , за да отдадат почит на главата на християнския свят. Повечето европейски монарси бяха представени от извънредни пратеници. Единствената неприятна нотка в празненствата бяха обтегнатите отношения на папата с Италия и Лъв XIII се почувства принуден да атакува италианското кралство в реч. Кметът на Рим, херцогът на Торлония , беше уволнен от поста си от правителството, защото е изпратил поздравленията на града до папата без разрешение .

В Сърбия е настъпила смяна на министри. След като Ристич подава оставка след конфликт с радикалната партия , кралят сформира ново министерство със Сава Груич за министър-председател и военен министър, а полковник Франашович за министър на външните работи. Новото правителство изцяло възприема проавстрийската политика на Милано .

председател на Горната камара и съдия на съда, почина в Унгария. По това време той беше известен като „Черния барон“ като лидер на консерваторите. Сение отдавна беше отявлен противник на Тиса.

Въпреки това, той не е играл видна роля като активен политик през последните години.

и годишнината, която „Таймс“ отбеляза на Нова година: на 1 януари се навършиха сто години, откакто вестникът се появи за първи път под сегашното си име, и с неоправдана гордост „Сити Пейпър“, най-големият и най-влиятелен вестник в Англия и в целия свят, можеше да си спомни за стотте години, през които е служил на общественото мнение.

Седмицата от 5 до 11 януари 1888 г.

Все още не е настъпила съществена промяна в отношенията на Австрия с Русия. Нещата остават непроменени. Правени са опити да се възползва от предсрочното уволнение на най-стария клас от Руския гвардейски корпус, което е планирано, но общото превъоръжаване в Русия, за което от време на време се появяват нови съобщения, не вдъхва особено надежди за поддържане на мира . Австрия остава резервирана. Дори на неотдавнашните министерски конференции, проведени във Виена, на които присъстваха унгарските министри Тиса и Фейервари, не бяха взети други решения. Единственото нещо, което наподобява подготовка за война, е призоваването на резервисти в Австрия и Унгария за извънредно седемдневно учение по стрелба с репликаторни пушки. Необходимият проектозакон вече е внесен в Унгарската камара на представителите и скоро ще бъде представен на Императорския съвет.

Въпреки това, подобна мярка вероятно би била взета приблизително по същото време дори при по-мирни условия.

Почти изключително дребни политически инциденти прекъснаха иначе спокойния период на седмицата. Празничната атмосфера все още се задържа. Откриването на хубава юбилейна изложба във Ватикана, бързо потушен преврат в Бургас – това донякъде обобщава чуждестранните новини. По-значими са преговорите, които ще се проведат отново между германските и чешките членове на бохемския парламент. Разбирателство едва ли може да се очаква, разликите са твърде големи. Но поне човек трябва да научи по-точно какво могат да предложат чехите в отговор на германските искания. Междувременно в Прага германците отпразнуваха откриването на новия си театър с голяма помпозност. Театърът беше изпълнен с блестяща тълпа и през двете вечери, включително губернатора барон Краус и полковника-ландмаршал принц Лобковиц. Първата вечер беше изпълнена „Майсторите певци от Нюрнберг“, а втората – комедия от Алфред Клаар и „Мина фон Барнхелм“. Празненството по никакъв начин не беше нарушено от чешкото население. След представлението на втория ден се проведе празничен банкет, на който д-р Шмейкал произнесе дълга реч, обясняваща значението на събитието. Той завърши с тост за немския народ в Бохемия. Професор Кнол, д-р Херман от Дрезден и д-р Клаар последваха лидера на немските бохеми с въодушевяващи тостове.

Седмицата от 12 до 18 януари 1888 г.

, цар Александър II изрази твърдата си надежда, че мирът ще позволи на всички сили на Русия да бъдат посветени на вътрешен просперитет, както тази година, така и през следващите години. Тези думи представляват най-желаното послание за мир, което новата година донесе досега, и ако царят не беше просто произнесъл фраза към своя московски губернатор – от типа, който човек би използвал в началото на годината, без никакво по-дълбоко значение – тогава Европа щеше да има причина да си отдъхне за известно време. Царят се смята за човек, твърде горд, за да не бъде искрен, и тъй като никой извън Русия не вярва сериозно, че мирът може да бъде нарушен от друго място освен от Санкт Петербург, това изявление се разглежда като добре дошъл знак, че общата ситуация се е подобрила. Дали това заключение е правилно, само бъдещето може да покаже, защото царят не е заявил толкова недвусмислено волята си да поддържа мир със съседите си, че да разсее всички опасения. Официална декларация, като тези, очаквани от царя от различни страни за Гръцката Нова година, не е издадена. Няколко руски високопоставени лица, като например граф Толстой, министърът на вътрешните работи, и генералният прокурор на Синода Победоносцев, бяха удостоени с високи почести; иначе Русия остана спокойна, като само движението на войските и натрупването на различни военни материали по южните граници изглеждаха да продължават без прекъсване.

Доста обнадяващ, като царя, но не по-малко

Солсбъри, говорейки на банкет на консерваторите в Ливърпул, също се обърна към ситуацията на континента по решителен и решителен начин. Той вярваше, че европейската ситуация се е подобрила и че мирът е осигурен в обозримо бъдеще; суверени и министри работят с всички сили, за да го поддържат. Подобни изявления отново станаха типични сред държавниците и князете и ако не беше реалността на широко разпространеното въоръжаване, човек все още би могъл да им се довери повече. Само от София се появява войнствен тон. На новогодишния прием принц Фердинанд се обърна към офицерите от столичния гарнизон, заявявайки, че е станал българин по ум и сърце и че никога няма да отдели каузата си от тази на България. Ако бъде принуден да извади меча си тази година, българската армия, под негово командване, ще демонстрира на света, че българите знаят как да умрат за своето знаме и за защитата на родината си.

В Унгарската камара на представителите отношенията на Австрия с Русия бяха предмет на две интерпелации от Хелфи и Перцел. Речите, с които двамата представители обосноваха запитванията си, бяха остро критични към Русия, а самите думи в интерпелациите бяха не по-малко категорични. Хелфи попита правителството дали разполага с точни сведения за руското военно струпване, дали Министерството на външните работи във Виена е предприело стъпки, за да установи от Русия целта на това струпване и т.н. Перцел настоя категорично Русия да бъде решително призвана да прекрати военните си операции.

да преустанови операциите и да намали числеността на войските си по границите. Очаква се министър-председателят фон Тиса скоро да отговори на двете запитвания. Армейската комисия на Камарата на депутатите през последните дни разглеждаше проектозакона за извънредна мобилизация на резервисти за обучение с репликаторна пушка. Проектът беше до голяма степен приет. По този повод министър Фейервари обяви, че досега са завършени 90 000 репликатора с калибър 11 милиметра и са раздадени на два армейски корпуса. Камарата на депутатите вече влезе в дебата за бюджета.

Австрийският императорски съвет вече е свикан за 25 януари и вътрешната политика отново е оживена. Изглежда, че австрийската Камара на представителите ще трябва да разгледа предложение, предложено от принц Алоис Лихтенщайн за въвеждане на религиозни училища, на едно от първите си заседания . На събрание на избирателите в Кайндорф той заяви, че партията му е решена да внесе това предложение в самото начало на следващата сесия на императорския парламент.

Регионалните събрания все още частично заседават. В Пражкото регионално събрание на 13 януари избухнаха бурни сцени , предизвикани от отказа на аристократите да гласуват по предложението на Ваташи за езиково равенство. Младочехите в отговор стиснаха юмруци срещу земевладелците и извикаха: „Това ли е чешкото благородство? Чешкият народ ще запомни това! Срам за нашето благородство!“ И така нататък. В залата избухна суматоха и председателят трябваше да освободи галериите. Няколко дни по-късно предложението на Матуш беше ...

Приета е децентрализация на държавната и среднообразователна система . Галисийският парламент също така неведнъж е изразявал мнение в полза на разширяване на автономията на държавата .

От два допълнителни избора за Имперски съвет в Линц и Кутенберг, първите бяха в полза на немско-либералния граф Куенбург, който се беше кандидатира срещу клерикален и антисемит. На другите избори младочехът д-р Херолд триумфира над своя старочешки опонент.

Пруският ландтаг откри на 14 януари с тронна реч. Едно от първите забележки беше отправено към престолонаследника, за чието възстановяване все още се надяваше . Обръщайки се към вътрешнополитическите въпроси , в речта се отбелязва, че финансовото положение на държавата е много благоприятно и че поддържането на баланс между приходите и разходите изглежда гарантирано, „освен ако не се намесят непредвидени събития“. Наличните средства трябва да се използват, наред с други неща, за подобряване на положението на духовенството и държавните служители, но преди всичко за облекчаване на тежестта на общинските и училищните разходи. След това в речта бяха очертани няколко предложения, като например едно относно изграждането на нови железопътни линии. Бюджетът, представен на Камарата на представителите, предвиждаше приходи и разходи в размер на 1 410 700 000 марки.

Германският Райхстаг получи обявления преди време проект за удължаване на антисоциалистическите закони. Според този проект, срокът на действие на закона ще бъде удължен до 30 септември 1893 г. и ще бъдат въведени няколко по-строги мерки. В допълнение към свободата-

Присъдата лишаване от свобода вече може да включва и ограничение на пребиваването на определено място. Гражданството на нарушителя може да бъде отнето и той може да бъде експулсиран от федералната територия. След това са добавени няколко други разпоредби. В обяснителния меморандум към закона се посочва, че тези по-строги мерки са станали необходими, тъй като Социалдемократическата партия не е загубила никаква сила или обхват при предишните мерки.

Седмицата от 18 до 24 януари 1888 г.

Въпреки че общата ситуация не се е променила в съществено отношение и никоя държава все още не е намалила въоръженията си, по-спокойното и по-оптимистично настроение, което преобладава от известно време, сякаш се засилва. Различни частни и официални изявления на високопоставени личности помагат да се разсеят поне най-лошите страхове. Твърди се, че принц Бисмарк е отбелязал на съсобственика на „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, г-н фон Олендорф, на вечеря, че е абсолютно убеден, че Германия няма да има война през следващите три години. А кайзер Вилхелм, на прием за президентите на пруския ландтаг, засегна външната политика, казвайки, че се надява мирът да се запази. Такива забележки винаги имат успокояващ ефект за момента; това може да се наблюдава най-ясно на фондовите пазари. За съжаление, те често са верни само за кратко време и фактите могат да разбият дори най-твърдо установените убеждения. Човек трябва да го счита за печалба, ако перспективите не се окажат направо...

влошават се и ако може да се вярва на мълчанието във външната политика, това не е така. Отношенията между Русия и Австрия останаха непроменени и ще мине известно време, преди да настъпи по-трайно изясняване в тази област. Френско -германските отношения, от друга страна, вече не страдат толкова много от нервността на общественото мнение, колкото беше очевидно при инцидента със Шнаебеле. Това се демонстрира от безразличието, с което и двете страни се отнасят към нов, неприятен инцидент на френско-германската граница. Французин е ловувал в граничния район и според френския разказ е бил нападен от германски митничар, хвърлен на земята и му е отнета пушката. Фактът, че Париж не реагира веднага с възмущение, е добре дошъл знак, че дори там подобни събития вече не се разглеждат единствено от гледна точка на националната страст, а че има достатъчно благоразумие да не се държи правителството на Германския Райх отговорно за всяко действие на подчинен служител. В повечето страни седмицата премина доста спокойно. Парламентите посвещават времето си на разглеждане на текущи дела. Сега се събира отново и Австрийският императорски съвет, който вероятно скоро ще трябва да разгледа въпроса за религиозните училища, както и да обсъди държавния бюджет. Австрийският парламент не възобновява работата си под най-добрата политическа и национална егида; преговорите за компромис между германци и чехи в Бохемия се провалиха и важният бохемски въпрос остава нерешен.

да бъде решена, оставя своя отпечатък върху цялостната обстановка. На 22 януари Изпълнителният комитет на немско-бохемските членове на провинциалния парламент се събира в Прага, за да обсъди последните предложения на принц Лобковиц и решава да не приема избирането на делегати за по-нататъшни преговори. Д-р Шмейкал е натоварен със задачата да информира полковника-ландмаршал за това решение. С това „помирението“ се проваля. Кореспонденция между принц Лобковиц и д-р Шмейкал дава допълнителна информация за съдържанието на преговорите, водени с германците. Тези писма току-що бяха публикувани и разкриват, че чешките партии не са имали никакво намерение да изпълнят исканията на германците. Предложените от чехите отстъпки представляват по-малко от половината от това, което германците са поискали, и по-специално те отказват да разгледат германските предложения в Ландтага (парламента), които призовават за отмяна на езиковите разпоредби и пълно национално разделяне на страната. Така германците нямат друг избор, освен да се оттеглят. Последното писмо на д-р Шмейкал до принц Лобковиц завършва със следните изречения: „В писмото от 5 януари тази година, което ни беше доставено, сме информирани, че представителите на другите две фракции в Ландтага не са в състояние да изразят желаното от нас основно съгласие с нашите предложения и че не всички контрапредложения, съдържащи се в нашето писмо от 19 декември 1887 г., им се струват от такъв характер, че приемането им по желания от нас начин може да се очаква на предвидената конференция.“

Колкото и пламенно да е нашето желание да постигнем споразумение относно условията за повторното ни влизане в Ландтага, условия, които обещаваат мирно разрешаване на делата в страната, толкова искрено е нашето съжаление, че в светлината на изявлението, направено от представителите на мнозинството в Ландтага, и във връзка с нашите предварително съобщени резолюции и предходните обяснения, сега трябва открито да заявим, че не можем да участваме в конференцията, предложена от лорд-висшия маршал, и следователно не можем да приемем поканата, отправена към нас, за да изберем наши представители за тази конференция. Надяваме се, че ще ни позволите да добавим към тази декларация уверението, че предвид толкова често подчертаваната от другата страна готовност да поеме по пътя на разбирателството с нас, не очаквахме да бъдем лишени от каквато и да е фундаментална отстъпка от мнозинството в Ландтага и да видим тяхната отстъпка ограничена до просто формално признание, което може да позволи разглеждане на нашите предложения, но не ни дава и най-малкото съществено удовлетворение. Като се имат предвид всички трудности, които стоят на пътя на фундаменталното приемане на нашите предложения, можем да търсим тяхната причина единствено в конституционните принципи, които обаче не сме в състояние да следваме. Повтаряйки нашата декларация за готовност да започнем преговори относно условията за повторното ни влизане в Ландтага, въз основа на условията, които сме разработили в хода на предварителните ни дискусии до момента, ние завършваме с искрен израз на благодарност за най-добрите намерения на Негово Височество Лорд-Висшия маршал.

Седмицата от 25 до 31 януари 1888 г.

На 28 януари в унгарския парламент г-н фон Тиса отговори на въпросите, зададени му от левите депутати Хелфи и Перцел относно общата ситуация. Речта на Тиса не съдържаха никакви разкрития или забележителни новини, но тя отново съвсем ясно очерта позицията на Австрия във външната политика и отношенията на империята с Германия и Русия - толкова ясно, колкото може да се изрази отговорният ръководител на правителство при критичните условия на днешния ден. Още в началото на изказването си министър-председателят заяви, че трябва да прояви значителна сдържаност, както дори правителство като британското е принудено да прави в момента. Той предупреди всички да не се смущават от често напълно противоречивите слухове във вестниците. Човек не бива да се подвежда от тях; следователно няма нито дума истина в твърдението, че министърът на външните работи е подложен на намеса и конфликти относно политическите си решения, и по същия начин няма нито една дума истина в твърдението, че военният министър по време на последното си посещение във Виена е поискал заем за военни приготовления, който му е бил отказан в резултат на възражението на Тиса. И така е и с въпроса дали Австро-Унгария може да разчита на своите съюзници. Очевидно е в нечий интерес да се нарушава мира, тъй като непрекъснато се разпространяват слухове, които е вероятно да подкопаят доверието на съюзническите сили една в друга. „Тези слухове...“

Тези опасения“, увери Тиса, „се противопоставят на факта, че няма и най-малка причина някой да се съмнява във взаимните добросъвестни намерения на силите, обединени в поддържането на мира и за собствената си сигурност. Че Русия“, продължи той, „предприема значително предислоциране и преразпределение на войските си на запад е добре известно, както и фактът, че изпълнението на този дългогодишен план напоследък се осъществява в по-голяма степен в посока към границите на тази монархия.“ Именно поради тази причина, без да се поставят под съмнение мирните декларации на Негово Величество Императора на Русия и неговите доброжелателни намерения, и докато приемаме, доколкото ни позволява собствената сигурност, тълкуванията, дадени от руската страна, които отричат всякакви агресивни военни намерения по отношение на тези движения на войските, наш дълг е да гарантираме, че като избягваме всичко, което би могло да изглежда провокативно, се прави всичко необходимо, за да се осигурят границите ни и да се поддържа готовността на нашата армия. Целите и принципите на нашата външна политика са известни на народите на монархията и на целия свят. Заявих това, а и министърът на външните работи се е изказал. Всички знаят, че ние не търсим нищо за себе си, нито разширяване на влиянието си в противоречие с договорите, нито каквато и да е териториална придобивка, както се твърди погрешно. Въз основа на международните договори ние преди всичко желаем запазването на мира и в негов интерес винаги ще бъдем готови да се ангажираме с помирение.

с най-пламенен дух да сътрудничим с другите европейски сили за поддържане на договорните условия. Мога само да повторя това, което вече многократно е било заявено от правителствата: че съюзът на централноевропейските сили никога не е бил нищо друго освен решителен мирен съюз на чисто отбранителна основа и следователно е толкова далеч от насилственото прилагане на определени политически въпроси, колкото и от всякакви агресивни действия. Тъй като най-мирни намерения се прокламират и от най-авторитетните източници на Русия, ние можем, като едновременно с това защитаваме жизненоважните интереси на нашата монархия, въпреки някои елементи, подбуждащи към раздори и война, да основаваме на това надеждата си, че миролюбивите монарси и правителства ще успеят да запазят мира и да освободят Европа от тежкото чувство на несигурност, което я обзема.

Отговорът на Тиса беше посрещнат с ентусиазирани аплодисменти от Камарата на представителите и единодушно отбелязан . Господата Хелфи и Перцел също изразиха задоволството си от него. Хелфи добави към одобрителните си забележки, че е погрешно разбиране в чужбина да се смята, че общественото мнение в тази страна е водено от омраза и жажда за отмъщение в отношението си към Русия: „Денят, в който унгарският народ се помири със своя владетел, остави минали събития в анализите на историята. Когато се изказваме срещу експанзионистичната политика на Русия, ние не мислим за Вилагош, не за *миналото* , а за бъдещето не само на Унгария, но и на цялата монархия и трона.“

Би било изключително желателно, ако външните-

на унгарския министър-председател за миролюбието на царя бяха потвърдени. Дори ако военната партия в Русия е толкова влиятелна, руският монарх остава господар на своите решения, дори ако обстоятелствата вече са отчаяни, и мирното разположение от страна на царя би могло да предпази Европа от бедствието на голяма война за дълго време напред. Но това, което постоянно се случва във военно отношение в Русия, не е благоприятно за разпространение на увереност в чужбина. Човек не може да не остане с впечатлението, че руската армейска администрация взема всички предпазни мерки, за да може да се мобилизира незабавно в дадения момент, за да не изостава по бързина от по-решителните си съседи. Ежедневна заповед от руския военен министър нарежда предварително решеното разпределение на офицери от генералния щаб във всички бригадни администрации; Задачата на тези офицери, както изрично е подчертано, е да подготвят материалите за мобилизация, да ръководят ученията на резервните батальони и др. Според неофициални сведения няма съмнение, че въоръжаването продължава и на други места. В същото време в *САНКТ ПЕТЕРБУРГ* за *СПЕЦИАЛНИ КОНФЕРЕНЦИИ* *СЕ* „ИЗПОЛЗВА“ годишна среща на генерал-губернаторите и областните командири, председателствана от великия херцог Николай Стари, главнокомандващ във войната срещу Турция. Сред съветниците са най-видните военни лидери. Макар подобни факти да не представляват непосредствена заплаха, европейските държави със сигурност нямат основание да ги смятат за знак за мир.

Австрийският императорски съвет е възстановен.

Камарата на представителите откри заседанието си и още на първата си сесия на 2 януари принц Алоис Лихтенщайн, от името на Центристката партия, представи дългоочаквания законопроект за повторното въвеждане на религиозните училища. Този „Закон за императорското начално училище“ определя „принципите“, които трябва да управляват образователната система, като посочва, наред с други неща, че началното училище има задачата да обучава децата според ученията на тяхната религия; то се състои от две части: начално училище с шестгодишен курс на обучение и средно училище, професионално училище и др.; осигуряването, ръководството и надзорът на религиозното обучение са отговорност на църквата или съответната религиозна общност; същевременно църквата или религиозната общност упражнява съвместен надзор над цялото училище; религиозната принадлежност на учителите трябва да съответства на тази на децата; приемането на всички законови разпоредби в детайли остава запазено за държавния законодател. Накратко, началното училище трябва да бъде поставено отново под влиянието на Църквата и освен това, особено по национални въпроси, да бъде оставено на преценката на различните мнозинства в провинциалните парламенти. Тази последна разпоредба има за цел да заинтересува славяните от новия закон и да ги накара да се съобразят с неговото прилагане. Съвсем естествено е, че от германска страна веднага възникна решителна съпротива срещу предложението на Лихтенщайн. Изпълнителните комитети на Германо-австрийския клуб, Германския клуб и Германското национално сдружение се срещнаха за дискусия, на която беше договорено съвместно действие на германските партии срещу законопроекта и до голяма степен...

Германски градове , асоциации и т.н., начело с Виенския градски съвет, вече решиха да проведат демонстрации, категорично противопоставящи се на исканията на духовенството . Скоро във Виена ще се проведе голямо гражданско събрание , което също ще протестира срещу тези искания. Позицията на славянските партии по въпроса все още е напълно неясна. Само младочехите, които наскоро се обединиха, за да сформират „Клуб на независимите бохемски депутати“ под председателството на д-р Енгелс, изглежда са категорично против Лихтенщайн. Старочехите, поляците, словенците и други заемат изчаквателна позиция и не е невъзможно мнозинството от тях все още да бъдат убедени да се противопоставят на по-нататъшни отстъпки или обещания в други области в подкрепа на предложението. Все още не е известно абсолютно нищо за позицията на правителството. За щастие, като се имат предвид всички обстоятелства, перспективите за приемане на закона в момента са доста лоши.

Едновременно с молбата на Лихтенщайн за училище, правителството внесе редица законопроекти в Камарата на представителите, включително споразумение за граница с Румъния, закон за укрепване на правата на академичните власти спрямо студентските сдружения и събрания, предложение за набиране на резервисти за стрелково обучение и търговски споразумения с Германия и Италия. По време на първата сесия членове на парламента отправиха няколко въпроса към правителството, а д-р Щурм внесе предложение относно някои изменения в бързото производство по граждански дела. След като бяха разгледани и няколко интерпелации от по-ранни времена...

След като въпросите от министерската скамейка бяха отговорени, Камарата премина към дневния ред, като първо разгледа предложението на Барнрайтер относно средствата за облекчение. На втората сесия министрите отново разгледаха остарели интерпелации, чиито отговори биха били значително по-ценни по онова време; след това дебатът се насочи към данъчното облагане на захарта, представено с дълга и подробна реч на Пленер. От особено значение в хода на третия ден от обсъжданията беше интерпелацията на Германския клуб относно масовата конфискация на вестници. Засегнато беше и предложението за духовни училища. Д-р Щурм засегна този въпрос по време на дебата по закона относно набора на резервисти, като посочи, че спадът в нивото на образование на населението като цяло неизбежно ще се отрази на годността на войниците, а министърът на националната отбрана напълно се съгласи с представителя Щурм. Законът беше приет без промени и след това дискусиата продължи по данъчния закон, за който д-р фон... Дунаевски взе думата. Досега преговорите протичаха по-скоро делово.

Унгарската камара на депутатите започна специален дебат за държавния бюджет и обсъжданията там напредват бързо. Законът за наборната военна служба на резервистите беше приет на 25 януари. „Магнатската маса“ има нов председател, барон Вей, който заменя починалия Сенией.

Като цяло парламентарните процеси в Германия са по-важни, отколкото в Дунавската империя. Пруската

Камарата на представителите проведе още един важен дебат за Полша, в който министър фон Гослер представи позицията на пруските власти по полския въпрос по начин, който странно се различаваше от австрийската ситуация. Гослер заяви, че пруската администрация се интересува само от провинцията, а не от Великото херцогство Позен. Поляците трябваше да научат немски и немският език трябваше да стане общ език на всички членове на държавата. Сред най-близките съюзници на поляците, Виндторст изрази учудването си, че в Позен се разпалва въстание, когато войната заплашваше границите. Целият дебат беше предизвикан от интерпелация от поляците относно указа от 7 септември 1887 г. за премахване на обучението на полски език в началните училища в Позен, Западна Прусия и Силезия. В германския Райхстаг, след дебат по клерикално-консервативните предложения за въвеждане на сертификат за правоспособност за занаяти, антисоциалистическите закони най-силно ангажираха партиите. Социалдемократът Сингер беше първият, който говори, като яростно се противопостави на закона. Най-силният му аргумент беше информацията, потвърдена от швейцарски официални лица, че берлинската полиция е поддържала агенти в Швейцария, чиято единствена цел е била не само да докладват за социалдемократическата пропаганда там, но и да подбуждат хора и да ги водят към извършване на престъпления. Министърът на вътрешните работи фон Путкамер възрази, че никоя държава не може без тайна полиция, но че е недостойно обвинение да се твърди, че правителството подбужда към престъпления. Той добави, че същите полицейски сили имат и агенти в Швейцария, които да наблюдават...

Анархизмът и по този начин пруската полиция *успяха* да информират жителите на Санкт Петербург за предстоящото нападение срещу Зимния дворец. Случаите, за които Сингер споменаваше, бяха неизвестни на министъра. Също така беше жалко, че швейцарските власти толкова често позволяваха на чуждестранни граждани достъп до досиетата. След това Путкамер се изказа в подкрепа на новия закон, за да защити Германия от социални катаклизми. Райхенспергер говори от името на Центристката партия, Бамбергер от името на Свободолюбивата партия, а Марквардсен от името на Националлибералите, като всички говориха против закона. Бебел потвърди и разшири разкритията на Сингер за германските агенти в чужбина. След още едно опровержение от страна на Путкамер и речи на Кардорф и Виндторст, дебатът беше отложен и законопроектът беше отнесен до комисия. Съдейки по настроението в Райхстага, изглежда, че германското правителство ще може да осигури само удължаване на срока на действие на съществуващите антисоциалистически закони, а не предложеното им затягане. В комисията, преразглеждаща закона за отбраната, военният министър обяви, че еднократните разходи за този закон ще възлизат на приблизително 280 милиона марки, като текущите разходи се оценяват на 150 000 марки годишно. Той обаче не можеше да гарантира, че това ще бъде окончателното военно изискване. Законът беше приет от комисията.

Седмицата от 1 до 7 февруари 1888 г.

Правителствата на Германия и Австрия предприеха стъпка, която рядко се случва в историята на дипломацията, но би могла да има и необичайно далечни последици за оформянето на отношенията между големите европейски сили. Вечерта на 3 февруари „Reichsanzeiger“ в Берлин, „Wiener Abendpost“ и „Pester Amtsblatt“ едновременно публикуваха текста на германско-австрийския съюстен договор, сключен на 7 октомври 1879 г. Публикуването беше наредено, както е посочено във въведението, „за да се сложи край на съмненията, които се таят от различни страни и се използват за различни цели относно чисто отбранителните намерения на съюза“. И двете съюзнически правителства бяха водени от желанието да поддържат мира и да предотвратят всякакви смущения в него; те бяха убедени, че разкриването на съдържанието на техния съюстен договор ще премахне всяко съмнение по този въпрос. Текстът на този изключително важен документ, който завинаги ще се счита за изключителен паметник в историята на Германия и Австрия, също трябва да намери своето място в „Deutsche Wochenschrift“ (Немски седмичник). Той гласи дословно:

„Като се има предвид, че Техни Величества императорът на Австрия, крал на Унгария и германският император, крал на Прусия, трябва да считат за свой неизбежен монархически дълг да гарантират сигурността на своите кралства и мира на своите народи при всякакви обстоятелства;“

Като се има предвид, че подобно на предишните федерални отношения, и двамата монарси ще могат да изпълняват това задължение по-лесно и ефективно, като поддържат твърдо единство между двете кралства;

като се има предвид , че тесният съюз между Австро-Унгария и Германия не може да застраши никого, а всъщност е подходящ за консолидиране на европейския мир, създаден от Берлинските клаузи, Техни Величества императорът на Австрия, крал на Унгария и императорът на Германия ,

Те тържествено си обещаха, че никога няма да добавят агресивна тенденция в каквато и да е посока към чисто отбранителното си споразумение и решиха да изковат връзка на мир и взаимна защита .

За тази цел Негово Превъзходителство е назначил същите за ваши представители:

Негово Величество Императорът на Австрия, Крал на Унгария, Негов Най-висш таен съветник, Министър на императорския дом и външните работи, Фелдмаршал-лейтенант Юлиус граф Андраши фон Чик-Сент-Кирай унд Красна-Хорка и др. и др. Негово Величество Германският император,

Най-високопоставени Вашият извънреден и пълномощен посланик, генерал-лейтенант принц Хенри VII Ройс и др., и др., които се срещнаха днес във Виена и след като си размениха пълните и достатъчни пълномощия , се споразумяха за следното:

Член I

Ако, противно на очакванията и против искрените желания на двамата висши противници, едната от двете империи бъде нападната от Русия , висшите противници са задължени да се подкрепят взаимно с цялата военна мощ на своите империи и съответно да сключат мир само съвместно и по взаимно съгласие.

Член II

В случай че една от високодоговарящите се страни бъде нападната от друга сила, другият високопоставен противник се задължава не само да не помага на атакуващия срещу неговия високопоставен съюзник, но поне да поддържа доброжелателно неутрално отношение към съпротивника.

Ако обаче в такъв случай атакуващата сила от Русия , независимо дали под формата на активно сътрудничество или чрез военни мерки, които заплашват атакуваната страна, под-

подкрепа , задължението за взаимна помощ с пълна военна сила, предвидено в член I от този договор, също ще влезе в сила незабавно в този случай и воденето на войната от двамата най-силни противници тогава ще бъде съвместно до сключването на общ мир.

Член III

В съответствие с мирния му характер и за да се избегне всякакво погрешно тълкуване, този договор ще се пази в тайна от двете висши страни и ще бъде разкрит на трета сила само със съгласието на двете страни и в съответствие със специално споразумение.

чувствата, изразени от император Александър на срещата в Александрово , таят надежда, че въоръженията на Русия всъщност няма да се окажат заплаха за тях и поради тази причина не виждат причина за комуникация в момента; ако обаче тази надежда неочаквано се окаже погрешна, двамата висши противници биха сметнали за дълг на лоялност поне поверително да информират император Александър, че ще трябва да разглеждат атака срещу който и да е от тях като насочена и срещу двамата.

В уверение на което, упълномощените представители лично подписаха този договор и поставиха своите гербове.

Съставено във Виена на 7 октомври 1879 г.

Подпис на лейтенанта: Андраши	Подпис на
лейтенанта: Хайнрих VII Ройс	

Първото впечатление, създадено от публикуването на този документ, беше навсякъде вълнуващо и сериозно, защото не можеше да се отрече, че подобни документи обикновено се предоставят на обществеността само в опасни времена.

Междувременно, сензационната публикация беше последвана от митинг с почти същата важност . Това е речта, която принц Бисмарк произнесе три дни по-късно в германския Райхстаг по време на дебата за военния заем и законопроекта за отбрана, и която обсъждаме на водеща позиция.

е да се даде кратък преглед на жената, която е вдъхнала пълната свежест на неговия блестящ ум. Достатъчно е да се каже, че тя е изпълнила дълга си и е убедила всички партии в Райхстага, включително клерикалните и либералите, да приемат законопроекта за отбрана *en bloc*. Бисмарк изразява благодарност за това единодушие, заявявайки, че по този начин Райхстагът е дал значителна гаранция за мир.

Публикуването на съюзния договор и речта на Бисмарк засенчили всички останали въпроси. Криспи също определил ситуацията като сериозна след публикуването на договора, но настоял, че не е била замислена заплаха, а само предупреждение към онези, които нарушават мира. Разкритието било навременно и в друго отношение, тъй като точно по това време един от най-уважаваните държавници на Франция, председателят на Камарата Флоке, смятан за единствения възможен бъдещ министър-председател, търсил сближаване с руската дипломация, като изразил желанието си да установи по-тесни социални отношения с руския посланик в Париж, барон Моренхайм. Това било дадено с изричното разрешение на царското правителство. Флоке всъщност отчуждил Русия, като извикал „Да живее Полша!“ пред цар Александър II, а на всеки руски посланик било наредено да го избягва публично.

в австрийската Камара на представителите беше внесено предложение, с което правителството да бъде призовано да започне преговори с германското правителство, в съгласие с Унгария, за да се получи одобрението на съюзния договор от народа.

Представители на съюзническите империи ще присъстват, а предложението има за цел да доведе до конституционно включване на този договор в основните закони на държавата. Предложението е внесено от д-р Кноц и Германското национално сдружение. Другият наличен политически материал е до голяма степен ограничен до обичайните дебати в парламентите на Виена и Берлин. В германския Райхстаг на дневен ред бяха военният законопроект и удължаването на законодателните мандати, докато в австрийската Камара на представителите основната тема беше законът за данъка върху захарта. Обсъжданията продължават усърдно и от двете страни на границата. Австрийските представители получават силна подкрепа за позицията си от многобройните демонстрации, организирани от широката общественост срещу предложението на принц Лихтенщайн. И не се очаква това движение да отшуми скоро.

8 до 1 февруари 1888 г.

Въздействието от разкриването на австро-германския съюстен договор и важната реч на Бисмарк имаше дълбок резонанс навсякъде, а вълнението, което те предизвикаха, все още трепери в европейската преса. Разбираемо е, че тези две събития породиха множество спекулации относно позицията на чуждестранните сили към съюза на двете централноевропейски империи, още повече, че германският канцлер изрично се позова на споразуменията, постигнати с „други“ държави, и по-специално с Италия. Човек би могъл да очаква, че...

Съюзът с Италия щеше да има сходни основни характеристики с германо-австрийския, а римският кореспондент на „Нойе Фрайе Пресе“ смяташе, че може да гарантира за доклади, потвърждаващи това предположение. Неговите твърдения придобиха тежест от факта, че бяха отпечатани дословно от „Норддойче Алгемайне Цайтунг“. Те описаха следното като съдържание на договорите, сключени от Италия с Германия и Австрия: С Германия, че двете държави ще се подкрепят взаимно с цялата си военна мощ до съвместно мирно споразумение, ако някоя от тях бъде нападната от Франция; договорът имаше за цел да запази националната независимост и свобода, а договарящите се страни се увериха взаимно, че няма да нарушават произволно мира. С Австрия беше договорено, че ще се спазва доброжелателен неутралитет от двете страни, ако Австрия се въвлече във война с Русия или Италия с Франция; Австрия също така обеща да подкрепя италианските интереси в Средиземно море и да не предприема никакви действия на Балканския полуостров, без първо да постигне споразумение с Италия. В случай че Франция и Русия нанесат едновременно удар, цялата военна сила на трите съюзнически империи трябва да бъде мобилизирана. Тези договори трябва да бъдат допълнени от споразумения, сключени между Италия, Австрия и Англия, за защита на австрийските и италианските брегове срещу всякакви вражески десанти. Тези съобщения все още не са получили официално одобрение; въпреки това, тяхната присъща правдоподобност е била сравнително широко призната. Само по отношение на Англия заместник-министърът Фьргюсън вече е заявил

Преди това в Камарата на общините беше заявено, че правителството не е сключило споразумение, обвързващо Англия с каквито и да било съществени действия, които не са били известни на Камарата.

настоящата европейска ситуация след събитията от последните няколко седмици. Изглежда, че принц Бисмарк и Австро-пруският договор наистина са нанесли тежък удар на агитаторите и бунтовниците в Русия и Франция. От друга страна, не е настъпила съществена промяна в отношението на отделните сили една към друга и Русия, по-специално, не е престанала да допълва въоръжаването си . В момента отношенията между Италия и Франция също са доста лоши , както се вижда от провала на преговорите за подновяване на търговското споразумение. Митническа война е неизбежна. Според реч, произнесена от лорд Солсбъри в британската Камара на лордовете, в момента няма от какво да се страхуваме за мира; Англия разполага с най-убедителните уверения, че Русия няма намерение да предприема никакви незаконни действия.

„Тронната реч“, с която беше открит английският парламент на 9 февруари , също не съдържа никакви тревожни забележки, а фактът, че в нея изобщо не се споменава европейската ситуация, може да се разглежда като знак за сериозността на времето. Но никъде човек не се чувства облекчен от тревогите, които тежат в умовете му от месеци, и е трудно да се предположи, че фаталните облаци на войната ще се разсеят толкова скоро.

степената, до която съюзническите сили се стремят да унищожат всякаква вяра, сякаш планират атаки, може с право да се посочи като доказателство един тост, предложен неотдавна от принц Вилхелм на банкет.

на когото той каза, между другото, че знае, че особено в чужбина е обвиняван в безразсъдни, стремящи се към слава военновременни мисли: „Боже, пази ме“, добави князът, „от такова престъпно безразсъдство – отхвърлям подобни обвинения с възмущение!“

Доста неприятна новина пристигна от Сан Ремо. За да предотврати възникналия риск от задушаване, д-р Браман трябваше да извърши трахеотомия на германския престолонаследник. Въпреки че операцията не е особено рискована и в този случай също беше успешна, тя все пак доказва , че страданието не оправдава оптимистичните възгледи, които доскоро се поддържаха относно бързото и пълно възстановяване на високопоставения пациент. Наистина можем да се надяваме, че тази операция няма да има неблагоприятни последици и че уменията на лекарите няма да се изискват отново за подобна процедура.

В парламентите на Германия и Австрия работата продължи с кратки прекъсвания. Райхстагът, против гласовете на Центристката партия, либералите и поляците и датчаните, прие предложението на картелните партии за въвеждане на петгодишни законодателни мандати; Пруската камара на представителите гласува за същата промяна. След това Райхстагът, без дебати, одобри закона относно вземането на заем за военни цели и накрая беше прието удължаването на антисоциалистическите закони в съществуващия им вид, без предложените от правителството изменения, за две години, т.е. до 30 септември 1890 г. В австрийската камара на представителите първоначално приключи дебатът по новия закон за данъка върху захарта, след което Хан-

Споразуменията с Италия и Германия бяха сключени. Първото беше скоро уредено. За разлика от това, последва оживен дебат относно конвенцията с Германия, в който германските националистически депутати горещо се застъпиха за разширяване на съюза с Германия в политически и икономически план. Ораторите на Германско-австрийския клуб бяха много по-хладни към тази идея, а славяните изобщо не се интересуваха от нея, освен да изразят отвращението си към германския съюз в сегашния му вид , както беше направил младочешкият херолд. Предложението , разбира се, беше прието. След това въпросът за доставките на въглища за Южната железница беше подложен на преговори. Камарата на лордовете се събра на 1 февруари и дотук приключи дискусията по закона за здравното осигуряване, който беше върнат от Камарата на представителите.

Седмицата от 15 до 22 февруари 1888 г.

възникнала преди няколко месеца в дипломатическите преговори между силите относно съществуващите трудности и която придаде на кризата такъв несигурен характер, сега трябва да бъде разрешена с руски предложения относно България. Русия иска да се върне към източника на заплитанията и да направи ситуацията в България обект на европейска намеса, за да премахне една от най-значителните пречки пред разбирателството. Съответно, руската дипломация, според съобщенията, предлага на силите...

Съвместната резолюция призовава правителството на Фердинанд Кобургски в България да бъде обявено за нелегитимно и настоящият фактически владетел да напусне страната, за да се улесни реорганизацията на ситуацията. Конкретните подробности за руските предложения, средствата, които те предвиждат за прилагане на европейските резолюции, и особено позицията, която водещите сили ще заемат към руските инициативи - все още не е известно нищо надеждно. Вече обаче е признато, че единодушна резолюция, дори подкрепена от всички държави в Европа, не би довела непременно до отстраняването на Фердинанд, тъй като народната му подкрепа може да се окаже твърде силна. А какво ще стане, ако князът не напусне доброволно? Да не говорим за въпроса какъв наследник трябва да получи и дали може да се намери някой, който да го замести, приемлив за Русия, подписалите споразумението сили Берлин и българите. Следователно предложенията на Русия не изглежда да предлагат особени перспективи за гладко разрешаване на въпроса. Смята се обаче за изключително окуражаващо, че дипломатите поне отново имат какво да правят и че не става въпрос само за военно изграждане. Слаба надежда, но все пак надежда.

цари голяма тишина и повече от всяко друго политическо събитие, за съжаление, болестта на Фридрих Уилям отново предизвика обществен интерес. Не че новината от Сан Ремо предвещаваше решителен обрат към по-лошо. Напредъкът във възстановяването му след операцията обаче е толкова бавен, че едва ли може да се очаква някакво подобрение.

нови страхове, които лекарите не са в състояние да разсеят напълно.

След продължителни дебати, германският Райхстаг най-накрая прие удължаването на антисоциалистическите закони в сегашния им вид за още две години. По-строгите мерки, предложени от правителството, бяха категорично отхвърлени и ако не се случат непредвидени събития, е разумно да се очаква, че след две години социалистите отново ще бъдат подчинени на обикновеното буржоазно право. В австрийската Камара на представителите най-важната тема на дискусия в последните сесии беше законопроектът за академичните сдружения и събрания, представен от министъра на образованието. Първото четене се проведе с необичайно обществено участие, особено от студентското тяло, което изпълни залите до краен предел. То завърши с внасяне на законопроекта в комисия за предварително разглеждане. Д-р фон Гаутш представи позицията на образователната администрация, описвайки целта на закона като „връщане към реда“, тъй като академичната младеж се твърди, че е участвала в прекомерно сериозни ексцесии. Речта на депутата Пернерсторфер предизвика най-голямо вълнение както в парламента, така и сред обществеността. Той започна, като направи сравнение между морала на младите хора от средната класа и този на младежите от „много висшите“ аристократични кръгове, а след това остро критикува поведението на министъра на образованието при назначенията му и т.н. Пернерсторфер беше прекъсван няколко пъти от президента. Д-р Коп също се изказа много ефектно срещу закона и завърши, като изрази желанието си...

Изразът беше, че същото ще бъде погребано завинаги в училищния комитет . Малко преди това Камарата на лордовете одобри търговското споразумение с Германия, при което А. фон Шмерлинг с топли думи припомни съюза, който обедини Австрия с Германия.

На 18 февруари във Виена се провежда голямо събрание на граждани , които заемат твърда позиция срещу предложението на принц Лихтенщайн за училище, а на следващия ден значителна част от виенската работническа класа последва представителите на буржоазията. И в двата случая единодушно са приети силни резолюции срещу клерикалната атака срещу училището.

Седмичата от 22 до 29 февруари 1888 г.

Новините от Сан Ремо ни донесоха тежки и тъжни новини през последните дни, може би още по-мрачни именно защото оставят в състояние на полумрак онова, което човек подозира и от което се страхува. Официалните изявления са ограничени предимно до външни или общи въпроси, докато частните доклади, приписвани на кръга лекари, лекуващи престолонаследника, за съжаление силно разклащат надеждата, която човек е смятал за оправдана да таи след благоприятните новини от първите дни на този месец и дори след най-успешно извършената трахеотомия. Следователно настроението сред населението на Германския райх е изключително мрачно и далеч отвъд неговите граници е очевидно чувство на меланхолично съчувствие.

благородният принц, който е гордостта на отечеството си, на нацията си. Носи се слух, че кайзер Вилхелм наскоро е изразил твърдото си желание синът му да се завърне в Берлин, но няма надеждно потвърждение на това вече съдбоносно съобщение. Дълбокият шок, който страданието на Фридрих Вилхелм е причинило в сърцата на всички германци, също значително е намалил интереса към хода на важните политически събития. Хората са станали само по-песимистично настроени, а дълбокото недоверие към Русия намира израз в спада на обменния курс на рублата, което е почти еквивалентно на финансова катастрофа за Царската империя. На 27 февруари 100 златни рубли са стрували 198,7 книжни рубли на Берлинската фондова борса и се прогнозира по-нататъшен спад. Всички призови за успокоение от официални и полуофициални източници в Санкт Петербург са напразни. Русия се превъоръжава и - както казва фондовата борса - тъй като не е успяла да осигури емисия облигации и въпреки това се нуждае и харчи пари, много пари, печатницата на рубли работи. И така, в края на честванията на стогодишнината от Френската революция, навлизаме в нова ера на асигнации! И точно както Русия се насочва към тежка финансова криза, така и изминалата седмица ѝ донесе поражение или поне разочарование в политическо отношение. За да се измъкне от безизходицата, в която се е озовала по отношение на България, тя предложи на силите всички „колективно“ да призоват султана да обяви на принц Фердинанд, че той е незаконно в България и че възкачването му на трона е нарушение на договора. Германия и Франция са докладвали за действията на г-н фон Нелидов по този въпрос на Високата Порта.

Докато Портата подкрепяше България, Англия, Италия и Австро-Унгария мълчаха, което накара Портата първоначално да се оттегли в дипломатическо мълчание. Така българският въпрос продължава да се люлее в кръговете, в които се върти през последната година и половина. Европа все още страда твърде много от нежеланието да приема договори, за да постигне просто признаване на фактическото статукво . Междувременно рожденият ден на младия принц Фердинанд на 26-ти беше отбелязан от българите с ентусиазирани демонстрации. Те искат да го запазят и с право!

В пруската Камара на представителите, д-р Виндторст, с предложение за училищен надзор, свързано с църквата, демонстрира малка услуга за своя австрийски съюзник, принц Лихтенщайн. Самият предложител едва ли вярва, че това ще има някакъв ефект и вероятно ще се затрудни да се сравни с влиянието на Лихтенщайн. По-големите глупости винаги имат по-голям ефект. И един циник отбеляза, че истинската цел на принц Алоис е просто да раздвижи малко нещата в австрийската политика. Е, това със сигурност се е случвало, но младият аристократ вероятно изпитва известно главоболие. Либералната партия му дължи особен дълг на благодарност и го повдига в безброй петиции срещу новото училищно предложение, които се изсипват в Имперския съвет от всички страни.

На 27 февруари папата прие голяма германска делегация, която му поднесе поздравителен и почитен адрес и се възползва от възможността да потвърди отново дългогодишните искания на Светия престол.

Седмицата от 1 до 7 март 1888 г.

Русия имаше възможността да отпразнува първата си дипломатическа победа по българския въпрос, а германският канцлер успя да изпълни обещанието, което в известен смисъл беше дал на царя в важната си реч в Райхстага, че ще подкрепи руските искания във Високата Порта. Турция се съобрази с искането, отправено ѝ от г-н фон Нелидов, което посланиците на Германия и Франция едновременно препоръчаха да бъде прието, а великият везир напомни на българския министър-председател г-н Стамбулов с телеграма, че вече е информирал косвено княз Фердинанд на 21 август предходната година, че Портата смята присъствието на княза в България за противоречащо на договора и следователно незаконно. Тъй като г-н Стамбулов не е бил неосведомен за това и тъй като, от друга страна, този академичен поглед върху Турция не е способен да промени действителните условия в България, вероятно всичко ще остане както е било, тъй като нито Австро-Унгария, нито Англия, нито Италия са били убедени да последват примера на г-н Нелидов и двамата му другари, Радовиц и Монтебело. Възможно е първоначално да настъпи кратко затишие, но не може да се изключи вероятността Русия да се появи с нови, конкретни предложения, които лесно биха могли да доведат до опасността от война. Според някои вестници, граф Херберт Бисмарк, който е отишъл за известно време в Англия, е трябвало да получи тайната заповед да...

Кабинетът на Сейнт Джеймс би трябвало да бъде благосклонно настроен към руските желания по българския въпрос, но едва ли е сигурно дали канцлерът, който с мрачна самоирония се наричаше четвъртият руски пълномощен представител на Берлинския конгрес, вече е поверил на сина си, германския държавен секретар, и задълженията на втори руски посланик в Лондон. Макар че вече беше донякъде обезпокоително, че Германският райх, в своята външно очевидна ориенталска политика, се дистанцира от принципите, които сякаш ръководеха външната политика на близкия му съюзник Австро-Унгария, още по-удивително е, че в Златния рог френският посланик винаги пътуваше заедно с посланиците на двете северни империи. Франция, поне, изглежда участва доста активно в борбата за благоразположението на царя, а един от монархистките депутати във френската Камара на депутатите, орлеанистът маркиз дьо Брьотой, даде силен израз на тази амбиция в началото на месеца в важна реч, в която възхвали царя като арбитър на Европа. Демонстрацията, която с политическите си фантасмагории би заслужавала малко значение, е забележителна само защото идеите, разработени от роялисткия маркиз, насочени към унищожаване на мощта на Германската империя, намират ентусиазирана подкрепа дори сред републиканците.

След дълги дни, изпълнени почти изключително с най-тъжните новини, дългоочакваното настъпване на пролетта, която донесе слънчево време в прекрасните полета на Сан Ремо – време, от чиято лечебна сила се очаква толкова много – сега сякаш предвещава период на нарастваща надежда.

Германският народ би трябвало да се надява, че сега ще бъде възможно да се запази скъпоценният живот на престолонаследника, поне за значително време. Разбира се, би било напълно неуместно да се отдадем на слаб лъч оптимизъм в този момент. Принц Вилхелм, който посети баща си през последните дни, уж за да предаде желанието на императора Фридрих Вилхелм да се завърне в Берлин, започна пътуването си към дома. Престолонаследникът ще остане в Италия до второ нареждане, както е наредено от лекарите. Император Вилхелм е бил толкова засегнат от безпокойството около дългата и сериозна болест на любимия си син, че самият той е бил прикован на болнично легло. Въпреки че според публикувани доклади все още няма сериозни опасения, напредналата възраст на императора въпреки това изисква най-голяма грижа и въздържание от всякакви официални дела. По този начин възникна възможността принц Вилхелм от време на време да действа като представител на дядо си и баща си, роля, на която той беше назначен със заповед на кабинета, издадена в края на миналата година. Вероятно по тази причина за принца е създаден своеобразен кабинет, в който известният конституционен юрист и член на парламента д-р Гнайст и таен съветник фон Бранденщайн ще се занимава с гражданските дела, а генерал-майор фон Витих ще се занимава с военните. Професор Гнайст е назначен на тази изключително важна длъжност по препоръка на канцлера .

В Сърбия се проведоха нови избори за разпуснатата Скупщина, които завършиха с голяма победа за радикалите, или по-скоро за настоящото министерство „Груич“.

Румънският премиер Братиану има за себе си и

Неговият кабинет подаде оставка, която беше приета. Кралят възложи на председателя на Сената, принц Гика, да сформира нов кабинет. Политическите последици от тази смяна на министрите в момента са неизвестни.

Седмицата от 7 до 14 март 1888 г.

Целият свят е разтърсен от кончината на кайзер Вилхелм. Изглежда сякаш цялата политическа власт извън Германия празнува, докато славният принц не бъде погребан. Дори на Ориента нищо не се помръдва по отношение на българския въпрос; София мъдро се е въздържала от отговор на телеграмата на великия везир и очаква, твърдо решена да запази сегашната си позиция , всякакви по-нататъшни действия от Русия или Турция. Принц Фердинанд очевидно се чувства напълно сигурен на трона си и може да разчита на предаността на своя народ. Румънската министерска криза, след провала на проекта „Гика“, е намерила своето най-просто и най-добро решение в преназначаването на Братиану. В италианския парламент Криспи отговаря на радикална интерпелация относно позицията на монархията по българския въпрос, като заявява, че Италия, ако не желае да отрече собствената си история, никога не би могла да позволи народ, стремящ се към свобода и независимост като българите, да бъде потискан от чужда тирания . Във Франция последният Буланже-Румбъл – някои райони искаха да изберат радикалния „спасител на демокрацията“ за депутат – е, както всички предишни, в развалини.

Демонстрациите, съсредоточени около Буланже, затихнаха. В Русия обезценяването на обществените ценности и натрупването на въоръжение продължават; вече се говори тихо за предстоящото избухване на национален фалит. Австрийската камара на представителите обсъди Закона за катехизистите, но общият интерес в цяла Австрия, както и в другите държави, е съсредоточен единствено върху събитията в Берлин. Да се съкратят те в кратък седмичен преглед е просто невъзможно и само би намалило тяхното значение и тържественост. Затова трябва да се въздържа от това. Само едно нещо може да се спомене специално: тежката трагедия, сполетяла Германия, даде нов повод да се подчертае солидарността между съюзническите централноевропейски империи. Това беше особено изразено в кратка размяна на депеши между принц Бисмарк и граф Калноки. Какво друго можем да кажем? Император Вилхелм е починал! Неговият велик син е негов наследник Фридрих III! Той издаде прокламация до народа си и едновременно с това писмо до имперския канцлер, съдържащо принципите, които новият император и крал е установил за своята правителствена политика. Тези два знаменателни документа, които представляват траен исторически паметник, трябва да бъдат включени във всяко списание, което желае да служи на германския народ. И затова ги представяме дословно, въпреки че несъмнено вече са познати на нашите читатели. Такива думи трябва да се ценят, пазят и четат отново и отново във всеки германски дом. Те са:

Към Моите Народи!

Императорът си отиде от славния живот. В лицето на многообичания баща, за когото скърбя и за когото моят кралски дом скърби заедно с мен в най-дълбока скръб, верният народ на Прусия загуби своя коронован крал, германската нация - основател на нейното единство, възкръсналия Райх - първия германски император! Неговото благородно име завинаги ще остане неразривно свързано с цялото величие на германското отечество, в чието възстановяване непрестанният труд на пруския народ и князе намери най-висшата си награда. Като издигна пруската армия до висотите на нейното тържествено призвание с неуморна бащинска грижа, крал Вилхелм положи сигурната основа за победите на германските оръжия, спечелени под негово ръководство, от които произлезе националното единство; по този начин той осигури за Райха позиция на власт, каквато всяко германско сърце дотогава е копнеело, но едва ли е смеело да се надява.

И това, което той спечели за своя народ в трудна, жертвоготовна борба, той беше предопределен да укрепи и насърчи чрез дълги години на трудно управление и дело за мир. Почивайки здраво на собствената си сила, Германия е уважавана в съвета на народите и желае само да се радва на своите постижения чрез мирно развитие. Това е така, ние дължим на император Вилхелм, на неговата непоколебима лоялност към дълга, на неговата неуморна дейност, посветена единствено на благополучието на Отечеството, подкрепена от непоколебимата саможертва, проявена от пруския народ и споделяна от всички германски племена. Всички права и задължения, свързани с короната на моя дом, сега преминаха към мен и аз съм решен да ги изпълнявам вярно, докато Божията воля ми дава царуването.

Пропит с мащаба на Моята задача, цялото Ми усилие ще бъде да продължа делото в смисъла, в който е основано, да направя Германия райско място за мир и, в съответствие със съюзническите правителства и конституционните органи на Райха и Прусия, да култивирам благосъстоянието на германската земя.

На моите верни хора, които са стояли до дома ми в добро и лошо през вековете на историята, аз предлагам безусловното си доверие, защото съм убеден, че

че въз основа на неразривната връзка между княза и народа, която, независимо от всяка промяна в държавния живот, формира нетленното наследство на рода Хоенцолерн, моята корона винаги почива толкова сигурно, колкото и просперитетът на страната, към чието управление съм призван сега и на която се заклевам да бъда справедлив и верен крал в радост и скръб.

Нека Бог ми даде своята благословия и сила за това дело, на което отсега нататък е посветен животът ми.

Берлин, 12 март 1888 г.

Фридрих III.

Скъпи мой принце!

След като встъпвам в длъжност, чувствам се длъжен да се обърна към Вас, дългогодишния и високо ценен първи слуга на покойния Ми Господ Отец. Вие бяхте верният и смел съветник, който оформи целите на Неговата политика и осигури успешното ѝ прилагане. Аз и Моят Дом оставаме дълбоко задължени към Вас. Следователно, Вие имате право, преди всичко, да знаете принципите, които ще ръководят поведението на Моето правителство.

Конституционните и законови порядки на Райха и Прусия трябва да бъдат здраво установени преди всичко в почитта и обичаите на нацията . Следователно, сътресенията, причинени от честите промени в държавните институции и закони, трябва да се избягват, доколкото е възможно . Напредъкът на задачите на правителството на Райха трябва да остави незасегнати най-добрите основи, върху които пруската държава досега е почивала здраво. В рамките на Райха конституционните права на всички съюзнически правителства трябва да се спазват също толкова съвестно, колкото и тези на Райхстага; но и от двете трябва да се изисква равно уважение към правата на императора. Трябва да се има предвид, че тези реципрочни права трябва да служат само за насърчаване на общественото благосъстояние , което остава върховен закон, и че нововъзникващите , неоспорими национални нужди трябва винаги да бъдат напълно задоволени. Виждам необходимата и най-сигурна гаранция за непрекъснатото напредък на тези задачи в ненамаляваното запазване на военната сила на страната, моята доказана армия и процъфтяващия флот, който е придобил сериозни отговорности чрез придобиването на задгранични владения. И двете трябва по всяко време да бъдат начело на обучението и завършването на своите...

Организацията, която е изградила славата си и гарантира нейната непрекъсната ефективност, ще бъде запазена.

Решен съм да управлявам Империята и Прусия, като съвестно спазвам разпоредбите на императорската и пруската конституции. Те бяха установени от моите предци на трона в мъдро осъзнаване на неоспоримите нужди и трудните задачи, които трябва да бъдат решени в социалния и политическия живот, и трябва да бъдат уважавани от всички, за да упражняват своята сила и благотворно въздействие.

Желая принципът на религиозната толерантност, свещен в Моя Дом от векове, да продължи да служи като защита за всички Мои поданици, независимо от тяхната религиозна общност или вероизповедание. Всеки един от тях е еднакво близо до сърцето Ми, защото всички са демонстрирали пълната си преданост във времена на опасност.

В съгласие с възгледите на моя императорски баща, аз горещо ще подкрепям всички начинания, които са подходящи за повишаване на икономическия просперитет на различните класи на обществото, съгласуване на техните противоречиви интереси и смекчаване на неизбежните злоупотреби, доколкото мога, без обаче да пораждам очакването, че е възможно да се сложи край на всички злини на обществото чрез намесата на държавата.

Считам, че грижата, посветена на образованието на младите хора, е тясно свързана със социалните въпроси. Макар висшето образование да трябва да бъде достъпно за все по-широки кръгове, въпреки това е от съществено значение да се избягва създаването на сериозни опасности чрез повърхностно образование, пораждащо изисквания, които икономическите ресурси на нацията не могат да задоволят, или пренебрегване на образователната задача чрез едностранчив стремеж към увеличаване на знанията. Само поколение, отгледано върху здравата основа на благочестие и прости обичаи, ще притежава достатъчна устойчивост, за да преодолее опасностите, които възникват за обществото като цяло във време на бързи икономически промени, породени от примерите за екстравагантен начин на живот на малцина.

Моята воля е да не се пропуска нито една възможност да се повлияе на обществената служба по начин, който да противодейства на изкушението за непропорционални разходи. Гарантирам безпристрастно разглеждане на всяко предложение за финансови реформи, освен ако не надделее отдавна установената пруска пестеливост.

избягването на нови тежести и намаляване на съществуващите изисквания .

на по-големи и по-малки сдружения в рамките на държавата, за полезно; обаче се съмнявам дали правото, предоставено на тези сдружения да налагат данъчни задължения, което те упражняват без да се съобразяват с тежестта, едновременно наложена от Райха и държавата, би могло да натовари непропорционално отделния човек. По подобен начин ще е необходимо да се обмисли дали би била допустима опростяваща промяна в структурата на властите, при която намаляването на броя на служителите би позволило увеличение на техните заплати.

енергично да поддържа основите на държавния и обществен живот , ще ми бъде особено удовлетворение да доведе до пълноценно осъществяване на разцвета, който германското изкуство и наука показват толкова богато. За да осъществя тези свои цели, разчитам на вашата често демонстрирана всеотдайност и подкрепата на вашия доказан опит.

Нека ми бъде дадено, чрез единодушното сътрудничество на органите на Райха, всеотдайната дейност на народните представители и всички власти, и чрез доверителното сътрудничество на всички класи от населението, да поведе Германия и Прусия към нови почести в мирното развитие.

Безгрижен за славата на славните дела, ще бъда доволен, ако един ден може да се каже за Моето управление, че е било полезно за Моят народ, полезно за Моята страна и благословия за кралството.

Берлин, 12 март 1888 г.

С уважение към вас

Фридрих III.

Седмицата от 14 до 21 март 1888 г.

Погребението на император Вилхелм приключи; сред огромно тълпа от население и безпрецедентно присъствие на чуждестранни високопоставени лица, престарелият герой, който обедини Германия и я издигна до невъобразимо величие, беше положен в мавзолея в Шарлотенбург до своите кралски родители. Император Фридрих, чието тежко заболяване все още не му позволява да напуска двореца, особено след като температурата в Берлин остава много ниска през последните дни, наблюдаваше погребалната процесия от прозореца на спалнята си. Няколко дни по-късно той отправи послание до Райхстага и Пруската камара на представителите, в което обяви поемането на имперска и кралска власт и положи писмена клетва да спазва конституцията на Райха и Прусия. По същото време се състоя и провъзгласяването на Елзас-Лотарингия, което представяме тук като нов исторически документ от изключителна важност.

Ние, Фридрих, с Божията милост, германският император, крал на Прусия, с настоящото заявяваме и обявяваме:

След като нашият любим бащин Величество , покойният император Вилхелм, напусна този земен живот според Божия повеля, германското императорско достойнство и по този начин, в съответствие с имперския закон, управлението на Райхсланда, премина към нас. Ние поехме това в името на Райха. Решени да отстояваме правата на Райха върху тези германски територии, обединени отново с отечеството след дълго междуцарствие, ние осъзнаваме задължението си да култивираме германските ценности и обичаи, да защитаваме закона и справедливостта и да насърчаваме благосъстоянието и просперитета на жителите. В нашето...

В стремежа си да изпълним тази задача, ние разчитаме на доверието и лоялността на населението, както и на добросъвестното изпълнение на дълга от всички власти и длъжностни лица. Ние изискваме и очакваме съвестно спазване на законите, а в замяна ще предоставим на правата на всеки нашата имперска защита. Чрез безпристрастно правосъдие и законна, доброжелателна и разумна, но твърдо управлявана администрация, неприкосновенният съюз на Елзас-Лотарингия с Германската империя отново ще стане толкова тесен, колкото е бил по времето на нашите предци , преди тези германски земи да бъдат откъснати от древната си и славна връзка със своите роднини и сънародници .

Нареждаме това постановление да бъде публикувано в
Държавен вестник.

Дадено в Шарлотенбург, 12 март 1888 г.

Подписано: Фридрих Преподписано: принц фон
Хоенлое

Камарата на представителите и Райхстагът отговориха на посланието на Фридрих III с обръщение, вярно отразяващо чувствата на народа; след това Райхстагът беше закрит. Императорът назначи бившия си, високопоставен началник на Генералния щаб, генерал граф Блументал, в чин фелдмаршал.

в Австрия настъпва изключително важна промяна във Военното министерство, от което граф Байландт-Райдт подава оставка след дълга и отличителна служба, докато бившият командир на Виенския гарнизон, фелдмаршал барон фон Бауер, един от най-изявените офицери на Австрия , е назначен за имперски военен министър . Императорът също така систематизира *длъжността* генерален инспектор на пехотата чрез специален указ и назначава сина си, престолонаследника Рудолф, на този пост, като по този начин му предоставя важна и решаваща независима позиция за бъдещето на австрийската военна мощ. Камарата на представителите

Водеха се преговори относно екстрадицията на члена на парламента Ритер фон Шьонерер, както беше поискано от наказателния съд, и одобрението беше дадено почти единодушно. Във Виена се проведеха нови общински избори, които като цяло доведоха до поражение за Германо-либералния избирателен комитет.

Във Франция отново настъпи голямо недоволство заради Буланже. Суетният и амбициозен генерал многократно дезертира от гарнизона си въпреки заповедите на военния министър и отива в Париж. Вследствие на това нарушение на дисциплината, той е назначен на съдийската скамейка от президента на републиката по искане на военния министър; изглежда обаче, че натискът от приятелите му, които са решени да го тласнат към активна политическа роля, ще доведе до неговото уволнение или пенсиониране. След Тибоден, сега Буланже - такъв е обичаят на републиката. Оживените дебати относно Буланже във френската камара, особено тези, предизвикани от Пол дьо Касаняк, нямат политическо значение и просто предизвикват интерес към тривиални въпроси.

На Ориент ситуацията не се е променила, но скоро се очакват нови руски действия по отношение на българския въпрос. Междувременно принц Фердинанд се установява някак по-комфортно в София.

Седмицата от 22 до 28 март 1888 г.

Представителството, което император Фридрих дари на сина си, престолонаследника Уилям, в никакъв случай не беше пълно и, както изрично беше подчертано, служи само като временна мярка.

за въвеждането на наследника на трона в държавните дела, докато императорът запазва всички важни решения за себе си. Всъщност император Фридрих, въпреки че все още циркулират противоречиви сведения за здравето му, присъства на заседанията на Министерския съвет, често приема канцлера и работи непрекъснато с гражданския и военния кабинет. В германската политика не е настъпила никаква промяна и когато руските вестници се отдават на заблудата, че Германската империя при сегашния император ще се дистанцира още повече от Австро-Унгария и ще се обедини по-тясно с Русия, те само показват, че не са разбрали истински същността и значението на Германо-австрийската конфедерация . Междувременно специалните пратеници на новия германски император, които уведомиха различните държавни глави за възкачването му на трона, са пристигнали по местоназначението си и някои вече са изпълнили мисиите си.

Австрийската Камара на представителите използва последните си сесии преди Великденската ваканция за сериозен дебат по доклада на Комисията по публичния дълг, който беше представен на Камарата едва година и половина след завършването си. Тази комисия, която по това време преживяваше рязко разделение между своите десни и леви членове, счете за приемливо, предвид достойнството си, да стигне до двойно, пряко противоречиво решение. Първоначалният упрек към правителството по-късно беше потулен. Унгарските министри Тиса и Фейервари пристигнаха във Виена и по време на кратък престой участваха в някои от консултациите на Съвместния съвет на министрите, председателстван от [име липсва].

Императорът е участвал в срещи, на които са били обсъждани потенциалните предложения за делегациите. Не са разкрити обаче допълнителни подробности или специфики. Имперската столица Виена също насочи вниманието си предимно към частичните избори за общински съвет през изминалата седмица; във втория изборителен орган антисемитски кандидати спечелиха в няколко района сред много оживено гласуване, докато в първия изборителен орган кандидатите на либералния изборителен комитет надделяха навсякъде.

Във Франция седмицата отново принадлежеше на генерал Буланже . Неговите поддръжници го номинираха на различни парламентарни избори и наистина той получи хиляди гласове. Очаква се той да излезе победител на балотажа в Лаон, а военната анкетна комисия, на която беше възложена задачата да разгледа многобройните му дисциплинарни нарушения, му позволи да заеме потенциалния си пост с голяма скорост, като го освободи от поста му и го пенсионира. В Марсилия беше избран ветеранът комунист Феликс Пиат.

Източният въпрос, чието външно проявление все още е предимно българският, не е постигнал никакъв напредък. Стамбулов вече окончателно се е въздържал от отговор на нотата на великия везир и България остава напълно спокойна. Разбира се, правителството остава предпазливо бдително , тъй като пълното мълчание на Русия се тълкува в осведомените кръгове като знак, че тя тайно подготвя внезапна атака. Херцогиня Клементина, майката на принц Фердинанд, напусна България след няколкомесечен престой и пътува до Западния бряг.

Мюнхен и Париж до Кан. Оттам, според съобщенията , планира да се върне при сина си в София след няколко седмици.

Наскоро в Букурещ се случиха много неприятни събития. Ултраконсервативната опозиция срещу Братиану, водена от депутата Катаргин, щурмува кралския дворец с тълпа и поиска аудиенция при краля, който току-що се беше завърнал в столицата си със съпругата си от погребалните церемонии в Берлин и двудневно посещение във Виена. Наложиха се извикане на полицията, за да отстрани нарушителите на реда от двореца. На следващия ден членове на опозицията атакуваха сградата на парламента; последва кръвопролитие и правителството беше принудено да извика военните, които разпръснаха бунтовниците. Резултатът от тези повтарящи се безредици все още е несигурен. По-умерените елементи на Румъния, включително столицата, обаче изглежда остават лоялни към Братиану .

Седмицата от 29 март до 4 април 1888 г.

Държавниците на Сена и техните източни колеги на Димбовица ни донесоха политически сътресения. От двете страни, бурни сцени в парламента, падане на правителството и формиране на нови министерства. Министерството на Тирар, първото, назначено от новия президент Карно, беше свалено след около три-четири месеца дейност , която в никакъв случай не можеше да се нарече незначителна — защото включваше военното порицание на недисциплинирания генерал Буланже — защото,

Може да се каже, че без реална причина той е настоявал да не се обсъжда въпросът за евентуална конституционна ревизия . Френската конституция, която по това време е била приета само с минимално мнозинство - един глас - наистина се нуждае от ревизия в повече от едно отношение; такава ревизия, предприета с държавническа умереност, по никакъв начин не заплашва мира и реда, гледна точка, която така наречените опортюнисти под ръководството на Фери и честните републиканци под ръководството на Брисон изглежда са споделили. Десницата и радикалите се обединиха срещу Тирар, който, доволен, че се е отървал от бремето, незабавно подаде оставка на президента . Карно назначи единствения отговорник, Флоке, за председател на Камарата, който се смята и за лидер на умерените радикали, за които той е горе-долу това, което Гамбета беше за опортюнистите. Със забележителна бързина Флоке сформира чисто радикален кабинет; в същото министерство г-н фон Фрейсине държи портфейла на войната, докато проницателният Гоблет, самият той бивш министър-председател, ръководи външните работи. Назначаването на граждански служител във военното министерство е смел и радикален ход от страна на Флоке, който самият той поема управлението на Министерството на вътрешните работи; времето ще покаже дали ще успее; има основателни причини да се съмняваме в това. След това Флоке представи програмата си в Камарата, която може да се нарече умерено радикална, сред мълчанието на десницата и опортюнистите и понякога прекомерно силните аплодисменти отляво . Ще бъде време тя да бъде подложена на по-внимателен контрол, ако министър-председателят има възможност да я приложи. Фактът, че при първите избори за председател на Камарата, повечето...

Фактът, че гласовете се обединиха в подкрепа на Клемансо, изглежда показва, че след министерството на Флоке, кабинет на Клемансо все още може да е възможен след някои промени; човек е само донякъде съмнителен дали вече имаме радикалния велик министър пред себе си, или той ще ни бъде донесен едва от Доктора от Монмартър, който има известни връзки с Виена.

В Букурещ нещата бяха не по-малко бурни, отколкото в Париж. Братиану, първоначално ползващ се с благоволенieto на огромното мнозинство от народа и краля и по този начин сякаш сигурен в продължаващия си министър-председателски пост, сега най-накрая се оттегли и отстъпи място на министерство от млади консерватори, известни още като „юнимисти“. Въпреки че кралят повери формирането на кабинета и неговото председателство на Росети, бившият румънски пратеник във Виена, Карп, който получи Министерството на външните работи, обикновено се смята за сърцето и душата на кабинета. Макар че общоприето е, че Румъния под ръководството на крал Карол никога няма да се отклони във външната си политика от тази на централноевропейските имперски сили, неотдавнашните вълнения в Букурещ, в които злонамереното руско влияние е съвсем прозрачно, донесоха толкова много непредсказуемост, че е опасно да се изразява каквото и да е твърдо мнение за вероятния ход на събитията в Румъния. Ако избухне революционно движение срещу монархията Хоенцолерн, както някои се опасяват, поради руско влияние, това вероятно би се считало за първия и най-сериозен предвестник на голяма война.

Нашите икономически и финансови кръгове вече не позволяват на тези политически проблеми да ги засягат; те

Надграждайки върху ерата на мир при император Фридрих III, последните новини за състоянието на бедния, болен император са силно противоречиви; докато двете му посещения в Берлин като цяло се гледат оптимистично, за съжаление, отново идват много сериозни доклади от като цяло добре информирани източници. Като великденско удоволствие за пруския народ, кралят издаде амнистия, която, макар и с широк обхват, не включва широко очакваното прилагане на всички наказани съгласно антисоциалистическите закони. На 1 април германският канцлер, принц Бисмарк, отпразнува рождения си ден; на вечерята, която той организира, престолонаследникът Вилхелм му вдигна тост като знаменосец на Райха. Рудолф фон Бенигсен, лидерът на националлибералите, получи висока чест с награждаването с Орден на Червения орел, първа степен, който особено почита както заслужилия получател, така и партията, която той ръководи, и трябва да се счита за забележителен жест от страна на императора.

Преговорите, започнати за споразумение между Русия и Курията, продължават. В Дания парламентът е прекъснал заседанието си; в Сърбия новата радикална партия „Скупчина“ е започнала дейност.

Седмицата на април 1888 г.

Кризата с Бисмарк, която е обсъдена в нашата водеща статия, изглежда е била разрешена благоприятно според последните съобщения от Берлин. Този щастлив край на кризата би донесъл облекчение на Германия и нейните съюзници.

Императрица Виктория е пътувала до наводнените райони на Позен. Това пътуване се смята за акт на голямо държавническо майсторство и забележителна природна доброта. Принц Бисмарк ще напусне Берлин още на следващия ден и ще пътува до Варзин. Предполага се, че принцът възнамерява да остане във Варзин за по-дълъг период.

Австрийската Камара на представителите се събра отново на 10-ти този месец. Тя е изправена пред натоварен работен дневен ред, почти твърде обширен за времето, отредено за нейните дейности. Очаква се общият дебат по бюджета да започне в четвъртък. Тъй като делегациите са планирани да се срещнат веднага след Петдесетница, сесията на Камарата на представителите трябва да бъде отложена не по-късно от петъка преди празниците за Петдесетница, т.е. 18 май. Това оставя общо само 30 сесийни дни. В рамките на този кратък срок Камарата трябва да разгледа няколко ключови въпроса, включително закона за данъка върху спиртните напитки, договора Lloyd, първото четене на предложенията за училища, законопроектите относно адвокатските хонорари, закона за търговските марки, складовете и т.н. Изглежда вероятно втора сесия или отлагането на един или повече от тези въпроси да се окаже необходимо. Поляците, които остават против въпроса за данъка върху спиртните напитки, се твърди, че наскоро са преговаряли с Лявата партия по този въпрос, но без успех. Твърди се, че Лявата партия е решила да гласува против закона за данъка върху спиртните напитки по политически причини. На заседанието на Камарата на представителите във вторник благодарността на германския Райхстаг за изразите на съболезнования по повод смъртта на кайзер Вилхелм беше предадена за първи път от министър-председателя граф

Таафе и не остана незабелязано, че

Този израз на благодарност, предаден с особена топлина, специално признава приятелските отношения, които съществуват с Австро-Унгарската монархия. Формулировката на въпросната нота е следната:

„Долуподписаният имперски германски посланик има честта, от името на своето имперско правителство, да помоли най-смирено Негово Превъзходителство имперския австрийски министър на императорския двор и външните работи, граф Калноки де Кьорьоспатак, да информира председателите на австрийската Камара на лордовете и Камарата на представителите, както и на унгарската горна и долна камара, че германският Райхстаг, на заседанието си от 19 март тази година, единодушно реши да изрази, че знаците на специално уважение към нашия възвишен монарх, който напусна този живот, и топлото съчувствие към скръбта на целия германски народ, които тези представителни органи толкова красноречиво изразиха, са предизвикали най-дълбока емоция и най-топла благодарност в цяла Германия. Тази позиция на австрийските парламенти представлява възвисяваща демонстрация на приятелските отношения, които съществуват между нашите две нации.“

Във Франция хлъзгавият склон на радикализма бързо се спуска надолу. Вълната на Буланже напредва бързо; Буланже е победител на всички фронтове. В департамента Дордон, където отказа да се кандидатира за поста, той беше избран за депутат с 59 500 от 100 000 подадени гласа. Опортюнистът Клержони остана в малцинство с 3700 гласа. Опортюнистите са неутешими от последното си поражение. Министерството на Флоке сега е в неизвестност. Радикалната република ще се развие от сегашното министерство, което представлява голяма опасност за самото съществуване на републиката.

В българския въпрос почти всичко си е останало същото. Русия е все още неизчерпаема в уверенията си за мир. Тя иска да се ангажира да не използва никаква сила срещу България, нито да изпраща офицери за обучение на българската армия, нито да назначава генерал за военен министър, нито да изпраща комисар. Русия спокойно би изчакала развитието на събитията. Междувременно обаче руската намеса в България продължава с изключителен плам. Високата Порта увери българския делегат, че митническо споразумение ще бъде сключено до 1 май. Процесът по случая „Попов-Боню и сътрудници“ започва в сряда под председателството на полковник Николаев. Правителството заявява, че възнамерява да даде пълна свобода на военните съдилища и да стои настрана от този случай, за да не дава повод за подозрения и политически интриги. Прословутият турски военен кордон е оттеглен от източната граница на територията на Тръмп.

Това, че мирът все още не се е върнал в Румъния, е и вина на свята Русия. Руската партия за действие подбуди селско движение в Румъния. Селяни от различни села се бунтуват, заплашват или малтретират земевладелците и арендаторите и искат анулиране на земеделските договори, като например разпределението на обработваема земя. Министърът на външните работи Карп представи програмата си пред Камарата. Кралят беше избрал министрите, защото те бяха неутрални и стояха между партиите. Те винаги ще останат безпристрастни. Относно външната политика министърът каза, че е мит да се твърди, че министрите следват германска политика. Що се отнася до вътрешната политика, той заяви...

Министърът заяви, че е невъзможно да се гласува по време на настоящата суматоха. Трябва да се изчака, докато нещата се успокоят, и тогава правителството ще разпусне камарите. Смята се, че парламентът ще бъде разпуснат през първата половина на септември.

Седмицата от 11 до 18 април 1888 г.

В австрийската Камара на представителите общият дебат по бюджета започна на 16-ти този месец. Изходът му вече е без съмнение. Бюджетът ще бъде одобрен въпреки опозицията от левицата, подсилена от младочехите и представителя Грегорез. Между другото, дебатът по бюджета загуби голяма част от привлекателността си в светлината на законопроектите за спиртните напитки и отбраната. Досегашните оратори на опозицията изглежда са с това впечатление. В речите им липсват силните атаки, които опозицията обикновено отправя срещу правителството, особено по време на обсъжданията на бюджета, и изглежда сякаш опозицията иска да запази цялата си енергия за дебата по законопроекта за спиртните напитки. Поляците, въпреки потопа от петиции от страната им, се отказаха от опозиционната позиция, която защитаваха доскоро. Тази отстъпка, между другото, не се дължи на усилията на правителството, а по-скоро на влиянието на най-висшата конституционна власт. Сега може да се очаква, че поляците, след като се отказаха от опозиционна роля, въпреки това ще...

Те никога не са го приемали твърде сериозно, но ще се възползват от това. Унгарският министър на националната отбрана също внесе в Райхстага законопроект за отбрана, който е идентичен с австрийския. Въпреки това, в добре дошъл контраст с оскъдността на австрийския законопроект, обяснителният меморандум към унгарския законопроект за отбрана показва похвална задълбоченост. Тревожните условия на североизточната ни граница оправдават тази мярка, която има дълбоко въздействие върху социалния живот на монархията. Австрийският министър на правосъдието внесе законопроект на 16-ти този месец за удължаване на срока на действие на антианархисткия закон, който е в сила до 10 август тази година, до 31 август 1891 г.

Германия вероятно се е освободила от тревожната си канцлерска криза за дълго време, но неприятното впечатление, оставено от безскрупулната ѝ експлоатация от определени кръгове, няма скоро да бъде заличено. За разлика от това, внезапното влошаване на здравето на император Фридрих потопи германския народ в тревога и скръб. Проблемът вече не е локален; той засегна и други благородни членове . Всички членове на императорското семейство са били събрани в двореца Шарлотенбург почти през целия ден.

За трети път Буланже триумфира. На 16-ти този месец той беше избран за депутат от Северния департамент с огромно мнозинство . За пореден път той дължи победата си на бонапартистите. „Доблестният“ генерал издаде манифест до избирателите на Северния департамент, в който иска премахването на Камарата, *президента* и министерството, както и свикване на Учредително събрание. Какъв тандем, Катилина! Едно хубаво нещо се получи от това.

Глупостта на Буланже обаче извади наяве следното: републиканските партии се обединиха по-тясно пред лицето на опасността, заплашваща републиката. Само чрез такова единство опасността може да бъде предотвратена.

Положението на Ориента остана непроменено . Въстанията, избухнали в някои части на Румъния, вероятно скоро ще бъдат напълно потушени от усилията на правителството. Няма информация от добре осведомени среди за предстоящото заминаване на българския княз Фердинанд за Букурещ.

Седмицата от 18 до 25 април 1888 г.

Първата седмица от дебата за бюджета в Австрия приключи. Неговият ход беше по-наситен със събития и бурен, отколкото предполагаше спокойният, може би дори примирен тон на първите оратори. Дори речта на представителя д-р Грегр, със страстните си заяждания, насочени към политиката на правителството, предизвика продължителна дискусия. Но на д-р Люгер, този самопровъзгласил се демократ, беше позволено да провокира скандал с гнусните си обвинения срещу левицата, каквито рядко са се виждали дори в тази Камара на представителите. Под сянката на тази крайно унижителна сцена Камарата пристъпи към гласуване за дискреционния фонд. Все още съмнителните гласове на клуба „Коронини“ сега се обединиха с тези на опозицията и младочехите; някои поляци направиха същото и дискреционният фонд беше отхвърлен. Въпреки това граф Таафе остава спокойно на поста си на министър.

Йосиф се среща с английската кралица Виктория. Не само австрийските, но и немските и английските вестници посветяват изключително благосклонни репортажи на срещата. Същото важи и за посещението на кралицата в Шарлотенбург и Берлин.

Новините за здравето на германския император Фридрих отново са по-благоприятни, което поражда надежди, че той успешно ще преодолее настоящата криза.

Във Франция Буланже остава героят на деня и на улиците. Първата му поява в Камарата, очаквана едновременно с вълнение и тревога, обаче не се оказа победа за плебисцитния генерал. Той беше точно навреме, когато министерството на Флоке получи вот на доверие с 379 гласа „за“ срещу 177 „против“, вот, чието остро острие беше насочено срещу бъдещия диктатор. Правителството беше уверено, че ще разбере как да гарантира решително уважение към републиканските институции и че ще приложи политиките на прогрес, реформи и свобода, изисквани от страната. Тази победа за министерството обаче едва ли ще продължи дълго и все още няма да премахне опасността за републиката, тъй като опортюнистите и Сенатът отново таят недоверие към Флоке, защото той е инициирал въпроса за конституционен преглед.

Вече е ясно на какво се дължи селското недоволство в Румъния, което, между другото, вече е в разгара си. Полуофициалният „Телеграф“ публикува остра атака срещу руския пратеник Хитров. Очаква се отзоваването на Хитров в Букурещ.

Селските вълнения в България, също организирани под руския протекторат, бяха потушени в зародиш от енергията на правителството. „Подобрение в политическата ситуация е малко вероятно“, отбелязва Стамбулов в политическо интервю, „но може би е по-добре кризата да продължи по-дълго, тъй като князът ще открие, че с течение на времето ще е по-лесно да получи правна санкция.“

Седмицата от 26 април до 2 май 1888 г.

Миналата седмица в Австрийския императорски съвет не липсваха опити предложението на Лихтенщайн за училищата да бъде поставено в дневния ред преди дебата за бюджета за образование . Въпреки всички усилия, положени от духовните членове на парламента, в крайна сметка беше решено да се даде предимство на предложението на правителството. Дебатът за бюджета беше прекъснат от внасянето на Закона за резервистите, който, както и в Унгария, беше приет с голямо мнозинство в австрийската Камара на представителите. На 30 април започна дебатът за бюджета на Министерството на образованието. Както десницата, така и левицата предприеха ожесточени атаки срещу министъра на образованието, а неговият отговор не задоволи нито чехите, нито духовенството. Г-н фон Гаутш заяви, че е абсолютно длъжен да изисква от завършилите чешкия университет да владеят немски език и никога няма да позволи понижаване на образователните стандарти. Да се надяваме, че ще спази думата си!

За щастие, подобряването на здравето на германския император продължи , макар че последните новини са малко по-неблагоприятни. Знаменитият монарх получава ежедневно трогателни свидетелства за дълбоката любов и почит към своя народ. Очаква се скоро публикуването на последното завещание на император Вилхелм. Априлският брой на „Пруски годишници“ потвърждава, че самият император Фридрих III е съставил както прокламацията „Към моя народ“, така и указа до императорския канцлер – два документа, които са блестящо свидетелство за благородните чувства на монарха – в Сан Ремо и ги е предал на принц Бисмарк в Лайпциг . На следващия ден императорският канцлер представил тези документи на императора без коментар.

Назначаването на руския генерал Богданович, известен със страстната си омраза към Германия, за началник на отдел в Министерството на вътрешните работи с основание предизвика вълнение в германските политически кръгове. Богданович е и твърд защитник на френско-руския съюз, факт, който хвърля назначението на генерала на толкова влиятелен пост в особена светлина.

на президента на Френската република до югозападна Франция беше доста успешно. В самото Бордо президентът беше посрещнат много добре. Там той произнесе политически значима реч, в която призова всички републиканци да се обединят. А това е наистина необходимо предвид машинациите на Буланжист, които стават все по-дръзки с всеки изминал ден.

Князът на България в момента е на турне по страната си. Навсякъде, където се появи, той получава топли и ентузиазирани овации от народа. Доказателство за това е...

Достатъчно, че най-накрая беше време да се промени преобладаващата позиция на силите. Че младият принц ще запази позицията си на трона, едва ли се съмнява от който и да е разумен политик вече, и най-малко пък някой в Санкт Петербург би трябвало да си прави илюзии за това.

В Сърбия се случи смяна на министри. Радикалното министерство на Груич подаде оставка, а министерство, съставено предимно от държавни служители, начело с Кристич, пое задълженията на правителството.

Седмицата от 3 до 10 май 1888 г.

Министерството на Таафе преживя трудна седмица. Управляващата партия се държеше така, сякаш е много нетърпелива да откаже на г-н фон Гаутш бюджета за образование. Това лесно можеше да се случи, ако опозицията не се беше отклонила от задължението си. По-голямата част от Германо-австрийския клуб обаче премина на страната на проправителствения лагер, като по този начин спаси министерството на Таафе или поне министъра на образованието. Дали кабинетът наистина ще се наслади на победата си обаче е силно съмнително. Предложението за училищата в Лихтенщайн и законът за спиртните напитки, по всички признаци, ще създадат на правителството допълнителни трудности и предстои да видим дали кабинетът ще може да се справи с тях в бъдеще. Що се отнася до други събития в австрийския парламент, има малко положителни новини за съобщаване. Склонността към скандали се увеличава с всеки изминал ден. Една комисия по недоверие следва друга.

Това е дейността на австрийската Камара на представителите, за която народът ще покаже малка благодарност.

Голямото недоволство, причинено в Германската империя от назначаването на генерал Богданович, продължава. Докато в Германия се избягва всеки повод, който би могъл да засегне чувствата на царя, в Русия няма разбиране за подобна отстъпка. Разбираемо е, че това, най-малкото, ненавременно назначение на генерал Богданович даде нов тласък на буланжисткото движение във Франция, което напоследък сякаш донякъде отшумяваше . Републиканските вестници сега започват кампания срещу министрите Локрой и Фрейсине, които отказаха да подпишат манифеста на депутатите и сенаторите от Сена срещу Буланже . Декларацията на Министерския съвет , че Локрой и Фрейсине не са били длъжни да подписват манифеста, защото министерството е единно във всичките си действия и че изявленията на Флоке в парламента относно буланжизма са достатъчни, очевидно не е направила голямо впечатление. Първата част от книгата на Буланже „L'invasion allemande“, в която той „анализира и изучава“ събитията и мъжете от 1870 г. , се очаква да излезе през следващите няколко дни. Двеста *милиона* копия ще бъдат разпространени безплатно.

Сега и Англия се въоръжава. Министърът на войната Станхоуп е внесъл законопроект за подобряване на националната отбрана, който е приет от Камарата на общините на първо четене. В цяла Европа хората се прекланят пред желязната заповед: ако си с мир, за война.

Италианският министър-председател подробно разкри „неприятната“ ситуация на Италианския полуостров. В значителна реч той подчерта, че Италия е съюзник на Германия и Австрия, но само защото това най-добре обслужва интересите на Италия. Криспи също така призна, че освен съюза на Италия с Германия и Австрия, съществува и съюз между Италия и Англия.

На Балканския полуостров всичко е спокойно. Принц Фердинанд Български пристигна в Търново и беше посрещнат с ентузиазирани овации. На банкет, устроен в негова чест, принцът произнесе реч, в която подчерта моралната сила на България, което му даде надежда, че тя скоро ще стане независима от всички вредни чужди влияния . „Тази сила ми вдъхва“, завърши речта си принцът, „силна увереност в светло бъдеще за България“.

Седмицата от 11 до 16 май 1888 г.

Състоянието на император Фридрих се подобрява удовлетворяващо от ден на ден; принц Бисмарк замина за Варзин .

През последните няколко дни дебатът за бюджета в австрийския парламент се успокои. Слуховете за кризата, които многократно се появяваха напоследък, вече са утихнали; така или иначе почти никой не ги приемаше сериозно. Както се очакваше, поляците напълно се вслушаха в съвета на Грохолски, „най-мъдрия човек“, и по въпроса за спиртните напитки се съгласиха на горе-долу...

Организираното отстъпление започна. Дори принц Лихтенщайн трябваше да се съгласи първото четене на неговото предложение за училище да бъде отложено за следващата сесия. От друга страна, се научава, че министърът на културата и образованието, така глезен от опозицията, работи по подготовката на нов закон за началното училище. Наистина, началното училище не може да се оплаче, че не получава достатъчно внимание. Законът на Лихтенщайн, законът на Линбахер, законът на Херолд и законът на Гаутсди - всички те, със своето специфично свръхразпореждане, целят да смажат бедното начално училище. За да се справят с огромното количество недовършена работа, през следващите дни ще се проведат вечерни заседания. Говори се и за необходимостта от удължаване на заседанието през летните месеци. На 13 май паметникът на императрица Мария Терезия беше тържествено открит на великолепия площад между двата придворни музея във Виена, в присъствието на императорската двойка. На следващия ден Франц Йозеф лично откри юбилейната изложба, която Долноавстрийската търговска асоциация беше организидала в Пратера и Ротондата, за да отбележи четиридесетата годишнина от неговото управление.

Най-накрая, Англия също излезе от резервата на мълчалив наблюдател. На 14-ти този месец делегация, сред чиито членове са едни от най-изтъкнатите личности в страната, отиде при държавния секретар по военните въпроси Станхоуп, за да го помоли да вземе необходимите предпазни мерки за защита на нацията. В момента сред търговците, банкерите и други водещи фигури на Сити се разпространява призив за участието им в голяма среща, чиято цел е да се оцени текущото състояние на отбраната на Англия.

да се разследва на сушата и в морето, тъй като война с чужда сила в близко бъдеще не е невъзможна и настоящата политика по отношение на отбранителните мерки вече не може да продължи.

Англия обаче възприема заплахата от война не толкова от Русия, колкото от Франция, която, след като Буланже реализира амбициозните си планове, е по-вероятно да атакува неподготвената островна държава, отколкото добре въоръжения Германски райх. Да, Буланже, и това няма край! Той празнува триумфи, където и да се появи. В Лил, на банкет, той произнася реч, в която посочва безсилието и некомпетентността на Камарата, съставена от 500 суверенни безделници. Той нарича депутатите подстрекатели на колониалните войни, мошеници, хули конституцията, обвинява избраните представители в измама на народа и ласкае избирателите по тромав начин. В Дие той се оплаква, че конституцията не предвижда средства за отстраняване на президента. Това говори много.

Княз Фердинанд Български се завърна в София на 16-ти този месец от пътуването си, което беше посрещнато с непрекъсната поредица от топли и ентусиазирани овации.

Крал Милан на Сърбия пристигна във Виена на 14-ти този месец, където съпругата му и престолонаследникът пребивават от няколко дни.

Седмицата от 17 до 23 май 1888 г.

Общото събрание на Германското училищно дружество се проведе в столицата на Моравия по време на празниците Петдесетница. Въпреки продължаващите усилия на чешки агитатори, особено соколистите, да провалят събранието през последните седмици, то премина блестящо и възхитително и нито най-малкият раздор не помрачи това прекрасно тържество, което е много подходящо за укрепване на единството и устойчивостта на германския народ. Общото събрание се проведе в градската Редутензала и на него присъстваха над 800 делегати от всички австрийски земи и няколкостотин гости, някои от които дойдоха от Германия. От доклада за бизнес и финансовото управление на дружеството събираме следните интересни данни: Мрежата от местни групи обхваща 1035 напълно активни местни групи, включително 93 женски и момичешки групи (с пет повече от предходната година), а над 6000 членове участват в администрирането на групите, включително най-малко 600 жени. Общият брой на членовете на клуба може отново да се оцени на приблизително 120 000, от които приблизително 30 000 са жени и момичета. Нетният доход в отчета за приходите и разходите показва общо 291 814,38 гулдена. Общият доход на клуба от основаването му (юни 1880 г.) до 1 май 1888 г. възлиза на 1 761 537,91 гулдена, в сравнение с 1 462 218,35 гулдена в същия ден на предходната година. Общата сума, изразходвана и отпусната за училищни цели, е 296 684,5 гулдена. Вечерта в театъра се състоя гала представление, последвано от приветствен прием във физкултурния салон.

Силни немски речи бяха произнесени под ентусиазираните аплодисменти на участниците. Само речта на първия заместник-кмет на Виена, д-р Прикс, демонстрира полемична безвкусица, особено в светлината на наскоро привършените съдебни процеси. „Че нашият император се казва Франц Йозеф“ е, в края на краищата, самоочевидно за един австриец. Сервилното угодничество и натрапчивостта, които е по-вероятно да обидят, отколкото да угодят на тези, които са на властови позиции, стават досадни. Нито пък общите събрания на училищното сдружение са място за търкания между д-р Прикс и д-р Люгер, чиято немска идентичност е практически отхвърлена, тъй като тези срещи имат за цел да стимулират нова, продуктивна работа за бъдещето чрез поглед назад към миналото. Предложението на г-н фон Думрайхер относно създаването на фонд за училищни сгради беше изключително похвално. Думрайхер вече имаше няколко възможности тази година да се отличи сред немските делегати по забележителен начин. Всичките му изявления са пропити с висока степен на морална сериозност, погледът му винаги е насочен към истината и действието, думите му са освежаване в сухите фрази, речите му са източник на политическо образование и наставление за немската младеж на Австрия. Мнозина биха могли да се поучат от този делегат на Клагенфуртската търговска камара. Промени в разполагането на войските са предстоящи. Галисийските полкове, които досега са имали щабовете извън Галиция, ще бъдат преместени в допълнителните си окръзи според преобладаващите обстоятелства. Тази мярка изглежда, както се отбелязва в официалното комюнике по въпроса, спешно необходима.

Това е необходимо, защото многобройните военни съоръжения и укрепления, издигнати в цяла Галисия през последните години, значително увеличиха обхвата и интензивността на военната служба, поставяйки изисквания, за които настоящият брой на войските в този регион, който все още не е увеличен, не може да се счита за достатъчен. Би било аномалия, продължава комуникето, ако прехвърлянето на домашните полкове към съответните им райони за набор – толкова благоприятно за бързото развитие на военната сила – не се извърши именно в този граничен регион, който поради географското си местоположение и характер е най-изложен на риск.

Император Фридрих III непрекъснато се подобрява. След като първоначалните му опити за ходене се оказаха толкова успешни, императорът вече се е возил както в открити, така и в затворени карети, по време на които винаги е бил посрещан с ентусиазирани почести от публиката. Комуникето, публикувано от „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ относно граничните нарушения, на които германските поданици са били подложени напоследък, несъмнено ще има ефект във Франция. Германия често е игнорирала подобни френски нарушения в миналото, но провокациите са станали твърде честни, за да се избегне насилственото обуздаване на френските разгорещени глави, както се прави сега. Следователно заплашените репресии вероятно скоро ще доведат до разпалване на страстите във Франция.

Дали буланизмът е във възход или упадък, не може да се определи със сигурност днес. Въпреки това, реномираните френски вестници твърдят, че господата-

Популярността на добродетелния генерал може би е преминала зенита си. Това може да е вярно сред висшите ешелони, но в никакъв случай не е сигурно, че това се отнася за широките маси от народа.

Княз Фердинанд Български изпратил рескрипт до министър-председателя Стамбулов, с молба да изрази благодарността си към народа за топлото посрещане, което е получил. Той бил възхитен от пътуването си и скоро щял да пътува до Казанлък, за да прекара няколко дни в Розовата долина.

Седмицата от 23 до 30 май 1888 г.

Здравето на император Фридрих остава много благоприятно . На 24-ти принц Хенри се жени за принцеса Ирена Хесенска, внучка на кралица Виктория на Англия, в Шарлотенбург. На 27-ми принц Бисмарк се завръща в Берлин от Варзин. На 26-ти пруската Камара на представителите провежда последното си заседание, на което законът за обучението в началното училище е приет в съответствие с резолюциите на Камарата на лордовете. По време на дебата за прегледа на изборите Рихтер произнася остра реч срещу поведението на консервативната и национал-либералната преса по време на кризата с канцлерския пост и спрямо императрицата, така че консерваторите и национал-либералите се чувстват принудени да подадат най-силни протести срещу тези обвинения. „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ и други издания, близки до принц Бисмарк, в отговор на статия в „Moskauer Zeitung“, публикуват яростни статии срещу...

враждебното поведение на Русия спрямо Германия по политически и икономически въпроси; същевременно се подчертава необходимостта от контрамерки. Дори се говори за митнически ответни мерки срещу Царската империя. Засега обаче това остава само заплаха.

В австрийската Камара на представителите дебатът по бюджета беше закрит на 25-ти, след като представителят Дершата предприе яростна атака срещу министъра на правосъдието относно разпоредбите за секретния кадастър за Висшия регионален съд в Грац, а представителят Пернерсторфер обърна внимание на явните недостатъци в галисианската съдебна практика. Законопроектът относно субсидията за корабната компания „Австро-унгарски Лойд“ беше приет. Законът за данъка върху спиртните напитки в момента се обсъжда. На 26 май Тиса отговори на питането на Хелфи относно участието на унгарски индустриалци на Световното изложение в Париж, като заяви, че държавата не може да предостави никаква подкрепа на изложителите и че съветва срещу каквото и да е участие. Разбираемо е, че тази реч предизвика голямо въълнение в Париж и хората търсят политическите мотиви на Тиса.

Във Франция Клемансо, Ранк и Жофрен свикаха среща, на която решиха да сформират „Дружество за правата на човека“. Това дружество имаше за цел да „защити републиката от диктаторски амбиции“. И на други места опозицията срещу Буланже изглеждаше да нараства. Правителството на Германския Райх постанови, че всички чужденци, пристигащи в Елзас от Франция, трябва да притежават паспорт, заверен от германското посолство в Париж. Тази мярка беше оправдана от дейността на френската реваншистка партия. Редица други

Разпоредбите целят да регулират пребиваването на французи в Елзас.

Княз Фердинанд Български пристигна в София на 27-ми; приемът беше изключително бляскав. Принцеса Клементина пристигна на 29-ти за именния ден на княза (който се пада на 30-ти). За този ден са планирани големи празненства.

В Англия е основано Британско източноафриканско дружество, чиято цел е по-нататъшното изследване и цивилизоване на Африка, на което правителството е предоставило правото да събира мита и данъци и да организира въоръжени сили.

Седмицата от 31 май до 6 юни 1888 г.

Кризата в Прусия

Резервите, които император Фридрих имаше относно подписването на закона за удължаване на законодателните мандати в Прусия, доведоха до криза на Путкамер, която вероятно ще си остане точно това, а не, както някои твърдят, до криза на цялото министерство. Публикуването на закона зависи от отговора на хер фон Путкамер на писмото на императора, с което се иска неговото мнение относно твърденията за намеса в изборите, повдигнати в Камарата на представителите.

В това писмо императорът изглежда се опитва да противодейства на закона, като заема позиция срещу намесата в изборите . Това писмо ще бъде публикувано едновременно със закона по законодателен ред.

Ще стане ясно. Изходът от кризата в момента е невъзможно да се предвиди, тъй като може само да се спекулира за позицията на канцлера по въпроса.

Суетата около Буланже

Онзи ден (4 юни) Буланже внесе дълго обявяваното си предложение за конституционна ревизия във френската Камара на депутатите и поиска спешното му приемане. Думите, с които той подкрепи предложението си, не се издигнаха над най-обикновените демократични клишета. Републиката не трябва да бъде собственост на клики, а общо достояние на всички. Не на членовете на Камарата, които представляваха само интересите на определени кръгове, а самият той беше правилният тълкувател на волята на народа. Той беше за премахването на президентската институция. Министрите трябва да се отчитат само пред държавния глава. Камарата трябва само да приема закони, но не и да управлява. Той би видял Сената да изчезва без съжаление, тъй като това не означава нищо. След реч на Флоке, който отхвърли арогантния език на генерала, говорещ като Бонапарт, завръщащ се от победите си, предложението за спешно приемане беше отхвърлено с 335 гласа „за“ и 170 „против“.

*

Император Фридрих замина за Потсдам на 1 юни. За пореден път има добри новини за здравето му.

в австрийската Камара на представителите на 29 май. Той беше приет на 5 юни с мнозинство от 30 гласа, като по този начин се създаде закон, който...

за по-ниските класи от населението, като същевременно ще донесе на областта Галисия (като компенсация за тези, които имат право на размножаване там) дар от един милион годишно. Делегациите ще се съберат в Пеща в събота, 9 юни. Камарата на депутатите приключи заседанията си на 5-ти.

Аферата с Тиса е достигнала до временен край с представянето от Гoble пред Камарата на изявления на Калноки и Тиса, в които и двамата уверяват, че не може да става въпрос за каквото и да е нарушение на правата на Франция. Гoble произнесе добре приета реч, в която очерта мирния характер на френската политика, но също така говори за решимостта, с която французите ще защитават националното си достойнство въпреки всички трудности.

По случай именния ден на княз Фердинанд на България се проведе грандиозно ревю, а населението аплодира с овации княза и княгиня Клементина.

Така наречената Транскаспийска железница наскоро беше открита за движение, предлагайки възможност за пътуване от Черно море до Самарканд за четири дни. Неоспоримо е, че тази железопътна линия открива нови пътища за руската търговия, но е под въпрос дали всички политически мотиви са били изключени от изграждането ѝ.

Седмицата от 6 до 13 юни 1888 г.

Най-значимото събитие беше оставката на Путкамер на 8-ми . Ще предоставим задълбочен анализ на това събитие. Информацията, която се разпространява досега относно потенциалния му наследник, се основава единствено на спекулации. Назначаването му вероятно се забавя поради здравословното състояние на императора, което за съжаление се влоши значително през последните дни.

Заседанието на делегацията в Пеща беше открито на 9-ти . На делегатите бяха представени следните документи: съвместният бюджет за 1889 г., извънредният кредит за войските в Босна, допълнителните кредити за Министерството на външните работи и Военноморските сили, специалният кредит за военни предпазни мерки, предложение относно удължаването на кредитите за Военноморските сили, окончателните сметки за 1886 г., отчетът за 1887 г. и босненският бюджет. Нетната нужда, произтичаща от тези документи, е 192 милиона. След приспадане на сумата от 17,6 милиона, която се предоставя на съвместното правителство в случай на спешна нужда – то трябва да получи съгласието на австрийското и унгарското правителство за всяко използване на тези средства – остава значителната сума от 175 милиона. От тях приблизително 96,3% са за военни разходи , а от тях 29,7 милиона са за извънредния заем за въоръжение (от които 16 милиона вече са използвани след решение на Коронния съвет по Коледа). Редовната нужда на армията е 115,9 милиона.

Милиони, необикновените 23,1 милиона, босненският окупационен заем 4,5 милиона. Тези цифри хвърлят твърде ярка светлина върху политическата ситуация в Европа, която императорът засегна в обръщението си към делегациите със следните думи: „Отношенията на монархията с чуждестранните сили са изцяло приятелски; ако обаче моето правителство въпреки това е принудено, в задължението си да осигури нашите граници и да насърчи военната ни мощ, да вземе значителни заеми, основната причина за това се крие в продължаващата несигурност на политическата ситуация в Европа.“ Нашите правителства изразяват своите надежди с думи, а страховете си с числа.

Двойката на престолонаследниците пътува до Босна и пристигна в Сараево днес.

Избухна конфликт между Италия и султана на Занзибар; султанът отказа да изпълни договора, сключен от неговия предшественик с Италия, който предвиждаше отстъпването на брега между нос Делгадо и екватора на Италия.

Университетът в Болоня отбеляза своята осемстот годишнина на 12-ти този месец.

Изненадващо събитие беше свалянето на египетския министър-председател Нубар паша, което изглежда е изненадало дори Англия, където той беше свикнал да бъде възприеман като защитник на английските интереси. Твърди се, че непосредствената причина са реформите, изисквани от Нубар по отношение на поземлените данъци и земеделието, за които Нубар не получи подкрепа от английския представител Баринг, който дълго време беше негов опонент.

Той успя да запази позицията си. Основната причина обаче вероятно е антагонизмът на Франция към Нубар, който последната е провокирала с опита си да потисне френското списание „Босфор“ в Египет няколко години по-рано , както и с изявление, което той твърди, че е направил за Франция, която той описва като „труп от 1870 г., който може да бъде стъпкан с крака“. Изглежда Франция е допринесла за неговото падение .

На 12-ти в Белгия се проведеха избори за подмяна на половината от членовете на Камарата на депутатите и Сената. Либералите претърпяха пълно поражение. Те не само не успяха да спечелят нито едно място, но всъщност загубиха две. В Брюксел е необходим балотаж между кандидата на умерените либерали и независимите .

Княз Фердинанд е изправен пред решение относно процеса срещу Попов. Той не потвърди веднага присъдата на военния съд, а вместо това върна досиетата на военния министър, обяснявайки, че трябва да разгледа въпроса допълнително. Агенция „Хавас“ обяви за изфабрикувани съобщенията, че министерството се е разделило на две фракции, едната от които възнамерява да подаде оставка в зависимост от решението на княза . Принцът и принцеса Клементина възнамеряват да прекарат известно време в Източна Румелия.

Седмицата от 14 до 20, 1888

Когато новината за смъртта на император Фридрих се разпространи по света в петък, 15-ти, вълна от дълбоки емоции заля земното кълбо. Навсякъде хората чувстваха какво е могъл да бъде Фридрих за германския народ, ако не беше попречил на коварната си болест. Никой не може да отрече, че този император на трона би представлявал етичен авторитет, който би породил най-големи надежди. Гласове се стичаха от всички краища на света, изразяващи най-дълбоките си съболезнования към благородния владетел. Погребението се състоя в понеделник сутринта в 11:00 часа. При възкачването си на трона, Вилхелм II се обърна директно към армията. Ще подчертаем само най-поразителните пасажи: „В армията здравата, неразривна връзка с главнокомандващия е наследството, предавано от баща на син, от поколение на поколение; и аз също се позовавам на моя дядо, образът на славния и почтен главнокомандващ, толкова красив и сърдечен, колкото може да се измисли.“ на моя скъп баща, който дори като престолонаследник си осигури почетна позиция в армията ... Заклевам се да бъда внимателен, че очите на моите предци гледат отвисоко към мен.

, прокламацията на новия крал на Прусия като най-важната му декларация:

На моя народ! Божията воля отново ни наложи най-болезнената скръб. Едва гробницата беше затворена над смъртните останки на моя незабравим дядо, когато величието на моя любим баща също напусна това земно царство.

Той беше призван към вечен мир. Героичната , смела енергия, родена от християнската преданост, с която изпълняваше кралските си задължения въпреки страданията си, сякаш пораждаше надеждата, че ще остане с отечеството за по-дълго. Бог отреди друго. На кралския страдалец, чието сърце биеше за всичко велико и красиво, бяха дадени само няколко месеца, за да демонстрира, дори на трона, благородните качества на ума и сърцето, които му бяха спечелили любовта на народа му. Добродетелите, които го украсяваха , победите, които някога е спечелил на бойните полета , ще бъдат запомнени с благодарност, докато бият немските сърца, а нетленната слава ще прославя рицарската му фигура в историята на отечеството.

на трона на моите бащи , аз поех управлението, възхищавайки се на Царя на всички царе, и се заклех пред Бог да бъде справедлив и кротък принц на моя народ, следвайки примера на моите бащи , да култивирам благочестие и страх от Бога, да защитавам мира, да насърчавам благосъстоянието на страната, да бъде помощник на бедните и угнетените и верен пазител на справедливостта.

Когато моля Бог за сила да изпълня тези кралски задължения, които Неговата воля ми е възложила, аз се подкрепям от доверието в пруския народ, което ми дава отражението на нашата история. В добри и лоши времена народът на Прусия винаги е стоял вярно до своя крал. Аз също се осланям на тази лоялност, чиято връзка се е оказала неразрушима за моите бащи във всяко трудно време и опасност, знаейки, че ѝ отвърщам с цялото си сърце като верен принц на верен народ, и двамата еднакво предани на нашето общо отечество.

От това осъзнаване на взаимността на любовта, която ме свързва с моя народ, черпя увереност, че Бог ще ми даде сила и мъдрост да изпълнявам кралските си задължения за доброто на отечеството.

Потсдам, 18 юни 1888 г.

Вилхелм.

С императорски указ Райхстагът е свикан за понеделник, 25 юни. Самият император ще го открие с тронна реч.

В Австрия политическият интерес в момента е съсредоточен върху делегациите. Особено важен е приятелският и дълбоко политически проникателен начин, по който унгарските държавници се справят със съюза с Германия, така че граф Калноки с право може да каже, че вероятно никога преди не се е случвало държавен акт, сключен тайно, да бъде изведен наяве по този начин и посрещнат с такова всеобщо одобрение. Подчертана е и важността на съюза с Италия и със сигурност трябва да е удовлетворяващо, че Калноки може да каже, че сключването на последното търговско споразумение с тази империя, което постави търговските отношения на сигурна основа, е показало как водещият италиански държавник, Криспи, енергично и проникателно насочва политиката към възможно най-тесното сътрудничество между страната си и Германия и Австро-Унгария. Що се отнася до политическата ситуация в Европа, вероятно не сме научили нищо ново. Граф Калноки също така подчерта, че нито една от причините, които са карали мира да изглежда застрашен миналата зима и по-рано, не е изчезнала. Опасенията произтичат не само от ситуацията на Балканския полуостров, но по-скоро от общата европейска ситуация, динамиката на силите между отделните държави и дълбоките различия в мненията, не толкова между кабинетите, колкото между населението. По отношение на България симпатиите на Австро-Унгария към принц Фердинанд бяха съвсем очевидни и единствената пречка за официалното му признаване от монархията беше фактът, че Турция, която има право да поеме инициативата, все още не го беше направила. По време на обсъждането на войната...

По време на обсъжданията на бюджета, военният министър на Райха Бауер подчерта, че в бъдеще в училищата за обучение трябва да се полагат по-големи грижи за култивиране на унгарския език сред офицерите, без обаче да се застрашава общият армейски език. Предложението беше единодушно одобрено.

Приемът, който австрийската двойка престолонаследници получи навсякъде в Босна, беше изключително удовлетворяващ.

княз Фердинанд вероятно ще разреши аферата с Попов по начин, благоприятен за последния. Министрите изглежда следват желанията на княза и изглежда, че вече не може да се говори за криза в кабинета. Князът заминава за Филипопол с принцеса Клементина, където го очаква министър-председателят Стамбулов.

Балотажа в Белгия даде на католиците всичките осем места в Сената и едно в Камарата.

В Мадрид избухна министерска криза в резултат на разногласията между влиятелния маршал Мартинес Кампос и военния министър, чиито военни реформи последният се противопостави. Новосформираният кабинет Сагаста заяви в парламента, че възнамерява да бъде просто продължение на своя предшественик.

Седмицата от 21 до 2 юни 1888 г.

В понеделник Вилхелм II се обърна към германския народ в Райхстага, а в сряда - в пруската Камара на представителите. Думите му бяха способни да изяснят нещата във всяко отношение. Новият владетел заяви решимостта си „да върви, като император и крал, по същите пътища, утъпкани от покойния му господар“.

Дядо ми е намерил доверието на своите съюзници, любовта на германския народ и благосклонното признание на чуждите държави.“ За нас, германците в Австрия, думите на императора за германо-австрийския съюз са от особено значение: „Нашият съюз с Австро-Унгария е общоизвестен. Придържам се към него с германска лоялност, не само защото е сключен, но и защото виждам в този отбранителен съюз основа на европейския баланс на силите, както и наследство от германската история, чието съдържание днес се подкрепя от общественото мнение на целия германски народ и съответства на традиционното европейско международно право, каквото е било в безспорна валидност до 1866 г.“ Тези думи произтичат от дълбоко разбиране на ситуацията, толкова в съответствие с духа на германството и неговото историческо развитие , че със сигурност трябва да направят силно впечатление на всеки германец и да предизвикат дълбоко удовлетворение. Декларациите на императора относно външната политика са изцяло успокояващи. В цяла Европа *думите* на новия владетел на германците бяха приети по най-съчувствен начин.

Австро -унгарските делегации почти са приключили с работата си. Австрийската делегация вече е завършила всички предложения на второ четене и поисканият заем от 47 милиона евро за извънредни военни разходи е единодушно одобрен. Следователно сесията вероятно ще може да приключи още в четвъртък. Делегатите се обявиха против заема от 47 милиона евро, заявявайки, че в бъдеще разходите, считани за редовни, трябва да бъдат включени в обикновения бюджет.

Военните нужди трябва да се вземат предвид, а общите заеми, които са извън контрола на народните представители, не трябва да стават твърде високи. Заслужават да се отбележи и *думите на Апони* към унгарската делегация относно превръщането на пасивната политика на Австрия по балканския въпрос в активна. Австро-Унгария не трябва пасивно да наблюдава политиката на Русия на Балканския полуостров, а да използва цялото си влияние, за да постигне правно признаване на съществуващите условия. Речта на Калноки в дебата за бюджета на делегациите, в която категорично се отрича, че Австрия обмисля каквито и да било завоевания на Балканския полуостров, предизвиква промяна в настроенията срещу Австрия в Гърция, където преди това не се е разбирало, че Русия, а не Австрия, е враг на свободното развитие на балканските народи.

Княз Фердинанд на България все още смята осъждането на Попов за нерешен въпрос. Последните новини обаче сочат, че въпросът ще бъде решен без министерска криза.

Буланжистите са разделени помежду си; Мишлен и неговите сътрудници отсега нататък ще следват генерала само ако той приеме радикалната програма, която са изготвили. Френският съвет на министрите отхвърли искането на Института на Франция за отмяна на изгнанието на херцог д'Омал.

В Испания Камарата отхвърли изменение, отнасящо се до официалното участие на Испания в Световното изложение в Париж.

На 18 юни английската Камара на лордовете прие законопроекта „Солсбъри“, с който се реформира Камарата на лордовете. Законопроектът позволява-

На кралицата е наредено да назначава не повече от петима пожизнени кавалери всяка година, от които трима трябва да заемат високопоставена държавна длъжност, а другите двама трябва да са от обществено значение. Общият брой на кавалерите никога не може да надвишава петдесет.

в Белград , на празнична вечеря, организирана в чест на кабинета, крал Милан произнесе тост, съдържащ забележителни политически забележки. Кралят заяви, че само грешките, допуснати в сръбската политика през последните седемдесет години, са довели наскоро до разпускането на министерство, основано на доверието на народа.

Седмицата от 28 юни до 4 юли 1888 г.

Двете тронни речи на кайзер Вилхелм II бяха приети в цяла Европа по най-благоприятния начин, който може да се представи, включително в Русия и дори във Франция. Освен няколко руски вестника, които бяха недоволни от силния акцент върху единството на Германия и Австро-Унгария, ясно е, че новият владетел е посрещнат най-топло в Царската империя. Срещата между кайзер Вилхелм и царя, насрочена за средата на юли, несъмнено ще допринесе за укрепване на онези отношения, които кайзерът определи в тронната си реч като въпрос от особена важност.

На 2 юли Путкамер беше наследен от заместник-държавния секретар фон Херфурт. Новият министър на вътрешните работи не е свързан с никоя от парламентарните партии.

но е опитен държавен служител. Това назначение демонстрира дълбоката политическа проницателност на новия император. В Германия това осъзнаване сякаш набира скорост. Твърди се, че германските принцове са подчертавали особено изключителните впечатления, които са получили от мъжествената сериозност и големия политически такт на Вилхелм II, и според последователни съобщения в германските вестници, принц Бисмарк не е могъл достатъчно да подчертае пред някои пруски владыки предаността на владетеля, неговата решителност и самообладание.

Националлибералите решиха да не подновяват картела с консерваторите.

Австро -унгарските делегации приключиха срещите си на 28 юни. Признавайки несигурното положение в Европа, делегатите одобриха всички искания на военната администрация, макар и не без да подчертаят, че тези искания вече са достигнали точка, отвъд която не могат да се предприемат по-нататъшни действия; максималните усилия бяха поставени върху платежоспособността на данъкоплатците. Прегледът на преговорите на делегацията, доколкото се отнася до политиката на Австрия на Ориента, представя положителна картина. Съгласието на Министерството на външните работи със ситуацията в България и акцентът му върху правото на Гърция на свободно развитие са доказателство, че Австрия разбира какво е в най-добрия интерес на балканските народи.

На 1 юли граф Апони произнесе реч пред своите избиратели, в която обясни мотивите, които са ръководили *делегациите* , когато са дали съгласието си за високите искания на съвместното правителство:

„Искаме мир и сме твърдо убедени, че решителността ще осигури мир, докато колебанието ще доведе до война.“

В Немския клуб в Прага професор Кнол изнесе реч за политическата ситуация. Той критикува поведението на германците през последната част на сесията по няколко начина; той по-специално се изказа срещу виенските псевдодемократи и антисемитите.

Посланикът в Лондон, граф Каройи, се пенсионира окончателно на 20 юни.

На 28 май папа Лъв XIII издава енциклика, в която решително осъжда идеята за свобода, проповядвана от модерните хора, и изгражда „истинска концепция за свобода“ в съответствие с ученията на Църквата, което отдава пълна чест на неговия схоластичен софизъм, но е категорично чуждо на съвременното съзнание .

Княз Фердинанд Български потвърди присъдата срещу Попов и впоследствие го помилва. По този начин той удовлетвори двете противопоставящи се фракции в министерството и разреши един труден въпрос по начин, най-благоприятен за страната. Някои от приятелите на Попов бяха арестувани за участие в демонстрации.

Министерството в Солсбъри успешно устоя на натиска на опозицията . Вотът на недоверие на Морли беше отхвърлен от Камарата с 366 гласа „за“ и 273 „против“.

Във Франция министерството на Флоке е в затруднено положение. То не може да се противопостави на опортюнистите в Камарата на депутатите. Камарата на депутатите, против волята на министерството, прие предложение, според което Бюджетната комисия може да взема решения само с кворум от 17 членове. Вторият неуспех дойде с избирането на Бюджетната комисия.

самата комисия, в която опортюнистите са представени от 20 членове, а поддръжниците на правителството - от 13. Освен това, Рувие, финансовият министър на Гамбета и един от най-видните лидери на опортюнистите, е назначен за председател на комисията. Флуренс е направил запитване на 3-ти относно аферата в Каркасон, където кметът е пренебрегнал съдебни заповеди и е казано, че правителството е компрометирано; въпреки това кабинетът е получил вот на доверие.

В Съединените щати Кливланд от демократите и Харисън от републиканците вече са официално номинирани за кандидати за президент.

Седмичата от 5 до 11 юли 1888 г.

Заминаването на кайзер Вилхелм ще се състои на 1 юли, а пристигането му в Петерхоф на 20 юли. Граф Херберт Бисмарк ще придружи кайзера.

В петък се проведе Коронен съвет под председателството на императора, на който последният призова Коронните съветници да му бъдат предани по същия начин, както на баща си и дядо си, и като заяви, че иска да управлява точно в духа на тези предци, посланието от 1881 г. трябва да бъде основата на социалното законодателство, а договорите с Австрия и Италия - на външната политика.

Докладът става все по-сигурен, че министърът на образованието Гаутш планира да позволи на чешките адвокати да полагат държавните си изпити на бохемски език, ако се откажат от държавни длъжности.

Германските националистически депутати Щайнвендер (във Филах), Бендел (в Райхенберг) и Рихтер (в Корнойбург) проведоха изборителни събрания, за да се отчитат пред своите избиратели за дейността си в Райхсрата (Имперския съвет). Последният поиска да напуснат Райхсрата, ако интересите на народа бъдат увредени по начин, подобен на случилото се със закона за данъка върху спиртните напитки.

На 5 юли пристигна новината, че крал Милан се е намесил в Сръбския синод относно развода си с кралица Наталия. В крайна сметка той се е съгласил на обикновена раздяла, като е постановил престолонаследникът да бъде отнет от майка си и отгледан в Сърбия. Кралицата в момента е във Висбаден, където ще остане до приключване на бракоразводния процес. Нишкият епископ Димитрий и военният министър Протич са отишли при кралицата, за да поискат завръщането на престолонаследника и да започнат развода. Епископът вече се е върнал у дома, за да докладва на Синода за неуспешната си мисия, докато Протич е останал във Висбаден, за да върне престолонаследника в Сърбия, след като въпросът бъде решен.

Във Франция Сенатът прие на второ четене член 37 от Закона за набора, който определя активната служба в армията на три години, а службата в резерва на шест години и половина. Графът на Париж изпрати манифест до общините, в който представи монархията като бастион на общинската свобода. Той беше конфискуван. Генерал Буланже произнесе реч на банкет в Рен в неделя, в която той отново...

разпускането на камарата и конституционната ревизия за необходими. На 10-ти в Сен-Севан се проведе банкет в чест на Буланже.

В британската Камара на общините Фенуик предложи възстановяване на надбавките за депутатите, което Гладстон подкрепи. Предложението беше отхвърлено със 192 гласа „за“ срещу 35 „против“. Парнел предложи създаването на комисия, която да разследва обвиненията срещу ирландския лидер. Големият брой неразгледани законопроекта ще наложи есенна сесия на парламента.

В Нидерландия, поради напредналата възраст и влошеното здраве на краля, трябва да се учреди настойничество за младата принцеса Вилхелмина, която ще се възкачи на трона съгласно Закона за наследяване. Това настойничество ще бъде споделено между кралицата и няколко видни холандски граждани. Поради това Камарата ще се събере на 16-ти този месец.

В Италия Сенатът одобри правителствените законопроекта относно железниците и финансовите мерки. Министър-председателят Криспи, а след това министрите Малияни и Грималди бяха наградени с Велик кръст на австрийския орден „Леополд“.

От София се съобщава, че министърът на финансите е поискал разрешение от правителството да спре плащанията на данъка в Източен Тръмп, тъй като Портата отказва да признае пощенската служба в Източен Тръмп и експлоатацията на линията Белова-Вакарел от *българската* компания. Принц Фердинанд пътува с херцогиня Клементина и свитата на Калофер до Бургас и Варна. Арестуваните за демонстрацията на Попов служители са освободени.

Седмицата от 11 до 18 юли 1888 г.

Кайзер Вилхелм, придружен от голяма свита, предприема пътуването си до Русия на 13 юли. Той пристига в Кил в събота сутринта и оттам продължава пътуването си по море на борда на императорската яхта „Хоенцолерн“. Срещата на кайзера с царя е планирана да се проведе в морето в четвъртък, 19-ти. На същия ден германският монарх ще пристигне в Кронщат, където ще пребивава по време на престоя си в Русия.

Интересна перспектива върху характера на император Вилхелм се хвърля по темата от наскоро публикувана работа на бившия му учител Хинцпетер.

Меморандумът, публикуван на 10 юли , написан според официални източници и чийто автори са немските лекари професор Герхард, Шрьотер, фон Бергман и Барделебен, предизвика огромен шум. Той представляваше сериозно обвинение срещу Макензи, който изглеждаше представен като нищо повече от шарлатанин. Забележително е, че този въпрос, който е трябвало да бъде разгледан единствено от медицинска гледна точка, беше превърнат в политически партийен проблем. Либералите, в своите публикации, защитаваха Макензи срещу немските лекари, докато националистическите и консервативни вестници намираха действията на английския лекар за категорично осъдителни. „Публикуваме подробна статия по-горе, която разглежда въпроса как е възможно това при сегашното състояние на нещата.“

Германско-политическото сдружение на Заац проведе среща в Колешовиц на 15-ти, по време на която представителят Крепек представи своя доклад. Той остро критикува финансовите мерки .

Правителството беше критикувано и се оплакваше, че нищо не се прави за облекчаване на тежкото положение на фермерите. Представителят Щайнвендер представи доклада си пред избирателите си в Блайберг-Кройт на 9 юли, в който остро критикува начина, по който правителството се е справило с въпроса за данъка върху спиртните напитки. В Брун на 16 юли се проведе годишното събрание на Германския съюз, председателствано от имперския съветник Промбер. Целите на съюза бяха описани като ръководени от мотото: „Национален, лоялен към държавата и обединен“; предложението за училището в Лихтенщайн беше отхвърлено с най-категорични думи.

Сръбският престолонаследник се завърна в родината си. Кралица Наталия беше принудена да предаде сина си по настояване на германските власти. Кралица Наталия престоя във Виена от неделя вечерта до вторник, а след това пътува до Париж.

От София е съобщено, че ЗанковЕ скоро ще се завърне в България от Цариград и възнамерява да предложи ръка за постигане на разбирателство между него и Стамбулов .

На 12-ти Буланже отново предлага конституционна ревизия и разпускане на Френската камара. Начинът, по който го прави, и скандалните обиди, които отправя към опонентите си, водят до враждебна атмосфера. Накрая генералът предава подготвеното си писмо за оставка. Действията на Буланже довеждат до дуел между Флоке и Буланже, по време на който последният е сериозно ранен във врата.

Откриването на паметника на Гамбета се състоя на 13-ти.

Церемонията се проведе на площада с въртележката. Флоке произнесе реч, в която подчерта значението на Гамбета . Фрейсине особено похвали непоколебимостта, която Гамбета запази през цялата война, и предаността, с която служи на армията.

На 14 юли в Париж беше отбелязана 99-ата годишнина от щурма на Бастилията. Президентът Карно се обърна към събралите се кметове, заявявайки, че съдбата на съвременна Франция е неразделна от Републиката.

В английската Камара на лордовете Аргайл предложи вот на доверие на правителството заради политиката му по отношение на Ирландия. Предложението беше прието единодушно.

През последните десет дни на юли Киев отбелязва 900-годишнината от християнството в Русия . Преди няколко дни беше издаден царски указ , с който се внасят значителни изменения в съществуващия закон за военната служба. Общата продължителност на службата вече ще бъде 18 години: пет години в действащата армия и 13 в резерва. Това ще увеличи числеността на руската армия от 500 000 на 600 000 души.

ГЕРМАНСКОТО НАЦИОНАЛНО РАБОТА В АВСТРИЯ

Парламентарното представителство на германците

Австрия все по-малко е това, което традиционно се предполага да бъде: вярно отражение на преобладаващите възгледи в държавата, на различните политически, национални и икономически сили, които действат. Тази година повече от всякога трябваше да оплакваме липсата на грандиозни политически идеи в нашите партии и начина, по който този недостатък се маскира изключително с изразходване на дребнава политическа реторика. Ние, германците, сме най-зле в тази ситуация. Докато нашите опоненти са на власт и следователно знаят как да наложат исканията си, дори без да ги основават на солидни политически принципи, ние сме принудени да разчитаме на начина, по който защитаваме каузата си, за да получим влиянието, което заслужаваме.

Германците в Австрия напоследък преживяха особена съдба. Не толкова отдавна беше времето, когато национална германска партия на практика не съществуваше. Докато ръководството на държавата беше в техни ръце, германците измисляха абстрактен идеал за държавата, основан просто на либерален шаблон. Те игнорираха действителните обстоятелства. Вярваха, че могат да оформят националния дух като идеал и забравяха, че, обратно, водещият принцип на държавата трябва да извира от националния дух. Не можеше да се говори за фаворизиране на германския елемент, защото те дори не обмисляха концепцията за национална индивидуалност. Всъщност един член на парламента дори стигна дотам, че да каже, че за австрийската държава германският елемент, а всъщност и за всички, е без значение.

Всяка съществуваща националност е без значение; човек трябва да приеме чисто австрийска националност! Но когато правителството премина в други ръце, германският народ скоро трябваше да осъзнае, че либерализмът не е подходящото оръжие за ефективно противодействие на атаките от всички страни. Трябваше да се прибегне до национализъм, от който много малко беше намерило своето място в принципите на либералната партия. Не ни разбирайте погрешно. Не искаме да изпаднем в грешката на много от нашите по-млади политици, които предпочитаха да отричат пълно значението на тази партия. Не подценяваме богатството на интелектуалец, което се крие в тази партия; знаем много добре, че съществена работа на парламента се извършва предимно от нея; но не може да има съмнение, че тя никога не е схванала културната мисия, която е възложена на германския народ в Австрия. Да цитирам само един пример: колко е жалко, когато за немския език като официален език се предлагат само чисто утилитарни причини (за официална кореспонденция и др.). Тази партия не успява да схване факта, че негерманските народи на Австрия, за да достигнат нивото на образование, което е необходимо изискване на съвременната епоха, трябва да усвоят това, което немският дух и немският труд са създали, и че нивото на образование на един народ не може да бъде постигнато по никакъв друг начин, освен на езика на този народ . Това, което няма минало, няма бъдеще. Ако народите на Австрия искат да се конкурират с германците, тогава те трябва преди всичко да наваксат процеса на развитие, през който последните са преминали; те трябва да възприемат немската култура на немски език.

да го присвоят, точно както римляните са направили с гръцкото образование на гръцки, а германците с латинското образование на латински. Процесът на развитие на нациите, неизбежно произтичащ от историята, би трябвало да осигури перспективите, от които например се води борбата за създаване на славянски образователни институции. Колко дребнави обаче често са били водени тези борби от либералната партия! Либералите са разглеждали националната кауза само като средство за насърчаване на либерализма. Това е принудило германския народ да сформира партия, в която националната идея е имала предимство, партия, която е търсила цялата си сила в самите корени на националната си идентичност. Големи бяха надеждите, които всички ние възлагахме на мъжете, които, като възплъщения на тази идея, влязоха в Камарата на представителите и сформираха Германския клуб. Сега, мислехме си, най-накрая трябва да се покаже на какво е способен германецът, когато разчита изцяло на своята немскост и само на това. И кой би могъл да се съмнява, че тази способност би била голяма, ако само бъде изразена по правилния начин? Но ако сега, след като поддръжниците на тази идея имаха няколко години, за да демонстрират силата си, се запитахме: дали успехът дори бегло отговаря на очакванията ни?, трябва да отговорим: не, категорично не. Причината за това явление се крие във факта, че германската идея не влезе в парламента заедно с тези мъже. Ако беше така, нейните представители, след като веднъж се споразумеят за по-тесен съюз, нямаше да могат да се отделят толкова лесно. Германската идея в истинската си форма трябва да се окаже достатъчно силна, за да преодолее всички лични спорове.

Интереси, наистина, да изтласкат на заден план всички подчинени политически интереси и в крайна сметка често дребните интереси на определени избиратели . Фактът, че не успя да постигне това в Германския клуб, просто показва, че формата, която представляваше там, не беше правилната. И къде в Камарата някога е било изразявано това, къде някога е било фокусирано по-значимо държавно действие? Ние например възлагахме най-големи надежди на представителя Щайнвендер. Кога той ги изпълни? Препращат ни към случая „Пино“. Това, което Щайнвендер направи там, може би е било похвално: не беше национален акт; за националната кауза беше съвсем неуместно. Всъщност ни се струва, че голяма част от това, което този представител предлага, принадлежи навсякъде, но не и на Парламента. Същото важи и за най-известното действие на представителя Пернерсторфер, неговата болнична история. Често сме се възхищавали на мъжественото поведение на този представител; но и той почти никога не е засягал най-висшите национални интереси на германците. Кноц третира националния въпрос така, сякаш бохемското губернаторство е единственият релевантен въпрос. Според нас това изобщо не е национална политика; това е просто ограниченост и едва ли е изненадващо, че не успява да разклати установената система. От самото начало смятахме за жалко, че Германският клуб, вместо да се опира на положителна национална идея, разчиташе почти изцяло на отрицания. Той се фокусира твърде много върху поправянето на минали грешки, вместо върху подобряването на самата ситуация. Борбата с несъгласието постепенно се превърна в основна цел, а насърчаването на [конкретна национална идея]

Индивидуалните мисли избледняха на заден план. Вместо да се обединят на обща основа и да се справят с индивидуалните интереси в рамките, изисквани от по-висша кауза, хората позволиха да бъдат отдалечени максимално от различия, които нямаха нищо общо с основния проблем.

Днес имаме хербстианци, пленерианци, щурмианци, щайнвенианци, шьонерианци и т.н., всички от които са добре наясно какво ги разделя, но напълно пренебрегват това, което ги обединява. Това произтича от пълна липса на разбиране за това как да се подчинят личните интереси на обективните. Те не успяват да схванат, че човек не става държавник, като отстоява чисто субективни, произволни мнения, а по-скоро като се посвети на велика идея, способна да управлява времето. Човекът трябва да служи на идеята, а не обратното. В противен случай човек просто бива пометен от историческото развитие като никой, защото в крайна сметка идеите винаги се оказват по-силни от хората. На германската партия липсва онзи мощен импулс, който единствен би могъл да окаже правилното влияние върху противника. За съжаление, ни липсва и публичен глас, представляващ националната кауза в посочения смисъл. Освен оскъдните средства, с които се занимаваме с въпроса, в момента няма институция, действаща в тази посока. Но едно списание, което остава независимо от всички парламентарни партии, би могло да бъде най-полезно за каузата. Само такова списание би могло да си позволи да предлага безпристрастна критика от всички партии.

ГЕРМАНСКОТО НАЦИОНАЛНО РАБОТА В АВСТРИЯ

Немските духовници и техните приятели

Наскоро много германски националисти изразиха мнението, че трябва да постигнат разбирателство с германското духовенство, за да действат съвместно срещу славянските си опоненти, когато става въпрос за национални въпроси. Те са били наясно с партийната формация на тези същи опоненти, в която силни политически и религиозни различия са свързани от връзката на споделената националност. Ако мнението, че трябва да възприемем методите на нашите национални опоненти в борбата за националната ни кауза, се утвърди по-нататък, бихме го сметнали за много обезпокоително. Защото би показало колко малко все още е разбран дълбокият контраст между националната идея на германеца и тази на негерманските националности в Цислайтания.

Германците се борят за културна задача, отредена им от националното им развитие, и това, с което се сблъскват в тази борба, е национален шовинизъм. Не е нашето любимо национално „аз“, не името, дадено ни от случайността на раждането, това, което трябва да защитаваме, а по-скоро съдържанието, свързано с това „аз“, изразено от това име. Ние не искаме да се изправяме срещу опонентите си като това, което сме родени да бъдем, а като това, в което сме се превърнали в хода на вековете на развитие. Какво могат да ни предложат опонентите ни? Нищо, освен че и те са нация. Празното национално „аз“, което се представя възможно най-взискателно, без да предлага нищо съществено —

което носи повече, отколкото всъщност прави. Това е именно отличителният белег на шовинизма, подобен на който германският народ никога не е познавал. Какво значение има за това тесногърдо национално его, което иска само да утвърди собствената си празнота колкото е възможно повече и не знае нищо за останалия свят, когато се съюзява с партии, които с най-голяма радост биха унищожили постиженията на европейската ни култура от последните няколко века? За чисто националистическите партии няма значение как съществува националното аз, дали е на интелектуалното ниво на времето или не; важно е само то да има колкото е възможно повече място за своята незначителност, колкото е възможно повече изпъкналост за своята интелектуална стерилност. Кой ще се присъедини към германците, казват словенците, ако те поставят условие да не се затваряме до нивото на образование, което са постигнали те, и да не издигаме бариера пред националната си отличителност в рамките на тяхното образование? Ние намираме за по-удобни духовниците, които не изискват нищо друго освен подчинение на Църквата, като същевременно дават пълна свобода на нашите национални претенции.

Враждебността на славянските народи към германската култура съвпада с враждебността, с която Римокатолическата църква се противопоставя на съвременната култура, която е формирана предимно от германците. Само някой, който никога не е навлизал в сферата на историческия анализ, може да се заблуждава, че съществува помирение между германския характер, германската култура и Римокатолическата църква. Дори ако обстоятелствата налагат примирия в определени моменти, антагонизмите винаги ще изострят оръжията си отново. Дълбоката същност на германския характер

никога няма да бъде загубена.

Той пренебрегна едновременно култивирането на своята култура и извеждането на собствената си религиозна мисия отвътре. Всъщност може да се каже, че всичко, което прави германецът, носи дълбоко религиозния белег, присъщ на характера му, белег, който мощно се бунтува, когато съвестта и сърцето му трябва да бъдат диктувани отвън. Германецът винаги се представя като цялост и както другите му форми на образование отразяват това, така и той желае религиозните му убеждения да извират от самия него. Германецът няма нужда от международна религия; той разбира само националната си религия. Ето защо германецът протестира отново и отново срещу оковите на Рим. Но не мислете, че този дух на протест живее само сред протестанти, германски католици и старокатолици; той съществува във всички просветени германци, дори и да не се проявява външно. Защото това е протестът на германското сърце срещу чужд елемент. Само онези, към които германщината е станала безразлична, е потънала в празно име, могат да се поставят изцяло в служба на този чужд елемент. Няма полза, ако селските представители от време на време си напомнят за германския си произход, ако нямат разбиране за духовните връзки, които обединяват всеки истински германец с неговия народ. Сътрудничеството с такава партия е невъзможно, докато не искаме да се изгубим, докато не искаме да се откажем от това, което единствено заслужава да носи немското име. Не искаме да постигнем това, което искаме, чрез слаби компромиси; искаме да го постигнем единствено в името на немската идея. Не искаме да изоставим вековните си традиции; не искаме да се откажем от цялата си национална идентичност.

Да се удари шамар на развитието, за да се извоюват няколко съмнителни отстъпки от правителство, което, по собствено признание, може да управлява дори без германците, в съюз с негерманска партия, съставена от местни германци. Колкото и идеята за подобно съвместно съществуване да противоречи на здравословното развитие на германския партиен живот и нашата национална организация, тя въпреки това изглежда печели. Пътят, който може да бъде доста плодотворен за нашите национални опоненти, пътят на извличане на колкото е възможно повече за всеки индивид чрез взаимни отстъпки, никога не може да бъде от полза за нас, германците. Защото никой, който обективно обмисля ситуацията тук, не може да се съмнява, че политическата основа, върху която се крепи правителството на граф Таафе, никога не може да разбере задачите на германския народ. Някой наистина ли вярва, че в Австрия може да се създаде истинска правителствена програма без германците? Всъщност има двоен характер на управлението. Единият има политическа програма, която определя курса на текущите събития, а другият е подход за всеки отделен случай, който се стреми да запази позицията си на всяка цена чрез дипломатическа експлоатация на преобладаващите политически констелации. Това, което обикновено се нарича политик, е решително ангажирано и с управлението в последния смисъл. И граф Таафе е, в този смисъл, не незначителен политик. И защото е такъв, и защото германците са способни да окажат само недостатъчна съпротива на неговия, насочен навън стил на управление, откъдето идва и тяхното жалко положение. Не ни хрумва да очакваме германците да предадат поривите на сърцата си на изкуството на дипломацията, а...

ще е необходим малко повече политически усет . Преди всичко трябва да знаем кои партии могат да обединят сили с нас и да не се отдаваме на безсмислени политически химери. Отвърщането на негерманските националности в Австрия от немското образование предлага толкова много, което устройва духовенството, че промяна в позицията им е немислима.

Практиката да се „остава на повърхността“ чрез дипломатически маневри, лишена от какъвто и да е ръководен принцип на държавата, не може да продължава безкрайно; това, което не е водено от вътрешна необходимост, а само от амбиция, неизбежно трябва да се разсее. Многократно се появяват слухове, че Министерството на образованието изготвя закон за националното начално училище , предназначен да позволи на принц Лихтенщайн да оттегли петицията си с чиста съвест. Г-н фон Гаутш, който съвсем наскоро, с най-самоуверени думи, отхвърли всяко влияние както отляво, така и отдясно, трябва да разбере това. В този режим всяка непокорна воля бързо се пречупва и хората от него, които впечатляваха с енергията си миналата година, вече са станали доста безцветни. Междувременно, германците са длъжни да работят върху националната си организация, да отхвърлят фалшивите удоволствия и да протестират срещу слабите компромиси, ако такива компромиси бъдат застъпвани в собствената им партия .

ГЕРМАНСКА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА (В АВСТРИЯ) И Г-Н ФОН ГАУЧ

Публичните дискусии за нашата образователна система, съживени от клерикалната атака срещу началните училища и от някои правителствени мерки, ясно разкриват пълната липса на прозрение и повърхностност, очевидни при оценката на въпросите на общественото образование. Почти никъде няма осъзнаване на това кое е наистина важно. Що се отнася до журналистиката, задълбочеността със сигурност не е отличителна черта в никоя област, но представителите на нашето обществено мнение едва ли са по-дилетантски в подхода си към образованието, отколкото към който и да е друг въпрос. Дори в парламента рядко чуваме *една-* единствена дума, която да уцелва право в целта, когато се обсъждат училищата и училищното законодателство. И именно поради тази липса на по-дълбоко разбиране нашата училищна система, върху която законодателните органи са полагали толкова много добра воля през последните две десетилетия, по никакъв начин не се движи в посока, която може да се счита за задоволителна от педагогическа и дидактическа гледна точка. Но най-решителното доказателство за грешките в общественото мнение по този въпрос беше приемането на работата на настоящия министър на образованието. Скоро след първите изявления на г-н фон Гаутш, от всички страни се чуха силни гласове на доволство, че образователната система вече ръководи енергичен човек, който, не се обезсърчава от ляво или дясно влияние, действа единствено според обективни съображения.

Той щеше да ръководи правителството . Хората се възхищаваха на енергията, с която той вършеше работата си. Един указ следваше друг. Това явление се основаваше на два фактора: първо, общото усещане, че има много какво да се подобри в нашата образователна система и че се нуждаем от „човек на действието“; второ, желанието, в което днес са обединени почти всички партийни групи на германците, да видят настоящото правителство заменено от министерство на държавните служители. В г-н фон Гаутш хората виждаха човек с точно онези наклонности, с които биха предпочели да заемат и всички останали министерски постове. Широко разпространено е мнението, че при сегашните обстоятелства е невъзможно да се сформира министерство от която и да е партия. Безцветната бюрокрация, в национален план, се счита за единствената подходяща структура, която да ръководи правителството в близко бъдеще; всъщност тя се разглежда като единственото спасение. Сега не може да се отрече, че такова чисто административно министерство, което оставя цялата инициатива по политически и национални въпроси на парламента, може да навреди малко, защото то по принцип не управлява, а *се управлява от обстоятелствата и други фактори на властта*. Наистина, човек трябва да го счита за особен късмет, ако такова правителство предприеме възможно най-малко положителни мерки, защото нищо не може да възпрепятства прогреса на един народ повече от това, когато бюрократичният дух води жизнения живот на държавата до осификация. Но най-лошото е, когато този дух на осификация се завладява именно там, където е най-необходим оживен подход към въпросите: в образованието. И за съжаление, в Австрия, точно където говорихме, добрите намерения, за които обсъждахме, през последните

двадесет години бяха заменени от това...

Бюрократичен дух се е промъкнал дори в правителства, където в други области е бил напълно чужд. Този дух се проявява най-вече във факта, че твърде малко внимание е било отделено на реформирането на учителската професия, докато твърде много е било посветено на реформирането на учебната програма. Учебната програма, щателно планирана до най-малкия детайл, система от правила, която предписва всяко едно действие на учителя до най-малкия елемент, задушава обучението. Днес е предписано не само какъв материал трябва да се обхване , но и как трябва да се преподава. И за да **бъдем възможно най-пълни в тази посока на грешки, се полагат все** по-големи усилия нашите институции за обучение на учители да се превърнат в своеобразен методически институт за подготовка на амбициозни преподаватели. Там кандидатът трябва да бъде обучен, чрез поредица от методологически концепции, как да се справя с младежта, поверена на грижите му. Такъв подход прави невъзможно всяко развитие на индивидуалността, но въпреки това процъфтяването на образователната система зависи единствено от култивирането на индивидуалността на бъдещите учители. На тях трябва да се даде пространство да се развиват възможно най-свободно; тогава те ще имат най-благоприятен ефект.

И ако, освен всичко останало, учителят, чието мислене е достатъчно ограничено от така наречената „методология“, се сблъсква с регулация на всяка стъпка, която прави в училище, тогава за него трябва да е бремене да работи в професионален кръг, който не оставя място за собствена независима мисъл. В Австрия имавме период, когато основната задача на образователната администрация се разглеждаше като набирането на отлични индивидуални учители. По това време тази

подкрепа естествено се разпростираше повече върху системата на висшето образование, която обаче преживя период на растеж, който...

Този период е безпрецедентен в историята на австрийското образование . И забележително е , че попада по време на мандата на духовния министър Тун. Всички все още помнят духа, който е прониквал в нашата система на средно образование по това време, и как Тун, дори оставяйки настрана личните си мнения и духовническа позиция, си е поставил за мисия да издигне висшето образование, като насърчава индивидуалността, където и да я намери. Вярваме, че можем да говорим още по-откровено по този въпрос, защото нашата позиция със сигурност не може да ни обвини в пристрастия към политическите убеждения на граф Тун. Но е неоспорима истина, че Тун е давал приоритет на индивида, докато либералното училищно законодателство от последните десетилетия е наблягало на правилника. Вместо да се губи време с този сборник от параграфи , който не е от полза за некомпетентния учител, защото не може да му внуши изкуството да образова и преподава, ако му липсва, и който само ограничава способния и надарен учител и го лишава от всякакво удоволствие от професията му, е трябвало да се предприеме фундаментална реформа в обучението на учителите. И това не би трябвало да е в посока на методологическо обучение, а по-скоро чрез включване в учебната програма на институциите за обучение на учители на онези дисциплини, които дават възможност на учителите да развият по-дълбоко разбиране на своята задача. Бъдещият учител трябва да е запознат с целите на културното развитие на своята нация и посоката, в която то се движи. Историческото и естетическото образование трябва да формират ядрото на това. Те трябва да бъдат запознати с интелектуалното развитие на човечеството , в което са предназначени да участват. Сляпо следвайки научените методи...

Да се разчита на трикове и министерски укази е най-малко подходящо за тази професия. Само когато е пряко свързана с науката, когато е въведена в тайните на изкуството – накратко, когато ѝ се даде представа за различните посоки на човешкия ум – тя може да бъде издигната до ниво, което позволява наистина смислено разбиране на професията ѝ. В училищата можем да станем свидетели на най-невероятните последици от формулирания подход към нашата образователна система. Безсмисленото, чисто експедитивно обработване на учебната програма, с което често се сблъскваме в началните и средните училища, се дължи единствено на недостатъците в нашата образователна система, които вече очертахме. Трябва да се научим, че има учители, които превръщат обучението в истинско мъчение за младите хора, задушавайки умовете им, вместо да ги насърчават с привидно непреодолими изисквания. Учител, който е бил въведен в жива връзка с предмета си, който е дълбоко идеалистичен по отношение на професията си, ще постигне повече или по-малко с учениците си в зависимост от по-голямата или по-малката им способност за преподаване; но това ниво на постижения никога не може да бъде повишено ни най-малко чрез заучен методологически трик или чрез регламент. Това, че тези, които са участвали в нашето неотдавнашно училищно законодателство, винаги са вярвали в това, е грешка, която понякога е имала сериозни последици. Какво не е било опитано да се наложи в параграфи? В крайна сметка намерението е било да се установи отделен австрийски училищен правопис чрез министерски укази; всъщност това е било частично постигнато.

Какво беше постигнато? Нищо друго освен да се гарантира, че когато някой напусне училище и поеме професионална позиция, той трябва да се откаже от училищния си правопис възможно най-бързо и да се адаптира към общоприетия правопис.

Докато грешките, за които се говори тук, остават непризнати във влиятелните кръгове, нашата нова образователна система и нейните представители няма да бъдат достатъчно силни, за да противодействат ефективно на антисвободните партии. Ако сега се запитаме как г-н фон Гаутш се е намесил в това развитие на нашата образователна система, можем само да кажем, че неговите мерки са стигнали най-далеч по отношение на това, което бюрократичното мислене може да предложи. Въпреки че всичките му укази започват с думите: „По *педагогически и дидактически* причини изглежда необходимо да се възложат...” и т.н., всички те въпреки това съдържат една и съща тенденция : да ограничат свободата на действие на учителя. Учителят трябва да се превръща все повече в послушен държавен служител, който трябва само да изпълнява заповедите на своите началници. Кой може да отрече, че енергията и най-добрите намерения се крият в действията на образователната система? Но при всяко усилие на енергията винаги е важно *какво* се постига. Ако енергията е насочена в грешна посока и след това се полагат всички усилия за поддържане на тази посока, *тази* енергия ще бъде далеч по-малко полезна от бездействието, което оставя всичко такова, каквото е. Макар бюрокрацията да може да бъде позитивно трансформирана за целите на организирана държавна администрация чрез курс като този, следван от г-н фон Гаутш, учителската професия и образователната система ще пострадат от подобно разпространение на грешките, които отдавна ни

ИЗМЪЧВАТ.

Нещата със сигурност няма да се подобрят, ако се правят чрез закон. Културното развитие не може да се основава на закони и разпоредби; то трябва да се основава на хора. Австрийски министър на образованието би имал много работа в това отношение. И той, по-специално, би могъл да го направи, защото тук се крие област на дейност, в която е най-малко вероятно да бъде повлиян от другите тенденции на правителството, към което принадлежи. Това е целта, която той трябва да има здраво предвид и от която нито призивите на десницата, нито на левицата бива да го разсейват.

Поведението на нашите либерални партии спрямо министъра на образованието за пореден път ясно показва колко малко истински либерален дух е пропит във възгледите на тази партия и колко често *псевдолиберализмът* е пречка за истинското развитие в смисъл на *свобода и прогрес*.

Монсиньор Гройтер

На 22 юни монсеньор Гройтер, безспорно най-важният представител на клерикализма в австрийската Камара на представителите, почина в Инсбрук. Той беше член на парламента от 1864 г., почти от самото му създаване, и едва през последните години – вероятно поради влошеното си здраве – се оттегли от обществения живот. По време на либералните периоди на управление обаче, особено по време на първото си гражданско служение, той беше един от водещите участници в парламентарните битки, които толкова развълнуваха общественото мнение по онова време. Гройтер притежаваше значителна власт, която народните представители, с която обществеността...

общественото мнение в Австрия. Притежаваше голям интелект, който знаеше как да използва по подходящ начин, когато говореше от името на йезуитския принцип срещу идеите и движенията на времето. Той категорично се противопоставяше на всичко, което съставляваше съвременната култура и съвременната наука . Виждаше единственото спасение на човечеството в запазването на християнския световен ред и във възстановяването на това, което последните няколко години бяха откъснали от него. Имаше остро око за слабостите и крайностите на съвременния интелектуален климат* и именно от тях произтичаха неговите винаги остроумни атаки. И трябва да се каже, че той винаги побеждаваше всеки тронав говорител на либерализма. Само с пълната вътрешна сила на съвременните идеи може да се постигне нещо срещу подобни борци; в края на краищата те разполагат с продуктите на хилядолетни интелектуални усилия, култивирани в Църквата, и ги използват много умело, за да представят съвременната мисъл като враг на необезпокояваното развитие на човечеството. Изправени сме пред интелектуална сила, която теоретично отдавна сме надраснали, която образованите са напълно надхвърлили, но въпреки това трябва решително да се съобразяваме в политическия живот, защото тя е отчасти популистка, докато — нека не се заблуждаваме — преобладаващата линия на мислене всъщност е непопулярна сред масите. Това е обстоятелство, което Гройтер знаеше как да използва. В това отношение със сигурност е типично, че подривната дейност на Гройтер успя да убеди жените от неговия район да подбудят светските училищни инспектори към

да се предотврати влизането в училище. Хора от неговия тип винаги намират правилния тон, за да подстрекават фанатично народа, защото знаят как да използват интелектуалните си ресурси по хитър начин, който ласкае непросветените и им изглежда изгоден. Те знаят как да изопачат нещата така, че да изглежда сякаш духовното и физическото благополучие на народа зависи от това, което наричат християнски световен ред; те умело използват това, което изглежда най-съществено за по-нисшите класи: техните непосредствени нужди. Оттук и съюзът на клерикализма със социализма, който напоследък отново се появи в католическите стремежи. Гройтер успя да се оттегли с чиста съвест през последните години, защото видя звезда да изгрява на политическия небосклон, която може да се счита за негов интелектуален наследник. Може би природата на Гройтер би била по-трудна за адаптиране към настоящите условия на нашия парламентарен живот, отколкото тази на неговия наследник, принц Лихтенщайн. Настоящата ситуация изисква от духовник, ако не с различен дух, то със сигурност с различен метод на борба. Само веднъж през последните години Гройтер се появи на сцената; той атакува министър Конрад заради условията във Виенския университет. По това време станахме свидетели на две неща: първо, колко лесно думите му бяха превърнати в действия — Конрад подаде оставка скоро след това — и второ, колко остри са оръжията, които йезуитизмът все още е способен да използва срещу съвременната наука. Атаката на Гройтер срещу съвременната култура може би е направила много по-голямо впечатление върху хората, отколкото отличната ѝ защита от Зюс*.

ДУМИТЕ НА ИМПЕРАТОРА

Макар че някой би могъл да възрази срещу прокламацията на кайзер Вилхелм II към пруския народ, твърдейки, че тя е твърде обща, липсва ѝ онзи индивидуален характер, който би представил ясно и окончателно принципите на новия владетел пред народа, точно обратното трябва да се каже за тежките думи, отправени към германския народ от трона в понеделник. Те не ни оставят без съмнение по нито един важен въпрос; те сочат с абсолютна сигурност пътищата, които лидерът на Германия възнамерява да поеме. Кайзерът не е формулирал програма за бъдещето, а по-скоро е посочил това, което вече е съществувало, за да предаде ангажимента си да продължи делото, започнато с такъв голям успех и благословия от неговите непосредствени предци. И в този смисъл речта от трона, произнесена в германския Райхстаг, наистина може да се нарече великолепно послание към германския народ. През нея преминава похвална и удовлетворяваща историческа нишка, свидетелстваща за дълбокото прозрение на новия владетел за неопровержимата истина, че само онова правителство, което се поставя в служба на историческата необходимост, може да бъде истински полезно. Нишката на историята никога не трябва да се прекъсва и е тежка грешка, когато реформите се налагат произволно отгоре, заобикаляйки правилното историческо развитие. В такива случаи индивидуалните наклонности трябва да отстъпят на заден план в сравнение с по-висшия дълг, който историята налага на владетеля. Новият владетел притежава безкористността, необходима за...

да управлява в духа на дадените обстоятелства. Той възнамерява да продължи работата си изцяло по начина , който е довел дядо му до такива успехи и който и неговият прочут баща е смятал за правилен. Събитията от последните години гарантират, че германският народ ще разбере напълно тези възгледи на своя император. Германците притежават онзи истински консервативен дух, който, против кухия радикализъм, се стреми към здравословно, осъществимо развитие на вече съществуващото. Те знаят, че прибързаните политически решения са най-неефективният подход. Доктриналните мерки, присадени към имперското законодателство по формулиран начин , няма да са от полза за Райха в бъдеще, а само за консолидирането на държавните дела в съответствие с духа на германския народ. Това е *raison d'etat*, възприет от император Вилхелм I в мъдро признание за огромния държавнически гений на Бисмарк, а неговият внук, воден от най-добри намерения, със сигурност е достатъчно способен да схване необходимостта от концепцията на своя велик канцлер за държавата за Райха. И в това отношение членовете на всички партии трябва да се съгласят с него, изцяло в съответствие с думите на императора: „Ще се стремя да продължа работата по имперското законодателство в същия дух, в който я е започнал покойният ми дядо.“

Още по-важни обаче ни се струват думите на императора относно германо-австрийския съюз: „Нашият съюз с Австро-Унгария е публично известен. Придържам се към него с германска лоялност, не само защото е сключен, но и защото виждам в този отбранителен съюз основа за европейския баланс на силите...“

Възгледи и наследство от германската история, чието съдържание днес се подкрепя от общественото мнение на целия германски народ и съответства на традиционното европейско международно право, каквото е било в безспорна валидност до 1866 г.“ Това са изречения, които трябва да изпълнят всеки германец с най-дълбока радост. Не смеехме да се надяваме, че единното чувство на всички германци ще бъде изразено с такава сигурност от трона. Германците в Австрия трябваше да се разкрещят с глас, когато попаднаха на този пасаж. Те не можеха да си пожелаят нищо повече от това осъзнаването за единството на двете централноевропейски империи да се простира толкова далеч, дори до тронове. Благодаря на новия владетел, че е разбрал как да говори такива наистина балсамови думи на своя народ!

Всяко изречение от тази реч резонира с чувството, че сме били подслушани в световната история. „Същите исторически връзки и споделените национални нужди на днешния ден ни обединяват с Италия. И двете страни (Австро-Унгария и Италия) желаят да запазят богатата на мира, за да живеят в спокойствие, укрепвайки новоспечеленото си единство, развивайки националните си институции и насърчавайки просперитета си.“ Така говореше императорът на съюза на трите монархии, като отново подчертаваше необходимостта, присъща на хода на събитията , и отчиташе изцяло стремежите на националния дух и националното чувство.

И ако е вярно, както твърдят толкова много, че новият владетел е особено склонен към военни кариери, тогава той е показал още по-ясно колко добре умее да подчинява личните си наклонности на дълга си.

„Нашата армия е предназначена да ни осигури мир и, ако въпреки това бъде разбит, да може да го отвоюва с чест. С Божията помощ тя ще може да го направи, предвид силата, която получи чрез неотдавнашния закон за отбрана, който единодушно приехте. Използването на тази сила за агресивни войни е далеч от сърцето ми; Германия не се нуждае нито от нова военна слава, нито от каквито и да било завоевания, след като окончателно е спечелила правото си да съществува като обединена и независима нация.“

Всеки, който се грижи за проспериращото развитие на германския народ, сигурно е бил дълбоко отвратен от недостойните партийни препирни през последните седмици. „Фридрих тук, Вилхелм тук“ – те си мислеха, че могат да ввлекат императора и тогавашния престолонаследник в егоистичните занимания на партиите. Те просто забравиха, че Фридрих е твърде благороден човек, за да бъде засегнат от ласкателствата от едната страна и клеветите от другата. Ако се беше възкачил на германския трон в добро здраве, щеше да представлява етична сила, която скоро щеше да изясни позицията на скараните партии. За съжаление, не му беше дадена възможност да контролира злоупотребите, извършени срещу името му. А император Вилхелм II? Е, миналия понеделник той обяви на целия свят, че стремежите му нямат нищо общо с възгледите на партията, която толкова отчаяно иска да го представи като свой. Той показа, че се посвещава на съвсем различни идеи от тесногръдите цели на партийната политика. Да се надяваме, че сега хората ще осъзнаят колко партийният егоизъм изкривява истината и как това се представя погрешно от всички страни.

нещо се провъзгласява на света, в което човек би искал да повярва, че е истина.

Един германски владетел, който се е поставил в служба на партия, скоро би осъзнал колко е безсилен срещу необходимостта от прогрес. Обстоятелствата биха го принудили да излезе от рамките на партията, която, каквато и да е, е твърде ограничаваща за имперското правителство. Грандиозната визия на Бисмарк, в която новият владетел е потопен от младостта си, е, че не може да се отдели от самите основи на Германския райх. В съзнанието на германския император волята на народа трябва да се превърне в водещ принцип на управлението, а не духът на партията. Дълбокото разбиране, което императорът е изразил за това, гарантира изпълнението на неговото желание, както е видно от заключителните думи на речта му от трона: „Уповавайки се на Бог и на устойчивостта на нашия народ, съм уверен, че в обозримо бъдеще ще ни бъде дадено да запазим и консолидираме чрез мирен труд това, което беше спечелено в битка под ръководството на двамата ми предшественици на трона, които почиват в Бог!“

ПАПИЗЪМ И ЛИБЕРАЛИЗЪМ

Нищо не би могло да нанесе по-дълбоки рани на Римокатолическата църква от твърдостта, с която папа Пий IX се съпротивляваше на всяко разбирателство с теченията на нашето време. Светлината, която беше дошла върху народите, трябваше да бъде угасена с всички необходими средства; главата на Църквата смяташе за възможно да наложи на съвременното човечество системите от

вярвания от най-тъмните векове.

да наложи Средновековието. Доктрините на модерната епоха не е трябвало да бъдат опровергани , а по-скоро самото проклятие е било средството, което Пий IX е използвал срещу тях. Лъв XIII е признавал, че това, дори от гледна точка на папата, е тежка грешка. Следователно, неговият подход към постиженията на епохата е коренно различен. Според него, разумът трябва да триумфира над разума. Учителите на Евангелието не трябва да отхвърлят тесногърдно това, което съвременната наука и съвременният живот им предлагат, а по-скоро да го усвоят, отчасти за да го използват, доколкото е възможно, в духа на католицизма, и отчасти за да могат ефективно да го опровергават от гледна точка на Църквата. Затова папата препоръчва на своето свещеничество изучаването на християнската философия, за да я превърне в оръжие срещу съвременната наука. Той не се притеснява, когато дарвинистките и подобни теории се представят в богословските факултети и се разглеждат от гледна точка на католическата наука, нещо, което неговият предшественик би осъдил с най-строги думи.

От този начин на мислене на папата произтича и спокойният тон на обективния дебат, който характеризира енцикликите на Лъв XIII. Той не просто осъжда съвременните вярвания; той ги изследва и се стреми да ги опровергае обективно. За католицизма този променен метод на аргументация е голямо предимство, но за съвременната култура е също толкова съществен недостатък. Доброволното отхвърляне на всички съвременни културни постижения, затвореният подход към теченията на времето, биха позволили на последните да се развиват по-бързо.

Ако в Църквата нямаше абсолютно никаква следа от съвременни идеи, а само тесногърд догматизъм , тогава всичко, което се нарича дух, щеше да трябва да бъде изгонено от нея само по себе си.

Това са перспективите, от които е изхождало правителството на Лъв XIII. Последната му енциклика е поредно доказателство за това. Той се стреми да противодейства на либерализма по фактически начин и всъщност на либерализма на цялото сегашно течение. Онези, които все още са обвързани от връзките на вярата, няма да пропуснат да направят дълбоко впечатление от изказванията на енцикликата, представени със софистическа проникателност. Това трябва да се признае открито. Не бива да се отрича и че либералният принцип наистина улавя самата същност на съвременната култура. Всъщност барометърът на прогреса в развитието на човечеството е концепцията за свобода и практическата реализация на тази концепция. По наше убеждение, напоследък се наблюдава напредък в тази концепция, който е също толкова важен, колкото и този, породен от учението на Христос: „Да няма юдеин, нито грък, нито варварин, нито скит, но всички да бъдат братя в Христа.“ Точно както тогава е било признато равенството на всички хора пред Бога и техните събратя, така и през последния век все повече се е утвърждавало убеждението , че нашата задача не може да се състои в подчинение на заповедите на външен авторитет, че всичко, в което вярваме, че *водещият* принцип на нашите действия, трябва да произтича единствено от светлината на разума в нас самите. Трябва да считаме за истина само това, в което собственото ни мислене ни принуждава да вярваме, само по такъв начин.

принцип на нашето време е, че обществото и държавата се движат във форми, които ние сами си придаваме .

Както всеки принцип, който е правилен сам по себе си, и този, разбира се, може да бъде погрешно тълкуван и по този начин да причини неопишуема вреда. Всъщност, все още не може да се различи много от прилагането на истинската форма на този принцип в практическия живот. Защото е лесно да се попадне в капана на вярването, че чрез установяване на максимата за следване само на собствените вътрешни убеждения, всяко твърдение за субективен произвол, за чисто индивидуален стремеж, е оправдано. Но това непременно води до ситуация, в която произволът се сблъсква с произвол, субективните интереси със субективни интереси и в крайна сметка следва борба на всички срещу всички, „борба за съществуване“, в която не само по-силният триумфира над по-слабия, но и нечестният над честния, нечистият над приятеля на истината. Принципът на свободата наистина се е изродил в това състояние през последните десетилетия и това, което днес обикновено се нарича либерализъм, е този изкривен образ на съвременния дух. Тъжно е, но твърде вярно, че това, което първоначално е било правилен възглед, е довело до *отвратителната* система на експлоатация на индивида от индивида. Жалко е, че на този либерализъм на фондовия пазар му беше позволено да сее хаос толкова дълго, защото той заслепи хората за всичко, което наистина носи името свобода, карайки много иначе значими мъже да се отвърнат от либертарианското движение и да се хвърлят в обятията на реакцията. Сега, за щастие, смъртният звън на този псевдолиберализъм изглежда не е далеч.

Човешките същества не са просто отделни същества,

По-скоро той принадлежи към по-голямо цяло, към нация. Това, което иначе се нарича вид, за човечеството е нацията. И както това, което е с еднаква стойност, се оказва от същия вид и в своите изрази, така и гласът на разума, ако човек наистина го слуша обективно, няма да говори по един и същи начин в един и друг индивид. И дори ако разумът варира числено при много хора, той въпреки това е един и същ по съдържание; ако индивидът наистина се подчини на неговата магия, а не на тази на субективния произвол и егоизма, тогава волята на единия не може да изключи тази на другия, а ще я срещне, допълни и подкрепи. По този начин стремежите на редица индивиди, които принадлежат заедно като нация, ще образуват рационално подредена система, в която индивидът наистина може да се движи свободно. В тази система всеки ще изпълнява своята задача, без да бъде ограничаван, противопоставян или експлоатиран от друг. Неговата свобода няма да бъде ограничена нито от власт, както в католическия мироглед, нито от егоизма на другите, както в съвременната псевдолиберална държава. Това е политически ред, който съответства на истинския либерализъм и едновременно с това може да бъде описан като истински държавно-социалистически .

Събитията показват все по-ясно, че този възглед за това как трябва да живеем си проправя път в реалност. Той представлява истински прогрес в сравнение със стария църковен ред. Именно той ще въведе нова ера; папските енциклики ще бъдат безсилни срещу него. Това е историческа необходимост, точно както някога е било християнството. Псевдо-

Либерализмът не е истина и следователно привидната истина, изразена в твърденията на енцикликата, е борба срещу мъртвородено дете.

ГЕРМАНЦИТЕ В АВСТРИЯ И СЛЕДВАЩИТЕ ИМ ЗАДАЧИ

Дълбокото разногласие, което съществува между външната и вътрешната политика на нашата монархия, се проявява при всеки повод в политическия живот и често е забележимо за онези, които умеят да наблюдават, дори при привидно незначителни инциденти. Според нас обаче е твърде дребнаво да се характеризира противоречието само като такова между прославянска вътрешна политика и решително прогерманска външна политика. Истинският контраст е нещо съвсем друго и се изразява най-добре чрез сравняване на това, което считаме за значимо изявление на Калноки, с правителствените принципи, многократно изразявани от говорителя на нашето правителство, г-н фон Дунаевски. Ръководителят на нашата външна политика каза: „Безпокойството (за мира) произтича не само от условията на Балканския полуостров, но по-скоро от общата европейска ситуация, от... дълбоките различия в мненията не толкова сред кабинетите, колкото сред населението.“ Считаме това изявление за значимо, защото показва, че времето, когато посоката на външната политика на държавите се определяше единствено от волята на висшите сили и гласа на държавата, окончателно е приключило.

Народът беше смятан за несъществуващ. В тези думи ясно се чува, че преговорите от дипломати, без да се вземат предвид интересите на народа, са станали невъзможни. А приложено към нашия случай, това означава: Никоя държава, която е сериозна по отношение на европейската цивилизация и културните интереси на народите от Западна и Централна Европа, не може да води каквато и да е политика, освен насочена директно срещу враждебния към културата руски колос и произтичащите от него великославянски тенденции. Курсът на нашата външна политика е просто израз на европейска необходимост. Тя се изисква не само от германците, но и от цялото население на Западна Европа. В рязък контраст с това е убеждението на министър Дунаевски, че Австрия може да се управлява без германците.

Ако германците спрат да оформят тази държава , която основаха, на която посветиха делото на живота си , тогава и тази държава ще престане да играе ролята, отредена ѝ от историческото развитие в западноевропейския културен живот. *И политика, която отчуждава държавата от нейната историческа основа в този смисъл* , не може да се определи като благоприятна за образованието , и най-малкото като такава, която представлява волята на народа . Такова управление може да е целесъобразно в момента, може да е подходящо за преодоляване на непосредствени трудности; но то не е съвременно в по-дълбокия смисъл на думата. Човек трябва само да се опита да позволи на капка от тези принципи да се влеят във външната политика; веднага ще стане очевидно колко решително допринасят те за хода на европейското развитие.

Това се противодейства. Вътрешно нещата продължават известно време, защото духът, който германците са вложили във факторите и условията, върху които се крепи държавата, все още е жив и принудата за обръщане на курса ще възникне едва когато този дух бъде напълно унищожен. Защото нека не се заблуждаваме: водещите държавници могат да управляват само с принципите, научени и заимствани от германците, а катастрофалният резултат произтича от факта, че духът, излъчван от народа, е неразбран, дори умишлено прилаган по негермански начин. Така срещу германците се води борба с оръжията, които самите те са наследили. Само от това може да се разбере, че настоящото вътрешно течение не е исторически необходимо, а по-скоро е породено от дипломатически маневри. Докато външната политика се отклонява от дипломатическите маневри и се насочва към волята на народа, вътрешната политика поема в обратен курс. И това е противоречието. Човек би позволил на славяните да бъдат славяни, ако някои реакционни желания не се задоволяват по-лесно с тях, отколкото с германците.

Достатъчно далеч със сигурност е стигнало от това. Изискванията, отправени към нас, германците, от славянска страна, са нечувани. Чуват се гласове, които предлагат германските бохеми да се обърнат към мнозинството от бохемския парламент, за да започнат нови преговори за компромис. Наистина ли някой иска да поиска германският народ в Бохемия да моли чехите за справедливото им право да живеят според нивото на култура, до което са достигнали?

Славяните ще трябва да живеят дълго време, преди да могат да изпълнят задачите си.

които са задължение на германския народ, и е безпрецедентна враждебност към културата да се хвърлят удари в краката на народа, от когото човек получава духовната светлина, без която европейското образование трябва да остане книга със седем печата.

Още по-скандално обаче е, когато чехите обявяват чрез медиите си, че вече трябва да се постигне Бохемският компромис, за да може подобаващо да се отбележи юбилеят на нашия император. По този начин те изискват невъзможното от нас, германците, за да можем, предвид повода, по който се изисква, отново да бъдем изобразени като враждебен народ на държавата и династията в Австрия. Това наистина граничи с крайността: тъй като отказваме да скъсаме с традициите си, с историята си, дори със собствената си идентичност, трябва да бъдем гледани с подозрение пред Короната, към която винаги сме били толкова лоялни, колкото и славяните.

И така, нашите опоненти нанасят удар след удар, за да ни изгонят, германците, от полагащите ни се позиции. Затова трябва да бъдем още по-решени да направим всичко по силите си, за да си възвърнем влиянието. Затова е дълбоко жалко, че окуражаващата политическа активност, която вече се забелязваше сред германците, поне в някои области, напоследък намаля. Гласът на народа просто трябва да бъде чул ясно и не може да бъде игнориран дълго. Поради тази причина смятаме идеята за конгрес на германската партия, която току-що се появи, за много добра. Страната, от която произлиза обаче, не ни се струва правилната. Днес германските либерали не бива да задават тона на подобно честване на единството.

За да посочим онези, които някога са загубили връзка с народа , днес това би трябвало да са изключително националистическите елементи на германския народ в Австрия. Но, разбира се, първите не бива да се дистанцират. Тези хора следват доста особена тактика: винаги когато някъде се чуе истинско германско чувство и се наблегне на германската идея, тези „прогресивни хора“ и техният особено безупречен орган „Neue Freie Presse“ оплакват невъзможността да се постигне споразумение с германците. Сякаш тези господа имат патент за факта, че обединението може да се постигне само в съответствие със собствените им стремежи. Може би те трябва да демонстрират необходимата безкористност, за да оставят личните интереси настрана и да се посветят на общата кауза. Защо се изисква от германските националисти напълно да се откажат от убежденията си, преди да им бъде позволено да влязат в храма на това „либерално“ движение? Най-естественото би било двете страни да се срещнат по средата на пътя. Това със сигурност няма да е така, докато дясното крило на нашата опозиция вижда нещо незаконно във всяко разпалване на националното ни чувство и загуба на своята „способност да управлява“ във всеки израз на съчувствие към националистите. Далеч от тази химера за управляемост! Ако ще бъдем управлявани от негермански сили, то поне нека тази задача не се изпълнява от наши сънародници германци. Ръцете ни трябва да останат чисти.

Един германски партиен конгрес, свикан от истински националистически настроени мъже , трябваше да прогласи следващите задачи на германския народ като неговата решителна воля към целия свят. Сега идеята за въздържане от участие в конгреса отново се появи.

Германците се оттеглят от парламентарния живот. Той дори изглежда печели последователи сред народа. Е, тогава! Нека вземем предвид! Нека обясним на решаващите фактори, че човек вече не иска да седи в Народния дом, да бъде активен в народното представителство, където на практика е смятан за нежелан размирник и в крайна сметка е игнориран. Напълно предвидимо е, че човек може да управлява без германците само докато те тихо заемат местата си. И ако накрая парламентарната машина действително продължи известно време без участието на германците, това в крайна сметка ще се окаже невъзможно. Германците нямат какво да губят, ако прекратят безплодната си парламентарна дейност и се посветят още повече на организирането на народа в национален смисъл. Освен Германското училищно дружество обаче, не е направен и най-малък опит за национална организация. Всички национални сдружения имат местен характер и тяхната визия не се простира отвъд границите на града, в който се намират. Тези сдружения трябва да установят единна организация; те трябва да общуват помежду си. Тогава техните митинги ще направят правилното впечатление, където е необходимо.

Нашите национални противници несъмнено могат да ни нанесат големи щети. Те обаче винаги ще бъдат незначителни в сравнение с раните, които ние сами си нанасяме, забавяйки националното си обединение. Защото сградата, която нашите противници изграждат, е лишена от каквато и да е устойчива сила; липсва ѝ истинска жизненост. Един ден тя ще се срути и тогава германците ще трябва да бъдат призвани да я възстановят.

да ги приемат там, където са били принудени да ги наемат. Горко ни сега, ако сме неподготвени, ако подходим към задачата си разделени на фракции и разединени. Само опозиция, която никога не обмисля да поеме юздите, може да си позволи лукса да разпокъса партията; такава, която по необходимост е принудена, по този начин извършва тежка и непоправима несправедливост.

H

ОБЩО СЪБРАНИЕ НА ГЪОТЕ ОБЩЕСТВОТО

Тазгодишното общо събрание на Гьотевото общество на 8 май 1891 г. беше особено празнично събитие, тъй като се проведе в средата на седмицата на тържествата, отбелязващи онова знаменателно събитие за немското изкуство, когато сто години по-рано Ваймарският придворен театър беше открит под ръководството на Гьоте. Връзката между двете тържества беше допълнително подчертана от факта, че професор Суфан, директор на Гьотеовия архив, успя да докладва за важно откритие на документи, свързани с директорството на театъра от Гьоте. Срещата беше изключително посетена. Техни Кралски Височества Великият херцог, Великата херцогиня, Наследственият велик херцог и Наследствената велика херцогиня, както и принцеси Огюст и Олга от Сакс-Ваймар, почетоха събранието с присъствието си. Сред гостите извън града бяха: министър фон Гослер, тайният съветник фон Льопер, Вилденбрух, Боденщед, Шпилхаген, Юлиус Волф, барон В. фон Бидерман, тайният съветник барон фон Безечни, Лудвиг Ауг. фон Франкъл, Ерих Шмит, Юл. Роденберг и много други. Тайният съветник фон Льопер председателства, приветствайки дружеството и изрази съжалението си, че президентът фон Симсон не е могъл да присъства поради здравословни причини. След това тайният съветник д-р Руланд представи годишния отчет, който показва, че към 31 декември 1890 г. членската маса е била 2988; активите на дружеството към този ден са възлизали на 37 289 марки, от които 21 396 марки са служели като резервен фонд.

Като коледен подарък за членовете на Гьотевото общество беше обещано издание за връзката на Гьоте с Ваймарския театър , базирано на гореспоменатото откритие на документи от д-р К.А.Х. Буркхард и д-р Юлиус Велен. Основното слово беше изнесено от проф. д-р Валентин от Франкфурт на Майн, озаглавено „В класическата Валпургиева нощ“. Лекторът се опита да опровергае онези възгледи, които виждат противоречия и недостатъци в целия „Фауст“ на Гьоте, въпреки единната му композиция. Той твърди, че „Фауст“, въпреки някои пропуски и несъответствия в сюжета, е съгласувано и единно произведение. Той го описва като еквивалент на „Вилхелм Майстер“. Докато поетът позволява на героя си в последното произведение да намери целта на своите стремежи в реалния свят, той влага в душата на Фауст толкова силен копнеж за човешка реализация, че става невъзможно да му се даде удовлетворение в този краен свят. Стремекът на Фауст е към безкрайното, вечното. Но след такова нещо, което не само представлява сбора от всичко крайно, но и се впуска в дълбините на цялата същност. Мефистофел не може да разбере последното. Той познава само предишната безкрайност. Следователно, той води Фауст от удоволствие към удоволствие. Но това, което Фауст търси, той не може да му даде. Следователно, ролята на Мефистофел се променя в хода на пиесата. Във втората част той става водач на Фауст, негов юноша, набавяйки външни средства за висшите цели на Фауст, за последните от които той вече дори не подозира. Той дава на Фауст ключа за жилищата на Майките, но остава напълно несигурен за съдбата на Фауст в това царство на духовете . Фауст намира смисъл в „нищото“ на Мефистофел.

образът на всяка красота, и я отвежда в горния свят, но първоначално само като сън, като сянка. Тя изисква въплъщение, физическо съществуване. Това може да се постигне само ако от силите на природата се създаде зародиш на човечеството, способен да облече сянката на красотата с истински живот. Това е хомункулусът. Той става водач на Фауст в класическата античност, разтваря се там и продължава да действа като онази сила, която от стихии на природата формира тялото на Елена около нейния дух. Така Фауст притежава тази уникална жена; но той все още не може да бъде удовлетворен, защото нищо крайно, независимо дали в миналото или настоящето, не може истински да го задоволи. Едва когато се стреми да прогони всякаква магия от житейския си път, когато се отказва от всяко крайно, егоистично удоволствие и живее само в очакване на щастие, на което вероятно е създал, но вече не се радва, той е достигнал онзи върховен момент, към който копнее да каже: „Остани още малко, толкова си красива.“ Душата на Фауст е изгубена за Мефистофел, който вярвал, че може да я задържи чрез ограничено удоволствие.

След това основно изказване професор Суфан представи доклада си за откритите досиета. Те представляват голяма част от стария театрален архив. Те са открити в труднодостъпен ъгъл на частта от замъка, известна във Ваймар като „Бастилията“, и са дарени на архива на Гьоте и Шилер от Негово Кралско Височество Великия херцог на 24 декември 1890 г. Съдържат седемдесет и осем тома и фасцикли. Едната част се състои от така наречените директорски досиета, т.е. документите, които произхождат от стопанската дейност на театъра.

протоколите на Комисията за придворния театър, създадена през 1797 г. Тази комисия се е състояла от Гьоте, фон Лук и Кирмс, по-късно Гьоте, Кирмс и съветник Крузе. Втората част обхваща протоколите на клоновите театри, където членове на Ваймарския театър са играли през летните месеци. Тридесет и пет тома, принадлежащи към тази група, се отнасят до театър „Лаухщет“ и датират от 1791 до 1814 г. Тази серия включва документите, свързани с известното гостуване в Лайпциг през 1807 г. Три тома се отнасят до театъра в Хале от 1800 г. нататък, седем за Ерфурт (1791-95 и 1815), десет за Рудолщат (1794-1805), един за Йена и три за Наумбург. Голяма част от тези документи са продиктувани и прегледани от Гьоте. Ръкопис на прелюдията „Was wir bringen“ (с ръката на писаря Гайст) е сред файловете, както и 44 писма от Гьоте до Кирмс и 34 до други лица. Първите разглеждат не само чисто бизнес въпроси, но и теми от литературен и художествен интерес. Писма от Шилер също принадлежат към колекцията, включително едно, в което той изразява одобрението си за представлението на Валенщайн в Лаухщет. Връзката на Карл Август с театъра е очевидна от много от документите. От особено значение са онези страници, които демонстрират педантичното внимание, с което Гьоте е управлявал театъра и как нищо не е било твърде тривиално за него.*

След тези съобщения, професор Суфан представи специалния доклад за архива на Гьоте и Гьоте-

* Гореспоменатото издание на Гьотеовото общество, което ще бъде дадено на членовете като коледен подарък тази година, ще бъде озаглавено : „Документи върху историята на театралното управление на Гьоте 1791 до 1817 г.“, от К.А.Х. Буркхард и Й. Велен.

Библиотека. По отношение на първото беше подчертано, че научните трудове на Гьоте са били наскоро разгледани и подготвени за публикуване. Работата на професор Барделебен от Йена и автора на тези редове е напреднала до такава степен, че читателите на изданието „Ваймар Гьоте“ вероятно ще могат да видят по-голяма част от откритите трудове по-късно тази година. Това ще допринесе значително за това най-накрая да се демонстрира новаторската работа на Гьоте в научната област дори пред най-големите скептици. Гьоте е подхождал към морфологията по такъв начин, че все още не е надминат от научната общност; в областта на остеологията има трудове върху черепа на бозайниците и формата на животните, които въвеждат в анатомията метод, признат за правилен едва десетилетия по-късно от Меркел и други.

Библиотеката е била попълнена чрез закупуване на ценни предмети, особено по-стара литература, и чрез многобройни дарения. Великият херцог дарява 106 писма от Виланд на архива. Придобиването на ръкописните документи на Ото Лудвиг, редактирани от Ерих Шмит, значително обогатява колекцията.

След това тайният съветник Руланд представи своя доклад за Националния музей „Гьоте“. Докладът продължава с обсъждане на организацията на колекциите, по-специално на библиотеката на Гьоте.

Общото събрание беше последвано от общ обяд, на който министър Грос говори за императора, тайния съветник фон Льоппер на Великия херцог и

Великата херцогиня Ерих Шмит (относно Ваймарския театър) и министър фон Гослер (относно Гьотевото общество) вдигнаха тостове. Лудвиг Аугуст фон Франкъл предаде поздравии от Виена. Празненствата завършиха с представление на новата пиеса на Паул Хейзе „Лошите братя“ в Придворния театър.

МОЛТКЕ КАТО ФИЛОСОФ

Винаги е особено интересно да чуем видни личности, чийто живот и дело са далеч от сферата на теоретичното съзерцание, да говорят за големите загадки на нашето съществуване и крайните причини за развитието на света. И особено за човек като Молтке, който на няколко пъти е успявал да види хода на съдбата на цели народи, определен от личността си. Значението на подобна връзка може да бъде схванато само от някой, който разбира какво означават велики, дълбоко въздействащи преживявания за цялото ни същество, как те внезапно хвърлят различен отънък върху широк спектър от нашите възприятия. Колко много хора внезапно се преобразяват в целия си характер от преживяване с поразително въздействие! И безполезни са доктриналните модели на мислене на онези, чийто живот никога не е бил докосван от удари на съдбата, големи радости и дълбоки разочарования.

Какво ли е минавало през ума на началника на Генералния щаб Молтке в часовете преди решаващите битки с Австрия, а по-късно и с Франция!

В такива моменти светският дух сякаш нашепва нещо много специално в ухото на човек; думи, които са трудни за разбиране от хора с ежедневен трудов опит.

Вече е достъпна в печатно издание за немски читатели, разкривайки мислите на Молтке за глобалния контекст и съдбата на човечеството.

Нека се опитаме да изясним основните принципи на неговия мироглед. Молтке е убеден във всеобхватната закономерност на цялата вселена. Той също така вярва, че може да твърди, че законите, които управляват най-малките и най-големите събития тук, на Земята, са валидни във всяка част на вселената. Това, което се случва на Сириус, твърди той, е подчинено на същите фундаментални принципи като *явленията*, които се разгръщат пред очите ни ежедневно. И Молтке разбира всички човешки действия и бездействия като обхващащи тази закономерност. Нашият разум обаче трябва да съдържа и тази универсална закономерност в себе си; защото само при това условие той може да намери рационалност навсякъде във външния свят. Съвпадението на разума и реалността е постулат на възгледите на Молтке.

В крайна сметка, нашият философстващ генерал разглежда цялата хармония на света като еманация на божествения дух, който е уредил и света и човешкия разум да бъдат в хармония.

Въпреки че тези възгледи сега съвпадат точно с математико-механичния светоглед, преобладаващ в съвременните природонаучни среди – Дю Боа- Реймон сигурно е възхитен от този съюз – идеята въпреки това изглежда правилна, че в

Молтке, в ролята си на армейски лидер, е причината за тяхната поява и това е, което трябва да се търси.

генерала са, в най-строгия смисъл на думата, резултати от съображения, основани на математически и динамични предположения. Точно както за математика и механика има само един изчислен резултат от дадени предположения, така и за военачалника може да се яви само едно конкретно действие като необходимо следствие от дадени факти. Той извършва това с необходимост, подобна на тази, с която камък пада на земята. Дейността на човешкия ум тук се явява напълно интегрирана в математико-механичния световен ред, като просто негово продължение. И човекът се разкрива като изпълнител на вечните, неизменни закони на света.

Това, което непременно страда при подобен възглед обаче, е чувството за индивидуалност и лична свобода. Във военното ръководство индивидът несъмнено трябва да отстъпи на заден план, първо по отношение на законите на военното познание, и второ по отношение на организацията на многопластово тяло. Всеки, който прави заключения за общата същност на цялото битие от такава сфера, неизбежно ще има едностранчиви убеждения. Но психологът знае, че всеки човек с определена професия прави тази професия център на своя мироглед. Всеки има нужда непрекъснато да черпи конкретни примери от собствения си опит, за да подкрепи общите възгледи, които изпълват ума му. Тези примери са предназначени не само да потвърдят общото, но преди всичко да го направят още по-очевидно. Сега е...

Естествено , един генерал би сметнал за универсални онези закони, за които намира примери в собствения си опит. Това са именно математическите и механичните закони.

Това, което обаче е решително пренебрегнато в подобно заключение, е светът на свободата. В рамките на възгледите на Молтке няма място за тази последна концепция, както няма място и в механистичния мироглед на съвременната натурфилософия. Това, което в първата е потапяне във военния живот и дейност, във втората е едностранчивото фокусиране върху външните събития и математическите аспекти на природното съществуване. Молтке разглежда вселената като великолепа войска, а днешните натурфилософи - като многокомпонентна машина. Първият обобщава законите на войната, вторият - правилата на механиката. И в двата случая се появява едностранчивост в най- истинския смисъл на думата, която е психологически разбираема, но не може да издържи пред форума на един всеобхватен мироглед и философия на живота. Колко е необходимо всичко да се измерва със собствен стандарт и никога да не се внасят преживявания от друга област - това принадлежи към най-висшите прозрения на човешкия ум. Много хора теоретично ще го разберат и осмислят, но оттам до проникването в най-съкровената същност на нашия психичен организъм е все още дълъг път. Преди човек да стигне до тази точка, трябва да има много преживявания. Преживявания , *които* обаче не се случват на сцената на световните събития, а в дълбините на нашето вътрешно „аз“. Философът не е някой, който познава сбора от съществуващите философски доктрини и може би ги разбира.

Не е този, който е увеличил броя на истините с няколко нови, а само този, който е издържал тежките вътрешни борби, чрез които истините не се учат или осмислят, а се преживяват. Това, което най-малко може да се научи или осмисли, но трябва да се преживее, е принципът, че всяко нещо трябва да се разглежда според присъщата му индивидуалност. Това последно съображение е необходимият еквивалент на възгледа на Молтке, че един-единствен закон управлява всички същества в света. В рамките на този един-единствен закон обаче са възможни безброй видове закони, всеки от които изисква внимателно изследване сам по себе си.

Колкото и интересни да са възгледите на великия фелдмаршал за психолога, те показват как стриктното потапяне в дадена сфера позволява фундаменталните характеристики на тази сфера да бъдат разпознати като водещи принципи на целия човешки живот и че никоя друга дейност не може да доведе до напълно задоволително разбиране на живота освен съзерцателния живот на мислителя, не особено ангажиран с детайлите, но еднакво топъл и еднакво хладен към всичко.

МАКСИМИЛИАН ХАРДЪН „АПОСТАТА“

В продължение на десетилетия нашият образован кръг беше влюбен в една съдържана красавица. Тя имаше сериозни черти, леко блед тен, тъмна коса и не беше с наднормено тегло; и само рядко по лицето ѝ се виждаше нещо подобно на страст. Никой не можеше истински да се стопли в присъствието ѝ. Нито пък винаги беше приятно да бъдеш с нея. Само на

На големите пазари, където се продаваше общественото мнение, човек гордо се появяваше до нея. Но когато човек искаше да прекара тих час, когато живееше само за себе си и непосредственото си обкръжение и не беше нужно да придава на думите си онзи тон, който би внушил на тълпата, тогава се отърваваше от спътницата си. И все пак човек се държеше величествено и подобаващо се хвалеше с целомъдрената връзка.

Жената е наричана „тази, която се придържа към принципите“.

Оставихме зад гърба си време, което доведе преклонението пред „принципите“ до степен на отвращение. Първоначалното чувство, индивидуалната преценка не означаваха нищо; животът трябваше да се живее според няколко принципа, които постоянно се позоваваха и по които се оценяваше всичко. Отделният човек имаше малко значение, принципите, на които се кле, бяха всичко. Никой не се интересуваше от отделния човек, а по-скоро дали мисли либерално или консервативно, национално или космополитно, материалистично или идеалистично.

Има признаци, че нещата се подобряват. Макар че все още има много изостанали, закъснели, които все още пеят една и съща стара мелодия, човек може да види как разбирането на индивида расте. Нищо не доказва това по-ясно от успеха на двата тома „Apostata“ на Максимилиан Харден. Те съдържат есетата, които Харден публикува през последните години в различни немски списания за текущи събития и съвременници. Хората винаги са търсели тези статии на местата, където са се надявали да ги намерят. Те са били любопитни какво има да каже Харден за определено събитие, защото са ценели уникалната личност

на този писател. И никога не са се чувствали...

Това е подвеждащо, защото Хардън имаше нещо да каже, за което никой друг не би се сетил. И още нещо: Хардън не се задоволява просто с изказване на мнението си. Той знае, че макар храната без добавени подправки да е достатъчно питателна, тя е по-вкусна с тях. Хардън е достатъчно изтънчен, за да представи мненията си по такъв начин, че не само съдържанието, но и представянето да са интересни. Предпочитаме, когато някой ни стимулира, вместо да се опитва да ни убеди. Не харесвам онези, които пишат тънки и дебели книги, за да наложат убеждение на своите събратя. Намирам подобно поведение за просто нетактично. То винаги предполага глупави читатели, които би трябвало да бъдат поучавани. Повечето от нашите колеги писатели не искат да обсъждат темата си с нас; вместо това те изискват да бъдем поучавани от тях. Само защото това отношение, за съжаление, е толкова разпространено, се пише толкова много, че дори най-добродетелните не биха посмели да погледнат с презрение. Ние се наслаждаваме на четенето на Хардън толкова много, защото той не притежава и следа от подобно чувство. Четейки неговите произведения, човек се чувства третиран като човешко същество. А това не е нещо, с което човек е свикнал при авторите. Той не налага убежденията си на никого, но изразява мнението си; и това ще заинтересува другите, дори и да не го споделят. Всъщност, то ще им бъде много по-полезно от такова, което могат веднага да подкрепят с цялото си сърце. Това обикновено е така само при най-незначителните въпроси. Несъзнателното уважение, което Хардън изпитва към читателя си, наистина го отличава като вид изтъкнат писател. Но като такъв той притежава още една характеристика: смелостта на...

Преценката на Хардън и самоувереният начин, по който той се изправя пред света. Няма и следа от онази оловна плахост, *която* се осмелява да се изразява само „скромно“, „с резерви“ или „неуместно“, а по-скоро е категорична, остра и безрезервна. Защото умът на праведния човек не реагира смътно, неясно или неясно на всичко, което му се изпречи на пътя, а по-скоро яростно и остро. Всеки, който не влага тази ярост и острота в изразяването на своите възгледи, не заслужава интереса на своите събратя. Те остават безинтересни за нас. Защото им липсва онова дълбоко чувство за истина, което е характеристика на благородния човек. Който говори истина, винаги говори повече или по-малко парадоксално. Нито пък може да се изисква някое от нашите твърдения да е абсолютно вярно, защото цялата истина вероятно ще излезе наяве само чрез разглеждане на безброй едностранчивости в техния контекст. Всеки, който се страхува да каже нещо парадоксално и затова смекчава най-острите моменти в твърденията си, доколкото е възможно, няма да произведе нищо друго освен повече или по-малко безлично, банално бърборене. Твърденията на Хардън обаче са изключително остри. Той със сигурност не използва пила, за да притъпи ръбовете, а по-скоро много остър инструмент, за да усъвършенства това, в което човек все още може да се докосне с пръст, без да се пореже. Имаме работа с писател, с когото често ентусиазирано се съгласяваме и често с когото сме безкрайно раздразнени. Но авторите са и най-нещастните същества, с които човек никога не бива да се дразни. Единственото изключение, разбира се, е когато човек просто се дразни от глупост.

Статията, която открива втория том на „Apostata“, демонстрира финеса на разбирането на Хардън . Тя разказва за посещението, което Хардън е направил при принц Бисмарк няколко седмици по-рано. Представена ни е картина на поразителната индивидуалност на тази монументална личност, каквато не бихме могли да пожелаем по-добра. Това е истинското изкуство на характеризирането: да се поставят в портрет точно онези линии, които най-добре отразяват изобразяваната индивидуалност. И Хардън разбира това майсторски. Други пасажии в неговите томовете „Apostata“ също показват колко добре той цени великия канцлер. Хардън знае, разбира се, че хората действат според индивидуални принципи, докато еснафите действат според принципи. И омразата му към всякакъв еснаф е значителна. Ойген Рихтер не се справя добре. Най-лошо е в заключителната статия на втория том: „Патешко езеро“. Как би могъл Хардън, идолът на индивида, да постъпи иначе, освен да мрази онези, които се стремят да заменят човешката тирания с тиранията на абстрактните принципи? Неспособността на Рихтер да схване, че всичко ценно трябва да произтича от волята на индивида и че човек никога не може да схване реалността с общи принципи, го прави враг на най-великия държавник, чийто политически съюзник той иначе би сметнал за най-голямо богатство. Бисмарк, от своя страна, с право може да гледа с негодувание на човек, на когото липсва каквато и да е чувствителност към реалността, но постоянно се позовава на „либерални принципи“.

на Хардън за индивида го прави и проникателен психолог. Всички, които се бунтуват

Тези, които твърдят, че искат да гледат на всичко психологически, биха могли да научат много от Хардън. Те просто трябва да прочетат статията му за Ги дьо Мопасан. Нашето по-младо поколение немски писатели също иска да пише психологически есета; но това не се получава съвсем, защото са пълни с догми и произволни предположения. А реалността не може да бъде диктувана, а само наблюдавана. Никой не може да съди един творец, ако се обръща към него с артистични изисквания. Само някой, който е под впечатлението на реалността в нейната цялост, без предразсъдъци, е способен да вижда чисто. Но много малко хора могат да измислят нещо, когато разглеждат отделна част от реалността така без предразсъдъци. Те имат формула в джоба си и преценката им се състои в това да кажат дали реалността съответства на тяхната формула или не. Но това не е начинът на Хардън. Неговият подход е без формули, изцяло субективен, наистина за всеки отделен случай. Тези, които разчитат на формули, със сигурност имат по-лесно. Те не е нужно постоянно да полагат усилия, за да стигнат до преценка.

Рядко такава субективна преценка като тази на Хардън съвпада с държавните или обществените норми . Това, което всеки казва, не бива да се записва. Не винаги е напълно безопасно обаче да се противопоставяме на „нормата“, а различните обвинения, които се изсипаха върху невинната глава на Хардън през последната година, официално свидетелстваха, че се случва нещо, което може да предизвика значителна обществена тревога.

Докато всички се оплакваха от неподходящото поведение на жените, Хардън търсеше по-дълбоки социални сили; и това, което той допринесе за процеса Прагер-Швайцер, беше...

Следва да се препоръча консултация с други кръгове, за да се оценят подобни инциденти.

Не питам писателя дали има „правилни“ или „грешни“ принципи. Защото знам колко малко всъщност означават подобни „правилности“ или „грешки“; но питам дали е цялостен човек, истинско човешко същество, което дори когато греши, все пак заслужава уважение. Не слушам какво могат да ми кажат мнозина, защото обикновено мога да си го кажа; но жадувам за това, което само малцина могат да ми кажат. Мнозина са щастливи просто да чуят или прочетат това, което им е напълно ясно. Други отхвърлят подобни въпроси като загуба на време. Последните ще се обърнат към томовете „Apostata“ на Хардън.

ОБЩЕСТВО ЗА ЕТИЧНА КУЛТУРА“ В ГЕРМАНИЯ

Нещата не могат да продължават така, както са били. Моралът, стъпкан дълбоко в прахта, трябва да бъде възроден! Така мислеха редица добронамерени хора и основаха „Асоциация за етична култура“. Току-що от Берлин чрез вестниците се разпространи новината, че тази нова институция е създадена в полза на човечеството, заедно с призив за присъединяване. И сред основателите откриваме няколко имена, принадлежащи на личности, на които се възхищаваме. Целта на асоциацията е да подчертае универсалното човешко състояние в контраст с всички религиозни и морални особености на отделните религии и култури и да направи това основата на своя мироглед и...

по-добър живот . Това трябва да се постигне както чрез литературна (състояща се от лекции, дискусии и публикуване на писания), така и чрез практическа (актове на благотворителност и застъпничество за подобряване на положението на бедното население) дейност на сдружението. В светлината на първата част от програмата му, прегледът на това сдружение изглежда подходящ за този раздел на литературно списание.

Фундаменталната грешка, която стои в основата на това, е вярата в универсалния човешки морал. Точно както „човечеството като цяло“ не е възможно, а е просто концептуална фикция, така не може да се говори и за универсална етика. Всеки народ, всяка епоха, всъщност, фундаментално всеки индивид, има свой собствен морал. Мислителят може тогава да търси общата основа на всички тези морални възгледи; той може да изследва движещите сили, които са еднакво ефективни във всички. Но резултатът, получен по този начин, има само теоретична стойност. Той е безкрайно важен за разбирането на етичната природа на човечеството, неговата морална същност; но никога, при никакви обстоятелства, не може да стане основа за водене на живота. И не може да има нищо по-удовлетворяващо от това, че това е невъзможно. В противен случай индивидуалният израз на природата на народите и индивидите, на епохите и индивидите, би бил заменен от формулираните действия на морални марионетки, винаги навити на конците на универсална човешка морална доктрина.

Никъде принципът „ *живей и остави другите да живеят* “ не е приложим повече отколкото в моралния живот! Моралът на човек или епоха е несъзнателен резултат от техния мироглед и поглед върху живота. Според определен начин на мислене и чувстване,

действието придобива вътрешен характер.

Индивидуален характер ; и човек никога не може да си представи култивирането на последния изолирано. Елит от образованите в момента работи върху преоформянето на нашия мироглед, както по отношение на науката, така и на религията и изкуството. Всеки допринася със своята част. Това, което се появява, ще определи нашите действия. Култивирането на знанието, истината и художествените визии може да бъде съдържанието на споделените начинания. Тогава това естествено ще доведе до обща етика в много отношения. Нека всеки открито демонстрира това, което знае, нека донесе своите постижения в публичната сфера; накратко, нека се изрази във всяка посока: тогава той ще бъде повече за цялото, отколкото ако се обръща към него с претенцията, че може да му каже *как трябва да се държи*. Много от нашите съвременници най-накрая са се отегчили от разговорите за това какво трябва и какво не трябва да правим. Те копнеят за прозрение за функционирането на света. Когато го имат, те ще знаят и как да се държат в света, който са разбрали. А тези, на които им липсва това прозрение и въпреки това се обръщат към тях с уж здравите си доктрини за нашите действия, се считат за моралисти. Нашата роля в човечеството произтича просто от разбирането ни за природата на онази част от него, към която принадлежим. За тези, които признават истинността на тези твърдения, начинания като тези, залегнали в основата на „Асоциацията за етична култура“, се считат за остарели и изостанали.

Имаме много по-важни неща за вършене от това да размишляваме как трябва да се държим. Целият ни живот е в преходен етап именно защото старите ни възгледи вече не резонират със съвременното съзнание.

Това е достатъчно, защото материализмът, с който естествените науки искат да го заменят, е просто гледна точка за простолюдието. Може скоро да стигнем до точката, в която някой ще каже спасителното слово, което ще разреши загадката на света от перспективата, от която е била поставена пред съвременното човечество. Отново сме измъчвани от големите въпроси на познанието и най-висшите проблеми на изкуството. Старите начини са изгнили. И когато бъде намерено великото решение, в което много хора ще могат да повярват за известно време, когато новото евангелие е налице, тогава, както винаги в такива случаи, новият обичай ще възникне от само себе си като необходимо следствие. Новите светогледи естествено пораждаат **нови морални доктрини. Месията на истината е винаги и месия на морала.** Нямаме нужда от популярни просветители, които имат много за сърцата ни, но нищо за главата ни. Сърцето следва главата, стига последната да има определена посока.

Докато в Америка стремежи като тези на „Асоциацията за етична култура“ отдавна са нещо обичайно, ние, германците, нямаме причина да им подражаваме. Сред нациите с преобладаващо практични, материалистични тенденции се е установила известна небрежност по отношение на въпросите на знанието. Живият интерес към въпросите на знанието и истината, който все още е разпространен тук, в Германия, отсъства. Затова за тях е удобно да почиват на лаврите на универсално хуманистичен морален кодекс. Те не са ограничени от формулирания морал в това, за което *мислят* . Те не познават мъките на мислителя, нито тези на твореца . Поне не онези мъки, които обхващат обществата.

За етичната култура, но и за тези, които подобно на германците притежават идеален живот, които желаят да напредват духовно, пътят трябва да бъде ясен и открит, а не възпрепятстван от морални предписания и мерки на народното образование . За да повторим една често използвана фраза, всеки трябва да може да намери спасение по свой собствен начин.

Следователно, никой съвременен мислител не може да се присъедини към въпросната асоциация или да одобри нейните тенденции. Не се съмнявам, че думата „толерантност“, която обществото е изписало на знамето си, ще упражни своя подобен на сърма, златисто-бял ефект върху широки слоеве от обществото. Тя със сигурност ще постигне също толкова, колкото и не по-малко злоупотребяваните други думи: либерализъм и човечност. Гьоте каза, че не иска да има нищо общо с либерални идеи; само чувствата и чувствата могат да бъдат либерални. Когато веднъж цитирах гледната точка на великия поет на един твърд либерал, той бързо стигна до присъдата си: това беше просто една от многото слабости, които Гьоте притежаваше. Но за мен това изглежда като една от многото гледни точки, *които Гьоте споделя с всички, които са енергично ангажирани с интелектуални занимания:* безкомпромисната защита на това, което е признато и разбирано като истина, съчетана едновременно с най-висшето уважение към индивидуалността на другите. Само някой, който е нещо сам по себе си, може да разпознае другите, които са също толкова значими. Обикновеният човек, който иска да бъде всичко и следователно нищо, изисква именно такова нищо наред със своето. Тези, които живеят по шаблон, искат сами да оформят другите по съответния начин. Следователно, всички хора, които имат какво да кажат, се интересуват и

от другите. Но тези, които всъщност...

Тези, които нямат какво да кажат, говорят за толерантност и либерализъм. Но всичко, което всъщност имат предвид, е, че трябва да се създаде универсален дом за всичко незначително и повърхностно. Те просто не трябва да разчитат на онези, които имат отговорности в света. За тези хора е обидно да се очаква от тях да се подчинят на игото на каквато и да е универсалност, било то общ художествен стандарт или универсален морал. Те искат да бъдат свободни, да имат свободата да изразяват своята индивидуалност. *Отхвърлянето на всяка норма е именно основната характеристика на съвременното съзнание.* Принципът на Кант „Живей така, че максимата на твоите действия да стане всеобщо валидна“ е остарял. Той трябва да бъде заменен с: „Живей така, както най-добре съответства на твоята вътрешна същност; живей себе си напълно, без компромиси“. Именно когато всеки човек дава на цялото това, което никой друг, а само той, не може да даде, тогава той допринася най-много за него. Принципът на Кант обаче изисква постигането на това, на което всеки е еднакво способен. Но истински добрият човек не се интересува от това. „Дружеството за етична култура “ разбира погрешно нашето време. Неговата програма го доказва.

ОБЩЕСТВО ЗА ЕТИЧНА КУЛТУРА“

Защо Фридрих Ницше е бил толкова обсебен от великите въпроси на човешкия морал? Би било много по-лесно да слуша американския професор по философия Феликс Адлер за „морала, общ за всички добри хора“ и да провъзгласи казаното от него на германския народ като доктрина за спасение. По този начин

Именно елит от образовани германци основа „Дружество за етична култура“, чиято цел е да направи това „общо благо“ основен пътеводител за живота на образованите хора. Още от самото начало отбелязвам, че сред основателите на дружеството са мъже, които високо ценя. Самото основаване обаче произтича от изостанал мироглед. Официалните философи, които и днес преповтарят стария Кант – Ницше го нарича концептуален инвалид – твърдо поддържат позицията, че съществува такова нещо като морал, „общ за всички добри хора“; съвременната мисъл, която схваща времето си и също така гледа малко в бъдещето, отива отвъд това. „Действайте по такъв начин, че принципите на вашите действия да могат да се отнасят за всички хора“; това е основният принцип на етиката на Кант. И тази малка поговорка звучи във всеки възможен тон в изказванията на онези, които се наричат свободомислещи, либерали, апостоли на човечеството и т.н. Но днес вече има кръг от хора, които знаят, че това твърдение е смъртта на целия индивидуален живот и че целият културен прогрес се основава на изразяването на индивидуалността. Уникалното във всеки човек трябва да се появи и да стане неразделна част от процеса на развитие. Ако се пренебрегне това уникално качество, което всеки притежава, тогава остава само едно много банално „общо“, което не може да придвижи човечеството дори за частица от секундата. Няколко правила за целесъобразност за взаимно взаимодействие – това е всичко, което може да се окаже „общо за всички добри хора“. Но истински етичният живот на човек започва едва там, където тези закони, основани на полезността –

Слушайте . И този живот може да произлиза само от сърцевината на личността и никога няма да бъде резултат от наложени доктрини. Няма универсална човешка етика . На твърдението на Кант съвременната чувствителност трябва да отговори с точно обратното: Действайте по такъв начин, както само вие, според вашата конкретна индивидуалност, можете да действате; тогава вие допринасяте най-много за цялото; защото вие постигате това, което друг не може. Така са действали всички хора, за които историята ни казва. Ето защо има толкова различни морални концепции, колкото е имало народи, епохи, всъщност, фундаментално толкова, колкото е имало и има индивиди. И ако този естествен закон бъде заменен с това, което се счита за правилно от моралните философи, мислещи в Кантовия смисъл, необходимото следствие би било безличното еднообразие на всички човешки действия. Такива „универсални“ морални принципи често са били формулирани; но никой никога не е живял живота си според тях. И осъзнаването, че това е занимание за безделни умове, би трябвало да характеризира цялата съвременна мисъл.

Мога добре да си представя възраженията, повдигнати срещу тези твърдения. „Това би установило чиста анархия!“, „Ако всеки просто се отдава на собствените си желания, тогава всякакви колективни действия са немислими!“. Ако всъщност не бях чул подобни възражения, бих сметнал за излишно дори да ги засегна накратко. Както вече беше споменато, тук говорим за *етичния* живот на човечеството. Това, което се намира под този стандарт, не е обект на морални критерии; то се оценява единствено по своята целесъобразност и нецелесъобразност.

Вземането на правилно решение е задача на социалните организации; етиката няма нищо общо с това. Държавата може да контролира полезността или вредата на човешките действия и да гарантира кое е най-целесъобразно; етичната стойност на моите действия е нещо, което аз, като индивид, трябва да реша сам. Може да има правила, регулиращи целесъобразността на действията, и спазването им може дори да бъде наложено със сила; няма правила, регулиращи *моралните* действия. Анархизмът не трябва да се отхвърля, защото е неморален, а защото е нецелесъобразен. В сферата на истинския морал може да се прилага само принципът „живей и остави другите да живеят“. Не е изненадващо, че идеята за „етични общества“ е намерила резонанс в Америка, където в един изключително материалистичен културен живот всяка мисъл отвъд осигуряването на основни потребности се губи. В Германия обаче, където все още има чувство за по-висшите задачи на човечеството, подобно нещо не бива да се имитира. Където единствената цел е да се направи физическият живот възможно най-комфортен, човек може да търси удобни средства за предаване на морални *принципи* , *тъй като* липсват морални *импулси* . В културна сфера, където преобладава истинският интелектуален живот, преобладаващото морално поведение може да бъде само резултат от доминиращия мироглед. Моето отношение към живота ще зависи от това как аз, според моето разбиране за природата и човешкия свят, се отнасям и към двете. Обичаят винаги е необходимо следствие от познанията на една епоха, народ или човек. Следователно, великите личности, които провъзгласяват нови истини на своите епохи, винаги ще влияят и на начина на живот.

нов характер . Месия на нова истина е винаги и вестител на нов морал. Моралист, който предлага само правила за поведение, без да знае нищо специално за природата или човечеството, никога няма да бъде изслушан. Следователно, не може да има нищо по-погрешно от мярката, взета от учредителното събрание на „етичното общество“, да се опита да подобри етичния живот чрез разпространение на морални писания. За мен е напълно разбираемо, че те напълно пренебрегнаха немските писания и първоначално обмисляха само преводи на американски книги. В Германия човек не би намерил много подходящ материал за тази цел. Само академичните философи, заседавали в остарялата Кантова доктрина, създават книги по етика тук. Но те пишат в академичен стил, който е напълно неразбираем за кръговете, на които се основава „етичното общество“. Философите извън академичната система обаче не установяват морални принципи. Тук морално индивидуалистичният начин на мислене вече е пуснал дълбоки корени. Американските книги от този вид съдържат предимно тривиалности, подходящи само за сантиментални стари жени или незрели ученици. Истинският немски филистер, учен или неучен, ще си купи някои от тях и ще има много да ги похвали; но няма да ги прочете. Хора с известни познания, чието мислене не е напълно покварено от нашата мрачна академична философия, знаят, че по-голямата част от тези книги не съдържат нищо друго освен баналности, които биха предизвикали само прозявка у по-напредналите ни студенти преди сто години.

Жалко е обаче да се чуе , че тези мрачни морални максими се насаждат в образованието на младите хора.

Те би трябвало. Г-н фон Гижицки говори с най-сурови думи за педагогически осъдителното влияние на чисто деноминационното образование. Едва ли някой съвременен мислител би се съгласил с него по този въпрос. Но това, което деноминациите правят с моралните си принципи, „етичното общество“ иска да имитира с универсалните човешки принципи. Обаче тук или там не се постига нищо друго освен унищожаване на индивида и подчиняване на живота от безжизнени, твърди закони. Жреците на религиите ще бъдат заменени от жреци на универсалния човешки морал. Но положението с последните е дори по-лошо, отколкото с първите. Деноминационните морални доктрини са резултат от специфични миогледи, които някога са съставлявали легитимното културно съдържание на човечеството; универсалният човешки морал е сбор от баналности; това са фрагменти, събрани от всякакви морални възгледи, които не се открояват на фона на един грандиозен съвременен миоглед. Всеки, който смята подобни неща за жизнеспособни или дори подходящи за реформиране на етичното съдържание на нашата култура, дава лоша оценка на тяхното психологическо прозрение.

Изправени сме пред пълно преобразяване на нашия миоглед . Цялата болка, която едно поколение, борещо се с най-висшите въпроси, трябва да понесе, тежи върху нас. Чувстваме мъката на задаването на въпроси; щастието от разрешаването на голямата загадка ще ни бъде донесено от месия, когото очакваме ежедневно. Нашият период на страдание може да е дълъг, защото сме станали възискателни; и няма да бъдем лесно задоволени. Но едно е сигурно: каквото и да ни прогласи Реформаторът, с новото знание ще дойде и новият морал. Тогава

Знаем също как да организираме новия си живот. Да представяме на образованите остатъци от стара култура като вечно морално благо на човечеството означава да притъпим сетивата им за ферментацията на времето и да ги направим негодни да участват в задачите на близкото бъдеще.

Сред устава на „Дружеството за етична култура“ наистина има някои, които ще имат благоприятен ефект. Започването на по-оживена дискусия по религиозни въпроси и стремежът за подобряване на условията на живот на по-бедните слоеве от населението са все неща, които заслужават признание. Всичко това обаче няма нищо общо с фундаменталните тенденции на обществото, *които се стремят да регресират всички* концепции за етичен живот до ниво, надминато от съвременното съзнание. Разпространението на тези фундаментални идеи би могло само да попречи на развитието на истински модерни перспективи.

В неделното приложение на „National-Zeitung“ от 15 май 1892 г. се появява своеобразна официална програма на обществото, несъмнено написана от един от по-видните му основатели. В нея се казва: „Твърдението, че няма универсален човешки морал, е обида, която човечеството не може да приеме, без да претърпи загуба на здравословно самочувствие и вяра в своята съдба.“ А няколко реда по-късно принципът на „етичната култура“ е представен като: „да се развива морално образование... единствено от условията на съществуване и основните закони на човешката природа ... “ Това обаче е доста повърхностен поглед върху въпроса. Всеки образователен период има свое собствено разбиране за условията на съществуване и основните закони на природата;

Тяхната етика се основава на този възглед. Този възглед е също толкова променлив, колкото и другият. Човек наистина не бива да се впуска в никакви опити за морална реформа, без да познава силните думи от „Генеалогията на морала“ на Ницше, които силно и ясно ни провъзгласяват развитието на етичните истини , дори ако нямаме способност за абстрактно мислене . Масово произвежданата рецепта от сферата на голямата морална аптека обаче трябва да бъде категорично отхвърлена, особено от онези, които се готвят за по-добро бъдеще.

ЛМВ ÖSCH „ЧОВЕШКО СЪСТРАДЕНИЕ“ *Принос към*

основите на научната етика

Твърдението на рационалистичните етици, че само действия, водени от индивидуален егоизъм, могат да се считат за истински морални, е сериозно опровергано от аргументите на по-новите психолози, които в крайна сметка проследяват цялата човешка дейност до егоистични мотиви. Според тази последна гледна точка, дори привидно безкористните действия се коренят в егоистични чувства. Психологическата конституция на индивида, извършващ така наречените безкористни действия, е такава, че чувството му за себе си се засилва, когато прави жертви за своите близки. В противовес на тази линия на мислене, авторът на тази работа се стреми да установи съществуването и природата на човешкото състрадание и да покаже, че основата на безкористните действия се крие в него. Опирайки се на изследванията на Хърбърт Спенсър, той показва как състраданието на другия човек...

Чувство възниква в нашето собствено его, когато възприемем определен емоционален израз (вик, треперене и т.н.) у друг човек, защото знаем, че този съответстващ израз възниква и в нас, заедно с чувството, изпитвано от другите. Освен това – и надхвърляйки Спенсър в това отношение – авторът установява, че директното възприемане на емоционалния израз на друг човек може също да събуди съответното чувство в нас, без посредническата намеса на нашия собствен емоционален израз . Въз основа на тези факти авторът стига до фундаментални етични концепции, които удовлетворяват изискванията на етичния алтруизъм, както и откритията на психологията. Защото „въпреки че действията на доброжелателния човек винаги са определени от собственото му благополучие, както и тези на най-безмилостния егоист “, действията на доброжелателния човек въпреки това не са пресметнати толкова пълноценно, колкото тези на егоиста, за възможно най-високо бъдещо щастие за самия него. Накратко, имаме работа с много четим текст, който отговаря на сериозни стандарти във всяко отношение.

АДОЛФ ГЕРЕКЕ „ФУНДАМЕНТАЛНОСТТА НА МОРАЛИЗМА“

Авторът се стреми да демонстрира безсмислието, дори вредноността, на моралните заповеди или норми за човешките действия. Той разглежда установяването на такива норми като следствие от дуалистичния мироглед, повече или по-малко съзнателно застъпван от философи и религиозни основатели.

Светогледът на Герек се основава на идеята, че законите на морала са вкоренени в душата, като по този начин управляват чувствеността и облагородяват чисто физическото съществуване в морално. Герек се опитва да докаже , че няма отделна духовна същност, наред с физическата същност на човека. За него човешките усещания са просто резултат от външен стимул върху нашия организъм; той приписва знанието на механичното взаимодействие на нови стимули с продължаващите ефекти на по-стари в организма; афектите и желанията са за него реакцията на органичната система от сили към такива впечатления. Ако влиянието върху организма е такова, че метаболизмът му се стимулира, възниква удоволствие; ако е потиснато, неудоволствие. Изпитваме симпатия към човек, когато ефектите от неговото присъствие върху нашия организъм са такива, че последният намира активността си стимулирана; в противен случай присъствието на човека поражда антипатия. Тъй като хората са напълно безсилни да подредят външния свят така, че той да им въздейства по желания от тях начин, те също така не са способни да регулират действията си, които са зависими от външния свят, според норми, които са му напълно чужди и произтичат единствено от самите тях. Според Герек, нашите афекти и желания, нашите страсти и симпатии са резултат от механичния световен процес; обаче, ефектите на моралното законодателство върху тях са безсмислени. Те не могат да променят необходимия ход на физическия ни живот; те могат да действат само по същия начин като материалните агенти, тоест косвено, като генерират желания и афекти.

Според Герек това обикновено се случва по вреден начин. Той нарича всеки моралист или държавник, „който в интерес на своята социална система се стреми да контролира антипатичните и симпатичните емоции, който, по-точно казано, прави глупавия и престъпен опит да принуди хората – чрез силата на закона и изкуството на убеждаването – да потискат ефектите на тези емоции, възпитател на престъпници“ (стр. 183). Герек смята, че процесът на потискане на желанията поражда други, по-необичайни, по-изтънчени. „Стремежът към контрол или дори изкореняване на желанията е синоним на възпитанието им до крайност“ (стр. 190).

Трябва да призная, че рядко някоя книга е предизвиквала у мен толкова горчиви чувства, колкото тази. Според мен авторът има потенциала да служи на науката по начина, който е необходим в момента, ако искаме да преодолеем многото незадоволителни възгледи от миналото. Пътят към проспериращо бъдеще наистина се крие в преодоляването на дуализма и установяването на монизма, който отхвърля предположението за два свята. В бъдеще етичният живот на човечеството ще извира от същия източник като природните явления. Моралните закони ще могат да се считат само за специални случаи на природните закони. Следователно те вече няма да се търсят в абстрактни норми, а в конкретния индивидуален живот. Авторът на тази книга усеща това; всъщност, някакво несъзнателно убеждение за това го преследва. Но въображението му е отровено от...

баналните възгледи на материализма. Този мироглед не признава никаква разлика между хората и машините. Поне никаква качествена разлика. Според този възглед, това, което отличава хората от, да речем, часовник, е просто сложността на веществата и силите, които ги съставят. Няма нищо по-вредно в интелектуалната сфера от този мироглед. Той сее огромен хаос в умовете на хората, защото е плитък и повърхностен, а плитките и повърхностни възгледи винаги са най-добрата храна за масите. Това, че си имаме работа с писател в лицето на Гереке, който все още е имал много да се образова, преди да се захване за перото, се доказва от неговия невероятно тромав стил. Жалко е, че човекът не е работил малко повече върху себе си ; с по-добър стил вероятно щяха да се появят по-дълбоки мисли . Книгата пред нас обаче не е полезна за никого.

СТАРИ И НОВИ МОРАЛНИ ПОНЯТИЯ

Думата „модерен“ е на устата на всеки в наши дни. Всеки момент се открива нещо „съвсем ново“ в една или друга област на човешкото начинание или поне се забелязва обещаващ опит за такова. Повечето от тези открития обаче не водят проницателния наблюдател, който изследва, до нещо наистина ново, а просто разкриват – липсата на исторически познания у самите откриватели. Ако тези, които в момента влияят на общественото мнение чрез реч и писане, притежаваха знания и

на остра преценка, каквато притежаваха свръхсамоувереността и смелостта в самоутвърждаването си, тогава в деветдесет и осем от сто случая, където сега трябва да се използват думите „нов“ и „модерен“, те щяха да установят понятия, които имат нещо общо със самия въпрос.

към дивите викове на неосъждащите и незрели знаменосци на „модерността“, когато говоря тук за „нов“ морал в контраст със стария. Но съм убеден, че нашето време императивно изисква от нас ускоряване на трансформацията във възгледите и начина на живот, която се случва много бавно от дълго време. Някои клонове на културата вече са пропити с духа, изразен в това искане; ясно осъзнаване на основните характеристики на тази трансформация не се среща често.

Намирам прост израз за фундаменталната характеристика на едно наистина ориентирано към бъдещето начинание в следното изречение: Днес ние се стремим да заменим всички неземни и извънземни движещи сили с тези, които се намират в този свят. Преди хората са търсели трансцендентални сили, за да обяснят феномените на съществуването. Откровението, мистичното видение или метафизичните спекулации са трябвало да водят до познанието за висши същества. В момента се стремим да намерим средствата да обясним света в самия свят.

Достатъчно е само да се интерпретират правилно тези твърдения, за да се установи, че те показват характерната черта на интелектуална революция, която е в разгара си. Науката все повече се отдалечава от метафизичната перспектива .

търси своите обяснителни принципи в сферата на реалността. *Изкуството* се стреми да предложи в своите творения само това, което е почерпено от природата, и се въздържа от въплъщаване на свръхестествени идеи. Обаче, както в науката, така и в изкуството, това начинание носи риска да се отклони от пътя. Някои от нашите съвременници не са избегнали тази опасност. Вместо да проследят следите на духа, които преди погрешно са търсили извън реалността, вътре в нея, те са изгубили от поглед всичко идеално; и ние трябва да видим как науката се задоволява с безсмислено наблюдение и записване на факти, а изкуството често с просто имитиране на природата.

Но това са ексцесии, които трябва да бъдат преодолені от здравословния елемент, присъщ на цялото движение. Значението на това движение се състои в отклонението от мирогледа, който вижда духа и природата като две напълно отделни същности, и в признаването на принципа, че те са просто две страни, две проявления *на една* същност. Замяната на теорията за двата свята с единен мироглед – това е отличителният белег на новата ера.

Областта, в която този възглед сякаш се сблъсква с най-сериозни предразсъдъци, е тази на човешкото действие. Докато някои естествоизследователи вече всеотдайно го приемат, а някои естетици и арт критици са повече или по-малко убедени в неговите достойнства, естици не искат да имат нищо общо с него. Тук все още преобладава вярата в норми, които би трябвало да управляват живота като отвъдна сила, в закони, които не се генерират в човешката природа, а се представят като готови продукти.

Тези закони дават насоки за нашите действия. За да отидем по-нататък, човек признава, че не дължим тези закони на откровението на свръхестествена сила, а че те са вродени в душата ни. Тогава те се наричат не божествени заповеди, а категоричен императив. Във всеки случай, човек си представя човешката личност като състояща се от две независими същности: чувствената природа със сбора от нейните импулси и страсти и духовния принцип, който прониква до познанието на моралните идеи, чрез който чувственият елемент трябва да бъде контролиран и обуздан. Този фундаментален етичен възглед е намерил най-яръкия си израз в Кантианската философия. Помислете само за известния апостроф към дълга! „Дълг!“, „Вие, възвишено, велико име, което не съдържа нищо популярно или ласкателно, а изисквате подчинение“, вие, които „просто установявате закон, който намира своя път в ума по собствена воля и въпреки това, против волята си, придобива почит, пред който всички наклонности замлъкват, дори ако тайно му се противопоставят“. В тези думи се крие автономизиране на моралните заповеди в специална сила, на която всичко индивидуално в човек просто трябва да се подчини. Дори ако тази сила се проявява в човешката личност, нейният произход е *извън нея*. Заповедите на тази сила са моралните идеали, които могат да бъдат кодифицирани като система от задължения. Тези, които основават действията си на тези идеали, се считат за добри хора от привържениците на тази школа на мисълта. Тази доктрина може да се нарече етика на *мотивите*. Тя има многобройни поддръжници сред немските философи.

Последователи . В много разредена форма се появява в трудовете на американците *Койт* и *Солтър* . Койт казва (в „Етичното движение в религията“, превод от Г. фон Гижицки, стр. 7): „Всеки дълг трябва да се изпълнява с пламенност на ентузиазма, с чувство за неговата абсолютна и най-висша ценност“; и Солтър (в „Религията на морала“, превод от Г. фон Гижицки, стр. 79): „Моралното действие трябва да се извършва по принцип“. Освен тази етика , има и друга, която разглежда не толкова мотивите, колкото *результатите* от нашите действия. Нейните привърженици питат за по-голямата или по-малката полза, която носи едно действие, и съответно го определят като по-добро или по-лошо. При това те гледат или на ползата за индивида, или за социалното цяло. Съответно се прави разлика между индивидуалистични и социалистически утилитаристи. Ако гореспоменатите се въздържат от установяване на общи принципи, чието спазване би трябвало да направи индивида щастлив, тогава те се представят като *едностранчиви* представители на индивидуалистичната етика. Те трябва да бъдат наречени едностранчиви, защото личният интерес в никакъв случай не е единствената цел на активната човешка индивидуалност. Той може да бъде и в природата му да действа напълно безкористно. Но ако тези индивидуалистични или социалистически утилитаристи извеждат норми от природата на индивида или колектива, които трябва да се спазват, тогава те допускат същата грешка като поддръжниците на концепцията за дълг: те пренебрегват факта, че всички общи правила и закони веднага се оказват безполезен фантом, когато човешките същества се окажат в живата реалност. Законите са абстракции, но действията винаги се извършват при съвсем различни обстоятелства.

Конкретните условия бяха изпълнени. Претеглянето на различните възможности и изборът на най-практичната в дадена ситуация е това, което ни подобава, когато става въпрос за действие. Индивидуалната личност винаги се сблъсква с много специфична ситуация и ще вземе решение според обстоятелствата. В един случай егоистичното действие ще се окаже правилно, в друг - безкористно; понякога ще трябва да се вземе предвид интересът на индивида, понякога този на общността. Тези, които едностранно отдават почит на егоизма, грешат също толкова, колкото и тези, които хвалят състраданието. Защото по-висше от възприятието за собственото или чуждото благополучие е съображението дали едното или другото е по-важно при дадените обстоятелства. Като цяло, най-важното в действието не са чувствата, нито егоистичните, нито безкористните, а правилната *преценка* за това какво трябва да се направи. Може да се случи някой да сметне дадено действие за правилно и да го извърши, потискайки най-силните подтици на състраданието си. Тъй като няма абсолютно правилно съждение, а всяка истина има само условна валидност, зависи от гледната точка на този, който я изразява, преценката на човек за това какво да прави в даден случай също съответства на неговото специфично отношение към света. В една и съща ситуация двама души ще действат различно, защото в зависимост от характера, опита и образованието си, те ще имат различни представи за това каква е тяхната задача в дадената ситуация.

Всеки, който разбира, че решението по конкретно дело е решаващият фактор за дадено действие, може да бъде само...

Тази перспектива застъпва разделителен подход към етиката. Такава преценка може да се формира само чрез правилно разбиране на дадена ситуация, а не чрез фиксирана норма. Общите закони могат да бъдат изведени само от факти, но човешките *действия са това, което създава* тези факти . Тези факти са предпоставките за абстрактни правила.

Ако изведем определени общи характеристики на индивиди, народи и епохи от общата и закономерна природа на човешкото действие, ние стигаме до етика, но не като наука за моралните норми, а по-скоро като естествена философия на морала. Законите, изведени по този начин, се отнасят до индивидуалното човешко действие по абсолютно същия начин, както законите на природата се отнасят до конкретно явление в природата.

Представянето на етиката като нормативна наука демонстрира пълно неразбиране на същността на науката. Естествените науки виждат своя прогрес в преодоляването на схващането, че общите норми и типове се реализират в отделните явления според принципа на целенасочеността. Те изследват реалните основи на явленията. Едва когато етиката е напреднала до точката, в която изследва не универсалните морални идеали, а *действителните* реалности на действието, които се крият в конкретната индивидуалност на човешките същества, едва тогава тя може да се счита за наука, наравно с естествените науки.

ВЕЛИКА ХЕРЦОГИНЯ СОФИЯ САКСОНСКА

Великата херцогиня София Саксонска, починала на 23 март 1897 г., заема почетно място в историята на немските литературни изследвания . Последният внук на Гьоте я обявява за наследник на цялото ръкописно наследство на дядо си . Той не би могъл да повери тези ценни съкровища на по-добри грижи от нейните. През април 1885 г. документите на Гьоте преминават в нейно владение. От този момент нататък тя смята управлението на това наследство за свещен и ценен дълг. Иска да го направи възможно най-плодотворно за научните изследвания. Тя внимателно обсъжда с мъже, които смята за отлични учени на Гьоте - Херман Грим, Вилхелм Шерер, Густав фон Льопер и Ерих Шмит - как повереният ѝ материал трябва да бъде предоставен на литературно-историческите изследвания. Тя основава „Архива на Гьоте“ и назначава Ерих Шмит за негов директор. Като публикува издание за Гьоте, което отговаря на всички научни стандарти на времето, тя вярва, че може най-добре да послужи на разбирането на Гьоте и неговата епоха. Тя кани голям брой учени да си сътрудничат по това издание. Нейното най-съкровено желание е да стане свидетел на завършването на това монументално дело. За съжаление, това желание не беше изпълнено. До момента са публикувани само половината от планирания брой толове. Великата херцогиня проявяваше жив интерес към работата на своя архив. Настоящият директор на тази институция, Бернхард Суфан, можеше да говори само с най-голям ентузиазъм, когато разказваше за нейното участие. Тя се спря на всеки детайл от работата .

Литературното наследство на Гьоте действало като магнит, привличайки документите на други немски поети и писатели. През май 1889 г. потомците на Шилер подарили ръкописите на своите предци на великата херцогиня. Така „Архивът на Гьоте“ се разширил до „Архив на Гьоте и Шилер“.

Възникнал планът това постепенно да се превърне в Германски литературен архив. Много вече е постигнато в осъществяването на този план. Литературните наследства на Ото Лудвиг, Фридрих Хебел, Едуард Мьорике и други вече се съхраняват в архива на Гьоте и Шилер. За да завърши създаването си, Великата херцогиня решава да построи отделна сграда, в която да се съхраняват тези съкровища. На 28 юни 1896 г. е открита великолепната сграда на Ум, близо до Кралския дворец. Всеки, присъстващ на тържественото откриване на този литературен архив, може да наблюдава сериозността и обичта, с които Великата херцогиня говори за своето творение. Можеше да се види колко щастлива се чувства, че може да служи на науката.

Великата херцогиня Софи притежаваше ясна визия и сигурно чувство за това кое е грандиозно и значимо. Тя имаше остра преценка, което ѝ позволяваше да взема правилните решения по най-трудните въпроси. Несломима енергия и рядка благоразумие ѝ позволяваха да отделя внимание дори на най-малките детайли, свързани с работата ѝ. Това, което тя направи за изкуствата, за образованието на младите хора във Ваймар и за материалния просперитет на страната си, все още е невъзможно да се оцени напълно днес. Да си поставя благородни задачи и да ги изпълнява с непоколебима решителност беше в нейната природа. Голямо е почитанието...

на което тя се радва във Ваймар . Тя е високо ценена от членовете на Гьотеовото общество, Шекспировото общество и фондация „Шилер“, които на своите срещи във Ваймар са били свидетели на големия интерес, който тази жена проявява към интелектуалните начинания, и дълбокото разбиране, което притежава за културните начинания. Нейното желание е било всеки да преживее прекрасни дни във Ваймар, когато посети това място, за да съживи спомена за велики отминали времена. Често се казва напоследък, че Ваймар живее с миналото. Това е вярно. Но този живот се разбира най-добре чрез великите спомени. И съществуването на такова място, където хора, които иначе живеят само в настоящето, се събират от време на време , едва ли е за съжаление. Красиво е да виждаш миналото живо пред очите си от време на време, сякаш насън. Фактът, че Ваймар днес е такова място, което много хора обичат да посещават отново и отново, за да отпразнуват живота на велики починали хора и че си отнасят у дома добри впечатления от посещенията си, за това наскоро починалата велика херцогиня е допринесла много, много много.

КАТОЛИЦИЗЪМ И ПРОГРЕС

Вюрцбург , публикува труд, озаглавен „Католицизмът като принцип на прогреса“ (Вюрцбург, 1897 г.). Това заглавие ми се стори протест срещу идеите, с които бях свикнал през годините. Спомням си,

В младостта ми едно изказване, направено от известния кардинал Раушер в Австрийската камара на лордовете, ми направи трайно впечатление. Той каза: „Църквата не познава прогрес.“ Това твърдение винаги ми се струваше вдъхновено от истински религиозен дух. И все още ми се струва така днес. Ако бях набожен католик, вероятно щях да се възползвам от всяка възможност да докажа и защита това твърдение. Тогава бих казал, подобно на църковния отец Тертулиан, че човечеството вече не се нуждае от интелектуално любопитство, след като божествената истина ни е била разкрита чрез Исус Христос. Бих се заклел в думите на свети Тома Аквински, че учението за спасението се съдържа в Светото писание и че разумът не може да направи нищо друго, освен да използва силите си, за да намери човешки доказателства за тези вечни истини на Писанието. Бих смятал свободата на мисълта за парадоксална идея, защото трудно бих могъл да съгласувам идеята за *свободна* мисъл с идеята, че разумът в крайна сметка трябва да намери пътя си към откровението. Трябва да призная, че един *набожен* католик, който прави нещата по различен начин, първоначално ми се струва като проблем, като голяма въпросителна. Професор Херман Шел също беше такъв въпросителна за мен в началото. Докато четях книгата му, проблемът придоби по-определена форма. Той се превърна в *психологически* въпрос. Открих, че в съзнанието на професора идеи съществуват в съвършена хармония, които преди това бях приемал за напълно противоречиви. Така нашият автор казва: „Свободата на мисълта е истински идеал, доколкото означава свобода от всички предразсъдъци и си остава идеал.“

докато най-голямата опасност за преценката и прогреса е пристрастието, причинено от предразсъдъци. Свободата на мисълта не означава нищо друго освен стремеж да се разбият и предотвратят всички онези влияния върху мисълта, които нямат право на истина, защото не са факти или не са реално обосновани, защото са просто въображения, навици на мислене, фалшиви и повърхностни интерпретации на сетивни впечатления или други съобщения, като исторически документи или религиозни източници.“ Професорът *знае много* добре какви заключения трябва да се направят от това твърдение, когато става въпрос за различни *съвременни* светогледи. Той показва, че материализмът и монизмът се основават на съждения , *които* мисълта не изследва, защото е свикнала с тях, защото е станала пристрастна, като се е потопила в тях. „Материализмът няма смисъл за света на фактите на вътрешния опит и ума; само осезаемото *се* счита за факт за него.“ Монизмът отказва да приеме каквато и да е причина за света , *която* е различна от света и е трансцендентна личност: това е *неговата* догма.

Бих искал да попитам католическия професор какво би казал, ако пред форума на свободната мисъл се окаже, че някоя от фундаменталните християнски догми трябва да бъде изоставена? Струва ми се, припомняйки си съдържанието на книгата, че авторът не е имал никаква представа за подобна възможност. Сякаш е вярвал, че мисълта не може да стигне до нищо друго освен до християнските истини за спасението. Той иска да насърчава знанието, но е убеден, че това насърчаване...

Това не може да се състои в изоставяне на основните доктрини на Църквата, „започвайки с личността на Твореца и личното безсмъртие на душата и простирайки се до историческото откровение на Бога“. Ако мисълта трябва да бъде наистина свободна, тя трябва да има и възможността да стигне до мироглед, който извежда реда на нещата от сили, различни от личен Бог, и който не знае нищо за личното безсмъртие или историческото откровение. Всеки, който представя тези доктрини като цели, които мисълта трябва да достигне от самото начало, може да говори като католик, но той не може да защити *свободната* мисъл. Свободната мисъл може да бъде само свой собствен водач и да си поставя собствена цел. Защото дори и да е възпрепятствана от произволно бягство във фантастичното чрез признаването на фактите, тълкуването и обяснението на тези факти все още зависят от нея. Мисълта е в крайна сметка решаваща. Християнското богословие обаче трябва да се стреми да тълкува явленията на света по такъв начин, че тълкуването да съответства на съдържанието на откровението. Както нашият автор също заявява: „Идеалът, който ръководи богословските изследвания, е убеждението, че трябва да се установи равенството между правилно схванато откровение и правилно тълкувана реалност.“ *Свободната* мисъл отплава в неизвестното, когато се впуска в търсене на истината. То не знае накъде ще го отведе пътят му. Чувства само в себе си силата и смелостта да стигне до задоволително разбиране чрез собствените си способности. Католическата теология знае точно как изглежда знанието, до което мисълта трябва да стигне. Шел знае това, защото казва: „Връщането-“

Ръководството на *вярата* върху проверими факти и върху убедителни принципи и доказателства е идеалът на богословската наука.“

За мен сега възниква въпросът: Как е възможно един логически обучен човек като Херман Шел да съгласува двете твърдения: че мисълта трябва да бъде свободна и че тази свободна мисъл трябва да предостави доказателство, че католическата вяра в откровението притежава абсолютна истина ? Този въпрос ми се струва психологически. Бих искал да отговоря по следния начин. Съвременният теолог е възпитан във вярата в божественото откровение . Чрез възпитанието си за него става невъзможно да се съмнява в истинността на откровението. Но наред с божествената истина за спасението, той се запознава и със съвременната наука и нейните плодотворни методи на изследване . Той развива уважение към тази плодотворност. В същото време в него възниква чувство на слабост пред постиженията на съвременния ум. Само силните умове ще се осмелят да се борят срещу това чувство; и те ще успеят да го потиснат. Те ще останат верни на истинската вяра, на истинското убеждение на своите отци, а именно църковните отци, и смело ще заявят: Църквата не познава прогрес. Други ще обединят черното и бялото и, подобно на Шел, ще кажат: „Католицизмът означава завет на мир между разума и вярата, между изследването и откровението, без очерняне или унижение на Логоса: защото християнството е религията на Духа и Логоса! Истинският дух на религията и святостта е само онзи дух, който произтича от Словото на истината.“ Така говори някой, който таи чувство – може би дремещо в подсъзнанието – за

засрамен , когато е възприеман като противник на прогреса.

Думата „прогрес“ има внушителен ефект върху днешните образовани хора, били те теолози, учени, политици и т.н. Колко рядко се срещат тези, които се гордеят с това, че мислят „антипрогресивно“. Фридрих Ницше е сред противниците на прогреса: „Прогресът е просто модерна идея, тоест фалшива идея. Европейецът днес остава далеч под европейца от Ренесанса по своята стойност; по-нататъшното развитие просто не е, по никакъв начин, увеличение, засилване.“ Тези изречения се появяват в една от антихристиянските книги, писани някога. Но те се появяват в книга, написана от наистина независим ум. Трактатът „Католицизмът като принцип на прогреса“ обаче е замислен от ум, зависим от две страни : от духа на истинския католицизъм и от фалшиво чувство за срам, което пречи на човек да отрече твърденията на антикатолическата наука. Авторът трябва да се счита за католик в истинския смисъл на думата, когато казва: „*Католик* е име, което не просто обозначава, основано на почитана традиция, централната Църква и консервативното християнство в неговия здраво организиран свят , а име, което изразява висш принцип, божествено предопределена задача: да се осъществи Царството Божие в дух и истина сред всички народи и всъщност чрез всички народи и национални характери, и по този начин истински и пълно, искрено и автентично да се приложи християнството в Църквата .“ Въпреки това, некатолическо и само от уважение към антикатолическата наука се казва , че: „ Концепцията за Бог като произволно всемогъщество, което черпи своята върховна власт—

Божия, проявяваща се именно в най-честото възможно нарушаване на законите на природата и дивия хаос на неконтролируемите сили, няма основание в разума и не може да бъде научно доказана. Само Бог като всемогъщо осъществяване на съвършения духовен живот, като вечното всемогъщество на безкрайната мъдрост и самата святост, може да бъде доказан на неверието като незаменима истина и прави всяко суеверие фундаментално неприемливо.“ Това изречение ми се струва сякаш е изречено от хекелианец, а не от професор по католическа теология във Вюрцбург. Бог като осъществяване на съвършения духовен живот, като олицетворение на мъдростта и святостта, е нещо съвсем различно от личния Бог на католика, който, разбира се, може да нарушава законите на природата. Това учат Евангелията. И един напълно антикатолически дух говори с думите: „Наистина ли е необходим отделен принцип, че всичко, което се отнася до вярата и целта на живота, трябва да бъде опосредствано в разумния човек чрез неговия личен разум и свобода, чрез неговото сериозно изследване на съвестта? Сигурно това е самоочевидно!“ Да, наистина е самоочевидно. Но за нехристиянски ум. Всеки, който приема тези думи сериозно, трябва да отхвърли идеята за обвързване на мисълта с предварително определени доктрини на вярата. Но по този начин той престава да мисли католически.

За съвременния мислител, умове като професор Шел са от единствено психологически интерес. Те предлагат урок за това как най-противоречивите идеи могат да съществуват едновременно в един ум. Цитираният пример е особено поучителен, защото е типичен за голям брой съвременни теолози и защото показва колко малко...

Логическото обучение със сигурност не е способно да се пребори със силата на човешките емоции . Умът на католическия теолог несъмнено е обучен логически. Но каква е ползата от цялата логика, когато противоречиви емоции и чувства упражняват силата си от две страни? Логическото мислене тогава се превръща в софистика, която заблуждава мислителя да вярва, че неща, които завинаги ще бъдат враждебни едно към друго, могат да съществуват едновременно в съвършен мир.

КОПНЕЖЪТ НА ЕВРЕИТЕ ПО ПАЛ ЕСТИН

Доста умни хора ще намерят всяка дума, казана за странното събиране, което се проведе преди няколко дни в Базел под името „Ционистки конгрес“, за излишна. Фактът, че редица уморени от еврото евреи се събират, за да пропагандират идеята за създаване на ново палестинско кралство и за емиграция на евреи в тази нова „обетована земя“, им се струва като безумна представа за патологично възбудено въображение. С тази преценка те се успокояват. Не обсъждат въпроса повече. Но аз вярвам, че тези умни хора, според тяхната преценка, са с десет години назад от времето си. А десет години са малка вечност в нашето време, в което събитията се развиват толкова бързо. Преди десет години човек би могъл, с известно основание, да сметне за полулуд евреин, който е замислил идеята да пресели сънародниците си в Палестина. Днес човек може да го сметне само за прекалено чувствителен и суетен; след още десет години...

биха могли да бъдат съвсем различни. В случая с господата Херцел и Нордау, настоящите лидери на ционисткото движение, забелязвам повече суета, отколкото повишена чувствителност към антисемитското течение. Баналните фрази, които Херцел изложи в брошурата си „Еврейската държава“ (книжарница М. Брайтенщайн, Лайпциг и Виена, 1896 г.), и словесните клишета, с които търсещият сензации Нордау забавляваше публиката си в Базел, със сигурност не извират от най-дълбоките дълбини на развълнувани души. Вместо това, те произлизат от интелигентни умове, които знаят какво има най-силен ефект върху онези евреи, които притежават чувствително сърце и силно развито чувство за самоуважение. Тези последни членове на еврейския народ, подозирам, ще формират последователите на господата Херцел и Нордау. И броят на тези членове наистина не е незначителен.

Каква е ползата да се подчертава, колкото и често да се прави, че евреите, които се чувстват така, дълбоко грешат? Те отвръщат поглед от големия напредък, който еврейската еманципация е постигнала през последните десетилетия, и виждат само, че все още са изключени от толкова много места, че правата им са ограничени в толкова много области; и освен това чуват, че са обиждани по най-гнусен начин от антисемитите. Те действат по този начин, защото наранените им емоции помрачават преценката им. Те не са способни да видят безсилието на антисемитизма; те осъзнават само неговите опасности и неговите скандални ексцесии. Всеки, който им каже: вижте колко безполезни са машинациите на еврейските мразещи, как всичките им начинания завършват с позор, е посрещнат с двуличен поглед.

Те са посрещнати със завист. Само онези, които подобно на Теодор Херцел им казват: „Антисемитизмът расте ежедневно, с всеки час и трябва да продължи да расте сред населението, защото основните причини продължават да съществуват и не могат да бъдат отстранени. ... Нашият просперитет сякаш съдържа нещо провокативно, защото в продължение на много векове светът е свикнал да ни вижда като най-презрените от бедните. От невежество или тесногърдие не се забелязва, че нашият просперитет ни отслабва като евреи и заличава нашата отличителност. Само натискът ни принуждава да се върнем към стария род, само омразата към обкръжението ни ни прави отново чужденци. Така, независимо дали ни харесва или не, ние сме и оставаме историческа група с разпознаваемо чувство за принадлежност. Ние сме един народ – врагът ни прави такива против волята ни, както винаги е било в историята.“ И онези, сред които подобни изявления намират най-силен отзвук днес, съвсем наскоро бяха страстно готови да позволят на собствената си национална идентичност да бъде абсорбирана от тази на западните племена. Причината за тази еврейска свръхчувствителност не е действителният антисемитизъм , а по-скоро фалшивият образ, който свръхстимулираното въображение формира за антиеврейското движение. Всеки, който има работа с евреи, знае колко дълбоко е вкоренена склонността сред най-добрите членове на този народ да си създават подобно фалшиво впечатление. Недоверието към неевреите е завладяло напълно душите им. Дори у хора, у които не могат да доловят и следа от съзнателен антисемитизъм, те подозират несъзнателна, инстинктивна, тайна омраза към евреите, дебнеща в дълбините на душите им. Смятам, че един от най-хубавите плодове, които човешката наклонност може да даде, когато тя

разграничава евреин от...

„Нидитюден“ заличава всяка следа от подозрение в посочената по-горе посока . Почти бих нарекъл подобна склонност победа над човешката природа.

Не е изключено подобни наклонности скоро да станат напълно невъзможни. Може да дойде време, когато емоционалната сфера на еврейските индивиди ще бъде толкова изострена, че всяко разбирателство с неевреи ще стане невъзможно. А така нареченият еврейски въпрос е за прокарването на интимни нишки между евреин и неевреин, за появата на емоционални наклонности, за хиляди неизразими неща - само за рационални дискусии и програми. Най-добре би било, ако по този въпрос се говори възможно най-малко. Трябва да се вземат предвид само взаимните ефекти на индивидите. Няма значение дали някой е евреин или германец: ако го намирам за приятен, го харесвам; ако е отблъскващ, го избягвам. Толкова е просто, че човек е почти глупав да го каже. Но колко глупав трябва да е човек, за да каже обратното!

Смятам антисемитите за безобидни хора. Най-добрите сред тях са като децата. Те искат някой да ги обвинят за злините, от които страдат. Ако дете изпусне чиния, то търси някой или нещо, което се е блъснало в него, нещо, което да обвини за инцидента. Те не търсят причината, вината, в себе си. *Това* правят антисемитите. Много хора страдат. Те търсят нещо, което да обвинят. Сегашните обстоятелства са накарали мнозина да видят това „нещо“ в юдаизма.

Много по-лоши от антисемитите са безсърдечните.

Лидерите на уморените от Европа евреи, господата Херцел и Нордау. Те превръщат неприятна детска шега в световноисторическо движение; те представят безобидна схватка за ужасен оръдиевен изстрел. Те са съблазнители, изкусители на своя народ. Те жертват разбирането, което всички разумни хора би трябвало да желаят, на своята суета, която жадува за програми, защото – където липсва действие – програма ще се появи в подходящия момент.

Колкото и безобиден да е антисемитизмът сам по себе си, той става опасен, когато евреите го видят в светлината, в която го представиха Херцел и Нордау.

господа разбират езика на изкусителите : „Хората ще се молят в храмовете за успеха на делото. Но и в църквите! Това е решението на едно старо потисничество, под което всички са страдали. Но първо, светлината трябва да осени умовете им. Идеята трябва да се разпространи до последните мизерни гнезда, където живее нашият народ. Те ще се събудят от скучното си мрачно мърморене. Защото нов смисъл идва в живота на всички нас. Всеки трябва само да мисли за себе си и движението ще бъде огромно. И каква слава очаква безкористните борци за каузата! Затова вярвам, че от земята ще изникне поколение прекрасни евреи. Макавеите ще се въздигнат отново.“ Така казва Теодор Херцел в произведението си „Еврейската държава“.

Страхувам се, че ще дойде време, когато евреите вече няма да вярват на нищо, което ние, неевреите, им казваме за антисемитизма, а вместо това ще повтарят като папагали всичко, което казват техните еврейски съблазнители. И подобно на толкова много, които са били измамани, чувствителните евреи ще преведат празните фрази на тези съблазнители на езика на сърцата си. Съблазнените ще...

страдат; но съблазнителите ще възтържествуват над успехите, постигнати от тяхната суета.

В Базел беше решен фундаменталният въпрос: какво трябва да се направи, за да се направи решението на еврейския въпрос възможно най-невъзможно? Дали господата Херцел и Нордау наистина вярват, че може да бъде създадена палестинска държава, не мога да кажа . В чест на тяхната интелигентност, хипотетично приемам, че не е така. Ако съм прав в това предположение, тогава тези лидери трябва да бъдат обвинени, че поставят повече пречки пред конфликта между евреи и неевреи, отколкото антисемитските фанатици.

Ционисткото движение е враг на юдаизма. Евреите биха направили добре, ако обърнат внимание на хората, които рисуват призраци за тях.

ДНИТЕ НА ГЪОТЕ ВЪВ ВАЙМАР

*Доклад от 13-то общо събрание на
Германското дружество „Гьоте“*

На 8 октомври членовете на Германското общество „Гьоте“ се събраха във Ваймар за тринадесети път, за да отпразнуват любимия си фестивал „Гьоте“. За първи път те трябваше да отпразнуват този фестивал без човека сред тях, на когото общността на Гьоте дължи толкова много: Великата херцогиня Софи Саксонска. На 23 март тази година почина тази жена, чието име е завинаги свързано с немските литературни изследвания чрез основаването на Архива „Гьоте и Шилер“.

Нейното присъствие придаваше особен блясък на фестивала в миналите години ; споменът за нея, траурът за нея, му придаваха характер този път. Затова Денят на Гьоте трябваше да бъде отбелязан заедно с помен за починалата жена . Двете общества, които дължат своя разцвет на починалата, обществото „Гьоте“ и обществото „Шекспир“, решиха да направят това. И директорите на архива „Гьоте и Шилер“, фондация „Шилер“ и театърът на Великия херцогски двор обединиха сили с гореспоменатите общества, за да организират фестивал в памет на тяхната пазителка и покровителка. Куно Фишер беше назначен да произнесе възпоменателна реч в нейна памет. Той е обвързан с Ваймарския двор чрез приятелски връзки . Лоялността и предаността към княжеския дом, които връзките му с него са насърчили у него, бяха изразени в възпоменателната му реч на 8 октомври. Неговият поглед върху живота и света, неговият нрав и начин на чувстване му позволиха да разбере начина на мислене на Великата херцогиня като малцина други. Покойната беше принцеса в най-истинския смисъл на думата, личност, която си поставяше големи задачи, защото високо ценеше княжеското си призвание и защото от тази отговорност в нея се зароди рядка енергия. В това разбиране има величие; и Куно Фишер се беше заел да опише природата на това величие. Ораторът искаше да изясни доколко тази присъща сила може да се отдаде на нейния произход от целеустремения и енергичен Орански род. Тази енергия е изразена в мотото на Оранския род: „Je maintiendrai“ (Ще поддържам). Великата херцогиня

Софи също възприема този принцип като свой и го превежда на немски: „Самообладанието е предпоставка за всяка дейност и за сериозното, съвместно изпълнение на поетите задължения.“ Изучавайки историята на Дома, принцесата развива самообладание и силно чувство за дълг. Ораторът се стреми да изясни, чрез исторически разказ, как съдбата на този Дом е била особено благоприятна за генерирането на подобно осъзнаване . Той ясно обяснява как едно несъвършено възпитание и една благоприятна школа на живота допринасят за издигането на тази жена до нивото на нейните възгледи. Той описва холандските черти на характера в нейната личност. Той извежда любовта ѝ към немската литература от факта, че в нея тя намира делата на героите, толкова близки до сърцето ѝ. Шилер и Гьоте правят холандското величие тема на своите стихотворения и произведения. В немската литература Великата херцогиня преоткрива родината си. Историята на отечеството ѝ се изправя пред нея в немското изкуство.

Музикалната част на това тържество вече беше докладвана. Спомена се също, че придворният театър предложи на гостите завладяващо представление на операта на Глук „Орфей и Евридика“ същата вечер . Ще добавим само, че под отличното дирижиране на Бернхард Ставенхаген, представлението беше изключително успешно. Г-ца Хофман (Орфей) и г-жа Ставенхаген (Евридика) направиха силно впечатление на гостите.

9 октомври беше посветен на същинската среща на Гьоте. Участниците ще си отнесат трайни спомени от събитието.

Всички присъстващи на това събиране си го отнесоха въкъщи. Директорът на архива на Гьоте и Шилер, професор Суфан, сподели откъс от завещанието на великата херцогиня Софи, в което тя завинаги осигурява бъдещето на имението на Гьоте. Думите на Куно Фишер не биха могли да намерят по-силно потвърждение от това в това завещание. Грижата за имението на Гьоте, което ѝ е дадено като дар от последния внук на Гьоте, е била въпрос, близък до сърцето ѝ, и висш дълг през целия ѝ живот. Тя е правила материални жертви за него и му е посвещавала много време и усилия. Грижела се е за него като майка. Красивите ѝ думи говорят сами за себе си. В завещанието се казва: „Аз, Софи Саксония, кралска принцеса на Нидерландия, с настоящото удостоверявам следното: Приемайки наследството на барон Валтер фон Гьоте, едновременно с това поемам завинаги отговорността за уважителното опазване на съкровищата на имението на Гьоте.“ Нося същата отговорност към имението на Шилер, както и към всички ръкописи на други изключителни немски поети, придобити чрез дарение и покупка. Същевременно, за мен е особено удоволствие да осигуря не само завършването на изданието на Гьоте и биографията на Гьоте, но и че съкровищата, с които разполагам, са достъпни за всички, а Ваймар е запазен, за да може той да продължи да бъде интелектуалният център на Германия. Затова наредих да се създаде семеен тръст за опазването на тези съкровища, който ще бъде неотчуждаем. С настоящото удостоверявам този семеен тръст, моля моя...

на суверена на моя съпруг под формата на разпоредба от вътрешното право.“ Архивът на Гьоте и Шилер ще принадлежи специално на съответния ръководител на Великия херцогски дом. Той е задължен да осигури запазването и управлението на архива.

След важното съобщение на Суфан , председателят, д-р Руланд, представи своя доклад за Националния музей „Гьоте“. Той обърна внимание на картина, наскоро придобита от музея и изложена в зала „Юнона“ на Къщата на Гьоте. Сюжетът и художникът са неизвестни. Датира от края на 19-ти или началото на 19-ти век. Всеки, който е виждал картината, ще се съгласи с оценката на Руланд, че тя изобразява госпожа Рат в по-късните ѝ години. Чертите ѝ, както и тези на Гьоте, са безпогрешни. Картината преди е била собственост на Уилям Кандидус в Кронберг. Руланд спомена и друго допълнение към колекцията на музея. Графиня Водрьой, съпруга на френския посланик, е поддържала приятелски отношения с домакинството на Гьоте по време на престоя си във Ваймар. Рисунките на Гьоте са открити сред нейните документи и нейните потомци са ги добавили към съкровищата на Ваймар.

За съжаление, тази година трябваше да се справим без присъствието на нашия уважаван касиер, д-р Мориц. Той обикновено знаеше как да подправи сухия финансов отчет с всякакви остроумни забележки. Неговият отчет, който беше прочетен на глас, показваше, че дружеството е в добро финансово състояние и напоследък се наблюдава увеличение на членската му маса.

Следобед гостите се събраха за обичайния обяд. По-възрастните държавници от общността на Гьоте и младите интелектуалци, които въпреки натурализма и „модернизма“ гледаха с благоговение към Гьоте, седяха един до друг. Юлиус Роденберг, Карл Френцел, Мари фон Бунзен и Лина Шнайдер, дъщерята на Фрайлиграт, присъстваха. Министърът на образованието при втория министър Ауерсперг, д-р фон Стремайр, и професор Онкен от Гисен бяха сред нас. Един от „най-младите“, Ото Ерих Хартлебен, който вече се беше появявал няколко пъти във Ваймар по този повод, също присъстваше. Наздравниците този път имаха тържествен характер. Колективната тежест на скорошната загуба беше осезаема. Руланд вдигна тост за Великия херцогски дом; Стремайр донесе поздравии от Германска Австрия. Неговите мили думи, извиращи от истински германско-австрийско сърце, бяха дълбоко утешителни. Че германският дух и чувство все още живеят в Австрия, личеше от неговия тост. Онкен предложи тост за дамите.

Архивът „Гьоте и Шилер“, който отваря залите си за посетители на събранието по време на Дните на Гьоте, излага ръкописи на Фрайлиграт и Густав Фрайтаг, наред с други документи от класическия и посткласическия период .

Както всяка година , гостите на Гьоте се събраха вечерта в Асоциацията на художниците от Ваймар. Атмосферните стаи, които великият херцог предостави на художниците от Ваймар за техните приятни срещи, са любимо място на членовете на Гьотевото общество. Безплатен

Там цареше оживен живот до зори. А артисти като Бурместер и Ставенхаген, а по-късно и отличните певци Хайнрих Целер и Гмюр, радваха гостите с много артистични дарове, които често бяха приемани с по-голям ентузиазъм от официалните изпълнения. Това, което беше трудно да се намери по-късно през деня – непринудено удоволствие, взаимна откритост – се наслаждаваше тук в продължение на много часове.

Тържеството завърши с представление на „Зимната приказка“ от Шекспир в театър „Grand Ducal Court“, с участието на мис Ричард в ролята на Хърмаяни и Карл Вайзер в ролята на Леонтес.

КУНО ФИШЕР ЗА ВЕЛИКАТА ХЕРЦОГИНЯ СОФИЯ САКСОНСКА

От 1885 г. насам кръг от ентусиасти на Гьоте се събира във Ваймар за няколко дни всяка година. Това са членовете на Гьотевото общество, основано след смъртта на последния внук на Гьоте. Последният потомък на Гьоте завещава имението на дядо си на великата херцогиня Софи. Тази жена притежава достатъчно проникателност и разбиране, за да направи повереното ѝ ценно съкровище възможно най-плодотворно за литературни изследвания. Тя основава Гьотеовия архив и го утвърждава като център за изследвания на Гьоте. По-късно построява величествена къща специално за това ценно наследство. Тази великолепно сграда, украшение на Ваймар, завинаги ще остане паметник на златния век на немския дух. Тихо и старателно...

Всеки ден малък брой учени работят в тази къща върху изданието на Гьоте, което се създава с негови ръкописни документи. Понякога посетител идва в тези стаи, търсейки документите на Гьоте, за да ги използва за собствените си научни изследвания. Но на Петдесетница тези стаи наистина оживяват. Най-обикновените почитатели на произведенията на Гьоте и най-учените учени по Гьоте се събират във Ваймар, за да отпразнуват паметта на ума, от който произлизат толкова много линии на съвременното културно развитие. Празнична лекция и театрално представление са интелектуалните наслади, предлагани на „гостите на Гьоте“. Посещението на архива на Гьоте и Шилер и Националния музей на Гьоте пренася тези гости обратно във великата епоха, когато Ваймар е бил център на немския интелектуален живот. Великата херцогиня Софи, на чиито усилия се дължат всички празненства, винаги е присъствала на празничната лекция. След основаването на архива от нея и под нейно специално покровителство е създадено Гьотешкото общество. Гостите се събраха около тази жена. Връзките, които тя беше изградила с немската литература чрез основаването на архива, намериха своя ярък израз в събирането на Гьоте.

От пролетта на тази година Софи Саксонска вече не е сред живите. Гьотевото дружество вече ще трябва да функционира без първия си ръководител. За първи път след смъртта на великата херцогиня, членовете на Гьотевото дружество се събраха отново вчера, 8 октомври, във Ваймар. Те се събраха първо, за да почетат паметта на починалата.

Портрет на духа и личността на тази жена трябваше да бъде представен на събралата се публика от изтъкнат мъж. Никой не беше по-квалифициран от възрастния философ Куно Фишер, който чрез дългогодишните си връзки с Ваймарския двор се беше превърнал в предан почитател на този двор и пламенен възхвалител на неговите дела. Несъмнено Куно Фишер би предал на слушателите топлината, с която беше привързан към Ваймарската херцогска къща, ако все още притежаваше красноречието, което някога го характеризираше. Във всяка дума от речта на възхвалителя личеше, че тя идва от дълбините на съществуването му; но този път човек не я усещаше в себе си. Най-известният академичен оратор вече не притежава вълнуващата сила над публиката си. И следователно речта му не успя да създаде атмосферата, необходима за честването на деня. Ораторът се опита да обясни великодушието на починалата принцеса, нейната щедрост, нейната енергия и нейната решителност, като посочи произхода ѝ от Оранската династия. Той изобрази интелектуалната физиономия на починалата, използвайки уменията, достъпни за този остроумен философ, толкова настроен към красивия език. Той се опита да осветли нейното личностно развитие. Куно Фишер се опита да обясни афинитета, който тя сигурно е открила специално към немската класическа литература, като изследва връзките на тази литература с родината на принцесата. Холандските герои и холандският живот са били артистично изобразени от нашите интелектуални герои. Великата херцогиня откри собствените си чувства и убеждения, когато се потопи в произведенията на умовете, на които издигна паметник във Ваймар.

Речта на Куно Фишер е пропита с твърдо консервативен поглед, дори с нотка на вяра в божественото право на кралете. Той вярва, че специална съдба определя сферите на влияние на онези, които управляват, като Великата херцогиня. Той приписва почти мистична сила на личността на Великата херцогиня. Религиозен подтекст пронизва цялата реч. Благочестието на опечаления е разгледано в правилната светлина, защото Куно Фишер разкрива, че самият той таи благочестиви чувства. Един мъж говори за принцеса, която е твърд привърженик на монархическия принцип, почитател на управляващите сили, човек, който носи ордена с любов, ордена, който сияе ярко от гърдите му. Това, което един стар философ някога е казал: „Подобното може да се разпознае само по подобно“, се оказва вярно за пореден път в речта на Куно Фишер. Светът се отразява в ума на този оратор не по-различно от този на принц. Той разбира принцовете. Ето защо може да говори толкова добре за тях. Той с готовност поставя ума си в служба на княжески фигури. За един по-млад човек от съвременното тези твърдения понякога изглеждат като произлизащи от чувство, принадлежащо на отминала епоха. По-младите хора губят думи, когато бъдат помолени да хвалят принцове. А когато го правят, не им се вярва съвсем. Възрастният историк на философията е напълно съобразен със своите убеждения. Той е формирал възгледите си във време, което няма и най-малка представа за радикализма на нашата съвременна епоха. С тези възгледи той е предопределен да оцени класическата епоха на Германия и нейните настоящи княжески покровители. Други съвременни възгледи вероятно никога не биха довели до подобна оценка.

начин на мислене, необходим за запазването на традициите на Ваймар . Човек трябва да се е примирил с определени течения, ако иска да бъде пълноценно ангажиран в култивирането на тези традиции. Това е невъзможно със сърце, прилепено към настоящето и копнеещо за бъдещето . Куно Фишер ни сътвори частица от миналото . Той говореше за минали дела с нагласа на отминало време.

имаше слушатели, които не бяха доволни от речта. Вярвам, че тези недоволни слушатели грешаха. Интелектуалното родство, което Куно Фишер споделяше с кръговете, към които принадлежеше починалият, му позволи да нарисува истинска, достоверна картина. Малко повече религиозна откровеност и малко по-малко консерватизъм биха накарали оратора да представи изкривен образ. Ако речта беше на нивото на съдържанието и настроението, слушателите щяха да напуснат залата с благоговейно настроение. Пред очите им образът на починалия щеше да се открие с ясни, отчетливи и истински черти. Тъй като красноречието на Куно Фишер днес е по-малко интензивно, неговото изобразяване също изглеждаше скучно и на моменти дори досадно. Макар цветовете да не бяха достатъчно живи, те бяха нанесени с умение. Те бяха използвани по начин, по който само задълбочен и интимен познавач на покойната принцеса би могъл. От неговите интимни познания резонираха много думи, които никой друг не би открил. Следователно Куно Фишер беше правилният оратор за този ден.

Планирано е речта му да се появи в ноемврийския брой на „Космополис“. Тя ще бъде подобаващ почит към починалата *принцеса* .

ДНИТЕ НА ГЪОТЕ ВЪВ ВАЙМАР

*Доклад от 13-то общо събрание на
Германското дружество „Гьоте“*

В предишния брой обсъдих речта, произнесена от Куно Фишер в памет на великата херцогиня Софи Саксонска, която почина през март. Неговите забележки бяха красиво илюстрирани на следващия ден на общото събрание на Гьотевото общество. Професор Бернхард Суфан, директор на архива „Гьоте и Шилер“, обясни как починалият е осигурил бъдещето на ръкописните документи на Гьоте и другите литературни съкровища, натрупани заедно с неговите документи през последните години. Тя разбираше мисията, възложена ѝ от завещанието на последния потомък на Гьоте в най-истинския смисъл на думата. Завинаги е гарантирано, че Ваймарският литературен архив ще бъде запазен по достоен начин и ще бъде предоставен на изследователите на немската литература. Великата херцогиня учреди архива си като неотменимо семейно доверие на Великохерцогския дом на Ваймар. Главата на семейството винаги ще бъде настоящият собственик на това наследство . Той ще трябва да гарантира, че науката ще извлече подходяща полза от него. Следващият наследник на архива е настоящият наследствен велик херцог Вилхелм Ернст. С думи, родени от пълното осъзнаване на поетите задължения към архива, великата херцогиня говори в завещанието си. Съобщенията на Суфан направиха дълбоко впечатление на

Събрание. Сега е известно каква ще бъде съдбата на литературните съкровища, съхранявани във Ваймар.

След забележките на Суфан, председателят на Гьотевото дружество говори за последните попълнения в Националния музей на Гьоте. От особено значение е портрет от началото на този век или края на предишния. Нито художникът, нито изобразеното лице са известни. Всеки, който е виждал портрета в Къщата на Гьоте, обаче, няма да се усъмни в оценката на Руланд, че той изобразява съпругата на съветника в по-късните ѝ години. Чертите на майката на Гьоте са безпогрешни. Друго интересно ново придобиване са редица рисунки на Гьоте от имението на френската графиня Водрьо, които нейните внуци са дарили на Къщата на Гьоте. Графинята някога е живяла във Ваймар и е била чест и приятелски настроен посетител в дома на Гьоте. Тя е получила рисунките от самия поет.

Ваймарският придворен театър допринесе с всичко възможно, за да обогати тазгодишното тържество. Преди речта на Куно Фишер, под диригентството на възрастния генерален музикален директор Ед. Ласен, беше изпълнено Адажио от Триото на Бетовен (Оп. 96), аранжимент за оркестър от Франц Лист. След речта, членове на Придворната опера изпълниха финалната част от Месата на същия композитор (в до мажор, Оп. 86). На 8-ми се състоя представление на операта на Глук „Орфей и Евридика“ под отличното диригентство на Бернхард Ставенхаген и с участието на г-ца Хофман (Орфей) и г-жа Ставенхаген (Евридика), което направи силно впечатление на публиката. На 9-ти театърът предложи на посетителите „Зимна приказка“ от Карл Вайзер на Шекспир.

режисиран и с участието на госпожица Ричард (Хърмаяни) и Карл Уайзер (Леонтес).

„Дните на Гьоте във Ваймар“. Репортаж вероятно от Weimarer Zeitung, виж приложение стр. 655.

ПИСМОТО НА ТЕОДОР МОМЗЕН ДО ГЕРМАНЦИТЕ НА АВСТРИЯ

изявление, чието значение далеч надхвърля сферата на обикновената ежедневна политика. Дори онези, които бързо си затварят ушите, когато чуят, че се обсъждат практически политически въпроси, трябва да следят с интерес думите, които известният историк е отправил към германците на Австрия. Момзен говори за „нечувани безчестиви действия и актове на насилие“, извършени срещу германците от Дунавската империя. Той говори за страха, който всеки германец трябва да изпитва, когато види, че „апостолите на варваризацията работят, погребвайки половин хилядолетие германски постижения в бездната на своето варварство“. Славяните и маджарите застрашават германската мисия, отблъсквайки германската култура. Как е възможно, пита Момзен, германците на Австрия в момента да не са обединени в единствената цел да се борят с враговете на своята култура с всички средства, с които разполагат? Как е възможно да има германски австрийци, които поставят броеницата над отечеството си и които изоставят националните си интереси, защото вярват, че управлението на негерманските елементи е от полза за католицизма? Как е възможно „където всичко е заложено на карта, такъв относително маловажен въпрос...“

Как положението на семитите в държавата застрашава единството ? „Бъдете единни и твърди“, призовава нашият историк братята в Австрия. „Единни в борбата срещу настъплението на другите националности и твърди в избора на средствата, които използвате в тази борба.“

Ако членовете на една общност искат да бъдат обединени, те трябва да бъдат обединени в съдържанието на своите цели, в идеите, които са в основата на тяхната ефективност. Предупреждението на Момзен не казва нищо за съдържанието на тези цели, за идеите, от които австрийските германци трябва да черпят сила за своите действия . Това е първото нещо, което би трябвало да се направи на човек поразително. Пропуските на Момзен са забележителни заради това, което не казват. Защото именно поради това австрийските германци напоследък бяха изместени от привилегированото си положение в монархията, защото им липсваше това, което Момзен също не споменава: богат и плодотворен корпус от политически мисли. Всеки, който иска да управлява в Австрия, трябва да може да постави задача пред държавата и да донесе със себе си съществени, ефективни идеи за решаването на тази задача. Да регулира конституционната система на Австрия по такъв начин, че различните нации да могат да се развиват според своите способности и желания ; Да осъществи икономическите реформи, които народът изисква, и да реши проблемите, пред които е изправена Австрия поради глобалното си положение: това е нещо, което всеки, който ще поеме лидерска роля в Австрия, трябва да разбере.

Сега несъмнено е вярно, че политическата ситуация в Австрия се е развила така, както предполага Момзен, защото германците постепенно са изчерпали съществени политически идеи и защото все повече са се обръщали към

да защитават своята националност срещу претенциите на другите австрийски народи и да култивират „националната идея“. Силата на германците в Австрия винаги ще расте в същата степен, в която те развиват политически идеи, съответстващи на условията на живот на тази държава, в която се говорят много езици. И тази сила ще намалява до степента, в която те се ограничават до подчертаване и култивиране на национални чувства.

на Таафе се състоеше във факта, че имаше възгледи по гореспоменатите политически задачи. Слабостта му се състоеше във факта, че тези възгледи не бяха достатъчно категорични, защото произтичаха не от дълбоко политическо образование, а от дилетантство, което го подвеждаше в решаващи моменти. Бадени не може да управлява, защото му липсва оригинална мисъл и просто имитира идеите на Таафе неефективно. Денят ще върне на австрийските германци позицията на власт, съответстваща на културното им положение, ден, който ще им донесе политически лидери, способни да отговорят на въпроса: какво да се прави в Австрия? Славянските народи искат да дадат на държавата специфична структура. Те искат институции, в които националните индивидуалности могат да се развиват свободно. Това свободно развитие не може да бъде предотвратено със сила. Защо да не е възможно германците да създадат австрийска държава, в която другите народи да се чувстват като у дома си? Старата Конституционна партия не беше в състояние да го направи. Под нейното управление негерманците се чувстваха накърнени. Тя имаше политически идеи. Но те не се движеха в тази посока,

в която държавата трябва да се развива . Тази конституционна партия сега е заменена от чисто националистическа партия. Първоначално изглежда, че тази партия няма интерес към цялостната структура на държавата. Членовете ѝ не говорят за специфично австрийски политически идеи. Те просто искат да защитят германската националност. Тази защита ще бъде най-успешна, ако вече не е самоцел.

В речта на Момзен липсва какво е довело германците до сегашното им положение . Следователно тя няма да допринесе с нищо за възстановяване на изгубеното чувство за цел сред германците, дори в Австрия. Дванадесетчасовата реч на представителя Лехер, който постигна европейска слава чрез красноречието си, е симптоматична. Ако хората имаха някаква същност, нямаше да е нужно да говорят толкова много.

ДНЕШНИЯТ РАЗГОВОР

През последните няколко дни станахме свидетели на рядко събитие. Една книга отново пожъна успех в Германия. Пенсioniраният служител на двореца в Райха Ото Мителщат, в дома си за пенсионери в Монтрьо, е превел политическата си мъдрост на хартия. Всички говорят за тази мъдрост, която заема 146 печатни страници и е публикувана под заглавието „Преди потопа“. Само за няколко дни тези 146 страници са претърпели няколко издания. В момента не е лесно да се намери екземпляр в Берлин. В 8 до 10 книжарници човек се сблъсква с един и същ отговор:

„В момента няма наличност.“ На единадесетия етаж човек среща погледи от книжарницата, които казват: Смятайте се за късметлия, че сте намерили тази малка книжка тук; ако бяхте пристигнали четвърт час по-късно, щяхте да търсите тази „сензационна“ брошура отдавна. Нищо подобно не е съществувало, откакто германецът Рембранд изненада публиката с огромната си образователна книга, и откакто брошурата „Калигула“ с доста неостроумните си препратки към настоящето разпространи римски истории, които човек може да прочете във всяка книга по римска история без неуспешния опит за хумор.

Своеобразен спектакъл се разгърна с „Рембранд като просветител“. Ако прекарате две седмици в скитане из ханове и седане близо до масите на „по-добрите“ редовни клиенти, можете да подслушате клишираната научна работа, която немският учен за Рембранд е поднасял. Всичко, което трябва да направите, е да вземете листчета със себе си и бързо да запишете какво чувате. След това, у дома, добавете подходящ – или още по-добре, неподходящ – цитат от важен човек към всяко от тези листчета. След това изпратете тези листчета на печатница и ги отпечатайте едно след друго. По този начин ще се появи книга за характера, същността и значението на „Рембранд като просветител“. След като прочетох тази сглобена книга, изпълнена с евтина мъдрост, многократно се питах : как биха могли умни хора да провъзгласят такова нещо за европейско събитие? Но човек трябва да свикне да вярва в абсурда като в реалност, ако иска да размишлява върху тайната на литературния успех.

И днес ние преживяваме политически незначителните

Същият спектакъл се разгръща и в писанията на г-н Мителщат. Освен факта, че Мителщат пише в доста добър стил и знае как да изрази баналната си мъдрост с вкус, в неговите 146 печатни страници няма нищо, което да може да привлече каквото и да е внимание. Истини като следната съставляват съдържанието: „Хората са се отегчили напълно от парламентаризма, до степен на физическо отвращение. В Германия освен това унитарните нужди на нацията непременно благоприятстват известна тенденция към автократия. В контраст с всичко това се трупат безброй трудности и опасности, особено в момента, на които всяко лично управление трябва да може да устои.“ „Като енергично развиваме идеята за Райха, трябва да се стремим да преодолеем днешното опасно преходно състояние възможно най-бързо.“ „Германия не се намира на самотен остров, а в сърцето на стара Европа, изложена на всички бури и сътресения, които заплашват да се разразят тук и там.“ Ако в Монтрьо нямаше кафенета, където човек можеше да чете подобна научна информация от вестниците всеки ден, тогава г-н Мителщат би трябвало самият той да се абонира за един-два вестника, за да знае колко ненужно е да се изразяват подобни неща в специално издание. Още по-лоши са самоочевидните истини, които памфлетистът записва с тон, сякаш са изникнали от някакво необикновено прозрение. „Императорът и Райхът трябва или да продължат напред в смисъл на национално единство, или да се развиват назад по пътя на фрагментацията – застой, придържане към статуквото, просто не е възможно, предвид сегашното състояние на нещата в Германия.“

Човек би могъл да прости критиката, която се състои от такива самоочевидни истини или банални баналности, ако авторът имаше нещо разумно да каже за това, с което би искал да замени настоящите условия, които толкова яростно критикува. Но той не е по-успешен с позитивните си предложения, отколкото с мрънкането си. „Ако разгледам съществуващите условия на днешна Германия, общите и индивидуалните ресурси, от които зависим, и напълно пренебрегна всичко желателно и се придържам изключително към осъществимото, тогава днес познавам само едно героично средство, способно да измъкне монархията и монархическата унитарна държава от демократичната тиня: това е войната. За и против величието на войната е изразходвано много с морално възмущение и жалък ентусиазъм. ... От моя страна съм съгласен с великия флорентинец: всяка война е справедлива и свята, която се води за справедливи и святи цели.“ Целият ни живот е борба срещу враждебните сили на природата около нас и в нас. Дори скучните, тежки, животински маси на елементарното човечество принадлежат към тези природни сили, чието опитомяване или унищожение е неизбежна предпоставка за морален прогрес. И така, за да се укротят скучните, тежки, животински маси от елементарни демократични хора, трябва доброволно да се разгърне война? Това не е басня; написана е от г-н Мителщат. Какво казват активистите за мир на подобна мъдрост? Не е нужно да си негов последовател, за да намериш бойните викове на Мителщат за по-ирационални от утопичните препирни на мирните конгреси.

Би било жалко, ако успехът на книгата на Мителщет се дължи на нещо друго освен на любопитство. Разбираемо е, че всеки иска да прочете нещо, публикувано при необичайни обстоятелства. Наистина катастрофално би било обаче, ако отново имаше такива, които смятаха писанията на Мителщет за дълбока политическа мъдрост, точно както имаше и такива, които представяха фразите на рембрантовия немски като европейски феномен.

ИНСТИНКТИТЕ НА ФРАНЦУЗИТЕ

Не е лесно да си съставим точна преценка за даден човек. Може да вярваме, че познаваме някого до дълбините на душата му, но един ден той ни изненадва с постъпка, която никога не бихме очаквали. Но много по-загадъчна от индивидуалната душа е мистериозната сила, известна като колективната душа, vyplъщение на националните инстинкти.

невероятни изненади. Ако събитията, които се развиват в момента във Франция, с капитан Драйфус като нещастен герой, ми бъдат представени като сюжет на роман, вероятно бих описал автора като фантазьор, чието въображение изкривява, всъщност фалшифицира, реалността по възмутителен начин. Човек трябва да се учи наново почти всеки ден, ако иска да разбере реалността.

ясно и обективно. Винаги съм смятал капитан Драйфус за невинен. Нито едно от впечатленията, които получих от първия ден на преговорите по неговия случай, не подсказваше друго.

успяло да разклати убеждението ми дори за миг.

ще спомена само най-слабите причини за осъждането ми . Всеки, който може да прецени човешкия характер, ще ме разбере. Казвам си: който и да е извършил наистина престъплението, в което е обвинен Драйфус, не би се държал преди и след осъждането си така, както капитанът. Всичко, което е казал и направил, е имало характер, който сочи към най-дълбокото осъзнаване на неговата невинност. Ако някой днес ми представи неопровержимо доказателство за вината на този човек, почти бих се изкушил да повярвам в чудо.

И все пак, инстинктите на един народ осъдиха Драйфус! Движещите сили зад тези инстинкти ми се струват непонятни. Всеки, който говори за национален шовинизъм в този контекст, ми се струва, че изрича баналност. Те искат да разрешат големи мистерии с една-единствена дума. Колко лесно е тогава да се използва такава дума, за да се прикрие неразбираемостта на реалността!

А какво се случва във Франция днес! Прочетете какво казват най-добрите умове на нацията по въпроса и прочетете какво правят многобройните други. Зола, дълбокият познавач на човешката душа, иска да направи каузата на Драйфус своя. Проницателният Октав Мирбо мисли същото. И човек като Шойрер-Кестнер, в чийто благороден характер би било обида срещу човешката природа да се съмнява, застъпва се за нещастния капитан. И всичко това не е достатъчно, за да се загуби и един ден в постигане на яснота относно вината или невинността на тежко страдащия човек. Абсурдността на ситуацията би била най-забележителното чувство, което човек би могъл да изпита, ако не беше фактът, че тя е изцяло...

ще бъде засенчено от тъгата, която обгръща въпроса.

Въпреки това, мога да нарека само странно, когато писатели, чийто талант трябва високо да ценя въз основа на техните постижения , се изразяват по въпроса , както наскоро прочетох например в „Die Zukunft“. От всички странности, които един изтънчен ум може да изрече срещу наивното човешко чувство, най-странно ми се струва твърдението, че ние, германците, нямаме причина да се месим в делата на французите. Всъщност, свършва ли човешкото състрадание там, където свършва наказателният кодекс на една държава? Дали националността е тиранин, който притъпява чувствата ни към всеки чужденец? Не мога да разбера мъдростта на онези, които подреждат чувствата си по начина на дипломатите. Благодарение на великия пример на Бисмарк, подобно потискане на чувствата вече е остаряло, дори за дипломатите.

Нищо не може да ни попречи да изпитваме състрадание към някого, който според нас страда невинно . Разбира се, дори онези, които формулират изразите си на емоции според модела на старите дипломати, не отричат това.

Но има и такива, които ни негодуват, че изразяваме чувствата си към един французин честно и открито. Трябва ли човек да говори и пише само за да скрие чувствата си? Струва ми се почти задължение по този въпрос всеки, който е способен да държи перо, да изрази свободно и възможно най-ясно мнението си против гласа на цяла нация. Това е въпрос, който засяга цялата нация...

Човечеството се интересува от образование. Някой, който изпитва силни чувства, не може да потисне чувствата си, дори към французин, дори и да иска.

Чувство на несигурност ни обзема, когато видим, че по един сравнително прост, но важен въпрос, големи маси от хора преценяват различно от нас. По важни въпроси, които изискват задълбочено разбиране, ние сме свикнали с такава дисхармония между народния инстинкт и индивидуалната преценка. Но случаят с Драйфус не изисква задълбочено разбиране. Струва ми се, че всеки, който иска да види, може да види ясно. Всеки, който има впечатлението, че капитанът е невинен, би могъл да бъде повлиян само от неща, за които дори бегъл поглед не е достигнал до обществеността.

Питаме се: Как трябва да структурираме живота си, когато вярата ни в правилния ход на световните събития може да бъде разклатена по този начин всеки ден? За да живеем, трябва да имаме вярата, че разбирането ни за развитието на човечеството не може да се трансформира в скучна несигурност и несигурност всеки ден.

Такива мисли трябва да бъдат стимулирани в нас от отношението към капитана, измъчван на Дяволския остров.

На тези, които ми се смеят, че свързвам такъв единствен факт с цялостното човешко развитие, им давам смеха. Ако това допринася за здравето им – казват, че смехът винаги е полезен – тогава дори съм доволен. Най-много си позволявам да отбележа на такива хора, че нищо не е твърде малко, за да повдигне въпроси, които ни разтърсват до самата същност на нашето същество.

ЕМИЛ ЗОЛА КЪМ МЛАДЕЖТА

на Зола сякаш расте пред нас с всеки изминал ден. Сякаш едва сега започваме да го разбираме напълно. Фанатичното му чувство за истина често ни е смущавало в неговите художествени творения. Сега, когато същият този фанатизъм към истината го води до смели, героични действия в чисто човешка кауза, можем да изпитваме само чувства на безрезервно одобрение и възхищение. Това, към което се е стремил като художник в продължение на десетилетия – да доведе чистата, неподправена истина до победа – сега той предприема в кауза, която според него е изопачена от лъжи, клевети, малодушие, суета и жалки предразсъдъци. Каквото и да мисли човек за нещастния капитан на Дяволския остров, начинът, по който Емил Зола се справя с каузата си, винаги ще бъде сред най-забележителните явления на нашето време.

Вече седмици наред Зола се разкрива пред нас като възхитителен човек на действието. Всеки детайл, който чуваме за него, резонира дълбоко в нас. Всяка дума, която изрича в процеса срещу него, е израз на един велик човек. Неудобството му в публичното говорене и трудността му да намира думи, за да изрази дълбоките емоции в душата си, перфектно допълват образа на тази велика личност.

Пред мен лежи писмото, което той неотдавна адресира до френската младеж. Това писмо е документ на нашето време. Той няма никакви особено дълбоки истини, които да каже на младежите. Само една фина разлика отличава това на Зола.

Изречения за неща, които всеки ентусиаст на свободата и равенството би могъл да отправи към младите хора. Но това нещо е безкрайност. То е емоционалното съдържание на личността, което извира от самата нея, като нейната най-дълбока вътрешна същност, всички идеи, които ни разделят от отминали епохи.

Мога да си представя някои безпристрастни критици, които биха открили само либерални, битови фрази в „Писмо до младите“ на Зола (публикувано в превод от Хуго Щайниц, Берлин ЮЗ). Те не разбират как да четат между редовете. Между редовете се крият чувствата, които са най-ценният аспект на писмото.

Мога да си представя как се усмихвам, когато чуя някой демагог да изрича следните думи: „О, младежо, о, младежо, помнете страданията, които вашите бащи изтърпяха, ужасните битки, които трябваше да спечелят, за да завоюват свободата, на която се радвате днес. Ако днес се чувствате свободни, ако можете да идвате и си отивате, когато пожелаете, да изразявате мислите си чрез пресата, да имате мнение и да го изразявате публично, вие дължите всичко това на интелигентността и кръвта на вашите бащи. Вие, млади мъже, не сте родени под тирания, не знаете какво означава да усещате крака на владетеля на врата си всяка сутрин след събуждане, не ви се е налагало да бягате от меча на диктатор, от фалшивите люспи на корумпирана съдебна система.“ Това нещо, за което говорих, прави тези изречения да изглеждат монументални за мен.

Изглежда има доста дълбок смисъл в изречението: ако двама души казват едно и също нещо, това не е едно и също нещо.

Живеем във време, богато на противоречия . Ние, германците, не е нужно да гледаме към французите, за да забележим тези противоречия. Има много явления в собствените ни редици, които ни карат да се изчервяваме.

Това, което се нарича „младост“, дори не е най-лошото. Объркването е най-голямо сред мъжете, които сега са на тридесет години. Има самопровъзгласили се модерни фигури, които не се срамуват да изразяват симпатиите си към реакционни идеи. Можем да чуем такива модернисти в разцвета на силите си да се съгласяват с тенденциите на юнкерски клики; и от техните уста трябва да чуем, че либералните идеи на нашия век са инфантилна болест на нашето време. Колко „мъдри“ са тези хора често да говорят за „абстрактната“ концепция за свобода, която уж противоречи на това, което те провъзгласяват за истинска необходимост на държавата.

е, когато чувството за проста, елементарна справедливост се губи, защото държавната необходимост уж изисква това чувство да не се дава воля! Над всяка държавна необходимост стои човечеството, на което трябва да се отдаде дължимото. Трябва да се присмеем на онези журналистически държавници, които казват: „Френските съдилища се произнесоха по делото на капитан Драйфус и ние, германците, нямаме работа да се намесваме; какво бихме казали, ако французите искаха да съдят по присъда, произнесена тук във външните форми на правото!“

Зола отправи най-сериозното обвинение срещу присъдата, произнесена над капитан Драйфус. Престъпление.

Така нарече той тази присъда. Тойzakлейми хората, довели до тази присъда, като престъпници. Той е преследван за това. Дали е прав или не, не може да зависи от нищо друго освен от това как човек мисли за вината или невинността на Алфред Драйфус. Но нито дума за това не може да се говори на процеса, който се води срещу Зола. Говоренето за Драйфус е забранено от държавната необходимост. Нямам думи, с които да изразя чувствата, които този факт предизвиква у мен.

Докъде ще стигнем, ако продължим да се развиваме в тази посока?

Колко убедително, колко ясно, колко правдоподобно за безпристрастните сетива звучат думите на Зола: „Един офицер е осъден и никой не се сеца да се съмнява в добросъвестността на съдиите му. Те го осъдиха доколкото им е известно, въз основа на доказателства, които смятат за надеждни. Тогава един ден възникват съмнения, първо в едно, после в няколко. Тези хора в крайна сметка се убеждават, че едно доказателство – всъщност най-важното, поне единственото, на което е известно, че съдиите са се позовали – е било погрешно приписано на осъдения подсъдим, всъщност, че дори това доказателство несъмнено произлиза от ръката на друг. Те посочват това друго и той е обвинен от брата на затворника, както изисква неговият дълг. По този начин те принуждават да започне нов процес, преди да пристъпят към преразглеждане на първия, който трябва да се основава на осъдителна присъда в другия процес.“ Колко мистериозно, да не говорим за

Използването на думата „необходимост“ бледнее в сравнение с тази недвусмислена реч, дори засенчва призрака на държавната необходимост!

Зола казва: „Работата е следната: произнесена е фалшива присъда; съвестни мъже са спечелени, обединили са сили, посвещават се на каузата с все по-голям плам и рискуват съдбата и живота си, само за да може да се възтържествува справедливостта!“

журналистическите държавници казват: „Френското правителство не е длъжно да започне повторно дело против волята на мнозинството от населението, само защото Драйфус е бил осъден веднъж съгласно действащите в страната му правила .“ Не е работа на вестникарски писател да твърди, че във всички страни е обичайно да се процедира по подобен начин в процесите за държавна измяна, както е било направено във Франция по делото Драйфус . По-подходящо е той да характеризира отвратителния характер на подобен обичай.

Но защо говоря толкова много за доброволните носители на държавническа проникателност! Като представител на списание, предназначено да служи на развитието на свободата, бих предпочел да изпратя сърдечните си поздравии на великия творец, който днес, пред съда , безстрашно служи на всичко, което благоприятства истинския прогрес.

Клетвата на Зола и истината за Драйфус

Монументалната реч, която Емил Зола произнесе пред френския двор, принадлежи не само на историята на съдебните процеси; тя принадлежи на литературата. Тя ще заеме почетно място в събраните произведения на Зола, защото ни позволява да надникнем дълбоко в душата на великия писател, смелия и възхитителен защитник на истината и справедливостта. Заключение на тази реч ми се струва героично. Такава тържествена клетва, положена върху всичко, което е свещено за него, е била положена от човек, в когото волята за истина е налице в най-висшето си съвършенство.

не са подведени от дребнав шовинизъм или лошо приложена държавна мъдрост, също трябва да почувстват в себе си емоциите, които са подтикнали Зола към тази клетва.

И след речта, която великият защитник на Зола произнесе с такъв плам и такъв авторитет, не е трудно да се види ясно. Само неизлечимата слепота за справедливостта и човечността би могла все още да се съмнява в невинността на Драйфус. Човек просто е нужен здрав, непоковарен здрав разум, за да види истината тук.

За тези, които искат да видят, не е нужно да пиша тези редове. Но има начин да се принудят дори онези, които искат да се затворят за истината, да видят. Зола каза: водещите фигури знаят истината. Да, наистина знаят. И аз просто искам да ви кажа каква е истината. Как човек на позиция от най-голяма важност,

на жената, която трябва да знае тази истина и която по никакъв начин не е страна по въпроса.

През 1894 г. Франция търси съюз с Русия. Руското правителство получава от французите цялата информация за френската армия, за която се твърди, че Драйфус е предал. В Русия информацията от френското правителство е посрещната с известно подозрение. Те търсят втори източник, за да получат представа за военната ситуация във Франция. И така, френските лидери се обръщат към Естерхази. На него му е дадена информацията, от която руснаците се нуждаят, и той я предава на Русия. Там те вярват, че предател е потвърдил официалната информация. Писмата, в които той го е направил, са подписани: капитан Драйфус. Твърди се, че има около двадесет такива писма. Драйфус е избран, защото почеркът му прилича на този на Естерхази. За да бъде въпросът напълно правдоподобен, на руснаците е трябвало да бъдат представени изфабрикуваните доказателства, че предател наистина им е предоставил решаващата информация. Естерхази е бил уверен, че за ролята му никога няма да се говори. За да се придаде необходимата тежест на твърденията му, е трябвало да се направи публично достойние възмущението от предателството: и за тази цел Алфред Драйфус е пожертван. С живота си беше купена вярата на Русия във Франция.

НЕНАВРЕМЕННО ПО ОТНОШЕНИЕ НА РЕФОРМАТА В ГИМНАЗИИТЕ

Напоследък много се говори за реформа в средното образование. Четенето на докладите за преговорите по този въпрос създава странно впечатление. Говори се за всичко под слънцето, но много малко за основния проблем. Дали трябва да се отделят няколко повече или по-малко часа за латински и гръцки език, дали писането на есета на немски език трябва да се развива по един или друг начин: това са теми на безкрайни дебати. И все пак, това са най-неуместните неща на света. Основният недостатък на нашата система за средно образование е ясен. Тя не прави абсолютно нищо, за да доведе учениците си до степен, в която са способни да разбират съвременния интелектуален живот.

Или не е вярно, че днешният абитуриент стои в недоумение пред самата основа на нашия мироглед и разбиране за живота: съвременните *научни идеи*? Това, което Сократ и Платон са учили, това, което е писал Цезар, не е жива част от нашия интелектуален живот. Това, което Дарвин е разкрил, това, което съвременната физиология, физика и биология разкриват, би трябвало да бъде.

хрумва да подценявам образователната стойност на гърците и римляните. Вярвам обаче, че миналото придобива истинската си стойност за образованието на нашето време едва когато се разглежда от гледна точка на настоящето. Всеки, който не е запознат със съдържанието на съвременното ни образование, може само да развие изкривено разбиране за Сократ и Платон.

Цялото преподаване по темата би трябвало да се основава на духа на настоящето.

Гимназията (грамонията) трябва да бъде изпълнена с [идеалите на] този дух. Само онези, пропити с този дух, трябва да бъдат учители. Нека никой не казва, че е без значение дали учителят по гръцки или латински разбира нещо за съвременните естествени науки или не. В интелектуалния живот всичко е взаимосвързано. Съвременният ум ще преподава хиляди подробности по различен начин от някой, който е ръждясал в класическата филология и не знае нищо друго освен своя „предмет“.

Последиците за целия ни интелектуален живот биха били непредвидими, ако нашите ученици в гимназията бяха образовани според научния мироглед на нашето време. Целият ни обществен живот би трябвало да приеме различна форма. Щяха да ни бъдат спестени безбройните дискусии за връзката между религията и науката, между вярата и знанието и т.н. Вече нямаше да е възможно да повдигаме въпроси, които отдавна са били отхвърляни от гледна точка на съвременната мисъл.

Нека никой не възразява, че възгледите на научния мироглед са в по- голямата си част все още хипотези, които изискват допълнителни проверки. Че всяко съмнение относно тях е оправдано. Бих трябвало да отговоря: това важи за всеки възглед, както за стария, така и за новия. Но нашата задача не е да предаваме убеждения на подрастващото поколение. Трябва да ги насърчаваме да използват собствената си преценка, собствената си способност за разбиране. Те трябва да се научат да гледат на света с отворени очи.

Дали се съмняваме в истинността на това, което учим младежите , или не: това няма значение. Нашите убеждения важат само за нас. Ние учим младежите, за да им кажем: така ние виждаме света; вижте

към това как се представя пред вас. *Ние трябва да събуждаме способности* , а не да внушаваме *вярвания* .

Младите хора не трябва да вярват в нашите „истини“, а в нашите личности. Те трябва да осъзнаят, че ние сме *търсеци* , и *ние трябва да ги насочваме по пътищата на тези, които търсят* . Ние казваме на потомците си как се справяме с нещата и оставяме на тях да разберат как успяват.

Не бива да укриваме от учениците от гимназията съдържанието на това, което сме придобили, като заместител на религиозните идеи, които сме преодолели. Те не бива да растат с чувства, които противоречат на съвременното мислене.

Мнозина ще сметнат казаното от мен за плод на въображението на някой, толкова погълнат от идеите на научния мироглед, че дори не забелязва колко много пренебрегва противоположните чувства на другите. Това е без значение. Тези други наблягат на своите искания. Ние възнамеряваме да направим същото с нашите. Никой католически епископ няма да се поколебае да реформира училищната система според собствените си принципи; ние също възнамеряваме да изразим мнението си безрезервно за пътя, който трябва да доведе до мястото, където искаме да бъде светът. Умереността притъпява оръжията.

УНИВЕРСИТЕТСКО ПРЕПОДАВАНЕ И ИЗИСКВАНИЯТА НА СЪЩЕСТВЕННОСТТА

Живеем във време на реформи. „Народът“ иска да създаде нови условия отдолу нагоре, *докато* правителствата искат да ги наложат отгоре надолу. Затова не е изненадващо, че идеите за реформи се появяват в различни среди, дори в най-консервативните институции на нашия обществен живот – университетите. Тук не говоря за излишни закони като така наречения „Lex Arons“. Той ще бъде безобиден закон, ако не се злоупотребява с него. Но кой закон не поражда злоупотреби ? Ако този закон се злоупотребява, тогава той ще бъде вреден; ако не се злоупотребява, тогава е ненужен. Но е безсмислено постоянно да се питат законодателните органи: за какво? В края на краищата те искат нещо да правят, нещо да казват и нещо да реформират. Бих искал да говоря за нещо друго, което ми се струва по-важно, защото идва от човек с опит в съответната област, човек, който е загрижен за подобряването на област, на която се е посветил с всичките си сили. *Ернст Бернкайм* току-що публикува брошура, посветена на „Университетското обучение и изискванията на днешния ден“ (S. Calvary & Co. Publishers, Берлин 1898). Авторът успява да разкрие дълбоко вкоренени проблеми – проблеми, които вече са известни. Защото той приема, че „днешните“ студенти са по-закъснели, отколкото е било преди, и повече, отколкото е желателно, предвид дори най-скромните очаквания. И – със сигурност за разлика от много от колегите си – авторът не търси причината в студентите, а по-скоро...

в особеностите на университетското преподаване. Той установява, че лекциите са станали твърде безинтересни за студентите. Той отдава това на факта, че специализацията на науките в момента прави необходимо преподавателите да правят малки области, с техните безкрайни подробности, предмет на така наречените частни лекции. „Преди например общата световна история, общата история на античността, Средновековието и Новото време се обхващаха в такава лекция; сега почти никой не прави това; историята на Средновековието например се представя в отделни раздели, като например историята на периода на преселение на народите, периода на Германската империя, от Междущарствието до Реформацията, всъщност в още по-кратки раздели; освен това конституционната история, икономическата история, църковната история и историята на изкуството се преподават в отделни лекции. Всичко това е добре за някой, който иска да се обучава като изследовател и, за да се придържа към избрания пример, е избрал Средновековието за своя област на обучение; Но някой, който иска да стане учител и да се яви на държавен изпит по история, се оказва толкова затрупан с подобни лекции, особено ако трябва да учи и за античността, Новото време и други теми, че е напълно объркан. Отначало, с увереността на новак, те смело се захващат да приемат пет, шест или седем частни лекции, но скоро силите им са недостатъчни, за да обръщат внимание и да си водят бележки в продължение на толкова часове всеки ден. В най-добрия случай те са достатъчно мъдри, за да се откажат от това.“ няколко от лекциите изобщо и се ограничават до редовно посещение на няколко; по-често се чувстват задължени поне частично да посещават тези, които вече са приели.

<да се откаже> и изпада в безредно <прескачане>, което в крайна сметка го кара да не харесва *цялото* нещо, обезкуражава го и го прави безразличен.

на тези обстоятелства Бернхайм повдига въпроса дали е оправдано изобщо да се поддържа институцията на частните лекции, предвид широката специализация на науките днес. Ако един лектор иска да представи всички подробности от знанията си днес, той трябва да се погълне толкова много от спецификите, че да не му остане време да представи основните, водещи принципи според него. Нещо повече, вече дори не е необходимо да се представя този сбор от подробности в лекционната зала. Защото сега разполагаме с отлични сборници по тези подробности, чиято пълнота преди е била невъобразима. Въз основа на тези съображения Бернхайм заключава, че частните лекции трябва да бъдат структурирани по различен начин. Те трябва да бъдат разширени за много по-кратки периоди. Лекторите трябва да се откажат от изброяването и критичната оценка на отделни точки и вместо това да се съсредоточат върху изнасянето на *уводни* лекции, в които развиват общото разбиране по дадена тема. За разлика от това, практическите упражнения в университетите и работата, извършвана в семинари, трябва да се разширят. Те трябва да започват не, както сега, в по-късни семестри, а в самото начало на университетското обучение. Тук студентите трябва да изучават методите на научната работа; тук те трябва да се развият в изследователи чрез практически опит.

Не подценявам *предимствата* , които предлага университетското образование.

... което би било организирано в съответствие с тези предложения. Преди всичко ми се струва силно желателно да се реструктурират частните лекции в духа на автора. Защото не може да се отрече, че голяма част от това, което се казва от катедрата днес, може да се извлече по-лесно и удобно от съществуващите учебници. И преди всичко, подобна реформа ще изведе на преден план *личността* на университетските преподаватели. А нищо няма по-голям ефект върху хората от личността. Възприемчивият ум се стимулира повече от отличителна, макар и субективно оцветена, перспектива, отколкото от изобилие от „обективни“ факти.

От друга страна, не съм напълно убеден от предложението на Бернхайм относно практическите упражнения. Може би е желателно средностатистическият студент да научи методите на работа до най-малкия детайл под ръководството на преподавател. Но човек не бива винаги да се фокусира върху средностатистическия човек. Би могло, ако беше вярно, че превъзходният ум винаги намира път, дори въпреки всички ограничения. Но това просто не е вярно. Нещата, които се представят за полезни за средностатистическия човек, пречат на по-добрия ум да развие своята индивидуалност. Те причиняват спад в неговата независимост. И ако, както предлага авторът, за изпита се изисква доказателство за участие в определен брой практически упражнения, подобна мярка се превръща в ограничение за тези, които желаят да проправят свой собствен път. Фокусът на университетското обучение трябва да бъде върху личната стимулация от страна на преподавателите. Следователно, лекциите с общи перспективи и в лични-

Мнението на Кчер: Тези, които имат нужда, трябва да могат да участват в упражненията . На изпитите обаче не бива да се пита какво е правил някой по време на обучението си, а по-скоро на какво е способен. Как е придобил уменията си, трябва да е без значение. Практически упражнения могат да се провеждат за тези, които имат нужда от тях, но те не бива да бъдат задължителни за тези, които отговарят на изискванията за изпит, дори и без тях.

Ден на Гьоте във Ваймар

*Доклад от 14-то общо събрание на
Германското общество „Гьоте“*

Тазгодишното събиране на Гьоте се проведе на 4 юни в присъствието на Великия херцог, Наследствения велик херцог, Наследствената велика херцогиня и значителна тълпа. Сред присъстващите изтъкнати и известни приятели бяха от Берлин: професорите Ерих Шмит и Карл Френцел, книжарът Вилхелм Херц, банкерът Майер-Кон, депутатът от Райхстага Александър Майер, Ернст фон Вилденбрух , д-р Паестоу, представляващ „Рундшау“, както и д-р Осборн и други. От Франкфурт на Майн бяха професор Файт Валентин и скулпторът Румпф. Университетът в Йена беше представен от куратора Егелинг и професор Михелс. Фридрих Клуге присъства от Фрайбург им Брайсгау . Сред видните чуждестранни сценични артисти, освен Люински, отбелязахме вечно младите Карл Зонтаг и Едвард фон Дармщат. Тайният съветник д-р Карл Руланд откри събирането с позоваване на списанието под редакцията на Бернхард Зуфан и Ерих Шмит.

Възпоменателният том на Гьотеското общество, който ще бъде публикуван по Коледа, в момента се подготвя от д-р Карл Шюдекопф (Ваймар) и д-р Валцел (Берн). Той ще разгледа връзката на Гьоте с романтиците и ще бъде от особен интерес чрез публикуването на неизвестни или малко забелязани досега писма от двамата Шлегели, Арним, Захариас Вернер и други. Освен това председателят отбеляза, че наскоро е публикуван нов английски превод на първата част на „Фауст“ на Гьоте, от г-н Е. Уеб, и няколко екземпляра са на разположение на членовете на обществото (издаден от Longmans Green & Co., 39 Paternoster Row, Лондон). След това Руланд обърна внимание на нов бюст на Гьоте, открит за първи път пред публиката този ден, от студиото на известния скулптор Румпф във Франкфурт на Майн, който стоеше обещаващо сред жизнената зеленина на листата зад ораторската трибуна. Творбата, с право възхитена от присъстващите, изобразява младия Гьоте, приблизително по времето, когато е дошъл във Ваймар (1775 г.).

След това професор д-р фон *Виламовиц-Мьолендорф* от Берлинския университет се качи на подиума и изнесе безупречно написана лекция върху „Пандора“ на Гьоте, демонстрирайки дълбоко размишление. Това последно свидетелство за строгия класически стил на Гьоте, започна лекторът, вече беше обект на много задълбочени изследвания; но никога не беше постигнало популярност сред обществеността. Повечето читатели, предположи той, вероятно все още биха споделяли мнението на фрау фон Щайн, която беше отбелязала, че само определени части са приемливи. Самият Гьоте любезно призна това. Въпреки това, ние трябва, дори ако сме загрижени за същността на нашия език...

обидят от чуждия, наложен древен ритъм , но не и да се откажат от опита си да се доближат все повече до същината на поемата. Дали Гьоте е изобразил себе си в Епиметей, дали дъщерята на фрау фон Левецов и Мина Херцлиб са отразени в дъщерите на Епиметей, както се твърди, със сигурност има психологическа стойност, но е напълно без значение за разбирането на художествения организъм. В следващото резюме говорещият посочва няколко загадки, които изглеждат неразрешими, като например произхода на сина на Прометей, Филерос, който символизира стремежа към по-висшето, към любовта. Любовната връзка между Филерос и Епимелея, върху чието развитие Памина и Памина сякаш са оказали известно влияние, е успешно трансформирана от Гьоте от символично в чисто човешко. Схемата на продължението на поемата помага малко за изясняване на тази връзка; във всеки случай Пандора е трябвало да се появи с маслиновата клонка, символ на мира, а самата тя като представител на красотата. Изкуството и науката, представени от Филерос и Епимелея, трябва да се разглеждат като посредници между небето и земята. Прометей, помирен, ще носи венеца от масло и ще се радва на своите творения; а появата на Елпор накрая събужда смелост и надежда. След първата стъпка към човешката култура през огъня, пътят за изкуството и науката изглежда ясен. Но кутията на Пандора е тъмна, неразбираема . Могат ли изкуството и науката внезапно да паднат от небето в скута на човечеството? Това е напълно чужда идея за Гьоте; защото човечеството може да се издигне само чрез собствения си труд. Да внесе ред и яснота в тези чувства, възникващи чрез четенето.

За да се разбере творчеството на Гьоте, първо трябва да се вземе предвид обективният изходен материал на поета, митологичната основа на баснята и второ, историческият контекст и преобладаващото настроение, което е повлияло на поета. Гьоте вероятно е бил запознат с версията на Хезиод, дори и да се отклонява от нея. Вероятно е бил запознат и с баснята на Платон (Протагор) за Прометей, който краде огън, което позволява на човечеството да съществува, дори първоначално да остане примитивно. Айдос и Дике са изпратени като богини, внушавайки на човечеството страхопочитание и чувство за справедливост. Мисловната школа на Платон се фокусира върху Ерос, тоест копнежа на човечеството за безкрайност; завръщането на Пандора, според него, подтиква хората да *работят* - това е централната идея. От друга страна, трябва да се вземе предвид и състоянието на нещата във Ваймар и в собственото съзнание на Гьоте след Тилзитския мир (1807 г.). Анна Амалия е мъртва; Прелюдията е посветена на нея: „За откриването на Ваймарския театър на 19 септември 1807 г.“ Дълбоки мисли занимават поета на 19 ноември в Йена, както свидетелстват дневниците му; по това време той изучава антична философия и за него също маслиновото дърво цъфти в градината на Прометей. Пандора сочи към неотменими съкровища: свобода и идеали. Платон е основал своята Академия върху разбита държава; ковчегът на Пандора е воден над руините на Германската империя. Но коя е Пандора? Епиметей я е притежавал; следователно той трябва да я е познавал. Тя е красота в хиляда форми и откровение на формата, което облагородява съдържанието. „Идеок“ е най-доброто обяснение за това какво означава форма; помислете за „Идеалите“ на Шилер и връзката между Филерос и

Епимелея свидетелства за зрялостта на човечеството за изкуство и наука. Дали нашият народ, чийто характер включва безформеното и необвързаното, е разбрал наистина това увещание? Това, което все още не е постигнато, трябва да бъде постигнато чрез дейността на бъдещите поколения; върху олтара на красотата трябва да се запази огънят на децата на титаните.

В предходния текст беше възможно само много накратко да се очертае съдържанието на важната лекция, която ще се появи в следващия том на Годишника на Гьоте.

От дискусиите след основното изказване , първият забележителен момент беше изключително остроумният доклад на касиера, представен от д-р Мориц, касиер на дружеството. Лекторът подчерта, че за съжаление дружеството не е успяло да компенсира напълно загубите на членство, причинени от естествения ход на събитията и различни лични обстоятелства през изминалата година. В сравнение с данните за членството за 1896 г., през фискалната 1897 година е регистрирана загуба от приблизително 40 членове. Въпреки това, предвид високото качество на публикациите, появяващи се ежегодно заедно с годишника, който може да служи само като стимулиращо четиво, се очакваше нов ръст на членството. Към 31 декември 1897 г. дружеството наброява 2635 членове. Приходите и разходите на дружеството остават до голяма степен непроменени спрямо предходната година . - За разлика от това, изграждането на сградата за архива е довело до извънредни разходи (20 000 марки), които обаче са покрити от обикновени приходи, без да се тегли резервният фонд от приблизително 66 000 марки, с изключение на малката остатък . Докладът

Както бе споменато, речта беше прошарена с всевъзможен възхитителен хумор. Ораторът показва особена привързаност към жените членове, които преди съставляваха 23%, а сега само 15% от общия брой членове. Освен всичко друго, обяснението на причините, които наскоро накараха някои бивши членове да напуснат дружеството, предизвика бурен смях. Че натискът, уж оказван върху „западащото селско стопанство“, също е намалил членството, беше нещо, което никой не би си представил, преди касиерът да прочете на глас автентично писмо от тези среди. Ораторът завърши с остроумен, самореферентен цитат от Гьоте за „студената музика, която може да грабне сърцето и душата само пет часа след като е била чута“. Той се надяваше, че дискусиите му ще имат подобен ефект върху публиката. Бурни аплодисменти последваха възхитителната интерлюдия на остроумния оратор.

Б. Суфан обяви , че не само библиотеката , която вече се състои от над 4100 тома , преживява удовлетворяващ растеж, но и че *по-специално колекцията от ръкописи наскоро е получила много значителни дарения с голяма стойност* . Например, на 3 юни синът на покойния поет Виктор фон Шефел представи на великия херцог оригиналните ръкописи на „Тръбачът от Зекинген“, „Екехард“, „Гаудеамус“, „Хвойниковата треска“ и „Планинските псалми“ (някои с илюстрации), всички „чудесно подвързани“. Наследствената велика херцогиня също така е получила ценни и обширни оригинални ръкописи от бивши сътрудници на „Тюбингенско-Щутгартския сутрешен вестник за образовани класи“.

Изданието, редактирано от брата на поета Хауф, беше подарено на архива „Гьоте-Шилер“. Д-р Зуфан продължи да обяснява колко неоснователни са случайните оплаквания относно бавния напредък в отпечатването на произведенията на Гьоте. Той се почувства длъжен да заяви публично, че работят усърдно, но че по самата си природа някои неща могат да се случват само бавно. След това той илюстрира с няколко хумористични примера колко често усилията на екипа са били поставяни на изпитание, като са отговаряли на безброй запитвания от всякакъв вид. Позовавайки се на ценната статия на Херман Грим на тема „Бъдещето на Ваймарския архив „Гьоте-Шилер“, публикувана в последния брой на „Deutsche Rundschau“, д-р Зуфан обяви, че скоро ще бъде предприет нов проект - монументален речник на Гьоте-Шилер . Вече съществува предварителна работа, като например програма на Ото Хофман в Щелиц върху речника на Хердер и др. Учени от най-висок ранг са предложили сътрудничеството си; всъщност целият немски народ може да участва. Голямо забавление предизвика гигантска примерна пощенска картичка, изработена от д-р Суфан, с диаграма на отворената страна, илюстрираща как да се попълват материалите на речника. Накрая, тайният съветник д-р Руланд, директор на местния музей, докладва за *Националния музей „Гьоте“* , където работата също напредва гладко. Преди време професор д-р Туртвенглер в Мюнхен подложи гравирани камъни, събрани от Гьоте, на щателно изследване; в резултат на това изследване трябва да бъдат коригирани няколко съществуващи грешки.

Резултатите от това разследване скоро ще бъдат предоставени на по-широка аудитория чрез публикуване. От дарения, получени наскоро от музея, бюстът на възрастния Гьоте от ателието на професор Еберлайн в Берлин заслужава специално внимание. Този бюст, подарък от Великия херцог, ще се съхранява в градинската стая на Дома на Гьоте. Заслужава да се отбележи и бюстът на херцогиня Анна Амалия, изработен от порцелан Фюрстенбург, писмо от Гьоте до граф Гнайзенау от 12 юли 1829 г. Д-р Руланд завърши думите си с пожеланието музеят да продължи да се радва на подкрепата на всички свои приятели и покровители.

Последва почивка от няколко часа, част от които бяха използвани за разглеждане на колекцията, а следобед се проведе банкетът, оживен от различни остроумни речи и насладен в изключително приветлива атмосфера. Тостът на Александър Майер към дамите беше особено остроумен, дори доста искрящ от хумор, в който ораторът, по очарователен и палав начин, изрази личното си удоволствие от сутрешната празнична лекция. Вечерта рецитирането на балади от Шилер и Гьоте от Джоузеф Люински беше посрещнато с ентусиазирани аплодисменти в препълнения дворецов театър. След представлението имаше прием в дома на наследствената велика херцогиня; въпреки това много от гостите продължиха да се наслаждават на следващата сутрин в известната Остерия близо до дворецовия театър, изпълнена с песни и оживени разговори.

СОЦИАЛНИЯТ ВЪПРОС

не е лесно да се говори за „социалния въпрос“ . Безброй фактори допринасят за влиянието върху преценката ни по този въпрос по най-неблагоприятния начин. Нито един въпрос не е бил толкова „объркан от благоразположението и омразата на партиите“. Както в малко други области мненията са толкова остро противоположни. Какво ли не се изтъква! И колко бързо човек забелязва, че при много от възникващите мнения те произтичат от умове, които дефилират през света на фактите с възможно най-широки забрадки.

Въпреки това, не мога да считам дори за най-лошите пречките, поставени пред желаната оценка на социалния въпрос от партийните страсти. Те подвеждат само онези, които са обсебени от партийната машина. Тези, които стоят извън тази машина, винаги имат възможност да си изградят собствена лична преценка. Много по-съществена пречка, струва ми се, се крие във факта, че нашите мислещи умове, нашите научно обучени културни дейци, просто не могат да намерят надежден, *методичен начин* за справяне с този въпрос.

Стигам до това заключение отново и отново, когато чета трудове по социалния въпрос от автори, които поради научното си образование със сигурност трябва да бъдат приемани сериозно. Забелязал съм, че в тази област начинът на мислене, който нашите изследователи са възприели под влиянието на дарвинизма, засега изобщо не е *полезен* . Не ме разбирайте погрешно. Осъзнавам, че с дарвинистката мисъл...

представлява един от най-големите постижения, които човечеството някога е успяло да постигне. И аз вярвам , че дарвинизмът трябва да има благотворен ефект върху всички области на човешката мисъл, ако се прилага правилно, тоест в съответствие с неговия дух. В моята „Философия на свободата“ самият аз допринесох с книга, която според мен е написана изцяло в духа на дарвинизма . Процесът на замисляне на тази книга беше доста особен. Размишлявах върху най-съкровениите въпроси на човешкия интелектуален живот. Изобщо не се занимавах с дарвинизма. И когато интелектуалната ми рамка беше завършена, осъзнах: Вие всъщност сте допринесли за дарвинизма.

Сега откривам, че социолозите, по-специално, не го правят по този начин. Те първо питат дарвинистките естествени учени: „Как го правите?“ И след това пренасят методите си в собствената си област. По този начин те допускат сериозна грешка. Те просто пренасят природните закони, които управляват органичния свят, в сферата на човешкия психически живот; те приемат, че същите принципи важат за човешкото развитие, както и за развитието на животните . В това схващане несъмнено има здравословно ядро . Разбира се, подобна закономерност може да се открие по целия свят. Но в никакъв случай не е необходимо *едни и същи* закони да действат във всички области. Законите, открити от дарвинистите, действат в животинското и растителното царство. В човешкото царство трябва да търсим закони, замислени в духа на дарвинизма – закони, които са също толкова специфично характерни за това царство, колкото органичните закони за развитието са за гореспоменатите природни царства. Собствени закони.

относно развитието на човечеството, дори ако те са замислени в духа на дарвинизма. Простото прилагане на законите на дарвинизма към развитието на човечеството няма да доведе до задоволителни заключения.

Това отново ме порази, особено докато четях книгата, за която записвам тези мисли: *„Социалният въпрос в светлината на „философията“ от д-р Лудвиг Щайн*“ (издателство „Фердинанд Енке“, Щутгарт, 1897 г.). Подходът на автора е ясно доминиран от намерението да третира социалния въпрос по начин, който съответства на преобладаващото виждане в дарвинисткото естествознание. „Това, което Бъкъл постигна преди цял живот за концепцията за причинно-следствената връзка в историята – а именно, че той, подкрепен от нововъзникващата статистика, демонстрира нейната безусловна валидност за целия исторически живот – трябва да се направи днес, сега, когато сме усвоили постиженията на Дарвин и неговите наследници, за концепцията за развитие“ (стр. 43). Изхождайки от тази предпоставка, Лудвиг Щайн изследва как са се развили различните форми, които управляват човешкия социален живот. И той се стреми да покаже, че „адаптацията“ и „борбата за съществуване“ играят същата роля в това, както и в развитието на животните. Първо ще подчертая една от тези форми, за да илюстрирам перспективата на Щайн: религиозната. Човешките същества се намират сред различни природни сили. Тези сили се намесват в живота им. Те могат да бъдат полезни или вредни. Те стават полезни, когато намерят средства, чрез които могат да използват тези природни сили по такъв начин, че

Те служат на неговото съществуване. Човекът изобретява инструменти и институции, за да обуздае силите на природата. Тоест , той се стреми да адаптира собственото си съществуване към това на средата си. Могат да се направят много опити, които се окажат погрешни. Сред безброй други обаче винаги ще има такива, които уцелват целта. Те остават победители. Те загиват. Погрешните опити загиват. Полезното се запазва в „*борбата за съществуване*“. Сред силите на природата човек открива не само видимите, но и невидимите. Той ги нарича, наред с чисто природните, *божествени сили*. Той иска да се адаптира и към тях. Той изобретява религията с нейното жертвоприношение и вярва, че по този начин може да задвижи божествените сили да работят в негова полза. Щайн разглежда произхода на брака, собствеността, държавата, езика и правото по един и същи начин. Всички тези форми са възникнали чрез адаптирането на човека към средата му; а настоящите форми на брак, собственост и т.н. са запазени, защото са се доказали като най-полезни за хората в борбата за съществуване.

Както виждате, Щайн просто се опитва да приложи дарвинизма към човешката сфера .

В следваща статия ще демонстрирам, използвайки гореспоменатата книга като основа, докъде води подобно прехвърляне.

СВОБОДА И ОБЩЕСТВО

В последния брой на това списание изразих мнението, че оценката на социалните въпроси днес страда от факта, че мислителите, които посвещават научните си способности на този въпрос, прилагат резултатите, получени от Дарвин и неговите наследници за животинското и растителното царство, към развитието на човечеството по прекалено формулиран начин. Посочих „Социалният въпрос“ на Лудвиг Щайн като една от книгите, към които имам тази критика.

Смятам, че мнението ми за тази книга се потвърждава по-специално от факта, че Лудвиг Щайн внимателно събира резултатите от съвременната социология, извлича най-важните наблюдения от богатия материал и след това не се опитва да изведе специфично социологически закони от наблюденията в духа на дарвинизма, а просто интерпретира преживяванията по такъв начин, че в тях да могат да се покажат точно същите закони, които преобладават в животинското и растителното царство.

Лудвиг Щайн правилно е идентифицирал фундаменталните факти на социалното развитие. Въпреки енергичното си прилагане на законите за „борбата за съществуване“ и „адаптацията“ към възникването на социални институции, брака, собствеността, държавата, езика, правото и религията, той открива важен факт в развитието на тези институции, който не присъства по същия начин в развитието на животните. Този факт може да се характеризира по следния начин: Всички гореспоменати институции първоначално възникват в

Мъдър подход е интересите на индивида да отстъпят на заден план, докато тези на общността получават специално внимание. В резултат на това тези институции първоначално придобиват форма, която трябва да бъде оспорена в по-нататъшния ход на тяхното развитие. Ако природата на нещата в началото на културното развитие не е представлявала пречка за стремежа на индивида да реализира напълно своя потенциал и способности, бракът, собствеността, държавата и т.н. не биха могли да се развият така, както са се развили. Войната на всички срещу всички би предотвратила всякакъв вид сдружение. Защото в рамките на едно сдружение човек винаги е принуден да се откаже от част от своята индивидуалност. Човешките същества също са склонни да правят това в началото на културното развитие. Това се потвърждава от различни фактори. Например, в началото не е имало частна собственост. Щайн казва по този въпрос (стр. 91): „Факт е, който се твърди от експерти с единодушие, още по-убедително, защото подобно единодушие е рядкост в тази област, че първоначалната форма на собственост е била комунистическа и вероятно е останала такава през целия неизмеримо дълъг период, чак до дълбините на варварството.“ Частната собственост, която позволява на хората да отстояват своята индивидуалност, следователно не е съществувала в началото на човешкото развитие. И какво би могло да илюстрира по-драстично, че е имало време, когато жертвата на индивида в интерес на общността се е смятала за правилна, от факта, че спартанците в определен момент просто са изоставяли слабите индивиди на смъртта им?

за да не се превърнат в бремене за общността? И какво потвърждение за този факт има във факта, че философи от по-ранни времена, като Аристотел, никога не са смятали робството за варварство? Аристотел приема за даденост, че определен сегмент от човечеството трябва да служи на друг като роб. Човек може да поддържа такава гледна точка само ако е загрижен предимно за интереса на цялото, а не за този на индивида. Лесно е да се докаже, че всички социални институции в началото на цивилизацията са имали форма, която жертва интереса на индивида в полза на този на цялото.

Но е също толкова вярно, че в по-нататъшния ход на развитието индивидът се стреми да отстоява своите нужди срещу тези на цялото. И ако се вгледаме внимателно, значителна част от историческото развитие може да се види в отстояването на индивида срещу общностите, които по необходимост възникват в началото на културното развитие и които са изградени върху подкопаването на индивидуалността.

След здрав размисъл, човек трябва да признае, че социалните институции са били необходими и че те са могли да възникнат само с акцент върху общите интереси. Същото това здраво размишление обаче води и до осъзнаването, че индивидът трябва да се бори срещу жертването на собствените си частни интереси. И по този начин, с течение на времето, социалните институции са придобили форми, които отдават по-голямо значение на интересите на индивидите, отколкото е било в по-ранни времена. И ако човек разбира нашата епоха, може да каже, че най-развитите общества се стремят към такива форми на общност.

Идеята е, че формите на съвместно съществуване трябва да възпрепятстват възможно най-малко самостоятелния живот на индивида. Осъзнаването, че общностите могат да бъдат самоцел, все повече избледнява. Те трябва да се превърнат в средство за развитие на индивидуалностите. Държавата например трябва да бъде структурирана по такъв начин, че да предоставя възможно най-голям обхват за свободно развитие на индивидуалната личност. Общите институции трябва да бъдат проектирани да служат не на държавата като такава, а на индивида. Й. Г. Фихте дава на тази тенденция привидно парадоксален, но несъмнено единствен правилен израз, когато казва: държавата съществува, за да се направи постепенно излишна. В основата на това твърдение стои важна истина. Първоначално индивидът се нуждае от общността. Защото само отвътре в общността той може да развие своите сили. Но по-късно, когато тези сили са развити, индивидът вече не може да толерира патернализма на общността. Тогава се формулира по следния начин: Ще организирам общността по такъв начин, че тя да е най-благоприятна за развитието на моята собствена индивидуалност. Всички държавни реформи и революции в днешно време са имали за цел да утвърдят индивидуалните интереси пред интересите на цялото.

Интересно е как Лудвиг Щайн подчертава този факт във връзка с всяка отделна социална институция. „Очевидната тенденция на първата социална функция, бракът, е постоянно нарастваща персонализация, усложнена от психологически фактори – борба за индивидуалност“ (стр. 79). Относно собствеността, Щайн казва (стр. 106): „Социалният идеал е, философски погледнато –

Виждаме индивидуализъм, смекчен от комунистическото влияние в държавните институции. Според Щайн, за институцията на държавата като цяло, „очевидната тенденция на социалните събития“ е към „непрекъсната персонализация“ и „изтласкване на индивидуалния връх на социологическата пирамида“. Разглеждайки развитието на езика, Щайн казва: „Точно както сексуалният комунизъм кулминира в индивидуална моногамия, точно както първоначалната поземлена собственост неудържимо се разтваря в лична частна собственост, така и индивидът изтръгва своята интелектуална личност, своя език, своя стил от езиковия комунизъм, което е в интерес на обществото. И тук лозунгът е: самоутвърждаване на индивидуалността.“ Относно развитието на правото, Щайн казва: „Душата на развитието на правото, която първоначално се е разпростряла върху целия род, за да поеме постепенно властта над отделните физически същества и след това, в рамките на тези същества, от телесното към най-фините и деликатни психически разклонения, ни рисува мимолетна, но въпреки това достатъчно характеризираща картина на безкрайно продължаващия процес на индивидуализация на правото“ (стр. 151).

Сега ми се струва, че след като е установил тези факти, задача на социологическия философ би била да премине към фундаменталния социологически закон в човешкото развитие, който следва с логическа необходимост и който бих искал да изразя приблизително по следния начин. В началото на културния етап човечеството се стреми към формиране на социални асоциации; интересът на тези асоциации първоначално е подчинен на интереса на индивида —

пожертвано; по-нататъшното развитие води до освобождаване на индивида от интересите на асоциациите и до свободно развитие на индивидуалните потребности и сили.

Сега въпросът е да се направят изводи от този исторически факт. Каква форма на държава и общество може да бъде единствено желаната, ако цялото социално развитие завършва с процес на индивидуализация? Отговорът не може да бъде твърде труден. Държавата и обществото, които се възприемат като самоцел, трябва да се стремят към господство над индивида, независимо как се упражнява това господство - абсолютистско, конституционно или републиканско. Ако държавата вече не се възприема като самоцел, а като средство, тогава тя вече няма да подчертава принципа си на господство. Тя ще се уреди по такъв начин, че на индивида да се даде най-голямото възможно изражение. Нейният идеал ще бъде липсата на господство. Тя ще бъде общност, която не иска нищо за себе си, а всичко за индивида. Ако някой иска да говори с термините на начин на мислене, който се движи в тази посока, тогава може само да се бори срещу всичко, което днес се свежда до социализация на социалните институции. Лудвиг Щайн не прави това. Той преминава от наблюдение на правилен факт, от който не може да изведе правилен закон, до заключение, което представлява мързелив компромис между социализма и индивидуализма, между комунизма и анархизма.

Вместо да признае, че се стремим към индивидуалистични институции, той се опитва да подкрепи принцип на социализация, който разглежда индивидуалните интереси само дотолкова, доколкото нуждите на...

Цялото не бива да бъде засегнато от това. Например, по отношение на закона, Щайн казва (стр. 607): „Под социализация на закона разбираме правната защита на икономически слабите; съзнателното подчиняване на интересите на отделните лица на тези на по-голямо общо цяло, освен това на държавата, но в крайна сметка на целия човешки род.“ А Лудвиг Щайн смята подобна социализация на правото за желателна.

Мога да си обясня подобно виждане само ако приема, че един учен е бил толкова запленил от общите лозунги на времето, че е неспособен да изведе съответните заключения от правилните си предпоставки. Правилните предпоставки, извлечени от социологическо наблюдение, биха принудили Лудвиг Щайн да представи анархистичния индивидуализъм като социален идеал. Това би изисквало смелост на мисълта, която очевидно му липсва. Лудвиг Щайн сякаш познава анархизма само в безгранично абсурдната форма, в която е преследван от тълпата от бомбардировачи. Когато казва на страница 597: „Човек общува с мислеща, целенасочена, организирана работническа класа, за която законите на логиката имат обвързваща валидност“, той доказва казаното от мен. Днес разбирателството с комунистически настроената работническа класа просто не е възможно за някой, който не само познава законите на социалното развитие, като Лудвиг Щайн, но и знае как да ги тълкува правилно, за разлика от Лудвиг Щайн.

Лудвиг Щайн е велик учен. Книгата му доказва това. Лудвиг Щайн е детински социален политик. Книгата му доказва това. Следователно двете са доста добре съчетани в наше време.

Ние сме го превърнали в чиста форма на наблюдение. Но добрият наблюдател в никакъв случай не е мислител. А Лудвиг Щайн е добър наблюдател. Това, което той ни казва като резултати от своите и чуждите наблюдения, е без значение за нас: какви заключения прави от тези наблюдения, не е наша работа.

Прочетох книгата му с интерес. Беше ми наистина полезна. Научих много от нея. Но винаги трябваше да правя различни заключения от дадените предпоставки, отколкото Лудвиг Щайн. Където фактите говорят чрез него, той ме вдъхновява; където той говори сам за себе си, аз трябва да се боря срещу него.

Но сега се чудя: защо Лудвиг Щайн, въпреки правилните си прозрения, може да стигне до погрешни социални идеали ? И тук се връщам към първоначалното си твърдение. Той е неспособен наистина да изведе социални закони от социалните факти. Ако беше способен да го направи, нямаше да стигне до погрешен компромис между социализма и анархизма. Защото който може наистина да разпознае законите, действа безусловно в съответствие с тях.

Трябва многократно да повтарям, че мислителите в наше време са страхливци. Липсва им смелостта да правят заключения от своите предпоставки и наблюдения . Те правят компромиси с нелогичност . Следователно, те дори не бива да докосват социалния въпрос . Той е твърде важен. Този въпрос не е просто въпрос на изграждане на няколко тривиални заключения върху правилни предпоставки — заключения, достойни за умерен социален реформатор, за изнасяне на лекции и след това публикуването им като книга.

Смятам книгата на Щайн за доказателство за това колко много са способни нашите учени , но колко малко могат истински *да мислят* . Това, от което се нуждаем в днешно време, е смелост; смелост на мисълта, смелост на последствията; но за съжаление имаме само страхливи мислители.

Бих сметнал плахостта на мисълта за най-поразителната черта на нашето време. Да се притъпява една мисъл според нейните последици и да ѝ се противопоставя друга, „също толкова валидна“: това е много обща тенденция. Щайн признава, че човешкото развитие се стреми към индивидуализъм. Липсва му смелостта да помисли как можем да стигнем до форма на общество, която отчита индивидуализма, предвид настоящите ни обстоятелства . Наскоро *Е. Мюнстерберг* преведе книга на брюкселския професор *Адолф Принс* („Свобода и социални задължения“ от Адолф Принс, оторизирано немско издание от д-р Е. Мюнстерберг, издателство „Ото Либман“, Берлин 1897 г.). Принс, в своята цялост, познава истината, която лесно трябва да обезглави всеки социализъм и комунизъм : „И аз мисля, че сред елементите, които формират вечната основа на човечеството, *многообразието на човешките същества* е едно от най-устойчивите.“ Някоя социалистическа или комунистическа форма на държава или общество не може адекватно да обясни естественото неравенство на човешките същества. *Всяка* организация, чиято същност е предопределена от някакви принципи, задължително трябва да потиска пълноценното, свободно развитие на индивида , за да преобладава като колективен организъм. Дори ако един социалист като цяло

Макар че признава легитимността на пълноценното развитие на всички индивидуални личности , при практическата реализация на своите идеали той ще се стреми да елиминира онези характеристики на индивидите, които не се вписват в неговата програма.

Интересен е начинът на разсъждение на белгийския професор. Той с готовност признава , че концентрацията на власт на *едно място е вредна. Затова се застъпва за средновековни институции с техните* административни и съдебни системи, основани на местни асоциации и регионални индивидуалности, за разлика от усилията от римската епоха за *централизиране на всички власти* чрез пренебрегване на индивидуалните характеристики (стр. 40 и сл.). Принс дори е против всеобщото изборително право, защото вярва, че то позволява малцинството да бъде нарушено от *управлението* на потенциално незначително мнозинство. Въпреки това и той в крайна сметка препоръчва слаби компромиси между социализма и индивидуализма. Че всяко спасение произтича от дейността на индивидуалността: това би трябвало да е очевидно за този мислител от всички негови разсъждения . Не му липсва смелостта да признае това и казва: „Но най-високата степен на индивидуалност не произтича от излишък на индивидуализъм“ (стр. 63). Бих искал да възразя, че изобщо не може да се говори за „излишък“ на индивидуализъм, защото никой не може да знае какво се губи в една индивидуалност, когато нейното свободно развитие е ограничено. Всеки, който иска да запази чувство за мярка тук, не може да знае какви спящи сили унищожават от света с грубия си подход. Предлагането на практически предложения не е уместно тук; обаче, тук е мястото да се каже, че всеки, който се стреми да разбере развитието на

Всеки, който разбира човечеството, може да се застъпва само за форма на общество, която цели безпрепятственото, всестранно развитие на индивидите и за която всяко господство на един над друг е отвратително. Как индивидът се справя със себе си - това е въпросът. Всеки индивид ще реши този въпрос, ако не е възпрепятстван от всякакви общности.

От всички форми на управление най-лошата е тази, към която се стреми социалдемократията. Тя иска да изгони дявола с Велзевул. Но днес тя е просто призрак. И тъй като, както е добре известно, червеното е най-вълнуващият цвят, то има наистина ужасяващ ефект върху много хора. Но само върху хора, които не са способни да мислят. Тези, които са способни да мислят, знаят, че с осъществяването на идеалите на социалдемократията всяка индивидуалност ще бъде потисната. Но тъй като тази индивидуалност не може да бъде потисната – защото човешкото развитие е по своята същност движено от индивидуалността – денят на победата на социалдемократията би бил едновременно денят на нейното падение.

Онези, които се оставят да бъдат толкова сплашени от червеното знаме на социалдемократията, че вярват, че всяка теория за човешкото съвместно съществуване трябва да бъде смазана с необходимата капка социално масло, сякаш не са в състояние да схванат това. Ето колко мазни са Лудвиг Щайн и Адолф Принс.

Нито един от тях не знае какво да прави. Те мислят. Това неизбежно би ги довело до това да станат индивидуалисти или, нека бъдем откровени, теоретични анархисти. Но те се страхуват, ужасяват се от последствията от собственото си мислене и затова смекчават тези последици с държавно-социалистическия вид на...

Принц Бисмарк и социалдемократическите глупости на господата Маркс, Енгелс и Либкнехт. Който носи много, ще донесе нещо на мнозина.

Но това не важи за мислителите. Вярвам , че всеки трябва да се стреми към непоколебима последователност на възгледа, който е в съответствие с неговата природа. Ако е грешен, тогава друг ще надделее. Но дали ние ще надделеем, оставяме на бъдещето. Ние просто искаме да се докажем в борбата.

Със сигурност е дълг на интелектуалците да участват в дискусията по социалния въпрос. Защото се казва, че техният занаят пречи на сляпата партийна страст да се вкорени. Но и мислителите се нуждаят от страст: безкомпромисното приемане на собствените им възгледи. Мислителите на нашето време нямат тази безкомпромисна природа.

В увода на книгата си Лудвиг Щайн се оплаква, че съвременните философи отделят толкова малко внимание на социалния въпрос. Аз не бих споделил това мнение. Ако нашите философи бяха мислители със смелостта да извлекат следствия от мислите си, тогава бих могъл да се съглася с Щайн. Но както стоят нещата, дори и с философи, участващи активно в дискусията по социални въпроси, нищо особено забележително нямаше да се появи. И Лудвиг Щайн демонстрира това с обемната си книга. Тя не съдържа нищо, което дори бегло да е свързано с въпроса. Лудвиг Щайн ни сервира същите стари баналности , които се сервират от центристски партии и компромисни кандидати навсякъде, с малко философска салата, добавена за по-голяма доза. Това не я прави по-приятна за слушане.

БИСМАРК, ЧОВЕКЪТ НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ УСПЕХ

Наполеон I със сигурност е формулирал кредото на повечето велики политици, когато е казал: „Събитията никога не трябва да определят политиката, а политиката трябва да определя събитията. Да бъдеш пометен от всяко събитие означава да нямаш никаква политическа система.“ Величието на Бисмарк се основава на факта, че той е възприел точно обратното кредо . Когато разглеждаме живота на един велик политик, сме склонни да се запитаме: Каква политическа идея си е представял? Какво е искал? И тогава го ценим толкова повече, колкото повече е постигал целите си. Ако някой беше попитал Бисмарк в началото на политическата му кариера какво иска, той едва ли щеше да отговори нещо друго освен: „Искам съвестно да изпълнявам задълженията, възложени ми от моята длъжност.“ И ако го бяха попитали за водеща политическа идея, която го е определяла, вероятно щеше да остане без думи . Колко далеч от идеята за такъв Германски райх, на чието осъществяване е служил, може би са били неговите политически мисли през революционните години, когато е вярвал, че може най-добре да запълни мястото си в редиците на франкфуртските депутати от Бундестага, като се противопостави на всеки съвременен импулс на германския дух като негов най-заклети враг.

По онова време е имало идеалисти, които са искали да създадат обединена Германска империя чрез силата на мисълта. Бисмарк е имал абсолютно никакво разбиране за подобен идеализъм. И двадесет и три години по-късно, Бисмарк

Той осъзна това, което онези идеалисти по онова време смятаха за възможно, но което той самият тогава смяташе за нелепа мечта.

бъда смятан за омаловажаващ Бисмарк от онези, които вярват, че един велик човек може да бъде разпознат само чрез суперлативи на похвала , ще кажа следното: Бисмарк дължи успехите си на факта, че никога не е изпреварил времето си дори с няколко години. Идеалистите от 1848 г. са обречени на провал, защото искат да реализират идея, която е узряла за реализация едва през 1871 г. Бисмарк е възприемчив към тази идея едва в момента, в който тя е готова да се превърне в реалност.

Гьоте характеризира *проблемните личности* по следния начин: те са „природи, които са неравностойни на никоя ситуация и за които никоя не е достатъчна“. Ако обърнем това твърдение, ще получим характеристика на Бисмарк: *той е бил човек, който е бил равен на всяка ситуация и за когото всяка ситуация е била достатъчна.*

Идеята , че човек може да има идеал и да се стреми да го осъществи, е била напълно чужда на Бисмарк. Всеки, който се придържа към такъв идеал, винаги ще бъде, в по-голяма или по-малка степен, проблематична личност, защото действителното състояние на нещата – което в края на краищата не съответства на идеала – никога няма да го удовлетвори. Бисмарк обаче е притежавал остро чувство за това действително състояние на нещата, за реалните изисквания на своето време; и е имал безмилостната воля да осъзнае какво изискват времето, моментът. Преди 1870 г. човек е можел да му представи хиляди причини в полза на осъществяването на националното единство на Северна и Южна Германия: той би им се усмихнал. През 1870 г. фактите са му говорили и той е постигнал това единство.

Ще го кажа безрезервно: Бисмарк стана най-великият политик, защото разбираше, в най-добрия смисъл на думата, как да променя мелодията си с преобладаващите ветрове. Но аз просто повтарям думите на Бисмарк. В заседанието на Пруската камара на представителите на 2 юни 1865 г. Бисмарк отвърна на представителя Вирхов, който го обвини в липса на твърди принципи и вместо това коригира политическите си решения по един или друг начин в зависимост от преобладаващите ветрове: *„Вирхов ни обвини, че променяме кормилото, когато вятърът се променя. Сега ви питам, какво друго трябва да прави човек, когато плава с кораб, освен да върти кормилото с вятъра, освен ако не иска сам да създаде вятър?“*

Бисмарк никога не е размишлявал какъв трябва да бъде светът. Той смятал подобно мислене за празна дейност. Той оставял събитията да диктуват какво трябва да бъде; неговата задача била да действа *решително в съответствие с изискванията, поставени от тези събития*.

Но неговата власт има много специфична насоченост. Никоой друг не би ѝ дал тази посока. Бисмарк е роден на 1 април 1815 г. в пруско юнкерско семейство. Възпитанието му го кара да се превърне в човек, който се чувства задължен да се изпише уникално на надгробния си камък: *„Верен немски слуга на Вилхелм I“*.

Човек ще търси напразно, ако се опита да намери в световната история двама мъже, толкова предопределени един за друг, колкото Бисмарк и Вилхелм I. Монарх, който е схващал задълженията си по единствения достоен, единствено правилен начин на наследствен владетел: като е използвал човека, който, от вродена безкористност и с огромна сила, е знаел как да съгласува интересите на трона си с дългогодишните...

скъпи идеали на мнозинството от хората. И *слуга* , обучен да постави титаничната си сила в служба на владетеля, когото той безрезервно признава за свой „господар“.

Човек се чуди за причините за подобна хармония. Аз осъзнавам влиянието на религията. Човек би могъл *да бъде владетел като Вилхелм I и държавник като Бисмарк само ако е християнин.*

Бисмарк се справяше с всяка ситуация в живота си. Той правеше това, което събитията изискваха от един лоялен немски слуга на пруския крал. Не се замисляше за оправданието на действията си. Остави това на Бог. Можем да надникнем в сърцето на Бисмарк. Можем да разберем как се е справил със задачата си чрез връзката си с Бог. Мориц Буш разказва разговор във Варзин, по време на който Бисмарк казва: „Никой не го обича заради политическата му дейност. Той не е направил никого щастлив с нея, нито себе си,... но със сигурност много нещастни. Без мен нямаше да има три големи войни, осемдесет хиляди души нямаше да загинат, а родители, братя, сестри и вдовици нямаше да скърбят. *Обаче*“, *продължи той, „ аз реших това с Бог“.*

И Бисмарк също така определил връзката си с краля си чрез Бог. Бог му дал длъжността да направи този крал велик. И той не знаел нищо друго, освен честно да изпълнява задълженията на тази длъжност. Неговият идеал не бил да основе Германски райх. Това била длъжността, поверена му от Бог и неговия крал. Той не бил там, за да изпълнява идеали; той просто бил равен на всяка длъжност.

Че династията Хоенцолерн ще стане могъща, това беше Бис-

Принципът на Марк. Ако в неговия случай може да се говори за принцип. Защото такова нещо се е изисквало от времето.

И времената изискваха и нещо друго. *Те* изискваха кралят да върви с народа. Бисмарк също осъзнаваше това. Той искаше да култивира народ, лоялен към краля, а по-късно и към императора. Ето защо въведе всеобщо изборително право. Ето защо инициира реформи в социалната политика.

Лъжа е да се твърди, че Бисмарк някога е бил приятел на либералната буржоазия. Всъщност той винаги е бил най-големият им враг. Той е виждал в тях възплъщение на републиканския дух. Либерализмът иска република, или ако се преструва, че не иска, тогава кралят трябва да бъде нещо повече от наследствен президент. Това е мнението на Бисмарк. Бих искал да цитирам думите, които самият той е казал в германския Райхстаг на 26 ноември 1884 г.: „Каква е отличителната черта между република и монархия? Със сигурност не наследственият характер на президента. Полската република е имала крал, той е бил наричан крал и при определени обстоятелства позицията му е била наследствена. Английската аристократична република има наследствен президент, който е или крал, или кралица; но английската конституция не се вписва в концепцията за монархия според германското определение. Правя разлика между монархия и република по точката, в която кралят може да бъде принуден от парламента, *ad faciliendum*, да направи нещо, което не би направил по собствена свободна воля.“ Все още смятам конституцията от тази страна на разделителната линия за монархическа, където, както в нашия случай, се изисква съгласието на краля за законите, където кралят има право на вето, както и парламентът... Монархическата институция

Той престава да носи това име, когато монархът може да бъде принуден от мнозинството в парламента да отстрани министерството му, когато институции могат да му бъдат наложени от мнозинството в парламента, които той не би подкрепил доброволно и върху които вето му остава безсилно.“ Бисмарк вярвал, че либерализмът на буржоазията е насочен към институции, които биха принудили владетеля просто и пасивно да подпише с името си решенията на парламентарното мнозинство. Но той вярвал, че пролетариатът поставя своето физическо и интелектуално благополучие над всяка конкретна форма на управление. Той смятал, че пролетариатът ще протегне ръка към социална монархия срещу републиканските тенденции на буржоазията. И си е представял култивирането на промонархичен пролетариат чрез всеобщо избирателно право.

Вярвам, че е имало начин Бисмарк да реализира визията си за социална монархия. Тази възможност би възникнала, ако Ласал не беше загубил живота си през 1864 г. от лекомисления пистолетен изстрел на Раковиц. Бисмарк не можеше да се справи с принципи и идеи. Те бяха извън рамките на неговия мироглед. Той можеше да преговаря само с хора, които го изправят пред реални факти. Ако Ласал беше оцелял, вероятно щеше да доведе работниците до точка, в която по времето, когато Бисмарк е готов за планове за социални реформи, те биха могли да намерят решение на социалния въпрос за Германия в съответствие с визията на Бисмарк. Ласал липсваше, за да реши социалния въпрос в подходящия момент, в съответствие с идеите на Бисмарк. А със социалистическите партии, които скоро след смъртта на Ласал не успяха да се утвърдят под негово ръководство, щяха да бъдат положени необходимите основи за решение на социалния въпрос за

Бисмарк.

Бисмарк не можеше да разбере Ласал като жив, дишащ човек, а по-скоро като политически фактор, действащ в рамките на абстрактните теории на Маркс. Ако Ласал беше стоял пред него като фактор на властта, а работниците - като тази сила, Бисмарк би могъл да създаде *социална държава* с краля начело. Но Бисмарк не се интересуваше от партийни доктрини.

с динамиката на властта . Теориите и принципите бяха без значение за него. На 26 ноември 1884 г. той казал на депутата Рикерт: „Дали моят възглед се вписва в научна теория, за мен е все едно: той се вписва в моето конституционно разбиране и аз ще знам как да запазя свободата на изпълнителната власт и наследствената монархия според мен за краля.“

Бисмарк е бил лоялен германски слуга на своя владетел. Не по-малко враг на либералната буржоазия. И ако тази буржоазия осигурява най-ентузиасираните му поддръжници днес, то е защото преклонението пред успеха е най-разпространената добродетел в техните среди. Забележително е: само националният ентузиазъм е помогнал на германската буржоазия за известно време да преодолее противоположните настроения на Бисмарк. Трайният паметник на тази заблуда е Националлибералната партия. Тя е идеалистична партия. Националните настроения винаги са я държали заедно. За известно време тя е аплодирала Бисмарк . Той се е възползвал от нея, докато е вярвал, че една идеална група може да обслужва изискванията на епохата.

Но народните маси също принудиха Бисмарк да признае неговото величие. Той се радва на безпрецедентна популярност. Той, който на 3 май 1885 г. в Райхстага...

Ораторът каза: „Бих се замислил много какви вредни неща бих могъл умишлено или неволно да причиня в страната, ако бях спечелил популярност там (вляво). Предишният оратор може да бъде съвсем сигурен, че не се стремя към това, както никога не съм търсил популярност ни най-малко през целия си живот.“

Не, Бисмарк никога не е търсел популярност . И дори тълпата да беше настоявала за идеали, които биха могли да бъдат осъществени след десет години, Бисмарк нямаше да обърне внимание на виковете им. Той винаги беше правилният човек, този, който знаеше как да се възползва от момента.

Но той винаги използваше този момент по такъв начин, че действията му да са в съответствие с историческите традиции и религиозните убеждения, в които беше отгледан. Той беше израснал с убежденията на пруски благородник и успя да се адаптира към подобните убеждения на своя господар, крал и император Вилхелм I. С този идеал за монарх светогледът на Бисмарк потъна в гроба.

могъл да избере по-добър епитаф от: „Верен немски слуга на Вилхелм I“.

И нека ме негодуват както си искат онези, които могат да признаят нещо само когато го хвалят в суперлативи. Казвам, заедно с Бисмарк, великия покойник, че най-добрата максима на един политик е:

„Какво друго трябва да прави човек, когато управлява кораб, освен да завърта кормилото според вятъра, освен ако не иска сам да създаде вятъра?“

[Допис по повод препечатката на горното есе в седмичното списание „Троен социален организъм“, Щутгарт 1921 г.:]

Горните наблюдения са написани след смъртта на Бисмарк през 1898 г. Сега, след публикуването на третия том от неговите „Мисли и спомени“, те могат да бъдат публикувани, без да се променя съдържанието им. Защото именно чрез тази публикация цветовете, в които е могъл да бъде скициран образът на Бисмарк по това време, разкриват пълната си валидност. В края на този трети том е изречението: „Задачата на политиката се състои в възможно най-точното предвиждане на това, което другите хора ще направят при дадени обстоятелства. Способността за това предвиждане рядко ще бъде толкова вродена, че да не изисква, за да бъде ефективна, известна степен на бизнес опит и познаване на хората...“

Разгледайте това твърдение заедно със следното размишление: „Бисмарк никога не е размишлявал как трябва да бъде светът. Той смятал подобно мислене за безделна работа. Той оставял събитията да му казват какво трябва да бъде. Неговата задача била да действа *решително в съответствие с* изискванията, поставени от събитията.“ Може да се каже, че Бисмарк е преценил уволнението си с възхитителна обективност от гледната точка, от която винаги е стоял. Той смятал, че продължаването на службата му е необходимо, защото не виждал никой сред онези, които биха могли да бъдат разглеждани, на когото събитията от времето биха могли да кажат какво трябва да бъде, и защото никой не искал да знае какво са му казали. Четем за това в „Мисли и спомени“: „Как точно, бих казал, подчинено.“

Привързаността на Каприви към <Consigne> беше очевидна от факта, че той не ми отправи никакъв въпрос или запитване относно състоянието на държавата, което се канеше да приеме, предишните цели и намерения на императорското правителство и средствата за тяхното осъществяване.

На заглавната страница на третия том пише: „На синове и внуци, за разбиране на миналото и като урок за бъдещето“. Днес човек трябва да чете това посвещение с най-болезнени чувства. Невъзможно е да не си помисли, че Бисмарк е имал предчувствие какво ще се случи, ако няма политик с уши, които да чуят какво му казват събитията. Ако беше преживял случилото се , вероятно понякога щеше да изразява подобни чувства: „Не мога да се отърва от смущаващи впечатления, когато си помисля до каква степен тези качества са изгубени в нашите водещи кръгове.“ Той има предвид качествата, които разкриват какво ще правят другите хора при дадени обстоятелства, качества, които трябва да се придобият чрез опит. В политиката човек трябва да усеща вятъра и да се управлява съответно, ако не иска сам да създава вятъра.

ФРИДРИХ ЙОДЛ «СЪЩНОСТ И ЦЕЛИ НА ЕТИЧНОТО ДВИЖЕНИЕ В ГЕРМАНИЯ»

Често съм говорил в това списание за революционизирането на умовете през деветнадесети век. Казвал съм, че сме на път да постигнем това чрез потапяне в същността на природата и чрез смело, свободно себепознание.

да изградим мироглед, който ще прогони религиозните идеи, преобладаващи през миналите векове, от умовете и сърцата на хората. Но също така винаги съм подчертавал, че съвременният, свободен мироглед само бавно завладява умовете и че назадничавите възгледи, многократно преупаковани с малко нов шлейф, възпрепятстват триумфа на този мироглед. Само онези, които проникнат в духа на научните открития на този век и със свободната визия, придобита чрез това проникване, са способни да схванат мястото на човечеството в света, са призовани да говорят за изискванията на съвременната епоха. Има обаче хора, които са напълно неспособни да придобият необходимата свободна визия. След това те се опитват да спасят всякакви остатъци от стария мироглед и да ги пренесат в новата епоха, надявайки се да упражнят реформаторско влияние върху настоящето с такива реликви. Сред тях са лидерите на така нареченото „Дружество за етична култура“. Виждам това отново в една брошура, която току-що беше публикувана във второто си издание и носи заглавието: „Същност и цели на етичното движение в Германия“. Неин автор е виенският професор по философия Фридрих Йодл. Човек може да добие представа за философията, която този учен господин застъпва, като прочете неговите изречения (стр. 15): „Ние изхождаме от убеждението, че съществува наука за моралния живот, точно както съществува естествена наука, точно както съществува наука за икономическия живот; и че времето е отминало, безвъзвратно отминало, когато науката е съществувала само в служба на и като неин компонент.“ Мозъкът се отдръпва при мисълта за подобни изречения. Най-уважаваните

Професоре! Има само *един* миروглед и от него произтичат нашите морални прозрения, точно както ние произтичаме от нашите икономически и научни прозрения. И у някой, чиито морални, научни и икономически прозрения вървят успоредно едно с друго, те все още не са стигнали до единен мироглед. Докато този мироглед се основаваше на религиозно откровение, той трябваше да бъде придружен от морална перспектива, съответстваща на това откровение. И който черпи своя мироглед не от Библията, а от съвременните знания за природата и човечеството, трябва също да стигне до морални убеждения, които са в съответствие с тези знания. И етика, каквато този професор по философия защитава, чиято цел е (стр. 15): „хармонично развитие на личността, вътрешно съвършенство на волята и характера, и благополучие и способност за развитие на пола“, и която се стреми да постигне тази цел, без да се основава или произлиза от някакъв конкретен мироглед, е сбор от празни фрази. Но обществото, създадено, за да култивира такава етика, е безсъдържателно образование, което се стреми да култивира морал, изграден върху нищо, защото е неспособно да изгради етика, основана на съвременни знания.

Жул Мишеле

в Париж е роден великият историк Жул Мишле. Неговото величие е толкова безспорно днес, че напоследък най-висшите републикански власти – президентът на републиката, министрите,

Членовете на Камарата на депутатите, членовете на Парижкия градски съвет, Университетът и други решиха да отбележат стогодишнината от рождението на този човек. Съвременният историк несъмнено ще намери много за критика у Мишле. Защото това безчувствено „стоене над всичко“, тази студенина на перспективата, наричана понастоящем „историческа обективност“, му беше напълно чужда. Той се характеризираше, казвайки за връзката си със съвременниците си: „Аз обичах повече, отколкото те ме обичаха.“ Сухото историческо представяне не беше стилът на Мишле. Във всяко изречение, което пише, се усеща дали симпатията или антипатията на автора е съпътствала удара на перото му. Въображението играе не по-малка роля в неговата историография от разума. Той оживява фигурите и събитията от миналото пред очите на читателя.

Мишле познаваше живота, живота на отделните хора не по-малко от живота на цели народи. Неговите „История на Френската революция“ и „История на Франция“ доказват това, както и неговият „Луи XIV“ и произведението му „Народът“. Където и да изобразява отделни личности, Мишле винаги се задълбочава в най-съкровениите мотиви зад техните действия; и където и да изобразява събития, той проследява нишките на историческия контекст с възхитителна живост. За него историята не е просто знание за случилото се, а основа за жизнена, активна ангажираност в настоящето. Никъде в неговите произведения не чуваме обикновен репортер, а човек, който има много, наистина много, да ни каже за фактите, които разказва. Мишле беше водеща фигура. И човек, който не се отклоняваше от собствения си път.

Освен това, след държавния преврат от 1851 г., той предпочита да подаде оставка, вместо да се отрече от републиканските си убеждения, като положи клетва за вяност.

ЛИТЕРАТУРЕН СВИДЕТЕЛ И ДЯВОЛСКИ ОСТРОВ

Сега е съвсем ясно, защото човекът, който пише редакционните статии на „Die Zukunft“, току-що го заяви: единствено от ужасяващите ограничения на човечеството произтича, че то не може да се издигне до възвишената позиция: не си позволявам да съдя вината или невинността на капитан Драйфус. И освен това произтича от това ужасяващо ограничение, че те „не могат да съдят политическите въпроси“. Разбира се, ние, другите, бихме могли, ако желаем, да кажем: може би можем да съдим човешките въпроси по-човешки от автора на редакционните статии на „Die Zukunft“, който постепенно придоби дълбоката си политическа проникателност във Фридрихсру. Но каква би ни била ползата от такава общочовешка гледна точка, тъй като въпросният господин сякаш няма представа, че всички плодове на обучението във Фридрихсру са напразни, ако липсва необходимата способност? Човек може да придобие *колкото си поиска*. Вземането на „уроци“ от най-великия държавник няма да го направи психолог до минималната степен, необходима за да каже: въз основа на всичко, което знаем, Драйфус трябва да е невинен. За мен например поведението на Драйфус по време и след процеса от 1894 г. беше достатъчно, за да го считам за невинен.

Водещият автор на „Die Zukunft“ обаче смята, че решението на Пелийо, който познава досиетата, и на г-н Кавеняк, който изчезна от министерството, когато обжалването беше предстоящо, трябва да бъде решаващо; но той сякаш пренебрегва факта, че истински познавач на човешката природа като Зола се е кълнал, че Драйфус е невинен. Да, стигна се дотук. Днес германските вестници приемат решения, за които смехът би бил най-висшата похвала .

ПИСМА НА ДРАЙФУС

Тези, които имат ясно разбиране за устройването на живота, отдавна би трябвало да са убедени в пълната невинност на нещастния затворник на Дяволския остров . Ако у такива хора към това ясно разбиране се добави чувство на отвращение от безпрецедентното потискане на закона и ентусиазъм за справедливост , тогава тяхното възмущение трябва да се отприщи в такива силни обвинения, като тези, повдигнати от Зола, Бьорнсон и други .

че във Франция има хора, които се противопоставят на свободното упражняване на правосъдие по този въпрос. Защото кои са тези хора? Тези, които се страхуват от разкриването на истинските факти, защото са играли роля в аферата, на която никой свестен човек не би могъл да завижда. Тези, които, водени от партийни интереси, трябва да твърдят, че са убедени във вината на Драйфус, защото самите те са излъгали тази лъжа.

като партиен лозунг. И тези, които са твърде глупави или твърде страхливи, за да погледнат истинската ситуация.

Дори в Германия имаме хора, които са враждебно настроени към застъпничеството за измъчения капитан. Те доброволно се преструват на държавници и казват: не трябва да се намесваме във френските работи. По този начин ни заплашват с призрака на френско-германска война. Вярно е, че никой все още не е доказал, че изясняването на този въпрос, обвит в мъглата на лъжите, партийните страсти и политическа корупция, би могло да допринесе по някакъв начин за такава война. Но подобна „призрачна заплаха“ има мощен ефект върху масите ; и гъделичка собствената суета да твърдиш: Аз притежавам държавническа проникателност и говоря от по-висша политическа гледна точка за бедните, наивни агнета, които, увлечени от заблудено човешко състрадание , призовават другите да се застъпят за човек, който – тъй като е французин – не е тяхна работа.

Каквито и мотиви да имат онези, които се противопоставят на застъпничеството за мъченик на несправедливостта, заблудата и корупцията – застъпничество, родено от ентусиазъм за справедливост и свобода, едно е вярно за всички тях: липсва им и най-малката психологическа преценка. Такава преценка притежава само някой, който може да определи, въз основа на цялото същество на даден човек , дали този човек е дори способен на действие, което му се приписва. Всички, които притежават психологическа преценка, биха могли да кажат със сигурност, въз основа на поведението на капитан Драйфус преди, по време и след осъждането му: *Този човек трябва да е невинен.*

През последните седмици към причините, които тези хора с психологическо око имаха, се добави още една . Публикувани са писмата, които Драйфус пише до жена си от декември 1894 г. до март 1898 г. Те са психологически документ от първа величина. Бих искал да запиша безрезервно чувствата, които преминаха през душата ми, докато четях тези писма. Драйфус е личност с качества, които ненавиждам. Той е толкова несимпатичен към мен, колкото само един човек може да бъде. Той е тесногръд шовинист. Пише на жена си: „Спомняш ли си как ти казах, че когато бях в Мюлуз преди десет години през септември, чух немски военен оркестър да празнува годишнината от битката при Седа?“ Болката ми беше толкова голяма тогава, че плачех от ярост, разкъсах чаршафите си от гняв и се заклех, че ще посветя всичките си сили, целия си интелект в служба на отечеството си срещу врага, който така оскърби болката на елзасците.“ Драйфус е упорит войник по природа. Виковете на възмущение, които изпраща към жена си от затвора, от изгнание, имат дребен характер. Никой лъвски герой не се въстава срещу безграничната несправедливост, а по-скоро дребен патриот и светски човек, който би се самоубил, ако не се чувстваше длъжен да живее, докато „честта“ му и доброто име на децата му бъдат възстановени. Не се застъпвам за симпатична или велика личност , а по-скоро се обявявам срещу потъпканите права на индивида, срещу свободата, оцапана с екскременти.

Сведено само до няколко идеи, тоест

Целият вътрешен живот на измъчения човек. Огромният брой писма предават само *един* вик на мъка в безброй вариации: „Сърцето ми кървеше, все още кърви, живее само с надеждата, че един ден ще ми върнат плитката, която придобих по благороден начин и никога не оскверних.“ Колко малко друго има да каже измъченият човек на героичната си съпруга! Като „фикс идея“ в речта на луд, тази мисъл пронизва всички писма на затворника. И състоянието му сигурно е подобно на лудостта. Вътрешният му живот е угаснал, с изключение на тази *една* мисъл. За всеки психолог е очевидно, че този вътрешен живот е достигнал точка, в която би трябвало да предаде собствената си вина, ако изобщо има такава. Този човек, доведен до точката на фикс идеи, би си признал днес, ако имаше какво да признае.

Фиксираните идеи на Драйфус обаче представляват достоверно доказателство за неговата невинност. Никой, който чете тези писма с психологическо око, все още не може да повярва в и най-малката вина от страна на този човек. Тези писма трябва да се четат като монументално свидетелство, че днес във Френската република правата на индивида, че самата свобода, могат да бъдат потъпкани, че човек може да бъде без права в държава, която основава съществуването си на така наречените свободи.

Ако имаше съдии, и предвид сегашното положение на нещата, можеше да има някои, които не произнасят решения според буквата на закона, решения, които изглеждат като подигравка с фактите, тогава само тези писма щяха да са необходими, за да изведат Драйфус от изгнание, да го оправдаят по всякаква вина и да му дадат това, което е поискал.

на какво е все още способен. Съдиите обаче не могат да бъдат психолози. По-убедителен за тях от доказателствата, които писмата предоставят за неговата невинност, е въпросът дали има някакъв двусмислен параграф, който може да бъде тълкуван фино в полза или против осъдения.

Джон Хенри Маккей и Рудолф Щайнер

ИНДИВИДУАЛИСТИЧЕСКИ АНАРХИЗЪМ:
ПРОТИВНИК НА „ПРОПАГАНДАТА НА
ДЕЯТЕЛНОСТТА“

*Отворено писмо до д-р Рудолф Щайнер,
редактор на „Списание за литература“*

Уважаеми д-р Щайнер!

По-настоятелно от всякога през последните години приятелите ми ме призовават отново да заема позиция срещу „тактиката на насилие“, за да не се свързва името ми с онези „анархисти“, които изобщо не са анархисти, а по-скоро революционни комунисти. Предупреждават ме, че ако бъде взета международната мярка за интерниране на тези „анархисти“, рискувам да бъда експулсиран от Германия като чужденец.

Отказвам да следвам съветите на приятелите си. Никое правителство не е толкова сляпо и толкова глупаво, че да действа срещу човек, който участва в обществения живот единствено чрез своите писания, и то в духа на безкръвна трансформация на съществуващите условия. Освен това, за съжаление, през годините загубих почти всякакъв външен контакт със социалното движение в Европа, чиито външни проявления...

Между другото, това развитие вече не ме интересува в същата степен, както интелектуалният прогрес на идеята за равна свобода в съзнанието на отделните хора, върху която единствено все още се гради всяка надежда за бъдещето.

През 1891 г. в моя труд „Анархистите“ (и двете издания сега са публикувани от К. Henckell & Co. в Цюрих и Лайпциг), в осмата глава, озаглавена „Пропагандата на комунизма“, заех толкова остра и недвусмислена позиция, заедно с Обан, срещу „пропагандата на делото“, че не може да има никакво съмнение относно мнението ми за нея. Току-що препрочетох главата за първи път от пет години и нямам какво да добавя към нея; дори днес не бих могъл да изразя мнението си за тактиката на комунистите и тяхната опасност във всяко отношение по-добре или по-ясно. Ако някои немски комунисти оттогава са се убедили във вредността и безсмислието на всякакви насилствени действия, аз приписвам значителен дял от тази заслуга на Просвещението.

Освен това, не съм склонен да се повтарям и от години се занимавам с обширна работа, в която се стремя да подхожда към всички въпроси, отнасящи се до индивида и неговата връзка с държавата, от психологическа гледна точка.

Накрая, през седемте години след публикуването на моята работа, ситуацията наистина се промени драстично и днес, където и да е необходимо да се знае, и не само в кръговете на проникателните, е известно, че не само по отношение на тактиката, но и по всички фундаментални въпроси на светогледа, има неоспорима разлика между анархистите, които са анархисти, и тези, които лъжливо се наричат и биват наричани така.

преодоляващи различия и двете нямат абсолютно нищо общо, освен желанието за подобряване и трансформиране на социалните условия .

Който все още не знае това, може да разбере от брошурата на Бендж. Р. Тъкър „Държавен социализъм и анархизъм“, която може да се получи за 20 пфенига от издателя Б. Зак, Берлин SO, Опелнерщрасе 45, и в която ще намери и списък с всички писания на индивидуалния анархизъм - несравнима възможност да увеличи знанията си по неизмерим начин на цената на чаша бира.

Наистина съществува клеветническа преса (която, колкото и да е странно, предпочита да се нарича респектираща), която продължава да фалшифицира дори установени исторически факти . Но борбата срещу нея е не само безполезна, но и унижителна. Тя лъже, защото иска да лъже.

С приятелски поздрави , ваш покорен слуга

Джон Хенри Маккей

В момента се намира в Саарбрюкен ,
провинция Рейн, Pesterstr. 4
15 септември 1898 г.

Отговор на Джон Хенри Маккей

Уважаеми г-н Маккей!

Преди четири години, след публикуването на моята „Философия на свободата“, вие изразихте съгласието си с моя начин на мислене. Открито признавам, че това ми достави голямо удоволствие. Защото съм убеден, че сме в толкова голямо съгласие относно нашите възгледи...

Съгласни сме по начина, по който само две напълно независими натури могат да се съгласят. Имаме едни и същи цели, въпреки че сме стигнали до светогледите си по съвсем различни пътища. Ти също го чувстваш. Доказателство за това е фактът, че адресирахте предходното писмо до мен. Ценя, че се обръщате към мен като към единомислещ човек.

Винаги съм избягвал да прилагам термините „индивидуалист“ или „теоретичен анархизъм“ към моя мироглед. Не се интересувам особено от подобни етикети. Ако някой изразява ясно и позитивно своите възгледи в своите писания, защо е необходимо тези възгледи да се описват с общ термин? Всеки свързва такъв термин с много специфични традиционни идеи, които само неточно отразяват това, което индивидът има да каже. Аз изразявам мислите си; аз заявявам целите си. Аз самият нямам нужда да етикетирам начина си на мислене с общ термин.

Но ако трябваше да кажа, в смисъла, в който подобни въпроси могат да бъдат решени, дали терминът „индивидуалист анархист“ се отнася за мен, ще трябва да отговоря с безусловно „да“. И тъй като претендирам за това обозначение за себе си, и аз бих искал да обясня в този момент, само с няколко думи, как точно „ние“, „индивидуалистичните анархисти“, се различаваме от онези, които се придържат към така наречената „пропаганда на делото“. Знам, разбира се, че няма да кажа нищо ново на интелегентните хора. Но не съм толкова оптимистичен, колкото Вие, скъпи г-н Маккей, който просто казвате: „Никое правителство не е толкова сляпо и глупаво,

Да се предприемат действия срещу човек, който участва в обществения живот единствено чрез своите писания, и то в смисъл на безкръвна промяна на условията .“ Вие сте го направили и, моля, не приемайте погрешно това мое единствено възражение, но не сте се замислили с колко малко интелигентност се управлява светът.

говоря ясно. „Индивидуалистичният анархист“ иска никой да не бъде възпрепятстван от нищо да развива своите присъщи способности и силни страни. Индивидите трябва да могат да се утвърждават в напълно свободна конкуренция. Сегашната държава няма разбиране за тази конкуренция. Тя пречи на индивида на всяка крачка да развива способностите си. Тя мрази индивида. Тя казва: Мога да използвам само човек, който се държи по определен начин. Всеки, който е различен, ще го накарам да стане такъв, какъвто искам да бъде. Сега държавата вярва, че хората могат да се разбират само ако им се каже: такъв трябва да бъдеш. А ако не си такъв, тогава просто трябва да станеш такъв. Индивидуалистичният анархист, от друга страна, вярва, че най-доброто състояние на нещата би се получило, ако на хората се даде пълна свобода. Той е уверен, че те ще намерят своя собствен път. Разбира се, той не вярва, че вдругиден няма да има повече джебчии, ако утре държавата бъде премахната. Но той знае, че не можеш да образоваш хората на свобода чрез власт и насилие. Той знае едно нещо: ти разчистваш пътя за най-независимите хора, като премахваш всяко насилие и власт.

Но днешните държави са основани на насилие и власт .
Индивидуалистичният анархист

Той е враждебен към тях, защото потискат свободата. Той не иска нищо друго освен свободното, безпрепятствено развитие на потенциала. Искане да елиминира насилието, което потиска това свободно развитие. Той знае, че в последния момент, когато социалдемократията направи своите заключения, държавата ще използва оръдията си. Индивидуалистичният анархист знае, че тези, които са на власт, винаги ще прибегват до насилие като последна мярка. Но той е убеден, че всяко насилие потиска свободата. Затова той се бори срещу държавата, която е основана на насилие – и следователно се бори също толкова енергично срещу „пропагандата на делото“, която е не по-малко основана на насилие. Ако една държава обезглави или затвори човек заради убежденията си – наречете го както искате – индивидуалистичният анархист намира това за осъдително. Естествено, не по-малко осъдително му се струва, ако Лукени намушка жена, която е императрица на Австрия. Един от първите принципи на индивидуалистичния анархизъм е да се бори с подобни неща. Ако той би одобрявал подобни неща, би трябвало да признае, че не знае защо се противопоставя на държавата. То се противопоставя на насилието, което потиска свободата, и му се противопоставя също толкова, когато държавата нарушава идеята за свобода на идеалист, колкото когато глупав, суетен човек коварно убива симпатичния ентузиаст на австрийския императорски трон.

Не може да се подчертае достатъчно пред нашите опоненти, че „индивидуалистичните анархисти“ енергично се борят с така наречената „пропаганда на делото“. Освен силата, използвана от държавите, може би няма нищо, което да може да противодейства на това.

Анархистите са също толкова отвратителни, колкото тези Казерио и Лучени. Но аз не съм толкова оптимистичен, колкото вас, скъпи г-н Маккей. Защото обикновено не мога да намеря онази искра разум, необходима за такива груби разграничения като между „индивидуалистичен анархизъм“ и „пропаганда на делото“, където и да поискам да потърся.

С приятелска обич, ваш покорно, *Рудолф Щайнер*

Корекция

една от водещите фигури на Комунистическата партия, Густав Ландауер, отговаря на писмото на Джон Хенри Маккей, което се появява в брой 39 на „Списание за литература“, като някой, който не може да прави нищо друго освен да повтаря партийни лозунги и който смята всеки, който мисли различно, за лош човек. Според Ландауер Маккей не е против насилието по принцип, а защото му липсва смелост. Ландауер разкрива дълбока липса на разбиране и пълно невежество. Например, той твърди, че Маккей ще замени реда „Върни се през планините, Майко на свободата, революцията!“ в новото издание на своята „Щурм“ с: „Просто стой там зад планините, мащеха на свободата, революцията!“ Наскоро обаче бяха публикувани третото и четвъртото издание на „Щурм“ (от K. Henckell & Co. в Цюрих), разширени, но иначе напълно непроменени и несъкратени. Бих искал да попитам г-н Ландауер дали той нагло твърди неистини, въпреки че знае истината, или безразборно очерня хората пред обществеността, без да си прави труда да провери дали твърденията му всъщност са верни. И какво пише този „смел“ господин след това, с пълно неразбиране...

Мълчанието по всички важни точки в писмото на Маккей показва само, че той също редактира „Социалист“ по начина, който е характеризирал в писмата на Маккей като най-разпространената практика в печата днес.

ЙОЗЕФ МЮЛЕР: «РЕФОРМИРАНИЯТ КАТОЛИЦИЗЪМ»

В своя трактат „Реформираният католицизъм: Религията на бъдещето, представена за образовани хора от всички деноминации“, баварският духовник д-р Йозеф Мюлер твърди, че католицизмът трябва да използва постиженията на съвременната наука. Той вярва, че по този начин може да си възвърне древната сила. Църквата, твърди той, може лесно да толерира съвременните доктрини; тя просто трябва да им отпечата католическия печат, за да могат да служат на религиозните чувства. Професор Шел е на подобни възгледи. Тези господа не могат да повярват, че католицизмът е смъртен враг на съвременната наука и е неспособен да се реформира чрез нея. Когато една научна истина бъде коментирана от католик, тя веднага губи първоначалното си значение. Защото католическият философ нито иска, нито може да иска неговите принципи да бъдат променяни; по-скоро той се стреми да оформи и изкриви *съвременната наука*, за да се впише в догматичните предписания на Църквата. Човек може да се убеди в правилността на тези забележки, като прочете онези научни трудове, които наскоро бяха представени на света от католически философи.

УЧИЛИЩЕ И УНИВЕРСИТЕТ

Аз

На 21 ноември 1898 г. професор *Вилхелм Фьорстер* изнася лекция, озаглавена „*Училище и университет в светлината на новите условия на живот*“. Тази лекция е първият публичен израз на усилията на редица мъже от всички краища на Германия и Австрия да осигурят на *университетската педагогика* полагащото ѝ се място сред науките. Центърът на тези усилия, естествено, трябва да бъде Берлин. Основната цел на тези усилия е да се съберат натрупаните досега опити и прозрения в областта на университетската педагогика и да се намерят начини и средства за тяхното разширяване и превръщането им в плодотворни за университетския живот. Така поставената задача е естествено трудна. Оправданото искане университетското обучение да бъде безплатно и продукт на интелектуалната индивидуалност на учения сякаш противоречи на всеки опит да се предписват закони за това обучение. Университетските преподаватели днес са преди всичко стопани на своята дисциплина. Защото университетът трябва да бъде пазител и оформител на науката. Трябва ли тази легитимна тенденция да се противопостави с другата: университетските преподаватели да бъдат и *преподаватели*? И как подобна преподавателска роля се съобразява с интересите на академичната свобода? Накратко, какви изисквания поставя университетската педагогика към университетското преподаване и в какви граници могат да бъдат изпълнени тези изисквания? Това е въпросът, който гореспоменатата асоциация ще трябва да реши. Този въпрос ще бъде разгледан по-подробно в осем предварителни бележки.

лекциите , първата от които ще бъде изнесена от *Фьорстер* . Останалите лекции ще се проведат в близко бъдеще, а именно в понеделник, 28 ноември (20:40 ч. в аудиторията на гимназия „Фридрих-Вердер“): д-р *Ханс Шмидкунц* на тема „Университетска педагогика“. Доклад за тази лекция, която разглежда целите и непосредствените намерения на младото движение, ще бъде публикуван в следващия брой на това списание. Останалите лекции са: понеделник, 5 декември , д-р Бруно Майер: „Обучение по изкуства“; понеделник, 12 декември, д-р *Рудолф Щайнер*: „Университетска педагогика и обществен живот“; понеделник, 9 януари, д-р Ханс Шмидкунц: „Еднообразие в университетското обучение“; понеделник, 16 януари, д-р Александър Вернике (професор в Техническия университет в Брауншвайг): „Преходът от училище към университет“; понеделник, 23 януари, д-р Вилхелм Фьорстер: „Математическо и научно обучение“; Понеделник, 30 януари, Лудвиг Шулце-Щрелиц, редактор на "Kunstgesang": "Наука и изкуство на пеенето".

Лекцията на професор Фьорстер на тема „Училище и университет в светлината на новите условия на живот“ може да бъде накратко очертана по следния начин: „Новите условия на живот“ се състоят от условията и развитията, създадени от големия напредък в науката, технологиите и транспорта . Следните явления могат да се считат за основни характеристики на тези условия и развития: Намаляващото влияние на миналото и на авторитетите, основани на него, в резултат на изключителното разширяване и обогатяване на споделения корпус от научни открития и творения в изкуството и технологиите.

както и свързаното с това разширяване и обогатяване на въображаемия свят на всички слоеве от населението в цивилизованите страни; освен това, увеличаването на разделението на труда и разделянето на интересите, съчетано с едновременно увеличаване на взаимната зависимост на всички; съответно, засилване на предаността на индивидите към по-тесни общности, съчетано с изостряне на партикуларизма на тези по-тесни общности и егоизма на принадлежащите към тях индивиди към други общности и техните членове, но наред с това обаче, нарастване на общото състрадание и признаване на солидарността на човешкия свят; накрая , борбата на новите интелектуални творения за всеобхватен , ясен дизайн и ръководна ефективност по отношение на интелектуалните творения от миналото или в сливане с тях.

Съответно на променените условия на живот, новите задачи на училищата днес също са различни от тези в миналото. Според властите в социалния и политическия живот, основната задача на училищата е да осигурят възможно най-тесната връзка на душите на младите хора, които ще бъдат образовани и обучавани, с миналото. Едва на второ място, според тази гледна точка, е задачата да се образуват младите хора да разбират, използват и усъвършенстват всички интелектуални активи, развити от човечеството .

Съответства на мотивите на това схващане, че последната задача е толкова по-важна в държавните училищни институции и услуги, колкото по-високо е образователното ниво на младежта, който ще бъде обучаван, толкова повече

Същата задача е призвана и в по-широк смисъл, а именно да се допринесе за опазването и подобряването на така нареченото културно наследство, т.е. в горните класове на средните училища и университетите; докато на най-ниското ниво, в началното училище, където фокусът не е върху подготовката за такъв принос, а само върху най-съществените познания за основните методи на комуникация и работа и съществуващите институции и разпоредби, първата задача заема почти целия фокус на училищните власти, учителите и учениците. Но дори в средните училища, и дори в горните класове на гимназиите и средните модерни училища, изпълнението на по-широки образователни задачи често е силно затруднено от това авторитарно стесняване на предаването на интелектуалното наследство. Управляващите власти са добре наясно, че университетите трябва да бъдат защитени от подобни ограничения в интерес на ефективността на нацията, но фанатичните защитници на запазването на статуквото вече са започнали да правят правителствата несигурни и колебливи и по този въпрос, и по този начин сериозно да поставят под въпрос ефективността на проницателните подобрения, които вече са предоставени на университетите, за да усъвършенстват образователните си постижения.

Наистина ли изглежда осъществимо да се превърнат огромните сили, създали новите условия на живот, в просто послушни слуги дори на най-интелигентното и добронамерено, но тесногърдо и страхливо малцинство?

Но не са ли училището и университетът също за всички нас?

призован да доведе здравите и вечни принципи на самоограничението, произтичащи от пълната интелектуална свобода, до ясно признание и всеобща валидност, особено в настоящата Буря и Натиск на интелектуалните и социални движения, и по този начин окончателно да осигури стабилността на човешките общности не авторитетно, а въз основа на сериозно, свободно убеждение и самозаконодателство.

Останалата част от лекцията беше богата на размисли за училищата и университетите във връзка с обществения живот и общата национална етика. По-специално трябва да се подчертае следното предложение: Професор Фьорстер каза: „Вярвам, че пътят, отдавна утъпкан от велики педагози от миналото, за насърчаване на младите хора да се учат един от друг, най-накрая трябва да бъде следван с пълна енергия и последователност, като цяло и на всички нива на училищната система. Това би освободило най-изтъкнатите и ефективни учители, отчасти за насочване на общото образование на всички към истинско учене в смисъла, посочен по-горе, и отчасти за предоставяне на най-интензивното и полезно обучение на учениците, които са особено надарени в различни области.“ И тези последни ученици, чието собствено време за учене би могло да бъде намалено до част от предишните му разходи чрез облекчаване на тежестта върху по-малко надарените ученици от учебната програма, тогава, под ръководството на учителите, биха били поверени на обучението и подкрепата на своите по-малко надарени съученици и по-млади ученици – прекрасно привикване към изпълнение на социални задължения според по-големите им способности, съчетано с изясняване и затвърждаване на собствените им знания. По този начин,

Много е възможно един и същ млад мъж да обучава приятелите си по един предмет, а те да го обучават по друг. Възражението, че **много от по-малко надарените се нуждаят от по-големи педагогически умения**, може лесно да се опровергае, като се посочи, че това умение и опит могат да бъдат приложени в достатъчна степен в общото управление на прякото обучение и че, от друга страна, има богат опит, показващ колко по-директно младите хора са способни да си влияят и насърчават взаимно, отколкото един много по-възрастен човек може да го направи за младите хора.

Само помислете за изключително интензивната преподавателска сила, която развиват помежду си дори временните свободни сдружения на млади хора, изправени пред един и същ изпит, и за трайните успехи на тази взаимна подкрепа, при която по-надарените толкова често трябва да преминат през доста трудни изпитания на най-благородното социално чувство.

Във висшето образование развитието на независими частни преподаватели вече съдържа подобни идеи; освен това някои аспекти на семинарните институции вече показват подходи за взаимна подкрепа между студентите, както и по-неформалните или специализирани студентски асоциации, дори повече в техническите колежи, отколкото в университетите. Вярвам, че в тази посока може да се постигне много повече, може би дори, с времето, по-хуманна и ефективна организация на цялата изпитна система. Ранното и всеобхватно култивиране на общности за учене и преподаване на всички училищни нива би било от полза за цялото социално образование към човечност и

Справедливостта със сигурност ще бъде от изключителна полза и ще спомогне за намаляване на ексцесиите на преданост към по-тесни общностни формации, а именно нездравословните ексцесии на корпусния и другарски дух с неговите изключителности и осъждания във всички сфери на живота.

Препратка към лекцията на Х. Шмидкунц „Училище и университет“ може да бъде намерена в приложението, стр. 660.

II

Лекцията на д-р Хтф"* *Шмидкунц*, за която вече беше споменато в последния брой, има приблизително следното съдържание: Осемте лекции „Училище и университет“ представят на обществеността образователно движение, чиито цели могат да бъдат обобщени в ключовата дума „Университетска педагогика“ и чиито общи черти, освен отделните теми на другите лектори, ще бъдат обяснени в днешната, така да се каже, централна лекция.

поверяват детето си на начално училище, се доверяват на неговата педагогика; това се корени предимно в учителските колежи. Това доверие е малко по-слабо изразено по отношение на „висшите“ училища; въпреки това, тяхната педагогика също непрекъснато се усъвършенства и за тях се развива и система за обучение на учители. Тези, които поверяват младежите си на университет, имат най-малко доверие в педагогиката; един способен учен или творец в никакъв случай не е непременно способен учител. На учудения въпрос за легитимността на подобни твърдения отговорът е: има педагогика на науката и изкуството, или, накратко, университетска педагогика; прилагането на нейните инициативи е наша задача.

Университетската педагогика има, от една страна, общо

съдържание, споделяно с всички останали педагогики, а от друга страна, специфично съдържание. Възраженията срещу нейното

Оправданията са частично опровергвани от историческата аналогия на педагогиката в средното училище и отчасти от въпроса дали фундаменталните изисквания на педагогиката трябва да бъдат напълно пренебрегнати, когато става въпрос за наука, изкуство и ранни етапи на юношеството. Не можем да разглеждаме подробно специфичното съдържание на университетската педагогика тук и сега. Трябва обаче да се признае, че тя вече е постигнала значителен напредък, че нашата цел не е да се противопоставяме на университетските преподаватели, а по-скоро да работим с тях, и че сме оправдани да се обръщаме към публиката отвъд нейната компетентност.

Предписването на правила на настоящите университетски преподаватели далеч не е нашето намерение, въпреки че има общи принципи, приложими за университетската педагогика. Това, от което се нуждаем, за да постигнем целите си, е предимно двойно. Първо, централно хранилище за цялата съответна информация, което обаче ще трябва да бъде добре финансирано. Второ, прилагане на принципите на семинарно-базираното обучение на учители в нашата област, т.е. създаване на университетски педагогически семинар. Вече съществува подробен план за такъв семинар. Неговата реализация също е невъзможна без значително финансиране.

Колкото и смела да изглежда тази идея, тя трябва да бъде допълнена от убеждението, че само онези, които са дълбоко осъзнати за собствените си несъвършенства, са подходящи да бъдат преподаватели, и особено университетски преподаватели. И колкото повече усещаме тежкото положение на настоящите ни интелектуални условия, толкова повече ще се надяваме да преодолеем това тежко положение чрез усъвършенствано

образование на бъдещото поколение лидери. Нека всеки
допринесе със своята част!

Третата лекция от поредицата „Училище и университет“ беше изнесена на 5 декември от професор *д-р Бруно Майер* на тема „Художествено образование“. Основният момент на лекцията беше следният: Концепцията за „университетска педагогика“ в изкуството е сравнително нова. Тя обаче има значителното предимство да може да се проследи до много специфична отправна точка. Тъй като изкуството, като индивидуален талант – дори в рамките на така наречените „школи“ по история на изкуството – винаги се е предавало единствено от майстор на чирак, едва в края на 16 век, със създаването на Карачи в Болоня, се появява художествена академия. По това време обаче няма и следа от организирана структура. Фундаменталната иновация се състои единствено във факта, че художествената индивидуалност на майстора вече не се предава наивно, възможно най-добре, а по-скоро изучаването на изкуството се замисля като обективно начинание, а целта е да се запазят исторически значими постижения чрез преподаване като трайно наследство за бъдещите поколения. Великите гении на наскоро приключилата епоха сякаш изключват всякаква конкуренция с индивида. Но беше невъзможно да се пропусне фактът, че те не бяха постигнали своя ранг чрез едни и същи заслуги. Тъй като всеки от тях не можеше да бъде надминат в съответната си област, изкушението беше ясно да се опитат да проправят път към по-високи артистични висоти, като комбинират отделно проявените си силни страни: започна еkleктиката. Какво друго правеше тя освен това, което прави всеки творец, който не намира своя идеал, въплътен в един-единствен модел, а по-скоро го развива въз основа на

Многобройни природни изследвания могат да бъдат комбинирани, за да се създадат нови форми ? Но това сравнение е неточно и еkleктичната школа се проваля поради тази грешка. Натуралистичен контраефект на стария стил се налага и засенчва успехите на новата школа.

Въпреки това, бъдещето на художественото образование е в този път. Съвременните художници – както и съвременните хора като цяло – са подложени на изисквания, които не могат да бъдат изпълнени, ако обучението им остане ограничено в тесните рамки на личната, индивидуална традиция. Следователно, единственият оставащ въпрос е къде ще се намери необходимата организационна структура. Епохалната основа за тази необходима реорганизация е основаването на Парижката академия, което се случва между 1648 и 1671 г. По-специално, 1666 г. е годината, в която тази структура е увенчана със създаването на Френската академия в Рим . Тук за първи път се появява съзнателна, подобна на училище организация: разделение на предметите, редовни състезания и награди, присъждани в Рим, които включват няколко години обучение в Италия. Щедрото и подкрепящо държавно покровителство на изкуствата, което също така насърчава и насочва частното покровителство, играе своята роля в осигуряването и пожънването на плодовете на академичния труд.

И въпреки това едва ли има нещо по-противоречиво, нещо по-остро противопоставяно от художествените академии, които се умножиха изумително с течение на времето. Всъщност, образцовата парижка фондация не можа да спре последвалия упадък. Нито пък беше свободна от педантичност. Но в изкуството, дори повече отколкото в науката, новото е индивидуално и се противопоставя на ограниченията на правилата. Въпреки

това, богатото развитие на френското изкуство от този момент нататък показва...

В продължение на четвърт хилядолетие, и особено през последния век, почти не е имало новаторски, всъщност почти не е имало значим майстор, който да не е преминал през Академията . Никой художествен стил не оцелява в бурите на революцията; но Академията под ръководството на Давид представлява тихата точка сред потока от привидности. И навсякъде художественият живот се струпва около академиите - колкото и тъжни да са преживяванията на някои от тях с най-даровитите си ученици (а всъщност по-често обратното!). Достатъчно е да споменем, освен Париж и Берлин, Виена, Антверпен, Дюселдорф и Мюнхен.

Ако художествените академии, чиято необходимост и незаменимост са под съмнение, искат да постигнат нещо полезно, всичко зависи от тяхното разграничаване и управление.

Художествената академия не бива да се бърка с художественото училище . Съществува подчинена практика на изкуството, както при всяка висша човешка интелектуална дейност, просто рутинна експлоатация и приложение на това, което вече съществува. Специалните образователни институции трябва да предоставят необходимите умения за това.

Академиите бяха също толкова благоразумни в дистанцирането си от училищата по архитектура , не от институциите, приблизително паралелни на гореспоменатите художествени училища, които бяха наричани „строителни търговски училища“ и други подобни, а от университетите по архитектура. Тези университети, поради широкообхватните функционални и технически изисквания на архитектурата, имат своето място в рамките на политехниките и доколкото архитектурата е необходима като съставка на

универсалното образование за изпълнителския артист, тя трябва да получи място в специално обозначените като такива художествени академии.

Ще бъде дадено своеобразно, подходящо представяне.

, че семинарите за учители по рисуване не попадат в обхвата на университетското художествено образование. Как и къде ще се осигури педагогическото обучение на бъдещите университетски учители по рисуване остава отделен въпрос, несвързан с въпроса за обучението на учители по рисуване.

Освен това, художествените академии и академиите на художниците трябва да бъдат фундаментално разграничавани. Двете нямат абсолютно нищо общо помежду си, точно както научните академии нямат нищо общо с „училищата за обучение“. Това също така предотвратява нездравословната намеса на художествените академии (като учебни заведения) в системата на публичните изложби .

Накрая, академиите по изкуства трябва също така правилно да обмислят връзката си с общото образование и неговите благодатни почви. Идеята, че те трябва да поставят специални изисквания към последното, е още по-спорна, колкото повече – и с право – се поддържа твърдението, че задълбоченото техническо образование изисква ранно започване на обучение по изкуства. Според тази гледна точка, напускането на училище става в толкова ранна възраст, че всякаква промяна на обучението, предоставяно до този момент по отношение на бъдещите професии, е изключена. От друга страна, това поражда задължение за този тип институции да обърнат значително внимание и на развитието на общото образование на своите ученици и всъщност да поставят това обучение под много строг училищен контрол.

Естествено , основният фокус на „мениджмънта“ на една художествена академия е върху решаването на нейните специфични предизвикателства.

Това се отнася до организацията и метода на обучение, необходими за бъдещия художник. Абсолютно доминиращият принцип тук трябва да бъде, че изкуството като такова е напълно непоправимо. Човек може само да предава знания, да практикува умения и да усъвършенства волята. Тази последна, чисто образователна задача, по никакъв начин не се различава от тази, свързана с каквото и да е обучение. В първите две области художественото образование като цяло споделя трудността на цялата педагогика да се управлява постоянно нарастващ обем от материали в рамките на времева рамка, която не може да бъде значително удължена. То може да отговори на това предизвикателство само като го обогати с дисциплини и като усъвършенства методите си. Не е възможно да се обсъди това изчерпателно тук. В кратко обобщение може само да се отбележи, че много образователно-технически детайли бяха засегнати на подходящи места през цялата лекция и обсъдени в по-широк контекст, особено в края.

„Университетска педагогика и обществен живот“, авторски реферат на лекцията на Рудолф Щайнер, виж приложение стр. 661.

УНИВЕРСИТЕТ И ОБЩЕСТВЕН ЖИВОТ

Аз

От известно време все по-ясно се чуват и четат съждения, които водят до заключението, че нашата система за висше образование не може да продължи да съществува така, както е била. Фактът, че университетите, с тяхната конституция, институции и методи на преподаване, произтичащи от отминала културна епоха, изглеждат направо комични в съвременния живот, става все по-очевиден.

Това вече е широко признато. Дори и най-образованите от нашите съвременници обаче не винаги са способни да схванат цялата дълбочина на разглеждания въпрос. И това е разбираемо. Защото нашето време е изостанало толкова от собствените си стандарти по отношение на материалната база на образователните си институции, че тези, които са получили образованието си в тези институции, не могат да знаят какво им липсва, за да бъдат в крак с времето и да изпълняват собствените си отговорности. Как например би могъл един юрист, завършил съвременен юридически факултет, да има някаква представа какво му липсва в светлината на съвременния културен живот?

Днешните адвокати се обучават по учебна програма, която няма никаква прилика с качествата, определящи нашата епоха. Фактът, че под влияние на съвременния научен напредък и произтичащото от него ново разбиране за човешката природа, всички правни отношения придобиват различен характер: днешният адвокат няма никаква представа за това. За някой, който прекарва половин ден, потопен в прозренията на съвременната наука, психология и социология, съдебната зала е съкровищница от неописуема комедия. Юридическите факултети гарантират, че тези, които обучават да спазват закона, са най-лошите дилетанти във всичко, което съвременният образован човек знае за природата и същността на правото.

Цитирах най-поразителния пример, с който разполагам, за да илюстрирам необходимостта от реформа в системата ни на висше образование. Може би нямаше да го направя, ако именно тези, които се обучават в юридическите факултети, не бяха най-проблемните. Можем да кажем, че малко

Да правиш стъпки в живота, без да се налага да се занимаваш с адвокат. И многократно се сблъскваме с факта, че адвокатите в момента са хората с най-малко образование.

В медицинския факултет ситуацията е значително по-добра. Тук преобладават както модерен научен дух, така и методология, която отговаря на изискванията на педагогиката. Тази педагогика на медицината, която намира своя израз в клиниките, е дори отлична във всяко отношение. Медицината, разбира се, трябва да взема предвид научните постижения на епохата. Юриспруденцията не го прави. Човек със сигурност може да управлява по реакционен начин и може да издава съдебни решения, които нанасят удар върху съвременното правно съзнание, но не може да се лекуват пациентите по реакционен начин.

Университетите, които се занимават с най-модерния клон на културата, а именно технологиите, могат да действат по най-малко реакционен начин. В тази област съвременните нужди едновременно са създали съответен метод на преподаване. И може категорично да се твърди, че никой електроинженер не преподава толкова безсмислено днес, колкото професор по римско право или литературна история. Следователно електроинженерът като цяло ще създаде полезни хора за обществения живот, докато професорът по литературна история ще създаде комични фигури, които в най-добрия случай са подходящи за критики в различни списания, които биха могли да кажат и няколко хубави неща за Ибсен или Герхарт Хауптман, но въпреки това са възможно най-чужди на съвременния живот.

Медицинският факултет и техническите университети

Това показва, че висшите институции изпълняват най-добре образователните си задачи, когато съобразяват своите принципи на преподаване с изискванията на съвременния обществен живот. С това посочих една от най-съществените разлики между педагогиката на по-ниските училища и тази на университетите.

Началните училища имат завидната задача да оформят човек в нищо повече от човешко същество в най-съвършения смисъл на думата. Те трябва да се запитат: какви таланти се крият във всеки човек и какво съответно трябва да култивираме у всяко дете, за да може един ден да въплъти човешката природа в нейната хармонична цялост? Дали детето по-късно ще стане лекар или корабостроител е напълно без значение за възпитателя, на когото е поверено за обучение детето на шестгодишна възраст. Тяхната задача е да направят това дете човешко същество.

Ситуацията е различна обаче, ако детето ще посещава училище от по-високо ниво – гимназия, реално училище или съвременна училищна педагогика. Съвременната педагогика в началното училище е постигнала висока степен на свобода. Тя наистина е напреднала към изучаване на нуждите на човешката природа и все повече изисква проектиране на най-основните форми на образование, които отговарят на тези нужди. Песталоци, Хербарт и техните многобройни последователи по същество не искат нищо повече от форма на детско образование и възпитание, която отговаря на изискванията на човешката природа – педагогика, която е рожба на психологията.

Невъзможно е един учител в гимназия да организира работата си в съответствие с педагогика, основана на подобни принципи.

Защото гимназията (грамоника) е реликва от културен период, който си е поставил за задача да преобрази първоначалната природа на човечеството в полза на определени религиозни предразсъдъци. Християнството, което е изхождало от предпоставката за трансформиране на първоначалните човешки същества, така че те да бъдат готови за по-висш, свръхестествен живот, в съчетание с вярата, че античността е модел за цялата култура, е придало на гимназията нейния отличителен характер. Учебната програма, преподавана в гимназиите, произтича от тази предпоставка, а не от размисъл върху нуждите на човешката природа. Гимназичната педагогика, в най-истинския си смисъл, не може да направи нищо повече от това да установи принципите за това как учебната програма, веднъж фиксирана по този начин, може най-добре да бъде присадена в съзнанието на младите хора. Истинската гимназична педагогика, преди всичко, би трябвало да отговори на въпроса: какво трябва да се развие у човек на възраст между 12 и 18 години? Сериозно се съмнявам, че преценка, основана на истинско психологическо прозрение, би била в състояние да изработи настоящата гимназиална учебна програма.

Нито пък мога да повярвам, че от подобни психологически съображения би произлязло нещо, което дори бегло наподобява това, което едно Realschule или Realschule предлага на младите хора. Тези институции дължат произхода си на половинчато разбиране и половинчато желание. Половичато разбиране се състои във факта, че човек е осъзнал – но само наполовина осъзнал – че гимназията вече не отговаря на нуждите на съвременния ум. Животът поставя различни изисквания от...

образователна институция, израснала от възгледи, чийто средновековен произход трудно може да бъде отречен. Полу-мярката се състои във факта, че Realschule и училищата Realschule не са проектирани според съвременните изисквания, а по-скоро са превърнати в хибрид между старата гимназия и институцията, в която съвременните хора би трябвало да бъдат предварително образовани.

Вече посочих, че педагогиката все още не е стигнала дотам, че да може да намери образователни цели и методи за хора между 18 и 19 години. Нито пък може да реши въпроса: до каква степен обучението и образованието в тази възраст все още могат да служат на общата човешка природа и до каква степен трябва да дават възможност на хората да придобият необходимите знания за бъдещата си професия? Този въпрос може да бъде формулиран и по друг начин. Може да се каже: трябва да се вземе решение между изискванията на общата човешка природа и тези на обществения, практически живот.

по далеч по-тревожен начин за всеки, който иска да реши какви методи на преподаване да се правят в университетите . Защото е напълно неоспоримо, че университетите трябва да обслужват нуждите на обществения живот и пред лицето на тази задача трябва да оставят на заден план култивирането на общата човешка природа. Важно е обаче да се изясни до каква степен университетите, въпреки задачата си да обучават професионални личности – юристи, лекари, учители в средните училища, инженери, химици, художници – трябва въпреки това, и може би именно поради тази причина, да изпълняват определени педагогически задачи.

Ако мъжете, които тази година, под ръководството на **д-р Шмидкуниц** и професор **Вилхелм Фьорстер** , са се **обединили** , за да култивират педагогика на Ходисдиул, желаят да си поставят подходяща задача, те първо трябва да допринесат с нещо за отговора на въпроса, който поставих по-горе .

Подходът им трябва да бъде двоен. Първо, те трябва да намерят най-добрите методи на преподаване за всеки предмет . Защото не може да се говори за обща университетска педагогика. В по-долните класове фокусът е върху общата човешка природа. А това изисква много общи принципи, според които всички предмети се третират еднакво. В университета отделните науки отстояват своите специални права. Химията изисква различен метод на преподаване от юриспруденцията.

В същото време обаче се взема предвид и нещо друго. Нивото на образование, което човек придобива чрез университета, по-късно го издига до определена по-висока социална позиция. Следователно, той има думата по въпроси , които изискват съвсем различен вид образование от това на неговата специфична област. Тъй като обществената и социална дейност на човек е неразривно свързана с определени висши професии, възниква задачата да се осигури на студентите съответно общо висше образование, наред с професионалното им обучение. Как трябва да бъдат структурирани университетите, за да отговорят на тези две изисквания, ще бъде тема на следващия брой на това списание.

II

Измина четвърт век, откакто *Лотар Майер*, великият химик-теоретик, оплака университета: „Той вече не насочва духа на нацията по пътищата на по-нататъшното развитие, както някога; историята заплашва да премине към следващата точка от дневния ред, подминавайки я. Това е вредата, нанесена на университета от тесногърдата нетолерантност и късогледото високомерие на неговите водещи кръгове.“ (Сравнете какво казва А. Ридлер за това в ценния си труд „Нашите университети и изискванията на XX век“.) Преди години *Едуард фон Хартман* посочи, че като симптом на изостаналостта на университетското преподаване, университетските професори все още четат лекциите си, сякаш печатарското изкуство никога не е било изобретено. Това, което професорът обикновено чете, би могло да бъде усвоено по-лесно и ефективно от студента чрез самостоятелно четене, ако му бъде предоставено – не на глас, а като отпечатана или по друг начин възпроизведена книга или брошура. Излишно е да се събират редица слушатели с цел да им се прочете нещо, което биха могли да научат по-добре в собствените си домове. Но това не е просто излишно. То е, в най-добрия смисъл на думата, непедagogично. Млад човек се уморява от лекция, чието съдържание не разбира. Само си представете какво означава да слушате лекция по химични теории, когато не знаете абсолютно нищо за химичните теории. И сравнете това с удоволствието, което млад човек получава от някакъв наръчник по химична теория...

Представете си някой, на когото са преподавали теории, а след това чува университетски професор да изразява разбирането си за тези теории в оживен дискурс – оживен дискурс, който придава на всички неща, дори на най-абстрактните, магията на личното. Тази магия обаче може да се появи само ако професорът не чете, а говори свободно. Тогава лекцията има върху студента такъв ефект, какъвто трябва да бъде. Учителят дава на слушателя нещо, което никоя печатна книга не може да предаде. Според мен университетските лекции трябва да бъдат структурирани по такъв начин, че да предават, отвътре на отделните същества, това, което никой мъртъв учебник или мъртъв пътеводител не може да предаде. Но това, което такъв учебник или пътеводител може да предложи, не трябва да бъде предмет на лекцията. За някой, който може да чете пътеводител, лекцията за пътеводителя е излишна. И само онези млади хора, които могат да четат пътеводител или учебник, трябва да посещават университет. Като правило младите хора са на 18 години, когато постъпват в университет. Всеки, който един ден ще постигне нещо стойностно като химик, може да разбере учебник по химия на тази възраст, стига да го разбира. Ако трябва да се постави ясен въпрос за финалния изпит в гимназията, той би трябвало да бъде ученикът да разбира всяка научна книга, започвайки с основите и напредвайки методично . Всеки, който не е способен на това, не бива да се счита за готов да посещава университет или друго висше образование.

Може ли да се предположи, че завършилият гимназия е достатъчно зрял, за да разбере ръководство по химия, математика и...

Ако човек чете история и т.н., тогава всичко, което следва, следва естествено. Университетският професор обявява лекция и едновременно с това къде е налична книгата или подписаната книжка, на която основава лекциите си. Студентът купува тази книга или книжка. Следователно той пристига на лекцията с пълно владение на материала, който професорът представя. Сега този професор представя всичко, което трябва да се каже лично или, от друга страна, което трябва да се чуе, тоест не може да се прочете. Известният анатом *Хиртл* изисквал от слушателите си първо да се запознаят обстойно с главата, която обсъжда в лекционната зала от неговата книга .

Вярвам, че с искането университетските преподаватели да не четат на глас от книга, а по-скоро да предават, въз основа на книга, това, което може да бъде дадено само лично, изразих важен принцип за висшето образование. Защото нямам време за тривиални въпроси като това как систематично да се преподава философия, математика, механика и т.н. На нивото на образование, на което функционират университетите, редът, в който трябва да се представя съдържанието на дадена наука, се определя не от методологични заяждания, а от естествения ход на науката и практическите нужди, за които въпросният предмет се преподава в университета.

На по-ниските нива на образование, учебният материал трябва да бъде подреден по такъв начин, че да може да бъде предаден на малкото дете по най-добрия възможен начин. На тези нива, например, не бива да се пита каква форма е приело изучаването на животните, а по-скоро какво...

да се преподава зоология на деца на възраст от шест до единадесет години, ако курсът трябва да отговори на нуждите на подрастващата човешка душа и освен това да бъде проектиран по такъв начин, че човешката природа в хармонична цялост да се разкрие възможно най-добре във всяка отделна личност?

Университетът не може да си задава подобни въпроси. Неговата задача не е да обучава хората като цяло, а да ги подготвя за конкретна, свободно избрана професия. Част от изискванията за това как трябва да се провежда обучението произтича от тази задача. Методът, по който трябва да се преподава една наука, сам по себе си произтича от съвременното състояние на науката. Математика , зоология и т.н. могат да се преподават само в последователността и формата, които научните дисциплини са приели в момента от себе си, от своята научна същност. Освен това, нуждите на практическия живот са определящи. Машинният инженер трябва да бъде обучен по начина, който изискват днес практическите условия на машиностроенето.

Нещо, което е особено важно за университетското образование, е фактът, че университетите не могат да гледат на обикновения човек като цел на образованието, а по-скоро на специализирания индивид – юрист, химик или машинен инженер. Студентите могат да поискат да им се преподава химия, юриспруденция, машиностроене и т.н., в съответствие с най-новото състояние на науката.

Но той може да изисква нещо и от университета. Той трябва да му предлага възможността да бъде равен на социалното положение, в което заема определен

Професията носи определени предимства. Социалният статус на машинния инженер изисква определени познания по история, философия, статистика, икономика и др. Университетът трябва да предлага възможност за придобиване на тези знания, според собствения избор. Това ще бъде възможно само ако към факултетите по професионални науки се добави факултет по общо образование, където студентите могат да намерят всичко необходимо, за да допълнят специализираното си професионално обучение.

във висококвалифицирани професионалисти и носители на съвременната култура. Съвсем естествено е, че подобна задача може да бъде изпълнена, ако има единен университет, обхващащ всички професии. Защото само такава единна институция може да предложи, така да се каже, отражението, микрокосмоса на съвременната култура. Само такъв университет може да предложи на електроинженера възможността да се запознае с най-новите развития в зоологията, ако желае.

Сегашните отделни технически и селскостопански колежи, академии по изкуства и др. трябва да бъдат свързани с университетите.

След като тази цел бъде постигната, възниква въпросът: какви ресурси трябва да бъдат предоставени на обединения университет, за да може той да изпълни двойната си задача, очертана по-горе? Този въпрос е кардиналният въпрос на истинската университетска педагогика. Такава педагогика по своята същност е коренно различна от цялата педагогика на по-ниските училища. Последната педагогика дава приоритет на картината на универсалната човешка природа и трябва да отговори на въпроса: как трябва да бъде структурирано обучението, така че обучаваният човек да се доближи

максимално до тази картина? Университетска педагогика

То не се занимава с подобна картина на човешката природа; на пръв поглед не се занимава с човешки същества, а по-скоро с институция, университета, която е предназначена да превърне в отражение на съвременното състояние на културата. Как индивидът след това се интегрира в организма на университета, според избора си на професия, човешките си нужди и наклонности : това е първоначално негова лична работа.

Считам тенденцията да се създава университетска педагогика, базирана на модела на прогимназиалното образование, за опасна за развитието на висшето образование. Би било смъртта на университета, ако се установи шаблон, според който например философията да се преподава според определени принципи, точно както аритметиката се преподава според принципите в началното училище.

Редът, в който философските учения трябва да бъдат представяни в университетските лекции, се определя от самата наука. И всяко размишление върху „как“, различно от това, което изисква науката, е безсмислено. Младият човек, който идва в университета, преди всичко, не иска да страда от въпроса на учителя, който би могъл да зададе един учител: как трябва да преподавам, за да мога най-добре да предам материала си на слушателя в методична последователност? Младият човек иска да знае: как човекът, когото слушам, разбира философията, каква форма ѝ придава според нейната научна природа? Смятам, че това е най-голямата привлекателност на университетското преподаване, която слушателят познава: той си има работа с хора на науката, които се представят така, както изискват тяхната личност и дисциплина, и които не ограничават природата си в рамките на правилата на преподаване.

Виждале какво изисквам от университета. Той трябва да съчетава най-голямото съвършенство на микрокосмоса на съответната културна държава с най-висока степен на свобода. На студента трябва да се даде възможност да усвои колкото е възможно повече от съвременната култура; но никакви принудителни правила не трябва да го съпътстват в развитието му. В този контекст бих искал да спомена варварските мерки, предприети от държавите, които си позволяват да диктуват хода на обучението и продължителността на обучението. Разбира се, всички подобни мерки са свързани с потисничеството и унищожението, които индивидът трябва да търпи от ръцете на държавата. С оглед на безкрайното разнообразие от индивидуалности е просто варварско да се изисква от способния човек да учи медицина за същото време, колкото и от по-малко способния. Трябва да се вземе предвид напълно фактът, че един човек може да завърши за две години точно това, което на друг му трябват пет.

че засегнах най-важните въпроси , които в момента занимават, повече или по-малко съзнателно, всички, които говорят за необходима реформа на нашата система за висше образование.

МОРИЦ ФОН ЕГИДИ

Починал на 2 декември 1898 г.

Това, което толкова често се казва като празна фраза от видни личности, починали в разцвета на силите си, със сигурност може да се каже с пълно основание за Мориц фон Егиди: *той ни напусна твърде рано*. Защото човек със сигурност ще

Би било точно да се каже, че най-важните години от развитието на този човек тепърва предстоят. Неговите слепи последователи и почитатели едва ли биха споделили това мнение. Но те вероятно не са правилните съдии в този случай. По-скоро онези, които останаха студени въпреки топлината, излъчвана от Егиди, и които, въпреки съчувствената природа на личността му, можеха само да се чувстват отчуждени от него, трябва да се считат за правилни съдии.

Егиди беше един от онези хора, които завинаги ще съществуват като живо доказателство, че идеализмът е необходим мироглед за човечеството. Той си е представял идеал за човешкия социален ред. Сърцето му е било свързано с този идеал. Правото на свободната личност, която може да реализира своя потенциал безусловно, всеобхватно и пълноценно според способностите си, е било съществена част от този идеал. Егиди е трябвало да се откаже от кариерата си на офицер, когато осъзнава, че трябва да търси своя социален идеал в личната свобода . И трябва да се признае , че от тази първа стъпка нататък, през цялата си обществена кариера, той се е доказал като смел, волеви човек, който е оставал верен на себе си в най-голяма възможна степен във всеки един момент.

Но защо имаше *хора* , които останаха студени, когато чува Мориц фон Егиди да говори за своите идеали ? Отговорът вероятно е, че на този човек му липсваше интелектуалният капацитет да схване нуждите на сърцето си, способността да насочва смътните, неясни идеали към ясни, сигурни пътища. Имаше нещо неясно във всички изявления на Егиди. Неговите последователи...

Следователно, не умовете крачеха през живота с безпогрешни инстинкти, знаейки точно какво искат. Той беше разбиран от онези, които се колебаеха между древните традиции и съвременните идеи. Онези, които се отдръпваха от пълната яснота на един мироглед , който би могъл да разсее утехата, която се крие в това да се отдадеш на неопределени, мистични сили. Онези, които също така искаха да избегнат духовното мъченичество на онези, които се стремят да заменят елементите на хилядолетното възпитание с представите за нов мироглед .

Тези, които са имали сърцата си на правилното място, а разумът им е бил донякъде пренебрегнат, са били последователите на Егиди . Чрез такива личности може да се свърши огромно количество полезна работа. Достатъчно е само да си спомним смелото застъпничество на Егиди от името на *Цитен*, за да докажем това. Умове от този род обаче ще бъдат по-малко ефективни в справянето с големите предизвикателства на времето.

Всичко това обаче вероятно щеше да е различно в случая с Егиди, ако му беше даден по-дълъг живот. Вярно е, че до самия край той винаги е бил на страната на онези интелектуални течения, за които смътното мислене е несъзнателна аксиома. Позицията му относно руския манифест за мир, която бистрият ум не може да разбере, доказва това. Но въпреки всичко това, в развитието на Егиди може да се наблюдава постоянно изясняване на неговите възгледи. Той все още не е успял да даде на своите индивидуалистично-анархистични възгледи основа в идеите на съвременната мисъл.

Той говори обширно за „*развитието*“ и за това как по-нататъшният прогрес на човешкото общество трябва да се гради върху тази концепция. В неговите писания и речи обаче малко от конкретните закони, произтичащи от научната теория на еволюцията, нито от приложението им към човешкия живот, личаха. По този начин всичко, произтичащо от него, обезпокоително напомняше за „етичната култура“ и *УСИЛИЯТА* на пастор *Науман* – тоест за интелектуални течения, неспособни да реформират живота в съответствие с новите прозрения и които следователно се стремят да съживят в нова форма това, което техните поддръжници вярват за вечно вярно в старите религиозни концепции – така наречените *трайни* морални идеи – в съзнанието на хората. Тези кръгове не разбират несъстоятелния характер на тези идеи. Например, техните членове не осъзнават, че принципите на християнската етика имат смисъл само за онези, които вярват в християнския мироглед. Всички, *които* са загубили вяра в този мироглед, не могат да говорят за реформа на моралните концепции на християнството, а само за прераждане на моралния живот от духа на съвременния мироглед.

В един от последните броеве на виенския седмичник „*Die Zeit*“ *Ернст фон Волцоген* посочи несъответствието, което възниква в нашата епоха, а именно, че наред с най-големите постижения в мисълта и знанието, най-остарелите религиозни идеи продължават да упражняват своето влияние. Най-лошата реакция днес се проявява наред с най-гордото чувство за свобода.

Това е вярно. Затова Волцоген с право нарича нашия век „неразумния“.

Личности като Мориц фон Егиди в бъдеще ще бъдат разглеждани като *типични* за феномена, който Волцоген има предвид.

В гърдите ѝ живеят две души: модерното съзнание на времето в неговата обща, объркана форма и иконската християнска нагласа. Сега тя се занимава и с двете, докато едната сякаш не се съгласува с другата. Тези две течения, разпределени между две групи хора – малка прогресивна и голяма, мощна, реакционна – тя обединява в *една* личност . Тя печели последователи именно защото не осуetyава фундаментално плановете на нито едната страна. Следователно тя ще намери широка подкрепа сред всички онези, които са „половини“; но онези, които са „целоумни“, с жестокостта, която произтича от това осъзнаване, винаги ще ѝ останат студени и чужди. И все пак тези „целоумни“ няма да могат да потиснат чувството на съжаление. И това чувство ще бъде особено силно изразено към личности от типа на Егиди. Какво биха могли да постигнат такива натури, с тяхната топлина и смелост, с тяхната честност и безмилостност , ако се посветят изцяло на службата на настоящето ! Ако притежаваха модерността на интелекта си, която да съответства на модерността на сърцата им!

Относно ентусиазма, с който Мориц фон Егиди изрече тези енергични думи: „Възмутително е как човек греши срещу най-святото за човека, неговия стремеж към растеж и усъвършенстване, като действа сляпо, детински, грубо и демонстративно срещу всемогъществото-“

„Срещу закона за развитието се води борба“, би искало да се пожелае ясно *разбиране за това какво е наистина* плодотворно за бъдещето в смисъла на този закон за развитието .

ВЪРХУ ПРОБЛЕМА НА ЖУРНАЛИСТА И КРИТИКА

По повод смъртта на Емил Шиф на 23 януари 189 г.

Преди няколко дни ни отне смъртта една значима фигура от съвременен мащаб. Емил Шиф, който почина на 23 януари, не беше творчески художник или учен, не беше продуктивна личност. Той не обогати никоя област от интелектуалния живот с нови идеи. Всичко, което пишеше, беше просто репортаж; най-вече дори обикновена ежедневна журналистика. Той беше журналист. Но когато човек говори за Емил Шиф по този начин, трябва да си припомни думите на Гьоте: „Разгледайте „*Какво*“, но *още повече помислете „Как*“. Той действаше като жив протест срещу съвременната журналистика. Каква би била журналистиката, ако имаме много като него! Едно общоприето отношение на настоящето не може да отдели понятието за журналистика от това за повърхностност. Кой би отрекъл известна валидност на това мнение? Колко различен беше Емил Шиф! Всяка статия, която написа, излъчваше задълбоченост. Някои учени, пишещи по отдалечена тема, която лесно се овладява поради своята едностранчивост, биха могли да вземат тази или онази вестникарска статия от Шиф за модел.

Журналистът пише за деня. Който и да прави това, трябва

Да разбереш деня. Но денят, „днес“, е резултат от целия човешки културен труд. И в най-малкото ежедневно явление могат да излязат наяве неща, които могат да бъдат преценени само на най-широка основа на едно много общо образование. Представете си журналист, който иска да пише по достоен начин по повод смъртта на Хелмхолц, дю Боа-Реймон или Трайчке! Със сигурност е по-лесно да пишеш за мозъка на гризачи за висококвалифицирано списание.

Твърди се, че в наше време определена многостранност не може да се съчетае с цялостност. Богатството от знания, които трябва да притежаваме в различни области днес, ако искаме да бъдем „задълбочени“, се счита за несъвместимо с универсалното овладяване на интелектуалното съдържание на нашето време. Ако това беше вярно, тогава същото би било и схващането, че писателят на ежедневни писания трябва да бъде повърхностен. Емил Шири е живото доказателство за обратното. Какво го е накарало да направи това доказателство?

Човек трябва да събере само няколко факта, за да отговори на този въпрос. Емил Шиф е учил право от деветнадесетгодишна възраст; след това става журналист. На двадесет и деветата си година започва да учи висша математика и аналитична механика, а на тридесет и втората - медицина. На тридесет и седмата си година успява да напише докторска дисертация за Кабарис, един от най-многостранните мъже на миналия век. Приятелите на Шиф разказват, че в последните си дни Кабарис се е занимавал с английска и римска история и че Сервантес е бил видян до леглото на умирация. Следователно едва ли ще сгреша човек, ако каже, че под-

müdlіche е включил много в по-широката сфера на своите знания, които *не могат* да бъдат доказани с документи.

Със сигурност би било погрешно да се твърди, че Шиф се е стремял толкова усърдно да разшири знанията си във всяка посока, само за да стане перфектен журналист. За него всестранното образование е било лична потребност. Незнанието сякаш е смущавало ума му, насочен към универсалност. Но именно такива хора принадлежат на журналистиката. Нищо не е твърде добро за тази професия. И макар че трябва да се каже, че човек с такава жажда за знания би трябвало да се превърне в идеалния учен, не бива да се съжालява, че е станал журналист. Тъй като *голяма* част от нашия образован свят просто консумира ежедневна литература, ние се нуждаем от личности като Емил Шиф.

Само чрез герои като него е възможно да се премахнат много обсъжданите щети върху журналистиката . Човешкото познание образува самостоятелна цялост. Човек може в най-добрия случай да бъде специалист и да не разполага с общи познания. Тогава човек трябва да събере чисто фактическа информация за влиянието на Байрон върху немската литература; или да докладва за размножаването на мъхове въз основа на това, което е видял със собствените си очи. Но е невъзможно да докладваш за политически феномен или научно откритие на съвременниците си, ако не можеш, въз основа на всеобхватно образование, да го интегрираш в целия културен механизъм на настоящето. Нашите журналисти, в по-голямата си част, не могат да направят това. За съжаление, липсата на такава способност също твърде често се пренебрегва. Тези, които парадоксално съчетават суетната ерудиция с...

Да знаеш как да се държиш като парад. Журналистът може да бъде възможно най-едностранчив, дори най-невеж, стига да е „забавен“. Да, забавен! Човек трудно може да не се съгласи. Но всичко зависи за кого е забавно. За тези, които имат истинска нужда да участват в съвременния културен живот, или за тези, които искат да убиват времето с празни остроумия, времето, което им е останало от професионалните им задължения. Памфлетистът се цени по-високо днес от знаещия, проникателен репортер. Авторите на статии, които са взели няколко фрази от катехизиса на земеделците и знаят как да ги украсят с няколко стилистични завършека от повърхностно четене на Ницше, са на най-високо уважение . Едностранчивото, повърхностното и парадоксалното са в сферата на ежедневните писатели. Емил Шиф беше противоположността на всичко това. Той беше компетентен журналист. Той притежаваше съвестта, толкова важна за един репортер. И беше способен да изпълни това, което съвестта му предписваше, защото работеше неуморно, за да усъвършенства преценката си.

Може да се твърди, че никой не бива да пише за пиеса като журналист, публикуван в ежедневник, ако не познава поне основите на дарвинизма, и че никой не бива да пише за принц Бисмарк, ако не разбира същността на социологията. Емил Шиф отговаряше на тези строги условия. Той съчетаваше *прецизността* на учен с широкообхватните интереси на журналист, публикуващ във вестник. Простите баналности му бяха напълно чужди.

За продуктивните хора вероятно няма да е лесно да изпълняват журналистическата си професия толкова перфектно, колкото Шиф. Те ще бъдат твърде...

с култивирането на собствената си култура, за да усвоиш чуждата в такава обширна степен. Шиф е успявал да отразява другите и други неща по такъв уникален начин, защото собствената му култура никога не го е притеснявала.

Всички приказки за реформи в рамките на определени социални и културни условия са безполезни, ако човек не осъзнае , че такава реформа трябва да се основава на перфектен човешки подбор. Днес знаем, че човек не може да развива човек против естествените му наклонности. Всеки, който говори за образование и вярва, че съществуват общи принципи, според които човешката природа може да бъде оформена, не разбира нищо от съвременните научни постижения. Не можем да направим нищо повече от това да култивираме присъщите таланти в човек. И трябва да създадем условия, така че хората, които са особено подходящи за определена сфера на живота, да могат да заемат и тази сфера. Професионалната класа ще бъде най-добре обслужвана, когато естествените условия са благоприятни за привличане на онези хора, които по самата си природа са най-подходящи за нея.

За да се създадат такива условия обаче, е необходимо да има осъзнаване и оценяване на индивидите, които притежават такава пригодност. Изискванията, поставени към определени професии, се основават на това осъзнаване и оценяване. И тези изисквания съответстват точно на това, което се нарича търсене в областта на икономиката. Предлагането винаги ще се определя от това търсене. Ако читателите на нашите вестници поискат бърборки, Кър ще им се предложи ; ако те изискват всестранно развити, съвестни писатели, Шиф ще им се предложи.

Да му се противопоставим. Това е железен закон в интелектуалното развитие на човечеството. Затова не бива небрежно да подминаваме такива образцови, уникални личности като Емил Шири.

Всеки читател получава журналистите, които заслужава. Ему Шиф е бил предназначен за малцина избрани. Това едва ли е ласкателно за нашето време, защото този човек е бил по същество игнориран. В много кръгове статиите му са били посрещнати с малко повече разбиране, отколкото тези на който и да е обикновен писател с оскъдни познания по литературна история. Малко хора са признавали стойността му през живота му.

ПРОФЕСОР ШЕЛ

„*Католицизмът като такъв е принцип на прогреса; но всичко, което наистина и искрено възпрепятства духовния прогрес сред католическите народи, не е по същество католическо. То трябва да бъде безмилостно изследвано и борено с него, за да може католицизмът да разгърне истинската си същност безпрепятствено !*“ ... „Идеалът, който ръководи богословските изследвания, е убеждението, че трябва да се установи равенството между правилно схванато откровение и правилно интерпретирана реалност. Когато невярващите учени, водени от други идеали, преценяват различно, те свързват думите *Бог* и *християнство* със съвсем различна концепция от тази на богослова.“ ... Това е, което един идеалистично настроен немски богослов, професор Херман Шел от Вюрцбург, е написал преди няколко години. („The

„Католицизмът като принцип на прогреса“, Вюрцбург 1897. (Трудът наскоро излезе в своето 7-мо издание.) Преди няколко дни папата издаде немско изявление относно това дали споделя възгледа на този вюрцбургски професор за „истинския католицизъм“. Той постави писанията на Шел в Индекса на забранените книги. Това означава, че ученията на професора са еретични. Сега се твърди, че професор Шел се е представил. Ако това е вярно, тогава Шел просто е действал като истински и искрен католик. И за пореден път онези, които смятат известните думи на кардинал Раушер за единствен авторитетен принцип на католицизма, са се доказали като прави: „Църквата не познава прогрес“. Шел принадлежи към онези професори на католическата вяра, които не могат да избягат от силата на *научните* постижения. Те усещат силата на знанието, което човечеството придобива чрез свободната мисъл. Но не могат да избягат от религиозните си убеждения. Те се стремят да съгласуват вярата си с науката. Трябва многократно да им се подчертава, че цялата свободна наука се е развила от силата на човешкия ум; и че всъщност католицизмът никога не е допускал никакъв резултат от свободното изследване поради свои собствени вътрешни причини. Той винаги се е отдръпвал само дотолкова, доколкото е *било необходимо, пред силата на човешкия ум. Толерирал е до себе си това, което не е могъл да елиминира.* Няма нищо в католицизма, което би му позволило да съгласува собствените си доктрини с прогреса на човешкия ум. Добре е, че това се признава и от двете страни.

Истинският католик трябва да се противопостави на всичко , което човешкият ум генерира от себе си. А съвременният ум трябва да се противопостави на това, което Църквата учи, основавайки се на вярата си в откровението. Всеки опит за преодоляване на това разделение е изкривяване на фактите – не непременно субективно, но със сигурност обективно. И това изкривяване е вредно, защото пречи борбата между два мирогледа да се води честно. Когато професор Шел казва: „Защо би било нецърковно в наше време да се приведе напредналата, задълбочена и разширена философия на модерността в плодотворен съюз с концепцията за откровение?“, подобна позиция пречи на развитието, което съответства на действителните фактори. Тя създава междинна група между честните последователи на Църквата и честните ѝ противници, предотвратявайки сблъсък и отлагайки решението. *Тези, които изповядват свободна мисъл, предпочитат Папата пред професор Шел.* Където те казват „да“, Папата казва „не“. И това е хубаво нещо. И Папата има пълното право да го прави. Той е непогрешим във всичко, което провъзгласява *ex cathedra*. Следователно, всеки, който говори за католицизма, трябва да отговаря само пред Папата. Тъй като непогрешимостта се е превърнала в догма, това трябва да се признае. Разбира се, има наивни умове, които негодуват срещу вярващи като професор Шел, че се подчиняват. Бихме искали да ги попитаме: Не би ли било просто безсмислено неподчинението? Какво трябва да направи професор Шел? Трябва ли да продължи да твърди, че неговото учение е истинският католицизъм и че римският епископ грее? Но тогава професор Шел би трябвало да каже и:

Католицизмът по своята същност изключва прогреса. Следователно, той би трябвало да признае своята непоследователност. Или Шел остава католик, в който случай неговата доктрина е невярна – защото папата я е обявил за невярна и всеки, който иска да бъде католик, трябва да се придържа към тази декларация – или Шел не остава католик: тогава неговата доктрина *също е невярна*, защото католицизмът в този случай не познава прогрес. Още по-наивни умове биха могли да кажат: професор Шел би могъл да оспори догмата за непогрешимост и да каже, че той, а не папата, представлява истинския католицизъм . Но с цялото ми уважение: това би било най-лошото нещо, което можем да си представим. Защото, ако го е сметнал за необходимо, професор Шел *е трябвало да го направи отдавна*. Досега той е бил истински католик; тоест, защитник на догмата за непогрешимост. Ако сега влезе в конфликт с папата чрез собствените си учения, тогава може само – да се отрече.

Това е съдбата на всички, които се подчиняват на власт. Те са под нейното влияние. Ако искат да се освободят от нея, първо трябва да се освободят от собствените си убеждения.

ЗА СМЕЛОСТТА ДА ПРЕПОДАВАШ

Думите, произнесени преди няколко дни от новоизбрания ректор на Хайделбергския университет към студентите, когато те му представиха обичайното факелно шествие, заслужават да бъдат чути в най-широки кръгове . Чували сме го толкова често през последните седмици, че професорите са държавни служители и че правителствата

трябва да се отнасят с тях по съответния начин. Какво може един реакционер?

Може ли правителството да направи нещо с подобно искане? Всеки университетски професор, който поддържа гледна точка, противоречаща на реакционното мислене или дори на простото невежество на властимащите, може да бъде преследван като непокорен служител . Свободата на преподаване и учене, гарантирана на университетите, може просто да бъде премахната от това искане. Професор Паулсен наскоро посочи в „Пруски годишници“, че думата „професор“ произлиза от „profiteri“, което означава „да изповядвам публично“. Ректорът на Хайделбергския университет, професор Остхоф, е съгласен с него. Целият научен прогрес зависи от свободата на преподаване и учене. Само когато университетските професори могат публично да изповядват резултатите от своите изследвания, те могат да изпълняват професията си в най-истинския смисъл. Ако някой от тези резултати противоречи на интересите на държавата, тогава държавата трябва да се реформира според науката. Постиженията на интелектуалния живот трябва непрекъснато да съживяват социалните институции . Остхоф подчертава, че необходимият еквивалент на академичната свобода е академичната откровеност. Докъде може да доведе тази академична откровеност, ако учителят трябва да поглежда към властимащите с всяка дума? Като ярък слънчев лъч, речта на Остхоф озари нашата сфера на видимост, която иначе е помрачена от силите на тъмнината. В нея чуваме чувството: Трябва да се подчинявате на свободното изследване повече от държавните интереси! Трябва да пожелаем на другарите ректори от Хайделберг това чувство. Срещу откровеността на университетските професори, срещу духа на независимост на свободните изследователи, реакционните сили няма да могат да надделеят в дългосрочен план. Църквите също...

Светлините, запалени от интелектуалния прогрес, никога не могат да бъдат угасени. Най-вече се нуждаем от хора в интелектуалните професии, които изповядват свободата, защото я обичат. Нашите професори трябва да оставят на „държавниците“ да говорят за служения на ума и да служат на реакцията.

ВЪРХУ ЛИТЕРАТУРАТА ПО ЖЕНСКИЯ ВЪПРОС

Тези, които подкрепят човешкия прогрес и които чрез своя темперамент, а може би и чрез известна повишена преценка, стават възхвалители на радикално движение, имат по същество два типа опоненти. Първият тип се състои от онези, чиито чувства се придържат към традицията, защото вярват, че разпознават добротата в нея. Те виждат реформаторските идеи повече или по-малко като продукт на интелектуален или морален дефицит. Това са истински консервативните типове. Към тях се добавя втори тип опоненти: тези, които не са по своята същност враждебни към реформаторските идеи, но които никога не се уморяват да подчертават „противоположните трудности, присъщи на обстоятелствата“, когато възникне конкретен въпрос за прогреса. Те виждат своята роля като възпрепятстваща, дори и да не са враждебни към идеите на по-радикалните сами по себе си. За първия тип опоненти има само едно лекарство: времето. Човек не може да ги достигне директно с идеи. Те могат да бъдат спечелени за нещо ново само чрез...

че то постоянно им се демонстрира и по този начин чувствата им се адаптират към неговата сила.

Ситуацията изглежда различна за онези противници, чиито чувства симпатизират на новия подход и които не могат да преодолеят „определените трудности“. Те трябва преди всичко да *осъзнаят*, че по-голямата част от тези трудности се крие не толкова във властта на обстоятелствата, които хората не могат да контролират, колкото в собствените им предубеждения. Те не могат да си съставят преценка за човешкия прогрес, защото чрез въображенията си за това, което изглежда необходимо, непрекъснато създават всевъзможни трудности за себе си. Колко много от най-важните „житейски въпроси“ страдат от подобни въображаеми трудности! Не бихме ли могли например да бъдем много по-напреднали в реформата на средното образование, ако участващите кръгове не повдигаха постоянно всевъзможни аргументи за необходимостта от запазване на определени аспекти на настоящата образователна система? И колко от това, което се подчертава като необходимост, се основава единствено на въображението!

Няма съмнение, че така нареченият „женски въпрос“ е сред „въпросите“, които най-много страдат в наше време от подобни обструкционистки тенденции. Когато се обсъжда, човек може да наблюдава как се трупат най-високите планини от подобни въображаеми трудности. Яснотата относно истинската тежест на съществуващите днес индивидуални обстоятелства би могла да разсее много предразсъдъци за много кратко време. Човек би трябвало само да се вгледа внимателно, за да види как стоят нещата в действителност.

Ако списанието, чийто първи брой току-що беше публикуван, изпълни обещаващите си обещания и направи обещаващ старт, тогава ще има възможно най-благоприятен ефект, именно по отношение на изясняването на тези въпроси. Списанието има за цел да предостави на жените разкази за техните условия и обстоятелства на живот. „Неповлияно от никакви партийни течения и позиции, списанието е предназначено да предостави на жените независими, обективни и строго основани на факти доказателства – документи – за истинското състояние на живота; то е предназначено да покаже на жените пътищата, които трябва да поемат, за да защитят интересите си, тоест да изразят исканията, които са принудени да отправят, за да се утвърдят в борбата за оцеляване: исканията за икономическо , социално и политическо равенство.“

Неотложността на тези искания е най-добре илюстрирана от статистически доклад, цитиран от редакторите в предговора им: „Преброяването на професиите от 1890 г. разкри, че от 9-те милиона жени над 10-годишна възраст в Австрия, 61 *милиона* са самонаети .“ На всеки 100 работещи мъже има 79 самонаети жени в Австрия, 39 в Германия, 26 в Англия и 15 в Америка. Кой би могъл да отрече, че в сравнение с тези реални обстоятелства позицията, отредена на жените от обществото и държавата, изглежда не по-малко от подигравка? Социалните институции са здравословни само когато отразяват преобладаващите условия. Задачите, които тези реални условия поставят пред жените, изискват спешно реформа на тяхната обществена роля.

То принадлежи към неразбираемите сфери на интелектуалния живот.

В днешно време има проблеми, такива че дори научно настроените хора са враждебно настроени към исканията на жените. Какво се говори за природата на жените и какви заключения се правят от това срещу исканията на жените! Човек постоянно чува как жените уж са неспособни да участват в обществения живот. Такива приказки най-малко би трябвало да се очакват от хора с научно мислене. Как биха беснели те, ако физически експеримент бъде предотвратен, защото някой иска да обясни, въз основа на естеството на участващите сили, че резултатът е невъзможен! Те биха казали с право, че само опитът може да реши какво е възможно. И само по този начин човек, мислещ в съвременния смисъл, може да прецени женския въпрос. Ние не знаем абсолютно нищо за развитието на култура, в която жените участват до степента, до която им позволява напълно свободното развитие на техните способности. Единствено от нас зависи да създадем възможността за такова свободно развитие . И всеки, който мисли по този начин, може само да се съгласи с думите на *Бьорнстърне Бьорнсон* , които той пише в интересно писмо до госпожица *Фикерт*, отпечатано в първия брой на „Документи“: „Женският въпрос се ражда от сурова необходимост; неговите идеали крият нови надежди за човечеството. Все още сме изправени пред задачи, които – както постепенно ще стане очевидно – не могат да бъдат решени освен в духа, който е преди всичко духът на жената. Очакваме момента, в който чрез нея той ще стане доминиращ дух в нашите публични дебати. Но тогава нека тя също се подготви за това! Както в своите нрави, така и в характера си.“ Есе на австрийския учен по право *Антон Мен-*

Статията на тема „Новият Граждански процесуален кодекс и жените“ показва колко малко действащото законодателство отчита действителните обстоятелства, а дискусиата за социалното положение на младшите учителки дава картина на икономическите трудности, които една жена трябва да преодолее, когато навлиза в професионалния живот.

Само когато жените се радват на пълна свобода в развитието на своите способности, те могат да допринесат за културното дело на човечеството до степенята, до която природата им позволява. Следователно, светогледът, който най-добре отговаря на нуждите на жените, е този, който се стреми да насочи човешкото развитие към неограничената валидност на свободата. Индивидуалистичният анархизъм се стреми да реализира тази неограничена свобода . Само някой, който е напълно непознат с целите и духа на този светоглед, може да го свърже с онзи анархизъм, който вижда „пропагандата на действието“ като средство за постигане на свобода. Достатъчно е само да се заяви ясно какво иска индивидуалистичният анархизъм и веднага става очевидно , че той трябва да е най-големият враг на всяка пропаганда на действието. Дж. Х. Маккей и аз обсъдихме разликата между анархизма и тази пропаганда в брой 39 от предишния том на това списание.

Индивидуалистичният анархизъм възниква у всеки човек, който мисли в съответствие със съвременния възглед за природата – *и го прави последователно*. Този възглед за природата ни показва *развитието* на човечеството от по-нисши организми по чисто естествен начин. Това развитие не може да бъде завършено днес. То трябва да продължи. Точно както силите, довели до развитието на по-нисшите организми, са се намирали в

самите тях —

Ако силите, водещи до човешкото развитие, се крият в човечеството, тогава в самото човечество се крие потенциалът за по-нататъшно развитие. Всичко, което предприемаме, за да ограничим човечеството до предварително определен ред, възпрепятства това развитие. Всеки, който установява държавен или социален ред, може да го направи само въз основа на минали развития. Ако обаче някой установи специфичен ред на човешко съвместно съществуване, основан на тези минали развития, той ограничава бъдещето чрез миналото. Не можем да знаем какви семена на развитие все още се крият в човечеството, чакайки да бъдат подхранени. Следователно не можем да установим ред, в който човечеството да се развива. Човешките същества трябва да притежават пълна свобода да развиват всичко, което покълва в тях. Редът, от който се нуждаят, винаги ще възниква естествено от тази свобода. Ето защо списанието на индивидуалистичния анархизъм *„Свобода“*, публикувано в Америка и основано от един от най-изтъкнатите защитници на свободата, носи мотото: *Свободата не е дъщеря, а майка на реда.*

От същия начин на мислене, който даде началото на това списание, сега се роди есето *„Въпросът за брака: Дискусия между Виктор Ярос и Сара Е. Холмс“*. (Немският превод беше публикуван наскоро от А. Zack, Берлин.) Прочетете това есе, ако желаете наистина *безпристрастна* дискусия за „женския въпрос“. Много хора, едва чрез такъв текст, ще научат какво означава да си непредубеден. Те ще видят колко малък е кръгът, който са способни да пренебрегнат с индоктринираните си от държавата възгледи. Двама души говорят един с друг и отчасти един срещу друг.

За тези, за които свободата е истинска необходимост, които имат представа за свободата, срещу която баналните изказвания на „либералите“ за свободата са детински. Не ме молете да преразказвам съдържанието. Всеки, който иска да знае съдържанието, трябва да прочете текста, който е само 17 страници и съдържа повече от дебелият томове на интелектуално надарения, но предубеден Трайчке. Там човек диша чист, естествен интелектуален въздух и е щастлив да избяга, дори за четвърт час, от задушавашката атмосфера на литературата, която излъчва само миналото. Всеки, който, след като е бил поробен от нашите църковни, държавни и социални порядки, е запазил *едно нещо* — любовта към свободата — ще въздъхне с облекчение, когато последва аргументите, представени в този текст.

ХАЙНРИХ ФОН ТРАЙЧКЕ «ПОЛИТИКА»

Наскоро беше публикуван вторият том на „Политика“ на Трайчке. Един честен поддръжник на монархизма говори за формите на управление. Той разграничава три възможни форми на управление: теокрация, монархия и република. В теокрацията върховната държавна власт се основава на убеждението, че е назначена от божествени сили и управлява от тяхно име. Бунтът срещу нея е едновременно грях срещу божествения световен ред. Тази форма на управление, срещана сред източните народи, няма място в миогледа на западните народи. Републиката е изградена върху народната власт. Независимо дали е аристокрация или демокрация:

Върховната власт е в ръцете на народа. Управляващите сили само са прехвърлили тази власт от народа. Следователно тя може да им бъде отнета по всяко време. В монархията семейството на владетеля не придобива власт чрез прехвърляне от народа. И така, откъде идва тя? Трайчке отговаря на този въпрос, като казва, че тя е придобита чрез историческо развитие. Тя е дошла в тяхно владение и от този факт сред народа постепенно се е развило чувството, че властта трябва да принадлежи на това семейство. Народът е свикнал, от поколение на поколение, да предоставя на това семейство правото да управлява. Това твърдение от съзнанието на поддръжник и ентусиазиран защитник на монархията е значимо. Трайчке е израснал от епохата, в която историческото развитие е било почитано като вид божествена същност. Тази епоха е смятала, че това, което се е развило в хода на историята, има право да се запази; и индивидът е безсилен срещу това развитие. Епохата на Просвещението, която е признавала за легитимно само това, което може да се противопостави на индивидуалния разум, е последвана в нашия век от този исторически начин на мислене. В това, което се е развило органично с течение на времето, се е виждало нещо по-висше от това, което индивидът би могъл сам да разпознае като правилно. Но аргументът на Трайчке ясно показва, че само онези съвременни хора , които признават силата на историческото развитие, могат да бъдат монархисти . Ако Трайчке не беше привърженик на историческия мироглед , той не би могъл да бъде монархист. Човек може да си представи как би се усмихнал Трайчке на някого, който му е казал горното твърдение.

възразил на това . Защото Трайчке беше фанатик на историцизма и можеше да гледа само на всеки, който не беше толкова тесногърд. За науката за политиката обаче е важно, че Трайчке демонстрира с цялата проницателност, която беше характерна за него: на Запад историческото мислене е предпоставка за научно обосноваване на монархическия принцип. Необходимото заключение, което следва от неговата гледна точка, е, че тези, които не мислят исторически на Запад, не могат да бъдат поддръжници на монархизма.

КОЛЕГИУМ ЛОГИКУМ

В заседанието на Пруската камара на представителите на 13 март 1899 г. представителят Вирхов заявява, че като изпитващ е наблюдавал значителен спад в общото образование на нашите ученици в средните училища. Той особено се оплаква от липсата на умения за логическо мислене, които са абсолютно необходими за правилното провеждане на академичните изследвания. Преди например студентите по медицина са били задължени да посещават курс по логика в началото на специализираното си обучение. Днес това вече не се счита за необходимо. Смята се, че здравето мислене не изисква познаване на логическите правила. Мнозина ги смятат за остарели. И именно в този дух министърът на църковните и образователните въпроси отговаря на представител Вирхов. Той казва, че по време на неговите студентски години логиката все още е била задължителен курс и си спомня как този „колегиум логикум“ е бил осмиван.

беше. Въпреки цялата логика, която се представяше там, учениците вече знаеха от уроците си по немски в гимназията; а и начинът, по който се преподаваше, беше особен. Какво пишеше в стандартните учебници?, отбеляза министърът. И цитира добре познатото заключение: „„Всички критяни са лъжци“, казва критянин ; но ако критянин каже това, тогава самото това трябва да е лъжа; следователно не всички критяни са лъжци.“ В съзнанието на министъра се въртяха думите на Мефистофел от „Фауст“ на Гьоте: „Затова ви съветвам първо да посетите Collegium Logicum. Там умът ви ще бъде добре обучен, обут в испански ботуши, за да може отсега нататък да се промъква по-съзнателно по пътя на мисълта. Това, което иначе постигате наведнъж, като свободното ядене и пиене, е необходимо за един, два, три.“ Но има и друга поговорка на Гьоте, която изглежда е била по-малко позната на министъра: „Вашите добри намерения, в нечий други вени, веднага ще ви скарат.“ Ако някой има опита, че обушар прави лоши ботуши, едва ли ще гласува за премахването на ботушите и за ходене бос. Това би било нелогично. Но какво различно прави министърът с логиката? Абсолютно същото като някой, който ходи бос, защото веднъж е срещнал лош обушар. Не е ли той, с такава нелогичност, точно демонстрирал необходимостта от логическо обучение?

Просто погледнете съвременната научна литература. Липсата на логическа подготовка е шокиращо очевидна . Всъщност, може да се стигне и по-далеч. Поразително е как изследователи, които са магистри в своите специализирани области, често не са компетентни във всички останали области.

В много случаи те представят теории и резултати от своите изследвания, които причиняват физически дискомфорт на логически обучен мислител. Целият ни интелектуален живот страда в резултат на това. Истинско мъченичество често се понася от всеки , който следи научната литература в която и да е област . Те трябва да четат дебели книги, защото трябва да знаят действителните резултати, които те съдържат. Но често им се налага да извличат няколко откъса от купчина безполезна теории, които са нелогично структурирани.

Министърът на образованието твърди, че ако цялото образование е логично, тогава логическото мислене ще бъде постигнато дори без специален колеж по логика. Подобно твърдение е равносилно на твърдението, че човек може да стане музикант само чрез музикално чувство, без първо да е изучавал музикална теория. Мисленето е изкуство и, както всяко друго изкуство, изисква техника. Ако тази техника се преподава по остарял начин в по-стари логически системи, тогава тези системи трябва да бъдат подобрени. Всеки, който е следил дори бегло интелектуалното развитие, знае, че през последните години е постигнат изключителен напредък в логиката. Много би могло да се постигне, ако най-новите открития в тази област бъдат предоставени на общото образование.

Съществува спешна необходимост всеки , който се занимава с който и да е клон на науката, да го прави въз основа на общо образование. Всяко индивидуално знание попада в правилната светлина само когато се разглежда във връзка с общите цели на цялото знание. Това е възможно само за някой, който е придобил общо образование. А това може да се постигне само ако, като основа на всяко специализирано знание—

Академичното обучение предлага богатство от философски знания. Такива знания се предоставят от логиката, психологията и някои общи клонове на философията . Без да е посветен в тези дисциплини, някой може да е способен да прилага методите на която и да е специализирана наука, но не може да разбере целите на интелектуалното начинание . Той не може да ни предаде знанията си по такъв начин, че да ги видим в контекста на цялостното развитие на културата.

Би било тъжно, ако тези, които заемат ръководни позиции в образователните власти, не разбират тези прости истини. Никой не бива да преподава в гимназия или друга висша учебна институция, ако не разбира значението на областта на знанието, която преподава, за цялостния човешки интелектуален живот. Учителят по история, например, трябва да разбира връзката между историческите знания и математическите и научните знания в човешката психика. За тази цел той първо трябва да разбира логическите методи, използвани от всички науки, и второ, трябва да разбира психологията, за да може правилно да свърже своята специфична дисциплина с цялостното развитие на човешката психика.

Тези неща са по-важни от пълноценното образование в специализирана наука. Празниците в отделните клонове на знанието могат да бъдат запълнени, когато е необходимо. Това не е така с общата основа на цялото научно образование . Ако учителят по история не разполага с подробностите за Тридесетгодишната война на разположение, когато е необходимо, той може да седне и да ги научи. Но общото образование трябва да проникне в цялото му същество –

Спешно. Той не може да го навакса по-късно, ако не го е придобил в подходящия момент.

Вирхов засегна важен въпрос . Този въпрос няма абсолютно нищо общо с това каква гледна точка заема човек по въпроса за средното образование. Човек може да е на мнение, че структурата на нашите средни училища е остаряла. Общото образование има изобилие от източници в съвременния културен живот. Днес, за да се придобие такова образование , със сигурност не е нужно човек да се мъчи осем или девет години, изучавайки гръцки и латински . Но всички средни училища трябва да бъдат структурирани по такъв начин, че да предлагат общо образование. А специализираните обучения в университетите и други висши учебни заведения трябва да бъдат изградени върху обща философска основа .

ДЕЙСТВИЕТО НА ГУТЕНБЕРГ КАТО СПЕЦИАЛЕН ПОСТЪП В КУЛТУРНОТО РАЗВИТИЕ

Човек трябва да се върне към основаването на християнството, ако иска да намери толкова важен момент в историята на човешкото развитие, колкото е преходът между XV и XVI век. С всичките си мисли и чувства сме неизмеримо по-близо до всичко, което се е случило през последните четири века, отколкото до това, което се е случило преди това. Чувстваме, че нашият собствен културен живот образува едно цяло със събитията на тази епоха.

и че всичко, което го предхожда, се явява като нещо завършено.

на Гутенберг стои като велик крайъгълен камък, отделящ тази завършена глава от културната епоха, която продължава да резонира и днес. Ако се вгледаме повнимателно, Гутенберг ни се струва като сътрудник във всичко, което се е случило през последните векове. Нашият материален и интелектуален живот напълно потвърждава изразеното от Вимфелинг скоро след Гутенберг: „Ние, германците, не можем да се гордеем толкова с никое изобретение или интелектуално постижение, колкото с печатарството. Какъв различен вид живот се раздвижва във всички класи на обществото и кой не би си спомнил с благодарност първите основатели и популяризатори на това изкуство?“ Може да се каже също, че никое изкуство не е навлязло в историята в такъв точен момент като печатарството. Сякаш в средата на петнадесети век целият свят е чакал делото на Гутенберг. Трансформация в социалния живот, във възприятията и чувствата на хората, е назрявала отдавна. Немският мистицизъм, който се е появил през тринадесети, четиринадесети и пети век, е възвестил новата ера. Мистиците са се стремили да се освободят от идеите, предадени на човечеството от древни традиции, идеи, в които може да се вярва само въз основа на свидетелствата на авторитети. Те се стремяха да намерят източника на целия духовен живот в собствените си души. Обзе ги копнеж за освобождение на личността и индивидуалността. Хората искаха сами да изследват мислите, които се очакваше да следват в своите културни начинания. От този копнеж произтичаше нуждата от нов начин за придобиване на човешко знание.

Зрялата възраст е възрастта на разума. Тези, които са готови безусловно да се подчинят на властта, нямат друг избор, освен да отидат и да им бъдат предадени устно възгледите на тази власт. Тези, които желаят да търсят истина и знание за себе си, основани на собственото си мислене, се нуждаят от книгата, която ги прави независими от властта. Гутенберг е поставил книгата в ръцете на хората във време, когато те са имали най-пламенна нужда от нея. Лутер е превел Библията на родния език на германците. Гутенберг е проправил пътя за разпространението на тази сега разбираема Библия по целия свят. Реформацията е немислима без предшестващото я изобретяване на печатарството.

Начинът, по който интелектуалните съкровища, достъпни за всички чрез изкуството на печатарството, първоначално са оказали влияние, ясно показва огромното значение на това изкуство. Преди изобретяването му, познаването на природните закони е било загадка за малцина. Огромните маси от хора са разчитали на най-лошите суеверия, за да обяснят природните явления, които са се разгръщали пред очите им всеки час. Книгата е давала възможност на тези маси да формират идеи за естествения ход на това, което постоянно се е случвало пред очите и ушите им. Но масите, които векове наред са разчитали единствено на сляпа вяра в авторитетите, са били зле подготвени да развият истински информирани разбирания. Книгите са предавали концепции, за които никога преди не са чували. Затова хората са вярвали, че в тези концепции трябва да има нещо повече от простите, ясни букви на това ново изкуство. Именно чрез такава вяра

Почвата беше павирана за всякакви „тайни науки “ и изкуства, за шарлатани, които твърдяха, че притежават специални висши знания, и на които хората охотно вярваха, позволявайки си да бъдат измамени от тях, защото само бавно можеха да свикнат да формират своя собствена независима преценка.

можем да наблюдаваме вековната неспособност за просто обяснение на природните явления в дълбокомислещите книги на такъв изтъкнат ум като *Якоб Бьоме (1515-1624)* . *Този прост човек е наистина велик в представянето си на всички неща, които човек може да придобие чрез самоанализ.* Той обаче става изключително фантастичен, когато се опитва да обясни физически или други природни явления.

Подобни явления демонстрират значителната роля, която Гутенберг е изиграл за разширяване на хоризонтите на западното човечество. Именно чрез изкуството на печатането разбирането за природата става достъпно за по-голямата част от човечеството.

Чрез това завладяване на естественото познание, интелектуалният живот на модерната епоха придобива съвсем различен характер . Точно както е бил откъснат от света и враждебен към природата монашеският живот през Средновековието, така и цялата образователна система преди XV и XVI век е била фундаментално откъсната от света. Какво би могло да бъде предмет на такова образование? Нищо друго освен това, което човечеството е извлякло от себе си. Хората не са били обучавани от природни явления; те са усъвършенствали само логическите оръжия на разума. Схоластиката е резултат от такава отчуждена образователна система. Може уверено да се твърди, че схоластиката е могла да остане влиятелна само докато...

Животът беше различен, когато имаше само писмени книги, недостъпни за повечето . Образователният път, който човек трябваше да поеме, за да получи достъп до тези книги, беше такъв, че насочваше целия човешки ум в посока, възприемчива към схоластиката. Печатът направи възможно привличането на изцяло нови сили за участие в интелектуалната култура. Хора , които не бяха принудени да поемат по определен път, можеха да допринесат за развитието на образованието. Това промени и цялата природа на образованието. Вместо просто да се занимава с откъсната схоластика, вниманието беше насочено към опита, към реалния живот. Гутенберг може да се счита и за мълчалив участник във всички постижения, свързани с имената на *Коперник, Кеплер, Галилей и Бакхус* . За влиятелната книга на Коперник, която показва нови пътища към астрономията, и откритията на Кеплер за движението на небесните тела: те биха могли да станат истински плодотворни за света само ако срещнат поколение, което търси приятелско към света, а не чуждо на света образование.

Гутенберг е дал възможност на великите пионери на науката и изкуството в съвременната епоха да говорят пред широка аудитория. Разцветът на научния мироглед зависи от участието на колкото се може повече хора в образованието. Докато истината се е търсела единствено в човешкия ум, е било достатъчно малцина да се посветят на това търсене и да споделят своите открития с другите. Но тъй като истината сега се търси в неизмеримо многобройните факти на външния свят, е необходимо кръгът от тези, които я търсят, да бъде възможно най-голям.

по-големи са тези, които са заинтересовани от обогатяване на образованието.

Но не ставаше дума само за интелектуална култура; социалният и икономическият живот също с нетърпение очакваха нови средства за разпространение на човешката мисъл, установени факти и опит през петнадесети век. Растежът и развиващата се независимост на търговската класа поставяха по-високи изисквания към личната компетентност на индивида, отколкото в предишни времена. Преди това дейностите на индивида бяха строго определени от общността, към която принадлежаха, от социалния организъм, в който бяха интегрирани, и действаха в много тесни граници. През петнадесети век всички тези неща се разшириха. Индивидът се освободи от асоциациите, които преди това са предписвали целите му. Животът като цяло стана по-сложен. Установените гилдии се разхлабиха. Индивидът трябваше да проправи свой собствен път през живота. Гилдията вече не беше определящият фактор за това какво трябваше да се направи, а по-скоро индивидуалната личност. Търговецът вече можеше да се обърне само към личната компетентност на своите чиновници и управители. Семейните съображения и социалната класа, които преди това са определяли кой заема определена позиция, сега изчезнаха напълно. Това породило необходимостта от по-широка глобална перспектива сред индивидите. Хората трябваше да се ориентират към случващото се в света. За пореден път изобретението на Гутенберг направи това възможно. Печатното слово замени примитивните средства за комуникация за световните дела, които бяха единствената област на Средновековието.

Съобщение. Първият „вестник“ се появява през 1000 г. Той вече съдържа новини за Бразилия.

Печатната комуникация направи възможно това, което наричаме *обществено мнение*. Цялото човечество беше, така да се каже, призвано да участва във великото обсъждане, което ръководи хода на световните събития. В памфлети, трактати и брошури индивидът се обръщаше към колектива. Седемнадесети век оформи вестникарската индустрия и заедно с нея влиянието на народния дух. Наред с кабинетите и отделните държавници, народът излизаше на световната сцена и казваше думата си, когато ставаше въпрос за важни политически и културни въпроси. И отделните държавници се оказаха принудени да се придържат към общественото мнение, ако искаха да бъдат ефективни. Виждаме, че държавниците разпространяват мотивите за действията си чрез пресата, за да не бъдат безсилни; виждаме как уважението към общественото мнение сред водещите фигури нараства все повече. Офицерите на Валенщайн изпращаха доклади за военните си подвизи до мюнхенските вестници; австрийското правителство се оплакваше на бранденбургското правителство, че берлинските вестници имат антиавстрийски пристрастия. Благодарение на изкуството на печатарството духът на народа постепенно трябваше да бъде взет предвид като напълно легитимен елемент в световния механизъм.

В никакъв случай не е преувеличено да се смята, че епохата на Просвещението е била значително повлияна от печатарската машина. В работилницата на Гутенберг в Майнц е положена основата на начина на мислене, на който философът Кант е дал монументален израз с думите: „Имай смелостта да се довериш на собствения си разум –“

служат. „Затова разумът трябваше постепенно да бъде култивиран до такава смелост. Той можеше да го направи само ако постоянно знаеше как да придобива знания за това, което се случва в света. И който иска да се възползва от използването на собствения си разум, трябва също да може да очаква, че мнението му ще бъде чуто. Осемнадесети век беше позволен и можеше да бъде просветен, защото седемнадесети разви обществено мнение и установи неговата ценност.“

Значението на общественото мнение е нещо, което властимащите са научили, както и онези, които са искали да допринесат за развитието на интелектуалния живот. Можем да проследим как властта и образованието са се преплели с печатарското изкуство, защото успехът им е зависел от това. Печатното изкуство е намирало най-добрите си почви за размножаване близо до образователни институции, а учените са възприели новото изкуство, дори самите те са станали печатари, за да получат признание за работата си. Папските легати вече са изпращали не само свои седмични доклади до Рим, но и вестниците, в които е бил изразяван гласът на народа.

Дълбоко символично значение има фактът, че изкуството на печата е било посрещнато с подобно недоверие, както самото знание и разбиране. И е показателно, че другарят на Гутенберг, Фуст, или Фауст, е бил свързан с най-интересната от културна и историческа гледна точка легенда на съвремието. Тъй като човечеството е завладяло знанието и разбирането, то е отпаднало от Бога. Това е значението на Падението на човека. Само намесата на дявола е могла да ограничи жаждата на човечеството за знания.

да се припише на виждането. А „черната магия“, великият съюзник на жаждата за знания, е била изобразявана като не по-малко от дело на ада. За Фауст се е казвало: „След това той отказа да бъде наричан теолог , стана светски човек и се нарече доктор по медицина.“ Фактът, че подобна митологизация е възникнала около науката и изкуството на печатането, показва тяхното дълбоко вътрешно родство.

С разпространението на печатарството виждаме как поезията, всъщност цялата литература, става по-достъпна за хората. Научният дух, който интелектуалният живот преди това е притежавал, отстъпва място на съвсем нов дух. Безгрижният анекдот, игривата шега навлизат в сферата на разказването на истории. Хората знаят, че сега могат да говорят с обикновените хора и затова се стремят да им предложат неща, които резонират със собствените им чувства, чувства и въображение. И от самите хора , сега участващи в интелектуалния живот, в него се разкриват нови сили. Не бива да се подценява колко много печатарството е допринесло за това фигури като Ханс Сакс да се издигнат до толкова значителни висоти на творческата си дейност. Колко много никога нямаше да се появи пред очите му, ако не беше възможно благодарение на печатарството?

Гутенберг създава моста между два свята, предопределени да си взаимодействат, светове, които могат да доведат до процъфтяващо развитие на човечеството само чрез постоянно взаимно влияние. *Фихте* , в своите „Обръщения към германската нация“, описва като сериозна вреда за културата, когато една академична класа стане зависима от самостоятелна.

Една култура не може да оцелее, ако не я разбира и не ѝ се доставя непрекъснато нов, свеж тласък. Такава преценка, в най-пълния смисъл на думата, може да се направи само за културата на Средновековието. Последните четири века, чрез появата на книгопечатането, доведоха до пълна и постоянна трансформация. Участието на народа в неговия труд също оказа най-благоприятен ефект върху учените. Последните бяха загубили всякаква връзка с другите класи. Това може да се види най-добре в първите книги по естествена история, които бяха предадени на народа. Те бяха изцяло преплетени с всякакви чудотворни разкази. Смятало се е, че народът не е готов за истински природни истини. И това мнение скоро се промени. Напротив, хората бяха подтикнати да изяснят собствените си мисли, да им придадат по-добра форма, защото искаха да бъдат разбрани. Необходимостта от съобщаване на знания по този начин доведе до изясняване на самото знание. Хората започнаха да размишляват върху изкуството как най-добре да разпространяват образованието до възможно най-широка аудитория. Великите педагогически идеи на *Коменски* за задачите на народното образование предполагат необходимостта от оживен обмен между търсещите знания хора и носителите на целия интелектуален живот.

По този начин можем да проследим влиянието на деянието на Гутенберг в целия съвременен живот. Докато други интелектуални герои създаваха съдържанието на този живот, той осигуряваше средствата, за да доведе това съдържание до пълния му израз и ефект. Ето защо се чувстваме толкова у дома си във всичко, което са създали последните четири века; и ето защо всичко, което сме научили, ни се струва толкова чуждо.

Можем да научим за историята на времената преди изобретяването на печатарството. Начинът, по който хората мислят, зависи повече, отколкото се предполага, от това как се отнасят и взаимодействат със своите събратя. Точно както самият език, който изгражда мост между хората, е създател на култура, така е и печатното слово, това мощно средство за комуникация, този назначен представител на говоримото слово, съ-създател на съвременната култура. Човешките същества възприемат това печатно слово в епохата, когато започват да ценят най-много своята индивидуалност и лични постижения. Като подчертават индивидуалността, те се отвърщат от старите асоциации, в които пространството е станало твърде ограничаващо. Печатът им предоставя ново средство да търсят нова форма на асоциация, такава, която да съответства на разширените им хоризонти, на мястото на старите, ограничени . Колкото по-индивидуализирано става човечеството, толкова повече се нуждае от средство, отделено от непосредствената му личност, за да се свърже отново с цялото. Така изкуството на печатарството се оказва обединяващата връзка в онзи момент от историята, когато животът поставя императива както върху индивида, така и върху нацията да се разделят, за да се подготвят за голямата борба за съществуване.

От изобретяването на печатарството, то се е доказало като естествен съюзник на човешкия прогрес. Там, където прогресът достигне определено ниво, печатарството го допълва; където прогресът среща препятствия, изкуството на печатарството също страда. Ясен и показателен пример е...

Благотворното влияние, произтичащо от холандските Братя на общия живот, е забележително. Основани от *Герхард Гроте* (1340-1384) от Девентер, Братята се посвещават на превръщането на образованието от научен монопол в източник на обществено благосъстояние. Това сдружение се занимава със значителни образователни дейности и създаването на множество училища може да се отдаде на тяхната работа. Появата на печатарството донася ново измерение в културната работа на Братята на общия живот. Това им позволява да осигурят възможно най-широко разпространение на висококачествени учебници. Те самите се заемат с печатането на тези книги, като по този начин стават популяризатори на това ново изкуство в Холандия и в цяла северозападна Германия. Макар че това демонстрира взаимосвързаността на прогреса и печатарството, последвалият упадък на това изкуство, след първоначален период на голям разцвет и бързо разпространение през шестнадесети и седемнадесети век, е не по-малко показателен за тази връзка. Селската война, катастрофалните религиозни конфликти с кървавите, опустошителни последици, Тридесетгодишната война, нанасят серия от тежки удари върху културата, достигнала чудесен връх в началото на модерната епоха. И печатарското изкуство сега участва в упадъка на интелектуалната и материалната култура, точно както преди е участвало в нейния разцвет.

Взаимодействието между ниското ниво на обществено образование и печатарската индустрия също е безспорно, както се вижда от трудностите, пред които са се сблъскали те в Испания. Това се дължи на църковната цензура и патернализма на хората.

Духовенството е било по-влиятелно тук през XIV и XV век, отколкото в Централна Европа. Следователно, изкуството на печатарството се е разпространявало бавно; и дори малкото, което е постигнало тук, може да се отдаде на влиянието на научно настроени личности. И тъй като това изкуство по този начин не е намерило истинска опора в Испания, впоследствие става възможно подчиняването на интелектуалния живот от йезуитите и Инквизицията да намери особен дом тук. Най-поразителният пример е Турция, където е очевидно, че само онези, които са и покровители на изкуството на Гутенберг, могат да играят роля в съвременния културен живот. Турците се оказват пълни врагове на това изкуство чак до XVIII век. Султан Баязид заплашва печатарството със смъртно наказание през 1483 г., а синът му подновява забраната. Тази нация плаща цената за подобни антикултурни мерки, като губи всякакво значение в интелектуалния живот на Европа. Интересно е да се проследи връзката между интелектуалния живот и изкуството на печатарството в Унгария. Крал Матияш Корвин царува там през втората половина на XV век. Той е имал дълбок интерес към науките и изкуствата. Следователно, от 1473 г. нататък, печатарското изкуство се развива активно в унгарската столица. По този начин в тази страна, която поради географското си местоположение е изправена пред значителни предизвикателства в културно отношение, процъфтява оживен интелектуален живот.

Човешките същества са същества, които могат да постигнат истински целенасочени действия в бъдещето само чрез разбиране на миналото. Историята е техен велик учител. Сега сравнете колко по-точно, колко интимно

Познаваме последните четири века като по-ранни времена, когато печатарството все още не е било постоянен спътник на цялата култура. В последния случай твърде често разчитаме само на догадки и смели хипотези, защото историческите записи ни подвеждат в големи области. Следователно изкуството на печатарството е не само усърден принос към цялата култура, но е и най-добрият, най-верният пазител на съкровищата на миналото, от които човечеството толкова отчаяно се нуждае за бъдещето.

През деветнадесети век, ерата на научните открития и технологиите, изкуството на книгопечатането , със своите постижения, не изостава от други културни фактори . Със значителния си технологичен напредък, то може достойно да се изправи редом с другите постижения на нашето време. И ако днес гледаме към настъпващия век с оптимизъм и радост от бъдещето на човешкото развитие, ние дължим това чувство до голяма степен на гения на Йоханес Гутенберг.

ИЗРАБОТКА НА ГРАФИИ

*За да отпразнуваме петстотния рожден ден
техният създател*

Няма съмнение , че физиономията на интелектуалния живот, в който съществува съвременният човек, е творение на последните четири века. Всеки, който погледне назад към историята, ще усети тласък в културата в началото на XV и XVI век.

Култура, която има малко равни в развитието на човечеството. Каквото и да казват училищните конференции в полза на изучаването на древните, всеки безпристрастен човек днес чувства колко неизмеримо по-близо е до него всичко, което интелектуалното развитие е създало след този повратен момент в историята, отколкото всичко, което е било преди това. Те усещат взаимосвързаността на това интелектуално развитие и това, което го е предшествовало, им се струва като по-чужд, самостоятелен свят. Тази култура от последните няколко века притежава, в сравнение с предшествениците си, нещо от увереността на победителя, от победоносната сила, от сигурността за бъдещето. Не е нужно да се присъединяваме към обичайните осъдителни на средновековния интелектуален живот, за да признаем това. Човек може да запази отворен ум по отношение на висотите на мисълта, до които например се е издигнал един Тома Аквински. Но притежаваше ли тази мисъл победоносната сила, присъща на съвременната култура? Именно Тома Аквински трябваше да капитулира пред най-сляпото суеверие. Годишната на смъртта му е и годината на първото официално изгаряне на вещици. Църквата дълго се е съпротивлявала на подобни вярвания; нейната наука не е имала силата да ги преодолее. Преди шестнадесети век наистина е имало естествени учени, които са използвали методи и са провеждали експерименти в духа на нашите собствени. Достатъчно е само да си спомним блестящия Роджър *Бейкън*. Как хората са възприемали резултатите от неговите физически експерименти? Като продукт на магия. Едва от шестнадесети век вярата в естествеността на природните процеси завладява света. Едва оттогава тя е почувствала силата в себе си да триумфира.

Вековете, предхождащи XVI век, подготвят почвата за това вярване. Немският мистицизъм на фигури като *Таулер* и *Майстер Екхарт* се стреми да гарантира, че истината не се дължи на свръхестествено откровение, а по-скоро произтича естествено от човешката душа. И веднага щом се утвърждава убеждението, че откровението трябва да се търси в самото човечество, неизбежно възниква нуждата на индивида активно да участва в културното развитие.

По този начин бяха положени основите за нов начин за съобщаване на открити истини. Човек трябваше сам да се справи с проблемите, за които преди това е търсил съвет от особено надарени личности. Прякото влияние на такива хора губеше своята сила. Човек вече не искаше просто да слуша пасивно; искаше да мисли самостоятелно. Необходим беше вид комуникация, която е откъсната от непосредственото присъствие на индивида.

Не може да се отрече фактът, че историците на интелектуалния живот имат малко какво да кажат за вековете на Средновековието. Случилото се през това време е било до голяма степен въпрос на лично съгласие. Интелектуалният живот придобива богатство само когато броят на участващите в него стане голям.

Йоханес Гутенберг призовава човечеството да участва по подобни начини. Той дарява на света това, което преди това е било притежание на малцина. Той заменя изкуствения подбор на интелектуални лидери с естествен такъв. Въпрос на случайност е било сред малцината, участвали в интелектуалния живот през Средновековието, един от избраните да се окаже такъв.

Нещата се промениха, когато изкуството беше изобретено, за да разпространява образованието до най-широки кръгове. Как иначе евтините книги биха могли да подбират от масите онези, предназначени да популяризират културата, освен чрез изкуствения процес на подбор от Средновековието!

И подобно разпространение на културата е било една от най-големите исторически необходимости, които можем да си представим през шестнадесети век. Арената, в която се разгръщат човешките съдби, се разширява значително. Светът, в който човечеството трябва да развива своята дейност, става все по-обширен чрез откритията и свързаното с тях разширяване на всички търговски пътища. Огромна човешка сила, която дотогава е била скрита, трябва да бъде впрегната, за да допринесе за хода на световните дела. Тази сила е била обвързана в хората, в отделните личности. Индивидът трябва да се намеси по-силно в хода на развитието. За тази цел неговият хоризонт трябва да се разшири. Изкуството на печатарството отприщва безброй сили, които са обвързани в личностите.

Други открития и изобретения поставиха човечеството пред по-големи предизвикателства от тези, с които се беше сблъсквало преди това. Изкуството на печатането даде на човечеството средствата да реши тези предизвикателства.

Дълбоко символично е, че новото изкуство не се е появило в средите на научното образование. До него е стигнал човек с практически опит. Личност, откъсната от социалната си класа, от семейството си. Йоханес Гутенберг е израснал извън обстоятелствата на средата си като самотен човек, изцяло сам. Той не е работил в рамките на традиция, както...

Представители на учената класа. Той е от типа съвременен човек, който иска да постигне това, от което се нуждае, не чрез наследените притежания на асоциация, от която е израснал, а по-скоро който иска да основава каузата си на себе си, на собствената си компетентност.

Не традиционните сили, произлезли от средновековната култура, са успели да създадат новото изкуство, а по-скоро съвременният човек, самостоятелният индивид, който е резултат от социалните условия, трансформирани в началото на XV и XVI век.

Какъв е фундаменталният смисъл на всички спорове за родното място на печатарството? Родното място на Гутенберг е съвременният свят на културата. Той е трябвало да преодолее всички претенции за произход, за да се превърне в истински модерен човек, за да създаде международното печатарско изкуство за човечеството . Откакто *фон дер Линде* създава монументалното си произведение върху печатарското изкуство, всички спорове относно други приноси към изобретението са разрешени. И това резонира с нашето схващане, че един безкорен, типично модерен индивид е оформил модерната епоха.

Честванията на Гутенберг ставаха все по-бляскави с всеки изминал век. Нищо не можеше да бъде по-естествено, защото човечеството все повече осъзнава какво дължи на Гутенберг. Всеки ден носи плод на нещо ново, което той е направил възможно.

Д-р Хайнрих Майснер и д-р Йоханес Лутер са създали изключително ценно произведение в чест на петстотната годишнина от рождението на Йохан Гутенберг („Изобретяването на печата“). Процесите и идеите са представени по увлекателен и забележително ясен начин.

Книгата описва практиките на античността и Средновековието, които могат да се разглеждат като своеобразна подготовка на човечеството за изкуството на Гутенберг . Културата на дървопечата, непосредственият предшественик на типографията, е описана с особени подробности. От това описание може да се види как нуждата от печатарство е възникнала от стремежа на масите към учене и образование. Тези, които разпознават характера на интелектуалния живот през последните четири века като антиклерикален, ще бъдат доволни, че авторите не надценяват влиянието на Църквата върху разпространението на изкуството на Гутенберг. Църквата просто се е отдръпнала пред новото образование, което се е изправило пред нея под формата на шрифт, и е била достатъчно мъдра, за да се съобрази с културен фактор, чието действие не е могла да спре. В нейния дух би било по-удобно да продължи политиката, която е намерила толкова ясен израз на Събора в Тулуза в забраната на миряните да четат и притежават Библията.

на Гутенберг са ясно характеризирани, а разпространението на книгопечатането през първите десетилетия е описано живо. Авторите са демонстрирали забележително умение в групирането на фактическия материал, който не винаги е лесен за боравене. Фактът, че представянето им е изцяло базирано на съвременните познания по темата и следователно всеки може да се поучи от книгата по съвременен начин, изглежда, предвид собствените заслуги на авторите, излишна забележка.

Модата по онова време беше да се претоварват книгите с илюстрации.

Това всъщност е от полза за едно нещо. Силно желателно е всеки, който иска да си състави представа за ранните етапи на печатарството, да има първите отпечатьци, представени му в илюстрации.

Малко културни постижения са предизвикали такъв широк интерес към историята си, както изкуството на печатарството. Тази книга напълно признава този факт и със сигурност заслужава да стане популярна.

ПАМЕТНИК

Един политик описа живота на австрийските германци днес като гробище, където са погребани безброй надежди. За външен човек ще бъде трудно да схване причините, които са оформили съдбата на германците от Дунавския и Алпийския регион през последните десетилетия. Но за някой като мен, който е прекарал първите тридесет години от живота си в Австрия, особено за тези, които са прекарвали академичните си години във Виена в началото на 80-те години на миналия век, едва ли има нещо неразбираемо в хода на развитието на Австрия. Защото те са били свидетели на индивидуалните съдби на множество личности, съдби, които не са нищо повече от микрокосмос на същото това развитие. И в тези отделни случаи всичко става разбираемо, когато човек вземе предвид характера и темперамента на австрийския германец и във връзка с това особеностите на интелектуалния живот в неговата страна.

Бих искал да илюстрирам, използвайки примера на един колега студент, колко лесно могат да се пропилят таланти, особено в Австрия, таланти, които при други обстоятелства вероятно биха довели до плодотворни постижения. Започнах обучението си във Виенския технологичен университет през 1880-те години. Това беше време на голяма несигурност в Австрия. Либерализмът, който преживя кратък златен век след поражението при Кьонигрец, защото влиятелни кръгове се надяваха, че може да спаси държавата, хвърлена в пълен хаос от бюрокрацията, беше паднал в уважението си. Той беше загубил водещата си позиция в Райха, отчасти поради слабост, отчасти защото му беше дадено твърде малко време да реализира целите си. Ние, младите хора от онова време, вече не очаквахме нищо значимо от него. С още по-голям ентузиазъм се посветихме на разрастващото се немско националистическо движение. Неговите лидери не се интересуваха особено от това, което преди това се наричаше „австрийска национална идея“. Те я виждаха като абстрактно понятие, враждебно на реалността. Австрийска държава, която пренебрегваше многообразието на своите народни култури, а вместо това се стремеше да се примири с демокрация, основана на сравнително умерен прогрес и система, която приема всякакви наследени предразсъдъци и права, изглеждаше абсурдна за по-младото поколение. Още по-обнадеждаващо тогава младите германци вярваха, че могат да гледат към бъдещето, ако подчертаят собствената си национална идентичност, ако се потопят в националната си култура и ако поддържат контакт с интелектуалния живот на Германия. Германските академични младежи през 1880-те години възприеха подобни идеали. Те не забелязаха, че развитието-

Ходът на реалните събития пое в посока, в която само начинания, основани на далеч по-груби предпоставки от техните собствени, имаха някакъв шанс за успех. Голямото влияние, което скоро постигна Георг фон Шьонерер, който замени идеалистичните германско-националистически тенденции с расовата позиция на антисемитизма, не можеше да ни доведе до обръщане във вратата. Защото идеалистите в такъв случай рядко правят нещо друго, освен да избухват в оплаквания от погрешното разбиране на техните законни стремежи . Тези идеалисти в Австрия по това време в известен смисъл бяха изтръгнати изпод краката им. Дейността им беше парализирана от обществен дух, в чиито начинания не искаха да участват. С тези думи може да се опише съдбата на голям брой хора, които се занимаваха с обучение през въпросния период. Само малцина събраха смелостта да търсят реализация в професии, които стояха отделно от обществения живот на Австрия; мнозина се поддадоха на скучно, филистерско съществуване в неприятна резигнация; доста обаче претърпяха пълен корабокрушение в живота.

на един от последните . Името му е Рудолф Ронспергер. В най-чистия смисъл на думата той беше един от току-що описаните идеалисти. Обещаващ поетичен талант беше очевиден у него за онези, които, подобно на мен, се сприятелиха с него през студентските ни години. Германската националистическа идея беше плодородната почва, в която се развиваха подобни таланти. В случая с Ронспергер обаче към корабокрушението, което преживяхме с тази идея, се добави и нещо друго, нещо не по-малко характерно за австрийското поведение.

Ронспергер. Той не беше завършил гимназия (грамотика), а реално училище (вид средно училище). Тези австрийски реални училища (Realschulen) са в известен смисъл модели на съвременни образователни институции. Там, без латински и гръцки език, учениците се довеждат до образователно ниво, което във всяко друго отношение е напълно еквивалентно на това на гимназия; само че учениците им нямат познания по латински и гръцки. Следователно, те са лишени от достъп до университет. Тези реални училища са ярък пример за половинчатите мерки, разпространени във всички области на австрийското образование. Почти навсякъде усилията за постигане на легитимни цели остават в застой. Необходимият стремеж за преследване на крайните последици обикновено липсва. Такъв беше случаят с реалните училища. Те бяха предназначени да осигурят на учениците модерно хуманистично образование; а след това, за тези с по-идеалистични убеждения, пътят към професия, която те биха могли само да желаят въз основа на предишното си образование, беше блокиран. Безброй хора стават жертва на тази половинчата мярка в организацията на образователната система. Ронспергер беше един от тях. Поради естеството на таланта си и посоката, която той пое в средното училище, той беше напълно неподходящ за техническа професия. Енергията му беше недостатъчна, за да компенсира по-късно това, което вратите на университета щяха да му отворят. В това отношение той беше типичен австриец. Той остана заседнал в половинчати мерки. Неговият житейски път е разбираемо следствие от австрийския му характер и описаните австрийски обстоятелства. Той и аз преживяхме много заедно като студенти; по-късно животът ни раздели. В приятелския ни разговор той сподели с мен много приятни стихотворения

и някои драматични произведения, включително една пиеса.

„Ханибал“, за който по-късно Хайнрих Лаубе говори с известно одобрение. Всичко, което чух след това, беше, че е станал железопътен чиновник. Преди няколко месеца сестра му, съпруга на уважаван писател, живеещ в Берлин, ми даде документите на мой приятел от колежа. След като всяка надежда беше изчезнала, той отне живота си на тридесет и осем години.

съдържанието на това наследство, което включва както лирични, така и драматични произведения, въпреки че съдържа комедия в четири действия. Тази пиеса, представена за награда във Виена, беше похвалена от журито за отличните си диалози и беше отхвърлена само защото човекът, омаловажен от живота, я беше изобразил в прекалено нереалистична светлина. Не тези постижения би трябвало да предизвикат дълбоко съчувствие към нещастния човек, а по-скоро самият му живот. Сред документите му беше намерен особено показателен документ за този живот : писмо до мен, написано няколко години преди самоубийството на Ронспергер. В него той пише за разбитите си надежди, за страданията, които са му били причинени; той се стреми да възроди старото ни приятелство, за да намери отново пътя си, поне до известна степен, с моя помощ. Той не изпрати писмото, защото не можа да получи адреса ми. В този факт цялата му съдба е символично изразена пред мен . Той е представител на многобройните характери, особено в Австрия, които преследват целите си толкова безмилостно, че реалността се изправя срещу тях. И дори ако тази реалност представлява препятствия от нелепа дребнавост, както в този случай, те все пак влизат в тази реалност.

Не. Убеден съм , че безброй съвременници на Рудолф Ронспергер биха могли да се характеризират по същия начин, както той го направи в това писмо. Споделям част от нея, защото не го смятам за случаен, изолиран случай, а за нещо типично. „В моите външни житейски обстоятелства не се е случило нищо забележително.“ Първо преместен в Лайтмериц, по-късно в Костомлат, после обратно в Лайтмериц и накрая, вече почти две години, като пътен полицаи в Нимбург, се намирам в позиция, която един младши държавен служител едва ли би могъл да пожелае по-престижна и приятна... Има още много да се разкаже за съдбата, или по-скоро за „трансформациите“, които моето вътрешно аз претърпя през последните години. Много, може би всичко, може би се е променило във възгледите ми за света и човечеството – но *едно* твърдо убеждение не е загубено за мен, дори през петте години ожесточена борба: убеждението за моето поетично призвание. То остана живо в съзнанието ми, въпреки отдадеността ми на професия, която обикновено изисква цялото внимание на човека денем и нощем и най-вече го лишава от способността да се отдава на подобни отклонения, почти несъвместими със служебните му задължения. То е оцеляло въпреки подигравателните усмивки на всички, които случайно са научили за него. И дори нищо от моите писания да не се чува в по-широкия свят – вярвам, че мога смело да кажа: Аз, все пак, съм поет... Може да наречете това арогантност. Но за някой, за когото поезията се е превърнала в такава жизненоважна необходимост, каквато е за мен, за някой, който като мен е принуден да превръща всичките си чувства и мисли в поезия, със сигурност може с право да твърди, че е...

твърди, че е призван да бъде поет. Избран ли е? – На този въпрос не мога да отговоря с „не“, защото това би ме лишило от голяма част от собствените ми надежди – а един оптимистичен човек от първа категория, като мен, не прави това. Но не съм сляп за всички недостатъци, които притежавам, допринесли за неуспеха ми да постигна досега това, което единствено би могло да окаже решаващо, дори окончателно, влияние върху кариерния ми път: успеха. – Липсата на енергия е първият и най-голям от всички тези недостатъци; липсата на сила и постоянство, онази желязна издръжливост, онази целенасочена и осъзната за победата упоритост в преследването на веднъж замислени планове, които винаги са съпътстващи качества на таланта и му помагат да пробие при най-трудните обстоятелства. Без да бъде нескромно настроен, мога да кажа: щях да постигна много, ако съдбата ме беше благосклонна и топъл слънчев лъч беше позволил на способностите ми да разцъфтят, ако наклонностите ми не бяха срещнали съпротива и начинанията ми бяха благосклонни към съдбата. Плавайки с вятъра, щях да плавам бързо; и можех да постигна много, което други, при също толкова благоприятни обстоятелства, никога не биха постигнали. Плавайки срещу вятъра обаче, ми липсваха смелостта и силата. Направих много напразни опити - и фактът, че не се провалих напълно и не се гмурнах сам с главата напред във вълните, ми дава надежда, че вятърът все пак може да се обърне и да затласка напред несръчния моряк, който отказа да се научи как да настройва платната.

За съжаление, тази промяна в мнението не се случи. Ако беше имал повече енергия, Рудолф Ронспергер щеше да може да си проправи собствен път, независим от австрийския културен естаблишмънт.

Обстоятелствата следваха предварително определени пътища; по-малко идеализъм и емоции биха го накарали да се адаптира към професията, в която тези обстоятелства го доведоха. Тогава той би заровил убеждението си за призиванието си на поет в скучното море на ежедневието.

ТОМАС БАБИНГТЪН МАКОЛЕЙ *Роден*

на 25 октомври 1800 г.

Малко са историческите произведения, чието четене предизвиква такова сигурно чувство на потапяне в духа на изобразените епохи, както „*История на Англия*“ на Маколи. Има двама историци, които разбират как да оформят материала си по-искусно, да развиват личностите по-ярко и такива, които са способни да положат дори по-голямо старание при съставянето на детайли от Маколи. Хармоничното взаимодействие на тези три способности обаче, както се вижда в неговото творчество, може да се открие по същия начин у много малко други историци. Първите два тома на произведението се появяват през ноември 1848 г. Публикуването му е очаквано в Англия с най-големи очаквания. Най-необикновените неща са се очаквали от човека, когото са уважавали най-много като есеист и политик повече от двадесет години. Маколи надминава всички очаквания. Преводите на немски, френски, холандски, датски, шведски, руски, италиански, испански, полски, бохемски и унгарски са завършени във възможно най-кратки срокове.

и персийски език. Подобно бързо разпространение на книгата в целия образован свят е напълно разбираемо, когато се вземе предвид гореспоменатото чувство за сигурност, което нейното изучаване предизвиква. Тя принадлежи към онази категория литературни постижения, за които човек придобива пълно доверие веднага щом се сблъска с тях за първи път. Първите два тома обхващат краткия период от английската история от 1680 до 1689 г.; в по-късните токове Маколи успява да изобрази събития до 1704 г. Десет години щателно проучване предшества публикуването ѝ. Дори и да не научим за тази щателност от биографията на Маколи, скоро я осъзнаваме от самото произведение. Всяко изречение я изразява силно. Изобразяването на фактите е толкова живо, че човек почти вярва, че слуша съвременник; характеризирането на изобразените личности често ни приспива в илюзията, че някой разказва въз основа на лично познанство. Тази съвършена зрялост на историческата му преценка е резултат от житейския опит на Маколи и неговия напълно уникален характер. Той почти винаги е бил в ситуации, които са му предлагали възможно най-широк спектър от опит. Баща му е изпратен в Ямайка от шотландска търговска къща на шестнадесетгодишна възраст. Там той става свидетел на ужасите на робството. Това го кара да посвети част от живота си на борбата с него. След завръщането си у дома, общество, основано с цел еманципация, му възлага задачата да колонизира освободени роби по крайбрежието на Сиера Леоне. Нагласата на такава личност, узряла чрез такива мащабни културни начинания, сигурно е допринесла за развитието на подобен характер у сина му.

В него израства силен , свободен дух. Баща му със сигурност е повлиял на младия Маколи в тази насока. Семейният дом често е събирал многобройни мъже, които са били активни в най-различни области. По-възрастният Маколи прави всичко възможно, за да събуди интереса на сина си към делата и работата на тези мъже. Когато Маколи е на двадесет и пет години, първата му значима литературна творба се появява в „Edinburgh Review“ посветена на Милтън. Тя го прави известен за една нощ . Славата в толкова млада възраст издига някой, който има необходимите предпоставки, на по-висока гледна точка. Тя дарява със силата, необходима за поставяне на таланта в правилна перспектива спрямо нещата и съвременниците. В страна като Англия вниманието на интересуващите се от обществения живот е неизбежно скоро да се насочи към младия писател. През 1830 г. той е избран за член на парламента от Уилтшир. Той е представител на народа в едно бурно време . Френската юлска революция разпалва широко разпространен призив за по-големи свободи. Маколи имал щастието да участва в дебата по предложението за реформа на лорд Ръсей като член на парламента през 1831 г. Запазването на английския конституционен ред било под въпрос. Маколи действал по начин, който допринесъл за репутацията му на велик писател и на значим политик. Три години по-късно сферата му на дейност се разширила отново. Той бил избран във Висшия съвет на Индия. Той управлявал поста си в английските колонии, основавайки се на дълбока етична философия. Работата му в Индия продължила до 1837 г. Тя оставила благотворен отпечатък както върху

както в материалната, така и в интелектуалната култура на страната . - До 1847 г. Маколи води по-спокоен живот, посветен почти изключително на обширните изследвания за своята „История на Англия“. През 1847 г. той се завръща в Парламента. Степента на неговото влияние, което се основава единствено на убедителната сила на думите и аргументите му, е очевидна от успеха му през 1853 г. в отхвърлянето с мнозинство от над сто гласа на законопроект за изключване на главния архивист от Парламента, законопроект, който на практика е бил приет преди речта му.

Това, че Маколи е успял да използва щастливите обстоятелства, с които се е сблъскал, по начин, който му е позволил да бъде изключително ефективен, се обяснява с изключителните дарби на неговия ум. В допълнение към наистина забележителната памет, той е притежавал рядък, ориентировъчен и аналитичен дар, който като историк му е позволявал да осветлява едно събитие чрез друго, често доста отдалечено, и който в областта на практическата дейност енергично е намирал подходящите средства за постигане на целите си. За да илюстрирам този интелектуален капацитет, бих искал да цитирам една от неговите блестящи исторически аналогии. Тя се появява в есето „Бърли и неговото време“: „Единственото събитие от съвременното, което може разумно да се сравни с Реформацията, е Френската революция или, за да се изразим по-точно, онзи голям катаклизъм в политическите възгледи, който се е случил през осемнадесети век в почти всички страни на цивилизования свят и е отбелязал своя най-голям и най-страшен триумф във Франция.“ Всяко от тези запомнящи се събития би било най-точно описано като възмущение.

Тези конфликти могат да бъдат описани като борба между човешкия разум и каста . Единият е борба за интелектуална свобода, водена от миряните срещу духовенството ; другият е борба за политическа свобода, водена от народа срещу принцовете и благородниците. И в двата случая духът на новаторството първоначално е насърчаван от социална класа, за която човек би очаквал да бъде предимно на страната на предразсъдъците. Фридрих, Екатерина, Йосиф и френските магнати са тези, под чиято защита философията, която по-късно заплашва с унищожение всички тронове и аристокрации в Европа, получава своето ужасно развитие. Ревността, с която се провеждат научни изследвания, започвайки към края на XV и началото на XVI век , намира топло насърчение сред главите на самата Църква, за която научното просвещение ще се окаже толкова разрушително. Когато конфликтът избухва, той го прави с такава ярост и в двата случая , че дори някои от онези, които първоначално се отличават със свободата на своите мнения, се отвръщат с ужас и отвращение. Насилието на Демократическата партия превръща Бърк в тори, а Алфиери - в придворен. Пламенността на мъжете начело на религиозното движение в Германия направила Еразъм защитник на злоупотребите и подтикнала Томас Монис, авторът на „Утопия“, да действа като преследвач срещу последователите на нововъведенията.

Когато четем очерците на Маколи за исторически личности , често си спомняме за монументалния стил на Емерсън. Въпреки това, докато Емерсън, като ретор и моралист, се фокусира върху фино нюансираните-

Докато други писатели се стремят към интелектуално прозрение и дават приоритет на превъзходството на арегси (въведението) пред натуралистичното изобразяване на реалността, за Маколи е вярно обратното. Неговото потапяне в реалността обаче е толкова зряло, толкова задълбочено и обмислено, че историческата точност се превръща в поразително арегси (въведение). Например, когато той характеризира Бърли, държавника на кралица Елизабет, с тези думи: „Той никога не е напускал приятелите си, освен когато му е ставало неприятно да остане с тях повече. Той е бил отличен протестант, стига да не е било от голямо предимство да бъде папист. Той препоръчвал на любовницата си, възможно най-категорично, без да застрашава нейната благосклонност, да следва политика на толерантност. Никога не е подлагал никого на мъчения, освен когато е имало вероятност да изтръгне полезно признание.“ Той бил толкова умерен в желанията си, че е оставил след себе си само триста различни имения, въпреки че, както ни казва неговият честен слуга, е можел да остави много повече, ако е искал да изтегли средства от държавната хазна за собствена употреба, както са направили някои ковчежници.

Модел на историческо представяне в „История на Англия“ на Маколи е главата за състоянието на Англия през 1685 г. Съвременна тенденция в историографията е предишният, чисто дипломатическо-политически метод да се замени с културно-исторически. В гореспоменатата глава Маколи се превръща в напълно осъзнат културен историк, защото присъщата истина на неговия предмет го задължава да го прави, а всеобхватното му разбиране му прави невъзможно да игнорира връзките, които свързват нещата.

да проследи най-отдалечените му краища. -
Разширяването на историческата му работа след 1704 г. не
беше възможно за този неуморен човек. Сърдечно
заболяване сложи край на този силен живот през 1858 г.

МАКС МЮЛЕР

На 28 октомври 1900 г. умира един от най- популярните
учени на нашето време. Начинът, по който хората говореха
за Макс Мюлер след новината за смъртта му, напомняше
думите на високо уважение, чути няколко години по-рано
при кончината на Херман Хелмхолц. Всеки, който днес
твърди, че има определено ниво на общо образование,
свързва подобни идеи с имената и на двамата учени. И все
пак, това, което се случва в съзнанието на съвременниците,
когато споменават едното и другото име, не е едно и също.
С Херман Хелмхолц хората знаеха, че той е един от най-
великите физици. Той принадлежеше към онези, които,
както се казва, са по-възхвалявани, отколкото четени.
Мнозина вероятно все още помнят факта, че трябваше да
станем свидетели на това как паметникът на великия
физик на Потсдамския мост в Берлин е украсен с
неправилното заглавие на една от книгите му. С Макс
Мюлер ситуацията е различна. Той е наистина четен.
Безброй идеи, които той е заложил в очарователно
написаните си произведения за развитието на езика,
митологията и религиите, са се превърнали в неразделна
част от съвременното образование. Той е допринесъл за
интелектуалното развитие на общото познание на
източните народи.

на Запада. Той разбираше как да прави това по такъв начин, че дори хора извън научната професия да могат да се ангажират с работата му . Той беше една от най-значимите интелектуални фигури на нашето време. Неговите колеги, лингвисти и религиозни учени, не ценят работата му толкова високо, колкото другите. Те го смятат, като санскритски учен и санскритски митолог, дори не за учен, който трябва да бъде споменат на първо място. Казват, че едва ли някоя от фундаменталните му идеи може да издържи на съвременното състояние на науката. Никой, който не е експерт в областта на лингвистиката, не би трябвало да си позволява да съди по този въпрос.

Едно нещо обаче може да каже дори laik за Макс Мюлер : това, което той постигна за нашия западен културен живот, е, само по отношение на обема на неговото творчество, толкова значимо, колкото и творенията само на малцина писатели. Той публикува най-стария паметник на индийския духовен живот („Ригведа“) в шест големи тома (Лондон 1849-1874); той инициира публикуването на едно от най-монументалните произведения на нашето време, пълните „Свещени книги на Изтока“, върху които работят учени от почти всички цивилизовани народи и към които самият той е допринесъл значително. И докато неуморно се стреми да привлече вниманието на европейците към интелектуалните съкровища на Ориента, той също така се стреми да изясни законите на интелектуалното развитие на човечеството в своите лекции върху „Науката за езика“ (която се появява на немски през 1875 г.), в своите „Есета“ и в голям брой други произведения и трактати.

Начинът, по който Макс Мюлер направи всичко това, беше в съответствие с

До голяма степен нуждите и наклонностите на втората половина на века са отразени в подхода на този период към *историята*. Това се различава значително от предходната епоха, *която* е вярвала, че може да получи представа за човешката природа, законите на езика, морала и религията, като наблюдава природата на *съвременните* хора като напълно оформени индивиди. Това се променя с напредването на века. Целта става да се обясни съвременното човечество през призмата на миналото. Вече не се е смятало, че наблюдението на напълно развити човешки същества може например да предостави информация за това как възникват религиозните потребности или от кои произлизат моралните понятия.

Целта беше да се запознаят с най-ранните начала на подобни идеи и постепенно да се премине от разбиране на по-слабо развитите култури към такова на настоящето. Целта беше също така да се разбере как различните култури са достигнали своите формиращи етапи, за да се разберат законите на човешкото развитие чрез сравнение. Възгледът за хората като индивиди постепенно се е изместил от този на хората; вместо това те са били разглеждани като членове на цялото човечество. Идеите на Макс Мюлер са здраво вкоренени в тази линия на мислене. Той ни отвори Ориента, за да демонстрира приликите и разликите между неговите разнообразни култури и по този начин да стигнем до разбиране на фундаменталните закони, които управляват всички тях.

Едва към края на века хората започнали да осъзнават, че тази перспектива съдържа и едностранчивост. Едно от най-стимулиращите писания на Фридрих

Произведението на Ницше е „Ненавременно размишление: Върху използването и злоупотребата с историята за живот“. Той се стреми да покаже как човечеството разваля настоящия си живот, като постоянно се обръща назад към историческото развитие. Ницше вярвал, че самият живот е по-висш от познанието за живота. Ако се запитам как се е появила всяка идея, парализирам свободния си, спонтанен подход към живота. Чувствам се длъжен да се замислям с всяка стъпка, която правя, дали тя е в съответствие с установения ред на развитие. Чували сме го толкова често през последните десетилетия: винаги когато нов импулс се е опитвал да се наложи, привържениците на историческата перспектива веднага се намесвали, обявявайки я за неисторическа. Философската перспектива постепенно се губи за нас пред лицето на историческата. Преживяхме това по най-лошия възможен начин в самата философия. Нашето време е обедняло на нови философски идеи. Всъщност, онези, които все още желаят да представят такива идеи, са гледани с презрение. На нашето време дори е отказана способността да приема нови закони, преди да се е потопило напълно в процеса на правно развитие.

Разпространението на подобен начин на мислене разкрива тъмната страна на творец като този на Макс Мюлер. И с това стигаме до точката, в която този важен писател оставя по-прогресивните сред нашите съвременници неудовлетворени. До каква степен той е бил изместен от съвременната лингвистика и религиозни изследвания, можем спокойно да оставим на експертите да преценят. Че неговите философски наклонности не са много...

Тези неща бяха значителни и това е, което сигурно смуцава онези, които търсят в съвременните литературни постижения елементи, свързани с големите философски въпроси. Макс Мюлер не можеше да разбере защо Ърнест Ренан съжалява, че е станал историк, а не естествоизпитател. Това е свързано с характерните философски наклонности на Мюлер . Той винаги е оставал доста дистанциран от естествените науки. Не можеше да се накара да премине „Рубикона на ума“, който води от човечеството към останалата част от природата. Той проследява историческото развитие на езика, доколкото *историята*, науката за човечеството, може. Ако човек иска да разбере възникването на езика от по-нисши способности , трябва да изостави историческата перспектива и да се обърне към научната. Мюлер изброява 121 езикови корена, които са в основата на езика на арийците . Предполага се, че те изразяват също толкова оригинални понятия. Дотук стига историкът. Естествоизпитателят отива по-далеч. Той търси в животинските способности произхода на всичко, което се случва при хората. Който отхвърля всичко, което не е достъпно за историята, никога няма да стигне до такъв произход. Естествоизпитателят изследва законите на природата в настоящето. Той осветява миналото от гледна точка на настоящето. Историческият подход постепенно ще трябва да се разшири в научен, ако иска да стане плодотворен за нашия мироглед. Никога не можем да разберем настоящето единствено от неговото ставане; по-скоро трябва да разберем и ставането, развитието, от настоящето. Геологът изследва причините, които съществуват днес.

все още променя земната повърхност. Оттам пред него се открива перспектива към миналото. Ще трябва да настъпи и промяна в разбирането ни за човечеството. В трудовете на Макс Мюлер обаче може да се открие малка част от това прозрение. Това го отделя от начина на мислене на естествените учени. Все повече ще бъде признавано за недостатък на работата му.

АХАСВЕР

Един от моите състуденти, енергичен и целеустремен еврейски студент, ми каза – беше преди около двадесет години във Виена – когато обсъждахме антисемитизма: „Не толкова отдавна бих сметнал за почти самоочевидно, че ние, либералните евреи, също трябва открито да изразяваме принадлежността си към народите, сред които живеем и с които се чувстваме едно цяло, като се присъединим към християнска деноминация. Днес обаче, пред лицето на антисемитизма, бих предпочел да ми отрежат два пръста, отколкото да направя такава стъпка.“ За мен никога не е имало еврейски въпрос. Моето собствено развитие беше такова, че когато част от националистическите студенти в Австрия станаха антисемитски настроени, това ми се стори като подигравка с всички образователни постижения на съвременната епоха. Никога не съм бил в състояние да съдя хората по нищо друго освен по индивидуалните, лични черти на характера, които наблюдавам у тях.

Опознах ги. Дали някой е евреин или не: това винаги е било напълно без значение за мен . Мисля, че мога да кажа, че това чувство е останало с мен и до днес. И никога не съм успявал да видя нищо в антисемитизма освен гледна точка, която в неговите поддръжници сочи към интелектуална малоценност, липса на етична преценка и обща липса на вкус.

Културният историк от последните десетилетия на деветнадесети век – а може би и от първото на двадесети? – ще трябва да проучи как е било възможно в ерата на научната мисъл да се зароди течение, което се противопоставя на всяка здрава логика. Ние, които живеем и сме живели сред тези борби, можем само да погледнем с ужас назад към броя на преживяванията, които ни е донесъл антисемитизмът.

Често съм се срещал с този тип съвременен евреин, с настроението, изразено в думите на гореспоменатия ми състудент. Робърт Джафе сега изобразява този тип в лицето на Емил Злотницки, главния герой на романа му „Ахашверош“. Той го е изобразил с цялата топлина и интензивност, които извира от най-горчивите житейски преживявания, от мрачните разочарования. На всяка страница от романа човек усеща дълбоката вътрешна истина на характеризирането и изобразяването на типични събития. Пред душите ни се разгръща част от историята, изобразена от някой, който е присъствал изцяло в разгръщането на тази история. Това е, което придава на романа неговия изключително интересен характер, пропит с индивидуално усещана психология .

Романът, чието действие се развива в съвременния социален живот, е

Следователно, „Ахашверош“. Социалните течения са изобразени в ярки цветове, течения, които дълбоко влияят на живота на отделните хора. Съдбата на един интересен индивид се очертава характерно на фона на съвременната култура. Изкуството на Яфе се състои в изобразяването на индивидуалните животи, които получават своите радости и скърби от големите противоречия на човечеството, сякаш по вроден дар. В този смисъл той е психолог. Той е такъв в положителния смисъл, тъй като изобразява напълно реализирани съвременни личности, които същевременно притежават нещо типично за тяхното съществуване.

Всеки, който иска да се потопи в тънкостите на вътрешния живот, такъв какъвто се проявява в резултат на много неприятни, плачевни, но затова пък толкова позабележителни черти на съвременната култура, непременно ще трябва да следи романа с най-голям интерес.

Може би антисемитизмът не може да получи по-сурово, но убедително осъждане, поради смисленото и артистично представяне на доказателствата, отколкото това, което се случва тук.

Художествената чувствителност на ДжафТе, вкоренена в индивидуално преживяната и вътрешно толкова истинска психология, все още не е съчетана със значителен артистичен талант. Персонажите и ситуациите са недоразвити, а композицията на романа оставя много да се желае. Смятам, че би било безразсъдно да се правят заключения за артистичното бъдеще на автора от тази книга. Грандиозната му амбиция е безспорно симпатична. Въпреки това, произведението издава и новака на всяка страница. Хора се появяват и изчезват, ситуации възникват и изчезват без особена вероятност, без подълбока мотивация. Приятели, които не са се виждали

отдавна...

Те се срещат, защото авторът трябва да ги събере, за да покаже сблъсъка на социалните контрасти. Но след това те веднага започват да говорят за социално-политически и философски теории за живота, без да споделят нищо индивидуално помежду си.

ме разбирате погрешно . Аз съм последният човек, който иска да прогони подобни разговори от литературата. Дори вярвам, че сериозните хора трябва да ценят произведения на изкуството, които изобразяват хора, чиито интереси се простират отвъд сферата дори на по-добрите аспекти на ежедневието. В края на краищата, освен ако не сме просто пиеси бира филистери или членове на кафенета, ние споделяме мненията си в реалния живот. Така че защо това да не се случва и в произведенията на изкуството? Но със сигурност подобни спонтанни обмени не се случват в реалния живот, както ги описва Джафе. Например, на мен, някой, който със сигурност не се смята за нетеоретичен, ми отнемат поне петнадесет минути, преди да попитам приятел, когото не съм виждал отдавна, *как* са се променили неговите философски или социално-политически убеждения.

Но когато Робер Жафте стигне до описания, изискващи психологическа финес и лирично чувство, тогава той става напълно завладяващ. Тогава поетът се разкрива във всеки ред.

Като цяло: в „Ахасвер“ имаме психологически роман на нашето време, който въпреки всичките си слабости и липсата на опит на автора, може да бъде четен само с най-голям интерес.

Адолф Бартелс, литературният историк

Всеки, способен дори на малко самосъзнание, знае какво всъщност означава така наречената „безпристрастност“ в историческите разсъждения. Всички ние съдим от лична гледна точка, оформена от мястото и времето на нашето раждане и от самия живот. Това става най-очевидно, когато вниманието ни е насочено към интелектуални творения. Би било чиста самозаблуда да отречем, че в крайна сметка двама души не могат да се споразумеят за една и съща картина или стихотворение. И тези различни мнения неизбежно влияят на нашата историческа преценка. Някой, който вижда Лесинг като великия пионер на съвременната литература, ще опише историческия контекст, в който го поставя, съвсем по различен начин; а някой, който, подобно на Ойген Дюринг, го вижда просто като повърхностна фигура, надута от „еврейство“, ще го направи съвсем по различен начин. Тези, които притежават това самосъзнание, ще съдят много произведения на интелектуалната история по-снизходително от тези, които вярват в мита за „безпристрастността“.

Човек трябва да има това предвид, когато се подхожда към книга, която в много отношения е характерна за нашия съвременен подход към литературната историография, а именно „История на немската литература“ на Адолф Бартелс (издателство „Едуард Авенариус“, Лайпциг, 1901 г.), чийто първи том вече е публикуван. Адолф Бартелс, трябва да се отбележи още в началото, е човек с интелект и вкус. Всъщност той притежава толкова много и от двете, че неговият статут със сигурност оправдава гледната му точка за развитието на немската литература. Но как Бартелс...

Когато той отстоява своята гледна точка, това се струва на някой, способен на саморефлексия и самокритика, решително отблъскващо . Трябва да добавя само едно изречение тук, за да оправдая това чувство. В дискусиата си за Гьоте, Бартелс прилага фраза на Якоб Буркхард към „Фауст“: „Фауст е истински и справедлив мит, тоест велик, първичен образ, в който всеки може по свой начин да усети собствената си същност и съдба .“ Към това твърдение на великия историк г-н Бартелс добавя: „Да, наистина, и особено ако е германец.“ Четем подобни неща отново и отново в тази история на литературата. Адолф Бартелс иска да напише книгата си като „германец“. Какво всъщност има предвид под това, става напълно очевидно, ако човек разбере как да чете между редовете. Не ми хрумва да приравнявам г-н Бартелс с повърхностните партийни членове, които са измислили „германец“, за да имат възможно най-приятния термин, с който да оправдаят антисемитизма си. Твърде много уважавам знанията и вкуса на Бартелс, за да допусна грешката, която би се крила в подобно уравнение. Но едно нещо ми се струва сигурно: изказванията на Бартелс за „германския човек“ произлизат от подобна основа като безсмисленото бърборене на антисемитите .

Цялата му книга придобива известна неистинност от факта, че се опитва да представи преценките, които в крайна сметка са направени само от г-н Бартелс, като преценки, направени от гледна точка на „германския човек“. И което е много по-лошо, това придава на книгата му опасно качество. Защото неистината, която се крие в личното му мнение...

Когато Бартелс преосмисля чувството на някой с „германска“ чувствителност, то се превръща в опасност за него. Той става дребнав и – дори от собствената си гледна точка – несправедлив. Не е нужно човек да бъде безусловен последовател на Вилхелм Шерер; със сигурност може да се разпознаят недостатъците в литературния анализ на този човек. Но все пак трябва да се смята за дребнаво, когато Бартелс, в рецензията си за епоса за Христос „Хелианда“, пише: „За разлика от това, Шерер няма много добро да каже за поезията: за него това е просто дидактическа поема... Евреите са изобразени в най-неблагоприятна светлина. Ясно се вижда, че литературната история на Шерер първоначално е написана за читателите на „Neue Freie Presse“.“ Това изречение на Бартелс* е разбираемо само ако се тълкува като означаващо, че читателите на „Neue Freie Presse“ са евреи. Така че това са в крайна сметка плодовете на „германския“ дух: че човек, който чрез своята научна сериозност и интелект има абсолютно право на различна оценка, е заподозрян, че пише за определена аудитория.

Също толкова дребнаво е да се характеризира Моисей Менделсон с думите: „С Моисей Менделсон, неговия <Федон>, неговите <Утринни часове>, неговия Йерусалим^, започва еврейското влияние върху немската литература; неговият по същество трезвен деизъм се превръща в кредо на широки кръгове и дори е наречен <блажена (!) религия на разума> от Хетнер. Ще бъде необходимо главата за Менделсон да се пренапише изцяло и да се осветлят специфично еврейските аспекти на природата и делото на Моисей* - като човешко същество, вярвам, че той не би загубил твърде много в процеса.“ Може да се види колко сложен трябва да бъде г-

н Бартелс, за да гарантира, че благородното човечество,
което също

той не смее да отрече в Моисей Менделсон, а прави възможно едно представяне, в което - евреинът губи нещо.

Че „Натан“ на Лесинг е хвърлен в изкривена светлина от гледната точка на Бартелс*, е съвсем очевидно. Той казва, че това е тенденциозно стихотворение с „недостатъците на тенденциозните стихотворения“. Колко малко разбира себе си г-н Бартелс, е видно от думите, които той свързва с размислите си върху „Натан“. „Вече не се съмняваме нито за миг, че християнството, като религия, не само като морална доктрина, е решително по-висше от юдаизма и исляма, и ние обаче с право бихме поискали в едно обективно произведение – а всички драматични произведения трябва да бъдат – представителят на християнството да бъде представен редом с тези на другите две религии като интелектуално най-висша личност...“ Г-н Бартелс следователно би предпочел християнско тенденциозно стихотворение пред „Натан“ на Лесинг. Това е неговата лична преценка. Но той би трябвало да признае това и да не лъже, като твърди, че всяко поетично произведение трябва да бъде „обективно“. Това не е нищо друго освен тесногърдие. И това тесногърдие, тази ограничена перспектива, е основен недостатък в цялата книга на Бартелс*. Какво може да се каже за това как този литературен критик атакува Шилер? Г-н Бартелс има много да каже срещу Шилер. Той изглежда надценен. Няма да спорим с г-н Бартелс за това. Ако той просто каже, че Шилер е „незаменим като просветител на народа и младежта“ и до днес, и на определен етап от образованието си остава завладяващият велик поет и човек; сцената, засега, трябва да се вкопчи в него при липса на пълен заместник, като по този начин продължи развитието на литературата.

„Но го е надминал...“, някой би могъл да възрази срещу това; но това би било тема за сериозно обсъждане. Сериозността обаче свършва и комедията започва, когато г-н Бартелс става „германски“ в творчеството на Шилер: „Той е единственият значим драматург от своя род и дори да вярвам в закон за контраста, който императивно изисква противоположния тип на типа, тоест драматичния, волеви тип на лирическия, емоционален човек, аз все пак намирам драмата на Шилер за несъответстваща на швабската лирика; намирам тук, в съгласие с много други съдии, нещо негерманско, всъщност негерманско в нея. Това е довело и до предположението за келтски произход у Шилер...“. Така че, тъй като Шилер не удовлетворява напълно „германския“ Бартелс, Шилер не е задължително да е „чист германец“.

Всеки, който вижда нещата от всички страни, може само да се усмихне на изявления като тези на г-н Бартелс. Опасността обаче се крие във факта, че мнозина, които имат дори по-тясна перспектива от г-н Бартелс, сигурно чувстват някакъв „германски“ комфорт в неговата тесногърдост. Аз обаче в книгата намирам само антисемитски комари. Но не бих се изненадал, ако тези комари се превърнат в доста солидни антисемитски слонове в съзнанието на многобройни читатели. И просто не вярвам, че подобен ефект би бил много неприятен за г-н Бартелс. Цялото му творчество, поне, не може да ме спре да вярвам в обратното.

„ ПОЩАТА “ КАТО ЗАЩИТНИК НА ГЕРМАНИЯ

Един господин, който желае да остане анонимен, написа опровержение в броя на вестник „Пост“ от 23 септември срещу моята статия за г-н Бартелс, литературния историк, която беше публикувана с моето пълно име. Той също така крие името ми. Неговите забележки са диаметрално противоположни на разбирането за журналистическите задължения на членовете на определена преса. Или този господин е толкова необразован, че не може да схване прост ред на разсъждения, или тълкува журналистическия си дълг като означаващ, че не е необходимо да четете правилно статия, на която се противопоставя. Защото неговото опровержение не е нищо повече от поредица от изопачавания на казаното от мен. Твърдях, че г-н Бартелс съди единствено от лична гледна точка и определя тази гледна точка като „германска“. В това има нещо невярно. И това е опасно за г-н Бартелс, защото го води до тесногърдие и несправедливост. „Пост“ твърди, че съм атакувал г-н Бартелс заради неговата германска гледна точка. За всеки разумен човек е ясно, че аз се опитвах именно да докажа, че г-н Бартелс погрешно нарича неговата гледна точка „германска“. Би било безсмислено да се спори с хора, които не се борят срещу казаното, а срещу изопачаванията, които самите те са изфабрикували. Критикът от „Post“ не е достатъчно интелигентен, за да му каже, че – въз основа на моите аргументи – бих трябвало да повдигна абсолютно същия въпрос, ако друг литературен историк говори от своя лична гледна точка –

Той преценяваше точки и след това искаше да твърди, че е преценил от „еврейска“ гледна точка.

Начинът, по който авторът на статията в „Post“ интерпретира текста, е ясно видим от друг пасаж. Той твърди, че съм обвинил г-н Бартелс, че се опитва да намери нещо негерманско в поезията на Шилер. Съответният раздел от есето ми обаче не се отнася до поезията на Шилер, а до неговите драматични произведения.

На всеки, който възразява срещу това, което всъщност казах, предлагам доказателство , че не съм се опитвал, както подозира „Post“, да „ мобилизирам филосемитската армия срещу Бартелс и да призова целия Израел и неговите оръженосци към укрепленията с тревога “, а че просто съм се стремил да защита „здравия разум“ срещу отделните твърдения на Бартелс. Оставям на „Post“ и защитника на германската идентичност да водят война срещу изопачаването на думите на атакуваната страна. Макар че не смятам гледната точка на г-н Бартелс за „германска“ или „германска“, смятам некритичното четене категорично за „негерманско“. Само антисемитите са способни да я възприемат като „германска“.

М р а з я към Хайне

Често се казва: Великите мъже имат слабостите на своите добродетели. Но не по-малко вярно е, че последователите на велики мъже наследяват слабостите на своите пороци в забележителна степен. Първото твърдение е приложимо -

Великият естетик и литературен историк Фридрих Теодор Вишер, който дълго време беше украшение на Техническия университет в Щутгарт, е отличен пример; другата истина идва на ум, когато човек си помисли за неговия наследник на професорската длъжност, Карл Вайтбрехт. Широкият поглед на Вишер върху художествените въпроси е оцветен с известна буржоазна тесногърдост; изисканият хуморист, който ни даде трогателния роман „Auch Einer“ (Дори един), е постоянно спъван от „вътрешен филистер“. И колкото и удовлетворяващо да е, че Вишер с третата си част на „Фауст“ е разгромил добре Гьотеовото идолопоклонство на некритичните, е доста обезпокоително, сред цялата тази радост, че честният шваб постъпва в своето „уволнение“ по такъв буржоазен начин. Но това са именно недостатъците на големите добродетели. На Карл Вайтбрехт му липсват тези добродетели; той е демонстрирал това в многобройните си писания. Няма съмнение, че е научил много от Вишер. И затова книгата му „От тази страна на Ваймар“ има много достойнства. Той посочи някои от добродетелите на природата на Гьоте, добродетели, които великият ум частично е загубил в по-късния си живот. Доста отблъскваща е обаче обратната страна на добродетелите на Вишер в двата тома, които Карл Вайтбрехт публикува наскоро като „Немска литературна история на деветнадесети век“ в „Сборник Гьошен“ (№ 134 и 135 от този сборник, издателство „Г.Й. Гьошен“, Лайпциг 1901).

Не е нужно човек да бъде много циничен, за да стигне до заключението, след като прочете тези два тома, че първият е написан, за да припише всяко възможно зло на „германския евреин“ Хайне; вторият - на...

горчиво негодувание срещу всичко така наречено „модерно“. Сред различните съждения, които се появяват, това се повтаря отново и отново, в голямо разнообразие от евфемизми: поетът, писателят е толкова по-добродетелен, колкото по-малко действа като злия Хайне. Нека дам само няколко примера. „Когато Гьоте почина, Хайне беше човекът на епохата – това характеризира ситуацията: старецът във Ваймар е замлъкнал, а немски евреин в Париж задава тона.“ Само мимоходом трябва да обърна внимание на един малък пропуск от страна на г-н Вайтбрехт. Според неговите твърдения на страница 8, „Старецът от Ваймар“ всъщност не е имал какво повече да каже в началото на деветнадесети век. „Животът, който той“ (Гьоте) „живя и изрази в литературата през първата третина на века, имаше малко общо с това, което нацията живееше и се бореше по това време; както той беше пренесъл личния си живот от предишния век, така го е живял докрай и в новия.“ ...самотна фигура, сигурна в безсмъртието си, но все по-отчуждена от настоящето.“ Какво кара Карл Вайтбрехт да вярва, че Гьоте вече е духовно мъртъв в края на осемнадесети век? За да има „елегантен“ старт за клане на Хайне, човек със сигурност може да обезглави гения на Гьоте два пъти.

Какво ли не е на съвестта на горкия Хайне, според Вайтбрехт! „От Хайне, както почти от всеки друг, германците са се научили поколения наред да презират собствената си нация и да говорят лошо за нея, защото правителствата им са извършили осъдителни глупости, защото свободата, донесена от Френската революция, е била загубена.“

Той вярваше, че не може да се въведе толкова бързо в Германия ; от него те се научиха да смятат критикуването и шегите по германските дела за по-висш знак за интелектуално развитие и свобода на мисълта, отколкото търпеливата, самоотвержена работа по тези въпроси; от него те научиха суетния тон, който тръби за болките и недоволството на индивида като болките на човечеството и забравя, че нацията стои между индивида и човечеството. Г-н Карл Вайтбрехт може да мисли за Хайнрих Хайне според способностите си. Хората, които разбират Хайне, едва ли могат да бъдат разстроени от личното мнение на Вайтбрехт. Но това, за което човек трябва да поговори сериозно с господа като Карл Вайтбрехт, е меко казано обидната самонадеяност, с която той етикетира „германците“ като глупаци. Защото само глупаците биха могли да се окажат „обучаеми“ в смисъла, описан в горното изречение на Вайтбрехт. Няма ли швабската душа на Карл Вайтбрехт никъде нещо подобно , което би я накарало да се засрами от подобна характеристика на нейната нация?

Вайтбрехт често се позовава на Хайне, за да обясни как другите са различни. „Това, което беше остроумна, самодоволна игра у Хайне, беше сериозно, неизлечимо страдание у Ленау.“ Научете се, г-н Вайтбрехт, да характеризирате умовете отвътре, защото това, което беше Ленау, няма абсолютно нищо общо с това, което беше Хайне. Но този тон продължава. Докато г-н Вайтбрехт трябва да признае презряното осъждане на Менцел, което допринесе за наказанието на Гуцков, той не може да избегне това признание без безвкусното изречение: „Хайне се чувстваше много поласкан,

да се види тържествено поставен начело на цялото движение... и измисли отровната, нечестна титла <информатор> за Волфганг Менцел, чиято ненужно остра критика към безсмисления роман на Гуцков <Вали> обаче даде на Бундестага външната причина за неговата глупост.

Дори мъжественният начин на понасяне на страданията на изгнанието от страна на Фрай Юграт вдъхновява г-н Вайтбрехт да отправи тирада срещу „германския евреин“: „Той не хленчеше тихо, нито флиртуваше с изгнаника“ (Фрайлиграт). Представата на Вайтбрехт за това как Хайне е манипулирал умовете на хората е доста комична. „Хайне беше този, който си беше създал врагове на Платен и Имерман.“ Така че, добрият стар Платен не би се влюбил в „евреина в Париж“: не би изобразил „Нимерман“ като „суетния глупак“ в своя „Романтичен Едип“. Густав Шваб и Паул Пфайзер, според Вайтбрехт, са били предопределени за нещо съвсем различно от това, което са постигнали, но те „не са били достойни за нечестната битка на Хайне“. В рецензията си за Емануел Гайбел, нашият литературен историк се отдава на възхитителното изречение: „Докато в по-ранните си стихотворения той сякаш постигаше или се стремеше към сбитостта на простото лирично настроено произведение или силно компактната песен, той разчиташе най-вече на модели, сред които беше дори Хайне; но колкото повече от себе си даваше, толкова повече усилия изискваше.“ О, оплакване след оплакване: горкият Гайбел, трябва да се каже, че някога си писал сносна поезия; но всичко това е напразно, защото именно Хайнрих Хайне те съблазни към такова умение.

Мисля, че след тези репетиции можем да очакваме нещо от г-н.

Сбогом на Вайтбрехт. Да се напишат *правилните думи* за по-нататъшния ход на неговите забележки би било жестоко.

Жалко е, че „сборник“ като този на Гьошен, който съдържа толкова много добър материал, е погълнал двата тома с тиради на Вайтбрехт.

НАУЧНОТО ДОКАЗАТЕЛСТВО ЗА АНТИСЕМИТИТЕ*

Разбираме защо антисемитите се опитват да основат своята програма на науката. В края на краищата, наскоро станахме свидетели на опита на социалдемократите да спасят партийната си доктрина, която Бернщайн смяташе за научно застрашена, от подкопаване. Това със сигурност е похвално начинание, освен ако не включва вид папски произвол, както в Любек, или освен ако доказателствата не се основават на заблуди и умело прикрити истини, както в „Staatsbürger-Zeitung“ (22 септември), където професор Паулсен е призован като ключов свидетел срещу антисемитизма.

Гореспоменатата статия е базирана на „Система на етиката“ на Полсен, широко четено и по-старо произведение, което вече е било в четвъртото си издание през 1896 г. Всеки, който някога е чел трудовете на Полсен с обективно разбиране – било то гореспоменатата „Система на етиката“, „История на ученото обучение“ или неговите

* Щастливи сме да предоставим място на тази статия, която получихме от приятелски източник, без да се идентифицираме с изразеното в нея мнение относно позицията на проф. Полсен по

отношение на антисемитизма, и си запазваме правото да се върнем към въпроса.

Редакционният екип

Всеки, който е изучавал „Военна философия“ на Полсен или дори неговото „Въведение във философията“, не би могъл да му припише склонността, твърдяна от антисемитите . Въпросният учен е защитен от подобни обвинения от острото историческо чувство, което прониква във всичките му трудове. Всичко, което Полсен казва за еврейската националност и религия в своята „Система на етика“, произтича от това историческо разбиране и затова той с право може да каже: „Съзнанието, че си избран народ от Бога, прониква в религията и националността.“ Разбира се, това е историческа реконструкция на юдаизма от неговото неясно минало. Ако авторът на статията във „Вестник „Гражданин““ се беше научил да вижда обективно, самата концепция за еврейска „националност“ би му показала това. Подобно признание обаче би подкопало напълно основната пристрастност на антисемитската статия. В момента, в който евреите загубиха „вкореняването“ на старата си родина, техният твърд национализъм беше ударен в основата си и, верен на всички човешки закони на развитие и адаптация, за тях започна процесът на възстановяване на „вкореняването“.

Че тук си имаме работа с исторически възможно и дори необходимо събитие, историята би трябвало да докаже на нашите антисемити. Славяните от Източна Германия са се „вкоренили“ на места, където някога са живели германски племена, а германските езикови острови (трансилванските саксонци) продължават да съществуват в сърцето на славянските земи. Всички миграции от праисторически времена представляват разкъсване на старата връзка с родината и нов договор с природата. Част от историята, може да се каже, е изместването на вкореняването, понякога неуспешно, а в много случаи и...

Проработи . Смесницата, която откриваме между славяни и германци, приблизително съответства на етнологичното състояние, в което се намира юдаизмът сред европейските или други културни държави. Ако процесът на асимилация не беше изкуствено спрял, евреинът сред нас със сигурност нямаше да страда от по-голяма изключителност, отколкото например славяните в германските страни. Авторът на гореспоменатата антисемитска статия се надява да е достатъчно запознат с германското еврейско законодателство до средата на деветнадесети век, за да се съгласи с нас. Дори векът на „Просвещението“ и „човечеството“ е измислил съответни параграфи, които напомнят за условията на робство. Всеки полицейски закон от осемнадесети век предоставя информация за това. Разбира се, тези неща са дали на евреите известна „мобилност и интернационалност“, за която говори Паулсен. Но наистина ли тези характеристики са толкова негермански, „un-teutsch“, както биха казали нашите антисемити? Не са ли стотици хиляди германци напуснали родината си, за да търсят късмета си от другата страна на океана? И сред тези емигранти има значителен процент горни германци, тоест от чисто германски произход. Ако тези стотици хиляди трябваше да направят национална декларация за вяра, съдейки по действията им, тя би трябвало или би трябвало да бъде: „Ubi bene, ibi patria“, „Където съм добре, там е моето отечество“. И не пеят ли „националистическите“ вестници, към които със сигурност принадлежи „Граждански вестник“, оплакването, че много германци, живеещи в чужбина, толкова бързо отричат своята немска идентичност? Всъщност, дори се казва, че тази национална подривна дейност е един от отличителните белези на немската идентичност.

„Михелс“ принадлежат. Така че и от двете страни „мобилността и интернационалността“ са важни, не само като специфична характеристика на юдаизма.

Чувството за обвързаност „на живот и смърт“ със собствения народ не се основава на раса, а на моралните заслуги на индивида. „Граждански вестник“ действа така, сякаш това „устояване и падение“ със собствения народ винаги е било характерно за германците; в противен случай контрастът с юдаизма не би имал смисъл. Привидно исторически необученият автор на „Граждански вестник“ очевидно не е наясно, че седем пруски министри със звучни аристократични имена са предложили услугите си на Наполеон и че през 1808 г. не по-малко от седем високопоставени офицери са осъдени на смърт от военен съд за малодушие пред лицето на врага. Имена като фон Линденер, фон Ингерслебен, фон Позер, фон Хаке и фон Ромберг е малко вероятно да са еврейски. Авторът вероятно също не е наясно, че след отстъплението от Йена и Ауерщед, новоосвободените прусаци, поне половината от които са от местен произход, отказват да грабнат оръжие. Германските принцове се подмазват пред Наполеон I и прославят неговия парламент. В „Поверителните писма“, „Фойерверките“ и „Галерията на пруските герои“ от дните след 1806/07 г., наред с много клевети, ^{имаше} и зрънце истина. Дали обвиненията бяха насочени към евреите? Най-гневното писмо на Щайн беше адресирано до немски принц от Свещената Римска империя, принца на Насау-Узинген. Само морално чувство за дълг, каквото притежаваше Щайн, може да схване дълбочината на декларацията на Щайн: „Имам само едно отечество и това е Германия.“ Моралната отговорност е основният определящ фактор за...

Да вървиш „до смърт“. И този елемент липсваше и сред расово чистите германци, когато Наполеон потъпкваше отечеството . „Приземните“ ценности тогава не бяха от полза.

Сега „Граждански вестник“ твърди, че евреин никога не би могъл да сключи този пакт на живот и смърт, „без да изостави старата национална религиозна церемония“. Следователно церемонията изглежда е от съществено значение за автора на статията. Какво казва той за сектите, които се формират извън установените църкви? А какво да кажем за протестантската държавна църква, която, не на последно място чрез своята церемония, се е отделила от утробата на Римокатолическата църква ? Тогава церемонията не може наистина да бъде решаващият фактор: не, тя е самата религия.

Паулсен е предполагаемият научен спасител на антисемитите. Следователно, със сигурност не е без значение за тях, когато уважаваният учен в своето „Въведение във философията“, 4-то издание, стр. 294, казва за еврейската религия, че „особеният талант на израилтянския народ се крие в сериозността и дълбочината“, с които те схващат моралните и религиозните въпроси. „Сериозността и дълбочината“ са това, което тласка фигури като Щайн, Блюхер, Фихте и Шарнхорст да действат, когато става въпрос за живот и смърт. Липсата на „сериозност“ е породила жалкото предателство от онези дни, въпреки расовата чистота и принадлежността към държавата, която Фридрих Велики толкова наскоро е управлявал славно. Това, което юдаизмът притежава по отношение на „сериозност и дълбочина“, наистина не е толкова специфично еврейско, колкото антисемитите искат да ни накарат да повярваме.

Еврейската религия притежава всички онези моменти,

които я правят способна на асимилация, които по-специално протягат ръка към християнството: това са моментите на денатурация и де-

Национализация. Паулсен, класическият автор на „Staatsbürger-Zeitung“ (Граждански вестник), заявява на страница 295 от своето „Въведение във философията“: „Моментите в това развитие“ (на еврейската концепция за Бога и света) „първо се очертават централизацията на поклонението чрез монархията и свещеничеството, след това морализирането, денатурализирането и накрая денационализирането на концепцията за Бога чрез пророчеството“. „Staatsbürger-Zeitung“ обаче знае за кои кръгове пише; иначе не би могъл да се впусне в такава ненаучна шарада, както във водещата си статия от 22 септември. Просто не го притеснява, че самият Паулсен се защитава от обвинението в антисемитизъм. Нито пък вижда, че етикетът Паулсен като цяло осъжда дегенерацията, включително, разбира се, юдаизма. Наука насам! Наука натам! Това е викът на автора на статията в „Staatsbürger-Zeitung“.

СРАМЕН АНТИСЕМИТИЗЪМ

Аз

Антисемитизмът не е точно богат на идеи, дори не е богат на остроумни фрази и лозунги. Човек трябва постоянно да чува едни и същи банални фрази, когато привържениците на този „светоглед“ дават глас на скучните чувства в сърцата си. Там човек е свидетел на странни явления. Човек може да мисли каквото си иска за Ойген Дюринг; тези, които го познават, трябва да са наясно с едно нещо: той е фигура в много академични дисциплини –

с различни области , силно стимулиращ в математическите и физическите въпроси и оригинален в много отношения. Веднага щом обаче засегне теми, където антисемитизмът му влиза в действие, изказванията му стават толкова опростени, колкото тези на дребен антисемитски агитатор. Той се различава от такава фигура само по начина, по който изказва баналностите си, по брилянтността на стила си.

Наличието на такива видни писатели е особено ценно за антисемитите. Едва ли ще откриете по-постоянен апел към властта в която и да е друга политическа фракция, отколкото в тази. Еди-кой си е казал тази или онази пренебрежителна дума за евреите; това е повтаряща се тема в публикациите на антисемитите.

Така че за тези хора беше особено удобно, когато преоткриха някои от старите, крещящи фрази за антисемитизъм в книгата на един немски университетски професор, при това такъв, който се ползва с известна степен на уважение в най-широките кръгове, а именно „Система на етика с очертания на политическа и социална теория“ от берлинския професор Фридрих Паулсен. Всъщност, в първата глава на четвъртата книга на тази етика човек среща изречения, които – може би малко по-неелегантно – би могъл да изрече антисемитски агитатор сред пиещите бира филистерки от малък град или които редакторът на антисемитски журнал би могъл да напише – макар и по-неелегантно. И те могат да бъдат намерени във философски трактат за етиката, написан от немски професор по философия и педагогика, който изнася добре посещавани лекции и пише книги, които

Той е предимно хвален, всъщност мнозина дори го смятат за един от най-добрите философи на нашето време. Той пише това, което е било чуто толкова често:

„Различни по произход, религия и историческо минало, те“ (евреите) „са формирали чуждо защитено гражданство в европейските държави в продължение на векове. Тяхното допускане до гражданство очевидно се е основавало на равенството не само на езика и образованието, но преди всичко на политическите им стремежи с тези на населението, което е придобило решаващо влияние върху политическия живот от 1848 г. насам. С промяната в политическата констелация от 1866 г. насам, възприятието за позицията на евреите по отношение на националните държави се е променило сред големи сегменти от населението.“ Ако не се лъжа, антиеврейските настроения зависят не на последно място от инстинктивното чувство, че евреинът не вижда бъдещето си, бъдещето на семейството си, като изключително свързано с бъдещето на държавата или народа, под чието ръководство живее, както правят другите граждани: ако Унгария днес стане руска, досегашният унгарски евреин скоро ще се окаже руски евреин или ще отърси унгарската почва от краката си и ще се премести във Виена, Берлин или Париж и ще бъде засега австрийски, немски или френски евреин.

Ако случайно отворя „Система на етиката“ на Полсен на страницата, където се появяват тези забележки, без да знам пълния контекст, в който се намират, първоначално бих се учудил, че един съвременен философ би се осмелил да напише подобни неща в сериозна книга. Защото на пръв поглед тези забележки ми се струват...

Те предлагат нещо, което би подсказвало всичко друго, но не и работата на философ, чийто първи и най-съществен инструмент се предполага, че е логика, лишена от противоречия. Но да бъдеш логичен означава преди всичко да изследваш по-внимателно противоречията в реалния живот, да ги проследиш до истинските им причини. Човек би могъл да се запита: позволено ли е на един философ да прави това, което прави професор Полсен: просто да регистрира промяната в две последователни, фундаментално противоречиви настроения на времето, без да разкрива причините за тази промяна или поне да се опитва да го направи? Либералните възгледи, които се появяват през 1848 г., носят със себе си убеждението, че евреите са равни на западните народи „по език и образование“, всъщност дори по „политически стремежи“. По-късен период поражда „антиеврейско настроение“ в много кръгове. Полсен избира лесния път, когато става въпрос за разбиране на тази промяна. Той я приписва на „инстинктивно чувство“, което след това описва по-подробно.

В продължение на това есе ще видим какво всъщност представлява това „инстинктивно чувство“. Засега нека само посочим недопустимостта на позоваването на „инстинктивни чувства“ във философско изложение на „морална доктрина“, без да се разгледа тяхната основа и обосновка. Именно задачата на философа е да доведе до ясна представа това, което остава като смътни представи у другите хора. Но Полсен дори не се опитва да направи това. Той просто превръща „инстинктивните чувства“, които е вярвал, че възприема, в

След това той казва, по начин, подобаващ на неясни, нефилософски изказвания : „Само когато евреите се установят напълно... усещането за ненормалност на тяхното гражданство ще изчезне напълно. Дали това може да се случи, без да се изостави старата национална религиозна практика, обаче е доста съмнително.“ След като прочетох това изречение, само едно нещо ми е спорно: не е ли възмутително да се каже нещо толкова неуместно в такъв момент, в книга, която има за цел да ангажира толкова много хора по толкова важен въпрос? Защото човек би трябвало да се запита какво всъщност е твърдял професор Полсен. Той не каза нищо повече от това, че вярва, че възприема „инстинктивни чувства“ и че не може да си състави мнение за това, което предстои. Тези, които желаят да смятат това за философско, са свободни да го направят. Аз смятам за по-философско да мълча по въпроси, за които трябва толкова открито да призная, че нямам мнение.

Както казах, това би казал първоначално някой, който е прочел само този един пасаж от книгата на Полсен. И първоначално би бил прав. Във втората част на тази статия искаме да покажем как обяснението на Полсен изглежда в светлината на другите му трудове, а след това и как то изглежда в светлината на германския интелектуален живот през последните десетилетия. Надявам се, че подобно изследване ще разкрие една не безинтересна глава за „психологията на антисемитизма“.

Тези скучни чувства, от които, наред с други неща, произтича антисемитизмът, имат особената характеристика да подкопават всяка праволинейност и простота на преценката. Може би никое социално явление в последно време не е демонстрирало това по-добре от самия антисемитизъм. Имах възможността да наблюдавам това по време на студентските си години във Виена преди около двадесет години. Това беше времето, когато Георг фон Шьонерер, долноавстрийският земевладелец, който беше предимно радикален демократ, се превърна в „национален“ антисемит. Обяснението на тази трансформация у самия Шьонерер няма да бъде съвсем лесно. Всеки, който е имал възможност да наблюдава този човек в обществените му дейности, знае, че той е напълно непредсказуем характер, за когото личните капризи са по-важни от политическата мисъл и който е изцяло доминиран от неограничена суета. Не собствените трансформации на човека, а по-скоро трансформациите на онези, които станаха негови последователи, представляват важен факт в историята на развитието на новия антисемитизъм. Преди появата на Шьонерер във Виена беше лесно да се разговаря с млади хора, израснали под влиянието на либералните настроения. Истинско чувство за свобода, основано на разума, живееше сред тази част от младежта. Антисемитски инстинкти съществуваха още тогава. Тези инстинкти не липсваха дори в по-изтънчения сегмент на германската буржоазия. Но навсякъде хората бяха на път да разпознаят подобни инстинкти като неоправдани и да ги преодолеят. Те осъзнаваха, че подобни неща са остатъци от по-малко...

Това бяха времена на преклонна възраст, на която човек не можеше да се поддаде. Във всеки случай беше ясно, че всичко казано с претенция за обществена валидност не би могло да възникне от такава идеологическа почва като антисемитизма, от която един истински образован човек от онова време би се срамувал искрено.

върху студентите и първоначално върху по-слабо интелектуално развитите слоеве от населението. Тези, които преминаха от по-свободни миогледи към неговия неясен стил, изведнъж започнаха да говорят със съвсем различен тон. Хора, които преди това бяха чути да декламираат за „истинското човешко достойнство“, „човечността“ и „либералните постижения на епохата“, сега започнаха открито да говорят за чувства и антипатии, които бяха толкова различни от по-ранните им изявления, колкото черно и бяло, чувства, които не биха признали само преди миг, без да се изчервят от срам. Това беше моментът в интелектуалния живот на такива хора, който най-много бих искал да характеризирам, като кажа: строгата логика е премахната от редиците на силите, които ги управляват вътрешно. Човек може да провери това във всеки един момент. Никой от онези, които току-що се бяха присъединили към антисемитския лагер, не смееше сериозно да спори срещу предишните им либерални принципи. По-скоро всички твърдяха, че по същество все още се придържат към тези принципи както преди, но що се отнася до прилагането на тези принципи към евреите, е, е... И тогава дойде някаква фраза, която беше шамар в лицето на всяко здраво мислене. Антисемитизмът детронира логиката.

За някой като мен, който винаги е бил много чувствителен към нарушения на логиката, общуването с такива хора сега стана особено неудобно. За да не си помисли някой, че може да се шегува лошо с това твърдение, трябва да отбележа, че мога да призная нервността си относно нелогичността без никаква нескромност. Защото смятам „логическото мислене“ за универсален човешки дълг, а особената нервност по такива въпроси за вродена предразположеност, за която човек не е по-отговорен, отколкото за физическата си сила. Аз самият обаче бях по този начин в уникална позиция да изуча развитието на антисемитизма чрез конкретен пример – бих могъл дори да кажа, интимно. Всеки ден виждах безброй примери за покварата на логическото мислене от низки емоции.

Знам , че говоря само за един пример. Нещата често са се развивали по различен начин другаде. Но аз вярвам, че човек може истински да разбере нещо само ако го е преживял отблизо. И може би тези мои „изследвания“ са ме подготвили особено добре за оценката на „случая Полсен“. Искреното ми уважение към професора. Но в неговия случай има обезпокоителен логически конфликт. Не толкова крещящ, колкото при моите съвременници, които са се обърнали от либерализъм към шьонерианство. Това се разбира от само себе си. Но мисля: по-лекият случай на Полсен е поставен в правилната перспектива от по-крайния случай.

Във втората книга на своята „Система на етика“, в есето върху понятията „Добро и зло“, Полсен пише: „Поведението на човек е морално добро, доколкото обективно насърчава общото благо.“

Ефектът е склонен да бъде субективен, доколкото е съпроводен от осъзнаване на дълг или морална необходимост.“ Малко преди това Полсен пише за поговорката „Целта оправдава средствата“: „Ако човек разбира поговорката по следния начин: не някаква произволно допустима цел, а целта оправдава средствата; обаче има само една цел, от която произтичат всички ценностни съждения, а именно най-висшето благо, благосъстоянието или най-съвършеният начин на живот за човечеството.“

Могат ли тези две твърдения да осигурят мост към възгледите, които пораждат отвращение към евреите ? Не трябва ли истински логичният прогрес на мисълта енергично да изисква пречистване на подобно отвращение чрез разум? Какво прави Полсен вместо това? Той казва: „С промяната в политическата констелация от 1866 г. насам, възгледът за позицията на евреите по отношение на националните държави се промени сред по-широките кръгове от населението.“ Не трябваше ли тогава той да счита тази промяна за отклонение от своя морален идеал, от преданост към единствената цел, която наистина оправдава средствата? Либерализмът приемаше сериозно вярата в „най-съвършения начин на живот за човечеството“ като морален идеал. Тази сериозност обаче не позволява промяна като тази, която се е случила от 1866 г. насам. Тя прави невъзможно произволното ограничаване на човечеството.

Именно тук Полсен, за да не се огорчи от антисемитизма , става хладен към логиката.

допълнително обсъждане на този логически недостатък в края на тази статия.

Това, че преценка като тази на професор Полсен за евреите е възможна в рамките на произведение, което претендира да бъде начело на съвременната философска мисъл, трябва да има по-дълбоки причини в интелектуалната култура на настоящето. Всеки, който проследи хода на интелектуалното развитие през деветнадесети век, с известна степен на безпристрастност лесно ще бъде доведен до тези причини. В това развитие винаги е имало две течения. Едното е, в пряка линия, продължение на „Просвещението“ от осемнадесети век; другото е един вид противотечение срещу резултатите от Просвещението. Трайната заслуга на последното ще бъде, че то е издигнало пред самото човечество „чистото, хармонично човечество“ като най-висш идеал. Морално изискване от несравнимо значение се крие в това да се каже: човек трябва да пренебрегне всички случайни обстоятелства, в които е поставено човечеството, и да се стреми да изведе на преден план „чистото човешко същество“ във всичко — в семейството, обществото, нацията и т.н. Всеки, който казва подобни неща, знае, разбира се, също толкова добре, колкото и мъдрите еснафи, че идеалите не могат да бъдат реализирани в ежедневието. Но наистина ли е абсурдно да се говори за кръга в геометрията, след като човек може да нарисова само много несъвършен кръг на хартия с молив? Не, изобщо не е абсурдно. По-скоро е напълно глупаво да се подчертава такъв очевиден факт. Също толкова глупаво е да се говори в етиката за това, което не може да бъде поради несъвършенството на цялата реалност. Истински ценното тук е просто да се заявят целите, към които човек желае да се стреми. Това е направило Просвещението.

Този възглед беше противопоставен на друг , който търсеше корените си в разглеждането на историческото развитие. Говорейки за него, човек се докосва до съществени недостатъци в образованието на деветнадесети век, недостатъци, които са преплетени с велики добродетели. Достатъчно е да споменем имената Якоб и Вилхелм Грим, за да си припомним пълния смисъл на това твърдение: човекът на деветнадесети век се е научил да разбира собственото си минало; той се е научил да разбира какъв е сега чрез това, което е бил някога. Братя Грим ни запознават с нашето езиково и митично минало. Тяхната убеденост се съдържа в красивите думи: „На всеки човек е назначен добър ангел по силата на родината му, който го придружава, когато тръгва в живота в познатия му вид на спътник; който не подозира доброто, което го сполетява чрез това, може да го почувства, когато премине границата на отечеството си, откъдето ангелът тръгва. Това благосклонно съпътстване е неизчерпаемото съкровище на приказките, легендите и историята.“ Известно е, че през деветнадесети век е постигнат значителен напредък по пътя на подобни възгледи. Произволните представи, които съвременниците на Русо са си формирали за първоначалното състояние на човечеството, са заменени от съображения за действителните условия. Лингвистиката, религиозните изследвания и общата културна и етнологична история са постигнали най-голям напредък. Всички пътища са били изследвани, за да се разбере как е възникнало човечеството .

да подцени всичко това . Но то също така разкри недостатък в нашия поглед върху живота, който не бива да се пренебрегва. Знанието

Миналото е трябвало просто да обогати знанията ни; вместо това то е повлияло на мотивите зад действията ни. Размишленията върху случилото се с мен вчера се превръщат в пречка, ако ме лишават от спонтанността на решенията ми днес. Ако не действам според обстоятелствата, с които се сблъсквам днес, а по-скоро според това, което съм правил вчера, съм на *грешен* път. Ако искам да действам, не трябва да гледам към дневника си, а към реалността. Настоящото със сигурност може да бъде разбрано от гледна точка на миналото, но не може да бъде контролирано от него. В едно от интересните си произведения, неговите „Ненавременни размисли“ върху „Ползата и вредата от историята за живота“, Фридрих Ницше осветлява вредите, които настъпват, когато настоящето трябва да бъде овладяно чрез *миналото*.

Всеки, който е отворен за настоящето, знае, че е погрешно да се вярва, че солидарността между евреите е по-голяма от солидарността им с модерните културни начинания. Макар че може да е изглеждало така през последните години, антисемитизмът е допринесъл значително за това. Всеки, който, подобно на мен, е бил свидетел с ужас на това, което антисемитизмът е причинил на съзнанието на благородните евреи, сигурно е стигнал до това заключение. Когато Полсен изразява гледна точка като тази за специалните интереси на евреите, той просто демонстрира липсата си на безпристрастност. Нека не позволяваме преценката ни за това как трябва да живеем заедно в настоящето да бъде помрачена от представите ни, че сме претърпели отделни развития в миналото. Защо тогава даден...

Как можем да очакваме да се сблъскаме с крещящ антисемитизъм в образования свят, особено там, където изучаването на историята се приема за отправна точка? Бъдещето със сигурност няма да донесе нищо друго освен последиците от миналото; но къде в природата важи правилото, че последиците са равни на причините си?

Всеки, който разгледа цялостната линия на мислене на Полсен, ще трябва да признае, че той е единствена фигура в кръговете на така нареченото историческо образование. Ще обоснова това по-подробно в заключителна бележка.

IV

Фридрих Паулсен някога уместно характеризира тъмната страна на нашето настояще време. В есето си „Кант, философът на протестантството“ той казва: „Бележът на нашия век, който се приближава към своя край, е: вяра във властта, неверие в идеите. В края на миналия век часовникът беше обърнат в обратна посока: вярата в идеите беше всемогъща, Русо, Кант, Гьоте и Шилер - великите сили на епохата. Днес, след провала на идеологическите революции от 1789 и 1848 г., след успехите на властовата политика, паролата е волята за власт.“ Несъмнено на нашето време липсва разбиране за мисията на истинския идеализъм. Гьоте някога е заявил, че който наистина е схванал смисъла на една идея, не бива да позволява на никакво очевидно противоречие с опита да го лиши от вярата му в нея. Опитът трябва да се подчини на идеята, след като веднъж е призната за правилна. В момента такава идея...

Идеята намира малък резонанс. Идеите са загубили силата си в интелектуалния ни живот. Хората посочват „практически интереси“, това, което „може да надделее“. Но човек трябва да има предвид, че самата история на интелектуалния прогрес, когато се разглежда от правилната перспектива, доказва силата на идеите. Нека посоча един поразителен пример. Когато Коперник предложи великата идея за орбитите на планетите около слънцето, от гледна точка на астрономическата практика, човек може да възрази срещу всякакви неща. Фактите, основани на опита, отчасти противоречат на доктрината, изложена от Коперник. От гледна точка на практичния астроном, не Коперник е бил прав по това време, а Тихо Брахе, който възразява: „Земята е груба, тежка маса, негодна за движение; как може Коперник да направи звезда от нея и да я насочва по небесата?“ Историческото развитие е доказало правотата на Коперник, защото, прозрявайки правилността на идеята, която някога е замислил, той се е издигнал до убеждението, че по-късните факти ще премахнат привидното противоречие .

С напредъка на идеите в науката, те трябва да напредват и в моралния живот. Полсен теоретично признава това, като предлага гореспоменатото твърдение. На практика той се отклонява от това, когато представя антисемитизма като частично оправдано явление. Тези, които вярват в идеи, не могат да позволят на историческите развития от последните десетилетия да разклатят вярата им в безусловната валидност на тези идеи. Те трябва да си кажат: нека нещата останат такива, каквито са засега.

Фактът, че реалността сякаш противоречи на абсолютно либералните идеи, е погрешно схващане; тези идеи са независими от подобно противоречие. Антисемитизмът е подигравка с всяка вяра в идеи. Преди всичко, той се подиграва с идеята, че човечеството е превъзхождащо всяка отделна форма (племе, раса, нация), в която човечеството се изразява.

Но накъде отиваме, ако философите, тези носители на света на идеите, тези назначени защитници на идеализма, самите те вече нямат необходимото доверие в идеите? Какво ще стане с тях, ако позволят това доверие да им бъде откраднато, защото в продължение на няколко десетилетия инстинктите на определена група от населението поемат по пътища, различни от предписаните от тези идеи? Човек като Полсен може да бъде доведен до твърдения като тези, заради които написах тези бележки, само чрез прекомерно уважение към историческата реалност . В противоречието, което той поставя по отношение на собствените си твърдения, става ясно, че Полсен е под влиянието на фалшивото историческо образование, което идентифицирах. Той не си позволява да критикува историческото развитие на народните инстинкти; по-скоро той позволява на самите тези инстинкти да имат значителна дума. Че това е така, е ясно изразено и в смътния начин, по който Полсен говори за антипатиите към евреите. Този тип антисемитизъм ясно се разкрива като „срамен антисемитизъм“. Никъде не е по-необходимо отколкото в тази област да се документира вярата на човек в тези идеи чрез решително и недвусмислено изявление .

С право се оплаква , че философията се радва на ниско уважение в днешно време. Тя би променила това.

Те заслужават малко уважение, ако загубят вяра в това, което са основно задължени да защитават: идеите. Философът трябва да разбира своето време. Той не го разбира, като прави отстъпки на неговите извращения, а просто като противопоставя на тези извращения с критиката, произтичаща от неговия собствен свят от идеи. Философският моралист трябва да се отнася към всичко, което антисемитите твърдят за евреите, по същия начин, както минералогът, който все още ще твърди, че солта образува кубични кристали, дори ако някой му покаже солен кристал, чиито ъгли са отчупени от някакво обстоятелство.

Антисемитизмът е опасност не само за евреите, но и за неевреите. Той произтича от начин на мислене, който не приема сериозно здравата и честна преценка. Той насърчава такъв начин на мислене. И тези, които мислят философски, не бива да стоят безучастни. Вярата в идеите ще възвърне своята валидност само когато се борим с противоположното неверие във всички области възможно най-енергично.

Болезнено е да се види как философ противоречи на принципи, които самият той ясно и уместно е дефинирал. Не вярвам, че човек като Полсен би могъл лесно да се ангажира дълбоко с борбата срещу антисемитизма. Подобно на много други, той е защитен от това от философския си дух. Но в момента е необходимо повече по този въпрос. Всяка неясна позиция е вредна. Антисемитите ще използват изявленията на всеки човек като вода за воденицата си, ако този човек даде повод за това, дори чрез неясно изявление. Сега философът винаги може да каже, че не е отговорен за това, което...

Да прави други от неговите учения. Това несъмнено трябва да се признае. Но когато един философски моралист се намесва в текущи дела, тогава неговата позиция по определени въпроси трябва да бъде ясна и недвусмислена. А що се отнася до антисемитизма като културна болест, ситуацията днес е такава, че човек не бива да се съмнява как да тълкува изявленията на всеки, който участва в обществените дела .

ДВОЙНИ СТАНДАРТИ

работа на д-р Й. Е. Порицки „Хайне, Достоевски и Горки“ (издадена от Рихард Вьопке в Лайпциг) предлага, наред с други забележителни наблюдения, разглеждане на литературата на Хайне в края на деветнадесети век. Четенето на мислите на Порицки ни напомня за фундаментални проблеми в съвременната ни литература. По-специално, независимостта на преценката сред много писатели от нашето време става под въпрос, когато човек проследи анализа му на Хайне. Защото Порицки несъмнено е прав, като посочва това (стр. 6): „Германските преценки на Юлиан Шмит и Хайнрих фон Трайчке все още не са преодолені; по-скоро те продължават тихо да упражняват влиянието си.“ За съжаление, днес има много „писатели“, на които им липсва както способността, така и волята да изследват безпристрастно стойността на подобни преценки. Тези „писатели“, които понякога могат да заемат доста уважавани позиции, със сигурност трябва да изразят своето мнение;

По-вероятно е те да се откажат от това. Литературата на Хайне предоставя плодородна почва за наблюдения в тези посоки .

Човек трябва само да обърне внимание на събитията, за да открие, че фразите, използвани от противниците на Хайне, са винаги едни и същи. Сега, при Хайне, има нещо съвсем специфично, което трябва да се вземе предвид. Може да има хора, които иначе не са незначителни, но които Хайне не е в състояние да съди безпристрастно. Порицки уместно посочва такъв пример (стр. 6 и сл.): „Иначе остроумният Хен нарича Хайне еврейски имитатор.“

Виктор Хен е написал високо ценена книга за Гьоте. В тази книга се намират следните изречения: „Хайне няма душа, а само голям талант за имитация. Точно както много от неговите братя могат да цъкят с езика си толкова изкусно, че човек наистина да си повярва, че чува славей, точно както друг може точно да възпроизведе стила и маниерите на известни модели, точно както през дългите години Кладерадач се е отдавал на всички лирически форми на всички поети и школи на поезията, така и Хайне е знаел как да имитира простата вярност на народните песни, фантазиите на Е. Т. А. Хофман и романтизма, сърдечните мелодии и мелодичните песни на Гьоте с такова виртуозно умение , че човек е бил заблуден и е приемал имитациите за истинско нещо.“ Порицки показва , че ако човек желае, може да отправи такъв упрек към всеки творчески ум; но от друга страна, нищо не се казва, като просто се доказва съществуването на модел за този или онзи интелектуален продукт.

Но човек се чуди: как различните здрави, интелигентни твърдения , които Хен прави в своите

Подобни абсурди възникват, когато се представя „Мисли за Гьоте“? Човек може да измисли само следното обяснение: Хен веднага губил здравия си разум, когато се сблъсквал с „евреина“ Хайне. Той имал общо мнение – или по-скоро предразсъдък – за „евреина“ и това му правело невъзможно да проведе по-нататъшно изследване на Хайне като личност. Сега, в случая с Виктор Хен има нещо, което Порицки, предвид задачата, която си е поставил, не е успял да подчертае, но което въпреки това бих искал да добавя тук.

Гьоте веднъж говори за умовете, които са оказали най-голямо влияние върху неговото развитие, посочвайки сред тях Шекспир, Спиноза и Линеи. Лазар, в отличната си книга „Етика на юдаизма“, доказва, че юдаизмът на Спиноза не само не е бил без значение за цялата структура на светогледа на Гьоте, но е оказал дълбоко влияние върху него. Сега е неоспоримо, че влиянието на Спиноза върху Гьоте е било доста изключително. Можем да разберем определени чувства и идеи у Гьоте само когато си спомним, че той многократно се е потапял в света на идеите на Спиноза, всъщност, че бурните страсти на Гьоте често са намирали своя вътрешен баланс чрез потапяне във философското спокойствие на амстердамския мъдрец. Голяма част от това, на което Хен се възхищава у Гьоте, Гьоте и ние заедно с него дължим на Спиноза. И след като премина през ума на Гьоте, Виктор Хен също приема „еврейската“ философия на Спиноза като нещо велико. Но когато вярва, че може да демонстрира много подобна връзка между Хайне и Гьоте, тогава – Хайне щраква с пръсти като славей.

Не е ли поразително очевидно , в светлината на подобни явления, колко безпристрастни могат да станат дори важни фигури, когато таят повече или по-малко открит антисемитизъм? Между другото, на страница 7 от своята брошура Порицки предоставя компилация от скорошни оценки на Хайне, която наистина възхитително демонстрира как всяка здрава преценка в литературата може да се прекрати, когато възникне изкушението да не се прилага вече единен стандарт.

ИДЕАЛИЗЪМ СРЕЩУ АНТИСЕМИТИЗМА

Две забележителни книги се появиха една след друга. Първата е озаглавена: „Закон, свобода и морал на художественото творчество“. Авторът е Лотар фон Куновски. Сега той е публикувал след първата втора творба, озаглавена: „Нация от гении“. Казват, че и двата тома са само части от едно обширно произведение, озаглавено: „Чрез изкуството към живота“. В определени кръгове Лотар фон Куновски сега се смята за истински пророк. Човек може да чуе изрази на най-безрезервно възхищение. Това, което той казва за природата на изкуството и за моралния живот, се приветства като ново евангелие. Дори и в него да не се съдържа нова идея за всеки, който наистина познава развитието на немския интелектуален живот през деветнадесети век, такъв човек въпреки това може да се съгласи с преценката, произнесена наскоро за Куновски от важна фигура. Книгата му е описана там като такава, в която „сериозно

Един мъж говори за въпроси, които са го измъчвали години наред: викът на болката на художник, който е лутал безцелно в тъмното; радостта на някой, който най-накрая вижда целта.

Разбира се , много от двете книги са незрели; със сигурност всичко, което Куновски казва, е било казано по-задълбочено и всеобхватно преди: но има нещо в тези две книги, което е изключително освежаващо, дори за тези, които са запознати със съответната литература. В продължение на десетилетия изкуството и неговата връзка с живота не са били обсъждани с такъв идеализъм, роден от прозрение, какъвто е изразен от Куновски.

Куновски приписва голяма културна мисия на немския народ . Те трябва да доведат до обновление на моралния си мироглед чрез истинско разбиране на изкуството. „Новата теория на изкуството ще трябва да бъде нова теория на живота и обратно, новата концепция за живота ще трябва да се корени в подмладена теория на изкуството... Малцина знаят какво казват, когато призовават за народно изкуство, изкуство, което прави всеки член на народа художник във всички действия на живота.“ Може да изглежда, че начинът, по който Куновски се изразява за „изкуството и народа“, може да бъде използван за свои собствени цели от онези, които желаят да разпространяват всякакви национални и расови антипатии под този лозунг. И първият том на произведението, публикуван преди няколко месеца, наистина е бил използван в този смисъл — съвсем неоправдано .

Наскоро публикуваният втори том донесе дълбоко разочарование на мнозина, които преди това смятаха Куновски за свой . На много места той говори ясно и недвусмислено за „расовия въпрос“.

И това, което казва в подобни пасажии, показва как един идеалистично настроен човек трябва да мисли по този „въпрос“. По-конкретно, Куновски категорично отхвърля всякакъв антисемитизъм. Той остро критикува англичанина Чембърлейн за атаките му срещу „семитите“ в книгата му „Основи на деветнадесети век“. И от същата гледна точка той прави преценки, които правят невъзможно антисемитите да се позовават на Куновски, когото иначе със сигурност биха искали да цитират, когато по свой начин реторично твърдят, че силните корени на образованието и културата се крият в „народността“. Но Куновски разбира понятието „народно“ по такъв начин, че всяка форма на антисемитизъм е несъвместима с неговия възглед. „Ние, германците, сме предопределени“, каза той, „да запазим формата на света, която да бъде преобразена, за всички народи, да ги призовем всички, да извършим делото, особено римляните и семитите, на които дължим неизмеримо богатство, с които, обединени в безкрайността, ние също ще разширим съвместно крайността на земното. В тази любяща справедливост се крие бъдещето на германеца, в която е осигурена неговата световна империя, неговото подмладяване в ново човешко същество, в нов народ.“ Куновски не иска расова война; той иска да пренесе значението на всички раси в културата на бъдещето: „Моралният закон на евреина, държавата на римляните, изкуството на гърците, пирамидата на египтяните“ трябва да се обединят в нас, за да можем „да работим самостоятелно в ковачницата на света“. Тази идея е особено красиво изразена в следния израз: „На нашите олтари почиват кръстът, полумесецът и ковчегът на завета; в нашите гори бродят Заратустра, Мойсей, Сократ, Данте, Русо; в нашите поляни растат новият Йерусалим, Атина, Спарта, Флоренция и Париж.“

Куновски противопоставя тази тесногръда расова гледна точка на своята собствена, заявявайки: „Целта на завладяването на света не е разпространението на непроменения германски тип, а по-скоро създаването на ново културно човешко същество, което не е нито германец, нито ром, нито семит.“ Тази идея кулминира в изречението: „Чрез сливането на народите, нациите ще бъдат трансформирани в нова култура, която изгаря расовата омраза.“

Книгата на Куновски може да се разглежда като значителен симптом на времето . Отново копнеем за идеализъм. Не за някакъв неясен, подхранван само от фантазия, а за такъв, основан на знанието и образованието. Куновски се утвърждава като защитник на такъв идеал. Показателно е, че по този начин той почти автоматично се превръща в противник на анти-знанието и анти-образователния антисемитизъм, на тесногръдия „германизъм“.

СТЕФАН ФОН ЧОБЕЛ «РАЗВИТИЕТО» ПОНЯТИЕТО ЗА РЕЛИГИЯ КАТО ОСНОВА ПРОГРЕСИВНА РЕЛИГИЯ »

задълбочено естествените науки и културната история в сегашния им вид , предоставя в тази книга изчерпателен отчет за развитието на религиозните идеи в хода на човешката еволюция. Той посочва два източника на религиозен живот: чувствата и идеите, произлизащи от външния сетивен опит , които са насочвали все още развиващото се човешко същество към...

по-дълбоки сили на света и вътрешни духовни сили на човека, които чрез духовно съзерцание го водят до мисли за божественото. Рядко срещаното познаване на различните религиозни системи позволява на автора да демонстрира тези два източника във всички светогледи, релевантни за Запада и неговата култура, и да проследи тяхното влияние до най-отдалечените кътчета на религиозния живот. Това, което *Паул Асмус* в своята проникателна книга „Индогерманската религия в основните точки на нейното развитие“ (Хале, 1875 г.) се е опитал да опише от гледна точка на немския идеалистически светоглед, фон Чобел се стреми да постигне по научен начин, основан на съвременните културни изследвания, а именно чрез проследяване на генеалогията на религиите. Всеки, който търси по-дълбок вътрешен живот, ще намери в това произведение богатство от научни открития и обяснения, подходящи за обогатяване на този вътрешен живот. Той може да насочи интереса си към книгата и ако, подобно на автора на тези редове, е стигнал до различни възгледи, основани на вътрешен опит, от тези, които Чобел определя като ядрото на предишното религиозно развитие и на които той приписва мисия за настоящето и непосредственото бъдеще на религиозния живот.

Седем писма от Фихте до Гьоте; две писма от Фихте до Шилер

С обяснения от Рудолф Щайнер

Първите седем от деветте писма, които Фихте представя тук, са написани до Гьоте през първите месеци от престоя му в университета, поверен на грижите на Гьоте. Моментът на писане на тези писма е решаващ фактор за тяхното значение . Те показват, че личното поведение на Фихте и разбирането му за преподавателската и философската професия неизбежно са оформили отношенията на Гьоте с него още от самото начало на познанството им, характер, който те са запазили впоследствие. Подходът на Фихте е имал известна сила. Отличителният патос на идеите, присъщ както на научните, така и на политическите му занимания, винаги го е карал да търси най-преките и непосредствени средства за постигане на целите си. И когато са възниквали препятствия, неговата негъвкавост се е превръщала в грубост, а енергията му - в безмилостност. Фихте никога не е разбирал, че старите навици са по-силни от новите идеи и следователно е бил постоянно в конфликт с околните. Основната причина за повечето от тези конфликти се е криела във факта, че Фихте е отчуждавал хората чрез личната си природа, още преди дори да е започнал да приема идеите си. Липсвала му е способността да се примири с ежедневието. Всичко това направи невъзможно за Гьоте последователно да защитава Фихте с енергията , която би съответствала на неговите научни постижения и способности.

е написал за Гьоте с писмо номер i-

Тогава е издаден и първият тираж на „Основа на цялата теория на науката“ на листове (вж. „Живот и литературна кореспонденция“ на Й. Г. Фихте, 2-ро издание, Лайпциг 1862 г., том 1, стр. 211).

Творбата, в която Фихте се надявал да се обедини с Гьоте, била „Hören“ („Слушане“) на Шилер. Шилер поканил Гьоте да сътрудничи по списанието на 13 юни 1794 г. и същевременно отбелязал, че Фихте, Волтман и фон Хумболт са се присъединили към него в публикуването му. Гьоте изпратил съгласието си на Шилер едва на 24 юни (виж кореспонденцията между Шилер и Гьоте, 4-то издание, том I, стр. 1 и сл.).

Фихте пристига в Йена на 18 май 1794 г. и още на 24 юни е принуден да се обърне към Гьоте и херцога за защита срещу клеветнически слухове, разпространени около публичните му лекции на тема „Морал за учените“ (виж Писмо № 2). Енергичният начин, по който Фихте се изправя срещу своите критици, и решителността, с която моли херцога да го вземе под крилото си, водят, очевидно чрез посредничеството на Гьоте (Писмо № 3), до временно укрепване на позицията му, тъй като херцогът не се е поколебал в уважението си към философа от слуховете. Фихте се чувства принуден да докаже неточността на казаното за лекциите му, като ги отпечата дума по дума (виж Писмо № 2). Те се появяват под заглавието: „Някои лекции за призванието на учения“ (Йена, Габлер 1794). Желанието на Фихте да посвети ръкописа на херцога не е изпълнено, но херцогът почита новоназначения учител при всеки повод (виж Животът на Фихте).

I. 216 сл.). Забележките на Фихте за херцога (Писмо № 2) са важен принос към характеризирането на Карл Август. Човек трябва само да вземе предвид, че този принц е бил възхищаван по този начин от човек, който година по-рано е писал за европейските принцове: „Те, които в по-голямата си част са отгледани в мързел и невежество или ако научат нещо, научават истина, специално пригодена за тях; те, за които е известно, че не продължават образованието си, след като дойдат на власт, които не четат никакви нови произведения, освен може би водниста софистика, и които неизменно са поне с няколко години назад от възрастта си.“ Този пасаж принадлежи към анонимното произведение, споменато в първото писмо, а именно „Приноси за коригиране на обществените преценки за Френската революция“ на Фихте. Тази творба, както и другата анонимна брошура „Възвръщането на свободата на мисълта от европейските принцове, които досега са я потискали (Реч, Хелиополис в последната година на древния мрак)“, е била публикувана преди назначаването на Фихте в Йена. И според твърденията на Фихте във второто писмо, няма съмнение, че онези, които са работили за назначаването на Фихте, предимно юристът Хуфеланд, са били запознати с тези писания. Това изглежда е вярно и за Гьоте, защото той нарича назначаването на Фихте „акт на смелост, дори на дързост“ (Day and Yearbook 1794). Самият Фихте вероятно не е крил начина си на мислене пред онези, които са посредничили между него и правителството на Ваймарската република; следователно раздраженият тон, с който говори за обвиненията относно анонимните му писания, е разбираем .

Буква № 6 показва, че смърчът има специална стойност

...което е било предназначено да бъде разбрано от Гьоте. В съответствие с това е доклад на Вилхелм фон Хумболт („Кореспонденция между Шилер и Вилхелм фон Хумболт“, 22 септември 1794 г.) за разговор с Фихте, в който последният е изразил желанието си да спечели Гьоте за размисъл и да обясни чувството си за такова чувство, което ръководи правилно във философските въпроси: „Наскоро“, продължи той (Фихте), „Гьоте ми представи моята система толкова сбито и ясно, че аз самият не бих могъл да я представя по-ясно.“ Че Гьоте е имал жив интерес към философията на Фихте и в никакъв случай не е възприемал негативно отношение към нея, се доказва не само от пасаж в писмо до Фихте от 24 юни 1794 г. (Писма WAXS 167), в което той казва за първите страници на „Учението на науката“: „Изпратеното не съдържа нищо, което да не съм разбирал или поне да съм вярвал, че разбирам, нищо, което да не се вписва лесно в обичайния ми начин на мислене“, но и от факта, че Гьоте е направил обширни откъси от това произведение, които все още се съхраняват в Гьотеовия архив.

Фихте беше обявил подобни публични лекции за зимния семестър на 1794/95 г., като споменатите по-горе от летния семестър. Тези лекции бяха сред най-посещаваните в университета и бяха приети с голям ентусиазъм от студентите. Тъй като Фихте не можа да намери друго подходящо време, той изнесе лекции в неделя сутрин от 9 до 10 часа. Йенската консистория се обиди от това, а Ваймарската висша консистория не можа да отрече причините за първоначалното си „единодушно одобрение“, „тъй като изглежда обаче, че това начинание е било умишлена стъпка срещу общественото поклонение на земята“.

„Дори ако това не беше намерението или ако такова намерение не можеше да бъде постигнато по този начин, подобно незаконно и безредно деяние въпреки това, поради неприятното впечатление, което несъмнено би направило върху обществеността в Йена и околностите, както и другаде, винаги би имало много негативни последици, особено за репутацията на самата Академия.“ Така гласи петицията на Висшата консистория до държавното правителство. Фихте отправя подробно писмо до Академичния сенат. Той обяснява причините, поради които е трябвало да избере точно този час, и показва, че характерът на публичните му лекции ги прави напълно подходящи за провеждане в неделя, тъй като целят не обучение чрез наука, а морално назидание и усъвършенстване на характера. Същевременно Фихте се обръща и към Гьоте за подкрепа по този въпрос; и писмото, в което той прави това, е цитираното тук под № 6. Академичният сенат докладва на херцога по този въпрос, заявявайки, че „макар че намесата на професор Фихте срещу публичните църковни служби не би била уместна, той трябва да бъде инструктиран да не провежда моралните си лекции в неделя; ако обаче не е в състояние да намери друго подходящо време в средата на семестъра, което ние нито вярваме, нито желаем, може да му бъде разрешено да ги провежда в неделя до края на текущия зимен семестър без последствия, но в този случай трябва да се постави абсолютно условие да не му бъде разрешено да ги провежда, преди следобедната служба да е приключила напълно“.

Херцогът взе следното решение: „По този начин, в съответствие с Вашето искане, решихме гореспоменатият професор Фихте да бъде разрешен да продължи своите морални лекции в неделя само в часовете след края на следобедната църковна служба.“ Единствено фактът, че тук става въпрос за „нещо толкова необичайно, като провеждането на лекции от този вид в неделя по време на часовете, определени за публично богослужение“, подтикна Карл Август към решението. Що се отнася до самите лекции, херцогският указ, адресиран до академичния сенат, гласи: „С радост приехме, че ако неговите (на Фихте) морални лекции приличат на приложеното отлично *есе*, те могат да бъдат от изключителна полза.“ Противниците на Фихте, от друга страна, възнамеряваха да направят лекциите напълно невъзможни, тъй като съдържанието им беше неудобно за тях. Когато Фихте възобнови лекциите на 3 февруари, които бяха преустановени от началото на ноември поради инцидента, той ги насрочи за неделя следобед от 15:00 до 16:00 часа.

в писмо № 7, е бил историк и любим ученик на Шпитлер. Той е назначен в Йена по същото време, когато и Фихте, на младата възраст от 23 години, е един от най-близките приятели на философа, а по-късно се е свързал и с Шилер.

Двете писма на Фихте до Шилер се различават, което може би не е излишно да се отбележи, от тези до Гьоте по това, че са написани на немски шрифт, докато вторите са написани на латински шрифт, който е по-четлив в почерка на Фихте.

През юли 1799 г. Фихте се премества в Берлин. Известното обвинение в атеизъм води до уволнението му от Йена. Той търси нова сфера на дейност. Сред плановите, които се зараждат в ума му за бъдещето, е основаването на научно списание, което по-добре да отговаря на изискванията на Фихте за такава институция, отколкото „Йенски общ литературен вестник“, от което и той, и Шелинг са недоволни. През зимата на 1799/1800 г. Фихте се завръща за кратко в Йена, където временно е напуснал семейството си. Там се среща с Шелинг. Двамата се договарят за основаването и учредяването на списанието, за което Гьоте и Шилер също трябва да бъдат привлечени като сътрудници. Първото от двете писма, адресирани до Шилер, съдържа покана за сътрудник и същевременно подробно обсъждане на целта и структурата на списанието. Този проект, за който, както разкрива писмото, Кота е трябвало да бъде ангажиран като издател, в крайна сметка не се осъществи. След това планът е подновен с Й.Ф.Г. Унгер като издател, а също така изпраща печатно циркулярно писмо, обещаващо издаването на „Годишници на изкуството и науката“ от Нова година 1801 г. И този път проектът не е осъществен. Гьоте гледа с подозрение на подобно начинание от страна на Фихте. Той пише на Шилер на 16 септември 1800 г., очевидно визирайки това (циркулярът носи дата 28 юли 1800 г.): „Тонът на съобщението е напълно фихтеовски. Опасявам се само, че господата идеалисти и динамовци скоро ще се проявят като догматици и педанти и от време на време ще се заяждат един с друг.“

съветвам. » Приложеният документ е: «Затворената търговска държава».

Второто писмо на Фихте до Шилер, датирано от 18 август 1803 г., в първата си част разглежда личен въпрос на Фихте (продажбата на къщата му в Йена, наред с други неща, свързани с престоя му там), за който той се е обърнал за помощ към Гьоте и Шилер. На 29 август Гьоте пише на Целтер за това (Кореспонденция 1, 80): „Кажете му (на Фихте), че приемаме въпроса му присърце. За съжаление, проклятие толкова лесно лежи върху това, до което се докосват ръцете на адвокатите.“ Втората част на писмото се отнася до представлението на „Биологичната дъщеря“ на Гьоте в Берлин. Премиерата на тази пиеса се състоя там на 12 юли 1803 г. Писмото, във форма, която се различава значително от горната, е публикувано в „Кореспонденция на Шилер и Фихте от имението на Първи“ през 1847 г. от И. Х. Фихте (стр. 70-77). Това оправдава препечатването. Шилер вероятно я е изпратил на Гьоте да я прочете, а връщането ѝ е било пренебрегнато, така че е останала сред документите на Гьоте. Следователно, това, което е отпечатано тук, е окончателната версия, докато това, което Фихте е публикувал, може да е взето само от черновата, която редакторът може да е преработил на няколко места. Това, което отблъсква, всъщност почти изцяло отблъсква, широката публика в пиесата на Хес – фактът, че всяка материалност е премахната от една висока форма на изкуство – привлича както Фихте, така и Шилер (вж. писмото на Шилер от 18 август 1803 г. до Вилхелм фон Хумболт). Това, което класическата естетика (особено Шилер в неговите „Естетически писма“) изисква, е премахването на интереса към изобразеното събитие чрез

издигането до чисто удоволствие от това, което художественото въображение е създадо от него. Затова той също иска да посъветва да не се съкращава пиесата. На 28 юли 1803 г. (Кореспонденция IS 67) Гьоте пише на Целтер, че му се иска „да съкрати някои сцени, които трябва да изглеждат дълги, дори и да са отлично изиграни“. Целтер отговаря на 10 август: „Фихте не е съгласен със съкращаването на „Божата дъщеря“; той вярва, че пиесата е завършена и всестранно развита и може да страда само от съкращения.“ Философът смята формата на изкуството за единствен определящ фактор, докато поетът иска да вземе предвид вкуса на публиката. Фихте изисква, в много по-голяма степен от Гьоте, публиката да бъде образована да се наслаждава на най-високите естетически произведения. Изпълнението на тези идеални изисквания е било от първостепенно значение за него. Ако публиката не е присъствала за това, тогава, според него, то трябва да се подобри. Гьоте е бил склонен да доближи изкуството до хората; Фихте искал да преобрази хората според идеите, които смята за правилни.

Бернхард Суфан ми възложи да коментирам тези писма, след като предварително ги беше прегледал и ми беше предал бележките си относно гледните точки, от които трябва да се разглеждат документите, както и различни отделни подробности.

Фихте до Гьоте

Аз.

Уважаеми човече,

Потърсих те скоро след заминаването ти, за да ти предам първия лист, който току-що бях завършил . Не можах да те намеря; затова ти изпращам това, което бих предпочел да ти доставя.

Философията не е достигнала целта си, докато резултатите от рефлексивната абстракция не обхванат най-чистата духовност на чувството. Аз Ви смятам и винаги съм Ви смятал за представител на последното на постигнатия в момента етап от развитието на човечеството. Философията с право се обръща към Вас: Вашето чувство е нейният пробен камък.

от тясната взаимосвързаност на всичко с всичко и всичко с всичко, което не съм създал, но което вече съществува; както и от нейната изключителна и неочаквано плодотворна природа, която също не съм предизвикал сам; така че тя много често ме е изпълвала с удивление и продължава да ме изпълва. Нито едно от тези неща не се открива в началото на науката, а само постепенно, с напредването ѝ в нея.

Дали все още поддържам препоръката за по-ясно представяне, не знам. Знам, че бих могъл да го издигна на по-високо ниво и всъщност до всяка желана яснота, ако ми се даде необходимото време; но освен публичните ми лекции, трябва да издавам поне три печатни листа седмично и да имам други задачи; и затова очаквам вашето снизхождение.

Надявах се — може би защото толкова много копнеех за това — да се видя обединен с вас в едно произведение. Не знам дали все още мога да се надявам. Поне преди няколко дни господин Шилер все още не беше взел решението си.

С истинско благоговение съм

С най-искрени

пожелания,

Йена, 21 юни 1794 г.

, Й. Г. Фихте

II.

Най-уважаван покровител и приятелю,

Дори в последното си писмо претендирах само за приятелството на благородния човек и великия ум; не вярвах, че ще мога да претендирам за вашия политически престиж само за няколко дни.

Получих вест от Ваймар: „Там се казват скандални неща (за да бъда по-точен, нищо друго освен глупост), които уж изложих в лекциите си. Положението ми е опасно. Определена класа е сформирала официален заговор срещу мен. Херцогът ви чува, както и каквито и други мъже да има там, по-рядко от другите, които принадлежат към тази лига; не бих бил толкова сигурен за последствията – накратко, бих могъл да бъда свален от длъжност, преди да се усетя и т.н., и т.н.“ Дадох ми съвет, който със сигурност бих последвал, ако бях Парменион. „Трябва да отрека определено анонимно произведение, което ми се приписва.“ Нека някой друг се осмели да направи такова нещо; аз не го смятам за допустимо. Нито пък ще *призная* анонимно произведение. Който иска да признае неговите писания, го прави веднага след публикуването. Който пише анонимно, не иска да ги признае.

„Предполага се, че трябва да се грижа, поне през тези шест месеца, да не се занимавам с политика.“ Не чета политика и не съм призван да го правя. Разбира се, *когато се стигне до въпроса в курса ми, ще чета естественото право според собствените си убеждения, освен ако не ми бъде изрично и публично забранено да го правя*; но със сигурност няма да се стигне до въпроса през първата година. През тези шест месеца ще действам според правилата, по които винаги ще действам; и винаги ще действам така, както съм действал през тези шест месеца. Нямам специален *летен* или *зимен морал*.

„Трябва да се крия, за да мога да върша още повече добро.“ Това е йезуитският морал. Аз съм тук, за да върша добро, *когато мога*; но не трябва да върша зло при *никакви* условия, дори под условието на бъдещи добри дела.

Ако се смятам за напълно *изолиран*, бих бил последният човек, ако, предвид моите принципи и силата, с която съм ги схванал, се страхувах от каквото и да било и следователно се отклонявах дори и с крачка от пътя си. Който не се страхува от смъртта, от какво, за бога, би трябвало да се страхува? Всъщност би било абсурдно, ако обмислях подобни неща дори сериозно .

Съдбата на няколко души е свързана с моята съдба . Не говоря за жена си. Тя нямаше да ми бъде жена, ако не ѝ вярвах, че ще споделя същите принципи. Но един 74-годишен мъж, нейният баща, е неразривно свързан с нея. Възрастта му изисква почивка; той не може да се излага на опасността да бъде разгонен, опасност, на която и аз самият мога да се изложя. Следователно въпросът е - и е необходимо този въпрос да бъде отговорен своевременно: Може ли и ще ме защити ли принцът, на когото съм се поверил? Ще го направи ли при следните условия?

Ще дойда във Ваймар следващата събота и ще се изправя пред хората, които биха могли да ми кажат нещо, за да видя дали имат смелостта да ми кажат какво казват на другите за мен. Ще отпечатам *дословно възможно най-скоро четирите лекции, които съм изнесъл публично*, в които се твърди, че съм изрекъл тези глупости и които *внимателно* преписвам дословно и чета дословно . Би било най-голямата ми услуга, ако херцогът ми позволи да му ги посветя. Бих могъл да уверя този принц в безгранично благоговение, което ми беше внушено от всичко, което някога съм чувал от него, а по-късно и от това, че ми повери преподавателска позиция в университета му, въпреки общественото мнение за мен, и което личното ми познанство с него се е увеличило неизмеримо. Би ми било много приятно да мога да покажа пред цялата публика, че мога да се възхищавам на велик човек, дори и да е принц; и бих повярвал, че този принц...

може да цени най-много човечността си , *уверението* в благоговение, насочено към човешкото същество в него, а не към принца, не би могло да бъде нежелано. Затова съм готов да Ви предложа предварително *документа* или на самия херцог в образец; както и, ако бъде поискано, посвещението: въпреки че, признавам си, би ми било още по-удобно, ако без никакво предварително проучване ми се довериха да знам как да се държа в такъв деликатен въпрос.

Ако бъде поискано, ще обещаю, че определено *анонимно писане* няма да бъде *продължено*; всъщност дори ще обещаю да не пиша други анонимни писания на политически теми за което и да е време в бъдеще (освен ако самозащита не го налага). Че мога лесно да обещаю това и след това да правя каквото си поискам, тъй като бих могъл да се надявам да остана неразкрит - не очаквам никой, с когото ще преговарям, да възрази срещу това. Това, което обещавам, го спазвам, дори ако никой друг освен мен самия не знае, че го спазвам.

В лекциите си обаче не мога да променя нищо; и ако не бъдат одобрени, трябва да бъдат *публично* забранени напълно. Трябва и *ще* казвам това, което смятам за истина след най-доброто ми проучване ; мога да греша; казвам на слушателите си ежедневно, че мога да греша; но мога само да се поддам *на разума*. (Поне досега никой дори не е претендирал, че може да опровергае *по принцип* това, което се смята за мои грешки .) Ще го казвам *на подходящото му място и в подходящото му време*, когато се появи в науката, която преподавам. В лекциите си, в подходящото време, ще се говори и за *уважение към установения ред* и т.н.; и тези задължения ще бъдат подчертавани с не по-малък акцент.

При тези условия сега очаквам *защита и мир в Йена*, поне докато е жив старият ми тъст; и моля за *думата* на достопочтения принц по този въпрос.

Мога ли да добавя няколко наблюдения, за да демонстрирам справедливостта на молбата си? Не предприех нито една стъпка, за да си спечеля репутацията, която получих. Бях известен, когато ме призовали; хората знаеха кои писания ми се приписват; знаеха какво мнение си е съставила обществеността за мен; писах на съответното лице и писмото сигурно все още съществува, „че съм по-скоро човек, отколкото академичен учител, и се надявам да остана такъв известно време, и че не съм склонен да се откажа от задълженията на първия, и че ако това е мнението, трябва да се откажа от репутацията, която бях получил“; написах това, когато се обсъждаха определени принципи.

Бях предупреден; от различни места в Швейцария ми съобщиха, че съм повикан единствено, за да бъда взет под негова власт. Презрях тези заплахи; уповавах се на честта на принца, който ме повика. Той ще ме защити; или ако при гореспоменатите условия не може, поне до определеното време, ще ми каже откровено. В такъв случай, следващия вторник ще пиша на семейството си, което *не оставих в Швейцария без внимателно обмисляне*, да останат там, където са; и след като завърша шестмесечния си лекционен курс, ще се върна към тихия си личен живот.

Простете ми твърдия тон, с който говорих. Знаех, че говоря с човек, и то човек, който е благосклонен към мен. Молбата ми би била нелепа, ако се отнасяше само до мен; нямам опасност, от която да се страхувам: но мотивите ми ме извиняват пред собственото ми сърце и ще ме извинят пред вашето.

С истинско, топло уважение

С най-искрени

пожелания,

Йена, 24 юни 1794 г.

Фихте

III.

Мога само да изразя искрената си благодарност към Вас, Ваш уважаем таен съветник, и да приема Вашата любезна покана за следващата събота.

Относно различни въпроси, които не са ми напълно ясни, се надявам на вашето любезно разяснение. Не мога да се *защитя*, *защото не съм обвинен*; просто съм *лъжливо оклеветен*; и съм оклеветен зад гърба ми, и не знам дали някой някога ще ми каже какво ме е накарало да се защитя.

С най-голямо уважение съм

С най-искрени

пожелания,

Йена, 25 юни 1794 г.

Фихте

IV.

на Ваше Превъзходителство двете лекции, които съм преписал досега. Моля да ме извините за липсата на точност, тъй като не успях да Ви предоставя по-голяма точност от тази, която имахте по време на устното представяне.

С най-дълбоко уважение и най-топли благодарности

С най-искрени

пожелания,

Йена, 1 юли 1794

г. Й. Г. Фихте

V.

Носителят на това, моят приятел и слушател, г-н Фрайхер фон Билефелд, поиска от мен няколко реда до Ваше Превъзходителство и си позволявам да Ви изпратя петата лекция, предназначена за публикуване по този повод.

Аплодисментите ви са от вида, който най-много желая, и с голямо удоволствие видях от писмото ви, че не сте ги отказали напълно и от тези лекции.

С най-дълбоко уважение, препоръчвам себе си и всичките си литературни произведения на Вас.

Йена, 5 юли 1794 г.

смър

ч

VI.

Често, мой преуважаеми таен съветник, докато подготвях приложения раздел от учебника си, си мислех, че Вие го четете; и няколко пъти, когато щях да приключа, тази мисъл ме подтикваше да пренапиша изцяло написаното. Ако в резултат на това все още не съм напълно доволен от него – проверката за което винаги е дали мога да си представя, че Вие сте напълно доволен – това се дължеше на непреодолимите обстоятелства, при които пишех. След като един раздел беше прочетен, *трябваше да се появи друг* ; и тогава *трябваше да приключа*.

С искрено уважение към вашия ум и сърце, препоръчвам се на вашата добронамереност.

Йена, поч. 30 септември 1794 г.

Спру

с

VII.

Многоуважаеми господине

Вашият най-уважаван таен съветник.

Този, който никога не е питал, пита, и доколкото виждам, за *справедливост*.

I. Започнах аудиенция, която има влияние върху състоянието на Академията, което само аз знам и което, за да не изглеждам нескромно, никога няма да кажа. Ако приемем, че няма влияние; това е аудитория и аз съм *дълъжен* да прочета такава.

През *седмицата* часовете са толкова натоварени, че на нас, бедните несенатори, официално ни е забранено да четем необходимите частни документи (повече за това в № 2).

Жертвам един час от неделята си, който не съм отделил за почивка, а по-скоро за други дела, също толкова посветени на Академията , за тази публика.

Хора, които никога не са били известни с това, че са особено религиозни, оттогава насам крещат за „осквернителя на съботата“, настройвайки гражданите и духовенството срещу мен; казвайки на студентите,

че ще си окажат честта да подадат жалба срещу мен на следващото заседание на Сената; и до днес – вторник – те вече са стигнали дотам, че да изразят възмущението си на нашите благочестиви съпруги. – *Ще назова мъжа и жената при поискване.*

Причината да питам е следната:

Внимателно се поинтересувах за закона, *според приложения документ. „Няма закон за това.“*

(И като стана дума за това! - Има ли нашата академия закони за професорите или не? Аз съм професор във втория си семестър *и със сигурност не знам.* Това, което знам, съм *го казал мъдро* - това е доста сурово за човек, *който буквално следва закона*, защото обича да бъде свободен .)

Ако наистина няма такъв, тогава моля, до днес и до неделя, да се *приеме закон* – не заповед, която да се отнася само за мен, а *всеобщо валидна, публично обявена заповед: княжеска заповед.*

i.) *тук и в неделя* - с публично съобщение се задължих да чета всяка неделя, съгласен съм със студентите; не искам да нарушавам това споразумение; и мога да отсъствам само ако се разболея - имам пълното намерение да бъда здрав следващата неделя - или ако получа забрана, която мога да уважавам и да изпълня с чест.

2.) *Княжеска заповед.* - *Няма да се подчинявам и няма да се подчинявам на заповеди на Сената, дори ако изглеждам напълно безправни .*

3) Ако такава заповед не пристигне по начин, който ме убеждава, до неделя, аз без съмнение ще *се откажа от всякаква възможна отговорност с настоящото искане и ще поискам защита в това начинание.*

4.) Запазвам си правото да предприема съдебни действия срещу онези, които са оклеветили компанията ми и са ме обидили, след като въпросът бъде разрешен.

2. *Дълго след публикуването на каталога с уроци* , ще го адаптирам към специфичните нужди на учениците.

Необходимо е своеобразно въведение в трансценденталната философия . Базирам го на афоризмите на Платнер върху логиката и метафизиката и чета от 6 до 7 часа.

Деканът на Философския факултет , *г-н Улрих, официално* ме информира , че ми е наредено да прекратя тези глупости , *за да може г-н Райхард* да използва часа от 6 до 7 за „копиране“ на Пандектите. Часът от 3 до 4 е отделен за логика. Отговорих: 1) че такъв закон не ми е бил съобщен, нито съм го приел; 2) че от 3 до 4 часа всъщност чета това, което нашите добри предци може би са смятали за логика, а именно теоретична философия; 3) че това изискване следователно по същество означава, че изобщо *не* трябва да чета; и че мога да кажа с голямо основание, че г-н Райхард не трябва да копира, а по-скоро да организира времето си така, че да може да се справи.

Точно така се отнасят с професор Волтман. Той чете политическа история от 6 до 7 часа. Заради същото това дублиране, те очакват той да я чете от 4 до 5 часа, часът, уж отделен за тази цел. През този час той чете всеобща история, която също е отредена за този часови интервал. — Следователно, това налагане означава, че той изобщо не трябва да чете политическа история, за да може г-н Райхард да дублира Пандектите. Тези хора се осмеляват да ни предложат това и ние оставаме без право на защита.

3. Публичните ми лекции често са привличали около 500 посетители . Миналото лято поисках да използвам аудиторията „Грисбах“, която винаги е била използвана за множество събирания. Г-н Г. К. Р. *Грисбах* оттогава установи, че пейките са износени от това и, съвсем основателно, отказа да ми позволи да я използвам. Аз също, съвсем основателно, попитах за обществена философска аудитория; предполагайки, че това трябва да е възможно място за срещи на хора, отидох там миналата неделя сутринта в 9 часа сутринта под проливния дъжд. Намерих слушателите си на вратата, които ми казаха, че прозорците *на аудиторията са счупени, че е пълна с мръсотия и т.н., и ме помолиха* да отида вън и да чета там.

Връщам се в този проливен дъжд, защото намирам желанието ѝ за човешко; и моята група слушатели са съгласни. Ако това е предизвикало шум по улиците, къде е вината?

4. Ще се каже, че часът от 9 до 10 се пада по време на църковни служби. - i.) Просто ми назовете друг. Четенето в 1 часа, веднага след вечеря, би било изключително нездравословно за мен; освен това искам отворените умове на слушателите ми в сутрешните часове за моите размисли, а не пълните им стомаси, които нямат уши. В късните следобедни и вечерни часове също има църковни служби, концерти и клубове. - В ранните сутрешни часове студентите все още спят, защото имат този единствен ден за сън. 2.) Градската църква не е за студентите, а по-скоро за *университетската църква*. Това е от 11 до 12 часа; и *затова* не съм избрал този най-удобен час. Аз самият отсега нататък ще посещавам *университетската църква* и може би някои от слушателите ми ще се присъединят към мен. 3.) Физическото дружество също провежда своите заседания в неделя по време на следобедната проповед и не съм запознат някой да е направил престъпление от това. Несъмнено същата причина е трябвало да го отложи до днес: защото няма време за многобройни заседания през седмицата. За щастие, всички курсове в нашия университет са резервирани!

5. От морална гледна точка, всеки разумен човек би трябвало да се настрои срещу мен, ако можеше да повярва, че възнамерявам да симулирам някакво просветление чрез това начинание; и наистина, много от критиците, следвайки аналогията със собствената си тесногърдост, биха могли да ми припишат подобно нещо. Подобно подозрение е толкова нелепо за мен, че нямам търпение да го опровергая. Все още бях в училище, когато вече бях преминал отвъд такова просветление. Приближих се до него с големи трудности, преди да избира неделя. Това се доказва от *отлагането от моя страна* на началото на тези лекции, въпреки факта, че много често бях подканван да го направя от студентите; защото все още се надявах на един час...

да разбере в рамките на една седмица: това се доказва от моите внимателни и многократни запитвания към няколко души.

6. Тези хора не се интересуват нито от истинска, нито от въображаема религия. Моето истинско престъпление е, че имам влияние и уважение сред студентите и слушателите. С удоволствие винаги бих изнасял лекции по най-големите празници, дори и това да е пред празни пейки! Затова те се хващат за всеки претекст, за да ме спрат; и от чисто академично послушание дори стават староправославни християни.

Моето дълбоко и пълно доверие във Вас, мой най-уважаван таен съветник, ме подтикна да се свържа с Вас директно и без допълнителни формалности. Въпреки това Ви моля да използвате това писмо по най-полезен начин и, доколкото може да се счита за официално, или да го потвърдите, или любезно да ме информирате какви стъпки трябва да предприема, за да постигна целта си до сега и в неделя.

решението ми е абсолютно твърдо. Не мога, без да рискувам честта си, тайно и тихо да се отрека от себе си след тези събития; но ще се подчинявам на закона без колебание, безрезервно, с радост, като добър гражданин; сега, както винаги. Освен случая със закона обаче, аз съм готов за най-голямото.

С най-дълбоко, истинско уважение

Най-покорният слуга на Ваше

Превъзходителство, Й. Г.

Фихте, проф.

Йена, 19 ноември 1794 г.

Берлин, 2 февруари 1800 г.

Благодаря ти, уважаеми приятелю, за перспективите, които откриваш за мен и за литературата.

Без да мога да представя конкретен план, моите мисли за критичен институт бяха следните.

науката абсолютно трябва да бъде поставена под строг надзор за определен период от време възможно най-скоро, ако не искаме малкото добри семена, които са били посяти, бързо да се изгубят сред изобилните поникващи плевели. В областта на първичната наука, философията, която би трябвало да помага на всички останали да се измъкнат от объркването, старата проповед се изрича, сякаш никога нищо не е било казано срещу нея, а новата се изопачава, така че да няма никаква прилика със себе си. За щастие, те са толкова страхливи, че се отдръпват и се стегват веднага щом някой сериозно критикува пакостта, но я възобновяват веднага щом надзорът изглежда дреме. Смятам, че е напълно възможно, чрез две до три години непрекъсната строга критика, да се накарат да замълчат бърливите в областта на философията и да се направи път за по-добро място. Щом е възможно, трябва да се направи.

За да установя солидна основа, в момента работя върху ново изложение на теорията на науката, което се надявам да бъде толкова ясно, че всеки с научен ум ще може да го разбере. Ще наблюдавам непрекъснато и ще докладвам за неговото въздействие върху научната литература. Ще разширя работата си в цялата област на науката, *доколкото* ми позволяват собствените ресурси и тези на сътрудниците, които постепенно ще ни донесат подобни идеи, без да претендирам за универсалност. Всичко, което не може да бъде направено *задълбочено*, трябва да бъде пропуснато.

Мисля, че ще започна с доклад за съвременното състояние на немската литература, в който ще обсъдя мързеливите

Откровено ще разкрия недостатъците на същото – фабричната практика на писане от книжарите и авторите, абсурдността на рецензирането на институции, жалките мотиви за писане и т.н. – и ще направя предложения за подобрене. В този доклад ще очертая критичните стандарти на нашата институция от научна гледна точка. Ще го представя в ръкописен вид за ваша и на Гьоте оценка.

Не си наемам да съдя какво може да се направи в изкуството, където, благодарение на примерите на Гьоте и вашите, както и на някои доста добри философски концепции на съвременната философия, ние вече знаем кое е съществено – от гледна точка на критиката. От вас двамата зависи да решите кои са най-необходимите уроци за любителите на изкуството на нашето време и как те трябва да бъдат илюстрирани с явленията на нашето време. Гьоте, в своите „Пропилани“ и други скорошни произведения, вече е дал примери в това отношение. Универсалността, според мен, не бива да бъде целта и тук, а по-скоро само това, което е абсолютно необходимо в този конкретен момент.

Шелинг настоява, че научно списание, издавано от нас двамата, трябва да започне да се издава следващия Великден и тъй като аз не мога да предам нищо дотогава, той предложи лично да се заеме с първата част. Тъй като обаче аз също вярвам , че надзорът трябва да започне веднага след публикуването на елементарна философия, която цели обща разбираемост, и че първите постановки трябва да се спазват, ще се присъединя веднага след това. Ако не е възможно вие и Гьоте да се присъедините толкова скоро, нека поне се надяваме на по-късно сътрудничество. Първото тогава просто ще стане научен институт, ще приеме различно наименование и т.н.

*

, че Кота не би трябвало да приеме предложението с готовност . Бихте ли били така любезен да предложите условия, които бих могъл да предложа на вас и на Гьоте?

Изискването е: ако не желаете да преговаряте директно с Хебър по негово време.

*

Прилагам, както от името на Кота, така и от мое име, два екземпляра от последната ми творба за вас и Гьоте. Тази творба не поема никакви претенции и е резултат от случайните глупави разговори, които подслушвах около себе си по темата.

Извинявам се, че включвам и разпоредбата на М. *, която вече изобщо не е новост.

Пожелавам ти да живееш добре с любимите си хора, да се радваш на най-добро здраве и да ме пазиш в сърцата си.

Искрено ваш, Спрус

ЛА.

Берлин, 18 август 1803 г.

Първата точка от това писмо до Вас, уважаеми приятелю, беше обещана от г-н Целтер в писмо до г-н Гьоте и аз набързо приех поръчката, въпреки че подозирам, че Гьоте всъщност е бил по-загрижен за мнението на Целтер, отколкото за някаква преценка. Втората точка се отнася до моята собствена работа; и моля да ме извините, че Ви прекъсвам с нея. Щях да пиша за това или на съветник Фойгт (не на таен съветник, както Целтер погрешно е написал на Гьоте), който вече любезно се е намесил по въпроса, или на Д. Нитхамер, ако не бяха съмненията ми дали първият вече се е завърнал от пътуването си до Дрезден, и подозрението ми, че вторият също отсъства. Пиша този въпрос на отделен лист, за да може да бъде изпратен на съветник Фойгт или, в негово отсъствие, на друг правен експерт, който Вие или Гьоте бихте могли да намерите за интересен в моя случай, като тук само* моля и умолявам Вас и Гьоте, Вашият Ин-

1 човек

искам да позволя интересът към този въпрос да отслабне, за да не би, както подсказва отговорът на г-н Залцман, загубата на този интерес да бъде ускорена от случилото се досега. Въпросът ми се струва просто , струва ми се, че е просто общ пример и бих искал Вие и Гьоте да намерите час, за да прочетете заедно приложените ми инструкции, които, признавам, първоначално са насочени към разбирането на един адвокат и следователно са донякъде твърде ясни.

*

на Гьоте два пъти, откакто е изпълнена тук, с най-голямо внимание и вярвам , че чрез тази среда съм придобил всяко възможно разбиране за произведението. Колкото и да съм почитал и обичал „Ифигения“, „Тасо“ и, от друг жанр, „Херман и Дитрих“ на Гьоте, и едва ли съм смятал нещо по-висше за възможно, въпреки това предпочитам това произведение пред всички останали и го смятам за най-висшия шедьовър на майстора до момента. Ясни като светлина и също толкова непостижими, във всяка от частите си елементите се сливат в абсолютно единство, но едновременно с това се вливат в *безкрайността* , точно както правят. Тази строго органична връзка прави напълно невъзможно за мен да си представя или да искам да се справя без която и да е част от него. Това, което все още не е напълно обяснено в първата част – мистериозните намеци за скрита връзка между главния герой и сина му, тайните машинации на двамата и на другите – несъмнено подготвят пътя за това, което предстои, и вече изпълват ума с чудно страхопочитание.

Това, че произведение с такава дълбочина и простота може да бъде схванато и изобразено във вътрешния му дух от която и да е съществуваща актьорска труппа, несъмнено е нещо, от което трябва да се откажем. Истинският зрител обаче трябва да възприеме идеала на представлението през неговите ограничения и чрез този идеал - самото произведение. Това е пътят, който трябваше да поема, и ми се струва единственият правилен за драматични произведения на изкуството. Следователно може да дойде -

Хора, този Целтер, който започна с четене и си изгради собствена идеална представа от него, се оказа по-непълноценен, когато видя реалността, отколкото аз, който иначе не мога да се похваля с голямо удовлетворение. - Сега, на обикновения зрител, това издигане над ограниченията на представянето се внушава преди всичко - в обикновените произведения той е освободен от това, тъй като представянето и темата съвпадат много добре, защото и двете са обикновени и повърхностни - освен това, на него се внушава строго внимание с продължителност 2 до 3 часа, защото цялото наистина е цяло и той изобщо не разбира никаква част, ако не разбира цялото - докато в обикновените пиеси той може да отсъства, ако желае, и отново да обръща внимание, ако желае, и въпреки това винаги щастливо да се сблъсква с цяло - а именно, с песчинка - накрая, на него се внушава напълно липсващото чувство за *вътрешния живот* на човека и *действието*, което се случва на тази сцена - следователно ръководството, градът и съдът смятат, че няма действие в последните две действия на това произведение и наистина Гьоте би могъл да спести тези две действия чрез простия разказ: Евгения подава ръка на съветник на правосъдието - всички тези внушения, разбираемо е с какви лица са приети. Но аз от своя страна, колкото повече остарявам, колкото повече ме потиска всяка изминала минута някаква глупост тук и колкото повече шедьоври ни изпращат оттам, аз само се укрепвам все повече и повече в безмилостното си убеждение, че човек наистина трябва да изнася най-висшето и само най-висшето пред очите на публиката, без никакво съжаление към скуката и дискомфорта на невежеството, че изобщо не бива да закръпва лошото и, ако е рекъл Бог, да прикрепя доброто към него, а по-скоро да унищожава лошото напълно и да създава чисто доброто, и че нещата никога няма да се подобрят с лошото, докато човек не спре да обръща внимание, че лошото съществува.

Сред актьорите, според мен, мадам *Флек* в ролята на Юджини безспорно заслужаваше наградата. Нейното изпълнение във втори акт беше забележително, особено в израза на радостно откровение.

Поддържането в сонета, в последвалото поетично въображение – след това, с украшенията, появата на нейния благороден, щедър нрав и т.н. – беше ентусиазирано и вдъхновяващо. Всъщност тя не развали нищо от това, което си спомням. *Ифланд* изобрази нежния баща, особено в трети акт, разтварящ се в мисълта за предполагаемата си загуба, много добре и направи силно впечатление на публиката си: но той винаги си остана нежен баща от една от семейните си драми: благородството на първия васал, тайният съпруг на гордата принцеса, бащата на благородната дъщеря, значението на мрачно заплашващата звезда на политическия хоризонт на това кралство бяха загубени – не в ущърб на пиесата, струва ми се, за истинския зрител; защото който познава *Ифланд* по друг начин, няма да го сметне за тъждествен с такъв човек и с удоволствие ще добави достойнство, величие и дълбочина по предложение на поета. *Матауш*, като крал, беше доста величествен. Бесел (който иначе играе незначителни роли) заслужава споменаване за превъплъщението си в светски духовник. Актьорската му игра не беше лишена от сила; и съчувстващият зрител би могъл да отдаде част от грубостта в поведението му на селския живот на свещеника. *Бетман*, като придворен лекар, със сигурност не е действал небрежно, както някои го обвиняват, но какво може да се направи с такъв тромав, монотонен глас? *Хердт*, като монах, не се е отклонил от естествената си склонност да поставя акценти по начин, който диктува естественото му дишане; въпреки това той беше напълно разбираем и човек би могъл просто да си представи ролята, произнесена по различен и по-точно. *Бешарт* изигра губернатора гладко и галантно, както е негов обичай; и това не навреди на ролята. Ролята на придворната дама беше дадена на певица, мадам *Шийл*, която от похвална благоразумие възнамерява да се посвети на рецитиране във времето, когато певческият ѝ глас вероятно ще отслабне. Това обаче предизвика жестовете на оперен изпълнител; не ѝ беше позволено да пее и не можеше да говори. Вярвам, че като цяло схванах намерението и смисъла на тази роля; но нито един от двата пъти не разбрах думите.

Чувал съм ; следователно, в разбирането ми остава една празнина. От пълната повърхностност на *Швадке* — който играеше секретаря — не може да се създаде Гьотеов герой . Този човек трябва да бъде изцяло отведен до сферата на английските разговорни истории.

Ето още един анекдот, който ми се стори много поучителен и поучителен. Ролята на монахинята беше изиграна в първия ден от мадам *Хердт* , която се държеше по такъв начин, че публиката избухна в силен смях — и този път съвсем основателно. Как се справиха от ръководството на втория ден? Ами, те напълно пропуснаха ролята — само един от безполезните персонажи, сигурно са си помислили, които се появяват в последните две действия — (как в нарастваща тревога трябва да се опитат всички средства за спасяване, преди да се прибегне до последната странна мярка, и как, между другото, всички социални класи на обречената империя трябва да бъдат представени на публиката в най-основния им вид, нещо, което такива критици естествено не успяват да схванат) — но оставиха ролята на Евгения непроменена; по такъв начин, че смелият поглед към писмото на силата на спътницата сега се случва без никакъв посредник и директно след отказа да го види, от страх да не зърне едно от двете обичани имена. Нека Гьоте се научи от това как да ускори развитието на често колебливия сюжет в своите произведения!

Един въпрос: как авторът си представя външното представяне на нацията в тази маса, този хор, от който отделните ѝ представители се освобождават и се вплитат в действието? (Нещо, което местните хора, минаващи покрай тях, не схващат и което например се внушава във вестника на Унгер, е, че те идват и си отиват като безделни скитащи колички). Дали поне едно начало на неизмеримия живот и дейност наистина е предназначено да бъде видимо, което въображението след това продължава безкрайно; или зрителят е предназначен да възприеме тази маса сякаш през окото на въображението? В местното представление, едва към края на четвъртото действие, когато Евгения се готви да призове народа, внезапно се появиха две или три дрипави фигури, сякаш повикани.

Кърлс носеше куфар със студентски вещи и няколко малки бали, деликатно маркирани с търговски символи , покрай сценичния фон, който остана празен от живи същества до края на времето. На мен това ми се струваше или твърде много, или твърде малко. Прав ли съм или греша?

Тъй като споменах в последния си пост за първоначалното представление , като корекция – защото самият аз не бих искал да говоря по-негативно за берлинската трупа, отколкото е вярно – следното: доста добре известно е, че Шадов е поръчал изпълнителите, предварително ги е набрал правилно и ги е организиран. Пиша ви това за ваше удобство, ако вече не сте запознати с него, тъй като е общоизвестно в Берлин; *просто не бих искал аз да ви го напиша*. По подобен начин се твърди, че не Волтман, а Ифланд е автор на гореспоменатата оценка във вестник „Унгер“. И двамата са сходно безпристрастни както по отношение на доброто, така и на лошото.

Препоръчвам се на вашата добронамереност.

Вашият смърч

B

Ницшеанизъм

Две изисквания трябва да бъдат изпълнени от творенията на човешкия ум, точно както цветята, ако искат да ни носят радост: те трябва да бъдат *истински* и *свежи*. Фалшивата истина, безпочвеното твърдение и фалшивата красота, неестественото, сложно изкуство, са ни толкова отвратителни, колкото изкуствената роза. Но дори истината и красотата да са истински, те губят своята привлекателност веднага щом остарееят, а съгласието и признанието им се отдават само по навик. Причините за истината имат най-голямо въздействие върху нас, когато психологическият процес, чрез който са влезли в съзнанието ни, все още присъства в нас, като текущо преживяване. Искаме не само да имаме истини в съзнанието си, но и нашите убеждения да носят последиците от трудностите, чрез които са били придобити. Красиво произведение на изкуството, което не ни въздейства с непосредствена, елементарна сила, а към което сетивата ни са били насочени дълго време, губи завладяващото качество на творение, към което за първи път отваряме очите и ушите си.

Следователно, от време на време цялото ни същество се нуждае от освежаващо обновление. Интелектуалният ни състав трябва да бъде хвърлен обратно в хаос. Това, което векове наред се е смятало за истина, трябва да бъде поставено под въпрос и доказано наново. Това, на което поколения наред се е възхищавало като на красота, трябва да издържи да бъде посрещнато с безразличие. Нищо не може да се направи по въпроса; това е съдбата на човешкия дух. Радикалните разрушители на

Културни постижения, духове, които искат да започнат отначало във всичко, непременно ще се появяват от време на време.

Един от най-радикалните от тези умове е *Фридрих Ницше*. Това, което той е отпечатал, кара лицето на всяка логически съвестна филистерска душа да се изчерви от срам. Човек би могъл смело да вземе негова книга и да напише обратното на всяко изречение; тогава би стигнал до приблизително това, което повечето хора, освен Ницше, наричат „вярно“ и „правилно“. Съвременните последователи на този смел съмняващ се може би няма да се обидят от това твърдение. Те никога не биха стигнали до ницшеански възгледи сами ; те просто папагализират и рецитират; следователно, дълбоко в себе си, не е нужно да се чувстват обидени. Много от тях биха били доста добри филистери, ако не бяха ницшеанци.

Фридрих Ницше поставя под въпрос всичко. Той не просто се съмнява дали това или онова е истина, а пита дали истината е дори достойна цел. Той обявява война не само на моралните предразсъдъци, но и на целия морал. Той не иска просто да образова хората към най-чистия, най-абсолютен израз на тяхната човешка личност; не, той иска да преодолее предразсъдъците на самото „човечество“ и да ги отведе до „Свръхчовека“ (Свръхчовека), който е отхвърлил всичко, което ограничава и съдържа „човечеството“. Ницше никога не е стигнал до конкретен образ на този „Свръхчовек“. Той е фантазирал за свръхчовека в понякога поетично великолепни образи и афоризми в своята „Тъй рече Заратустра“; той е казал много за това какво *няма да бъде* „Свръхчовекът“ и какво *няма да притежава*: но никога не е постигнал положителна формулировка на този идеал.

Мислителят-Икар не е успял да постигне бъдещ идеал . Всеки, който проучи многобройните вариации, в които Ницше развива темата си, ще открие, че върховният закон отеква от всички тях: човекът има само една задача: безмилостно , възможно най-силно и доколкото е възможно, да извлече полза от своята личност . Живей по начин, който ти позволява да се утвърдиш най-добре и най-пълноценно. Това е първото основно правило на Ницше. Прави това, на което си способен. „*Волята за власт*“ е следователно водещият принцип на целия живот. Ницше нарича робски морал това, което позволява да бъде ограничено от каквито и да е морални принципи в развитието на суверенното си аз. Само господарският морал, който казва „да“ на моралните въпроси, не защото ги намира за „добри“, а защото иска, защото по този начин може най-добре да наложи индивидуалната власт, е достоен за човешко достойнство. Тези „казващи „да“ са идеалните човешки същества на Ницше. Заради тях съществуват всички останали *робски души* , тези, които нямат собствена съдба. Те са „добрите“ и имат правото да етикетират действията на другите като „лоши“, защото искат и защото притежават правилното чувство за майсторство. Тези други обаче са твърде слаби, за да кажат също толкова енергично „да“. Те се оттеглят от арената на действието в полза на съвестта; те съдят действията на хората не по силата, която носят, а по моралното чувство. По този начин всички морални стандарти са обърнати, според Ницше. Само слаби, интелектуално осакатени индивиди заемат такава позиция. Те трябва да страдат много в живота, защото им липсва силата да си осигурят удоволствията от действието. Следователно те притежават и способността да страдат.

техните събратя. Състраданието прониква в душите им. Човекът с господарско мислене не познава състрадание; той изпитва само презрение към слабите и болните. За тях те са „лошите“, докато те са силните, здравите, добрите . Но тези слаби обръщат ролите. Те наричат едно действие „добро“, ако то причинява възможно най-малко страдание и възможно най-много благополучие на техните събратя. Когато едно действие уврежда благополучието на друг човек, когато е предназначено да доведе на власт извършителя му за сметка на друг, те го наричат „зло“. „Добро“ и „зло“ са основните понятия на робския морал, точно както „добро“ и „лошо“ са тези на господарския морал. Първото изисква безкористност, второто - безмилостно преследване на собственото аз. Ницше вижда фундаменталната характеристика и основния недостатък на западната култура във факта, че чрез разпространението на християнството с неговото прославяне на състраданието и безкористността, всяко чувство за превъзходство е изчезнало и робският морал се е превърнал в преобладаващо отношение. „Отвъд доброто и злото“ е следователно мястото, където Ницше иска да установи моралната позиция на бъдещето; той иска да сложи край на състрадателната тълпа с нейната воня на бедност и на безкористната тълпа с нейния морално вкиснат нрав. Истинският ницшеанец не обича да ходи там, където има много хора, защото там вонята на съвестта е винаги налице. Затова Заратустра-Ницше бяга от хората и се оттегля в уединение. Ницше съветва хората да култивират морални мазоли, за да могат уверено да стъпват върху *страданията* на своите събратя, без да бъдат измъчвани от състрадание. Че тези, които нямат такива мазоли, са смазани под тях - и какво от това?

Тези, които потискат. Господарят им казва: „Станете корави.“ Наистина, човек не може да бъде тежкоглав, ако иска да се придържа към подобни мисли. Всеки, който все още чувства капка дисциплина в съзнанието си, скоро ще изостане от Ницше. Считам за въпрос на теоретична чест да го следвам навсякъде. Понякога ми се струваше, че мозъкът ми се откъсва от основата си, понякога най-фините му влакна започваха да потрепват; струваше ми се, че мога да ги усетя как се съпротивляват, *че трябва* толкова внезапно да изоставят позициите, наследени от всички наши предци. Може би обаче фундаменталната основа на нещата е толкова труднодостъпна, че изобщо не можем да стигнем до нея, освен ако не сме готови да рискуваме мозъка си! Разбира се, д-р *Херман Тюрк* не мисли по този начин, тъй като той просто обяснява „свръхморалността“ на Ницше като произтичаща от морална лудост. Да се предполагат перверзни морални инстинкти, за да се обясни обективно погрешността на морална гледна точка от нейния носител, е за мен малко твърде ницшеанско. Ницше обаче обяснява моралните доктрини на отделните философи просто като заобикалка, облекло и прикритие на инстинктите, действащи в техните органични дълбини. Но човек не бива да плаща на този човек със собствените му монети. Той ги покрива с много тънък слой от благороден метал, който е трудно да се определи. Ако ги вземем в нашите „бедняшки“ миришещи ръце: веднага магическото покритие изчезва. Следователно *Тюрк* не е доволен от това опровержение; той демонстрира необходимостта от безкористно действие, моралната необходимост от състрадание. Той доказва колко необходими са и двете за основаването на истинска държава и социалното съвместно съществуване на човешките същества. Но къде...

Това е всичко. Всеки, който чете Ницше и сериозно се потапя в творчеството му, не се нуждае от теоретично опровержение, за да си възвърне самообладанието, а по-скоро от няколко седмици здравословен планински въздух и много студени бани. Тези, които не го четат, нямат нужда от опровержение. Но тези, които го четат само наполовина и след това повтарят думите му като папагал, не могат да бъдат опровергани. Нито пък е необходимо; те ще си останат напълно здрави, културни зубъри, а обкръжението им ще има на какво да се смее.

Не бива обаче да се затваря Ницше. В процеса се губи целият аромат, оставяйки след себе си застояло . Творенията на Ницше се изпаряват бързо. Ето защо не можем да харесаме книгата „ *Светогледът на Фридрих Ницше* “ от д-р *Хуго Каац* . Кой би трябвало да се възползва от подобни компилации от ницшеански изказвания? Най-много третият от гореспоменатата категория хора. Но не бива да се пишат книги, които да промотират ницшеанската педантичност. Достатъчно от собствените възгледи на Ницше и тези на онези, чиито глави той сериозно е обърнал, вече се просмукват, за да обърнат интелектуалните панталони на заинтересованите читатели с главата надолу. Стига ни до самия Ницше. Така че, край на откъсите от неговите произведения.

Още по-малко поучителни обаче са книгите на онези, които продължават и разширяват миросгледа на Ницше. Ф. Н. Финк е дал отличен пример. Тук голият, безплоден егоизъм е вписан в моралното знаме на бъдещето и се изисква живот, който прави разцвета на най-произволната, капризна индивидуалност, според най-ниските ѝ нужди, своя единствена цел. Това, което се развива в резултат на безпочвения гений, показва

Тази малка книжка. Основната ѝ идея се крие в твърдението, че нервно разстройство се разпространява в цяла Централна Европа. Неговото лечение е отговорност на бъдещите лекари с ницшеанско мислене. Е, ние вярваме: медицината със сигурност ще напредне без влиянието и помощта на тази страна.

Творчеството на Ницше се основава на напълно валидни философски принципи. Един такъв принцип е гледната точка *отвъд* „доброто и злото“. Моралните понятия, както всичко съществуващо, са се развивали *с течение на времето*; те са се променяли с течение на времето и ще продължат да се променят. Всеки, който не вижда истински моралния живот в неговата по-дълбока същност, отвъд всякакъв конкретен възглед за „доброто“ и „злото“, не успява да схване самите му основи. Човешките същества също трябва да бъдат водени до тази точка, където, оставяйки настрана всички предразсъдъци и съмнения, те могат да кажат суверенно, безкомпромисно „да“, защото *вярват*, че това е добро. Но при Ницше всичко се превръща в карикатура. Той не просто изкоренява нещата; не, той също рови в почвата, понякога съвсем безсмислено. Той иска да се организира нагоре до най-висшата степен на ума, където всяко ограничение престава; но губи всички земни интелектуални способности и скоро вече не може да диша. Умът му постоянно се рее между земната атмосфера и вакуума на пространството. Оттук и несигурността, колебанието и нестабилността на ума му. Първоначално той е бил ентусиазиран вагнерианец. Той написа най-добрата книга за вагнеризма: „Раждането на трагедията от духа на музиката“. По-късно цялото това движение стана твърде тежко за него, твърде здраво стъпило на земята. Той не искаше твърда почва под краката си. Или ако искаше,

искаше да я прекоси „танцувайки“, с лек полет. „Всяко изкуство трябва да има леки крака.“

Да имаш “ е неговият принцип. Ето защо той слуша „Кармен“ с възторг и се сбогува с целия вагнерианизъм. Нервите на Ницше постепенно придобиват някак еластично, устойчиво качество: те се връщат назад като пружина всеки път, когато се докоснат до предмет. Ницше става все повече и повече като електрическа нервна система. Той влиза в контакт с нещо в света, генерира електрическа искра, но веднага бива отблъскван и хвърлян в друга точка; и така продължава; така се създават писанията от последните му години. Непоносимото състояние най-накрая ескалира в лудост.

Всеки, който има възможност да се възстанови правилно след това и не е филистер, трябва да прочете Ницше. Препоръчваме го на всеки, който не иска мозъкът му да стане киселинен.

«ТАКА ГОВОРИ ЗАРАТУСТРА», ЧАСТ IV. *Най-нова
публикация от наследството на Ницше.*

Учениците на Ницше с нетърпение очакваха четвъртата част от *magnum opus* на учителя: „Тъй рече Заратустра“. И ето че тя се появи: заключението на най-дълбоката от всички повърхностни книги. Простете ми, последователи на нов идол, че изричам такива богохулни думи! Но вие също ставате твърде тромави, когато се спомене Ницше. Къде са леките крака, танцуващите крака, които Ницше искаше да култивира във вас! Танцувайте пред този Зара-

Заратустра, вместо да коленичи пред него! Нямам тамян за Ницше. Знам също, че той не понася миризмата на жертвоприношение. Предпочита смеещи се лица пред молещи се. И често ми се налагаше да се смея, докато четях този Заратустра. Защото за какво е тази четвърта част? Заратустра иска да победи човечеството. Не тази или онази слабост, не този или онзи порок на човечеството иска Заратустра да победи, а самото човечество трябва да бъде отхвърлено, за да може да се появи епохата на *сврѣхчовека* . Но делото на Заратустра, за което ни разказва четвъртата част на книгата, е ужасна глупост. Дали този отшелник, който живее далеч от човешките предразсъдъци и бунтове в пещера, на чист въздух с чисти аромати, не е *бил забравен дотолкова* , че да попадне в капана на един стар гадател, който иска да го научи на вярата, че всички онези, които днес се наричат „висши хора“, жадуват за царството, за което Заратустра мечтае? Това е вик на бедствие, който Заратустра чу, докато седеше пред пещерата си, и се появи старият гадател, чиято мъдрост е: „Всичко е едно и също, нищо не струва, светът е безсмислен, знанието се задушават.“ Той тълкува вика на бедствие като този на висшия човек, който иска да търси спасение със Заратустра. И Заратустра тръгва да търси висшия човек, от когото идва вика на бедствие. Той ги намира един по един, всички онези хора, които се смятат за по-висши, по-добри от своите събратя, за които поведението на последните е станало отблъскващо, които копнеят за нещо ново, нещо по-добро. И той ги кани всички да влязат в пещерата му. Там трябва да чакат, докато той се върне и влее нов живот в тях. Те са дълбоки, значими-

Това са същите думи, които Заратустра изрича при всяка нова среща с кандидат на свръхчовека: думи, мъдри до лудост, дълбоко до дъното на морето, където има и нечиста, кална почва. Кандидатите са: двама царе, съвестният на духа, магьосникът, оттеглилият се папа, най-грозният човек, доброволният просяк и собствената сянка на Заратустра. Всяка от тези фигури представлява изкривен образ на някой носител на едностранчиво културно начинание, в което човечеството не може да намери удовлетворение. Всички те са скъсали с миналото си, със светогледа и обичаите на заобикалящата ги среда и търсят ново спасение. Не са го намерили по собствените си пътища. Затова те се отправят на път към жилището на Заратустра, за да може там да бъде задоволен големият им копнеж. След многото срещи (*осем* „висши мъже“ бяха дошли; те, заедно с магарето, доведено от двамата царе и гадателя, правят *десет*) и особено след многото интелектуални разговори, Заратустра се почувства уморен и заспа точно по обяд. Той лежеше под дърво, обвито с лоза. И докато спеше, сънуваше великия момент, в който видя света *съвършено* и се наслаждаваше на блаженство. „Какво се случи с мен: Чуй! Времето отлетя ли? Не падам ли? Не падам ли — чуй! — в кладенеца на вечността?“

- Какво става с мен? Тихо! Пронизва ме — горко! — в сърцето? В сърцето! О, счупи се, счупи се, сърце, след такова щастие, след такъв удар!

- Какво? Не беше ли светът просто перфектен ?

Господ дава на своите в съня им; иначе това се отнася само за чистата невинност. Фактът, че дори свръхчовекът има такива невинни импулси, може да бъде утеха за всички простодушни и интелектуално бедни, защото те няма да бъдат изключени от неговото царство. След като си почина, Заратустра се отправя към дома, за да поздрави гостите си. Това, което се разгръща тук, е един вид заратустрински пир. Домакинът вдига главния тост. Той говори само за „висши хора“, какви са те и какви не са. Те не трябва да вярват, че вече са граждани на новото царство. Те никога не биха могли да станат такива. Те биха могли само да образуват моста, прехода към царството на свръхчовека. Отново, красиви думи са изречени от Заратустра, преди да вдигне тост за благополучието на свръхчовека с приятелите си. Човек би искал някои от неговите изказвания да станат пословични: „Това, в което тълпата се е научила да вярва без причина, кой би могъл да отмени с причина?“

А на пазара хората убеждават другите с жестове. Но причините правят масите подозрителни.

И когато истината най-накрая триумфира, запитайте се със здравословен скептицизъм: <каква могъща грешка се е борила за нея?>

Пазете се от учените! Те ви мразят, защото са безплодни! Те имат студени, сухи очи; пред тях всяка птица лежи без пера.

Или: „Не искам повече от богатството си: има ужасна лъжа сред онези, които искат повече от богатството си.“

Особено когато искат големи неща! Защото сеят недоверие към големите неща, тези фини фалшификатори и актьори: -

- докато най-накрая не се излъжат пред себе си, с криви очи, оцапани с варосани червиви очи, прикрити със силни думи, с символични добродетели, с блестящи лъжливи дела.

Или: „Безсилието да лъжеш е далеч от любовта към истината.“ – Когато Заратустра свърши, той излезе навън. Копнееше за по-чисти аромати. Тези „висши хора“ очевидно все още бяха донесли със себе си голяма част от вонята на бедните – толкова мразена от Ницше. Гостите останаха сами и обсъждаха мъдростта на Заратустра за трапезата и бъдещето. След известно време в пещерата се надигна суматоха. Заратустра я чу отвън и се зарадва. Защото сега, помисли си той, целият тежък и потискащ поглед върху живота се е оттеглил от тези преходни същества ; те се бяха научили да се смеят. Защото смехът – в смисъла на Заратустра – изисква човек да се е отървал и да е преодолял идеалите на човечеството и следователно вече да не се тревожи за тяхната недостижимост. Фауст, както го е изобразил Гьоте, все още е дълбоко затънал в човешки предразсъдъци. Основният предразсъдък е фундаменталната идея на Фауст: „*Никога няма да кажа на момента: „Стой, ти си толкова красив.“*“ Заратустра иска да се вкопчи във *всеки* миг, да изтръгне от него толкова удоволствие и блаженство, колкото той съдържа. Защото Заратустра смята за глупост да иска да купи блаженството на бъдещето чрез лишения в настоящето. Заратустра също е Фауст; но такъв, превърнат в своята противоположност. Заратустра би трябвало да каже на Мефистофел: „Може ли някога да дойде моментът, в който да не се наслажда напълно, на който да не кажа: „Цъфти вечно, защото си толкова красив“, тогава вече ме имаш безусловно.“ Пълен с тази мъдрост, Заратустра вярва на своите преходни същества, когато чува вика от

пещерата; и той

Влез вътре. Но какво ли трябва да види! Най-отвратителното, най-нелепо идолопоклонство. Всички просветени умове се покланят на магарето, което двамата царе доведоха със себе си! Заратустра им е отнел идеалите; те вече не могат да се ваят в прахта пред тях. Но умовете им са забравили как да стоят изправени; те са твърде подобни на прахта. Затова вместо на идеалите си, те се покланят на магарето. Това е голямата глупост на Заратустра. Той вярвал, че тези хора са готови за неговия преходен етап и са станали идолопоклонници, защото не са били предназначени да бъдат идеалисти. Но сега са *щастливи*. Това е достатъчно за Заратустра. Той предпочита, когато хората се смеят и танцуват пред магаре, отколкото да се меланхолизират по непостижими идеали. Доста вкусно!

Но аз намирам за безвкусно, че Заратустра не е преодолял дори най-дребната суета, че ухото му е все още отворено за ласкателни думи, като тези, изречени от най-грозния човек: „*Това ли беше - живот?*“ Заради Заратустра, добре тогава! Още веднъж!“

Засега Заратустра се чувства толкова поласкан, че интерпретира за гостите си дълбоката „Песен на сомнамбул“ – песен, която изразява цялата му мъдрост. И същите хора, които току-що се прекланяха пред магарето, сега би трябвало да схванат дълбокия смисъл на следните думи;

О, човече! Пази се!

Какво казва дълбоката полунощ?

„Спях, спях...“

Събудих се от дълбок сън: -

Светът е дълбок,

И по-дълбоко, отколкото някой си е

представлял.

Дълбока е тяхната мъка -,
Желание - по-дълбоко от мъката:
Горко говори: Погини!
Но всяко желание копнее за вечността.
- иска дълбока, дълбока вечност! »

Те, естествено, не разбраха. Защото бяха заспали и още спяха дълго след като Заратустра се беше изправил, за да се наслади на новата сутрин. Едва най-накрая той си помисли: „Е! Те все още спят, тези висши хора, докато *аз* съм буден: *те* не са моите истински спътници; не ги чакам в моите планини.“ Той повика своите животни: орела и змията. Тогава се случи нещо чудно: Заратустра беше обграден от ято птици, а в краката му лежеше лъв, *смеещ се лъв*. „На всички тях Заратустра каза само една дума: <Децата ми са близо, деца мои>—.“ Едва сега Заратустра разбра, че е бил измамен от гадателя. Гадателят го беше довел до най-големия му грях: *да съжали висшия човек!* — „и лицето му се превърна в бронз.“ *Така Заратустра беше измамен.*

КЮРТ АЙСНЕР «ДУХОВНА ПСИХОПАТИЯ.
ФРИДРИХ НИЦШЕ
И АПОСТОЛИТЕ НА БЪДЕЩЕТО »

Ум с толкова смела, гротескна природа като този на Фридрих Ницше непременно предизвиква противоречиви чувства у онези, които се занимават с него отблизо и с обич. Неговите безусловни почитатели със сигурност разбират най-малко от гордите му идеи. Курт Айзнер обаче не принадлежи към тази група. Неговото преклонение не заглушава противоречието, произтичащо от неговата собствена значителна индивидуалност; дори иронията, към която подканва едностранчивостта на Ницше. Наред с безмилостно одобряващи изявления като: „Заратустра на Ницше е просто произведение на изкуството като Фауст“ или: „Песните на Заратустра текат широко и мощно като музикалните течения на Вагнер. Тук философията е поставена на музика, мисълта е тон, а не се изпарява, не, отново се разпалва“, човек среща и други: „Ницше е истински реакционер, защото неговият прогрес е крачка назад.“ И тъй като е реакционер, бъдещето ще го презре“ или: „Учението на Ницше почива на гнила почва, по негова собствена вина.“ Айзнер намира изтънчения начин на мислене на Ницше за доста привлекателен, но не и за антидемократичния му характер. Развитието на избраните малцина не бива да се купува с цената на потисничеството и стагнацията на масите. Айзнер иска да аристократизира масите. „Истинската аристокрация е възможна само с истински алтруизъм.“ „Демокрацията трябва да стане панаристокрация.“ За разлика от Ницше, Айзнер иска да постави общността над индивида.

Знание. „Стадният инстинкт е здраве, егоистичният инстинкт е дегенерация.“ На мотото на Ницше „Стани твърд!“ Айзнер отговаря с „Стани омекни!“. Първото съответства на безмилостното „прокарване“ на индивидуалната сила, второто - на безкористния стремеж на личността, която уважава човешкото същество като равностойно, дори в другия индивид.

С такова проникновено разбиране на Ницше, с такава безпристрастна критика към мислителя-поет, преценката на Айзнер за „ницшеанската маймуноподобност“ може да бъде само крайно опустошителна. Никъде стадната природа на последователите не е приела толкова характерна форма, както в ницшеанското стадо. Презрението към стадните се е превърнало в див стаден рев. Никога не е имало по-комичен последовател от този на Ницше. Те, тези ревящи, всички не успяват да схванат стойността на произведенията на майстора. Тайната се крие във факта, че болестите и деформациите стимулират мисълта повече от перфектното, свежо здраве. Психичните заболявания дават важен принос към психологията. Привлекателността на идеите на Ницше се крие в необичайния облик, в който се появяват. Чрез външния вид човек осъзнава много неща, които иначе би пренебрегнал. Моят опит с идеите на Ницше беше следният. Съдържанието им ми се струваше предимно познато. Вече го бях развил в себе си, преди да срещна Ницше. Но когато преминах през ума на Ницше, тези идеи ми се сториха изкривени, карикатурни. Здрав поток от мисли трябваше да си проправи път през тесен, скалист проход, който насилваше спокойното му течение. Ницше никога не беше философски проблем за мен, а винаги психологически.

Тъй като това е моята позиция относно най-странния ум на съвременето, трябва да опиша писането на Кърт Айзнер като нещо, което намирам за много привлекателно и го препоръчвам на възможно най-широка читателска аудитория, въпреки че не мога да се съглася с някои от нещата, които се съдържат в него.

ИЗВЕСТИЕ И КОРЕКЦИЯ

Ваймар. Наскоро се състоя прехвърлянето на книгите и ръкописите, принадлежащи на психично болния философ Фридрих В. Ницше, от Наумбург във Ваймар, където сестра му, д-р Елизабет Фьорстер, заедно с д-р Кьогел и Щайнер, ще започнат подготовката за пълно издание на произведенията на брат си. Тези книги по-късно ще бъдат включени в архива на Гьоте-Шилер.

Приложение към «Allgemeine Zeitung» Мюнхен № 21, септември 1896 г.

Получихме следното коригиращо писмо:

Уважаеми редактори!

След съобщението във вашия уважаван вестник от 17 септември 1896 г., че „Архивът на Ницше“ се е преместил от Наумбург във Ваймар, с настоящото се съобщава, че д-р Елизабет Фьорстер-Ницше, сестрата на Ницше, заедно с д-р Фриц Кьогел и мен, предприема публикуването на произведенията на брат си. Споменаването на името ми в този контекст е основано на грешка. Нямам никакво участие в публикуването на произведенията на Ницше. Ваймар, септември 1896 г.

Д-р Рудолф Щайнер

Приложение към «Allgemeine Zeitung» Мюнхен № 221, 24 септември 1896 г.

Архив на Ницше

Получихме следното писмо от д-р Рудолф Щайнер от Ваймар:

В броя на вашия вестник от 13 септември, след съобщението, че „Архивът на Ницше“ се е преместил от Наумбург във Ваймар, беше публикувана информация за мен, която се основава на грешка и с уважение моля тя да бъде поправена. Никога не съм заемал „помощническа длъжност“ в „Архивът на Гьоте и Шилер“, а по-скоро съм работил там няколко години като редактор на редица научни томове във Ваймарското издание на Гьоте. Моята интерпретация на Ницше, която представих в труда „Фридрих Ницше, борец срещу времето си“, няма връзка с публикациите на „Архивът на Ницше“. Биографията на Ницше се подготвя от сестра му, д-р Елизабет Фьорстер-Ницше; единствен редактор на произведенията на Ницше е д-р Фриц Кьогел. Нямам официални отношения с „Архивът на Ницше“, нито се планират такива отношения в бъдеще.

От „Хамбургер Фремденблат“, събота, 3 октомври 1896 г., 1-во допълнение

Ницше в „Благочестива светлина“

„И те искат да подобрят човечеството по свой начин, по свой образ; те биха обявили непримирима война срещу това, което съм аз, това, което *искам, ако го разберат.*“ Това бяха думите, които Фридрих Ницше отправи срещу армията от уважавани филистери, които, подобно на изостаналия интелектуален теолог Давид Щраус, искаха да проповядват ново евангелие на плиткоумните свободомислещи. Но сега тези „образователни филистери“ също са насочили вниманието си към него и го измерват по собствените си стандарти. Щом сме задушили едно от писанията, които ни представят филистерско мнение за Ницше, се появява друго – и не можем да се отърсим от стомашното разстройство. И ако просто не можем да си създадем навика да прескачаме всички неща, отпечатани за Ницше във вестниците и списанията ни – тогава горко ни на стомасите.

Ние, които сме достатъчно смели да кажем „да“ на психологията, историята и природата на Ницше, на социалните институции и санкции, които се стремят да ни очистят от хилядолетните предразсъдъци и бабините чувства към теологията – ние страдаме от съвременната литература на Ницше.

На всички онези интерпретатори на Ницше, които в кратки или дълги дебати са споделяли мъдростта си за великия антимиистик, антиидеалист и неморалист – на доблестната Лу Саломе, на критично ексцентричния Франц Сервес, на Цербст, който най-много би искал да изобрази Ницше като търсач на Бога, и на всички останали, които говорят за Ницше, без никога да са усетили и полъх от неговия дух – сега г-н Ханс Галвиц също се присъедини

*към редиците на онези, които са споделяли техните
възгледи.*

е публикувал и книга, озаглавена „*Фридрих Ницше, биографичен очерк*“, която е част от поредица с други книги. Хайнрих фон Шефан, Алфред Круп и Фритьоф Нансен също са описани в биографични произведения, принадлежащи към тази поредица.

Г-н Ханс Галвиц говори много за Ницше. Той се фокусира главно върху областите от ученията на неморалиста, където открива *езиков паралел* между твърденията на Ницше и тези на апостол Павел; и след това казва нещо подобно: колко жалко, че Ницше не е разбирал апостол Павел; той би могъл да изрази толкова много неща по-добре с думите на този богослов, отколкото със своите собствени. Г-н Ханс Галвиц би искал най-много да направи Ницше последовател на апостол Павел изобщо... Но каква ми е работата, че г-н Ханс Галвиц е толкова привързан към апостол Павел!

Не искам да се противопоставям на апостол Павел; просто искам да посоча някои излияния на сърцето на г-н Ханс Галвиц, за да покажа колко далеч е този тълкувател на Ницше от ученията на този, когото иска да опише.

По принцип, това, което най-много притеснява г-н Ханс Галвиц, е безбожието на Фридрих Ницше. Той не може да не го признае съвсем открито: „Ницше противопоставя доктрината си за сътворението на всеки мироглед, основан на вярата в Бог. Вярата в Бог и свободното творение са взаимно изключващи се. <Какво би имало да се твори, ако съществуваха богове?>“ Ние, които сме съгласни с ученията на Ницше, знаем много добре, че Бог може да бъде само благородно същество и че *благородното* същество не може да бъде не-

не свободни деца, а *свободни* хора, призвани да творят като господари в света, в който са родени. Но г-н Ханс Галвиц не е съгласен. Той не вярва, че Бог е дал земята на човечеството за свободно ползване, за да *може то да твори върху нея* по Негов образ и подобие. Той вярва, че Бог е създал раса от негодници, на които трябва постоянно да помага да се изправят на крака, ако искат да постигнат нещо стойностно. „Ограниченият човешки син, чието мислене и воля се разгръщат само в рамките на реда на тази земя, може само малко по-нататък да развие и изясни импулсите и целите, които му се представят; той не може да създаде нищо ново от себе си, не може да постави ново начало. Неговата дейност е винаги точно като тази на градинаря, който чрез безкористна, вярна грижа извлича нови сили и ценности от растенията; това не се случва чрез насилствено налагане, а по-скоро творецът трябва да се направи зависим от дадения му материал; той трябва също така да може да се съобразява с неговите недостатъци, ако иска да завърши нещо. Градинарят иска да бъде господин Ханс Галвиц; но творецът иска да бъде Фридрих Ницше. Как бих могъл да бъда градинар, ако добрият Господ не ми беше дал градина, за която да се грижа?“, казва смирено Ханс Галвиц. „Какво би имало да се създава, ако съществуваха богове?“, пита Фридрих Ницше. Боговете създадоха свят; но те искаха да създадат и същество като себе си; и така създадоха човека, който сега продължава да твори. Те обаче се отдръпнаха и само когато човек иска да създаде най-висш идеал, той...“ нарече го Бог, защото намира единствения Бог в себе си, казва Ницше.

Разбирам. Боговете са създали слуги, които се отклоняват от пътя всеки момент и които не могат да творят, а само „извличат нови сили и ценности от растенията чрез безкористна, вярна грижа“, казва г-н Ханс Галвиц.

Фридрих Ницше искал да събуди всичко божествено в човека, за да може той да стане творец, както самият Бог е творец; Ханс Галвиц иска да изстиска всичко божествено от човека, за да може той да стане градинар, „който чрез безкористна, вярна грижа извлича нови сили и ценности от растенията“.

своя възглед за „човекът като градинар“ на Ницше, който провъзгласява доктрината за „човекът като овца“. С книгата си г-н Галвиц само демонстрира, че би било по-добре да е прочел писмата на апостол Павел, отколкото писанията на Ницше. И все пак – той е запознат с първото! Със сигурност би могъл да се занимава с някаква по-полезна работа през времето, прекарано в четене на произведенията на Ницше; и ако вместо да ни даде книга за Ницше, беше засадил овощни дървета или ряпа – тогава щеше да бъде по-добър градинар.

Сбогувам се с градинаря Ханс Галвиц. Може би ще се утеши в подигравките ми. В края на краищата, той беше хвален в „Пруските годишници“. А „Пруските годишници“ са уважавано издание. Там той беше хвален от същия господин, който в предишен брой не можа да устои да не се подиграе на самия Ницше. В същите годишници, чийто редактор придружи досадните глупости на г-н „Бранд“ с думите, че той

интересува се от Ницше само като литературна фигура.

Днес само малцина ще застанат в лагера на Фридрих Ницше: тези, които стоят до него, защото могат да го разберат . Техен дълг ще бъде да бдят вярно срещу посегателствата на всички, които биха го експлоатирали в служба на старомодни възгледи. Защото Фридрих Ницше е най -*модерният ум*, който имаме. Но ние, пазителите на Ницше, може да се нуждаем от остри оръжия. Ще ги имаме и ще знаем как да ги боравим. Защото сме се научили да фехтовваме от Ницше; а той е добър майстор на фехтовка.

ИСТИНСКО „ОТКРИТИЕ“ НА ЗАРАТУСТРА

Преди около девет години срещнах във Виена човек, от когото очаквах много интелектуални плодове за в бъдеще. Името му често се споменаваше в списания и вестници по това време. Наскоро той беше получил награда от Берлинското философско дружество за най-добро изложение на светогледа на Хегел. По-нататъшни кръгове проявяваха интерес към него, включително и онези, които биха били напълно безразлични към книга по хегелианска философия, ако обстоятелствата на автора не я бяха направили толкова сензационно събитие. Защото този автор беше работил върху книгата си в културно изолираното унгарско село *Зомбор* , където беше служил като съдебен чиновник. Че човек, който се трудеше от ранна сутрин до късно през нощта в тъгла на...

Изразът на неговите мисли за Унгария, който уважавано немско научно общество определи като най-задълбоченото по отношение на най-ефективната философия на века, го направи пикантна личност в очите на мнозина.

Възхищавах се на зародишите на миросгледа, който този човек носеше в себе си и който ми представи с рядко красноречие по време на посещението си във Виена. В него живееше богатство от обещаващи идеи; и той излагаше възгледите си с жизнен език, пропит с философски ентузиазъм. Все още мога да го видя да седи с нас: великата австрийска поетеса Мари Евгения деле Грацие, професорът от Виенския университет Лауренц Мюлнер и мен. Прилив на вътрешна радост ме обзе от чувството, че имаме такива хора в наше време.

Говоря за *Ойген Хайнрих Шмит*, който *оттогава е спечелил* значително признание в определени кръгове чрез своите трудове, принадлежащи към индивидуалистично-анархическото направление на мисълта. Не съм го виждал след тази среща. Той живее в Пеща и енергично се стреми да повлияе на съвременния живот чрез своя мирослед. Не съм изгубил от поглед посоката, в която се е развивал неговият ум. Неговите възгледи постепенно са придобили форма, която е възможно най-близка до моя собствен мирослед.

И сега, от унгарската столица, той ни изпраща произведение, което надминава всичко, което е създал досега, произведение, което принадлежи сред най-ярките утринни звезди на небосвода на съвременната мисъл: „*Фридрих Ницше на границата на две световни епохи*“. Не бях виждал това отдавна.

Чел съм книга, която е разпространила около мен такава свободна, чиста интелектуална атмосфера, както тази. Ойген Хайнрих Шмит гледа на света на идеите на Ницше от същата перспектива, от която наскоро разгледах този на Гьоте (вижте книгата ми „*Светогледът на Гьоте*“). Фактът, че тази книга е написана, ми се струва като помощна ръка отвъд километри . Шмит споделя моята гледна точка за връзката на съвременния човек с великите загадки на съществуването. Той също знае пътя, по който само ние, хората от днешната епоха, можем да стигнем до онази вътрешно хармонична, космополитна визия и начин на живот, които обхващат вселената с дълбоко чувство и дълбока мисъл – визия и начин на живот, дадени на древните гърци в наивна и детска форма. Древните гърци са живели в чувствена природа; тяхната човешка същност е била за тях част от природата. И когато образът на великия Създател се е появявал пред тях, този образ винаги е съдържал в себе си цялото, завършено човешко същество. След това се е появил Сократ, след това Платон. Те са говорили за великата истина, че в човека живее нещо , което е по-висше от цялата природа: духът. И от космоса беше откъснат този човешки дух, който по-старото поколение беше възприемало като неразделен от природата . Като свят сам за себе си, редом с и над природата, този дух сега стоеше пред очите на човечеството. Платоническият свят на идеите е духът, откъснат от природата, който сега се носеше над водите. Този дух се превърна в сенчеста същност, когато загуби връзката си с влажните, топли флуиди на природата. Християнството се стреми да даде на този дух истински живот. Но той не намери пътя си обратно към природата, както Сократ...

Теолозите и Платон бяха отишли напред към царството на духа. То поставяше духа в негова отделна сфера; и това, което Платон наричаше Идеи, християните наричаха Бог и ангели. Но Бог и ангелите не бяха природни същества, не бяха част от субстанцията на този свят. Те бяха измислени за този свят. Те бяха поставени в отвъдния живот; и този свят беше оклеветен като земна долина на сълзите.

Пътят от небето към земята трябва да бъде преоткрит. Защото самата земя съдържа духа, небето, в себе си; и само човечеството е забравило как да намери духа на земята, за който е придобило знания.

можем да се върнем към светогледа на гърците. Защото сме се научили да виждаме духа в неговата собствена форма. Но можем да позволим на този дух да се събуди в нас, можем да му позволим да ни проникне. И когато наистина го съзрем и след това обърнем погледа си обратно към природата, ще видим, че светлината, която свети в умовете ни като дух, е същата като тази, която самата природа излъчва. Поглеждаме навътре и духът свети отвътре; и окото ни става подобно на слънце и се визира в природата и вижда в нея същия дух.

Нуждаем се от обходен път , такъв, от който гърците все още не са се нуждаели. Първо трябва да видим духа в нас, за да го видим отново в природата. Гърците не са знаели нищо за вътрешния дух и са се задоволявали с духа, който им е сияел от природата. И човекът, който разбира как да поеме по обходния път, от природата към духа и обратно към природата: Гьоте е усетил този човек в разцвета на силите му; от

Именно от този дух той е творил в разцвета на своето развитие като поет и естествоизпитател. И Ницше провъзгласи този дух за „Сврѣхчовек“ (Сврѣхчовек). В това прозрение Е. Х. Шмит ме среща отново, след като вече беше представил същия възглед за сврѣхчовека в моята книга: „Фридрих Ницше, борец срещу времето си“.

В богатата на ницшеанска литература на днешния ден тази книга е една от най-добрите; написана от ум, който не е сляп последовател и не е понесен от несъзнателния танц на дитирамбите на Ницше, а от такъв, за когото Ницше, ако можеше все още да доживее да го види, би казал: Ти си ученик на Заратустра; защото не следваш *неговите пътища*, а *своите* .

ФРИДРИХ НИЦШЕ И «БЕРЛИНЕЦЪТ ТАГЕБЛАТ»

в момента пребивава във *Ваймар* . Не е чудно, че в този „образован“ град един достоен гражданин чувства нужда да се задълбочи в ученията на философа. Той иска да знае в какъв ред трябва да чете трудовете на Ницше. Какво прави той? Обръща се към „*Берлински тагеблат*“. В броя си от 28 януари 1900 г. той му дава следния съвет: „Питате в какъв ред трябва да четете философските трудове на *Фридрих Ницше*, за да проникнете в разбирането на този не съвсем лесно разбираем водещ ум. Съветваме ви да започнете с *биографията* на Ницше от Елизабет [фамилия липсва]“.

Фьорстер -Ницше, тъй като трагичната му житейска история е най-добрият ключ към неговия мисловен свят. След това прочетете някои от „Ненавременните размисли“ (за Шопенхауер , за употребата и злоупотребата с историята, за произхода на трагедията, за Рихард Вагнер); и след тях двете допълващи се основни изследвания: *Генеалогия на морала* и *Отвъд доброто и злото*. След тези систематични трудове на *здравия* Фридрих Ницше , можете да се обърнете към томовете с афоризми на болния и *болен* философ, може би в следния ред: *Зора*, *Човешки, твърде човешки*, *Веселата наука*, *Антихристът* и *едва накрая* най-великото му творение, *Тъй рече Заратустра*, чието разбиране предполага *прецизно* познаване на интелектуалната структура на човека. След като сте завършили този труден, но със сигурност възнаграждаващ път , позволете на всички получени впечатления да резонират в четенето на неговите *Събрани стихотворения*.

Тези редове са симптоматични за бездънното *невежество и липсата на образование*, с които са надарени създателите на нашите вестници, и същевременно за безграничното безразсъдство, с което разбират професията си. За всеки, който има отворени очи, това, разбира се, е толкова добре известен факт, колкото и фактът, че слънцето изгрява всяка сутрин. Изглежда обаче, че все още има много наивни хора, които вярват, че е възможно да се обърнем към повърхността на издателите на вестници по толкова важен въпрос като горния. Господинът, написал горната бележка, говори така, сякаш разбира нещо за Ницше. Той не знае нищо за него. Защото дори не знае в какъв *ред* Ницше е писал книгите си—

Той пишеше. Търсещият знание във Ваймар първо трябва да прочете някои ненавременни размисли, а след това основните произведения: „Върху генеалогията на морала“ и „Отвъд доброто и злото“, защото в тези систематични писания *здравият* Ницше все още говори; след това трябва да се обърне към томовете с афоризми на *болния* Ницше: „Зора“, „Човешки“, „Твърде човешки“ и др. Сега „Човешки, твърде човешки“ е публикувана през 1878 г., „Зора“ през 1881 г., „Върху генеалогията на морала“ през 1887 г. и „Отвъд доброто и злото“ през 1888 г. Ученият от „*Берлинския тагеблат*“ *смята произведенията, публикувани през последната година преди болестта на Ницше, за по-ранни*; сборника с афоризми „Човешки, твърде човешки“, публикуван през 1878 г., тоест шест години след началото на писателската кариера на Ницше, той смята за произведение на вече болния Ницше. Горкият, който задава въпроси във Ваймар! Достатъчно наивен си, за да вземеш присърце съвета на редактора на вестника си. Защо не го попиташ как се предполага, че трябва да учиш математика? Той ще ти каже: Първо трябва да научиш интегрално смятане, после диференциално смятане, после тригонометрия и едва тогава ще бъдеш достатъчно подготвен да научиш таблицата за умножение. *Така работят нещата в главите на редакторите на вестници!*

ФРИДРИХ НИЦШЕ КАТО ПОЕТ НА СЪВРЕМЕННИЯ МИРОВЗГЛЕД

Преобладаващите възгледи за *Фридрих Ницше* противоречат на истинското му отношение към разтърсващите света идеи от втората половина на деветнадесети век. Всеки, който проследи нишките, водещи от него до интелектуалния живот на последните десетилетия, няма да види в него откривател на нови идеи, а по-скоро ум, който е превърнал това, което разумът и опитът са създали други, в личен въпрос на сърцето си. Самият Ницше не е създавал нови идеи; но се е питал как човек може да живее с тези, които е срещал по житейския си път. По този начин той е превърнал идеите на най-новата епоха в своя собствена индивидуална съдба. И тъй като е бил сложна личност, преживяванията му в дълбините на съвременните идеи са интелектуални феномени от рядък интерес. Самият Ницше е извел сложността на своята природа от своя произход. Това, което Гьоте е характеризирал като дълбока трагедия на човешката душа – „Две души, уви, живеят в гърдите ми“ – е било наследството на Ницше. Здравата природа, която майка му е притежавала до смъртта си, е била предадена на него; но то трябваше да се бори в него с „втора душа“, дошла от баща му, когото самият Ницше описва: „той беше деликатен, любезен и мрачен, като същество, предопределено само да мине, по-скоро мил спомен за живота, отколкото самият живот“.

Гръцка култура, мироглед на Шопенхауер, изкуство на Рихард Вагнер, съвременният начин на въображение

Научно прозрение и съвременни етични идеи: това са последователно интелектуалните елементи, които са повлияли на душата на Ницше и чиито ефекти, отразени в неговата уникална личност, са изразени в неговите произведения. Той не е бил съгласен с възгледа, че гръцката култура може да извлече същността си от наивен начин на живот, детско сърце и безгрижно въображение . По-скоро слънчевото изкуство на древна Гърция трябва да е израснало от най-болезнените преживявания. Не защото животът е бил лесен за гърците, те са търсели хармоничен израз на него в изкуството, а защото са имали най-горчивите преживявания на мизерията и страданието на съществуването, те са се нуждаели от изкуство, което да направи това съществуване поносимо. Животът изисква изкуство, което издига нищото на съществуването до съзерцанието на божественото. Но това изкуство, според Ницше, е изгубено за гръцката култура, когато тя вече не се стреми отвъд чисто човешкото към божественото, а вместо това, в Еврипид, се задоволява с трезвата имитация на чисто естественото. Сократ става съблазнител на Еврипид и по този начин на оригиналната гръцка култура. Като спуска понятия от небето на земята, чрез своето „Познай себе си“, той угасява в човешката душа копнежа отвъд човешкото към свръхчовешкото- божественото. Суетата на съществуването, която изкуството е трябвало да превъзмогне, сега се превръща в негов сам обект. От Сократ и Еврипид насам Западът страда от неспособността да се издигне над суетата на съществуването. Ренесансовата култура е просто временен копнеж, роден от всеобщ упадък.

Ум, който е чувствал по този начин, сигурно е бил дълбоко повлиян от песимистичната мъдрост на Артур Шопенхауер. Ницше е намерил в Шопенхауер философско оправдание за фундаменталното настроение на душата си, настроение, възникнало от потапянето му в гръцката култура. И точно както е намерил в Шопенхауер мъдреца, който му е предложил причините за трагичното му разположение, така е намерил и в Рихард Вагнер художника, който, струва му се, е създал ново изкуство от същото разположение. Вече не такова, което просто имитира земното, безсмислено съществуване, а такова, което прави безсмислието забравено, като отново извиква божествена визия за човечеството. Ницше е видял във Вагнер възстановителя на култура, която Сократ е разрушил. Той го е виждал, поне докато е разглеждал само идеализирания образ, който си е изградил за Вагнер. Той е създал идеализиран образ на истинския Вагнер, такъв, от който се е нуждаел, за да може да понесе западната култура, която е възприемал като знак за упадък. Трагично събитие в живота му се е случило, когато е осъзнал, че идеализираният му образ на Вагнер няма нищо общо с истинския Вагнер. Той става също толкова яростен противник на Вагнер, колкото преди това е бил негов почитател. В крайна сметка обаче става противник на собствения си идеал. Той не се отвръща от Рихард Вагнер; той се отвръща от сферата на идеите, в която през един период от живота си е търсил убежище от фундаменталното отчаяние на душата си към безсмислието на съществуването.

Сега Ницше се потапя в реалността на самото съществуване, за да извлече от него щастието, което му предлага един илюзорен идеал за изкуството, който надхвърля това съществуване.

Той е бил предназначен да води, но не е могъл. Той е прегърнал идеите на съвременната научна мисъл; преди всичко **трансцендентната концепция за еволюцията, която показва как съвършенството произлиза от несъвършенството.** Не би ли трябвало по-задълбоченото изследване на тази идея да направи реалността поносима по съвсем различен начин от идеите за нереално божествено, което е просто измислено, за да допълни реалността? Точно както човечеството е еволюирало от същества под него, така и то може да еволюира отвъд себе си, за да се превърне в „Свръхчовек“. По този начин то извиква от самата реалност това, което художествената илюзия трябва да предложи. Животът получава задача, която е здраво вкоренена в този живот и въпреки това го надхвърля. Как може човек да живее със съвременната концепция за еволюция? Това е бил личният въпрос на Ницше относно научната мисъл. Човек може да живее с нея, защото тя ни дава живот на удоволствие, на безкрайна радост, чрез идеята за нашето собствено бъдещо развитие, чрез изкачването до „Свръхчовека“. Фридрих Ницше възпява този свръхчовек в своя „Заратустра“. Той става *поет* на съвременния мироглед. Той стана такъв, защото преживя сърцето, където за пионерите на съвременната мисъл разумът и интелектът бяха преживяването.

КРАТЪК ОТКЪС ОТ ЛЕКЦИЯ ЗА ФРИДРИХ НИЦШЕ

Следващото изложение на моите мисли се основава на три лекции, които наскоро изнесох в различен формат за покойния философ и поет на три различни събития. Първата се проведе в кръга на дружеството „Коменданти“, основано от Л. Якобовски; втората, по любезната покана на „Асоциацията за насърчаване на изкуството“, на тяхното честване на Ницше на 15 септември в кметството; и третата на честване на Ницше, организирано от рецитатора Курт Холм и мен на 18 септември в дома на архитекта. На първото честване участваха и режисьорът *Моест* и рецитаторът *Макс Лорънс*, които представиха произведенията на Ницше. В „Асоциацията за насърчаване на изкуството“ имах голямото удоволствие да си сътруднича с *Л. Мани*, който рецитира стихотворенията на Ницше, и с *Конрад Анзорж* и *Евейк*. Евейк изпя две песни, композирани от Анзорж, с истинско величие, акомпаниран от самия композитор. Изпълнение на хармониум допълни честването. Във вторник, 18-ти, *Кърт Холм* ме придружи с рецитациите си от „Тъй рече Заратустра“ и стихотворенията на Ницше.

„По-добре да живееш в леда, отколкото под съвременните добродетели и други южни ветрове!“ Тези думи, изречени от Фридрих Ницше в първата глава на недовършения му труд „Преоценка на всички ценности“, отразяват чувството, с което той винаги е живял. Той се чувствал като анахронична фигура, която трябвало да поеме по различен път от всички свои съвременници. Той не може да ни се яви като месия, нито като вестител на нов мироглед —

Колкото и блестящо , колкото и завладяващо да изразява монументалните си идеи, те не са изникнали като оригинали от неговия собствен ум; те са идеи, които вече са били изразени в една или друга форма от други умове на деветнадесети век; те са идеи, дълбоко вкоренени в интелектуалния живот на последните десетилетия. Това, което го отличава от другите, са чувствата, преживяванията на душата, които е преживял под влиянието на тези идеи. Крахът на вековни концепции под силата на съвременните научни възгледи е засегнал малцина толкова дълбоко, толкова лично, колкото е засегнал Ницше. Това, което повечето хора са преживели само интелектуално – превръщането на едно старо вяране в ново – се е превърнало за Ницше в дълбоко лично, сърцераздирателно, индивидуално преживяване. И с това преживяване той е останал сам, отделен от пътя, по който съвременниците му вървят със своите чувства и идеи. От идеите за гръцкото изкуство и мироглед, които са му били предадени по време на обучението му, е нараснало собственото му разбиране за античната култура. За разлика от другите, той не е виждал Сократ, Платон, Софокъл и Еврипид като велики представители на истинския гръцки дух; Той си представяше едно по-висше, по-всеобхватно изкуство и мъдрост, присъщи на Гърция в епохата преди Сократ, култура, претърпяла разводняване и отслабване след Сократ. Той копнееше за тази древна култура с цялото си сърце. Тя беше изгубена за човечеството. Едва през Ренесанса тя преживя кратко прераждане. Във философията на Шопенхауер той вярваше, че отново може да различи мъдрост, подобна на тази, притежавана от гърците преди Сократ.

чува в изкуството на Рихард Вагнер тонове, каквито не бил чувал от онези древни времена. Връхна точка в живота на Ницше е, когато в началото на 70-те години на 19-ти век той създава близко приятелство с Рихард Вагнер. Ницше идеализира това, което живее в този гений, това, което се изтръгва от него като изкуство на Вагнер. Той превръща Вагнер в идеал, в който проектира всичко, което вярва, че е било реализирано в предсократическа Гърция. Той не почита това, което Вагнер наистина е бил, а по-скоро идеализираната концепция, образа, който е създал за Вагнер. Точно когато Вагнер е на път да постигне това, към което се е стремил през 1876 г., Ницше осъзнава, че не почита истинското изкуство на Вагнер, а идеал, който е изградил за себе си. Сега този идеал му се струва като нещо чуждо, нещо, което изобщо не съответства на най-съкровената му природа. Сега той се превръща в противник на собствените си по-ранни идеи. Не срещу Вагнер се бори по-късният Ницше, а срещу самия него, срещу неговия мироглед, който му е станал чужд. По този начин, Ницше е бил по същество сам с мислите си, дори когато приятелите на Вагнер го смятали за свои; и той сигурно се е чувствал напълно сам, когато е станал противник на собствените си по-ранни идеи. Докато преди това е таял поне чувства, свързани с мощно културно явление, сега се е борил сам като напълно изоставена душа. В настроението, породено от подобно изоставяне и самота, той е попивал идеите на съвременната естествена наука. За разлика от другите, той не е могъл да се примири с идеята, че човечеството постепенно се е развило от по-нисши организми. Тази идея е нараствала в съзнанието му. Дали животинството е съществувало до...

Като се има предвид, че човечеството е породено от това, е съвсем естествено човечеството да се издигне над себе си до същество, дори по-висше от себе си, до свръхчовека. Модерният дух на епохата е бил зает с усвояването на далечните идеи на новите природни науки; той е останал заседнал в разбирането на човечеството през призмата на неговото минало. Ницше обаче е трябвало незабавно да преработи концепцията за човешката еволюция в светлината на далечното бъдеще. Така той е останал сам с опита, който съвременната естествена наука е предизвикала у него.

Всеки, запознат с интелектуалния живот на последния половин век, може да признае, че всички идеи, появяващи се в творчеството на Ницше, присъстват и другаде; обаче, трябва да признае, че начинът, по който тези идеи са повлияли на Ницше, е различен от всичко, което се среща у която и да е друга личност. Следователно Ницше не е вестител на нов мироглед, а гений, който като индивид с уникален вътрешен живот събужда най-дълбокия ни интерес .

Фридрих Ницше *умира на 20*
август 1900 г.

Ако някой беше предсказал преди десет години, когато лудостта доведе творчеството на Фридрих Ницше до внезапен край, че той скоро ще бъде сред най-четените и дори по-обсъждани немски писатели, вероятно щеше да му се присмеят. Човекът, чиито произведения сега се публикуват в издание след издание,

Той трябваше да покрива разходите за печат на писанията, които все още лично публикуваше. В момента във Ваймар има специален „Архив на Ницше“, който гарантира, че нито един ред от тази вече известна фигура не е скрит от обществеността. Малко преди пълния си психически срыв Ницше пише: „Дадох на човечеството най-дълбоката книга, която притежава, моя *Заратустра*; скоро ще му дам и най-независимата.“ В тази „най-независима книга“ той възнамеряваше да научи човечеството да прилага изцяло нови ценностни стандарти към всички неща. Тя трябваше да се казва „Преоценка на всички ценности“. В първата глава на това произведение, публикувано след болестта му, четем: „Тази книга принадлежи на много малко. Може би никой от тях дори не е още жив. Те може би са тези, които разбират моя *Заратустра*: как бих могъл да се сбъркам с онези, за които ушите вече растат?“ Може да се каже, че Ницше е грешал в два смисъла. Всеки, който е проследил развитието на интелектуалния живот през последните десетилетия, може да заключи, че възгледите на Ницше в никакъв случай не са „най-независимите“. Той просто е правил понякога оригинални, но понякога парадоксални и силно едностранчиви заключения от идеи, добре подготвени в културата на неговото време. Ако човек разгледа писателите, от които е черпал образованието си, ще стигне до различна преценка за неговата независимост от тази, която неговите повече от съмнителни съвременни последователи толкова самодоволно провъзгласяват. И Ницше е грешал и във второто от гореспоменатите твърдения. Един поглед към някои съвременни публикации неизбежно ще накара човек да поклати глава в недоверие пред огромния брой...

Уши, които вече са се настроили към „Индипендънт“ за толкова кратко време. Мислите на Ницше, дестилирани в удобни лозунги, са се превърнали в популярно средство за изразяване на „остроумните“ журналисти.

да мислим за миогледа на Ницше, начинът, по който той стана популярен, може да се опише единствено като дълбоко отклонение от съвременната ни култура. Поразителна характеристика на почти всички негови последователи е липсата на здрава преценка и лекомисленият интерес към идеите на личност, интересна единствено заради личния си житейски опит. Всеки, който наистина чете произведенията на Ницше с разбиране, ще осъзнае преди всичко, че си имат работа с човек, напълно откъснат от реалностите на съвременния живот и неотложните нужди на епохата. Той интерпретира всичко, с което се сблъсква, според възгледите, които е придобил чрез едностранчиво, класическо и философско образование – в много отношения доста ненормално – изключвайки всякакъв житейски опит и лишен от всякакви познания за истинските нужди на настоящето. Той живее в пълна интелектуална изолация, обсебен от себе си, от мислите и чувствата си . Следователно, той може да стигне само до идеи, които биха могли да представляват интерес като изявления на особен индивид , но на които никой друг, в истинския смисъл на думата, не би трябвало да твърди, че е последовател във формата, в която той ги е изразил . Всеки, който въпреки това го изобразява като дух, характерен за нашето време, само доказва, че липсата на разбиране за действителните нужди на настоящето е също характерна черта на това настояще за мнозина.

Преглед на развитието на Ницше може да потвърди това твърдение. Той е роден на 1 октомври 1844 г. в Рьокен. Баща му е протестантски проповедник. Ницше е на пет години, когато баща му умира. Самият той го описва с думите: „Той беше деликатен, любезен и мрачен, като същество, предопределено да почине – по-скоро мил спомен за живота, отколкото самият живот.“ Ницше израства в набожно протестантско семейство. Той е благочестиво момче в ортодоксален смисъл. От биографията, предоставена *от* сестра му, знаем, че съучениците му са го наричали „малкият пастор“ заради религиозните му възгледи. Прекарва ученическите си години в гимназията „Шулпфорта“, образцовата институция за класическо образование. В университетите в Бон и Лайпциг той се посвещава на класически изследвания и се потапя дотолкова в миросгледа на Древна Гърция, че тази древна култура му се явява като идеал за човешко развитие, олицетворение на всичко велико и благородно. Неговата оценка за гръцката култура по-късно стига дотам, че възхвалява съществуването на робството, това съпътстващо явление на ранния етап на образованието, като нещо особено образцово и ценно. Към края на следването си той се запознава с философиите на Артур Шопенхауер и Рихард Вагнер. Творбите на първия и личността на втория имат наистина завладяващ ефект върху него. Поради ентусиазирания си и силно впечатлителен характер, той е практически безсилен да се противопостави и на двамата мислители.

Неговата оценка за гръцката култура, която той смяташе за наистина велика само за времето преди появата на Сократ,

Това се съчетаваше в съзнанието му с безрезервно възхищение от Шопенхауер и Вагнер. Сега той виждаше в Древна Гърция култура, чрез която човечеството е по-близо до вечните сили на света, отколкото по-късно. Той разсъждаваше, че в онези древни времена хората са били напълно под влиянието на своите първични инстинкти и стремежи; те са живели пълноценно във всяко отношение това, което природата е вложила в тях. Чрез Сократ те са били отклонени от тази култура. Сократ, твърди той, е култивирал ума и интелекта едностранчиво. Той е ограничил първичните стремежи на човечеството чрез мисълта; добродетелта, която е била измислена, е трябвало да заеме мястото на свежите, първични инстинкти. Ницше вярваше, че е намерил оправдание за това схващане в учението на Шопенхауер. Защото Шопенхауер също нарича човешкото въображение, интелект, просто продукт на сляпата, ирационална воля, която управлява всички природни явления. А в музиката на Вагнер Ницше вярваше, че чува тонове, които отново изплуват от дълбините на човешката природа, от които културата на минали векове се е отчуждила. Той прославя Древна Гърция от гледна точка на философията на Шопенхауер и едновременно с това възхвалява музикалната драма на Вагнер като прераждане на тази изгубена култура в първото си произведение „Раждането на трагедията от духа на музиката“ (1872). Впоследствие, от тази гледна точка, той започва кампания срещу цялото съвременно образование в своите четири „Ненавременни размишления“. В възпоменателен том, който написва през 1875 г. за представленията в Байройт, той постига най-крайния израз на този възглед.

В същото време той осъзна, че трябва да...

Той е бил хипнотизиран от влиянията на Вагнер и Шопенхауер. Той възприема целия им мироглед като чужд елемент, нещо, което е интернализирал. Той се превръща в най-ярък противник на това, което преди това е защитавал. Сега се бори за строго научен поглед върху живота. Чрез изучаването на произведения, написани в научния дух на времето, той се отклонява от по-ранните си възгледи. Той се потапя в „История на материализма“ на Фридрих Алберт Ланге, в писанията на Дюринг и в дискурсите на френските моралисти. Всеки, запознат с тези произведения, ще разпознае в позициите, които Ницше заема в своите произведения „Човешко, твърде човешко“, „Зора“ и „Веселата наука“, крайни заключения, извлечени от идеите, застъпвани от тези автори. Сега Ницше вижда в идеите, които преди е проповядвал, фалшиви идеали, които обгръщат трезвото, рационално наблюдение на нещата в романтична мъгла. Антипатията му към Шопенхауер и Вагнер се засилва. През 1888 г. той пише есето си „Случаят с Вагнер“, което завършва с думи като тези: „Следването на Вагнер плаща висока цена. Наблюдавам младите мъже, които отдавна са изложени на неговата инфекция. Непосредственият, сравнително невинен ефект е този на вкуса. Вагнер действа като продължителната употреба на алкохол. Той притъпява, запушва стомаха... Вагнерианецът в крайна сметка нарича ритмично това, което аз самият, с една гръцка поговорка, наричам „разбъркване на блатото“.“ За пореден път нещо оказва силно влияние върху Ницше: дарвинизмът. И тук той продължава

Той веднага преминава към най-крайните заключения. Без съмнение, книга на блестящия, но за съжаление преждевременно починал, натуралист У. Х. Ролф, озаглавена „Биологични проблеми“, публикувана през 1881 г., му дава значително вдъхновение. Той е очарован от идеята за „борбата за съществуване“ на всички същества, която играе важна роля в дарвинизма. Той обаче не възприема тази идея в нейната дарвинистка форма; той я преоформя в смисъла, в който Ролф я е развил. Дарвин вярва, че природата произвежда много повече същества, отколкото може да изхранва с наличните хранителни продукти. Следователно съществата трябва да се борят за съществуването си. Тези, които са най-съвършено, най-целенасочено екипирани, оцеляват; останалите загиват. Ролф не е съгласен. Той заявява, че движещата сила на еволюцията не е необходимостта от съществуване, а по-скоро фактът, че всяко същество се стреми да придобие повече, отколкото му е необходимо за оцеляването си, че иска не само да задоволи глада си, но и да надхвърли нуждите си. Живите същества не само се борят за необходимото, но и се стремят да станат все по-могъщи. Ролф замества „борбата за съществуване“ с „борбата за власт“. Ницше сега поставя тази идея в центъра на своя свят от идеи. Той я изразява парадоксално: „Самият живот е *по същество* присвояване, насилие, подчинение на чуждото и по-слабото, потисничество, суровост, налагане на собствени форми, приобщаване и най-малкото, най-меката, експлоатация.“ Той прилага тази идея към етичния световен ред. Свързва я с възглед, който преди това е възприел от философията на Шопенхауер: че масата от хора е без значение, че масите съществуват само за да...

път за малцина избрани , като служещи същества, да се издигнат до най-висшата власт. Историята не трябва да води до щастието на индивида, а трябва да бъде само отклонение за насърчаване на силата на няколко изключителни личности. По това отклонение човечеството трябва да се развие в „Сврѣхчовек“ (Сврѣхчовек), точно както се е развило от маймуна до човек. В своето произведение „Тѣй рече Заратустра“, наполовина поетично, наполовина философско, Ницше възпява този „Сврѣхчовек“. Отново, както в младостта си, той открива голяма грешка в развитието на културата досега. „Висшият тип човешко същество достатъчно често е съществувало: но като късмет, като изключение, никога както е било *желано*. По-скоро той е бил най-страшното нещо, досега е бил почти ужасяващо нещо; - и от страх е бил желан, отглеждан и *постиган противоположният тип*: домашното животно, стадното животно, болното животно-човешко същество, -...“ Ницше вече бил толкова хипнотизиран от идеята си за „волята за власт“, че всичко останало станало без значение за него освен бруталната борба за потискане на по-слабите и че видял в безмилостния ренесансов човек Чезаре Борджия модел на сврѣхчовек.

Все по-често Ницше, повлиян от подобни идеи, се отклонява към парадоксален мироглед, далеч отдалечен от съвременната култура. Неговата позиция по „трудовия въпрос“ е характерна. Той казва: „Глупостта, в основата си дегенерацията на инстинкта, която е причината за цялата глупост днес, се крие във факта, че съществува трудов въпрос. Някои неща *не се поставят под въпрос*. Работникът е направен военно годен,“

му е правото да формира коалиции, правото да гласува: чудно ли е, че работникът вече възприема съществуването си днес като извънредно положение (от морална гледна точка, като *несправедливост*)? Но каква е целта? Да попитам отново: Ако искаш цел, трябва да искаш и средствата: ако искаш роби, си глупак, ако се опитваш да ги обучиш да бъдат господари. От гледна точка на Ницше всичко това е последователно. Онези, които обаче виждат в тази гледна точка не изключително интересен, краен израз на умиращ свят от идеи, оформен от личността на Ницше, а по-скоро жизнеспособно кредо, трябва да са слепи за изискванията на настоящето. На 25 август почина един особен мислител; не един от водещите умове, оформящи бъдещето.

ХЕКЕЛ, ТОЛСТОЙ И НИЦШЕ

За тези, които търсят по-дълбоки импулси в съвременния интелектуален живот, пред душата стоят три фигури . Едностранчиво, но с монументален ръст, всяка от тези личности представлява това, което най-дълбоко движи нашето време: Хекел, Толстой и Ницше. Истината, доброто и красотата се наричат вечните идеали на човечеството. Сякаш всяка от тези три фигури е взела от друг от тези идеали изразните средства, с които да каже това, което има да каже. Хекел говори езика на истината, Толстой - на доброто, а Ницше - на красотата. От развитието на цялата съвременна мисъл трябва да се извлекат перспективите, от които да се разберат тези идеали.

мнение за трите представителни фигури на нашия мироглед. Първо трябва да се вземат предвид две постижения в това развитие. Първото е великото дело през шестнадесети век, извършено от Коперник, чрез което човечеството е достигнало до валидния си засега възглед за Земята като звезда сред звезди. И второто дело през деветнадесети век, чрез което органичният живот, всъщност самото човечество, е бил признат за природно същество, е бил разбран. Имената Ламарк и Дарвин веднага ще дойдат на ум, когато се обмисля това дело. И все пак Гьоте е бил първият му провъзгласител.

Човекът трябва да бъде благороден,
Полезно и добро!

Защото само това
Различава го
От всички същества,
Тези, които познаваме.

„#

След вечния, почетен,
Големи закони
ние трябва
Нашето съществуване

Да завършим циклите. В тези думи,
изречени от Гьоте през последната третина на
осемнадесети век, се крие прокламацията за „естествена
история на сътворението“.

На човечеството му отне много време, за да свикне да
вижда „вечните, неизменни и велики закони“ като твърди
основи на своето разбиране за света. Средновековните
хора са гледали към звездното небе и

Той не виждаше такива вечни, железни закони, а по-скоро човекоподобни интелигентности. И чак до осемнадесети век човечеството виждаше в структурата на собствения си организъм и този на другите живи същества не „вечни закони“, а действието на „вечна мъдрост“, която можеше да бъде схваната само през призмата на човешкия разум. Християнството беше мощен пропагандатор на този начин на мислене. То беше свело „простата, сурова материя“ до същество от по-нисш порядък. Как би могло да се задоволи с тази материя и нейните присъщи закони, когато ставаше въпрос за обяснение на чудните движения в небесния етер или целенасочената структура на органичните същества? Науката трябваше да завладее, парче по парче, нашата космическа структура заради „вечните, железни закони“. Коперник направи това за звездното небе, Гьоте, Ламарк и Дарвин за всички живи същества на Земята. И до същата степен, до която науката изтръгна парче по парче от стария мироглед, до същата степен християнският дух стана по-упорит в спасяването на това, което все още можеше да спаси. *Лутер трябваше* да отстъпи света на космоса на науката. Още по-енергично тогава той искаше да обяви света на душата за религия. Той прокараваше строго разграничение между обяснението на света и Евангелието. Никаква наука не трябваше да може да навреди на Евангелието; то трябваше да остане вярата, която води към спасение. Не е случайно, че протестантското учение на Лутер навлезе в световната история едновременно с новото научно обяснение на света. То трябваше да се появи, ако вярата искаше да има някаква валидност наред със знанието. Областта, до която науката все още не се беше докоснала, трябваше да ѝ бъде отредена.

И точно както Лутер се противопоставя на Коперник, така и *Кант се противопоставя* на съвременната „естествена история на сътворението“. В края на осемнадесети век сякаш всичко се е поддало на рационалната мисъл. Тогава се появява Кант и заявява, че човечеството изобщо не е предразположено да схване истинската същност на нещата. Кант издава най-дълбоките импулси на своето мислене, когато записва думите: „Следователно трябваше да унищожа знанието, за да направя място за вярата.“ Според Кант това знание е само ограничено; то никога не може да проникне до сферата на обектите на вярата: Бог, свобода и безсмъртие. Вярата има своето вечно оправдание редом с разума и науката.

Само необходимо следствие от подобни предпоставки е, че Кант е вярвал, че структурата на едно живо същество никога няма да бъде толкова лесно обяснима за хората, колкото тази на машина. Историята на сътворението на органичния живот трябва да остане свръхестествена: за Кант това е крайният извод на мъдростта.

Деветнадесети век постепенно оплита живите в мрежата на „вечните, железни закони“. Днес Кант ни се струва като нов Лутер, последният от онези умове, които все още се стремяха да спасят нещо, доколкото е възможно, за вярата, недостъпна за науката. Прогресът е помел тези умове настрана. „Естествената история на сътворението“ вече не може да приеме дори онази следа от вяра, която Кант все още се е стремил да запази. Научната мисъл е на прага на пълното разтваряне на християнската мисъл. Кант сега ни интересува само като един от последните велики представители на християнския дух.

Когато Хекел, Толстой и Ницше, през последната третина на деветнадесети век, всеки по свой начин, се питат как може да се живее с новите идеали на човечеството, те се сблъскват с един мироглед, революционизиран в смисъл на наука.

Хекел се е вписал в световната ситуация в смисъла на наивен естественик. Това, което науката му разкрива, е истина. А истината е едновременно добра и красива за него. Той изгражда света на живите същества, включително човечеството, според „вечни, железни закони“. Всичко, което не се подчинява на това светоизясняване, е радикално отхвърлено от него . Той няма време да размишлява дали духът, опиянен от красотата, или духът, стремящ се към морално съвършенство, може да намери своето място в света, изграден от разума и науката. По-скоро за него това е самоочевидно. Толстой и Ницше са различни. Те не могат да намерят своето място в новата световна ситуация със своите идеали от самото начало. И в двамата старото християнство продължава да живее като фундаментално разположение на тяхното същество. Толстой вярва , че човечеството може да се чувства щастливо само в действия, вдъхновени от истинско християнско чувство. Не истината на науката, а любовта, както чистото християнство я култивира в човечеството, може да доведе до най-висше удовлетворение. Истината трябва да се подчини на любовта, разумът на доброто. Какъв е смисълът на цялата наука с нейното обяснение на духа според „вечните, железни закони“, когато този дух почива здраво и сигурно в себе си и трябва да разпознае първичния закон на любовта като своя същност, без никаква наука? Духът познава тази същност преди всяко научно изследване. Толстой се бори срещу научното изповядване на вярата.

Защото вярва, че то принижава духа до просто природно същество, защото се стреми да го разбере отвън, когато всъщност е най-близо до себе си и намира същността си вътре. Затова Толстой проповядва завръщане към истински християнския възглед за духа. Науката обхваща пространството и времето. Но пространството и времето са греховни. Именно в преодоляването на пространството и времето духът трябва да намери своята същност. Когато стигне до убеждението, че индивидуалното му съществуване е греховно и че може да намери блаженството си само в любовта към вселената, тогава човечеството е достигнало целта си. Никога този възглед не е бил изобразен по-пленително, отколкото от Толстой в новелата „Смъртта на Иван Илич“. Умирайки, човек стига до убеждението, че съществуването във всеки случай е пълно с несправедливост. Чрез това убеждение смъртта придобива най-дълбокия си смисъл. Човек умира с признанието, че може да живее само несправедливо. Умирайки, човек преодолява съществуването и го оправдава, като го обявява за нищожно. Който умира като ценител на живота, не умира с истинско човешко убеждение. Смъртта е унищожение на индивидуалното съществуване и само този, който вярва в законността на това унищожение в момента, в който то действително се случва, умира с истината в сърцето си.

Няма по-голям контраст на това възхваляване на смъртта от опиянението на Ницше с живота. За Ницше също материалният свят, управляван от „вечни, железни закони“, няма присъща стойност. Той таи това чувство във всеки период от живота си. Християнското презрение към материалното съществуване е вкоренено в него. Той го носи, както всички ние, в кръвта си. Но, подобно на Толстой, той съществува отвъд този свят.

Ницше, който се стреми да установи един по-висш християнски свят, се стреми да създаде в рамките на незадоволителния временен свят блажен, но не по-малко временен. Той първо противопоставя християнството на гръцката култура. И в гръцката култура той вижда въплътения свят на красотата, на интензивното, идеално удоволствие от живота. Само като естетическо явление, като проявление на изкуството, светът може да бъде понесен. Който може да преобрази света чрез красота, е истински човек. Ницше също иска да надхвърли непосредствения живот на ежедневието; но той иска да го надхвърли не чрез смъртта, а чрез по-висш живот. И когато Ницше се потапя в съвременната естествена наука, той не ѝ се противопоставя, подобно на Толстой, а по-скоро извлича от нея това, което може да послужи на неговата философия за най-висше удоволствие от живота. Той развива *Übermensch* (Сврѣхчовека) от човечеството. Не това, което е, а това, което може да стане, трябва да бъде целта на съществуването. И това опиянява Ницше с ентусиазъм за „вечните, велики закони“, защото може да си каже: те развиват сврѣхчовека от човека, точно както са развили човека от червея. Временното, реалното, дори и бъдещото - реално, става съдържание на мъдростта на Ницше. И можем ли да си представим по-рязък контраст от желанието за смърт на Толстой и опиянението на Ницше от живота, изразено в идеята, че всички неща, точно такива, каквито са днес, ще се завърнат вечно?

По този начин, миогледът на Толстой е напълно обърнат, когато човек премине от него към Ницше. Това, което служи на първата цел, се превръща във второ средство. Великите гении на човечеството – Конфуций, Буда, Сократ, Христос – са за Толстой великите учители на човечеството. Те трябва да се жертват за другите.

За Ницше всички останали хора съществуват само като средство за достигане до великите умове чрез посредници. Човечеството трябва да се жертва, за да произведе от утробата си няколко велики личности, които съществуват заради самите себе си. Тези, които ценят съществуването така, както Ницше, със сигурност могат да мислят по този начин. Това съществуване има толкова по-голяма стойност, колкото повече удоволствие от живота може да се извлече от него. Тези, които истински се наслаждават на живота, най-добре изпълняват целта на съществуването. Заради тях това съществуване изглежда оправдано. Толстой го вижда по различен начин. Тези, които истински се наслаждават на живота, са най-отчаяно изложени на риск от безсмислено, безполезно съществуване, ако не се посветят на всеобщата любов, която носи на всички хора изкупление от земното, безсмислено съществуване.

Така стоят тримата забележителни представители на съвременната ни интелектуална история: наивният търсач на истината Хекел, за когото всичко старо трябва да загине, защото новата истина е предопределена да триумфира; пророкът на доброто Толстой, който иска да внуши истинско християнство на своите събратя, християнство, което ще ги направи победители не само на старото християнство, вкопчено в нищото, но и на науката, която е също толкова обвързана с нищото; и Ницше, който също иска да преодолее старото християнство, но от духа на новата наука иска да култивира висша човечност, която преодолява нищото в земния свят, защото култивира в този земен свят това, което е истински ценно, достойно за наслада, което въпреки своята времева и пространствена обвързаност не е презряно, защото представлява най-висшата субстанция на живота. За него красотата и

истинската наслада от живота са това, което е добротата за Толстой, това, което е истината за Хекел.

АРХИВЪТ НА НИЦШЕ И НЕГОВИТЕ ДЕЙСТВИЯ СРЕЩУ ПРЕДИШНИЯ РЕДАКТОР

Откровение

I. Публикуването на произведенията на Ницше

Може би е широко известно, че във Ваймар съществува архив на Ницше, съдържащ посмъртните ръкописи на нещастния философ, и се управлява от неговата сестра, *Елизабет Фьорстер-Ницше*. В продължение на няколко години се публикува и пълно издание на произведенията на Ницше, достигащо дванадесетия си том до 1897 г. Първите осем тома обхващат всички произведения, които вече са били отпечатани преди болестта на Ницше, както и посмъртно публикувания **Антихрист**, който е съществувал като завършено произведение по време на болестта му. Следващите тонове са предназначени да съдържат неговите посмъртни писания, а именно по-ранни чернови на произведения, по-късно разработени в по-пълна форма, и чернови, бележки и др., свързани с недовършени произведения. Четирите посмъртни тома, публикувани до момента, включват всичко от посмъртните писания на Ницше, създадени до края на 1885 г. От 1897 г. насам не е излизал нов том от изданието.

Д-р *Ернст Хьорнеф* току-що публикува брошура, озаглавена *„Доктрина на Ницше за вечното завръщане и предишното ѝ публикуване“* (Лайпциг, К. Г. Науман), в която обяснява причините, поради които нищо от произведенията на Ницше не е публикувано толкова дълго време и защо тонове 11 и 12 са преиздадени.

от книжарниците . Тази брошура на д-р Хорнефер и книга, която също беше публикувана наскоро, са причината, поради която се заемам тук да споделя информация за това как Архивът на Ницше управлява разпространението на произведенията на този мислител, преживял толкова трагично. За съжаление ще бъда принуден да включа някои лични данни в това есе. Не го правя доброволно. Личното обаче е изцяло уместно тук , а опитът, който имах с Архива на Ницше, е подходящ да хвърли светлина върху това как отговорните се справят с наследството на една от най-забележителните фигури в съвременната интелектуална история.

Втората публикация, която споменах по-горе, е немски превод на френската книга „Философията на Ницше“ от Анри Лихтенбергер. Преводът е направен от Фридрих фон Опелн-Брониковски. Елизабет Фьорстер-Ницше споменава това в предговора си. Самият преводач също ми го каза. Въпреки това, на заглавната страница на книгата пише: „Философията на Фридрих Ницше от Анри Лихтенбергер. Представено и *преведено от Елизабет Фьорстер-Ницше.*“ Но това е само странична бележка. Основното е, че в увода си Елизабет Фьорстер-Ницше по същество прави това плитко, повърхностно представяне на ученията на брат си официално тълкуване на неговия мироглед. Всеки, който дори зърне дълбоките стремежи на Фридрих Ницше, трябва да бъде дълбоко наранен, за да види, че пазителката на литературното му наследство е поставила тази книга под нейна специална закрила.

За тези, които са запознати с идеите на Ницше, не е нужно да казвам нищо повече за тази книга. Тя принадлежи към многобройните публикации на Ницше, които човек оставя настрана с усмивка след прочитане на няколко страници. Ще ми повярвате, когато кажа, че не критикувам това произведение от лична враждебност, тъй като моето собствено писане върху „Ницше като борец срещу времето си“ е не само описано като „значимо“ от г-жа Фьорстер-Ницше на първата страница от нейното въведение, но е и похвалено от самия Анри Лихтенбергер в хода на неговия разказ. Няма да губя повече думи за „въведението“ на г-жа Фьорстер-Ницше. То е като всичко останало, което тази жена казва за брат си; и за съжаление ще бъде принуден да се спра на него по-нататък.

Творчеството на Хомефер има за цел да представи предишния редактор на изданието на Ницше, д-р Фриц Кьогел, като научно некомпетентен човек, който е провалил изданието, всъщност е допуснал толкова много груби грешки при редактирането на томове n и 12, че тези томове трябваше да бъдат изтеглени от книжарниците. Хомефер стига дотам, че твърди: „Това е ужасна съдба, но неоспорима истина, с която се е сблъскал и Ницше: първоначално е попаднал в ръцете на учен шарлатанин.“ Не съм тук, за да защитавам д-р Кьогел. Той може да го направи сам. Въпросът, с който се занимаваме, обаче е от обществен интерес. И някой като мен, който познава тези въпроси *от близки наблюдения*, трябва да каже какво мисли.

От самото начало отбелязвам, че *ъ* не е вярно, което вече е

Многократно се съобщаваше, и отново наскоро във вестниците, че самият аз някога съм бил редактор на Ницше . Трябва да заявя тази неистина още по-категорично тук, тъй като *Рихард М. Майер* в наскоро публикуваната си история на литературата от деветнадесети век ме нарича редактор на Ницше, въпреки че би трябвало да знае, че това е невярно, тъй като е чест посетител на архива на Ницше и приятел на фрау Фьорстер- Ницше. Това е само малък пример за небрежността, с която се пишат книги днес. Макар че никога не съм бил редактор на Ницше, често съм посещавал архива на Ницше и съм се запознал добре с фрау Фьорстер-Ницше . Следните бележки ще демонстрират това.

Но аз също наблюдавах д-р *Фриц Кьогел* по време на работа; обсъждах с него безброй проблеми, свързани с Ницше . Познавам го и знам обстоятелствата около уволнението му от архива на Ницше и как се е случило така, че е бил освободен от по-нататъшното публикуване на произведенията. Преди да пристъпя към представяне на истинските факти, бих искал да коментирам официалното изявление, дадено от д-р Ернст Хорнефер от името на архива на Ницше.

Д-р *Фриц Кьогел* е човек с артистичен талант и истински научен дух. Той има дълбоко разбиране за миросгледа на Ницше. Не съм съгласен с него по някои въпроси и сме имали много противоречия. Той създаде изданието на Ницше с все по-голям ентузиазъм. Работеше като човек, който в текущата си работа напълно преживява проблемите и ги преосмисля мислено. Оттогава

Докато работеше върху посмъртните томове, той ме държеше в течение на почти всяка стъпка от работата си. Никога не съм изучавал самите ръкописи на Ницше. Консултирахме се само по конкретни въпроси. Нямах официални отношения с изданието, а само приятелски с д-р Кьогел. Все още си спомням часовете, когато разговаряхме надълго и нашироко за най-енигматичния аспект от доктрината на Ницше - „вечното завръщане“ на всички неща. В завършените писания има само оскъдни намеци за тази идея. С нетърпение очаквахме времето, когато Кьогел щеше да започне да работи върху документите за „завръщането“. Първите от тези документи датират от 1881 г. *Кьогел* вече ги публикува в 12-ия том на изданието. И тази публикация е основната точка на атака на д-р *Хьорнеф* и уж основната причина, поради която д-р Кьогел е поел редакторската длъжност .

Кьогел открива бележки, свързани с „Вечното завръщане“, в ръкописен тефтер на Ницше, написан през лятото на 1881 г. Те се състоят от 235 афоризма. Освен това, същият тефтер съдържа плана на Ницше за книга, озаглавена „Завръщането на същото“. Кьогел заключава, че Ницше е възнамерявал да напише произведение, основано на този план. Афоризмите представят съдържанието на това произведение в напълно разпокъсан ред и в недовършена форма. Защото Ницше се е отказал от писането на това произведение. По този начин, ние имаме съдържанието му пред нас само в недовършено състояние. Ницше скоро се насочва към други произведения. Тъй като литературното наследство е сборник от творбите на Ницше...

Тъй като изданието е имало за цел да насърчи интелектуалното развитие и за тази цел да включи и недовършените произведения на Ницше, д-р Кьогел естествено е трябвало да публикува недовършеното „Повтаряне на същото“ в подходящ формат. Планът е бил там, заедно с 235 афоризма в напълно произволна последователност, отразяваща как Ницше е замислил мислите си върху отделните точки от плана. Кьогел, както е било съвсем естествено, е изследвал афоризмите, е приписал на всяка точка от плана подходящо съдържание и е търсил свързана нишка за всеки раздел, така че афоризмите да образуват, доколкото е възможно, завършено цяло.

Сега д-р Хорнефер, наследникът на Кьогел, се нахвърля върху това . Той заявява, че повечето от афоризмите изобщо не са принадлежали към „Вечното завръщане“, а първоначално са се отнасяли до „Тъй рече Заратустра“, чието първо прозрение Ницше записва в същия тетрадка. Само няколко, а именно 44 афоризма, са принадлежали към „мисълта за вечното завръщане“. Хорнефер сега публикува *тези* 44 афоризма като „допълнение“ към своята брошура. Освен това той обвинява Кьогел, че не е разбрал съдържанието на доктрината за „вечното завръщане“ и следователно е постъпил по напълно безсмислен начин, като е приписал отделните афоризми на точките от очертанията. Друго твърдение на Хорнефер е, че „планът на Ницше да напише прозаично произведение за завръщането на същото, както си го представя Кьогел, е могъл да съществува *само за много кратко време, че никога не е съществувал изобщо*“. Извинете, д-р Хорнефер, но пишете нещо доста скандално. Какво точно имате предвид?

Дали планът е съществувал само за кратко или изобщо не е съществувал? Изглежда вярвате, че това са едно и също нещо. Тогава позволете ми да поставя под въпрос здравия ви разум. Ако планът е съществувал за кратко, тогава е било задължение на д-р Кьогел да запише формата, която е приел, в съответствие със структурата на посмъртното му произведение. Ако *никога не* е съществувал, тогава, разбира се, нищо не е трябвало да бъде публикувано като „повтаряне на същото“. Защото тогава афоризмите принадлежат на други произведения. Д-р Хорнефер успява с ловкостта да твърди, в два последователни реда, че е съществувал, и че не е *съществувал* ...

Такъв организиран ум е чудесна предпоставка за редактора на издание на Ницше! Този господин веднага разкрива истинския си блясък. Той се заема да докаже в отделни случаи, че Кьогел е приписал неправилни афоризми на различните раздели на диспозицията. Във *всички* тези случаи д-р Хорнефер демонстрира , че не знае за какво са тези афоризми; и че мнението му, че афоризмите не принадлежат към съответния раздел, се основава единствено на пълната му липса на разбиране. Ще посоча няколко примера. Хорнефер взема 70-ия афоризъм, изброен от Кьогел, и твърди, че той гласи: „че моралът може да бъде разбран само физиологично. Всички морални съждения са съждения на вкуса. Няма такова нещо като здравословен или нездравословен вкус; винаги зависи от целта.“ Кьогел отнася афоризма, към който принадлежат тези думи, към главата „Включване на страстите“. Хорнефер казва: „Това е независима, самостоятелна мисъл от областта на морала; не разбирам как човек може да включи това в...“

което може да предизвика страсти. „Вярвам, че г-н Хорнефер е загубил разбирането си за това, защото никога не е разбирал истински афоризма. Хорнефер просто пропуска това, което е от решаващо значение, а именно, че човек греша в преценката си за стойността на храната, защото вместо да обмисля нейната полезност като храна, той се ръководи от *вкус* . Човек не иска да се наслаждава на това, което подхранва най-добре, а по-скоро на това, което е по-вкусно . По този начин той е на грешен път със *страстта си* ; чрез различни обстоятелства той е *интернализирал погрешна страст*. Поради това значение афоризмът принадлежи към главата „Включване на страстите“. Друг пример. Хорнефер твърди: „Афоризми 33, 34 и 35 заявяват, че ние неоправдано презираме неорганичното, въпреки че сме силно зависими от него.“ На това той отбелязва: „Не знам как това се предполага, че е свързано с фундаментални грешки и тяхното интернализиране.“ Хорнефер не знае това, защото, отново, не разбира значението на афоризмите. Добре, ще му го обясня. Ницше говори за това как подценяваме неорганичното, как обръщаме твърде малко внимание на неорганичното в нашия организъм, когато обясняваме телата си. „Ние сме три четвърти от воден стълб и имаме неорганични соли в себе си.“ Ако пренебрегнем такива неща, сме подвластни на *фундаментална грешка* . *Вярваме, че органичното* не изисква разглеждане на неорганичното за своето обяснение. Ето защо тези афоризми са правилно поставени тук. Друго „постижение“ на д-р Хорнефер е изречението: „В афоризми 121 и 122 четем, че не трябва да бъдем толерантни, а в афоризъм 130, че егоизмът не винаги е...“

Това не е нужно да се тълкува негативно. Наистина е неразбираемо какво е накарало Кьогел да включи това и подобни неща под заглавието „включване на *знанието* “. Всъщност, това е неразбираемо за д-р Хорнефер, защото той отново няма представа какво е заложено на карта. В противен случай той не би пропуснал в афоризъм 121: „Истината сама по себе си е фраза, нещо съвсем невъзможно.“ Това означава, че човек се поддава на грешката да вярва, че се стреми към истината, за да я познае; докато съвсем други, изцяло егоистични причини са това, което го мотивира. По този начин вярата в „знанието само по себе си“ е включена.

По този начин би могло да се докаже във всеки отделен случай, че д-р Хорнефер обвинява Кьогел, че е представил афоризмите от погрешна гледна точка, само защото той – Хорнефер – не разбира абсолютно нищо за значението на тези афоризми.

Но в логиката на г-н Хорнефтер има сериозен недостатък . В началото на ръкописа „Вечното завръщане“ Ницше говори за това как условията на живот принуждават човека да формира *погрешни* представи за нещата. Идеи, които не съответстват на фактите, защото правилните понятия биха били по-малко благоприятни за живота от погрешните. За човека първоначално не е важно дали една идея е вярна или погрешна, а дали тя поддържа или насърчава живота. И Ницше отбелязва, че най-примитивните идеи, като субект и обект, подобно и сходно, и свободна воля, са такива погрешни, но поддържащи живота идеи. Всъщност няма две еднакви неща. Следователно идеята за равенство е погрешна. Тя обаче ни подтиква да разгледаме концепцията за

Да приложим равенството в нашите разсъждения. Според Ницше ние правим това не само с най-примитивните идеи, но още повече със сложните. Ницше цитира само примитивните, за да каже: вижте, *дори най-простите*, най-прозрачните идеи са неверни. Как д-р Хорнефер тълкува това? Той казва: „Значи под тези фундаментални грешки се разбират само най-примитивните понятия, които са се формирали в първобитни времена.“ Той обвинява Кьогел, че под термина „включване на фундаментални грешки“ включва по-сложни идеи. Новият редактор на Ницше дори не може да чете Ницше.

Д-р *Хорнефер* предлага няколко неоснователни причини за твърдението си, че компилацията на *Кьогел* с афоризмите „Вечното завръщане“ е неправилна. Ръкописът съдържа друг план, който Хорнефер смята за план за Заратустра, защото датата, посочена под този план, „Силс-Мария, 26 август 1881 г.“, се предполага, че се отнася до „първия проблясък на идеята за Заратустра“. Под гореспоменатия план на „Завръщането на същото“ е посочено „Началото на август 1881 г. в Силс-Мария“. Сега Хорнефер твърди, че планът от 26 август показва „настроенията, с които трябва да бъдат написани различните глави на произведението“. Разбира се, човек трябва да признае това на Хорнефер. Първата точка от този план, например, гласи: „В стила на първата част на Деветата симфония. *Chaos sive natura*.“ <За дехуманизацията на природата>. Прометей е окован за Кавказ. „Написано с жестокостта на Кратос, <силата>.“ Другите точки от това разпореждане са подобни. В същото време обаче д-р Хорнефер казва: „Цялото

Характерът на това разположение доказва принадлежността му към Заратустра.“ Това обаче е едно от *най-лошите твърдения*, които съм срещал в цялата литература на Ницше. Защото нищо не показва, че диспозицията принадлежи на Заратустра; *според цялото си съдържание* , тя може да принадлежи само на произведение , *което не е Заратустра*, защото не съдържа основната идея, заради която е написан Заратустра: *идеята за Свръхчовека*. По-скоро основната му идея е „вечното завръщане“, което се споменава само накратко в Заратустра. Ницше съвсем очевидно е изоставил планирано голямо произведение върху „вечното завръщане“, *защото* „Свръхчовекът“ се е превърнал във фокус на мислите му и това го е довело до Заратустра. Думите „Gaya Scienza“ (Веселата наука) се намират и в тетрадката „Завръщане“. Хорнефер казва: „Следователно, от външните и вътрешните характеристики следва, че тази тетрадка е предварителна работа за „Веселата наука“... В „Веселата наука“, в края на четвъртата книга и следователно в края на оригиналното произведение като цяло – петата книга е добавена по-късно – афоризъм 34i изразява идеята на вечното повторение.“ За д-р Хорнефер това е „най-очевидната“ идея. За всеки друг, по-логично мислещ човек, това в никакъв случай не е най-очевидната идея. Защото последният вариант на „Веселата наука“ е написан през януари 1882 г., който Ницше следователно нарича „най-красивия от всички януари“. Защо да не е използвал идеи от ръкописен тетрадка, която съответства на работа, планирана и изоставена през август на предходната година? Това, разбира се, е „най-очевидната“ идея за всеки логично мислещ човек.

Предположението, което се крие под повърхността .“ За д-р Хорнефлер това не е така. Той обаче има какво да добави в подкрепа на мнението си. В писмо, което Петер Гаст „едва наскоро е предоставил на архива“, Ницше му пише от Силс-Мария на 3 септември 1883 г.: „Този Енгадин е родното място на моя Заратустра. Току-що намерих първата скица на мислите, събрани в нея; отдолу е написано <Началото на август 1881 г. в Силс-Мария, 6000 фута над морското равнище и много по-високо от всички човешки неща>.“ Сега това изречение дори не е под очертанието , което Хорнефлер смята, че принадлежи на Заратустра; то е под очертанието, което несъмнено принадлежи на произведение за „повтарянето на същото“ – защото това очертание е озаглавено съответно. Следователно от този пасаж не може да се заключи нищо повече, освен че Ницше е сгрешил. Той си спомни, че идеята за Заратустра се е вкоренила в съзнанието му през лятото на 1881 г., намерил забележката в стария тефтер, хвърлил бегъл поглед към нея и повярвал, че думите под нея се отнасят за Заратустра. Д-р Хорнефлер обаче не погледнал очертанията, а ги разгледал много внимателно и *също повярвал* , че думите се отнасят за Заратустра. В неговия случай това не било пропуск в паметта, а нещо друго.

Това изглежда е основната сила на новия редактор на Ницше: *способността му да изследва буквите в ръкописите* . И именно чрез *това* умение той вече успява да докаже истинските, неоспорими грешки на д-р Кьогел. Кьогел всъщност е прочел погрешно няколко пасажа. Той е интерпретирал погрешно известните с трудностите за разгадаване *писма* на Ницше . Веднъж е прочел погрешно „Прокъл“ вместо „Проктер“ и веднъж е прочел погрешно „саморегулация“ вместо „саморегулация“.

Той погрешно разтълкува „вълни“ вместо „светове“ като „самоедудация“ и извърши подобни прегрешения. Веднъж дори загуби фрагмент от афоризъм. (Това ми стана вероятно чрез брошурата на д-р Хорнефер . Не съм запознат с ръкописите.) Това доказва, че д-р Хьорнернер притежава по-филологически развит орган, който сякаш е изостанал донякъде от интелекта на д-р Фриц Кьогел и който не може да се спомене в „добра компания“, дори ако в момента изглежда е по-ценен в архива на Ницше от неговия интелект. Защото с готовност признавам, по отношение на д-р Кьогел , че той е бил по-зает с идеите на Ницше, отколкото с *отделните* букви от неговите ръкописи. Именно поради тази причина обаче той въпреки това е бил по-добър редактор, отколкото д-р Хьорнернер изглежда след първоначалните си усилия. Защото е ясно, че в периода между двата гореспоменати чернови (началото до края на август 1881 г.), Ницше е планирал произведение върху „Второто пришествие“. Възможно е вторият чернова, датиран на 26 август, да показва настроението му, предполагайки, че е възнамерявал да формулира това произведение за „Второто пришествие“ поетично. *Това* произведение обаче никога не би могло да стане Заратустра, защото има различна централна идея от тази на Заратустра. Едва когато концепцията за свръхчовека е изместила тази предишна централна идея, първият чернова е могъл да бъде изоставен и Заратустра да започне. Достатъчно: През 1881 г. развитието на Ницше включва намерението да напише произведение върху „Второто пришествие“. Съществува чернова на него. Недовършени произведения на Ницше се намират в посмъртните толове.

Публикувано . Фриц Кьогел, чрез експертната си компилация от 235 афоризма, ни даде представа как *е била грубо планирана тази работа*. Присъщо на нещата е, че при съставянето на неподредени афоризми , субективността на редактора има известна степен на свобода. Някой друг може би би ги подредил малко по-различно от д-р Кьогел. Тогава бихме имали публикация, която може би би се отклонила от тази на Кьогел, но това не би я направило непременно неправилна, ако е написана в духа на Ницше. И д-р Кьогел наистина е работил в духа на Ницше. Д-р Хорнефер сякаш работи от друг дух, а не от този. Според мен нямаше причина да се оттегли том 12. Д-р Кьогел обаче допусна няколко грешки при четене и ако редакторите и издателите на Ницше имат достатъчно пари, те биха могли да издадат ново издание заради няколко неправилни тълкувания. Това, разбира се, е тяхна работа. Но наистина ли е правилно да се уволнява редактор заради няколко пропуска? Тъй като трябва да считам твърденията на Хорнефер за невалидни, чувствам се длъжен да преразкажа наблюденията си относно събитията, свързани с премахването на Кьогел от архива на Ницше и изданието на Ницше.

1. Върху характеристиката на жената Елизабет Фьорстер-Ницше

Първите признаци, че Елизабет Фьорстер-Ницше възнамерява да промени отношенията на д-р Фриц Кьогел с редактора на изданието на Ницше, се появяват много скоро след годежа му през есента на 1896 г. Няколко дни след този годеж с дама от приятелския кръг на г-жа Фьорстер-Ницше, тя ми каза, че този годеж ѝ създава трудности. Тя не знаеше как да позиционира д-р Кьогел, за да може да осигури подкрепа за брака му. От този момент нататък аз, който общувах както с г-жа Фьорстер-Ницше, така и с д-р Кьогел, се озовах в истински кръстосан огън. Между двамата имаше постоянни спорове и когато разговарях с г-жа Фьорстер-Ницше, трябваше да слушам всякакви странни твърдения за д-р Кьогел; когато разговарях с д-р. Винаги, когато се срещах с Кьогел, чувах постоянни, горчиви оплаквания, че той може да обясни поведението на фрау Фьорстер-Ницше към него само като опит да го изтласка от позицията му по един или друг начин. Опитах се да успокоя нещата и от двете страни и освен това намирах ситуацията си за доста неприятна. По това време посещавах фрау Фьорстер-Ницше два пъти седмично. Тя получаваше частни уроци от мен по философията на брат си. Със сигурност никога нямаше да говоря за тези лични въпроси, ако не бяха подходящи да дадат на обществеността по-точна картина за качествата на главата на имението Ницше, отколкото е представена от официалните и полуофициалните съобщения, появяващи се днес.

които могат да бъдат получени от архива. Това, което представям, е подходящо, за да се покаже в чии ръце са писанията на Ницше . И човек има право да научи нещо за това днес, тъй като ученията на Фридрих Ницше оказват толкова голямо влияние в настоящето. Частните уроци, които трябваше да дам на г-жа Фьорстер-Ницше, ме научиха преди всичко на едно нещо: *че г-жа Фьорстер-Ницше е пълен лаик във всичко, свързано с ученията на брат ѝ*. Тя няма независима преценка дори за най-простите аспекти на тези учения. Частните уроци ме научиха и на нещо друго. Г-жа Елизабет Фьорстер-Ницше е лишена от всякакво чувство за по-фини, дори за по-груби логически разграничения; мисленето ѝ не притежава и най-малката логическа последователност; липсва ѝ всякакво чувство за безпристрастност и обективност. Събитие, което се случва днес, е приело в съзнанието ѝ утре форма, която не е нужно да има никаква прилика с действителното събитие; по-скоро тя е образована точно по начина, по който е необходимо да бъде, за да постигне това, което иска да направи. Изрично подчертавам обаче, че никога не съм подозирал г-жа Фьорстер-Ницше *в умишлено изопачаване* на факти или *в съзнателно* неверни твърдения . Не, тя *вярва* на всичко, което казва, във всеки един момент . Днес дори се убеждава, че вчера това, което със сигурност е било синьо, е било червено. Трябва да заявя това изрично, защото всичко, което възнамерявам да кажа, може да бъде разбрано само от тази гледна точка.

Скоро след годежа на д-р Кьогел, г-жа Фьорстер-Ницше използва присъствието ми в архива на Ницше по време на частен урок, за да ми каже, че е започнала да се съмнява в способностите на д-р Кьогел. Тя каза, че го цени високо като художник и „естет“.

Тя каза, че той не е философ. Следователно не можеше да си представи, че той би бил способен да редактира правилно последните томове на изданието, в които щеше да бъде публикувана „преоценката на всички ценности“. Тя настояваше, че аз, бидейки философ и напълно запознат с мисълта на Ницше, трябва да бъда консултиран относно изданието. Тя също така даде подробности за това как си представя бъдещите ми отношения с архива на Ницше. Не отдавах особено значение на подобен разговор или подобни изявления от г-жа Фьорстер-Ницше. Познавах я и знаех, че днес иска едно, а утре нещо друго и че е напълно безсмислено да се занимавам сериозно с нея, ако е необходима някаква логика за подобен разговор . Просто казах, че това, което тя казва, е без значение, тъй като д-р Кьогел е договорно редактор на изданието на Ницше. Не можеше да става въпрос да заявя желанието си да стана *редактор* , защото подобно изявление би било безсмислено, ако първо не се е състоял спор с д-р Кьогел. Трябва да се отбележи, че по това време *не* само отказах съгласието си за публикуване на произведенията на Ницше , но и изхождах от позицията, че предвид договорите между фрау Фьорстер-Ницше и издателя на изданието на Ницше, за които знаех, подобен ангажимент от моя страна би бил *абсурден* . *Сега бях наясно с раздразнителността и огорчението на д-р Кьогел по онова време. Той беше докаран в състояние на почти патологична възбуда от постоянното, невероятно поведение на фрау Фьорстер-Ницше. Знаех, че в това състояние той вече не можеше да понесе да слуша за напълно безсмисления разговор между фрау Фьорстер-Ницше и издателя на изданието на Ницше.*

Фьорстер -Ницше и мен. Освен това беше напълно безсмислено да му го казвам, тъй като беше напълно безплоден. Затова помолих г-жа Фьорстер-Ницше да ми даде *дума* , че за този разговор никога няма да се говори. Тя даде дума. Това беше в събота. Сестрата на д-р Кьогел беше отседнала при г-жа Фьорстер-Ницше през тези дни. На следващия вторник г-жа Фьорстер-Ницше каза следното на тази г-жа Фьорстер-Ницше: Бях се *съгласила* да публикувам „Преоценка на всички ценности“ заедно с д-р Кьогел. Тя, сестрата, трябва да попита д-р Кьогел дали е съгласен на това. Г-жа Фьорстер- Ницше *не каза това* на самия д-р Кьогел, който оттогава е присъствал няколко пъти в архива на Ницше, а накара сестра му да му каже. Така г-жа Елизабет Фьорстер-Ницше не само говори за разговора три дни по-късно; Тя също така представи резултата по напълно погрешен начин. Това своеобразно разбиране , което фрау Фьорстер-Ницше имаше за дадено обещание, по-късно беше обсъждано няколко пъти. И фрау Фьорстер-Ницше изрази това разбиране в *непоискано* писмо до мен на 23 септември 1898 г., както следва: „Вярвах, че обещанието (то не беше просто обещание, а обещание) е валидно само за междинния период, преди да предложи цялото споразумение на д-р Кьогел, защото, разбира се, когато предлагам втори редактор, трябваше да кажа кого имам предвид и че потенциалният редактор е съгласен.“ По този начин фрау Фьорстер-Ницше вярваше, че вече не е нужно да спазва обещание , *дадено в събота* , на следващия вторник. Д-р Фьорстер-Ницше намира за естествено, че когато предлага втори...

Издателят казва , че съм се съгласил, въпреки че това не е вярно и въпреки че всеки логично мислещ човек, предвид съществуващата договорна ситуация, би трябвало да заключи, че въпросите с д-р Кьогел трябва да бъдат уредени, преди да се обсъжда втори редактор. Тъй като нямаше обективни причини за назначаване на втори редактор заедно с д-р Фриц Кьогел, всяко споразумение от моя страна би могло да се тълкува само като интрига срещу него . Всичко, което г-жа Елизабет Фьорстер-Ницше представи в разговора от 6 декември, не беше атака срещу постигнатото от него до този момент, а просто много неясно, напълно неоправдано предположение, че д-р Кьогел вероятно няма да може сам да завърши томовете след 12-ти. За да не изглеждам пред д-р Кьогел като интригант, г-жа Елизабет Фьорстер трябваше да бъде убедена да говори с д-р Кьогел пред свидетели и в негово присъствие. Изрично обясних на Кьогел и на себе си, че не съм давал никакво обещание. Тя наистина обясни това. По-късно тя искаше да прикрие неприятното впечатление, което подобно изявление беше създавало. Затова оттогава тя разказа и разпространи историята по следния начин: на 6 декември се е състоял разговор и тя отрече *този* разговор от уважение към мен . Поради липсата на логическа проникателност, изглежда, че тя не е наясно с решаващия момент. Решаващият момент не беше дали тя изобщо е говорила с мен на 6 декември за д-р Кьогел и намеренията си с него, а по-скоро, че *не бях* дал никакво обещание. Не дадох такова обещание именно защото се бях опитал да обясня на г-жа Фьорстер-Ницше, че всяко обещание от моя страна ще се счита за заплаха за...

абсурдно да се променят съществуващите договорни отношения . Също така не можех да дам дума, защото по онова време бях твърдо убеден, че *само* лични причини мотивират г-жа Фьорстер-Ницше да осъществи промяна по отношение на д-р Кьогел. Това убеждение остава непоклатимо и до днес . Считам всичко, представено *по-късно* , *просто* за фасада, целяща да представи целта, първоначално преследвана от г-жа Фьорстер-Ницше по чисто лични причини – отстраняването на д-р Кьогел от поста му на редактор – като обективно оправдано действие, поради предполагаемата некомпетентност на Кьогел.

Разговорът между г-жа Фьорстер-Ницше и мен се проведе в събота, 5 декември 1896 г. Всички неприятни преговори, последвали това събитие, се проточиха в продължение на много седмици. Изрично отбелязвам, че през цялото това време никога не се споменавахе г-жа Фьорстер-Ницше да се е съмнявала в качеството на това, което д-р Кьогел е направил *до този момент* за изданието на Ницше . А по това време ръкописът на Кьогел на „Вечното завръщане“ за дванадесетия том беше отдавна завършен. Бях запознат с този ръкопис на Кьогел, но *никога не се запознах* с подкрепящите документи, бележниците на Ницше . Не знам какво е знаела г-жа Фьорстер-Ницше за последното по това време, но тя познаваше ръкописа на Кьогел перфектно. Тя често говореше за него и нито веднъж не ми изрази съмнение, че нещо в него може да е несвършено. Трябва да кажа това, защото в брошурата на *Хьорнефер* се казва: „В защита на д-р Фьорстер-Ницше, който *първ* разпозна ненаучния характер на работата на Кьогел (*вече*

*Есен 1896 г.) ... »Това твърдение не може да бъде вярно. Как обаче фрау Фьорстер-Ницше по-късно е разкрасила цялата история, се разкрива в пасаж от гореспоменатото *непоискано* писмо до мен. В него се казва: „Дадох ви ръкописа върху „Вечното завръщане“ през октомври 1896 г. за преглед, защото бях толкова загрижена за него. Вие самият многократно сте отбелязвали непоследователността на съдържанието и сте обосновавали и споменаваха моите опасения. Въпреки това, не сте казали нито дума на д-р Кьогел за съмненията си относно съставянето на ръкописа.“* Всичко в този пасаж от писмото е невярно. Нещата бяха следните: По време на продължително отсъствие на д-р Кьогел от Ваймар, д-р Франц Сервес посети архива на Ницше. Фрау Фьорстер-Ницше ме помоли да му прочета някои откъси от ръкописа на Кьогел „Вечното завръщане“, който беше готов за публикуване. Не исках да правя това неподготвен и поисках да получа ръкописа до следващия ден, за да мога да се подготвя за лекцията. Не прочетох целия ръкопис, а само няколко афоризми. Случи се така, че четях точно онези афоризми, за които сега се твърди, че не принадлежат към „Вечното завръщане“. По-късно, през пролетта на 1898 г., когато фрау Фьорстер-Ницше искаше да възобновим разговора ни, чух, че фрау Фьорстер е чула някои критици на вече публикуваното „Прераждане“ да критикуват творчеството на Кьогел и че сега, след година и половина, обмисля да изтегли дванадесетия том. Казах тогава, че е странно съвпадение, че онези афоризми, които бях включил тогава, дори без да съм ги чел на глас, сега се считат за неподходящи в книгата, сега се считат за нена място.

за частично разбиране на основната идея. Когато за първи път чух за оттеглянето на тома, вярвах, че прегледът на ръкописите на Ницше би разкрил съвсем различни грешки от тези, твърдени от Хорнефлер. В края на краищата, аз не съм запознат с тези ръкописи. Не ми е безразлично, че г-жа Фьорстер-Ницше прави горното невярно твърдение относно прегледа на ръкописите, защото тя не само адресира гореспоменатото писмо до мен, но, както сега знам, и сподели съдържанието му с други. Следователно трябва да заявя: 1. Не е вярно, че г-жа Фьорстер ми е изразявала съмнения относно качеството на работата на Кьогел. 2. Не е вярно, че г-жа Фьорстер някога ми е давала ръкописа на Кьогел за преглед. 3. Не е вярно, че някога съм „забелязвал непоследователността на съдържанието“.

В резултат на неточното и неоторизирано разкриване на разговора ми с г-жа Фьорстер-Ницше на сестрата на д-р Кьогел, напрежението в архива на Ницше непрекъснато нарастваше. Споровете ескалираха и други лица бяха въввлечени в случая. Според мен обаче съмненията относно способностите на Кьогел не изиграха никаква роля в цялата афера. Враждебността на г-жа Фьорстер-Ницше към Кьогел се засили. Първоначално съществуващите договори ѝ пречеха да промени позицията на Кьогел и той остана редактор за известно време. Но г-жа Фьорстер-Ницше направи редакторската му работа изключително трудна по всякакъв начин, ограничавайки свободния му достъп до ръкописите на Ницше. Това в крайна сметка доведе до несъстоятелни отношения.

Един ден д-р Кьогел вече не беше редактор на Ницше. По-късно приятели на фрау Фьорстер-Ницше многократно се обръщаха към мен, намеквайки за нейното намерение да ме назначи за редактор при определени условия. Бях предвидил подобна възможност по-рано и се бях съгласил с д-р Кьогел, че ако връзката му с архива на Ницше стане невъзможна, ще приема евентуално предложение от фрау Фьорстер-Ницше. Никога обаче не кандидатствах за редакторския пост, нито преди, нито след това. Но тъй като гореспоменатите приятели на фрау Фьорстер-Ницше винаги са подчертавали, че аз съм най-подходящият редактор на Ницше и би било жалко, ако изданието попадне в по-неквалифицирани ръце поради лични разногласия, два пъти реших да пътувам до Ваймар, след като присъствието ми беше изрично поискано с телеграма всеки път от гореспоменатите приятели на фрау Фьорстер-Ницше, след преговорите им с нея. Подробностите от преговорите, които се проведоха впоследствие, не представляват интерес. Ще спомена само, че по време на последния ми разговор с фрау Фьорстер-Ницше, тя поиска да напиша „просто вярно“ описание на разговора от 6 декември 1896 г. до братовчедка ѝ, като неин доверен човек. Опитах се да напиша и чернова на писмо по въпроса до братовчедка в присъствието на трета страна в архива на Ницше. Скоро осъзнах, че г-жа Фьорстер-Ницше не иска истината, както я описах по-горе, а нещо друго. Тръгнах си, като казах, че ще го обмисля. Но имах чувството, че с тази жена няма как да се постигне нищо. Оттогава не съм имал нищо общо с нея.

с въпроса ; просто исках да игнорирам г-жа Фьорстер-Ницше. На 23 септември 1898 г. тя ми написа гореспоменатото писмо. Всичко останало в него е също толкова *невярно* , колкото и единственият пасаж, който споменах. Оставих това *непоискано писмо*, което намерих напълно безразлично, без отговор. По-късно научих, че г-жа Фьорстер-Ницше е била отговорна за разпространението на неточното му съдържание.

Щях да мълча и сега, ако не бях доведен до възмущение от памфлета на Хорнефлер и от защитата, която книгата на Лихтенбергер е получила: *в чиито ръце е литературното наследство на Ницше*.

Възможно е г-жа Фьорстер-Ницше все още да притежава писма от мен, съдържащи нещо, което би могло да противоречи на настоящите ми твърдения. Въпреки че разпознах г-жа Фьорстер-Ницше доста рано, винаги съм вземал предвид, че тя е *сестра на Фридрих Ницше* . Може би от учтивост и уважение, прекалено много хвалех качествата ѝ. Сега заявявам, че това беше голяма глупост от моя страна и че съм напълно готов официално да оттегля всички похвали, които съм отправил към г-жа Фьорстер-Ницше.

Върху „Завръщането на същото“ на Ницше

Защита на така нареченото „повтаряне на същото“ на Ницше.

От д-р Е. Хорнефер

Бившият редактор на непубликуваните произведения на Ницше , д-р Фриц Кьогел, съставил книга от несвързани афоризми, които смятал за последователни, но които в действителност били напълно безсмислени. Той представил тази книга като произхождаща от Ницше или поне като планирана от него. Най-глупавите идеи непрекъснато се основавали на тази публикация . Следователно за настоящите редактори в архива на Ницше било от съществено значение да предоставят публично доказателство за тази погрешна публикация, която, между другото, оттогава е оттеглена, за да предупредят срещу нея. От друга страна, грешките, допуснати от Кьогел, били толкова значителни и многобройни, както тук, така и навсякъде другаде, че подходът му просто не можел да остане неоспорен. Аз, поне , не можел спокойно да стоя и да гледам как този редактор малтретира работата на Ницше . Затова дадох предварителен отчет за методите на работа на Кьогел в малка статия: „Доктрина на Ницше за вечното завръщане и предишната ѝ публикация“. Фокусът на това изложение е върху демонстрацията на напълно несполучливата реконструкция на погрешно приписаната творба на Ницше „Повтарянето на същото“, която се изразжда в груби изопачавания на творчеството на Ницше .

Очаквах, че Кьогел ще отговори на моята брошура. Но че някой друг ще се изправи , за да защити глупостите на Кьогел - признавам си, не очаквах. Доколкото знам , всички, способни на преценка, иначе са се отвърнали с ужас от подобна редакторска дейност, каквато разкрих там. - Д-р Рудолф Щайнер, който по това време е живял тук във Ваймар и е бил съредактор в

Архивът на Ницше, когато се е обмисляло философското приложение от д-р Кьогел – проект, който впоследствие се е провалил – се е заел да защити труда на Кьогел („Списание за литература“, 1900, № 6). Вярвам, че това е било неразумно от негова страна. Той се компрометира с тази защита; той се компрометира само като се осмелява да защитава подобно произведение, но още повече с начина, по който го прави. За да се прецени първото, човек трябва да прочете неговите писания. Относно второто са необходими само няколко намека.

с признанието, че е напълно непознат с въпросния ръкопис на Ницше . „Въпреки това“, казва той, „призовах всеки учен, който желае да си състави независимо мнение по повдигнатите въпроси, да разгледа ръкописа тук във Ваймар. Не съм запознат с това, че съм правил някакви изключения .“ Биха могли да се намерят и начини и средства Щайнер да разгледа ръкописа. По този начин той говори като слепец за цвета. Ако беше видял ръкописа, може би щеше да преосмисли предположението си, че това е съгласувана книга, предвид колко хаотично са представени афоризмите. Той например би се изненадал, ако открие афоризъм непосредствено след ключовия контур на идеята за Второто пришествие, който започва с думите: „В Лоенгрин има много синя музика“ и т.н. Афоризмите наистина са несвързани в целия том. Преди да говори, е трябвало да ги погледне. Публикацията на Кьогел е - обективно - пълна фалшификация.

Щайнер ме обвинява, че не съм се изразил ясно дали вярвам в книгата, реконструирана от Кьогел . Той се позовава на пасаж, където стигам до заключението от определени данни, „че планът на Ницше да напише прозаично произведение за повторението на същото, както си го представя Кьогел, е могъл да продължи само много кратко време, че никога не е съществувало“. Признавам , че все пак написах книгата си за читатели, които са поне способни на някаква мисъл. Предположих, че ще се разбере, че второто изречение подсилва първото.

Това е, и цялото нещо означава: никога. Да се посочва противоречие тук е нелепо.

Основното възражение на Щайнер е следното: В книгата си се стремя да докажа, че текстът, реконструиран от Кьогел, е невярна хипотеза, че той погрешно поставя афоризми под заглавията на диспозиция, произлизаща от Ницше, които не принадлежат там. Сега Щайнер твърди, че съм възпроизвел само частично въпросните афоризми, които уж съм сметнал за нежелателни ; той казва, че съм пропуснал важни идеи от тях. Ако обаче тези идеи бъдат включени, става ясно , че афоризмите принадлежат към въпросното заглавие. Ще разгледам по-подробно един пример, който Щайнер споменава. Ще видим с какви средства Щайнер доказва тази връзка.

Съдържанието на афоризъм 70 в Кьогел (Ницшеови произведения, том XII) е следното: Ние сме непроницаеми за същността на всяка храна ; първо трябва да бъдем съблазнени в нея чрез подправки, достъпни за нашия вкус. Същото е и в морала. Моралните съждения са подправки на действията; нищо не се казва за действителната стойност на действията. Едно действие може да ни се стори много вкусно, но да бъде много вредно. Ницше продължава, като говори за условията за промяна на вкуса , т.е. моралния вкус, че съждения като „здравословен“ и „болен“ нямат значение в морала; това зависи от целта на съответното развитие и т.н. Щайнер, без колебание, извежда на преден план второстепенната и спомагателна мисъл в началото и казва: „Човек не иска да се наслаждава на това, което е по-хранително, а на това, което е по-вкусно. Следователно той е на грешен път със своята *страст* (тя!); той е интернализирал фалшива страст чрез различни условия .“ Поради това значение афоризмът принадлежи към главата „Включване на страстите“. По този начин може да се докаже луната. Вкусът и насладата се споменават тук само *метафорично* . Целият въпрос се отнася до морала и *моралните* преценки. Въвеждането на думата „страст“ от Щайнер

е пълен произвол, нарушение на мисълта, което не мога да толерирам. Подобни интерпретативни изкуства са отвратителни за моята научна съвест. И дори ако някой наблегне на понятието вкус и аромат, внушението на думата „страст“ е неоправдано. Считам и това за силно насилствено разширение на идеята. Като се има предвид цялостната структура на нашия ръкопис, където голямо разнообразие от идеи от всички области на философията стоят една до друга, става ясно, че и този афоризъм е напълно самостоятелна мисъл от сферата на морала, която няма абсолютно нищо общо с епистемологичен очерк „Какво е истина?“, като този, представен тук. Тълкувания като това на Щайнер, както казах, обективно са равносилни на фалшификация в моите очи.

Афоризми 121 и 122 биха могли да бъдат поставени на правилното място, ако идеята, която Щайнер излага – че няма обективна истина – беше горе-долу обратната. В този момент се предполага воля за истина, която възниква безусловно в определен смисъл и чиято стойност и последствия ще бъдат преценени впоследствие. Ще трябва да се повтори надълго и нашироко, ако исках да демонстрирам това по-подробно. Вижте моите писания. Съжалявам, че Щайнер не разбра нищо от това.

друг случай , който хвърля Щайнер в още по-лоша светлина. Ницше говори за фундаментални грешки, имайки предвид най-първите човешки представи, като например понятията за обект, субект, свободна воля, идентични неща, подобни неща и т.н. Самият Ницше цитира тези примери. Тези представи, върху които се основават всички човешки преценки и действия, са погрешни представи и по този начин цялото човешко познание, което винаги действа и трябва да действа с такива понятия, се основава на погрешна основа. Сега ще кажа, че в раздел, където погрешността на общата основа на човешкото познание се демонстрира по този начин, никога не се разглежда коригирането на каквито и да е индивидуални грешки от по-късната наука.

Това може да се случи например с коригирането на грешката, че неоснователно презираме неорганичното, докато всъщност сме много зависими от него. „Ние сме три четвърти от колона вода и имаме неорганични соли в себе си.“ Щайнер казва: „Ако пренебрегнем нещо подобно, сме подвластни на *фундаментална грешка*.“ Мога само да се смея на това. Силно вярвам, че Кьогел е имал предвид нещо подобно, когато е подреждал труда си; че Щайнер защитава подобни глупости и открито ги изразява обаче, ме изненадва. Когато Щайнер казва, че Ницше иска да внуши, че ако дори тези най-примитивни идеи са грешки, колко повече по-сложните по-късни, аз не отричам това ни най-малко. Доказва се, че основата на цялото човешко познание е погрешна. Но че освен това *общо* твърдение и заключение, тук биха могли да бъдат коригирани *отделни грешки на по-късната наука, ми се струва просто нелепо. Ницше би могъл да претърси цялата област на човешкото познание, за да представи тук сборник от човешки грешки!* Каква абсурдна идея! Но дори и да беше искал да направи такива корекции, той нямаше да постигне нищо в този контекст; защото тези корекции биха могли да бъдат направени само с помощта на погрешните, но необходими фундаментални понятия на човешката мисъл и действие . В този контекст това би било напълно безсмислено. Но не бих искал да губя нито дума повече за подобни глупости. Щайнер казва, че по този начин заповедта на Кьогел би могла да бъде оправдана във всеки един случай. Възможно е - по този начин. Въпреки това, любопитен съм да видя оправданието например за афоризъм, който твърди, че непрекъснатата консумация на кафе е под въпрос, появяващ се в раздел, разглеждащ въпроса дали безусловната воля за истина е жизнеутвърждаващ принцип, дали науката , следвана без ограничения, не подкопава жизнеността; и с какво право афоризъм, който твърди, че човек трябва да преживява смъртта като празник, и друг, който твърди, че егоизмът не винаги трябва да се тълкува негативно, появяващ се в раздел, който обсъжда произхода на волята за истина.

Предполага се, че Щайнер обяснява защо в последен пасаж, в който се казва, че човечеството ще приложи на практика предложенията на Ницше, например относно отношението към престъпниците, този афоризъм се появява в раздел, който би трябвало да се занимава с вечното повторение (Кьогел, защото той изброява много такива чудовища, които Щайнер нарича „истинския научен дух“ на Кьогел!). Наистина искам да видя доказателство за връзката между тези мисли. Така че, хайде с доказателствата! Трите примера, които Щайнер дава – защото не дава нищо повече и те са също така неправилни – са недостатъчни.

Цялата структура на опровержението на Щайнер е погрешна. Ако някой иска да ме опровергае, трябва да опровергае моята реконструкция на скицата или черновата, върху която Кьогел основава книгата си. Щайнер не казва нищо за това. Той напълно избягва този въпрос. Ако моята реконструкция на тази скица е правилна, тогава книгата на Кьогел безвъзвратно се разпада. Ако е неправилна, тогава може би е възможна по-нататъшна дискусия. Но тогава тя трябва да бъде заменена с друга. И афоризмите на Кьогел тогава трябва да бъдат подредени според тази линия на разсъждение. Това не означава да се пише коментар върху Ницше; не бихме очаквали такъв на Кьогел. Но *самият* Кьогел е написал тази книга. Със сигурност той знае какво е имал предвид с нея. Той трябва накратко да очертае линията на мислене в книгата си в непрекъснато изложение. Това е разумно искане. Ако не го направи, тогава моето твърдение остава, че той изобщо не е обмислил подредбата си.

Щайнер предполага, че Кьогел в крайна сметка ще се защити. Отдавна очаквах това; надявах се да мога да отговоря и на двамата господа едновременно. Трябва обаче да сме подготвени и за продължаващото непоколебимо мълчание на Кьогел, което е знак за пълна безпомощност. Той ще трябва да отговори на такива скандални атаки, като тези, които отправих срещу него.

Щайнер повдига няколко допълнителни възражения, които бих искал да подчертая. Те характеризират целия характер на неговото опровержение. Кьогел основава работата си „Повтарянето на същото“ на разпореждане, което отразява

идеята за

Вечното повторение се обсъжда и аз твърдя, че това разположение не е било предназначено за конкретно произведение, а е първият мимолетен очерк на основната идея на Ницше, която след кратко време е породила Заратустра. Като пряко доказателство цитирам изказване в писмо на самия Ницше, в което той наемква за това разположение. Той пише за него две години след написването му: „Този Енгадин е родното място на моя Заратустра. *Току-що намерих първия очерк на мислите, съчетани в него; отдолу е написано <Началото на август 1881 г. в Силс-Мария, на 6000 фута над морското равнище и много по-високо от всички човешки неща>.*“ Тези думи сега стоят под нашето разположение. Въпросът е решен – или поне така би си помислил човек. Щайнер казва: тук Ницше е „сгрешил“. Бих искал да обърна внимание на тази уклончива маневра на Щайнер, за да опровергая този аргумент. При оценката на основното му произведение, основната му идея, дали скица от нея принадлежи към това основно произведение или не, се казва, че Ницше е сгрешил! Кьогел не се е заблудил, не дай си Боже! Ницше се е заблудил! Такива мерки трябва да се вземат, за да се спаси една безсмислена хипотеза! Но има доказателство, че Ницше не е могъл да се е заблудил относно тази скица. Цитирам още едно пряко свидетелство от Ницше, което Щайнер просто игнорира. В „Ессе Номо“ Ницше пише пет години по-късно за същата скица: „Основната композиция на произведението (т.е. на Заратустра!), вечната идея за повторението, тази най-висша формула за утвърждаване, която изобщо може да бъде постигната – принадлежи на **август 1881 г.: тя е нахвърляна на лист хартия с надпис: 6000 фута отвъд човека и времето.**“ Очевидно е, че Ницше говори за същата скица тук; Освен това е очевидно, че я цитира тук по памет. От това следва, че тази скица е била дълбоко запечатана в съзнанието му, че той никога не би могъл да се заблуди относно нея, нито преди, нито след това, като изключително важен запис. Нещо повече, Ницше го преценява по същия начин тук. Не мога да разбера как Щайнер може напълно да пропусне този цитат. Ако човек се впуска в научна полемика, трябва поне да прочете въпросната книга, която атакува. Но Щайнер е смел;

Той ще каже: тук Ницше греши за втори път. И Щайнер трябва да предположи, че Ницше е сгрешил за трети път относно собственото си творение. Щайнер ме обвинява, че твърдя, че основната идея на Заратустра не е вечното завръщане, а свръхчовекът и че следователно моите конструкции са невалидни. Не отричам, че свръхчовекът заема голяма част от настоящия Заратустра; но въпреки това, поне отправната точка за Заратустра, идеята, която даде тласък на това произведение, е идеята за завръщането. Цялото ми писане съдържа доказателството. Но Ницше също го заявява съвсем недвусмислено тук: „Основната композиция на произведението (т.е. на Заратустра), идеята за вечното завръщане“ и т.н. Е, Щайнер знае по-добре. Тук Ницше наистина отново „греша“. Трябва да отбележа тук, че би било целесъобразно да се запази известен научен благоприличие. Ако някой продължава да ме опровергава по този начин, просто трябва да ми се стори недостойно дори да отговоря. Оценявайки разположението „за проектиране на нов начин на живот“, което приписвам на Заратустра, Щайнер игнорира основната ми теза: че в непосредствено следващото и само формално променено заглавие „Указания за нов живот“ самата дума „Заратустра“ се появява в нашия ръкопис. Като цяло, основното умение на Щайнер в опровергаването се крие в пропускането. В никакъв случай не обвинявам само Кьогел в неправилното съставяне на книгата му; разкрих безброй други грешки на Кьогел от най-различен вид, които нямат нищо общо с това съставяне. Щайнер прикрива всички тези грешки, с изключение на една, която той признава. Какво мисли тогава Щайнер? Например, какво да кажем за изданието на Кьогел на том II, където той сглобява текст от оригиналното издание на Ницше, от по-късни анотации на Ницше от различни години и – невероятно – от най-ранните чернови и предварителни произведения на Ницше, които предшестват отпечатания ръкопис? Щайнер няма оправдание за това, нито пък може. Щайнер само споменава, че критикувам Кьогел за грешки при четене, а Щайнер ми се подиграва за това.

И какви изкривяващи смисъла грешки при четене споменавам! Ако някой лаик ми каже, че няма значение, че това са незначителни детайли, ще го разбера, макар че това би трябвало да повдигне вежди. Но Щайнер е бил тук, в архива на Гьоте. Със сигурност той знае какво е издание. Не разбирам как човек може да отхвърля собственото си научно минало с такъв цинизъм.

Мотивите за действията на Щайнер са напълно ясни. Щайнер вече е бил разпознал недостатъците в компилацията на Кьогел по това време ; сега обаче той отказва да признае този факт. Че е разпознал недостатъците в работата на Кьогел, е видно от следното : По време на четене на отпечатания ръкопис на Кьогел, Щайнер е пропуснал нещата, които не са пасвали. Щайнер , който признава този факт, твърди, че това е било *чиста случайност* ! Междувременно д-р Фьорстер-Ницше ще публикува откъс от писмото на Щайнер, в което самият той яростно оплаква неадекватността на работата на Кьогел. Не, Щайнер вече е бил разпознал недостъпността на работата на Кьогел още тогава, но, заплашен и сплашен от Кьогел – доказателство за което също ще бъде предоставено – му е липсвала смелостта да го каже открито, което би предотвратило тази злощастна публикация . А именно, същият метод за прикриване на работата му, който Кьогел е използвал срещу д-р Фьорстер-Ницше. След като приложи тази тактика към Фьорстер-Ницше , той я приложи и към Щайнер, макар и с малко по-голям успех в последния случай, отколкото в случая с д-р Фьорстер-Ницше. За да предотврати приемането на тази версия на събитията, Щайнер сега защитава Кьогел, да не би хората да повярват, че никога, нито преди, нито сега, не се е съмнявал в точността на компилацията на Кьогел. Съмнявам се дали това всъщност подобрява позицията му. Или може би Щайнер наистина смята компилацията на Кьогел за правилна - е, тогава той е също толкова некомпетентен, колкото и Кьогел, и трябва да го помоля да приложи всичко, което казах за научния статус на Кьогел, към себе си. Във всеки случай, той се е идентифицирал с публикацията на Кьогел и по този начин е поне съучастник в научния фалит на Кьогел. Пожелавам му успех с това!

ОТГОВОР НА ГОРНИТЕ ТВЪРДЕНИЯ

Преди да се спра на същественото съдържание на аргументите на д-р Хорнефер , трябва да характеризирам „любовта към истината“, която в момента преобладава в архива на Ницше. В есето си по-горе д-р Хорнефер заявява: „Щайнер предполага, че Кьогел ще се защити сам.“ За всеки безпристрастен читател, който не препрочита есето ми, публикувано на 10 февруари, това изречение би трябвало да създаде впечатлението, че съм започнал атаката си срещу архива на Ницше и настоящото му управление със съгласието на д-р Кьогел. *Това е напълно невярно.* В есето си написах дословно: „Не е моя работа да водя защитата на д-р Кьогел. Той може да го направи сам.“ Всъщност д-р Кьогел не знаеше *абсолютно нищо* за *моята атака* , преди тя да бъде публикувана. Обясних причините за тази атака в края на есето си. Няма други чисто фактически аргументи освен вече споменатите . Когато получих ръкописа на д-р Хорнефер, си помислих, че твърдението, че планирам защита на д-р Кьогел, се основава на бегъл прочит на моята атака. Тъй като исках да избегна всякаква ненужна публична дискусия, писах на д-р Хорнефер, че твърдението му се основава на пълна грешка, че не съм могъл да предвидя нищо за д-р Кьогел, когато съм писал есето си . Той е щял да има възможност да изтрие неправилното изречение в пробното копие, което впоследствие му беше изпратено . *Той не го е направил.* По този начин д-р Хорнефер твърди, че съм действал в съгласие с д-р Кьогел, въпреки факта, че му е било казано, че това твърдение е *невярно* .

Второ, д-р Хорнефер пише: „Мотивите за действията на Щайнер са напълно ясни. Щайнер вече е бил наясно с недостатъците в компилацията на Кьогел ; той обаче не иска този факт да бъде признат .“

„Че е разпознал недостатъците в работата на Кьогел, е видно от следните причини: Когато е чел отпечатания ръкопис на Кьогел, Щайнер е пропуснал частите, които не са пасвали. Щайнер, който признава този факт, твърди, че това е било *чиста случайност* ! Д-р Фьорстер-Ницше обаче ще публикува откъс от писмото на Щайнер, в което самият той яростно оплаква неадекватността на работата на Кьогел. Не, Щайнер вече е разпознал недостъпността на работата на Кьогел по това време, но, заплашен и сплашен от Кьогел — доказателства за това също ще бъдат предоставени — той не е имал смелостта да го каже открито, което би предотвратило тази зловеща публикация.“ Тези обвинения от д-р Хорнефер срещу мен, разбира се, се основават на твърдения на д-р Фьорстер-Ницше. И затова се чувствам длъжен да се върна към писмото на последния от 23 септември 1898 г. до *midì*, което вече споменах в есето си от 10 февруари тази година. В това писмо , наред с други твърдения, се съдържат следните, които сега се появяват отново в есето на д-р Хорнефер: „ Дадох ви ръкописа относно повторната му поява през октомври 1896 г. за преглед, защото бях толкова загрижен за него. Вие самият многократно сте отбелязвали непоследователността на съдържанието и сте оправдавали и засилвали загрижеността ми. Въпреки това, вие, д-р Кьогел, не сте казали нито дума за съмненията си относно компилацията.“

на ръкописа, а напротив, похвален за него. Ако бяхте имали смелостта да изразите съмненията си на д-р Кьогел, преработката на целия ръкопис щеше да бъде неизбежна. Тъй като обаче ви липсваше тази смелост, трябваше да оставя въпроса да си върви по своя път. Липсваше ми научната терминология, за да докажа грешките. Трябва да се заяви съвсем ясно и недвусмислено: 1. Не е вярно, че г-жа Фьорстер-Ницше ми е дала ръкописа за преглед при повторението му през октомври или по което и да е друго време. 2. Също толкова невярно е, че многократно съм заявявал непоследователността на съдържанието. И двете твърдения са измислици на г-жа Фьорстер-Ницше. Освен това не е вярно, че съм бил сплашван по някакъв начин от д-р Кьогел. Кьогел не ми направи нищо повече, освен да ми напише писмо, след като сестра му го информира за информацията, спомената в моята атака, което той можеше да интерпретира само като доказателство за моя интрига. Трябва да се подчертае обаче, че никога не съм имал възможност да проведе какъвто и да е вид „изследване“ на работата на Кьогел. Ако фрау Фьорстер-Ницше е възнамерявала подобно изследване – което, предвид всичко, което се случи, не мога да предположа – тогава само тя е могла да е да е имала смелостта да го извърши. Чувствах се длъжен тук да хвърля светлина върху измислената история за „сплашване“, която беше измислена, за да представи в съмнителна светлина моето правилно поведение, наблюдавано в тази много деликатна ситуация. Фрау Фьорстер-Ницше възнамерява да използва това, за да докаже, че съм бил заплашен от Кьогел и

Бях сплашен: ще изчакаме това и след това ще го обсъдим допълнително; по същия начин ще представим писмото, в което яростно се оплаквам от неадекватността на работата на Кьогел. Мога спокойно да очаквам всичко; защото мога само да желая пълна яснота по този въпрос, по който не съм запознат с никакви нарушения.

Стигам до трето твърдение, което д-р Хорнефер вярно повтаря от фрау Фьорстер-Ницше: „Д-р Рудолф Щайнер, който по това време е живял във Ваймар и е бил смятан за *съредактор* на Архива на Ницше, като философско допълнение към д-р Кьогел, проект, който впоследствие се провали...“ Ако „считан“ по някакъв начин внушава, че бих се съгласил с подобно предложение, трябва най-категорично да отхвърля подобно внушение. Това „считане“ е съществувало само във въображението на фрау Фьорстер-Ницше. Когато тя ми говореше по подобен въпрос, никога не казах нищо друго освен това, което може да се обобщи по следния начин: „*Дори и да исках* – а никога не съм искал – би било невъзможно да се осъществи такова съредакторство“, защото според съществуващите договори между наследниците на Ницше и компанията „Науман“ (издателят на произведенията на Ницше) това е било изключено по това време. *Никога не бих могъл* да бъда смятан за съредактор на д-р Кьогел. И по онова време, просто от учтивост към фрау Фьорстер-Ницше, аз слушах нейните диво въображаеми размисли. След това тя използва факта, че съм я слушал, за да ме въвлече неправомерно в случая, с който аз официално нямах абсолютно нищо общо.

И тъй като нямаш какво да правя, тъй като нямаш мандат от никого да рецензирам работата на Кьогел , такава рецензия никога не се състоя. Официалното сътрудничество с д-р Кьогел никога не би било възможно поради същата причина, която обясних в атаката си (от 10 февруари): „Не съм съгласен с него по някои въпроси и имахме няколко противоречия.“ Също така ясно изразих позицията си в изречението: „Някой друг може би е подредил работата малко по-различно от д-р Кьогел.“ Сега, вероятно не е трудно да се досетите, че под „някой друг“ имах предвид и себе си. Какво щеше да стане с „Повтарянето на същото“, ако бях редактор, не мога да знам; вероятно не съвсем същото, в което се превърна чрез д-р Кьогел.

Само едно нещо не разбирам. Сега можех да се хваля толкова чудесно, че без дори да видя ръкописите на Ницше, разпознах недостатъците в работата на Кьогел. Нямах нужда да се страхувам от възражението, че е трябвало да предотвратя публикуването ѝ. Предвид връзката ми с архива на Ницше, която беше възможно най-неофициална, нямаш абсолютно никакви средства да я предотвратя. Д-р Кьогел и издателство „Науман“ можеха да наложат публикуването на работата на Кьогел във всеки един момент. Следователно можех да почивам славно на лаврите, изтъкани за мен от лъжата, че разпознах недостатъците *на* редакторството на Кьогел - *ако желаех*. Но аз предпочитам истината и оставям представянето на неистината на други.

Когато чух през пролетта на 1898 г., че обемът

Когато видях, че „Повтарянето на същото“ трябваше да бъде изтеглено от книжарниците поради неадекватността на труда на Кьогел, си помислих: това твърдение е основателно. Спомних си, че бях пропуснал някои части от ръкописа на Кьогел по време на лекцията си за д-р Сервес. Открито признавам, че сега чувствам, че пропускането ми е произтичало от правилно разбиране на въпроса по онова време. Вярвах в това, докато не се появи статията на д-р Хорнефер. Едва *тази* статия ме научи, че грешките на д-р Кьогел не са били толкова значителни, колкото беше обявено от Архива на Ницше. И това ме довежда до опровержението на д-р Хорнефер по-горе. Първо, той ме обвинява, че не съм разгледал ръкописите на Ницше, преди да започна атаката си . Но не ми беше нужно да виждам ръкописите, за да разбера какво имах да кажа. За да разбера д-р... За да докажа на Хорнефер, че той тълкува погрешно афоризмите на Ницше, достъпът ми до 600 ръкописа се оказа безполезен. Защото имам формулировката на тези афоризми пред себе си. Сега ще се обърна към афоризъм 70 (в изданието на Кьогел), който д-р Хорнефер споменава в своето опровержение. Той гласи: „Същността на всяко действие е толкова неприятна за човека, колкото и същността на всяка храна: той би предпочел да гладува, отколкото да я яде, толкова силно е *отвращението му* в повечето случаи. Той се нуждае *от подправки* ; ние трябва да бъдем съблазнени от всички храни: и следователно също от всички действия. *Вкусът* и връзката му с глада и връзката му с нуждите на организма! Моралните съждения са подправките. Но вкусът се разглежда тук, както и там, като нещо, което определя стойността *на храната, стойността на действието*: най-голямата грешка!—“

Как се променя вкусът? Кога става мързелив и несвободен? Кога е тираничен? – И същото важи и за преценките за добро и зло: физиологичен факт е в основата на всяка промяна в моралния вкус; но тази физиологична промяна не е нещо, което непременно изисква това, което *е полезно за организма* във всеки даден момент. По-скоро *историята на вкуса* е история сама по себе си и дегенерациите на цялото са също толкова последствия от този вкус, колкото и прогресът. Здравословен вкус, нездравословен вкус – това са фалшиви разграничения – има безброй възможности за развитие: това, което води до едно във всеки случай, е здравословно; но може да бъде противно на друго развитие. Само по отношение на идеал, който трябва да бъде постигнат, има смисъл в <здравословно> и <нездравословно>. Но идеалът винаги е силно променлив, дори в индивида (този на детето и мъжа!) – и знанието за това какво *е* необходимо, за да се постигне той, почти напълно липсва. Какъв е залогът тук? Казват, че нашият вкус не избира това, което е физически полезно за организма, а по-скоро това, което се прави вкусно чрез подправки. Точно както подправките са свързани с естествените нужди на организма, така и моралните преценки са свързани с истинския естествен стремеж на човешкото действие. Имаме нужда от подправки, за да избираме тази храна, а не онази. Имаме нужда от морална преценка, за да извършваме това или онова действие. Но е най-голямата грешка да се вярва, че тази морална преценка определя каквото и да е за предимството на действието. Това е също толкова голяма грешка, колкото и вярването, че добрият вкус, произтичащ от подправките, определя хранителната стойност на храната.

Решете за храната. Историята на морала, подобно на историята на вкуса, е история сама по себе си. Точно както се отдаваме на фундаментални грешки, за да овладеем реалността, така се отдаваме на морални грешки, за да направим това или онова. Ако някакъв импулс ме принуждава да постигна нещо и аз вярвам, че го правя, защото следвам определена морална предпоставка, тогава в сферата на действието, на емоциите, съм включил грешка, точно както съм включил грешка, когато разглеждам две неща, които никога не могат да бъдат напълно еднакви, от гледна точка на равенството. Помислете например за афоризъм 21 от „Веселата наука“: „За образованието и *усвояването* на добродетелни навици се извеждат редица ефекти на добродетелта, които правят добродетелта и личната изгода да изглеждат свързани – и наистина има такава свързаност! Сляпо бушуващо старание...“ Б., тази типична добродетел на инструмент е представена като път към богатство и чест и като най-благотворната отрова срещу скуката и *страстите*: но опасността от нея, най-голямата ѝ опасност, е скрита . Образованието неизменно протича по този начин: то се стреми да насочи индивида, чрез поредица от стимули и предимства, към начин на мислене и действие, който, когато се превърне в навик, инстинкт и страст, царува в него и над него *срещу крайната му полза*, но за общото благо. Помислете за афоризъм 13 от същата „весела наука“: „Зависи от това как човек е свикнал да *подправя живота си* ... човек винаги търси тази или онази подправка според темперамента си.“ Това трябва да е вярно за всеки, който наистина се задълбочава в материята -

Ясно е, че това са взаимосвързани линии на мислене. Много идеи от ръкописа на „Второто пришествие“ от август 1881 г. наистина са пренесени в „Веселата наука“, която е възникнала през януари 1882 г. Всички тези идеи илюстрират как включването на навици , **импулси и страсти става с помощта на морални грешки** . Д-р Хорнефер представя въпроса просто по следния начин: този афоризъм 70 гласи: „че моралът може да бъде разбран само физиологично. Всички морални съждения са съждения на вкуса. Няма здравословен или нездравословен вкус; зависи от целта.“ И добавя към това *банално* тълкуване: „Не разбирам как това може да се съгласува с включването на страсти.“ (Вж. Е. Хорнефер, „Ницше, Доктрина за вечното завръщане“, стр. 38.) Но в горния отговор той ме обвинява в „изнасилване“ на мисълта на Ницше, което той не може да одобри. Казвам му обаче, че всеки, който не вижда нищо различно в афоризъм 70 от Хорнефер, е просто неспособен да интерпретира Ницше. Просто е тъпо да не се вижда нищо друго освен „Като цяло, става въпрос за **морал и морални преценки**“. **Не, става въпрос за** степента, до която моралът внушава фундаментално погрешни страсти, стремежи и навици.

Всъщност е против моята природа да се занимавам повече с подобна некомпетентност от страна на опонента си, особено след като, както всички некомпетентни хора, той страда от безгранична научна арогантност. Но той не би трябвало да може да каже отново: Аз крия някои от неговите тривиалности. Той изопачава и изопачава казаното от мен по най-невероятния начин. Аз твърдах: Диспозицията, озаглавена „Повтарянето на същото“, не може...

Това е диспозиция за Заратустра, „защото *не съдържа* основната идея, заради която е написан Заратустра: идеята за Сврѣхчовека“. И аз казвам, че когато Ницше, в писмо до Петер Гаст на 3 септември 1883 г., поставя тази диспозиция в по-близка връзка със Заратустра, отколкото позволява *съдържанието ѝ*, *той греши*. Няма как да се спори с някой, който не признава, че Ницше често е неточен, когато дава подробности за произведенията си след известно време, защото такъв човек отрича неоспорими факти. В „Ессе Homo“ Ницше дава подробности за по-ранни произведения, които изобщо не съответстват на намеренията, които е имал, когато ги е писал. Изложих съвсем точно как според мен планът да се напише произведение върху „Завръщането“ се е развил в другото произведение, Заратустра. В началото на август Ницше планира произведение върху „Завръщането на същото“. Конспектът, озаглавен „Връщането на същото“, съответства на това произведение. Афоризмите, които Ницше е нахвърлял, са предварителни изследвания за него. Не можем да знаем нищо за това кои от тези афоризми всъщност биха били използвани, нито пък каквито и да било бележки. Разбира се, ако Ницше беше завършил работата върху „Завръщането“, тя щеше да има различна форма от тази, която един редактор би могъл да ѝ придаде от първоначалните чернови. Но Ницше изоставя тази работа. Постепенно на преден план излиза идеята за „Сврѣхчовека“ (Übermensch). Така се ражда Заратустра. Виждате ли, това мое предположение дори не противоречи на това, което самият Ницше казва: „Основната композиция на произведението (т.е. Заратустра), вечната идея за завръщането, тази най-висша формула на...“

„Утвърждението, което изобщо може да бъде постигнато, принадлежи на август 1881 г.“ От това основно съчинение се е появило съвсем различно произведение от това, което първоначално е било замислено. Бих искал да попитам д-р Хорнефлер дали означава „поддържане на научен благоприличие“ да се правят каквито си поиска твърденията на опонента. Да се намерят сериозните възражения на опонента за „смешни“ със сигурност е арогантно, но дали е и „прилично“? Д-р Хорнефлер казва, че намира за „смешно“ да посочи противоречие в твърдението си: „че планът на Ницше да напише прозаично произведение за повтаряемостта на същото е могъл да съществува само за много кратко време, че *никога не* е съществувал изобщо.“ Сега ще му кажа, че представих това чудовищно твърдение на много замислени читатели. Те не бяха напълно съгласни с мен; но че майстор на стила не е написал това изречение: по този въпрос всички бяха съгласни.

За съжаление, днес нямам възможност да отговоря на искането на д-р Хорнефлер: „Ако някой иска да ме опровергае, трябва да опровергае моята реконструкция на скицата или черновата, върху която Кьогел основава книгата си.“ Разглеждане на тази „реконструкция“ ще бъде направено в следващия брой. Тогава ще се появи и възможност да се разкрият дълбоко вкоренените истински причини за цялата кампания на възкресението. Защото такива причини съществуват.

**„Така нареченото“ завръщане на същото на
Ницше**

***Продължение на моя отговор
върху есето на Е. Хорнефер „Защита“
така нареченото <повтаряне на същото от Ницше >***

Ернст Хорнефер, позовавайки се на моето опровержение на неговата брошура „Доктрината на Ницше за вечното завръщане и предишното ѝ издание“, отпечатана в брой 6 на това списание, отправя следното искане: „Цялата структура на опровержението на Щайнер е погрешна. Ако някой иска да ме опровергае, трябва да опровергае моята реконструкция на скицата или черновата, върху която Кьогел основава книгата си.“ Не вярвам обаче, че имам такова задължение да поддържам възраженията си срещу Хорнефер. Защото тези възражения не се отнасят до реконструкцията на Хорнефер, а по-скоро до неговото погрешно тълкуване на отделни ницшеански афоризми. И всеки, който разбира Ницше погрешно, както Хорнефер, не бива наистина да се занимава с неговата реконструкция на „завръщането на същото“. Ако сега съм свързал някои от мислите си с тази реконструкция, то е защото формирането на приказки е едно от средствата на „Архива на Ницше“ и не ми се струва уместно приказката за моята капитулация пред реконструкцията на Хорнефер да бъде добавена към многото други приказки.

Всеки, който разбира идеята на Ницше за вечното повторение на всички неща и връзката ѝ с „черновата“, отпечатана на страница 5 от том 12 от събраните съчинения, ще се интересува от следното:

За да се разбере концепцията за „повтаряне на едно и също“, човек трябва да знае *източника* на тази идея. Защото без съмнение есето, планирано с този план, трябва да се разбира по следния начин: че идеята за повторение е формирала повод за нея и че всичко останало е добавено към тази идея, за да я подкрепи.

Как Ницше стигна до идеята за вечното повторение на всички неща? В разговори с Елизабет Фьорстер-Ницше и д-р Кьогел през 1896 г. многократно посочвах източника на тази идея. Все още поддържам същото убеждение, което изразих тогава: че Ницше е замислил идеята, докато е чел „Курсът на философията като строго научен поглед върху света и устройството на живота“ (Лайпциг, 1874 г.) на *Ойген Дюринг* и е бил под влиянието на тази книга. На страница 84 от това произведение тази мисъл е ясно изразена; въпреки това, тя е също толкова яростно оспорвана там, колкото е и защитавана от Ницше. Книгата се намира в библиотеката на Ницше. Както показват многобройните бележки с молив в полетата, Ницше я е чел старателно. Между другото, известно е също, че Ницше е бил запален читател на Дюринг. Дюринг казва: „Подълбоката логическа основа на целия съзнателен живот следователно изисква, в най-строгия смисъл на думата, неизчерпаемост на формите. Възможна ли е сама по себе си тази безкрайност, благодарение на която се раждат все нови форми? Самият брой материални части и силови елементи би изключил безкрайното натрупване на комбинации, ако не беше *непрекъснатата* среда на пространството и времето, гарантираща *неограничен брой* вариации. *От това, което е количествено измеримо, може да следва само изчерпаване брой комбинации.*“

Но от това, което по самата си природа не може да бъде замислено като нещо изброимо без противоречие, трябва да може да възникне и безграничното многообразие от ситуации и взаимоотношения. Тази неограниченост, която ние твърдим за съдбата на формациите на Вселената, е съвместима с всяка промяна и дори с появата на интервал от почти постоянство или пълна *самоидентичност*, но не и с прекратяването на всяка промяна. Всеки, който желае да култивира идеята за същество, което съответства на първоначалното състояние, трябва да си припомни, че времевото развитие има само една реална посока и че причинно-следствената връзка също се съобразява с тази посока. По-лесно е да се размият разграниченията, отколкото да се задържат здраво, и следователно е нужно малко усилие да си представим края по аналогия с началото, като просто игнорираме празнината. Нека обаче се пазим от такава повърхностна прибързаност; защото веднъж даденото съществуване на Вселената не е безразличен епизод между две състояния на тъмнина, а единствената твърда и светла основа, от която осъществяваме своите заключения и очаквания. Като математически обучен ум, Дюринг трябва да се бори с идеята за вечно повторение на идентични състояния на света. Защото само ако *броят* на комбинациите беше ограничен, първата би трябвало да се върне, след като всички възможности бъдат изчерпани. Но в непрекъснатото пространство са възможни не ограничен, а безкраен брой комбинации. По този начин новите състояния могат да навлязат в безкрайността. Дюринг също така открива, че вечното повторение на състоянията не е привлекателно за живота: „Сега разберете, че

От това естествено следва, че принципите на *жизнения стимул са несъвместими с вечното повторение на едни и същи форми.*“ Сега, нека приемем тази математически и логически невъзможна идея, нека предположим, че са възможни изброими комбинации с материалните части и елементи на силата; тогава имаме идеята на Ницше за „вечното повтаряне на едно и също“. Нищо друго освен защитата на контраидея, *извлечена от възгледа на Дюринг*, не е това, което откриваме в афоризъм 203 (том XII в изданието на Кьогел и афоризъм 22 в произведението на Хорнефер: „Учението на Ницше за вечното повтаряне“): „Мярката на универсалната сила е *определена* , нищо <безкрайно>: нека се пазим от подобни ексцесии на понятието!“ Следователно, броят на позициите, промените, комбинациите и развитията на тази сила е наистина изключително голям и практически *неизмерим* >> но във всеки случай също определен и не е безкраен, тоест: силата е вечно една и съща и вечно активна: - до този момент, една безкрайност вече е изминало, т.е. всички възможни развития трябва *вече да са се случили*. Следователно, настоящото развитие трябва да бъде повторение, както и тези, които то е породило, и тези, които произтичат от него, и така нататък! Всичко е съществувало безброй пъти, доколкото съвкупността от всички сили винаги се повтаря...“ И *чувството на Ницше* към тази мисъл е точно обратното на това на Дюринг към него. За Ницше тази мисъл е най-висшата формула за утвърждаване на живота. Афоризъм 43 (в Хорнефер, 234 в изданието на Кьогел) гласи: „бъдеща история: тази мисъл ще надделява все повече - и тези, които не вярват в нея, трябва да се противопоставят на своята природа.“

След като окончателно *изчезнат!* – Само онези, които смятат съществуването си за вечно повтаряемо, ще оцелеят: сред *такива* обаче е възможно състояние, което никой утопист не е постигал!“ Може да се докаже, че много от мислите на Ницше са възникнали по същия начин, както идеята за вечното повтаряне. Ницше формулира контраидеята на някаква съществуваща идея. В крайна сметка, същата тази тенденция го води до неговото основно произведение: „Преоценка на всички ценности“.

В Дюринг може да се види мислител, който, макар и едностранчиво, последователно представя знанието, произведено от западното интелектуално развитие. Ницше е могъл да бъде стимулиран от него само дотолкова, доколкото е противопоставял собствените си аргументи и стандарти на противоположните. Всеки, който сравни „Курс по философия“ на Дюринг с афоризмите на Ницше върху „Завръщането“, може да демонстрира това подробно.

Дюринг вярва в абсолютната валидност на определени фундаментални истини. „Както не може да се пита колко дълго една математическа истина е или ще бъде истина, така и не може да се зависи от продължителността на абсолютните необходимости на реалността, а обратно, трябва да се направи продължителността и нейната величина зависими от самата истина.“ От такива неопровержими фундаментални истини Дюринг извежда невъзможността за вечно повтаряне на идентични състояния. Ницше приема това вечно повтаряне. Следователно той трябва да отрече и абсолютната валидност на фундаменталните истини на Дюринг. Защо Дюринг изповядва тези фундаментални истини? Защото те са просто истинни за него. За Ницше те не могат да бъдат истинни. Следователно тяхната истинност не може да бъде

причината, поради която...

Защо са приети от човечеството? Човечеството трябва да се нуждае от тях, въпреки че са неверни. И се нуждае от тях, за да се ориентира в реалността, да я контролира. Това, което се приема за истина, не е истина; но ни дава власт над реалността. Който приема истината на знанието, не се нуждае от друга причина за нейното оправдание; самата му истина е достатъчна причина. Който отрича истината, трябва да се запита: *защо човечеството поглъща тези грешки, *защо ги интернализира?** Ницше възнамерява да даде отговора на тези въпроси в първите четири глави на своя труд „Вечното завръщане“.

Сега ще покажа как това произведение трябва да се разбира от тези гледни точки. Ще демонстрирам допълнително *защо* Ницше се е отказал от плана си да го напише. Това ще доведе до хипотеза за причините, поради които тази публикация се гледа с такова подозрение в архива на Ницше, *защо е наричана „така нареченото“ „повтаряне на същото“*. След това ще бъде разкрита стойността на реконструкцията на Хорнефер.

*

Че доктрината на Ницше за „вечното завръщане на всички неща“ е контраидеята на позицията, заета от Дюринг в неговия „Курс по философия“ по отношение на тази идея, мисля, че демонстрирах в последната статия (№ 16, колона 401 и сл. от това списание). Бих искал също да отбележа, че самият Ницше е коментирал формирането на подобни контраидеи. На страница 65 от том 11 от пълното издание на Ницшевите...

В неговите произведения четем следния „афоризъм“: „Каква е реакцията *на мненията*? Когато едно мнение престане да бъде интересно, човек се опитва да му придаде привлекателност, като го противопоставя на противоположното му мнение. Обикновено обаче противоположното мнение съблазнява и прави нови признания; междувременно то е станало по-интересно.“ Бих искал да цитирам още няколко неща, които доказват, че Ницше е разбирал тази идея за „Вечното завръщане“ не по друг начин, освен като *естествена наука*. Лу Андреас-Саломе всъщност прави изявление, първо в списание „Freie Bühne“ през май 1892 г., а след това в книгата си „Friedrich Nietzsche in seinen Werken“ (Фридрих Ницше в неговите произведения), което е интересно за изясняване на фактите, въпреки че цялата книга на тази жена, която е общувала с Ницше няколко месеца през 1882 г., представя напълно изопачено разбиране за неговото учение. Лу Саломе твърди: „Дори повърхностно проучване скоро показва на Ницше, че научната основа на идеята за Второто пришествие, основана на атомистична теория, не е осъществима; по този начин страхът му, че съдбоносната идея ще бъде неопровержимо доказана като истина, не се потвърди и той сякаш по този начин се освободи от задачата да прогласи, от тази ужасна съдба. Но сега се случи нещо странно: далеч от това да се чувства изкупен от полученото прозрение, Ницше се държеше по точно обратния начин; от момента, в който ужасната съдба сякаш се отдръпваше от него, той решително я пое върху себе си и разпространи учението си сред хората; в самия момент, в който тревожното му предположение стана недоказуемо и несъстоятелно, то се втвърди за него, сякаш по магия, в неопровержимо

убеждение. Какво...“

„Това, което е трябвало да стане научно доказана истина, придобива характер на *мистично* откровение и освен това Ницше дава на своята философия като нейна крайна валидна **основа, а не научна, вътрешно** вдъхновение – своето лично вдъхновение.“ Срещу това схващане на Лу Андреас-Саломе, че първоначално научна идея се е превърнала в мистично вдъхновение в съзнанието на Ницше, дългогодишният приятел на Ницше, Питър Гаст, твърди в своето наистина отлично, задълбочено въведение към „Човешко, твърде човешко“, което е написал преди няколко години. Той осъжда всеки опит да се объркат възгледите на Ницше с мистицизма и заявява, че доктрината за повторемостта е „чисто механистична доктрина за изчерпаемостта и следователно повторемостта на космическите молекулярни комбинации“. По този начин Лу Андреас-Саломе признава, че за ранните периоди, в които Ницше е защитава идеята за повторение, тя е била замислена „въз основа на атомистична теория“; Петер Гаст възприема механичното тълкуване, изключвайки всякакъв мистицизъм, което Лу Саломе след това използва, за да усложни нещата. Механичното тълкуване обаче е антитеза на това на Дюринг и следователно *трябва* да предположим, че Ницше е замислил „Вечното повторение“ в тази механична форма през 1881 г. Веднага щом получих копия от ръкописа на „Повтаряне“ от д-р Кьогел през лятото на 1896 г., станах твърд защитник на тълкуването на Петер Гаст. Трябваше да се боря с няколко души, които по това време изповядват мистичен възглед. Тази механична идея на Ницше обаче не се съвпада с всички останали.

Формата, която приема нашата механична наука. Всеки, който мисли от гледна точка на рационалната механика, подобно на Дюринг, трябва да се бори с „вечното повтаряне“. Ако Ницше искаше да го защити, той не можеше да защити само тази *механична* концепция, а трябваше да представи противоположната гледна точка за целия механичен мироглед. Той трябваше да покаже, че цялата тази механична концепция не е толкова неопровержима, колкото хора като Дюринг я смятаха. Оттам той стигна до въпроса за стойността на истината. Защо всеобщо приетите истини се приемат за такива? Това стана неговият въпрос. Дюринг и други щяха просто да отговорят: ами защото са верни, защото съответстват на реалността. Ницше си каза, че това изобщо не е така. Къде някое от нашите понятия съответства на реалността? Никъде. „Нашето предположение, че тела, повърхности, линии и форми съществуват, е само следствие от нашето предположение, че веществата и нещата, че има трайни същности.“ Точно както нашите понятия *със сигурност са фикции* , така са и формите на математиката. По същия начин, няма такова нещо като - ние не можем *да осъзнаем повърхност, кръг или линия* , както не можем да осъзнаем и понятие. (Афоризъм 18, стр. 17 от том 12 от изданието на Кьогел.) Тези понятия, тези фикции, са точно нещата, с които науките оперират. Следователно, не може да се говори за абсолютността на научните истини. Защо тогава ги приемаме? Защото се нуждаем от тях, за да се ориентираме в реалността. Няма кръг никъде, няма повърхност никъде; но ние се ориентираме в реалността, използвайки такива фикции. Не *истината* , а целесъобразността на живота е това, което има значение.

Основата за нашата вяра в така наречените истини. Но за да осъзнаем тази целесъобразност, трябва да изпитаме приложимостта на нашите концептуални конструкции в собствения си живот. Трябва да *интернализираме тези конструкции* и да *се опитаме* да живеем с тях. Досега човечеството е вярвало в своите така наречени истини само защото ги е *интернализирано* и е открило, че е възможно да живее с тях. Ако човек иска да проникне по-дълбоко в структурата на вселената, не може просто да остане на нивото на приемане на тази интернализация, каквато се е случвала досега. Много е възможно да се живее с напълно различни мнения. Доказателството срещу „вечното повторение“ има значение само дотолкова, че да покаже, че човек не може да съгласува тази идея с конструкциите, с които досега е установил, че може да живее. Но ако човек иска да открие дали „вечното повторение“ има възможност да бъде живеено с него, тогава трябва да *се опита* да живее с противоположните възгледи на съществуващите идеи. Човек трябва да се върне към състояние на *невинност*, в което все още не са включени никакви мнения; Човек трябва да се превърне в „*експеримент*“, за да види как може да живее с идеи, различни от тези, които е имал преди. Само по този начин можем наистина да изследваме дали животът си струва да се живее в най-дълбоките му дълбини. Когато сме се освободили от *тежестта*, която чувстваме в себе си чрез вярата в абсолютните истини, когато „се приближим към това, което преди е представлявало *сериозността на живота, като деца*“, тогава можем да опитаме как да живеем с мнение и контрамнение. (Афоризъм 148 в том 12, стр. 89 в изданието на Кьогел.) Предишните човешки същества са били *обременени*

с увереността, че животът е възможен само с включените фикции. Отхвърлете тази увереност; отхвърлете всякаква вяра в определени мнения; експериментирайте с всички импулси и страсти и изчакайте да видите доколко могат да бъдат включени, тоест доколко човек може да живее с тях. Животът трябва да бъде облекчен от всички включени фикции. Първоначално това със сигурност ще доведе до **деградация , до отслабване на живота**. Защото ние сме екипирани да живеем с инструментите, които сме натрупали досега. Ако ги отхвърлим, първоначално отслабваме себе си. Но именно чрез това ние правим себе си способни, за разлика от старата тежест на бремето, да го опитахме веднъж с „новата тежест на бремето“, с „вечното повтаряне“. Още веднъж, като „индивиди“, ние искаме да се заемем с борбата на живота, на по-широка основа, отколкото с фикциите, които сме включили досега. „*Игра на деца*, върху която окото на мъдреца гледа, да има власт над *това и онова* състояние“ (Афоризъм 148 в изданието на Кьогел). Какъв трябва да е резултатът от такъв *изкушаващ* живот , ако искаме животът да ни се струва достоен за живеене, ако не предпочитаме да изберем унищожение? „Абсолютният излишък *трябва* да бъде доказуем, в противен случай унищожаването на самите нас по отношение на човечеството трябва да бъде избрано като средство за унищожаване на човечеството.“ (В същия афоризъм.) По този начин сме получили стандарт за включването на нова доктрина. Досега сме живели само с противоположната доктрина; сега искаме да видим дали „доктрината за Второто пришествие“ носи излишък от удоволствие. „По този начин е установена връзката между точка 4 от проекта“ за „Вечното Второ пришествие“ и точка 5. Първата

Там пише: „Невинният. Индивидът като експеримент. Облекчение на живота, унижение, отслабване, преход.“ Последното гласи: „Новият тежка категория: Вечното завръщане на същото и т.н.“ – Следователно тези последни две глави са били предназначени да илюстрират задачата, *пред която е стоял Ницше*, ако е искал да създаде „нова тежка категория“. За разлика от тях, първите три глави са били предназначени да покажат как човечеството се е развило досега. То си е проправяло път през живота с помощта на грешки (включването на фундаментални грешки). В погрешните вярвания се е вярвало, защото са се оказали полезни. Но не само вярванията, чрез които се ориентираме в реалността, са включени грешки: импулсите и страстите, удоволствието и неудоволствието също са такива грешки. Това, което възприемам като болка, всъщност не е болка. То е просто напълно безразлично усещане, първоначално без удоволствие или неудоволствие. Едва когато го интерпретирам с помощта на мозъка си, то се превръща в болка или удоволствие. „*Без интелект* няма болка, но там се проявява най-нисшата форма на интелект, тази на <материята>, на <атомите>. – Има начин да бъдеш изненадан от нараняване (като онзи, който, седнал на черешово дърво, е получил куршум от пушка през бузата си) по такъв начин, че човек *изобщо да не усеща болката*. Болката е *продукт на мозъка*.“ (Афоризъм 47 в изданието на Кьогел). Като оценяваме живота според впечатленията от удоволствие и болка, ние следователно изобщо не се движим в сфера на реалността, а в сфера на нашата интерпретация. По този начин, това, което е важно в живота, не е как един *стимул* ни влияе, а как *вярваме*, че ни влияе. Това вярване е също толкова дълбоко вкоренено, колкото и вярата в...

Фундаментални грешки. Точно както те се наследяват, така са и оценките и интерпретациите на стимулите. „Без въображение и памет нямаше да има удоволствие и *болка*. Афектите, предизвикани от това, имат непосредствен достъп до минали подобни случаи и до ужасните възможности; те *интерпретират*, те *проектират*. Следователно, болката като цяло е напълно несъразмерна на значението си за живота – тя е безсмислена. Но там, където нараняването не се възприема от окото или докосването, то е много по-малко болезнено; там въображението е необучено.“ (Афоризъм 50 в изданието на Кьогел). Сега ще демонстрирам тук, използвайки пример, колко дълбоко е било влиянието на Дюринг върху мисълта на Ницше през 1881 г. В своя „Курс по философия“ Дюринг заявява: ако „усещанията и чувствата бяха прости, те би трябвало да се решават чрез непосредствена аксиоматична преценка по начин, подобен на този на математически принцип“... „Видът аплодисменти или съгласие, които би предизвикало едно напълно просто възбуждане, също би бил недвусмислен факт и би трябвало да е валиден в своята област, точно както геометричната или физическа необходимост.“ (Курс по философия, стр. 165.) Както виждаме, Дюринг твърди, че един *стимул може* да има само *едно следствие, т.е. че е по своята същност* приятен или болезнен. Ницше също противопоставя мнението на Дюринг на противоположното мнение тук: „Защо боли порязан пръст? Сам по себе си той не боли (въпреки че вече изпитва <стимули>); този, чийто мозък е третиран с хлороформ, няма <болка> в пръста си.“ (Аф. 48 в изданието на Кьогел.) Моралните импулси и страсти също се основават на интерпретация на реалността, а не на...

не върху истинско състояние на нещата, а върху такова, което се смята за истинско. „Когато превеждаме характеристиките на най-нисшето одушевено същество в нашия <разум>, от тях възникват <морални> импулси.“ (Афоризъм 64 в изданието на Кьогел.) „В доброжелателността има изтънчен похот за притежание, изтънчено сексуално желание, изтънчена жизнерадост на сигурността и т.н.“ (Афоризъм 95 в Кьогел.) В действията си ние нямаме предвид реалността – похот за притежание, изтънчено сексуално желание – а по-скоро страстта на доброжелателността, *вкоренена в нас*, която обаче е само интерпретация на реалността. Виждаме как хората стигат до „истини“ и „страсти“. Те интерпретират реалността и интернализират тези интерпретации. В момента, в който хората осъзнаят, че притежават не самата реалност, а своите интерпретации на реалността, започва и съмнението относно тези интерпретации. Докато преди хората са приемали за *истина* всичко, което е утвърждаващо живота, независимо дали е истина или лъжа, сега те изследват самата истина. Те са нарекли жизнеутвърждаващото „истина“. Чрез това „истинското“ е придобило определен престиж, ценност. Те са започнали да се стремят към „истинското“. Но не са могли да направят нищо друго, освен да избират измежду фундаменталните грешки. Защото не са имали нищо друго освен тях. Една особено подбрана категория фундаментални грешки се е наричала „истини“. Те дори не са имали нищо друго освен грешки, за да определят какво е истина. Откъде може да произлиза такъв стремеж? Само от вярата, че истината усъвършенства живота (страстта към познанието).

Това е горе-долу това, което са идеите на Ницше-

Представям си мислите, които са му минавали през ума, когато е писал „Черновата“ за „Повтарянето на същото“ в Силс-Мария през 1881 г. Поне такава е впечатлението, което получих по въпроса, когато д-р Кьогел ми даде компилацията си от отделните афоризми през лятото на 1896 г. Всеки, който сега чете том 12 (който г-жа Фьорстер-Ницше беше изтеглила от книжарниците), ще остане с впечатлението, че афоризмите, поставени под отделните глави, доразвиват или изясняват основната линия на мисълта в определени точки. Няма съмнение, че Ницше е записал тези отделни афоризми в донякъде произволен ред. Следователно намирането на абсолютно правилен принцип за тяхното подреждане никога няма да бъде възможно. Въпросът дали един или друг афоризъм може да бъде пропуснат също ще бъде отговорен по различен начин от различните редактори. Д-р Хорнефер твърди, че само 44-те афоризма, които той цитира в брошурата си „Доктрината на Ницше за вечното завръщане“, са оправдани да бъдат включени в черновата. Напразно се чудя защо пропуска афоризъм ¹⁰ (от изданието на Кьогел), който по съдържание се вписва в афоризмите, които Кьогел отпечатва като номера 49 и 51 и които самият Хорнефер признава за валидни. Не разбирам защо афоризъм 119 не трябва да бъде включен в черновата, тъй като той ясно се отнася до включени грешки. „Великолепието в природата, всички усещания за възвишеното, благородното, грациозното, красивото, милото, строгото, могъщото, пленителното, което изпитваме в природата, в човечеството и историята, не са *непосредствени чувства*, а по-скоро последици от безброй грешки, абсорбирани в нас ...“ Сравнете този афоризъм с 51-вия, от д-р...

Хорнефер отново ни предоставя пасаж в „Връщането“: „...По същия начин, мярката за удоволствие не е пропорционална на нашето настоящо знание, а по-скоро на <знанието> на най-примитивния и най-дълъг предпериод на човечеството и животинството. Ние сме подвластни на закона на миналото, тоест *на неговите предположения и оценки*.“ Но защо да спорим за детайлите, след като в природата на тези афоризми е заложено един човек да ги подреди по един начин, друг – по друг. Много по-важно е следното: Вярвам, че чрез моите изложения показвах, че идеята на Ницше за „Вечното Връщане“ е наистина това, което Петер Гаст описва като: „Чисто механичната доктрина за изчерпаемостта, тоест повторението, на космическите молекулярни комбинации“ и че Ницше, за разлика от Дюринг, е възнамерявал да предостави един вид нова епистемология в първите четири глави. Това би трябвало да покаже, че начинът, по който са възникнали предишните „истини“, не е пречка да им се противопоставим с противоположни възгледи. Нека предложа следното: Д-р Кьогел наистина е бил напълно грешен и само 44-те афоризма, цитирани от Хорнефер, се отнасят до „Вечното завръщане“ – тази идея би продължила да съществува, защото нищо друго не следва от тези 44 афоризма. По този начин, ние си имаме работа с доктрина, която трябва да се разбира механично, а не с „религиозна идея“, както предполага д-р Хорнефер. И именно грешката на Лу Андреас е, че е позволила прозрачната яснота на тази идея да бъде замъглена от мистична мъгла. Тази ницшеанска идея е по-скоро замислена по такъв начин, че ще я *интернализираме само* ако в „експеримента“, който провеждаме с нея, открием, че можем да се ангажираме с нея вътре в себе си.

може да се ориентира към цялата природа по същия начин, както със съществуващата естествена философия. И когато Хорнефер пита: „Как би могъл да замисли идеята да призове физиката и естествените науки като цяло в подкрепа на това?“, отговорът е: „Той би трябвало да го направи, ако е искал да приложи идеята по същия начин, по който я е замислил. Не обаче, за да *докаже идеята*, а за да покаже, че тя може да бъде включена. Цялата естествена наука би трябвало да придобие различен характер под влиянието на тази идея. Защото чувството никога не би толерирало *естествената наука да продължава по стария начин, докато религиозното чувство едновременно се примирява с идея, която противоречи на разбирането за природата*. По-скоро би трябвало да се води нова борба на мненията. „Новият тежка категория“ може да се утвърди само ако се окаже пожизнеутвърждаващ от старите научни истини.“ Д-р Е. Хорнефер заявява на страница 26 от своя труд „Доктрина на Ницше за вечното повтаряне“: „Бих искал да добавя, че не вярвам, че Ницше е възнамерявал да даде на доктрината си за вечното повтаряне по-широка, научна основа. Съмнявам се, че някога е възнамерявал да я докаже по изчерпателно чрез емпирично познание... Защото какъв е смисълът от подробното доказателство, че се нуждаем от идеи, които надхвърлят доказуемия опит, че се нуждаем от грешки, доколкото те имат благоприятен ефект върху живота? Какъв е смисълът от по-нататъшно доказателство, че вечното повтаряне е идея, която, независимо дали е вярна или невярна, трябва да има много благоприятен ефект върху живота? Не предполага ли този начин на препоръчване на философски идеи именно предположението, че те...“

изобщо не са емпирично доказуеми?“ Не, със сигурност, тя не предполага *такова доказателство*. Но тя изисква да *решим, чрез интернализация*, дали новото мнение има по-благоприятен ефект върху живота от старите научни мнения. Ницше не можеше и не му беше позволено да докаже своята „нова тежест“ със старите научни методи, а по-скоро с тази нова тежест той трябваше да победи самите стари методи; трябваше да докаже по-голямата сила на новата идея чрез експериментиране. И *тъй като се смяташе за неспособен на такова доказателство*, той първоначално изостави новата идея; следователно в съзнанието му все повече излизаше на преден план една идея, която не беше насочена *срещу* старите научни истини, а по-скоро лежеше в тяхна посока: идеята за свръхчовека. Защото свръхчовекът е концепция, напълно съвместима с всички други съвременни научни идеи. В „Тъй рече Заратустра“ трябва да се прочете: „Човекът е въже, вързано между животно и свръхчовек.“ ...Обичам онзи, който работи и изобретява, за да построи къщата за свръхчовека и да подготви земя, животни и растения за него: защото така той желае собственото си падение.“ Тези думи са *в пълна хармония* с великата съвременна идея за развитие на естествената наука. „Всички същества досега са създали нещо отвъд себе си: а ти искаш да бъдеш отливът на този голям потоп и предпочиташ да се върнеш към животното, отколкото да победиш човека? Ти си извървял пътя от червей към човек и много във теб все още е червей. Някога бяхте маймуни и дори сега човекът е по-маймуна от която и да е маймуна.“ Тези думи на Заратустра са изречени от човек, който *не е* „Вечният“

Връщането “, а по-скоро великата идея за развитие на съвременната естествена наука, го превърна в поетичен пророк. Това, че планът за произведение върху „Вечното връщане“ се е превърнал в „Тъй рече Заратустра“, няма друга причина, освен че Ницше *в този момент е смятал* не „Вечното връщане“, а идеята за свръхчовека за пожизнеутвърждаваща. Ако по-късно идеята за „Вечното връщане“ се появи отново, ако я открием спорадично във „Веселата наука“, в самия „Тъй рече Заратустра“, ако той дори я представи като върховното постижение, последната положителна мисъл на иначе изцяло негативното си произведение „Преоценка на всички ценности“, това не *може* да има друга причина, освен че развиващата се болест е притъпила чувството му за това колко малко жизнеутвърждаваща е тази идея, колко малко може да се утвърди в битката на мненията и че Ницше е имал известна слабост към идеята, след като тя е влязла в съзнанието му. Не се страхувам от грубото обвинение, че не съм истински почитател на Ницше, защото изразявам гореспоменатото си убеждение. Знам колко трудно ми стана да поддържам това убеждение, че ранните стадии на болестта *наистина* играят роля в последната фаза на философстването на Ницше.

Така че това беше неуспешно произведение, произведение, чиято фундаментална концепция беше несъстоятелна, защото не беше благоприятна за живота. И Ницше чувстваше, че **не може да направи нищо с тази фундаментална концепция. Затова той не завърши произведението**. Редакторът на посмъртните документи на Ницше не можа да *създаде* нищо друго освен *несъстоятелно произведение*. Г-жа Фьорстер-Ницше *заявява във въведението си към...*

Книгата на Лихтенбергер върху „Философията на Фридрих Ницше“: „Тогавашният редактор, д-р Фриц Кьогел, без да обърне внимание на по-късните, все още неразшифровани ръкописи, постави съдържанието на тетрадка, написана от брат ми през лятото на 1881 г., под неподходяща аранжировка. ... Ръкописът, съставен от д-р Кьогел, предизвика подозрението ми от самото начало и аз поисках участието на експерт-редактор за преглед преди публикуването му. ... Аз самият бях възпрепятстван да разгледам въпроса по-подробно, първо от фаталната болест на майка ми, а след това и от собствената си болест; след като обаче различни критици, като... Когато издания като „Die Zukunft“ и „Frankfurter Zeitung“ изразиха своето учудване и недоволство от тази своеобразна и оскъдна публикация, която неминуемо щеше да разочарова всеки истински ентузиаст на Ницше, през есента на 1898 г. се почувствах принуден да убедя издателството да изтегли том XII от книжарниците. Сега „оскъдността“ на публикацията не беше по вина на редактора, а по-скоро...“ защото самата творба е била несвършена. И никой искрен ентузиаст на Ницше не би могъл по никакъв начин да намали почитта си към Ницше, като го види да прекарва няколко седмици в размисъл върху план за неработещ проект. А атаката на Хорнефер срещу Кьогел не може да промени този факт ни най-малко. 44-те афоризма, които Хорнефер публикува след преглеждане на ръкописа, също доказват, че идеята на Ницше за „Вечното завръщане“ през 1881 г. е била естествено - научно-механистична *контраидея* на тази на Дюринг.

Концепцията се основаваше на идеята, че концепцията на Ницше за „вечното завръщане“ е несъстоятелна и погрешна. Архивът на Ницше се противопоставяше и продължава да се противопоставя *на това* признание . Научният характер и значение на тази идея се отричат. Колкото и грешки да е допуснал д-р Кьогел в публикацията, този факт остава верен и всеки с отворен ум ще го намери потвърден от атаката на Хорнефер срещу Кьогел. Всяко издание на произведенията на Фридрих Ницше, което замъглява този факт, е обективно фалшификация. *Тъй като* идеята за „вечното завръщане“ е научно несъстоятелна, Архивът на Ницше твърди, че Ницше *никога не* я е замислял научно. Следователно, когато несъстоятелността на тази идея ѝ беше изяснена, фрау Фьорстер-Ницше започна да твърди, че тази мисъл не само е била формулирана по-късно, но и още през 1881 г., по същия начин, по който фрау *Лу Андреас-Саломе* твърди, че Ницше по-късно е подхождал към нея: като към *мистерия*. Вижте какво ми пише фрау Фьорстер-Ницше през септември 1898 г.: „Ако тази разтърсваща мисъл не можеше да бъде блестящо, неопровержимо, научно доказана, тогава беше по-добре и по-уважително (за нея) да се отнесе към нея като към *мистерия* , като към тайна идея, която може да има огромни последици.“ Отправната точка на целия спор не са грешките, които Кьогел е допуснал; не, а по-скоро фактът, че като редактор той не е направил „*мистерия*“ *от* „*мисълта за Второто пришествие* “. Вижте например книгата на фрау Лу Саломе, стр. zzy. „Това, което би трябвало да бъде научно доказана истина, придобива характера на *мистично откровение* .“ Така че, г-жа Фьорстер-Ницше не марширува сама.

в перфектна хармония с Лу Саломе, на която иначе толкова яростно се противопоставя; всъщност, тя я превъзхожда в доктрината за Второто пришествие. Това, което Саломе твърди само за по-късните години на Ницше, Фьорстер-Ницше приписва на Ницше още от момента, в който му е хрумнала идеята. Забавно е за мен, който често съм имал възможността да наблюдавам яростното противопоставяне на Фьорстер-Ницше на Лу Саломе, сега да видя как тя води Фридрих Ницше по задните пътища – не тези на Едуард фон Хартман, а тези на Лу Андреас-Саломе. И д-р Хорнефер е в състояние да базира работата си върху „Вечното завръщане“ на план, който води именно по тези задни пътища на Лу Саломе. В края на краищата той заявява: „Ницше е искал да представи идеята си за вечното завръщане като *религиозна идея* .“

Г-ЖА ЕЛИЗАБЕТ Ф. ЙОРСТЕР-НИЦШЕ И НЕЙНИЯТ РИЦАР НА КОМИКС ФОРМАТА

Отговор на „разобличаването“ на д-р Зайдл

Д-р Артур Зайдл се почувства длъжен да защити Елизабет Фьорстер-Ницше от твърденията, които отправих в статия в „Magazin für Literatur“ (бр. 6 от текущата 69-та година) , като ме „разобличи“ . Той използва следните методи за това „разобличаване“. Приписва нечестни, дори безскрупулни мотиви на моите твърдения. Прави неоснователни твърдения, за които не знае нищо освен това, което г-жа Фьорстер-Ницше му е казала. Обвинява ме в противоречиви твърдения в статията ми. Фалсифицира версия на събитията, която представих, или защото не е в състояние да разбере какво съм написал, или защото умишлено иска да представи действията ми в негативна светлина чрез изопачаване. Измисля ново тълкуване на древния Хераклит, за да даде метафизично-психологическо обяснение за факта, че фрау Фьорстер-Ницше нарича днешния текст червен, което вчера е било синьо. Говори за грешките, които е открил в изданието на Кьогел на произведенията на Ницше. Междувременно се оплаква.

Ще обсъдя тези методи на д-р Артур Зайдл един по един. Много характерно за начина на мислене на този господин е, че той очаква от мен следното: за да популяризирам „Списанието“, което издавам и редактирам с „много оспорван успех“, чрез „бляскава сензация“, като публикувам статията за архива на Ницше и за г-жа Фьорстер-

Писах за Ницше. Ако нещо в литературния филистеризъм е довело до разговори за „противоречив успех“, то е именно фактът, че управлявам „Списанието“ с най-голяма жертва, без да прибягвам до журналистически трикове или „сензация“, а единствено според обективни критерии. Филистеите, разбира се, биха го намерили за порационално, ако използвах всеки възможен трик. Отказах се от всички успехи, които някога биха могли да ми донесат „сензация“. Д-р Зайдл, от истински филистерски нрав, ме обвинява, че търся сензация по толкова важен въпрос като този на Ницше. В края на статията си ясно и недвусмислено заявих какво ме мотивира. „Щях да мълча дори сега, ако памфлетът на Хорнефер и защитата, която Лихтенбергер даде на книгата, не ме бяха довели до възмущение *пред самите стени, където се помещава литературното имение на Ницше.*“ В края на краищата има хора, които не могат да вярват в обективни мотиви. Те проектират собствения си начин на мислене върху другите. Ницше би казал: липсват им най-основните инстинкти за интелектуална чистота. Ще се спра на другите мотиви, които д-р Зайдл ми приписва, по-късно.

Първо, необходимо е да коригирам фактите, които д-р Зайдл така безотговорно е изопачил, доколкото те се отнасят до ролята, която се твърди, че съм играл в спора между Елизабет Фьорстер-Ницше, от една страна, и д-р Фриц Кьогел, от друга. През есента на 1896 г. Елизабет Фьорстер-Ницше се премества заедно с архива на Ницше от Наумбург във Ваймар. Приблизително по време на преместването ѝ голяма част от...

Немската преса съобщи, че работя по изданието на Ницше заедно с д-р Кьогел. Авторът на този фалшив доклад никога не беше разкрит. Бях изключително смутен от това, тъй като познавах чувствителността на д-р Кьогел в това отношение. Той отдаваше голямо значение на това да бъде публично идентифициран като единствен редактор на онези части от изданието, които всъщност е редактирал сам. До този момент той беше редактирал цялото издание до десети том включително, с изключение на частите, подготвени от д-р фон дер Хелен, втори том на „Човешко, твърде човешко“ и есето „Отвъд доброто и злото“ в седми том. Освен това той твърдеше, че след напускането на д-р фон дер Хелен от архива на Ницше, той е получил твърд ангажимент от г-жа Фьорстер-Ницше да бъде *единственият* редактор на всички посмъртни томовете (след осми том). Имах всички основания да избягвам да създавам впечатлението, че възнамерявам да използвам приятелските си отношения с фрау Фьорстер-Ницше, за да се промъкна в *редакторския* пост. Д-р Кьогел беше загубил доверието му, след като през годините имаше многобройни разногласия с фрау Фьорстер-Ницше, които многократно го караха да вярва, че позицията му е застрашена. За мен беше от съществено значение да избегна всякаква неяснота относно изцяло неофициалните ми отношения с Архива на Ницше. Когато посетих фрау Фьорстер-Ницше във Ваймар за първи път, по нейна молба, ѝ казах, че слухът, породен от гореспоменатата вестникарска статия, че ще бъда назначен в Архива на Ницше, трябва да бъде категорично опроверган. Фрау Фьорстер-Ницше се съгласи и изрази съжалението си.

В същото време чувствах, че това не може да е истина. Имах впечатлението, че г-жа Фьорстер-Ницше би искала да ме види назначен по това време, но беше възпрепятствана от твърдия ангажимент, поет към д-р Кьогел, че той ще бъде единствен редактор в бъдеще. Изрично подчертавам обаче, че изобщо не се споменава за евентуалната невъзможност на д-р Кьогел да издаде изданието сам. Със съгласието на г-жа Фьорстер-Ницше, сега изпратих корекция на гореспоменатото известие до редица немски вестници, която съдържа следните думи: „Единственият редактор на произведенията на Ницше е д-р Фриц Кьогел. Нямам официални отношения с архива на Ницше. *Нито пък се планират подобни отношения за в бъдеще.*“ Д-р Кьогел беше в отпуск по това време. Той беше оставил ръкописа за печат на сборника си „Повтарянето на същото“ в архива на Ницше. Той вече ми беше изпратил този сборник през юли същата година. След това често обсъждах с него идеите, свързани с отпечатания ръкопис. Никога не съм преглеждал ръкописа на Ницше по темата. През октомври 1896 г. също многократно разговарях с г-жа Фьорстер-Ницше за „повтарянето на същото“ и дори тогава бях на мнение, което все още формира убеждението ми днес, че централната идея на Ницше за „вечното повтаряне“ на всички неща е възникнала от неговия прочит на Дюринг. Тази идея наистина е изразена в „Курс по философия“ на Дюринг, но там е противопоставена. Погледнахме в копието на Ницше от книгата на Дюринг и открихме характерните за Ницше щрихи с молив в пасажа, където се обсъжда идеята.

няколко други неща с г-жа Фьорстер -Ницше относно връзката на философията на брат ѝ с други философски течения. В резултат на това един ден тя измисли план: да развия тези мои възгледи и открития за нея в частни уроци. Разбира се, дори тогава имах чувството, че д-р Зайдл сега се държи, че тези лекции първо трябва да бъдат изнесени от редактора на произведенията на Ницше; и обясних на г-жа Фьорстер-Ницше, че мога да се съглася да изнасям лекциите само ако д-р Кьогел се съгласи. Говорих с д-р Кьогел и планът за частните уроци беше реализиран. Когато д-р Зайдл твърди с възмутително обиден тон, че нямам право да наричам тези лекции „философията на Ницше“, аз отговарям, че нямам термин за такова невярно твърдение, за което той не може да предостави и най-малкото доказателство. Защото е просто лъжа да се етикетират тези лекции с различно заглавие. Със сигурност трябва да знам какво съм обхванал в тези сесии. Д-р Зайдл не знае нищо за това. Обсъдих разбирането на *Ницше* за гръцката философия, връзката му със съвременния мироглед, особено този на Кант и Шопенхауер, и дълбоките основи на собствената му мисъл. Д-р Зайдл тълкува причините, поради които г-жа Фьорстер-Ницше е вземала уроци от мен, по – наистина не мога да го кажа по друг начин – детински начин. Но ако това, което той казва за това, е вярно, тогава, разкривайки тези предполагаеми причини, той би направил на г-жа Фьорстер-Ницше най-лошата възможна мечешка услуга. Той я обвинява в измама и лекомислена игра с нея.

Не очаквам нищо от нея, въпреки всичко, което знам за нея . Когато ме попита за часовете, тя не се опитваше да научи нищо, а по-скоро да провери дали съм подходящ за редактор на Ницше. Със сигурност няма съмнение, че ако бях подозирал и най-малкото нещо за подобен план, щях да напусна фрау Фьорстер-Ницше възмутен и никога да не се върна. Д-р Зайдл смята, че тази жена ме е приготвила с такъв план, използвайки всякакви предлози. Всеки, който прави нещо подобно, постъпва лекомислено. Оставям на д-р Зайдл да обсъди това тълкуване на действията ѝ с фрау Фьорстер-Ницше .

Ще продължа с разказа си за събитията. Всичко вървеше сравнително добре до годежа на д-р Кьогел, който, ако си спомням правилно, се състоя в края на ноември 1896 г. Всякакви пропуски в паметта ми можеха да се отнасят най-много до няколко дни. Д-р Зайдл се чувства длъжен да ме обвини в „също толкова злонамерена и опростенческа инсинуация“ : че уж съм искал да установя връзка между годежа на д-р Кьогел и „просветлението“ на фрау Фьорстер-Ницше за таланта на Кьогел „на всяка цена“. Вярвам, че само донякъде нечисто въображение би могло да види злонамерена инсинуация в моето изречение (в статията в „Magazin“) . Не казах нищо повече от: „Скоро след годежа на д-р Кьогел, фрау Фьорстер-Ницше използва присъствието ми в архива на Ницше по време на частен урок, за да ми каже, че съмненията ѝ относно способностите на д-р Кьогел са били опровергани.“ „Кьогел се беше издигнал.“ Нека чуем какво има да каже по този въпрос един наистина класически свидетел, а именно самата Елизабет Фьорстер-Ницше. В непоисканото писмо до мен, споменато също от д-р Зайдл, от

През септември 1898 г. тя пише: „Д-р Кьогел не само трябваше да бъде редактор, но и син и наследник на архива. Последното обаче беше възможно само ако искрено, взаимно приятелство ме беше свързало с д-р Кьогел. Чувствах този недостатък и се надявах, че бихме могли да се сбlijим чрез брака му. Но *тъй като бях преценила напълно погрешно булката си, липсата на приятелство и доверие стана много по-забележима след годежа, отколкото преди.*“ Д-р Артур Зайдл! Осмелявате се да ме наричате „рицар на скръбното лице“ заради поведението ми към д-р Фьорстер-Ницше. Вижете се: как се борите! Това, което наричате „злонамерена“ и „проста инсинуация“ от моя страна, не е нищо повече от възпроизвеждане на пасаж от писмо на „самотната жена“, за която толкова „смело“ се защитавате, рицар на комичното лице.

Факт е, че почти веднага след годежа им възникна дълбока разлика между фрау Фьорстер-Ницше и д-р Фриц Кьогел. За мен тази разлика ставаше все по-забележима и по-смущаваща с всеки изминал ден. Винаги, когато се срещах с д-р Кьогел, той развълнувано разказваше сцени с фрау Фьорстер-Ницше и отбелязваше, че с всеки изминал ден все повече чувства, че тя иска да се отърве от него. Винаги, когато посещавах фрау Фьорстер-Ницше, тя повдигаше всякакви въпроси срещу д-р Кьогел. Характерно е как се променяха възраженията ѝ срещу пригодността на Кьогел за редактор. Първоначално тя се преструваше на дълбоко обидена, че д-р Кьогел не е включил „Архивар на архива на Ницше“ в обявленията си за годеж. Скоро след това се появи нов мотив : семейството в Йена, в което д-р Кьогел се ожени.

Тя би трябвало да е набожна жена; д-р Кьогел не би могъл да съчетае позицията си в архива на Ницше с такава връзка. Би било ужасно, ако редакторът на Ницше трябваше да се ожени в църква и да кръсти децата си. Като безгрижна интерлюдия се случи нещо друго. По това време д-р Кьогел четеше коректурите на френското издание на „Заратустра“, защото архивът на Ницше трябваше да провери точността на това издание. Годеницата на Кьогел присъстваше, когато той четеше един от листовете в архива на Ницше. Последва дискусия относно френския превод на едно изречение и д-р Кьогел се съгласи с годеницата си относно правилния френски израз на една мисъл, противно на мнението на фрау Фьорстер-Ницше. След това тя ми се оплака, че вече не отговаря за собствения си архив. Постепенно подобни възражения срещу д-р Кьогел породиха други, развиващи се изцяло последователно. Г-жа Фьорстер-Ницше започна да се съмнява във философската експертиза на Кьогел. Въпросът беше на този етап, когато на 5 декември г-жа Фьорстер-Ницше се опита да ме въвлече в него. Цялото поведение на тази жена, с всичките ѝ хитрости, просто ми създаваше впечатлението, че тя вече не иска Кьогел и търси всякакви причини. Д-р Артур Зайдл, с комичното си рицарство, изрази това перфектно: „Това, което тогава беше определен, недоказуем инстинкт от *нейна страна*, *субективно* чувство и смътно усещане, че нещо не е съвсем наред, че нещо не е наред - скоро щеше да се окаже сериозна *обективна* грешка и научна несъстоятелност.“ Странно, наистина най-странно: в случая с г-жа Елизабет Фьорстер

Ницше изразява инстинкта си, че нещо научно не е наред, като се обижда, когато издателят ѝ не се идентифицира като „архивист в архива на Ницше“ в обявленията за годишна сбирка или като се страхува, че ще има църковна сватба.

Ако трябваше да характеризирам ролята, която бях играл в цялата история до този момент, бих могъл да кажа само, че се държах като „честен посредник“. Опитвах се да представя на фрау Фьорстер-Ницше всички причини, които можех да намеря, за да запазя д-р Кьогел като редактор. Опитвах се да успокоя понякога силно развълнувания д-р Кьогел. След това дойде 5 декември . Имах среща с фрау Фьорстер-Ницше. Ден преди това тя вече ми беше дала да ми каже нещо важно на следващия ден. Тази картичка, разбира се, беше напълно излишна, тъй като така или иначе щях да се явя на срещата си в събота. Щом пристигнах, тя избухна в тирада срещу д-р Кьогел. Той беше художник и естетик, но не и философ. Не можеше сам да публикува „Преоценка на всички ценности“. Никога не съм отричал, че фрау Фьорстер-Ницше се е опитвала да ме убеди по това време, че трябва да се присъединя към д-р Кьогел, редакторът каза, че е правила всякакви неясни забележки относно начините на сътрудничество и т.н. Не скрих този разговор с д-р Кьогел. Едва в този момент вълните на взаимно огорчение между фрау Фьорстер-Ницше и д-р Кьогел се надигнаха твърде много. Предвидих, че самото съобщение, че фрау Фьорстер-Ницше планира да промени позицията си, ще вбеси д-р Кьогел до краен предел. Но фрау Фьорстер-Ницше...

трябваше да я изслушам. Казах ѝ, че предвид настоящата раздразнителност на д-р Кьогел, би било крайно неразумно да му казвам каквото и да било за нейния план. Аз самият никога не съм давал съгласието си за този план. Всичко, което казах, може да се обобщи в условното наклонение: „Скъпа госпожо, съгласието ми е без значение; дори *и* да го исках, подобно желание би било без последствия.“ Фрау Фьорстер-Ницше сигурно не е тълкувала тези думи като *че* съм дал съгласието си, а само като *условно* съгласие с нейния план, не за да се съглася, а за да разкрия неговата абсурдност. Исках да я накарам да разбере: първо, че не може да промени позицията на д-р Кьогел сега, след като му е обещала еднолично редакторство ; второ, че д-р Кьогел никога няма да се съгласи да сътрудничи с втори редактор. Това беше всичко, което направих. Както виждате, всичко, което исках, беше да продължа да играя „ролята на честен брокер“. Ако г-жа Фьорстер-Ницше сега е вярвала, че може да се разпорежда с мен както си поиска, това произтича единствено от нейната особеност, от убеждението ѝ, че може да разполага хората като шахматни фигури, където си поиска. Нямах абсолютно никаква причина от своя страна да спирам г-жа Фьорстер-Ницше да говори за плана си. *Това беше изцяло нейно желание.* Дори мисля, че изрично отбелязах, че предвид връзката ми с д-р Кьогел, трябва да му кажа нещо подобно. Е, ние се съгласихме да не обсъждаме плана на г-жа Фьорстер-Ницше, чиято абсурдност ѝ бях обяснил . Д-р Артур Зайдл има наглостта да го представи така: „той попита гореспоменатата дама,

Към когото е изпитвал (или е трябвало да изпитва) дълбоко чувство за задължение, молбата да защити личността му в случай на тормоз от друга страна , а след това да отрече вече проведена де факто консултация – казано директно и учтиво: дързостта на лъжата. Тук д-р Зайдл извършва обективна фалшификация . По изрично искане на г-жа Фьорстер- Ницше, аз ѝ дадох думата си да не обсъждам плана си с д-р Кьогел и, естествено, след това я помолих да направи същото. Защото знаех какво ще излезе, ако проговори. Къде, по дяволите, може да се говори за дързостта на „лъжата“ в това? Но д-р Зайдл иска да каже нещо съвсем различно. Той иска да създаде впечатлението, че след като фрау Фьорстер-Ницше е нарушила думата си – дума, дадена не заради мен, а заради нея – аз съм поискал тя да отрече каквото и да било. Веднага ще обясня естеството на това предполагаемо отричане. Но първо трябва да кажа на д-р Зайдл, че или не е в състояние да разбере разказа, който дадох (в статията в „Магазин“) , или че умишлено го фалшифицира. Той има избор между две неща: или трябва да признае, че не разбира ясно формулирано изречение, или другото - че умишлено извършва фалшификация, за да ме оклевети. В първия случай впечатлението ми от неговата комична рицарска нагласа само се засилва ; във втория обаче трябва да му кажа какво е посъветвал Карл Фогт съда в Гьотинген в известния спор за материализма:

„Груб клин за груб блок, груб
клин и половина за негодник !“

След съботата последва неделя. На този ден г-жа Фьорстер-Ницше беше уредила годишна вечеря за д-р Кьогел в архива на Ницше. Поканени бяха няколко господа от Ваймарския архив на Гьоте, както и Густав Науман, който заедно с чичо си ръководеше издателството, публикуващо произведенията на Ницше, аз и други. По време на вечерята г-жа Фьорстер-Ницше произнесе реч, в която похвали приноса на Кьогел към изданието на Ницше с благодарност. След вечерята тя дръпна Густав Науман настрана и го информира: д-р Кьогел не е философ; той е неспособен на „преценка на всички ценности“. Д-р Щайнер е философ, той е чел нейната великолепна философия; той може и *ще* извърши преценката. Г-н Густав Науман смяташе за свой дълг към приятелството си с д-р Кьогел да го информира за този разговор с г-жа Фьорстер-Ницше още същата вечер. Сега избликът на възмущение на д-р Кьогел беше неизбежен. Кьогел, когото исках да избегна, беше там. Срегнах се с него още същата вечер. Успокоих го, като казах: Ще направя всичко възможно да го задържа; никога няма да дам съгласието си да стана втори редактор. Не споменах за безплодния си разговор с фрау Фьорстер-Ницше в събота, защото бях обвързан с думата си; и дори да не беше така, нямаше да е необходимо; защото защо да губя думи за бърборенето на фрау Фьорстер-Ницше, след като то не можеше да доведе до нищо без моето съгласие? Следващата сряда получих писмо от д-р Кьогел, който беше отишъл в Йена, за да посети бъдещите си свекъри, в което той ме информира, че фрау Фьорстер-Ницше е отишла във вторник...

Сестрата на Кьогел (която тя използваше по това време като официален посредник между себе си и д-р Кьогел, въпреки че винаги можеше сама да говори с него) каза, че съм заявил, че сътрудничеството между мен и д-р Кьогел би било отлично и че с удоволствие се съгласявам с него. И двете твърдения са *неверни*, както показва моят разказ за фактите. (Д-р Зайдл обаче има наглостта да твърди апприори, че е правилно. Това е и философски принцип: това, което човек не може да докаже, се твърди апприори.) Трябваше да отида отново в кабинета на фрау Фьорстер-Ницше същата сряда . Конфликтирах се с нея. Обясних ѝ, че нейните неверни твърдения са ме поставили във фатална ситуация. Д-р Кьогел не можеше да обясни въпроса по друг начин, освен като предположи, че играя ролята на интригант, представяйки му различна картина от това, което всъщност се случва зад кулисите. Обясних ѝ най-категорично, че ще изясня въпроса в предварително писмо до д-р Кьогел и че трябва да настоявам тя сама да изясни нещата пред д-р Кьогел и пред мен. По онова време казах, че намирам за напълно невероятно да бъда изобразен от нея като интригант, след като по всякакъв начин се бях постарал да осигуря абсолютна яснота на фактите . В същото време, за да изясня на г-жа Фьорстер-Ницше пълния мащаб на неудобството, което ми е причинила, отбелязах , че по-скоро бих се застрелял, отколкото да спечеля позиция чрез интриги. След това г-жа Фьорстер-Ницше изопачи тези думи толкова много, че по-късно многократно твърдеше, че съм казал, че ще трябва да се застрелям, ако не оттегли неверните си твърдения. Д-р Зайдл също възражда безсмислената история за дуел.

никога не ме е заплашвал с дуел. Той обаче е писал на Науман, че ако казаното от фрау Фьорстер за интрига срещу мен се окаже вярно, той ще ме предизвика. Фрау Фьорстер-Ницше разбра за този пасаж от писмото на д-р Кьогел; и по-късно, с намерението да ме провокира към вражда с д-р Кьогел, тя *хвърли тази заплаха – изречена само зад гърба ми* – „като наденица на шунка“, за да използвам вкусната аналогия на д-р Зайдл . Тя не можеше да ми обръща внимание достатъчно често на тази заплаха за дуел, нито устно, нито писмено. Д-р Зайдл има наглостта да каже, че съм „молил “ *фрау Фьорстер-Ницше да „ ме излъже“*. Ако д-р Зайдл не беше такъв комичен рицар, вярно повтарящ всичко, което му е казано, човек наистина би трябвало да го смята за негодник. В разговора, който току-що обсъдихме, г-жа Фьорстер-Ницше твърди, че ми е написала писмо предния ден – тоест във вторник – в което щях да намеря обяснение за поведението ѝ. Казах, че подобно писмо няма да ме интересува; обаче така и не получих такова. И колкото и да е странно, в сряда следобед, няколко часа след разговора с г-жа Фьорстер-Ницше, намерих писмо от нея, в което тя пишеше следното: „И така, по определени причини днес бях задължена да кажа на г-ца Кьогел, че Ви попитах дали, ако поискам да публикувате преоценката с д-р Кьогел, бихте склонни да го направите и дали вярвате, че и двамата можете да я завършите в рамките на една година; – Вие бяхте отговорили утвърдително. Споменахте също, че д-р...“

Кьогел вече ви е казал за намеренията ми . Всичко това се случи в събота. Информирам ви бързо, за да сте наясно. И така, г-жа Фьорстер-Ницше вярваше, че може да се разпореда с мен както си поиска; трябваше само да даде заповеди: „Казвам, вие сте направили това и тогава е така.“ „Информирам ви бързо, за да сте наясно.“ Този информация наистина беше спешно необходима. Жалко е само, че получих писмото едва след като г-жа Фьорстер-Ницше вече беше причинила щетите. В противен случай щях да ѝ кажа предварително: „Ако по някаква причина се почувствате принудени да кажете нещо невярно за мен, тогава, по някаква причина, ще се почувствам принуден да ви обвиня в лъжа.“ Сега, на 10 декември, г-жа Фьорстер-Ницше направи категорично изявление пред д-р Кьогел, мен и двама свидетели, че това, което е казала на сестрата на Кьогел за мен, не е вярно. На следващия ден тя вече съжаляваше, че е дала това изявление и се опита да изопачи нещата. Тя настояваше, че наистина е имало разговор между нея и мен във въпросната събота. Трябваше да го признае. В събота на следващия декември отново твърдо ѝ обясних, че е без значение дали изобщо е имало някакъв разговор, а просто че информацията, която е дала на сестрата на Кьогел, е невярна. Що се отнася до мен, въпросът вече беше приключен. Мога да докажа, че *никога не съм* изисквал от г-жа Фьорстер да отрича каквото и да било; напротив, от момента, в който чух от д-р Кьогел за нейните неточни твърдения, ѝ бях казал...

Аз също ѝ посочих тази неточност. В неделя, 12 декември, тя ми написа писмо, от което става ясно, че никога не съм я молил да лъже за това, а по-скоро винаги съм се конфронтирал директно с нея относно неточността на нейните твърдения. В това писмо тя пише: „Жалко е, че никога не сме обсъдили правилно целия въпрос. Мислите ли, че наистина бях твърдо убедена, че знаете толкова добре, колкото и аз, че много обсъжданият разговор действително се е състоял? Сега мислите ли, че вчера изведнъж ми просветна, че наистина и искрено сте убедена, че не сте чула нищо от нещата, които си спомням перфектно?“ И така, г-жа Фьорстер-Ницше си е изградила златен мост, като е твърдяла, че си спомня перфектно. Аз ѝ доставих това удоволствие. Нямам никакви угризения относно начина, по който тя представя нещата. Но тук тя признава, че никога – както „рицарски“ бърбори д-р Зайдл – не съм се „молил“ да лъжа, а че съм ѝ казал откровено и открито: не е вярно, че съм дал съгласието си. Г-жа Фьорстер-Ницше продължава темата доста хубаво: „Колко безкрайно жалко, че не бях убедена по-рано, защото тогава всичко щеше да придобие толкова различен, по-весел, естествен вид . Това не беше нищо повече от един от онези случаи на разсеяност, които се срещат толкова често, особено сред учените: единият говори смътно за определени неща, другият слуша разсеяно, казва „да“, прави приятелска физиономия и след това забравя всичко в следващата философска лекция.“ Сега г-жа Фьорстер-Ницше може да бъде спокойна, че със сигурност не бих забравила едно свое обещание. Но това, което *тя* каза

„Имах“ беше безсмислено и по същество без значение за мен.

И така. Сега се връщам към Вас, д-р *Артур Зайдл*. Показах Ви, че сте били *достатъчно невнимателни*, за да повтаряте неща, чиято неточност е лесно демонстрируема. Преди да Ви покажа крехкостта на твърденията Ви относно моите предполагаеми противоречия, Ви питам още две неща: 1. Вие пишете: „И не бива да се пренебрегва как в цялата **разгърната битка егоистичните и лични мотиви** са били изцяло на страната на нейните (на г-жа Фьорстер-Ницше) опоненти, които като редактори на Ницше са искали да получат *финансови предимства* .“ Тъй като говорите за редактори на Ницше в множествено число, Вие намеквате, че някога съм се стремял към финансови предимства по този въпрос. Никога не съм бил редактор на Ницше; никога не съм искал да бъда и следователно никога не съм се стремял да получа финансови предимства. Няма да можете да предоставите доказателства за тези Ваши твърдения . Така че разпространявате *клевета* . 2. Вие твърдите: Трябвало е да изпитвам дълбоко чувство на задължение към г-жа Фьорстер-Ницше . Настоявам да посочите и най-малкото нещо , което би оправдало искането на специални благодарности от моя страна на г-жа Фьорстер-Ницше.

Сега нека се обърнем към вашите „логически противоречия“ в моето есе. Вие, д-р Артур Зайдл, твърдите, че моето описание показва, че фрау Фьорстер-Ницше сигурно е била убедена в грешките в том 1 и 12 още през есента на 1896 г., тъй като е твърдяла, че д-р Кьогел не може да публикува „преоценката“. Вие казвате: „Ами, аз бих си помислил, че в такъв случай съмненията и тревогите могат да се основават само на съществуването на...“

образците и работата, които вече са били завършени, които по това време трябва да са били на разположение на д-р Кьогел до том 12 включително .“ Ако в този отговор има дори милиграм смисъл, тогава ще бъда наричан „Петер Цапфел“. Заявявам, въз основа на фактите, че фрау Фьорстер-Ницше не е знаела нищо за грешките в томове 11 и 12 през есента на 1896 г. и от това заключавам, че тя е основала твърдението си, че д-р Кьогел не е могъл да публикува „Преоценката“, на *нищо* ; и д-р Зайдл се появява и казва: Да, именно от факта, че тя го е обявила за неспособен да публикува „Преоценката“, може да се види, че тя трябва да е разпознала грешките в томове 11 и 12. Представете си този философ Зайдл като съдия. Адвокатът на един подсъдим доказва, че не е могъл да извърши убийство, което очевидно е станало по обяд в Берлин, защото подсъдимият е пристигнал в Берлин едва в 1 часа сутринта. Д-р Зайдл, като съдия, изпъва гърди и казва: „Вие, Господин адвокат на защитата, Вие не сте логик: Ако подсъдимият е пристигнал в Берлин едва в 1 часа сутринта, тогава убийството е могло да се случи едва след *1 часа сутринта*. „Е, след тази демонстрация, няма да се занимавам повече с логиката на д-р Зайдл. Струва ми се твърде безплодна. Върхът на абсурда е, че трябва да се позоваваме на стария Хераклит, за да се оправдае твърдението на г-жа Фьорстер-Ницше, което нарича днешното твърдение червено, което вчера е било синьо. „Всичко тече“, казва добрият стар Хераклит; следователно твърденията на г-жа Фьорстер-Ницше за една и съща тема също могат да „текат“. „Вчерашният син цвят наистина може, в зависимост от днешното осветление, да придобие червеникав оттенък в очите ни.“ Разбира се, може, мъдрият д-р Зайдл.

Зайдл; но ако твърдите, че цветът, който едва днес е придобил червеникав оттенък, вече е имал този оттенък вчера, тогава просто сте излъгали, въпреки остроумната си интерпретация на Хераклит. Не чувствате нищо по-различно за древния Хераклит от това, което чувствате за мен: знаете абсолютно същото и за двамата: *а именно, нищо.**

Няма да споря с вас относно стойността на книгата на Лихтенбергер, д-р Зайдл. Защото вие сте също толкова щастливи да оправдаете тази книга с фразата на Ницше за „леките крака“, колкото и да изведете „днес синьо, утре червено“ от „всичко тече“ на Хераклит. Разбира се, д-р Зайдл, леките крака са голямо предимство; но в случаи като обсъждания, те трябва да поддържат ум, изпълнен с интелект. Заратустра е танцьор, казва Ницше. Д-р Зайдл бързо преосмисля тази ницшеанска ценност: Всеки танцьор е Заратустра. Какво може да се научи човек във Ваймар в наши дни!

Д-р Зайдл, прощавам ви, че смачкахте малката ми книжка „Ницше, борец срещу времето си“. Между другото, може би ще ми повярвате, че съм по-запознат със слабостите на тази книга, която написах преди пет години .

Д-р Зайдл се опитва да обясни противоречивите аспекти на поведението на фрау Фьорстер-Ницше антропологично; сега мисля, че за да предотвратя всяко *морално* обвинение срещу нея, бих казал в есето си: „Изрично подчертавам обаче, че никога не съм подозирал фрау Фьорстер-Ницше, че умишлено изопачава фактите *или съзнателно* прави неверни твърдения. Не, тя *вярва* в това, което казва във всеки един момент.“ Да използвам помпозния термин „антропологично обяснение“ за това тълкуване на психологическите характеристики на фрау Фьорстер-Ницше, в стила на д-р Зайдл , противоречи на моя вкус.

отколкото ти. Днес може би ще пиша някои неща по различен начин. Но тя има едно предимство пред много други: това е честна книга във всеки ред. Ето защо не само е получила похвали сред последователите на Ницше, но и един мрачен опонент на Ницше наскоро установи, че аз съм единственият сред последователите на Ницше, който може да бъде „взет на сериозно“. Д-р Зайдл твърди, че в „Тъй рече Заратустра“ не идеята за „Свръхчовека“ (Свръхчовекът) е от значение, а по-скоро „вечното повторение“. Той предлага причина за това, която е наистина „божествена“. Тази идея се появява не по-малко от *три пъти* в Заратустра. Сега няколко други идеи също се появяват *три пъти в Заратустра*. Според логиката на г-н Зайдл, те биха могли също толкова лесно да бъдат поставени над идеята за „Свръхчовека“, която не се появява три пъти, а преминава като червена нишка през цялото произведение. И че „цялото произведение“ се свежда до идеята за повторение, просто не е вярно. Д-р Зайдл сякаш усеща и крехкостта на собствената си логика; в опит да докаже повече, отколкото е способен, той се позовава на факта, че *Рихард Щраус* е превърнал „Сватбения пръстен на пръстените“ в „леконог“ хоровод с идеален ритъм на будилник. Ето как разпознавам д-р Артур Зайдл. Имам честта да го познавам още от Ваймар. При него винаги е било едно и също: където липсват концепции, музиката се появява в точния момент.

един логичен пример от д-р Зайдл, който обаче сякаш сочи към настоящата школа на мисълта в архива на Ницше. Д-р Зайдл твърди, позовавайки се на различни източници, че г-жа Фьорстер-Ницше „досега във всички решаващи точки-“

Тя взе правилното решение относно публикуването на пълните съчинения .“ Сега тя и настоящите редактори твърдят, че по най-важния въпрос досега – назначаването на д-р Кьогел за редактор – тя е била напълно грешна. Както логично е: „Всички критяни са лъжци“, казва един критянин. Тъй като самият той е лъжец, не може да е вярно, че всички критяни са лъжци. Г-жа Фьорстер-Ницше винаги е била права, така че е била права и когато е твърдяла, че е взела грешно решение с д-р Фриц Кьогел. Това е логиката на Ницше-редактор.

Сега бих искал да се спра на вашите дръзки твърдения в края на есето ви с няколко думи. Д-р Зайдл, вие, а не аз, хвърляте пясък в очите на неинформираните. Защото от самото начало признах грешките, които отново изтъквате в изданието на Кьогел, грешки, за които нямате нищо друго освен „балади“ да разкажете. Дори признах, че човек би могъл да оттегли издание, съдържащо такива грешки, ако се появи възможност. *Тези грешки не са въпросът . Вярвам* ви за тях, без да се налага да ги проверявам отново, както правите с д-р Кьогел. Основният момент от моето опровержение на брошурата на Хорнефер се състои в това да демонстрирам, че афоризмите, събрани от д-р Кьогел в том 12, наистина дават представа за формата, която „доктрината за вечното завръщане“ е приела в произведенията на Ницше през август 1881 г. За да се предостави такова доказателство, е достатъчно само да имате пред себе си афоризмите, отпечатани в том 12. Грешките при четене, които Кьогел е допуснал, не променят това. Д-р Зайдл избягва да отговори на това.

Опитвам се да заобиколя аргумента си с напълно безсмисленото подозрение : съдя, без да съм виждал ръкописите . Не, не съм ги виждал; *но не е нужно да съм ги виждал, за да направя това, което твърдя*. Тук нямам място да разгърна по-задълбочено убеждението си относно идеята на Ницше за „Вечното завръщане “. Ще го направя другаде. Работата е там, както може да се твърди с почти абсолютна сигурност, че Ницше е заимствал идеята за „Вечното завръщане“ от Дюринг и първоначално е обмислял да я развие като противоположен възглед на общоприетия , който Дюринг също е поддържал. „Черновата“, която Кьогел представя в том 12, датира от периода, когато Ницше е имал такъв план. Той обаче скоро се отказва от идеята, защото смята, че „черновата“ от 1881 г. не може да бъде осъществена. По-късно се появява само спорадично, както в „Заратустра“, и в самия край на неговото произведение се появява отново, както *сега* вярвам, като един от симптомите на предвещаната лудост. Това, което д-р Кьогел публикува в том 12, следователно може да бъде само погрешно произведение, просто защото вмъкването на идеята за Второто пришествие в концептуалната рамка на Ницше е било погрешно. И някои критици са усетили този недостатък, например г-н Крецер (в статия във „Франкфуртер Цайтунг“). И около това време по -ранното „мрачно чувство“ на г-жа Фьорстер-Ницше започва да се разглежда като „обективна грешка“ от страна на д-р Кьогел . Тя пише в гореспоменатото непоискано писмо до мен: „Не може ли тази разтърсваща идея да бъде великолепно, неопровержимо, научно доказана,

Така че беше по-добре и по- уважително да се отнесем към него като към мистерия, като към тайна идея, която може да има огромни последици. Научното доказателство в крайна сметка щеше да дойде! Всички бележки на брат ми показват, че е искал тази мисъл да бъде третирана по следния начин: <Не дрънкай! Пей!> Оскъдната, несъвършена, фалшифицирана публикация на д-р Кьогел уби тази огромна мисъл! Никога няма да му простя за това. Помислих си: ето ни същината на въпроса. Работата на Ницше върху „Вечното завръщане“ от 1881 г. е несъстоятелна. Ницше се отказа от плана, защото беше несъстоятелен. Д-р Кьогел, като редактор на литературното си наследство, трябваше да представи версия на тази несъстоятелна творба. Това е основното му престъпление. Несъстоятелното у Ницше трябва да се обясни като фалшификация от редактора. На страница LXIV от въведението си към книгата на Лихтенбергер, г-жа Фьорстер-Ницше твърди , че „тази своеобразна и оскъдна публикация е била длъжна да разочарова всеки искрен почитател на Ницше“. Е, искрените почитатели на Ницше не могат да бъдат разочаровани, когато видят, че техният идол формулира погрешен план и след това, осъзнавайки недостатъците му, го изоставя. Всеки, който е съгласен с мнението на г-жа Фьорстер-Ницше, че тези зародишни развития на мисълта е трябвало да бъдат публикувани с включването на по-късни, по-усъвършенствани идеи (виж въведението към Лихтенбергер, стр. LXIV), е именно този, който вярва, че формата на идеята на Ницше за Второто пришествие, както я е замислил през 1881 г., е трябвало да бъде *изкривена от включването на по-късни мисли* .

Никога не съм отричал достойнствата, които фрау Фьорстер-Ницше наистина притежава. Дори все още ги

ПОМНЯ.

едно писмо, което написах до фрау Фьорстер-Ницше – не без да го поискам по онова време – в което изразих искрената си признателност за тези истински заслуги, защото фрау Фьорстер-Ницше се нуждаеше от подобно нещо още тогава. Тя ми написа писмо на 27 октомври 1895 г., в което ми благодари за писмото: „Вашият манифест срещу невярващите и непросветените е изключително доволен на д-р Кьогел и на мен и го прочетохме с голямо поучително удоволствие. Много благодаря за него.“ Но фрау Фьорстер-Ницше нямаше никакво право да ме забърква в нещо, което не ме засяга, нещо, в което не исках да участвам. И когато това участие имаше последствия, които д-р Зайдл нарича „по-скоро брутални, отколкото особено ефективни“, аз отново бях първият, който се оплака, че подобни сцени са *станали* необходими . Но никой друг не ги направи необходими, освен фрау Фьорстер-Ницше.

Само да не беше се отнасяла с „самотната жена“ във Ваймар по-зле от мен! Разбира се, докато не ме провокира по скандален начин. Може би щеше да се справи по-добре с такива комични рицари като д-р Артур Зайдл!?

ОТГОВОР

В *есето* „Борбата за изданието на Ницше“ Елизабет Фьорстер-Ницше твърди: „От тримата господа, които ме преследват с атаките си, д-р Фриц Кьогел, д-р Рудолф Щайнер и Густав Науман, всеки от тях имаше страстното желание и най- странното

Правени са опити да остана или да стана единствен редактор на произведенията на Ницше, или поне да участвам като сътрудник. „Доколкото това твърдение се отнася до мен, то е напълно неоснователно и може да служи само за целта да се припишат грозни, лични мотиви на моята атака срещу архива на Ницше, съдържащ се в „Magazin“ (10 февруари 1900 г.) , мотиви, които са били възможно най-далеч от мен. Първо, убеден съм, че управлението на наследството на Фридрих Ницше в момента не се управлява правилно. Г-жа Фьорстер-Ницше заявява, че искам само да си отмъстя, защото моето „страстно желание“ да стана редактор на Ницше през есента на 1896 г. не е било изпълнено. Трябва да отговоря на това твърдение, като заявя, че никога не съм кандидатствал за позицията редактор на Ницше, нито дори съм намеквал за подобно желание пред г-жа Фьорстер-Ницше.“ Въпреки това, през есента на 1896 г. трябваше да положа всички усилия, за да парирам упоритите, „най-странни опити“ на г-жа Фьорстер-Ницше да ме назначи за редактор на Ницше . По-късно, след напускането на д-р Кьогел от архива на Ницше, приятели на г-жа Фьорстер-Ницше многократно ми подсказваха, че е в интерес на „каузата на Ницше“ да бъде редактор на неговите произведения. Подчертах, въпреки всякакъв натиск, че няма да предприема нищо, за да получа тази позиция. Ако обаче администрацията на архива на Ницше се свърже с мен, тогава, след перфектно уредените отношения с д-р Кьогел, въпросът би могъл да бъде обсъден. Преговорите станаха възможни, след като приятел на г-жа Фьорстер-Ницше от архива на Ницше телеграфира искането...

Бях упътен да пътувам от Берлин до Ваймар за такива преговори. След тези преговори, на 27 юни 1898 г., написах писмото, от което фрау Фьорстер-Ницше цитира няколко изречения, с намерението да изобрази поведението си в конфликта, който тя имаше с д-р Кьогел и Густав Науман през есента на 1896 г., като неправилно. Това писмо не е спонтанен израз на чувства от моя страна, а по-скоро е написано по молба на фрау Фьорстер-Ницше. Връзката ѝ с мен беше разрушена от гореспоменатите конфликти, в които тя ме беше въвлякла против волята ми. На законния представител на Фридрих Ницше, кмета д-р Йолер, би му се сторило странно, ако фрау Фьорстер-Ницше ме беше назначила за редактор въпреки пълния разрыв. Тя искаше някакво писмено изявление от мен, за да изгради мост към нови отношения. По онова време, под настояването на приятелите на фрау Фьорстер-Ницше и от нейните собствени идеи, имах впечатлението, че съм спешно необходим и реших да направя жертва за каузата. Разбира се, че писмо, написано с посочената цел и по молба на фрау Фьорстер-Ницше, не можеше да бъде неучтиво; писах възможно най-учтиво, но нито една дума, която да не мога да напиша с пълна убеденост. Писмото също не съдържа нищо, което да противоречи на иначе последователното ми поведение по целия въпрос; не възнамерявах да кажа в него нищо, което да е в ущърб на изданието на Кьогел. Това е видно от самите изречения, които фрау Фьорстер-Ницше цитира. Тя също така не беше напълно запозната със съдържанието на моето писмо.

Бях недоволен, когато тя ми писа на 3 юли 1898 г.: „Писмото е много добре прието, но не съм напълно доволен.“ Това, което фрау Фьорстер-Ницше искаше да напиша, просто не можех, според мен, да напиша. Следователно, срещата ми не можа да бъде насрочена. По-късно, в архива на Ницше, в присъствието на фрау Фьорстер-Ницше и трета страна, написах друго писмо, предназначено за д-р Йолер. То обаче остана само чернова, защото по това време окончателно осъзнах, че не мога да „удовлетворя напълно“ фрау Фьорстер-Ницше. За мен това реши въпроса напълно. Следователно никога не съм участвал в никаква „борба за изданието на Ницше“. Все още пазя черновата на писмо, което адресирах до фрау Фьорстер през лятото на 1897 г., когато тя се опита да ме убеди да поема изданието. По това време ѝ писах: „Не мога да не го смятам (д-р Кьогел) за най-подходящия редактор, както винаги, и вярвам, че е в интерес на изданието само той да го завърши.“ Също така не е вярно, че г-жа Фьорстер-Ницше някога е искала моето мнение относно работата на д-р Кьогел върху дванадесетия том от изданието на Ницше. Тя никога не е имала право да изисква такова мнение. Аз никога не съм имал официални отношения с архива на Ницше. И това само отразява начина, по който г-жа Фьорстер-Ницше вярва, че може да се отнася към близките си, когато казва: „Отнасях се с него (д-р Щайнер) с незаслужена снизходителност.“ Тя нямаше право да се „отнася“ с мен по никакъв начин. Направих ѝ услуга, защото бяхме в приятелски отношения с нея...

Връзката беше неясна. Тя говори с тон, сякаш бях в някакви служебни отношения с нея. Също толкова невярно е твърдението, че д-р Кьогел ме е заплашил с дуел, за да ме сплаши. Д-р Кьогел никога не ми е отправял подобна заплаха. Глупаво е да се твърди, че бих могъл да бъда сплашен от писмо, което д-р Кьогел е адресирал до трета страна, за която не знаех нищо. Борбата ми срещу архива на Ницше е напълно обективна. Аз съм напълно неповлиян от каквото и да е желание да стана редактор на Ницше. Такова желание никога не е съществувало.

ПИСМО ОТ РУДОЛФ ЩАЙНЕР ДО
ЕЛИЗАБЕТ Ф. ЙОРСТЕР-НИЦШЕ

Берлин, 27 юни

1898 г. Уважаема госпожо!

Седмиците, изминали откакто отново ми беше позволено да посетя архива на Ницше след дълго време, ми донесоха много тревоги и безпокойство; и затова, уважаема госпожо, моля за извинение, че едва сега мога да продължа оттам, откъдето спряхме с предишния ни разговор . От информацията, изпратена ми от моя скъп приятел д-р Хайтмюлер, разбирам какво е вашето мнение по въпроса в момента.

Вие, уважаема госпожо, със сигурност ще повярвате на моя ентусиазъм за великата кауза на Фридрих Ницше.

Бен, и самият ти често си ми казвал толкова красиви думи за моето разбиране за неговото изкуство и учения, че бях дълбоко развълнуван. Страдах много от онези нещастни дни, които ще останат в паметта на всички замесени. Може би ми повярвайте, госпожо, че е напълно нев моя природа да вмъквам личните си интереси във великото дело, което стана ваше чрез управлението на каузата на брат ти. Знаете, госпожо, колко доволен бях от второстепенната роля, която ми беше отредена за известно време. По това време не се чувствах призван да изразявам несъгласие, защото смятах за свой дълг да не действам срещу съществуващите права. Вие, уважаема госпожо, знаете най-добре, че самият аз не допринесох с нищо за *ролята*, която обстоятелствата тогава ми наложиха. Болката, за която говорих, беше допълнително засилена от едно конкретно обстоятелство. Със сигурност си спомняте нашия разговор – струва ми се, че беше в края на лятото на 1996 г. – за „вечното повторение“. По това време ние развихме разбиране за тази доктрина, която аз трябваше да доразвия и защита; тогава тази доктрина щеше да се превърне в тема на дискусия в най-широките кръгове днес. Безкрайно съжалявам, че подобни неща, които вярвам, че попадат в обхвата на моя талант, но които можех и трябваше да предприема само с вашата постоянна подкрепа, не бяха постигнати от мен. Томът, съдържащ „Връщането на същото“, трябваше да се превърне в забележителност в изследванията на Ницше. Може би ще ми повярвате, госпожо, че ми е невероятно трудно сега да бъда толкова далеч от каузата на Фридрих Ницше. Имам...

Болката се усети отново в последното ти красиво писмо в «Zukunft».

Бих искал да се върна към посланията, изпратени до мен от моя скъп и високоуважаван приятел Хайтмюлер. Вие, уважаема госпожо, изглежда се съмнявате в моята смелост. Уверявам Ви, че няма да ми липсва смелост по въпрос, който е толкова близък до сърцето ми. И от пълната откровеност, с която говоря тук, нека Вие, госпожо, видите доказателство за това колко сериозен е този въпрос за мен, колко дълбоко е преплетен с най-съкровените ми мисли, чувства и желания.

Независимо как някой би оценил таланта ми, аз съм дълбоко свързан с начина на мислене, който е намерил такъв великолепен израз у Фридрих Ницше , и затова се чувствам способен да допринеса с моята лепта за разпространението на неговото изкуство и учение. Аз самият го направих наскоро по повод лекция, която изнесох в града на Кант , Кьонигсберг. Кьонигсбергери не можаха да потиснат леко мърморене; след това обаче няколко по-проницателни личности ми признаха, че единственото разбиране, което добрите кьонигсбергери имат за своя Кант, е да се събират всяка година на рождения му ден и да обядват – популярно в Кьонигсберг. Не се вдига тост, защото кьонигсбергери не знаят какво да кажат за *Кант* .

Надявам се, че тези мои думи ще Ви покажат, госпожо, че нищо в моята природа не се е променило и че винаги ще мога да отстоявам думите, които често Ви казвах в хубавите, красиви часове преди нещастното...

Казвал съм това на благословени събития. Как можем по-добре да почетем и разберем Фридрих Ницше, отколкото като направим своята част, защото вярваме, че имаме таланта да го направим, да разпространяваме неговите идеи? Бих го сметнал за предателство към себе си, ако постъпя по друг начин. Аз съм и винаги ще имам силата и смелостта да отстоявам неговата кауза.

С най-искрено уважение, ваш, Рудолф Щайнер, Берлин
В., Хабсбургерщрасе н И.

ОТНОСНО ПРЕДПОЛАГАНАТА „БИТКА ЗА ИЗДАНИЕТО НА НИЦШЕ“

Прекомерните атаки, отправени наскоро срещу мен от Архива на Ницше и неговите сътрудници , особено скандалната атака от г-н *Михаел Георг Конрад* във втория юнски брой на „Die Gesellschaft“, ме принуждават да добавя следното към целия този спор. Бях подтикнат да напиша есето, което отправих срещу „Архива на Ницше“ във Ваймар през февруари тази година (в бр. 6 на това седмично списание), от два факта. Първият беше подкрепата, оказана от „Архива на Ницше“ на книгата на френския философ *Анри Лихтенбергер* „Философията на Ницше“. Тази книга се появи в немски превод в края на миналата година с предговор от Елизабет Фьорстер-Ницше. В този предговор тя казва

Сестрата на Ницше ясно заявява, че се идентифицира с твърденията на Лихтенбергер. Убеден съм, че книгата на френския философ изопачава идеите на Ницше до тривиалности. Въпреки това, може би никога нямаше да се занимавам с нея, ако не беше обявена, чрез въведението и обяснението на сестрата на Ницше, за практически официално тълкуване на светогледа на Ницше . Че мога да имам пренебрежително мнение за книгата само по обективни причини, вече демонстрирах в гореспоменатата атака, като посочих, че самият аз съм хвален в книгата на Лихтенбергер. Бих искал да добавя днес, че не само че съм обсъждан в разказа на Лихтенбергер (на страница 179 от френското издание) по начин, който, ако личната суета или други подобни ме интересуваха, би могъл напълно да ме удовлетвори, но че следният пасаж може да се намери и на последната страница на френското издание: „Р. Щайнер.“ Ф. Ницше, борец срещу времето си, Ваймар 1895; книга, маркирана от г-жа Фьорстер-Ницше като разобличаваща най-верните идеи на брат ѝ. Вторият факт, който предизвика моята атака, беше появата на брошура от д-р Е. Хорнефер, настоящ редактор на изданието на Ницше, озаглавена „Връщането на същото от Ницше и предишното му публикуване“. В тази работа се правят твърдения относно възгледа на Ницше за вечното повтаряне на всички неща , които аз считам за фундаментално погрешни. В същото време се посочва, че предишният редактор на изданието на Ницше , д-р Фриц Кьогел, при публикуването на „Вечното повтаряне“ в 12-ти том, който оттогава е изтеглен от книжарниците от Архива на Ницше, е направил не-

Чух , че са допуснати грешки. Тези грешки не само се предполагаше, че се състоят от отделни интерпретации; но чрез компилацията на отделните афоризми, принадлежащи към идеята за Второто пришествие, д-р Кьогел беше обвинен, че е дал напълно погрешно впечатление за това, което Ницше е имал предвид. Не се съмнявах в грешките поотделно, а по-скоро се стремях да поддържам мнението си, че *въпреки* тях, картината, която читателят получава за произведенията на Ницше от том 12, съответства на истинската. В бр. 15 от това седмично списание д-р Хьорнернер се опита да потвърди твърдението си в отговор на моята атака . Впоследствие защитих убеждението си допълнително в опровержение (бр. 15 и сл. от „Magazin“). Моето мнение е, че Архивът на Ницше не представя фактите такива, каквито са . Смятам, и вярвам, че достатъчно демонстрирах това в броеве 15-17 на „Magazin“, че доктрината на Ницше за Второто пришествие е несъвършена творба и че самият Ницше скоро се е убедил в невъзможността на разглежданите тук идеи. Следователно той не е развил концепцията по-нататък. Това, което имаме пред себе си в том 12, би могло само да даде картина на *несъстоятелен начин на мислене от страна на Фридрих Ницше* . Архивът на Ницше обаче твърди, че привидната невъзможност се дължи единствено на погрешната публикация на д-р Кьогел.

Следователно това е чисто научен спор. Вярвам, че защитавам истината от изопачаване. За съжаление, в гореспоменатото си есе за обективната атака срещу настоящите публикации на Архива на Ницше, трябваше да включа cha-

характеристика на събитията, довели до уволнението на д-р Фриц Кьогел. Защото трябваше да покажа, че това уволнение не се дължи на причини, произтичащи от научните способности на Кьогел, а по-скоро на *личен* спор между Елизабет Фьорстер-Ницше и д-р Кьогел. За тази цел просто преразказах фактите, както ги познавам от личен опит. От деня, в който написах есето, бях наясно, че ще бъда подложен на най-суровите атаки от Елизабет Фьорстер-Ницше и нейните приятели. Това не можеше да ме възпре да говоря истината по толкова важен за мен въпрос, колкото наследството на Ницше. Въпреки това може би щях да избегна обсъждането на чертите на характера и действията на Елизабет Фьорстер-Ницше, ако тя не го направи необходимо чрез начина, по който управлява наследството на брат си. Всеки, който се изтласква *толкова* на преден план , както прави фрау Фьорстер-Ницше, за съжаление прави невъзможно едно чисто обективно обсъждане на разглежданите въпроси. Очаква се обществеността да приеме това, което фрау Фьорстер-Ницше казва и прави. Следователно беше необходимо да я информирам за нейните качества. По този начин имах *убедителна* причина да напиша лична характеристика, *въпреки че* знаех на какви погрешни тълкувания би ме изложил подобен начин на действие. Знам две неща: Първо, че фрау Елизабет Фьорстер-Ницше е очарователна светска дама , пленителна с личната си приветливост , и че това качество помрачава преценката на приятелите ѝ, пречейки им да направят истинска оценка на характера ѝ. Следователно бих могъл да си представя, че приятелите ѝ биха се обърнали срещу мен. Второто

Факт е, че г-жа Фьорстер-Ницше несъмнено заслужава голяма похвала за управлението на имуществото на брат си. Това винаги може да бъде използвано срещу някой, който е принуден да действа като неин опонент. И не се съмнявах, че самата г-жа Фьорстер-Ницше би се защитила по начин, съответстващ на характера, който очертах. Затова разбирам нейната скандална атака в № 29 на „Die Zukunft“ (21 април 1900 г.) и в крайна сметка разбирам и защитата, която д-р Артур Зайдл предложи в първия майски брой на „Die Gesellschaft“. Тази „защита“ на д-р Зайдл ясно демонстрира истинската природа на неговия защитник; а аз разплетох мрежата му от лъжливи твърдения, безразсъдни обвинения срещу мен и, най-важното, невероятни логически абсурди, във втория майски брой на „Die Gesellschaft“. Сега идва нещо напълно неразбираемо. Във втория юнски брой на „Die Gesellschaft“ г-н Михаел Георг Конрад публикува кратко есе „Щайнер срещу Зайдл“, което надминава всичко невероятно, постигнато от приятелите на г-жа Фьорстер-Ницше. Това есе започва така: „Според мен *едно* изречение е решаващо за начина и поведението на Щайнер в полемиката около Ницше, изречение, което изтича по един и същи начин от перото на Щайнер както в „Die Magazin“, така и в „Die Gesellschaft“. Стилист като Щайнер пише това, което *иска да напише*, като се съобразява напълно с въздействието и внушителната стойност на всяка отделна дума. Всичко несъзнателно и неволно е изключено. Следователно д-р Щайнер носи пълна отговорност за *ефекта* от писането си. Ще се огранича в обсъждането на този ефект до едно-единствено изречение. - В

<Общество> пише той на страница 201, ред 9: <Скоро след годежа на д-р Кьогел, г-жа Фьорстер-Ницше използва моето присъствие и т.н.>» И сега моят уважаван опонент добавя следното поучително наблюдение към това изречение: «Сега всичко е кристално ясно. Сега е очевидно защо д-р Кьогел е мълчал пред лицето на най-сериозните обвинения . Преследваният, праведен човек на честта не можеше да си отвори уста от чиста съобразителност. Разбира се. Мълчанието е рицарски дълг в такъв случай. Само неговият верен оръженосец, д-р Рудолф Щайнер, имаше право предпазливо да посочи този въпрос. Годежът на Кьогел! Аха! Горката Елизабет Фьорстер-Ницше, значи от отхвърлена любов сте постъпили толкова злобно с доктора архивиста и сте го изгонили! Защото *тя* не е била избраната! — Така твърди неповлияният, наивен читател, така трябва да твърди... Другият читател обаче, който с достатъчни познания за човека и темата разглежда всяка дума, изречена в този спор, с най-голяма студенина и предпазливост, получава съвсем различно впечатление от прозата на Щайнер в <Magazin>, <Gesellschaft> и <Zukunft>, отколкото добродушният, лековерен средностатистически читател, толкова благодарен за неяснотите и скандалите. Той също реагира на небрежно въведения мотив за <годежа на д-р Кьогел> в партитурата на Щайнер с „аха!“ и „гръм!“, но по коренно различна причина. В един миг тази единствена нота осветява целия метод и нрав на д-р Щайнер до самата му същност. Всичко е ясно и напълно прозрачно. Цялата контрапунктна изобретателност, целият противоречив остроумие, цялата шарада на браварата на сричките, цялата помпозност и перчене – жалки, неефективни изкуства!

Той прояви неуважение към жената и по този начин разпали всички тъпи и зли чувства срещу почтената сестра на Ницше в стадото. С апела си към общността на низките инстинкти Щайнер осъди себе си.

Сега, д-р Артур Зайдл вече ме обвини в същото нещо в статията си в „Die Gesellschaft“, като намери за съвместимо с неговия вкус и други характеристики да нарече въпросното ми изречение „намек, който е едновременно злонамерен и опростенчески“. Не пропуснах да му отговоря. Предоставих му *обективно* доказателство – възможно най-обективно – че не съм намекнал нищо, а че с това изречение само съм възпроизвел пасаж от писмо на *фрау Фьорстер-Ницше* (от писмо до мен), който гласи следното: „Д-р Кьогел трябваше да бъде не само редактор, но и син и наследник на архива. Последното обаче беше възможно само ако искрено, взаимно приятелство ме беше свързало с д-р Кьогел. Чувствах този недостатък и се надявах, че можем да станем по-близки приятели чрез брака му. ***Но тъй като бях преценил напълно погрешно булката си, липсата на приятелство и доверие стана много по-забележима след годежа, отколкото преди.***“

Казах на д-р Зайдл: „Само едно *доста* нечисто *въображение* би могло да види злонамерен намек в моето изречение.“ И сега *се появява г-н Михаел Георг Конрад*, игнорира моето доказателство, игнорира тълкуването, което моето изречение получава от факта, че произлиза не от мен, а от г-жа Фьорстер-Ницше, и изгражда поучителен обвинителен акт върху това „единствено“ изречение. За мен сега има само две възможности. Или давам на г-н

Михаел Георг Конрад отвърща на комплимента и казва: „Стилист като Михаел Георг Конрад пише това, което иска да напише, като се съобразява напълно с въздействието и внушителната стойност на всяка отделна дума. Следователно, г-н Михаел Георг Конрад носи пълна отговорност за *ефекта от писането си*.“ *Тогава* бих трябвало да кажа: Г-н Михаел Георг Конрад пише обективно опровергано твърдение с конкретното намерение да ме подозира, да ме очерни с вулгарно мнение. Той използва тактиката, на която се надява мнозина да се хванат: представя се като защитник на „уважавана“ жена, чиято женственост е сериозно засегната. Обвинява ме, че възнамерявам да експлоатирам низките инстинкти на „стадото“ по най-срамния начин. Ако аз направя това твърдение за Михаел Георг Конрад, всеки разумно безпристрастен човек би могъл да си състави собствено мнение въз основа на моите твърдения, които представят обективни факти. Нямахте нужда да добавям моето собствено тук, защото – какво би ме интересували изявленията на човек, способен на такива неща ! Но не вярвам, че е така. По-скоро съм на мнение, че г-н Михаел Георг Конрад пише глупостите си добросъвестно. Той не разбира нищо от целия въпрос, от *същността* на спора. И тъй като тази същност е затворена книга за него, тъй като е напълно неспособен да си формира истинско мнение, той по своя детински – по същество безобиден – начин прибегва до посоченото решение. Поставям особен акцент върху друго изречение в писането на Конрад. То гласи: „Дори *най-слепият човек* сега трябва да види, че всяко право в този спор се основава на...“

Страната на сестрата на Ницше е... „Подкрепям това твърдение. Да, твърдя , че съм *доказал точно това твърдение* чрез моята „контрапунктична изобретателност“ в „Списание“, „Общество“ и „Бъдеще“.“ Да, наистина, дори „най-слепите“ ще признаят, че всичко и всички са прави на страната на г-жа Фьорстер-Ницше. Но тези, които могат да виждат, трябва да бъдат убедени в обратното. С нито един удар не омаловажавам твърдението на г-н Михаел Георг Конрад, че е сред „най-слепите“. Той има пълно право на това твърдение. Той пренебрегва всичко, което съм изложил по въпроса; твърди най-детските неща, основани на „познанията за хората и предмета“, *с които разполага* . Когато такъв човек тогава каже: „Д-р Кьогел, д-р Щайнер и Густав Науман (автори на абсурдния коментар на Заратустра с неговите детински, груби и злонамерени уводи) сериозно са урили репутацията на немската наука, образование и рицарство“ (на страница 374 от „Gesellschaft “). Мога само да се усмихна иронично на подобно твърдение. Освен това, едва ли е нужно да доказвам, че Михаел Георг Конрад – когото до известна степен се възхищавам като поет и романист – няма абсолютно нищо общо с немската наука . Всеки, който е запознат с „немската наука“, знае това.

Вярвам на г-н Михаел Георг Конрад, когато казва, че би бил доволен, ако гласът ми в полемиката около Ницше може да бъде заглушен с такива неуместни *приказки като* неговия собствен. Защото тогава *той*, който няма правомощия да съди по въпроса, би могъл действително да постигне нещо.

Тъжно е обаче, че статия като *тази на Майкъл Георг Конрад* е изобщо възможна. Човек се застъпва за кауза, а някой случаен човек, който случайно има лични връзки със замесените, се появява и се осмелява да пише по най-злобния начин – да пише, като същевременно поддържа абсолютно опровергано твърдение – без да се чувства задължен да се занимава със съдържанието на това, което наистина има значение.

И човек, който действа по този начин, притежава и наивността да съди за застрашеността на „германското образование“. Човек би трябвало наистина да се огорчи – ако целият въпрос не беше толкова *абсурден*. Така че нека оставим г-н Михаел Георг Конрад на произвола на съдбата.

С д-р Артур Зайдл, който в първия майски брой на „Die Gesellschaft“ повтори с еднаква част бърливост и липса на прозрение това, което му беше казано във Ваймар, който не отрича твърдението ми, че Елизабет Фьорстер-Ницше днес нарича синьо това, което вчера за нея е било червено, а по-скоро го обяснява с древната поговорка на Хераклит, че „всичко тече“ – разгледах достатъчно добре този д-р Артур Зайдл в есето си: „Елизабет Фьорстер-Ницше и нейният рицар на комичната фигура“ (втори майски брой на „Die Gesellschaft“). Тъй като обаче едно изречение, което д-р Зайдл вече се осмели да напише, се появява, макар и в леко променена форма, в забележките на Михаел Георг Конрад, поне ще повторя тук това, което отговорих на този господин на страница 208 от „Die Gesellschaft“. Д-р Зайдл си позволи да напише: „И не бива да се пренебрегва как в цялата тази разгърната битка *егоистичният*

и личните мотиви бяха изцяло на страната на нейните (на г-жа Фьорстер-Ницше) опоненти, които като редактори на Ницше искаха да получат *финансови предимства* . Отговорих на този господин: „Тъй като говорите за редактори на Ницше в множествено число, намеквате, че аз винаги съм се стремял към финансови предимства по този въпрос. Никога не съм бил редактор на Ницше; никога не съм искал да бъда и следователно никога не съм се стремял да получа финансови предимства. Няма да можете да предоставите доказателства за тези ваши твърдения. Следователно разпространявате *клевета* .“

Елизабет Фьорстер-Ницше се обърна към моята атака в статия, озаглавена „Борбата за изданието на Ницше“ в брой 29 от „Die Zukunft“ (21 април 1900 г.). Тя просто заявява: „През есента на 1896 г. той (д-р Рудолф Щайнер) имаше страстно желание да стане редактор на Ницше, тъй като беше безработен, след като завърши работата си по научната част на изданието на Гьоте.“

„...Докато д-р Щайнер виждаше дори и най-малката възможност да го включа в пълното издание, той мълчеше. Едва сега, когато вижда от писанията на Хорнефер, а вероятно е чувал и от другаде, че е напълно излишен и че всичко в архива на Ницше върви в перфектен ред, както филологически, така и философски , той търси отмъщение.“ Въпреки че познавам Елизабет Фьорстер-Ницше, не бих очаквал, че тя ще се опита да припише грозни, лични мотиви на моята атака чрез твърдения, толкова напълно неоснователни като тези . Никога не съм кандидатствал за позицията на редактор на Ницше, никога...

Това желание на г-жа Фьорстер-Ницше беше изразено. Вместо това, през есента на 1896 г. трябваше да парирам упоритите „най-странни опити“ на тази жена да ме направи редактор. *Въпреки това*, тя все още е способна днес да пише изречения като цитираните. Колкото и да ми се искаше да го избегна, сега трябва да се върна към усилията на г-жа Фьорстер-Ницше да ме включи по някакъв начин в работата на Архива на Ницше, използвайки думи, които осветяват ситуацията още по-остро от тези, които съм използвал досега. Години наред тази жена ме тормозеше да ми създам някаква позиция в Архива на Ницше. Тя започна през пролетта на 1895 г. Трябваше да дойда в Наумбург – където по това време се намираше Архивът на Ницше – поне за няколко дни, за да организирам и каталогизирам библиотеката на Ницше. Избягвах това по всякакъв възможен начин колкото е възможно по-дълго, като накрая се позовах на „отслабеното здравословно състояние“, толкова популярно в подобни случаи. След това най-накрая изпълних желанието ѝ и каталогизирах библиотеката. Мислех, че това ще ми донесе спокойствие. Стреших. Заяжданията не спряха. Когато фрау Фьорстер-Ницше се премести във Ваймар през есента на 1896 г., където и аз живеях по това време, дори прибегнах до явна грубост, за да избегна по-нататъшни усложнения. Първоначално не посетих фрау Фьорстер-Ницше във Ваймар. Тя ми писа, молейки ме да дойда. Описвал съм ситуацията си няколко пъти, когато избухна спорът с д-р Кьогел. Със сигурност щях да напусна Ваймар по това време, за да бъда в безопасност от фрау Фьорстер-Ницше, ако не беше толкова дълбоко вкоренена моя нужда да бъда на мястото, където бях прекарал години в обсъждане на възгледа на Гьоте за природата.

Мислих и проучвах, за да завърша заключителната си работа върху „Световният възглед на Гьоте“. Допуснах само *една* грешка. Позволих си многократно да бъда възпирана от важността на каузата на Ницше да покаже вратата на фрау Фьорстер-Ницше. А сега тази жена твърди, че съм искала отмъщение, защото не съм получила позиция в архива на Ницше . Всъщност, в брой 33 (19 май 1900 г.) на „Die Zukunft“ тя стига дотам, че пише: „Струва ми се без значение, че д-р Щайнер настоява да докаже, че съм му предложила позицията, но той дори не я е обмислил. Не знам дали някъде има хора, които смятат, че е възможно аз да обмисля редактор, който изобщо не я иска.“ Да, разбира се, човек не бива да мисли, че е възможно. Но фрау Елизабет Фьорстер-Ницше въпреки това е направила невъзможното. Тя твърди толкова много неща. Например, тя също казва (като отменя твърдението от 21 април с пропуск от 19 май): „От пролетта на 1894 г. страстното желание на д-р Щайнер беше да стане редактор на Ницше; и когато аз, който по това време не можех да помисля да го избира, защото той все още работеше в архива на Гьоте, наех д-р фон дер Хелен, който тъкмо приключваше работата си в архива на Гьоте, д-р Щайнер направи ужасна сцена с д-р фон дер Хелен и го обвини по най-неудобния начин, че му е отнел тази позиция, за която би бил предопределен.“ Разбира се, не искам да обръщам внимание на крещящото противоречие, присъщо на твърдението на г-жа Фьорстер-Ницше: тя не би могла да се *сети* да ме наеме, защото работех другаде –

в sdb , но много добре *обмислях* да кандидатствам за позицията в архива на Ницше, въпреки другите ми ангажименти. Защото подобни противоречия са повече от достатъчни във всичко, което пише фрау Фьорстер-Ницше. Но това е перфектен пример за това как тя преразказва факти. Веднъж имах нещастieto да бъда смятан, не *от себе си*, а от редица други хора, за най-подходящия редактор на Ницше. Д-р фон дер Хелен също беше на това мнение по това време. Затова той предприе стъпка, с изцяло благородни и доброжелателни намерения, която, от моя гледна точка, аз въпреки това трябваше да приема лошо. Той, който беше получил позиция в архива на Ницше, дойде при мен, за да се извини снизходително. Аз също не бях обмислял да кандидатствам за позицията по това време и се чувствах доста неудобно, че се очаква да ги успокоя. Съзливата история, която г-жа Фьорстер-Ницше също разказва в „Zukunft“ на 19 май, е също толкова неточна, колкото и „смущаващата“ сцена с в. д. Хелен; но е още по-нелепо.

Засега това би трябвало да е достатъчно. Защото с основната предпоставка , че имах страстно желание да стана редактор на Ницше, всички останали малки басни се разпадат от само себе си.

IV

К. АНДРЕСЕН „РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕКА“

Само злощастната мания да бъдеш литературен писател на всяка цена би могла да обясни съществуването на книги като тази. В 124 страници авторът събира всичко, на което е попаднал, относно човешките способности, клоновете на културата, Бога, религията, религиозното развитие, държавата, образованието, цивилизацията, както и правния и социален ред. Фактът, че не ни спестява своите социално-реформаторски идеи, е разбираем, защото как би могъл някой, който вярва, че може да прецени всички аспекти на миналото, да не мисли, че знае нещо и за бъдещето? Но ние вярваме, че всеки образован човек вероятно вече е имал някои мисли върху гореспоменатите концепции; това обаче не е причина да се събират и публикуват такива произволни, несвързани идеи в една книга, без никакви ръководни принципи или единен мироглед. Не искаме да кажем, че сред тях няма някои добри идеи, но редом с тях откриваме изречения, които не можем да разберем как би могъл да напише човек, израснал в съвременна култура, като например на страница 73: „Страданието, което някой изтърпява чрез греховете на родителите си, не страда несправедливо, защото е плът и кръв на родителите си.“ Би било по-похвално авторът да е продължил и развил своите наистина проникателни мисли за положението на селското население в държавата и за ипотечната система в икономическия живот, вместо просто да сглобява тази книга. Заради пълното погрешно разбиране на

Принципът (виж стр. 64), че „силното и здраво селско население е опора на нацията чрез способността си за развитие“, не може да бъде оспорван достатъчно често чрез изясняване на правилния възглед, както често се случва с много така наречени либерално настроени хора от народа. По същия начин е необходимо признаването на необходимостта от реформа на ипотечната система, която в сегашния си вид нанася сериозни щети на селското стопанство, да придобива все по-голяма сила. Авторът би трябвало да разгледа тези въпроси отделно, ако иска неговите забележки, които са особено уместни в това отношение, да попаднат на плодородна почва.

Юрген Бона Майер «Темперамент и лечение на темперамента»

Юрген Бона Майер принадлежи към онази група философски писатели, чиито индивидуални произведения не носят отличителните белези, които биха ги поставили точно в рамките на определена система, но въпреки това разкриват незаменната основа на ясно разпознаваем философски начин на мислене и нагласа. В това отношение бихме искали да го поставим редом с Мориз Лазарус. Такива учени са изключително подходящи да разглеждат въпроси от общ интерес за по-широка аудитория. Последната несъзнателно възприема определени философски възгледи, които никога не би придобила от строго философски трудове. Поради това желаем това...

Тази малка книжка се радва на най-широко разпространение, въпреки че не можем да отречем, че част от нейната тесногърдост ни е отблъснала. Например, какъв е смисълът да цитираме Шопенхауер и Леопарди като примери за това как несъвършеното възпитание може да създаде личности, чиито темпераменти трябва да бъдат описани като патологични, а след това да навлизаме в подробности за това какво е трябвало да направят възпитателите на тези двама мъже, за да ги направят по-интелектуално здрави? Изглежда, че малцина все още осъзнават, че най-важните фигури в културното развитие притежават недостатъците, присъщи на техните добродетели. Но освен това, малката книжка е пълна с проникателни психологически наблюдения относно темпераментите и ценни съвети за тяхното развитие.

ЕДУАРД КУЛКЕ « ЗА ИСТОРИЯТА НА РАЗВИТИЕТО НА МНЕНИЯТА »

Когато прочетохме заглавието на това произведение, бяхме във възторг. Днес знаем в по-голяма степен от преди, че едно обширно поле в сферата на човешките възприятия е подложено на постоянни промени в историческото развитие . Фридрих Ницше, по своя гротескен, нервен и следователно стимулиращ и провокативен начин, нелогично, но ефективно, насочи това към вниманието на широки кръгове. Историята на развитието на мненията сега би трябвало да покаже кои закони управляват промените в човешките възприятия в този смисъл.

Точно както *естествената наука* се стреми да установи законите, управляващи трансформацията на една органична форма в друга, или историята се стреми да установи законите, управляващи трансформацията на едно състояние в друго. *От всичко това откриваме малко в книгата на Кулке.* Относно произхода на мненията, просто се посочва, че инстинктът е източник на общи възгледи, а въображението - на различните между отделните хора и народите. Потребностите, създадени от инстинкта, са едни и същи за група хора, обитаващи един и същ регион. Не възниква спор за най-добрия начин за тяхното задоволяване. Това, което обаче се намира извън тази област, е обхванато от въображението и се проявява различно при различните хора. След това трудът демонстрира, в доста общи линии, как мненията се различават едно от друго по отношение на политически, икономически, социални, художествени, религиозни и научни въпроси. Вместо да изследва законите, по които едното се развива от другото, авторът разглежда как в крайна сметка тези променливи мнения се трансформират в непоклатими прозрения, в практически неоспорими максими. Според него тази корекция се извършва по отношение на теоретичните мнения в момента, в който те станат резултат от науката и са подкрепени в нея от неопровержими доказателства. При етичните максими обаче преходът от променливост към постоянство се случва, когато държавата ги формулира по такъв начин, че най-свободната мобилност на индивидуалността се съчетава с възможно най-добрата грижа за общото благо. По този начин Кулке по същество е определил само началната и крайната точка в историята на развитието на мненията, но и средната позиция – тоест именно областта...

Законите, управляващи вечната метаморфоза на мненията, където би трябвало да се намират, остават напълно недокоснати. Следователно съдържанието на този текст не изпълнява обещанието, дадено от заглавието му.

Е. МАРТИГ «ВИЗУАЛНА ПСИХОЛОГИЯ»
С ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ОБРАЗОВАНИЕТО »

Яснотата, сбитостта и живостта несъмнено са качествата на един добър учебник. Настоящият учебник по психология до голяма степен отговаря на тези изисквания. По отношение на яснотата, авторът дори ни се струва, че прекалява. Той остава твърде повърхностен в третирането на материала и подбора на примери. Следователно, той представя на бъдещия учител само най-осезаемите, най-груби факти от психическия живот. По-интимните проявления на ума, по-фините форми на неговото изразяване, не се разглеждат. Считаме това за недостатък, особено като се има предвид целта на книгата . Бъдещият учител трябва да бъде запознат и с по-тайните изрази на човешката душа. Именно чрез това в него ще се развие правилният идеал за образование. Той ще схване златното правило на цялата педагогика: че всеки ученик трябва да бъде третиран индивидуално; той ще намери радост в изучаването на всяка нова човешка душа. Нови перспективи ще го осенят във всеки един ученик, когото срещне. Той ще вложи всичко от себе си в професията си, защото разбира знанието за развитието на човека в най-фините му разклонения.

Той познава потенциала на детето. Той ще знае как да направи нещо от него, защото разбира семето, което е предназначено да се развие. Ако разбира само основните нишки на интелектуалната тъкан , образователната му дейност ще бъде педантична, механична и посредствена, неподходяща за тънкостите на душата, които той не може да различи. Подреждането на материала в тази книга иначе ни се струва отлично, а емпиричният подход като цяло е подходящ за целта. Обсъждането на фактите и екзегезата на явленията винаги са последвани от заключението за законите и след това от тяхното приложение в педагогиката. Педантичната еднообразност, с която тази максима се провежда в цялата книга, обаче, създава впечатлението, че този метод не е произлязъл от самия предмет, а му е бил наложен отвън.

ФРАНЦ ЛАУЧИЦКИ «УЧЕБНИК ПО ЛОГИКА»

Тази книга е предназначена за употреба в часовете по логика в австрийските средни училища. Не смятаме, че тя представлява значително подобрене спрямо отличните очертания на Цимерман и Линднер. Многобройните **отклонения към по-малки логически и тривиални проблеми нарушават** ясения поток на цялото, което би трябвало да бъде основният фокус на обучението по логика. Няма голяма полза да се подчертават по-важните моменти с по-едър шрифт. Не това е целта.

Не става въпрос за това да се позволи на ученика да усвои важната информация и да пропусне по-маловажната, а по-скоро за представяне на логическата рамка по последователен, развиващ се и органичен начин. Простото съпоставяне на дефинициите на понятие, преценка и извод не постига нищо. Развитието на тези начини на мислене е от първостепенно значение. Книгата е твърде много сбор от дефиниции. Най-добрата част е вторият раздел, където авторът обсъжда научните методи . В първата част е трябвало да се запази по-малко схематичен, по-последователен и по- съдържателен стил на представяне . Тази работа не е учебник , а справочник и обзор. За ученика от гимназията е важно да осъзнае процеса и законите на мисленето в тяхната взаимосвързаност ; педантичните класификации и схематизми за отделни аспекти, върху които авторът акцентира, само объркват начинаещия и го разсейват от основните моменти. Това, от което се нуждае, не е регистър на всички логически понятия , а ръководство, което го води до това да се научи да „мисли за мисленето“.

**Д-р Райнхолд Бизе "ОСНОВИ НА
СЪВРЕМЕННОТО ХУМАНИТАРНО
ОБРАЗОВАНИЕ"**

В осем глави: развитието на социално-етичната култура, произходът на езика, езикът и мисълта, звуците на речта, развитието на писмеността, развитието на моралните и религиозни идеи сред гърците и философията на изкуството.

Бийзе очертава основите на съвременното образование. В предговор той развива по увлекателен начин идеите си за това как нашите висши учебни заведения могат да бъдат приведени в съответствие с времето, като превърнат простото запаметяване в органично усвоен образователен материал . Знанието трябва да се трансформира от обикновен сбор от фактически детайли в живо умение, което да позволява на образования човек уверено да разбира обстоятелствата около него и да го насочва в желаната посока според съответния етап на културно развитие. Вместо безжизнени формалности, Бийзе иска да култивира чувство за ориентация в света и в живота. Това са общи твърдения, чиято правилност е извън съмнение. Единственият въпрос е: Какво трябва да се направи, за да се реформират нашите висши училища в този смисъл? Бийзе предлага много малко в отговор на този въпрос. Отговорът би трябвало да се състои от две части: i. 1. В каква посока трябва да продължи обучението на учители в бъдеще ? 2. Кой образователен материал най-надеждно води студента към заявените цели?

че трябва да се направи много и в двете отношения. Изключително „научният“ интерес, вкоренен в нашите учители в средните училища, тъй като предишното им обучение им внушава само такъв интерес, трябва да бъде заменен от интерес към свободното развитие на човешката природа чрез изучаване на културна и художествена история, философия и особено психология, които са задължителни за всеки бъдещ учител в средните училища . Бъдещият учител трябва да е способен на две неща: изучаването на великия процес на развитие на човечеството и наблюдението на отделните...

Природата на всеки индивид. Само с тези предпоставки той ще бъде способен на истинската си образователна задача: интегрирането на индивида в правилно разбираня цялостен процес на развитие на човечеството, според специалните предразположения, присъщи на първия.

Отделните глави на книгата на Бийзе са неизменно стимулиращи. Всеки ще ги прочете с полза. Авторът съчетава познания за най-новите възгледи в областта на етнологията, лингвистиката и икономиката с визия за идеалните сфери на човешката дейност, изострена от дълбоко разбиране на духа на класическата епоха. Последният аспект е особено очевиден в неговото обсъждане на изкуството. Принципите на художественото творчество и удоволствието са обяснени по лесно разбираем начин. Навсякъде прозира дух, вкоренен в хуманизма на класическата епоха. Докато някои точки могат да бъдат изследвани по-задълбочено, други по-остро изразени, всичко е пропито с благородно чувство и изтънчено наблюдение. Същото може да се каже и за неговия преглед на отделните науки и техните взаимовръзки. Накратко: книгата на Бийзе ще бъде полезна за всеки, който желае да се запознае с хуманистичното образователно съдържание на нашето време по достъпен начин. От тази гледна точка я препоръчваме на възможно най-широка читателска аудитория.

ПРОФ. Д-Р ФРИДРИХ КИРХНЕР
«ОСНОВАТЕЛСТВО НА
ГЕРМАНИЯ»

Пътешествие през съвременната немска поезия

Пред нас е една добронамерена книга. „Зелените“ от нашата съвременна литература смело получават текста за четене, без да изхвърлят бебето заедно с водата за къпане. Лесно се признава, че наред с най-ужасното антиизкуство, римуваните и неримувани глупости и скука, в алманасите на съвременните музи се откриват и някои добри неща . Трябва също да отдадем заслуженото на автора за смелостта да каже на хленчещите и други подобни хора какво мисли за стойността на техните пиеси и писания, срещу които всяка разумна преценка избледнява като глас, викащ в пустошта, заглушен от бръщолевенето на онези, които, без никакво разбиране за изкуството, се самоопределят като модерни естети. Всичко това заслужава най-голяма похвала. Въпреки това ми се струва, че книгата не преследва правилната цел, продиктувана от обстоятелствата. Поколение, което не е научено на почти нищо за по-висше разбиране на живота и света, не може да не стане повърхностно. *Нашите* университети и висши учебни заведения, с техния материалистичен поглед върху природата, несистематичното им натрупване на емпирични факти и естетически лишената им литературна история, не са противовес на пренебрегваните естетически течения и некултурната мегаломания на „зелените“. Поколението, в което човек е изучавал Вишер и Кариер или Розенкранц и Шаслер, за да намери ясен израз за своите притъпени естетически усещания, е остаряло. Техните учения

Те извадиха наяве онова, което се крие дълбоко в собствените им души, водещо до светло себепознание . Днес ние приемаме сериозно критичното въртене на един Херман Бар; всъщност сме принудени да се снишим до подобна дейност. Това е следствие от упадъка на нашето образование. Остават няколко по-възрастни хора, които знаят какво е изкуство, и няколко по-млади, които не могат да бъдат обърнати към вярата, че светът трябва да поема по нов курс всеки ден. Образованието на всички останали е в окаяно състояние. Повърхностната наука за модата ги е научила, че само това, което заслепява очите, и особено това, което смърди до небесата, е „истинско“. Нищо чудно, че знаят как да „пеят и говорят“ само за гримирани лица на проститутки и онази определена смрад, която се получава, когато парфюмът и... хармонично се преплитат. Тези, които не знаят, че реалността може срамно да ги заблуди, вярвайки, че говорят истината, когато повтарят като папагали най-жалките лъжи за съществуването. За да види истината, окото на човек трябва да бъде изострено отвътре. Имаше време, когато хората се стремяха да схванат тази вътрешна реалност с нейната жива субстанция. Днес той е презиран като идеализъм, който надхвърля реалността. Възможно е Фихте, Шелинг и Хегел да са проповядвали грешки от наша гледна точка. Ако е така, нека се стремим да ги преодолеем и подобрим по начин, който е релевантен за нашето време. Но нека не казваме, че днес не е моментът за синтез на емпирични факти. Епохата, на която липсва силата за това, създава фигури като Зудерман, тези, на които Кант и Фихте са дали своите подписи, Шилер и Гьоте.

ВОЛДЕМАР ФОН БИДЕРМАН

Волдемар фон Бидерман, който отпразнува осемдесетия си рожден ден на 5 март, е широко известен с приноса си към литературата за Гьоте. В продължение на тридесет години той публикува изследвания за Гьоте, редактира негови произведения, писма и разговори и се посвещава на тяхната интерпретация . Но Бидерман не е само учен; той е и интересна личност. Всеки, който някога е разговарял с него в продължение на час, ще си спомни това с умиление. Страстта, с която възрастният господин говори за въпроси, с които е ангажиран, разкрива, че е запазил младежкия си дух. Нещо от онзи ентузиазъм, с който е пял възторжени песни за любовта и жените преди петдесет години, все още витае в него. Под псевдонима Отомар Фьорау през 1847 г. са публикувани негови стихотворения, които той нарича „песен на младостта“. Той се обръща към Гьоте и като поет, преди да насочи научните си чувства към него. Пиесата му „Доктор Гьоте във Ваймар“ е първата му творба за Гьоте. Само година по-късно (1865 г.) обаче се появява първата му научна творба „Гьоте и Лайпциг“. Бидерман не е бил професионален учен; в продължение на тридесет и осем години е бил саксонски държавен служител. Филолозите смятат многобройните му трудове за недостатъчно научни . Но те са незаменими за всеки, който иска да научи повече за живота и творчеството на Гьоте. Като съредактор на изданията на произведенията на Гьоте, издадени от Хемпел и Ваймар, той е направил ценен принос чрез обширните си познания. Сборникът му „Разговори на Гьоте“, публикуван преди няколко години, е наистина монументално произведение.

ДО НАШИТЕ ЧИТАТЕЛИТЕ

С намерението да продължим издаването на „Списанието“ в духа, посочен от напускащия редактор в горните прощални думи, ние поемаме редакторския пост на списанието. Искаме да предложим на читателите на „Списанието“ цялостна картина на съвременния интелектуален живот. Всички значими развития в областта на литературата, изкуството, науката и социалния живот ще намерят своето място в това издание. Приносите на поети и писатели ще отразяват художествения живот на съвремието.

Без да фаворизираме някоя конкретна тенденция, ние искаме да служим на прогресивното развитие. Винаги ще държим страниците си отворени за нови насоки и начинания. Аматорството никога няма да намери място в „Списанието“; но винаги ще се стремим да проявяваме пълно разбиране към отделните изяви, стига те да са базирани на солидни основи.

В духа на жизненото настояще, но не по-малко в духа на истинското изкуство и наука, ние възнамеряваме да управляваме „Списанието“. Желаяме да осигурим платформа за честно художествено творчество и свободна, безрезервна преценка.

Смятаме, че почвата за нашите начинания е идеално подготвена от отличната работа на предишния издател и неговия екип. Горещо желаяме позитивните отношения, които той има със своя екип и читатели, да се разпрострат и върху нас. „Списанието“ ни е познато, тъй като винаги сме били само приятели и внимателни читатели.

ценно списание. Още повече основание да подходим към задачата си сега с ентузиазъм и много добра воля, и с най-добри надежди за бъдещето. Фактът, че напускащият редактор ще продължи да бъде добре дошъл гост, е източник на голяма радост за нас и ще бъде особено оценен от нашите читатели.

Нашият издател, г-н *Емил Файбер*, поддържа тесни бизнес и лични отношения с един от редакторите (Щайнер) в продължение на много години . Неговите отлични публикации до момента са особено подходящи за генериране на най-високи очаквания за бъдещето на вестника.

Рудолф Щайнер Ото Ерих Хартлебен

АЛФРЕД ФОН АРНЕТ

Историкът Алфред фон Арнет, починал на 29 юли, е една от онези любезни , изтъкнати личности, които се чувстват напълно у дома си в Австрия, стига държавата да може да се управлява централно и бюрократично от Виена. Тъй като различните народи започнаха да се раздвижват и да отстояват своите специфични желания толкова яростно, тези личности се чувстват неспокойни. Спокойствието и достойнството, с които са живели, се сблъскват с шумния тон, с който по-младите поколения изискват правата на своите народи. По-старото поколение искаше да се грижи за хората по бащински, патриархален начин и тихо да се занимава със сериозна работа. Всичко, което правеха, беше тържествено и премерено. Цилиндърът и дългото черно палто ги красеха в...

Най-добрият. Имаше нещо обективно и безстрастно в него. В Арнет обаче живееха две души, тъй като беше син на бившата годеница на Кьорнер, Антони Адамбергер. Това внасяше нотка романтика в характера му. Но хладнокръвният учен, спокойният, хладнокръвен политик бяха доминиращи. Историческите произведения на Арнет се считат за образцови: „Историята на Мария Терезия“, „Бо Марше и Зоненфелс“, „Йосиф II и Екатерина Руска“. Речите му в различни представителни органи свидетелстват за истински староавстрийски, но и либерален дух. Австрия с тъга трябва да наблюдава как мъже като Арнет си отиват, защото с тях винаги се погребва голяма част от нейните почитани от времето стари традиции.

Хенри Джордж

На 29 октомври в Ню Йорк почина Хенри Джордж, известният земеделски реформатор. Вярвам, че съм прав да кажа, че мъжете на моята възраст дължат изключителен дълг на трудовете на този енергичен и замислен човек . Неговата завладяващо написана, макар и донякъде многословна, книга „Прогрес и бедност“ ни накара да се замислим дълбоко върху значението на земята в политическата система. Независимо дали сме съгласни с него или не, аргументите на Хенри Джордж са били изключително ползотворни за нашето разбиране на икономическите въпроси. Той е разбирал как да изразява икономически истини по начин, който е вдъхновявал дори обикновения човек.

И ние изпитвахме голямо удоволствие от живота му. Той беше един от малкото, които разбираха как почти изцяло да определят собствената си съдба. Сложникът в няколко печатници в Сан Франциско се издигна до редактор на уважавани списания, чиято преценка се вслушваше в най-широките кръгове и който даваше насока и съдържание на агитацията на по-новите поземлени реформатори в Америка и Европа. В много близко бъдеще той вероятно щеше да заеме поста кмет на Ню Йорк. По време на предизборната кампания, на която той посвети значителната си енергия през последните дни, той почина внезапно.

ПРЕКРАТЯВАНЕ НА ANNK

Този брой бележи началото на *67-ата година на „Списание за литература“*.

Фактът, че това списание може да погледне назад към 66-годишна история, е доказателство, че съществуването му се възприема като необходимост.

Тази дълга история гарантира също, че „Списанието“ се управлява по начин, който отговаря на нуждите на голяма читателска аудитория. Натрупаният през годините опит по отношение *на* изискванията на тази читателска аудитория е от полза за настоящото ръководство.

Това ръководство ще се стреми да постигне целите на списанието по начин, подходящ за задачите на днешния ден.

„Ma gazin“ има за цел да представи картина на съвременния *интелектуален живот* . Той се стреми да проследи *поетичните и художествени развития* чрез произведения на експерти и да представи постиженията на важни поети и писатели.

Научните постижения на времето ще бъдат обсъждани обективно и задълбочено . Редакторите ще се стремят да предоставят на читателите доклади и оценки възможно най-бързо по всички актуални въпроси и постижения във всички области на интелектуалния живот.

ще бъдат взети предвид социалните и политическите течения на времето . Без да се засяга ежедневната политика, ще бъдат разгледани политически въпроси, доколкото те са културни въпроси.

за свободна, безрезервна преценка и честно художествено творчество.

, рубрика на „Списанието“ ще се появява като *драматургично приложение*. Целта на това приложение е да популяризира всички дейности, свързани с театралния живот. Редакторите на списанието се надяват, че тази нова рубрика значително ще разшири читателската му аудитория.

Редакционният
екип

ПИСМО ОТ БЛЕЗ ПАСКАЛ

Превод на писмо от Блез Паскал, отнасящо се до някои важни йезуитски учения в областта на морала, е публикуван от издателство „Брюкнер и Ниман“ в Лайпциг.

Тя се занимава с така наречения вероятностен подход или доктрината, че определени човешки действия, които обикновеното съзнание счита за неморални, въпреки това могат да бъдат допустими, ако може да се докаже, че лицето, което ги извършва, има добра цел. Дуелите и убийствата се разглеждат специално от тази гледна точка. Всеки, който желае да научи за много оспорваните и изключително своеобразни възгледи на йезуитите по тези въпроси, ще намери тази брошура полезна.

КАРЛ БИДЕРМАН „ПЪРВИЯТ ГЕРМАНСКИ ПАРЛАМЕНТ“

интересен принос към историята на политическите събития от 1848 г. с книгата си „Първият германски парламент“. Бидерман е бил член на този парламент, по-специално на така наречената Партия на наследствения император. Той споделя лични наблюдения и проникателни мнения, придобити чрез собствения си опит. В неговите писания хвърлят нова светлина върху няколко въпроса. По-специално, причините за отхвърлянето на короната от Фридрих Вилхелм IV са представени по непознат досега начин. Книгата е увлекателна поради личния си елемент и забележителната непосредственост, с която са разказани събитията.

Д-Р КУРЕЛА «СОЦИАЛИЗЪМ В АНГЛИЯ»

Д-р Курела току-що се сдобил с книгата „Социализмът в Англия, както е описан от английски социалисти, редактирана от Сидни Уеб“. Всеки, който желае да разбере социализма в характерните му форми в Англия, ще намери тази книга за изключително полезна. Важни съвременни проблеми, като например безработицата, са разгледани в книгата от експерти в областта. Писатели като Уилям Морис, Робърт Блечфорд и Джон Бърнс, между другото, са допринесли за нейното развитие. Представен е богат стимулиращ материал от ползотворни гледни точки.

НАУКА И ПРЕСА

Преди няколко дни в Берлинския пресклуб професорът по икономика *Густав Шмолер* *отправи* навременен призив за „обединение“ на членовете на нашата нация, които допринасят за развитието на интелектуалния живот чрез слово и писане. Учените и представителите на пресата трябва да се „обединят“ за хармонично сътрудничество; и трябва смело да отстояват идеалните интереси на нацията. Защото партиите, които са вписали представителството на чисто материални интереси върху развяващите се знамена, стават твърде разпространени. Не само търговията, промишлеността и селското стопанство трябва да се насърчават, но и чисто интелектуалните активи трябва да се култивират. За тази цел учените и журналистите трябва да работят заедно в хармония...

Това, което тези в своите изследвания, архиви и лаборатории излюпят за напредъка на човечеството, тези други трябва усърдно да изнесат на пазара, на хората. Ако думите бързо се превръщаха в дела, скоро в царството на ума щеше да има само ликуване от искането на Шмолер, което вече е реалност. Но се опасявам, че пропастта, която съществува между учените и журналистите, ще остане непреодолима за дълго време. Учените – както за съжаление са правили досега – ще продължат, с малки изключения, разбира се, да снасят излюпените си яйца в специализираните си списания, които са до голяма степен недостъпни за широката публика. И в тези списания непопулярният академичен тон ще преобладава за това, което изглежда като вечност. Налагането на разпространение на техните открития сред масите в популярна форма чрез вестници и списания ще продължи да бъде посрещано от повечето учени с дистанцираното свиване на рамене, което е толкова неназидателно. А журналистите! В бъдеще те ще продължат да нямат време, желание и образование – с изключения, разбира се – да извършват търговията с интелектуални стоки по достоен начин.

ЗА ПОПУЛЯРНИ УНИВЕРСИТЕТСКИ КУРСОВЕ

Берлинският университет ще последва примера на университетите в Йена, Лайпциг, Мюнхен и Виена и ще създаде *университетски курсове, отворени за широката общественост*. Очаква се следните организации да допринесат за реализирането на този проект, който ще стартира следващата есен:

Професорите Дилс, Ортман, Шмолер, Валдейер и Вит са спечелили специални заслуги.

Много е казано за курсове от този вид. В широко четен седмичен вестник може да се чуят мненията на всички онези, които един пъргав журналист смята за авторитети в областта на университетското и общественото образование. Човек би си помислил, че няма толкова много какво да се каже за тази най-нова институция. Ако се прилага добре, тя със сигурност ще бъде полезна. Доброто ѝ прилагане обаче означава да не се пренебрегва едно изискване: Преподавателите, които водят подобни университетски курсове, по никакъв начин не трябва да се съобразяват със съвременното желание за тривиализиране на знанието. Аудиторията трябва да бъде издигната до висините на науката, а не да бъде сведена до тона, който за съжаление се изисква днес в научнопопулярните лекции и списания. Ако тези университетски курсове противодействат на вредните ефекти на популярните подходи в академичните среди, тогава те ще бъдат нещо, което трябва да се приветства. Вярвам, че това не може да бъде твърде трудно. За всеки, който опознае истинската природа на академичните среди, трябва да загуби вкуса си към тривиалността. Тези курсове могат да направят много за повишаване на уважението към науката. Дори ако в началото обществеността, чиято чувствителност е била напълно покварена от нашите популярни списания, проявява малък интерес към начинанието, това не бива да обезкуражава.

Хайнрих Киперт

На 31 юли Хайнрих Киперт празнува своя 80-ти рожден ден. Той е човек на науката, който е популярен в истинския смисъл на думата. Той е използвал отличните си познания за античността и уменията си в картографията, за да създаде учебни материали, които са били от безценна полза за безброй хора . Неговите атласи по древна история и стенните му карти на този клон на човешкото познание са били от най-голяма полза за почти всеки, който е трябвало да се ориентира в историята на античността. Те са намерили своето място в почти всички средни училища и висши учебни заведения.

Днес Киперт може да бъде наречен велик стар майстор на картографията. Той внимателно използвал резултатите от своите съвременни австрийски пътешественици и добавял към тях тези, които е придобил по време на собствените си пътувания, предприети с най-големи усилия и рядко постоянство. По този начин той създава картографски произведения за териториите на Палестина и регионите на Мала Азия, които са от най-голяма полза в най-различни отношения.

да се изброят всички карти, произхождащи от изследването на Киперт .

Хайнрих Киперт е бил не само изключителен учен, но и изключителна личност. Неговата любов към свободата и чувството му за независимост го карат да изглежда такъв, но не улесняват живота му. Въпреки изключителните си постижения, той става редовен професор в Берлинския университет едва през 1874 г., на *56- годишна възраст* , въпреки че преподава от 1853 г.

Киперт играе важна роля на Берлинския конгрес (1878 г.). Различните териториални цесии и реорганизации на страните е трябвало да бъдат уредени по такъв начин , че границите да съответстват на естествените географски характеристики. На Киперт е поверена задачата да определи точно тези граници. В това отношение, както и в толкова много други, Киперт се доказва като един от онези учени, които разбират как да приложат ерудицията си в практическия живот.

ПРЕПРАТКА КЪМ ПРЕЗЕНТАЦИЯТА НА ПРОФ. ПИЦКЕР НА ТЕМА „ПРЕПОДАВАНЕ НА НАУКИ“

В забележките, съдържащи се в последния брой на това списание, отнасящи се до 70-ата среща на германските учени по естествени науки и лекари, беше спомената лекцията, изнесена от професор Й. Бауман, върху образователната стойност на гимназиите и средните училища, специализирани в природни науки, и върху значението на обучението по природни науки. Чудесно допълнение към забележките на Бауман беше направено от друг лектор на тази среща: професор *Пицкер* (Нордхаузен). Той говори за това как според него трябва да бъде структурирано обучението по природни науки, за да отговори на изискванията на съвременния интелектуален живот. Преди всичко е необходимо проникване в предмета с философски дух . Трябва да се култивира не само ясен поглед върху очевидните процеси, но и критично мислене за тези процеси. Радващо е, че гласове отново се чуват.

да се чуят гласовете им, които искат да върнат размисълът на полагащото му се място , след като е бил забранен от естествените учени в продължение на почти половин век и вместо това е бил глезен за безсмислено наблюдение.

ЛУИС ДОЛИВЕ «SÄLE JÜIF!»

Едно своеобразно ново издание е „Säle Juif!“ на Луи Доливе, което току-що излезе в немски превод от Ф. Щайниц (издателство Зигфрид Кронбах). Произведението е съвременен роман, в който чувствата на французите към евреите са изобразени с голяма живост и задълбочено познаване. То е изключително интересно за всеки, който иска да придобие по-задълбочено разбиране за съвременна Франция, и хвърля светлина върху оценката на ужасяващите събития, които се развиват в момента и показват как в страната, която се стреми да бъде „начело на цивилизацията“, законът и свободата са потиснати.

МОРИЗ ЛАЗАР „ЕТИКА НА СЪДИЯТА“

Книга, родена едновременно от съвременните нужди и задълбочените научни изследвания, трябва да се нарече „Етиката на юдаизма“ от психолога Мориз Лазарус. Книгата е кулминацията на петнадесет години усърден труд. Тя не предлага нищо като апология на еврейската етика, а по-скоро се стреми да бъде „чисто обективната

Представяне на моралните учения на юдаизма. Авторът се стреми да реализира принципа: „Ако построиш олтар, не бива да размахваш меч над него; ако си размахал меча си, той е осквернен.“

ОБЯВА ЗА 1899 Г.

С този брой „*Списание за литература*“ започва своята 68-ма година. Може със сигурност да се каже, че едно списание, което е съпътствало интелектуалния живот на образования свят от годината на смъртта на Гьоте почти до началото на века, се смята от мнозина за необходимост. Това списание винаги се е стремяло да изпълнява задачите на истински модерно списание чрез две качества: многостранност и непредубеденост .

Тя се стремеше да постигне своята *многостранност* , като не се ограничаваше само с художествената литература, а включваше в своите разсъждения *цялостния съвременен интелектуален живот* . *Развитието на отделните науки, съвременните социални движения и, по-скоро, модерното женско движение, както и артистичният и театрален живот*, бяха надлежно проследени.

Тази *липса на предразсъдъци* се виждаше от факта, че ръководството на списанието никога не се ограничаваше с едностранчиви, училищни мнения , които толкова често водят до погрешно тълкуване на нововъзникващи насоки, а по-скоро винаги се стремеше да поддържа отворен и свободен ум към всяко интелектуално течение, което се появява на хоризонта на живота. Редакторът

Списанието се стреми да бъде внимателен наблюдател, следейки критично случващото се във всички области на културния живот.

Съгласно двата стандарта, „Magazin für Literatur “ ще продължи да преследва целите си и да се стреми да изпълнява по-добре поставената задача, като разширява кръга си от служители.

ЕДУАРД СИМСОН

почина на 2 май 1899 г.

Едуард Симсон почина. Не само кръговете, свързани с политическото развитие на Германия, вероятно скърбят за кончината му, но и тези в литературната сцена . Симсон беше един от малкото наши съвременници , които имаха лична връзка с Гьоте . Той беше препоръчан на Гьоте от берлинския си музикален приятел Целтер и сред личните си спомени имаше силното впечатление, което всички, които са имали същото преживяване, могат да потвърдят. Вероятно именно с това предвид Германското Гьоте общество е избрало Симсон за свой първи председател при основаването си. Той заемаше тази позиция до смъртта си. Само онези, които наистина разбират политическото развитие на Германия, ще могат наистина да оценят влиянието на този човек. Освен гореспоменатата лична връзка с Гьоте, той остана до голяма степен встрани от литературния живот .

ПОЩА

Относно есе, озаглавено „Започва ли деветнадесети век с настъпващата Нова година?“

Ако начинът на мислене през идния век не се промени съществено в сравнение с този на сегашния, тогава нашите потомци, живеещи век по-късно, вероятно ще видят множество статии от същия характер като предишния. Тук се занимаваме – това несъмнено е вярно – с един от многото въпроси, при които чувствата ни отказват да се подчинят на решенията на нашата преценка, която никога не е неясна по въпроса нито за миг . Това, че в математически смисъл и за всички неща, които зависят от математическото разбиране, новият век започва на 1 януари 1901 г., е абсолютно правилно. Защото сто години след началото на християнския календар не са завършили на 31 декември 99 г., а едва на 31 декември 100 г. А новият век е започнал на 1 януари 101 г. Също толкова абсолютно правилно е, че първият век обхваща годините от 1 януари 101 г. до 31 декември 100 г., вторият – от 1 януари 101 г. до 31 декември 200 г. и така нататък. Следователно, от математическа гледна точка, е абсурдно да започваме следващия век на който и да е ден, различен от 1 януари 1901 г., и да не го наричаме двадесети. Тези съображения са толкова педантични, колкото и абсолютно неопровержими. Те споделят тази съдба с неизменната истина, че две по две е равно на четири. Понякога човек се нуждае от такива истини за ежедневието. Нашите чувства обаче се различават от нашата преценка по този въпрос. Промяната на втората цифра в обозначението на века има решаващо влияние върху

Това чувство , което отказва да бъде изоставено, когато се пише 1900-та година , бележи и началото на нов век. Нито пък е напълно удобно за това чувство да казва „ двадесети век“, когато едновременно се предполага, че трябва да казва „1901 “, „1902“ и т.н. Това е същото чувство, което винаги ще се съпротивлява да каже „събитията от петото десетилетие на този век“, когато се говори за тези от 1940 до края на 1949 г. Казва се „революцията на четиридесетте години “, точно както не се казва „Френско-пруската война от осмото десетилетие“, а по-скоро „от седемдесетте“. Човек би могъл да се присъедини към това чувство, което има реална основа, и вместо да нарича настоящия ни век деветнадесети, а идния – двадесети, би могъл да каже „осемнадесети и деветнадесети век“. Тогава, разбира се, годината 1900 също би трябвало да се брои сред деветнадесетте века, точно както никой не би казал, че годината 40, която все още принадлежи към четвъртото десетилетие, се намира през тридесетте години. Вярвам , че въпросът за определянето на границите и наименуването на вековете не може да бъде отговорен дори от най-учените дискусии, освен в този смисъл .

За моя голяма радост, точно в момента, в който изпращам тези редове за печат, получавам любезно писмо от тайния съветник професор *Фьорстер* , което е в *пълно съответствие* с горните ми твърдения и от което бих искал да цитирам няколко важни изречения:

„Накратко, Хегт го казва така: Двадесети век (в хронологичен, правен и аритметичен смисъл) започва на 1 януари 1901 г.; XIX век (в смисъл на конвенциите за именуване и в ге-“

(във вътрешния смисъл на човешката преценка и трафик) започва на 1 януари 1900 г. и тази 1900 година може просто да се нарече първата от *новия* век , тъй като открива **ново обозначение** в датирането на века .

Веднъж в лекция по хронология предложих да започнем да *назоваваме* вековете числово, вместо да използваме редни числа, извън аритметичната хронология . Ако свикнем да казваме „18-ти век“ вместо „19-ти век“, тогава никой няма да възрази, ако кажем: „18-ти век завършва през 1899 г., а 19-ти век започва през 1900 г.“

За разлика от това, трудност и несъгласие веднага възникват, когато се каже: 19-ти век завършва в началото на 1900 г., а 20-ти век започва в началото на 1900 г.

Човек би трябвало сериозно да се опита да въведе термина „19-ти век“ в общата употреба за новия век и да остави термина „20-ти век“ за компютрите. Разбира се, човек би трябвало да казва и „18-ти век“ вместо „19-ти век“.

ЛЕКЦИЯ ОТ КАРЛ ЛАМПРЕХТ

Във вторник, 17 януари 1900 г., *Карл Лампрехт*, професор по история в Лайпцигския университет, изнася лекция в Берлинската военноморска асоциация относно необходимостта от обучение на германския флот. Тук не е мястото да обсъждаме плюсовете и минусите на този въпрос, но изглежда уместно да споменем накратко самото събитие. Лампрехт е смятан от мнозина за основател на нов подход към историята. Той набляга на икономическите и материалните условия на историческото развитие по-отблизо от други историци. В лекцията си той също така прави общ преглед на икономическите основи на германското развитие през последните хиляда години. Той разглежда интелектуалното развитие на този фон. Той пренебрегва въпроса за връзката между интелектуалната и материалната култура. Това е характерно за неговия подход и този на неговите последователи. Те противопоставят предишния възглед за историята, който се фокусира върху развитието на идеите, на друг, който се фокусира върху развитието на икономическите фактори. Това прави тяхната перспектива значително по-прагматична. А историята, гледана през такава призма, неизбежно губи нещо, което Гьоте смята за съществено: способността си да вдъхновява ентусиазъм. Това е, което едно литературно списание трябва да посочи. Лекцията на Лампрехт беше трезва, суха и студена. Трябва ли да е така, когато се обсъжда важен съвременен проблем?

ЕРНСТ ЦИЛ „ОТ ДНЕС“ Мисли на прага

на века

Ернст Цил ни представя малка книжка, пълна с проницателни мисли . Когато човек позволи на подобна колекция от афоризми да премине през ума си, той отново си припомня колко сложно нещо е всъщност човешката мисъл. Ние сме поставени в най-разнообразни взаимоотношения с една личност. Понякога се съгласяваме с дадена мисъл, понякога я отхвърляме, понякога сме силно доволни, понякога сме раздразнени. Умовете ни гъмжат от „ако“ и „но“-та след четене. Когато четем есе, статия, книга, ние придобиваме основно впечатление. Но все пак сме поставени в едностранчиви отношения с личността. В малката си книжка Ернст Цил изразява това или онова мнение, което, ако го прочета в по-подробна, изолирана форма, би ме накарало гневно да отхвърля въпросния интелектуален продукт. С тази колекция от афоризми не мога да се раздразня истински, защото веднага щом се появи такъв гняв, продължавам да чета и се примирявам. Затова ме дразни твърдението: „Ницше, с отделянето си от естествената общност от хора, с „преоценката на всички ценности“ и субективистичната си позиция „отвъд доброто и злото“, е естествено необходим продукт на болестта на тази епоха на упадък – крайността (нещо патологично само по себе си) винаги поражда своята крайност: във време на колективизация във всички области на живота, тоест на отрицание на аз-а, Ницше е потенцираният и бесен аз; във време на нивелиране на индивидите, той е...“

Фанатик на необуздан индивидуализъм, свръхвъзбуден идеален анархист.“ Човек едва ли би могъл да съди Ницше по-повърхностно. Защото човек би могъл също толкова лесно да етикетира всичко, срещу което Ницше се бунтува, като патологично и бясно и да нарече Ницше единствения нормален. Човек се чувства компенсиран за раздразнението, което подобни изказвания предизвикват, когато четете мисли като тази: „Окаяните условия в нашето училище бяха волеви и диктувани отгоре. Защото умниците там горе – кой не го знае! – не познават по-голямо начинание от това да запазят глупостта тук долу, доколкото е възможно; за тази цел филологическият метод, преплетен с малко теология (вижте Вюртемберг!), е точно подходящ: с изкусно изплетените мрежи на своята класическа филологическа мрежа, той държи умовете на младите хора в капан и вързани, оставяйки им, поради цялата им древност, никакво време да се развиват по модерен, тоест естествен начин.“ Властуващите често са достатъчно педагогически фанатици на посредствеността. Те не искат да образуват независими личности, а по-скоро конвенционално обучени и послушни инструменти на егоистична държавна цел. В идеалния случай те биха искали цяла Германия от Мец до Мемел да бъде една голяма, не твърде педантично проветрива училищна стая, с династични портрети и тези на Лутер (или Папата) по иначе голите стени. Системата им е изпитана, фино обмислена и разработена до най-малкия детайл. И колко удоволствие има в изречение като това: „Самите имена на нашите висши хуманистични училища са показателни за духа, който обитава в тях: нямаме гимназии „Коменски“, „Песталоци“ или „Дистервег“. Боже, пази! Имаме кайзер Вилхелм, крал Чарлз и така наречените гимназии „Принц Хенри“ и т.н. Предлагам:

след това , ще наречем „Казармите на Лесинг“. Не отразява ли подобно изказване точно ужасните ракови заболявания на нашето време? Не напомня ли ни, че Берлинският технически университет се е почувствал задължен да присъди новата титла доктор по инженерство на принц като неин първи носител ? Не би ли искал някой да предложи Хелмхолц да бъде почетен с конна статуя в пълно бойно снаряжение, с меч в дясната ръка? Защо нашите университетски професори, които по този начин демонстрират своята лоялност, са изненадани, че по-малко лоялните им колеги, като д-р Аронс, са отстранени от средата им? В университет „Фихте“ човек би могъл да възрази срещу д-р Аронс; в университет „Фридрих Вилхелм“ един социалдемократ, да речем, прави лошо естетическо впечатление . „Германия е била поставяна под капака два пъти: под теократичния спящ шлем и под автократичния шлем с шипове“ е друго твърдение на Ернст Цил.

Въпреки всичко това, не се съмнявам, че Ницше би категоризирал и Ернст Цил като „образователен филистер“. Защото малката книжка не съдържа наистина шокиращи мнения, никакви изявления, които биха могли да се считат за основно лекарство за дълбоко вкоренени предразсъдъци. Но ако някой твърди това, не бива да пренебрегва факта, че Ницше въвежда термина „образователен филистер“ по отношение на Давид Фридрих Щраус. Само да имаме много повече „образователни филистери“ от този сорт! И само да притежаваха откровеността на Ернст Цил при всички обстоятелства. Както мнозина мислят днес: „Дъските, с които разумът на висшите класи е закован в Германия днес, се наричат национална арогантност и кралско пруско подчинение. А пироните за тях? Бюрокрация.“

Догматизъм, милитаризъм и няколко други <-изми>. Както някои смятат: „Когато лейтенантът изрича най-гордите си думи, той казва категорично: „Служа!“ Може ли човек да мисли по-раболепно? Дори Византия би го изплюла от гадене. Но той не седи тежко в стомаха на днешна Германия – никак – точно обратното!“ Колко обаче говорят такива неща свободно и открито? Ето един. Колко ще се окажат изобразени съвсем вярно в тази малка книжка? Удряйте се в гърдите, тези от вас. Вие сте многобройни. Чуйте: „Литературен редактор от най-новата порода трябва да държи под контрол всички литературни трикове, литературни лозунги и литературни практики – Боже, колко много неща! – той не е нужно да знае нищо за самата литература.“ Или: „Броят на германските принцове е станал значително по-малък от 1866 г. насам – а именно на тронове. В някои илюстрирани вестници обаче той е нараснал значително.“ Днес са представени младият принц на Ройс и неговата високопоставена булка, много младата принцеса на Майнинген; утре принцът на Липе и принцеса на Валдек, или дори четирите прекрасни височества в един брой – интересно, нали? Нашите най-покорни редактори знаят точно накъде духа вятърът в тези империалистически времена и как да спечелят своите абонати, особено своите абонати... „Вятърът духа!“ и „спечелването“ е добре казано! Тези редактори са се превърнали в нищо повече от опортюнисти.

СРЕЩУ «LEX HEINZE»

На 4 март станахме свидетели на впечатляваща демонстрация от страна на берлинския свят на изкуството и литературата . *Густав Еберлайн, Херман Нисен и Херман Зудерман* яростно протестираха срещу скандалния законопроект, който, ако стане реалност и бъде приложен според желанията на своите създатели , просто би направил невъзможно всяко развитие на интелектуалния живот в съвременния смисъл. Ораторите намериха остри, иронични, но напълно точни думи, за да опишат това, което би станало невъзможно . Няма съмнение – за пореден път, по най-неблагоприятния начин, тъмнината се сблъсква със светлината, властта с интелектуалната свобода и безразсъдството с разума. Германските умове не са политическа *raison d'être*. Зудерман подчерта това рязко. Години наред те седяха тихо, отдръпнати от всякаква политическа дейност, в своите ателиета и писателски стаи. Представителите на средновековните институции днес са превърнали най-аполитичните в активни политически агитатори. „Да предположим, че законът веднъж бъде приет“, каза Зудерман. „Как биха изглеждали нещата?“ На сцената биха се появили величествени, драматични галерии на предци. Колко княжески родове има в Германия! Всичките им предци биха дефилирали по подиумите за наше възхищение. Те искат да обгърнат изкуството ни в мъгла от предразсъдъци, така че истината да остане скрита. Защото тези, които създават този закон, не искат истината. Те искат своите вековни предразсъдъци.

Този *един* протест не е достатъчен. Той трябва да се повтори. Защото, колкото и вярно да е, че в дългосрочен

план глупостите не могат да прогонят истината от света,

Вярно е, че ирационалността може да преобладава за дълги периоди. Но не можем да толерираме и това. Животът е твърде кратък. Нямаме време за игрите на несръчни ръце, които искат да ни замъглят светлината.

ЛЕКС ХАЙНЦЕ

от „Книжарница „Наследниците на Й. Г. Кота“. Те са: 1. Реч, произнесена в залата на Берлинския съюз на занаятчиите на 4 март 1900 г. 2. Реч, произнесена в церемониалната зала на кметството на Берлин на 25 март 1900 г. 3. Реч, произнесена на първото заседание на Мюнхенското общество „Гьоте“ на 8 април 1900 г.

Ето някои особено важни изречения от втората от горните речи. „И тъй като не бива да се уморяваме да защитаваме позициите си, поканихме ви, господа, на това тържествено място... защото искахме... да се консултираме помежду си и да споделим с приятелите си какво ни тревожи. Искахме още веднъж да заявим пред целия обичащ изкуството германски свят, че възприемаме *злочастните* параграфи на Lex Heinze, насочени към нас , като *възмутително оскърбление на нашата съвест* , **че искаме да запазим тази съвест свободна и горда** и че не е уместно да създаваме за себе си изкуствено бласто, пълно с изкуствени грехове , в което необузданият характер на нашето творчество трябва да потъне без надежда.“

Основаването на „Гьоте лигата“ се състоя на срещата, където бяха произнесени тези думи . Нетните приходи от продажбата на брошурата „Три речи, произнесени от Херман Зудерман“ са предназначени за тази лига.

ПРИКАЧЕНО ПРИЛОЖЕНИЕ

Следват три приноса на Рудолф Щайнер, които неволно бяха пропуснати от първото издание на този том .

Вижте страница 214:

ДНИТЕ НА ГЪОТЕ ВЪВ ВАЙМАР

Сред събитията, които оживяват тихия Ваймар всяка година, е фестивалът на Гьоте, провеждан ежегодно от 1885 г. Членовете на асоциацията, която носи името „Германско Гьоте общество“, се събирали всяка година след Петдесетница, за да възродят паметта на Гьоте. Тази година смъртта на великата херцогиня Софи Саксонска на 23 март направи провеждането на пролетния фестивал невъзможно. Тя беше движещата сила зад Деня на Гьоте. Тя смятала за тържествен дълг да култивира паметта на Гьоте по достоен начин, откакто наследила литературното му *имение чрез внука му Валтер* . Тя построила великолепна къща за това съкровище; направила всичко, което сметнала за необходимо.

Тя се е заела с цел да подобри престоя на приятелите на Гьоте, които са дошли във Ваймар . Трябвало да минат няколко месеца, преди ръководството на Гьоте обществото да реши да отбележи Деня на Гьоте без нея. Първият Ден на Гьоте, на който тя вече не можела да присъства, трябвало да се проведе заедно с подobaваща възпоменателна служба за Великата херцогиня. Бордовете на Гьоте обществото, Архивът на Гьоте и Шилер, Фондация „Шилер“, Шекспировото общество и Ваймарският придворен театър обединили сили, за да организират честването. То се състояло на 8 и 9 октомври.

За да представи на опечалените портрет на починалата жена, беше повикан *Куно Фишер*, философът на красноречието. Думата по право беше негова в този ден, защото той е поддържал възможно най-тесни връзки с двора на Ваймар в продължение на много години. Той разбира духа на великата херцогиня като малцина други. И притежава нрав и мироглед, които му позволяват да оцени жена, която е черпила цялата сила за работата си от разбирането си за призванието на принцеса. Човек трябва да бъде толкова консервативен, колкото е той, за да види душата на тази жена; човек трябва да притежава толкова религиозна убеденост, колкото е той, за да покаже как действията на починалата произтичат от благочестив, богобоязлив живот на чувства. В речта на Куно Фишер се долавяше нещо от вяра в божественото право на кралете. В известен смисъл той вярва в сили, които ръководят съдбите на онези, поставени на княжески висоти. Възрастният историк на философията очевидно се чувства много комфортно в атмосферата на двора; Той носи титлата на Превъзходителство със задоволство и с радост се кичи с ордените, с които княжеската благосклонност му е дарена.

от традициите на Оранския дом, от който произлиза Великата херцогиня. Тя е истински член на този дом, след като е превела мотото на Оранските „Je maintiendrai“ на немски: „Самообладанието е предпоставка за всяка дейност и за сериозно, съвместно изпълнение на поетите задължения“. Покойната е била холандка по същество. А немската литература от класическия период ѝ е била скъпа, защото е намирала в нея толкова много от познатия холандски дух. В края на краищата Гьоте и Шилер са направили холандските герои и техните дела тема на няколко от своите произведения. Куно Фишер обяснява уникалния характер на Великата херцогиня като произтичащ от погрешно възпитание и добра житейска школа. В детството тя е била обучавана на неща, от които е научила как светът не е и как не може да бъде повлиян. Образованието ѝ е било до голяма степен самообразование. Енергията и чувството ѝ за цел произтичат от историята на нейния дом.

великият оратор, който беше някога. Ако все още притежаваше ораторската сила, която някога го характеризираше, щеше да внуши на всеки слушател тържествената атмосфера, от която произлизаше речта му. Нотите, които се чуваше, говореха само за дълбоката обич, която изпитваше към починалата си съпруга; но звучаха скучно. Този път в изказването му липсваше сантименталността и топлината на чувствата, които притежаваше.

Речта беше предшествана от Адажио от Триото на Бетовен, аранжирано за оркестър от Лист (Оп. 96). Последвана от финалната част на Меса в до мажор на същия композитор (Оп. 86). Под диригентството на Ласен тези произведения бяха изпълнени от членове на Придворната опера.

Самото събиране на Гьоте се проведе на 9 октомври. Интересът на участниците беше пленен предимно от съобщенията, направени от професор Бернхард *Зуфан* относно завещанието на великата херцогиня Софи. Тя осигури запазването на основания от нея архив на Гьоте и Шилер за всички времена и гарантира, че неговите съкровища ще бъдат възможно най-плодотворни за немските литературни изследвания. Ценните ръкописи и сградата, в която се съхраняват, представляват неотменимо семейно доверие на Великия херцогски дом на Ваймар. Собственикът винаги ще бъде настоящият глава на дома. Първоначално архивът ще премине в собственост на наследствения велик херцог Вилхелм Ернст. Собственикът е задължен да осигури достойното съхранение и подходящото използване на документите. Речта на Куно Фишер беше значително подсилена от тези съобщения на Бернхард Зуфан. Великата херцогиня демонстрира, че е разбрала как да изпълни мисията, възложена ѝ от завещанието на Валтер фон Гьоте, по най-красивия начин, който може да се представи. *Руланд* направи интересни съобщения за попълнения в колекцията на Националния музей „Гьоте“. Първо, има картина, която датира от края на миналия или началото на настоящия век. Няма данни кой я е нарисувал или кого изобразява. Всеки, който я е виждал в Къщата на Гьоте, ще се съгласи с Руланд, че вероятно изобразява фрау Рат, майката на Гьоте, в по-късните ѝ години. Нейните черти, както и тези на Гьоте, ни говорят от нея. Друго ново допълнение е колекция от рисунки на Гьоте, които внуците на френската графиня Водрьой дариха на Националния музей на Гьоте.

Тя направи подарък. Тази жена, която някога е живяла във Ваймар, е посещавала често къщата на Гьоте и е получавала рисунките му.

Следобед се състоя обичайният обяд. Този път беше тихо, отколкото в предишни години. Атмосферата беше натежала от тежестта на понесената загуба. Тайният съветник д-р Руланд, в тоста си за Великия херцогски дом, изрази болезнените си чувства от тази загуба. Красиви думи произнесе Карл фон Стремайр, министър на образованието на австрийското Второ министерство Ауерсперг. Речта му беше утешителна, защото извираше от сърцето, изразявайки чувството, че старото, добро германо-австрийско чувство е било запазено в тъмните времена, които сега бяха сполетели германците от Австрия. В последващ тост за дамите, професор Онкен от Гисен засегна политически въпроси по доста нетактичен начин. Юлиус Роденберг, Карл Френцел, Ерих Шмит, дъщерята на Фрайлиграт, Лина Шнайдер, професор Майнор и Ото Ерих Хартлебен бяха сред присъстващите на банката.

Придворният театър подсилва значението на тържеството с две представления. На 8-ми е изпълнена „Орфей и Евридика“ от Глук под отличната режисура на Ставенхаген и с участието на г-жа Хофман (Орфей) и г-жа Агнес Ставенхаген (Евридика); на 9-ти е поставена „Зимна приказка“ от Шекспир от Карл Вайзер, а главните роли са изпълнени от г-ца Ричард (Хермиона) и г-жа Вайзер (Леонт).

След като официалните церемонии приключат, „гостите на Гьоте“ обикновено се събират във великолепната „стара ковачница“, която Великият херцог е дарил на ваймарските художници и където те са си устроили удобна резиденция. Тук се провеждат най-дългите събирания на Гьоте.

Най -възрастните господа не напускат тези уютни стаи преди зазоряване; и когато най-накрая се уморят, по-младите ентусиасти на Гьоте остават заедно дълго време. Нашият скъп приятел Ото Ерих Хартлебен тогава поема командването; и той никога не води групата, която се присъединява към него в тъмнината на нощта.

Вижте страница 295:

УЧИЛИЩЕ И УНИВЕРСИТЕТ

Втората от обявените за тази зима лекции на тема „Педагогика на висшето образование“ беше изнесена от д-р *Ханс Шмидкунц* на 28 ноември . Той се е посветил на обсъждането на принципите и целите на педагогиката на висшето образование, тъй като е инициатор на цялото движение за педагогика на висшето образование. Поради ограничено пространство, ще трябва да запазим кратко резюме на неговата лекция за следващия брой.

Лекцията, изнесена от д-р Бруно Майер на тема „Образование по изкуства“ на 5 декември, ще бъде публикувана в следващия брой на това списание.

На 12 декември (20:00 ч., гимназия „Фридрих-Вердершес“) д-р *Рудолф Щайнер* ще говори на тема „Университетска педагогика и обществен живот“.

Вижте страница 301:

ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ОБЩЕСТВЕН ЖИВОТ

*Лекция, изнесена на 12 декември 1898 г. от д-р Рудолф Щайнер,
редактор на «Списание за литература»*

Представяне

Принципите, залегнали в основата на началното образование днес, са извлечени от изучаването на общата човешка природа. Поставеният въпрос е: Какъв е естественият път на развитие, който човек трябва да следва през първите години от обучението си? И да направи този път възможно най-съвършен е задача на началното училище. Това е задача, поставена от човешката природа в нейната цялост. Какво ще стане детето в живота не е грижа на учителя в началното училище. Той трябва да култивира универсалните човешки качества у бъдещия лекар, както и у бъдещия историк. Тук, в сферата на началното обучение, е възможна истински обща педагогика, защото началното училище се занимава само с общата човешка природа и нейните необходими образователни потребности. Ситуацията е съвсем различна в областта на така наречената средноучилищна педагогика. Тя не може да се превърне в наука или изкуство с много специфична физиономия, докато не се отговори по общоприет начин на въпроса: как трябва да се образуват и обучават младите хора между 11 и 18 години?

Институцията на гимназията (грамотичното училище) е реликва от отдавна изчезнало културно състояние, в което християнското мислене и сляпата вяра в древността вървяха ръка за ръка и което, под формата на гимназиално обучение, стои като въплътен анахронизъм в нашата епоха, доминирана от постиженията на естествените науки и напредъка на технологиите. Реалната гимназия (вид средно училище) и Реалното училище (друг вид средно училище) обаче са тронави опити да се отговори на изискванията на нашето време. Гимназичната педагогика не е без предварителни условия. Тя приема сегашното състояние на гимназията като дадено условие. И след това пита: При това състояние, какви са най-добрите методи на преподаване? Ще имаме само такава педагогика, гимназична педагогика, докато общата педагогика за 12 до 18 клас все още не е напълно развита. Тази педагогика ще изисква съвсем различна структура за сегашните гимназии, реални гимназии и реални училища.

Но преди всичко тя ще трябва да отговори на един въпрос: Какви са образователните и преподавателските методи, необходими за развитието на човешката душа?

Университетската педагогика никога няма да може да постави *този въпрос в същия общ смисъл*. Университетът освобождава индивида в обществения живот. Юридическият факултет е предназначен да направи от студента компетентен адвокат, техническият университет - добър инженер. До 18-годишна възраст учителят може да се занимава с общото човешко развитие. Университетският професор вече не може да прави това. Неговите педагогически задачи не са продиктувани от човешката природа; те са продиктувани от практическия живот. Колко нелепо би било, ако професор по химия...

Един професор в университет се запитал: Как трябва да преподавам, така че да бъде задоволена общата човешка нужда от химически знания? Този професор трябва да преподава по такъв начин, че неговият студент един ден да изпълнява професията на практичен химик възможно най-добре. Принципите на по-нисшите култури се определят от човешката култура, тези на университетите - от *обществения живот*.

Едно нещо обаче не бива да се пренебрегва. Лицето, което се обучава за конкретна практическа професия в университет, трябва едновременно да получи от същия този университет образованието, *което* му позволява да изпълнява *социалните* задължения, свързани с тази професия. Инженерът, по силата на социалното си положение, упражнява известно влияние в *обществения живот*. Следователно университетът, който го обучава, също има задължението да му осигури образованието, от което се нуждае, за да изпълнява социалното си положение по достоен начин. Лекторът се е заел да опише педагогическите задачи на университета, които произтичат от *обществения живот*.

По- подробно резюме на тази лекция може да се намери в броеве 50 и 51 на „Списание за литература“.

БЕЛЕЖКИ НА РЕДАКТОРА

Сю този проблем

Есетата в този том датират от периода преди Рудолф Щайнер публично да се застъпва за антропософията. Голям брой от публикациите се появяват в „Magazin für Literatur“ (Списание за литература), на което Щайнер е редактор и управляващ редактор от 1897 до 1900 г. Въпреки това, той вече е бил активен журналист, преди да поеме това известно литературно списание. По време на престоя си във Виена като частен учител (1884–1890) той за кратко е редактор на „Deutsche Wochenschrift“ (Немски седмичник), който представлява германските интереси в Австрия. В продължение на шест месеца той е отговорен за политическите репортажи под заглавието „Die Woche“ (Седмицата). *Част I* от този том съдържа неговите приноси от „Deutsche Wochenschrift“. След като вече е работил по издание на научните трудове на Гьоте от 1882 г., Рудолф Щайнер е назначен през 1886 г. да допринесе за изданието на Ваймарската Софиенска библиотека на произведенията на Гьоте. Това включва и интензивна работа в архива на Гьоте и Шилер, поради което Рудолф Щайнер се премества във Ваймар през 1890 г. Задълбоченото му изучаване на Гьоте и неговото творчество води до множество статии и есета. По време на престоя си във Ваймар Щайнер завършва и докторската си дисертация и публикува основния си философски труд „Философията на свободата“ (1894), страстната си книга „Фридрих Ницше, борец срещу времето си“ (1895) и, като своеобразен завършек на дейността си във Ваймар, „Световният възглед на Гьоте“ (1897). След това той поема редакторството на „Списание за литература“ в Берлин и бързо и значително оформя това списание с приноса си. Неговата безстрашна защита на невинността на обвиняемите в аферата Драйфус (стр. 221 и сл., 230 и сл. и 276 и сл. в този том) предизвиква вълнение сред читателите му; Неговото признание за индивидуалистичен анархизъм в открит размяна на писма с Джон Хенри Маккей (стр. 281 и сл.) обиди буржоазно-консервативните кръгове; а с острите си статии срещу машинациите на Архива на Ницше около 1900 г. (стр. 505–614) Щайнер се изложи в академичния и литературния свят. *Част II* на тази колекция от есета съдържа по-дългите статии и рецензии.

Всичко е препечатано от „Списание за литература“; освен това, този раздел включва и приносите, които Рудолф Щайнер е написал за „Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма“ с посредничеството на своя приятел Лудвиг Якобовски.

Част III съдържа всички приноси на Рудолф Щайнер *върху* Ницше и Архива на Ницше, с изключение на двете есета за Ницше и психопатологията (1900) и възпоменателното обръщение за Ницше (1901), които Щайнер е включил в новото издание на труда си „Фридрих Ницше, борец срещу времето си“ (1895, 1926) (GA 5, стр. 127-152, 153-170, 171-182). От особено значение са есетата му по повод на полемиката около Архива на Ницше през 1900 г., които са събрани тук на страници 505-614.

С първата си статия „Архивът на Ницше и обвиненията срещу настоящия редактор: Откровение“ Щайнер предизвиква разгорещен литературен дебат. Въз основа на обширния си опит в архива на Ницше в Наумбург и Ваймар (1894-1897), особено след редакционния конфликт през декември 1896 г., той наистина успява да разкрие редица неща. Това бележи началото на дългата поредица от публични критики към Елизабет Фьорстер-Ницше и нейния архив на Ницше, критики, които продължават и до днес. Най-близкият и най-верен приятел на Ницше, *Франц Овербек* (1837-1905), вече е осъзнал това, когато отбелязва в запис за сестрата на Ницше: „Фундаменталната вреда от презумпцията, която фрау Фьорстер е допуснала, когато е поела ролята на един или дори на интелектуалните представители на брат си [...], започна да избухва съвсем недвусмислено в общественото ползрение със статията на Щайнер относно архива на Ницше [...].“ За каузата и репутацията на Ницше, изглежда не може да се очаква спасение в публичната сфера (както ходът на спора Фьорстер-Щайнер ми показва все по-ясно), докато въпросът не бъде напълно изтръгнат от ръцете на г-жа Фьорстер.“ (отпечатано в: Карл Албрехт Бернули, „Франц Овербек и Фридрих Ницше. Приятелство. Съставено от непубликувани документи и във връзка с предишни изследвания“, 2 тома. Йена 1908, том 2, стр. 436.) - По подобен начин, шестдесет години по-късно, критичният изследовател на Ницше *Ерих Ф. Подах* пише в труда си „Произведенията на краха на Фридрих Ницше“ (Хайделберг 1961, стр. 400): „Есетата за Е. Фьорстер-Ницше, публикувани от Щайнер в списанието, което той редактираше [Списание за литература], бяха първите, които

Те си поставиха за цел да информират обществеността <в чии ръце се намира литературното наследство на Ницше>. Щайнер е изучавал Ницше (включително неговите ръкописи) много задълбочено в продължение на много години и е поддържал тесни връзки с Ф. Кьогел. Различните му публикации за Ницше предлагат много важни прозрения и съчетават високо уважение към Ницше с критична перспектива.

Част IV от този том съдържа статии, публикувани предимно в списания под заглавието „Хроника“, както и рецензии на книги с по-кратък обхват.

Третото издание (1989 г.) е, с изключение на малки корекции, идентично по текст с второто издание. Към приложението са добавени три кратки, непубликувани досега статии. Текстът е преработен, а *бележките* и *индексът на имената* са разширени, особено по отношение на исторически значимите приноси на Рудолф Щайнер върху Ницше и архива на Ницше в част III. Тези есета са внимателно сравнени с първите им отпечатвания в списанията. По исторически причини цитатите, разгледани и коригирани в другите части (I, II, IV), са възпроизведени в тази част във вида, в който Рудолф Щайнер ги е написал първоначално.

води

... —
Дейвид Ноджман

Бележки по текста

Произведенията на Рудолф Щайнер, публикувани в Събраните съчинения (СА), са изброени в *бележките* с техния библиографски номер. Вижте също *индекса на имената* (под Щайнер, Рудолф) и общия преглед в края на тома.

Отидете на страницата

- 17 Относно редакторската работа на Рудолф Щайнер в «Deutsche Wochenschrift» (Виена), виж описанието му в «Mein Lebensgang», GA 28, стр. 146f. и 285f.

Коломан Тиса от Борожие, роден през 1830-1902 г. в Будапеща. Унгарски министър-председател от 1875 до 1890 г., заемал известно време и поста министър на финансите и вътрешните работи, той постига укрепване на унгарското господство в Австро-Унгарската империя.

- 19 *Принц Фердинанд*, Виена 1861-1948, син на принц Август Саксонски-Кобургски и принцеса Клементина Орлеанска (починала 1907 г.),

Наследник на княз Александър Български, бивш княз Батенберг, който като племенник на цар Александър III се съпротивлява на руското влияние и впоследствие е принуден да абдикира. Фердинанд е избран за княз България през 1887 г., обявява се за първия независим крал на България и Източна Румелия през 1908 г., абдикира през 1918 г. в полза на сина си Борис (починал през 1943 г.) и след това живее в чужбина.

- 19 *Графиня на Фландрия*: Съпругата на Филип, граф на Фландрия. „Граф на Фландрия“ е титлата, носена от втория по възраст син на краля на Белгия или следващия принц след престолонаследника.

Лъв XI, Карпинето близо до Анани 1810-1903 Рим. Папа от 1878 до 1903 г., той се бори срещу Кралство Италия и остава твърд в претенциите си срещу него.

Милан Обренович IV, крал на Сърбия, Яси 1854–1901 Виена. Присъединява се към Австро-Унгария, което го спасява от унищожение от България през 1886 г.

- 21 *Алфред Фрайхер фон Краус*, главен одитор в Ломбардия-Венеция, губернатор на Бохемия, „Екзекуторът на Мантуа“.

Георг Фюрст фон Лобковиц, Виена 1835-1908 Прага, австрийски политик, чехо-феодалист по своите възгледи, 1871 Главен маршал на Бохемия, основава Католическо-политическото сдружение за Бохемия с граф Шьонборн, 1884-1907 отново Главен маршал на Бохемия, като такъв главен промоутър на националното равенство в Бохемия.

Франц Шмейкал, бохемец -Лейпа 1826-1894 Прага, лидер на германците в Бохемия, разбирал как да запази единството на немските бохеми, особено по време на борбата под ръководството на Таафе.

- 22 *Цар Александър III* (1845–1894) се възкачва на трона през 1881 г. след убийството на баща си Александър II. Напрежението с Австрия, което се изостря по време на неговото управление, произтича от взаимните им интереси на Балканите, по-специално от руската намеса в българските дела. Александър не се доверява на Австрия и Германия, чувства се изолиран от останалата част на Европа и подкрепя идеята за руско-френски съюз.

- 23 *Робърт Артур Сесил Солсбъри*, Хатфийлд 1830-1903, важен консервативен държавник в Англия. Министър-председател 1885-1892 и 1895-1902.

- 24 *Принц Алоис от Лихтенщайн*, Прага 1846–1920 Виена, австрийски политик. 1878–1889 Член на Камарата на представителите, лидер на духовенството.

През януари 1888 г. той подава заявление за училище в Лихтенщайн (за начално деноминационно училище), по-късно е един от лидерите на Християнсоциалната партия на Люгер, а от 1906 до 1918 г. е земеделски маршал на Долна Австрия.

25. *Престолонаследник Фридрих Вилхелм, Потсдам 18 октомври 1831 г. – 15 юни 1888 г., който става германски император Фридрих III след смъртта на император Вилхелм I (9 март 1888 г.), страда от упорита дрезгавост от януари 1887 г. Въпреки престоя си в курорт в Емс (от 13 април до 15 май) и в Англия, дрезгавостта му се влошава до пълна загуба на гласа и скоро е диагностициран от немски лекари като рак на ларинкса. Въпреки престоя си в Сан Ремо, където Фридрих търси облекчение от страданията си през есента и зимата на 1887/88 г., болестта прогресира бързо и довежда до смъртта му на 15 юни.*

28 и сл. са залегнали в основата си : Тенденциите за помирение по време на управлението на министерството Таафе (1879-1893) са имали за цел да спечелят поляците и чехите чрез големи отстъпки от страна на германците в икономиката, училищата и езика и са довели до компромис чрез споразумение между германци и чехи (4-19 януари 1890 г.), което обаче до голяма степен не е осъществено поради съпротивата на младочехите.

37ф. *Д-р Лудвиг Виндторст, Калденхоф близо до Оснабрюк 1812-1891 Берлин, 1851-1853 и 1862-1865 Министър на правосъдието на ХанOVER, от 1871 г. умел лидер на Католическата центристка партия, сформирана в първия германски Райхстаг.*

38 *август Бебел, Кьолн 1840-1913 Пасуг (Граубюнден), активен участник в работническото движение от 1864 г., избран в Северногерманския парламент през 1867 г. и в Германския Райхстаг през 1871 г., приятел на Вилхелм Либкнехт.*

42 *Франческо Кристи, Рибера, Джирдженти 1819-1901 Палермо, след бурни политически борби (наред с други неща, организира освобождението на Кралство на Двете Сицилии с Гарибалди през 1859 г.) става министър-председател през 1887 г. и се стреми да укрепи позициите на Италия чрез по-твърд съюз с Германската империя и Австрия.*

Шарл Тома Флоке, Сен Жан дьо Луз 1828-1896 Париж, политик, председател на Камарата 1885-1888 и 1889, от 3 април 1888 до 13 февруари 1889 г. той се бори като министър-председател срещу буланжизма (виж бележката на стр. 56 и сл.) и за умерена конституционна реформа.

чрез вика: Когато император Александър II от Русия посети Двореца на правосъдието в Париж през 1876 г., Флоке извика: „Да живее Полша, господине!“

45е. *Принц Вилхелм*, Берлин 1859-1941 Дорн, Холандия, престолонаследник от 9 март 1888 г., след смъртта на баща си, император Фридрих III, на 15 юни 1888 г., като Вилхелм II, император и крал.

47 *Застоят*: След абдикацията на принц Фердинанд, Русия вярва, че може да упражнява пълно влияние върху делата в България. На 7 юли 1887 г. обаче Българското собрание избира принц Фердинанд Кобургски за свой нов владетел. Русия е разочарована и се надява да постигне пълен контрол над балканските дела по време на френско-германска война, която сякаш назрява, след като Буланже става военен министър във Франция. Тези надежди впоследствие са попарени от действието на съюзния договор между Германия и Австрия, публикуван на 3 февруари 1888 г. Русия и Франция първоначално се отказват от военните си планове.

49 *Паул Фрайхер, Гауч фон Франкенбург*, Виена 1851-1918, австрийски държавник. 1885-1893 г. министър на културата и образованието в кабинета Таафе.

52 *Старите искания*: По време на т. нар. „Културкампф“ между Католическата църква и по-специално Прусия са приети „Майските закони“, които регулират обучението и наемането на духовенство, църковната дисциплинарна власт и други въпроси. Преговорите между Прусия и Льв XIII довеждат до постепенно разбирателство и поетапно отменяне на Майските закони.

53 *Граф Херберт Бисмарк*, Берлин 1849-1904 Фридрихсру, най-голям син на принц Бисмарк, на служба в Министерството на външните работи от 1873 г., на пряка служба при баща си от 1877 до 1881 г.; на дипломатическа служба в Лондон, Петербург, Хага; държавен секретар от 1885 г. до уволнението на баща си (1890 г.).

55 *Вилхелм I*, германски император и крал на Прусия, Берлин 1797-1888, втори син на крал Фридрих Вилхелм III и кралица Луиза, пруски крал от 1861 г., провъзгласен за германски император във Версай през 1871 г.

56е. *Жорж Буланже*, Рен 1837-1891 Брюксел, френски генерал, военен министър 1886-1897, води енергична кампания срещу Германия, придобива значителна популярност, противник на Републиканската партия, уволнен през 1888 г., избран няколко пъти за член на парламента, изисква преразглеждане на конституцията и разпускане на Камарата, подкрепян от монархистите като противници на Републиката, осъден през 1889 г. на доживотен затвор за дейността си, бяга първо в Лондон, след това в Брюксел, където завършва живота си със самоубийство.

63 *Престолонаследник Рудолф*, Виена 1858-1889 Майерлинг, единствен син на Франц Йосиф I и Елизабет, почина от самоубийство.

64 *Георг Ритер фон Шьонерер*, Виена 1842–1921 Розенау близо до Цветъл, австрийски политик. Избран в Имперския съвет през 1873 г., той е изключително пангермански, антихабсбургски и антисемитски настроен. Води кампания за обединението на Германска Австрия с Германската империя. На 5 май 1888 г. е осъден на четири месеца затвор и лишен от благороднически титул, защото е влязъл в офисите на „*Neues Wiener Tagblatt*“ (Нов виенски ежедневник), където е искал да се конфронтира с *редакторите* относно преждевременно съобщената смърт на император Вилхелм I. По-късно става основен поддръжник на движението „Далеч от Рим“ и протестант.

Жан Тбибоден, Мулен-Анжилбер 1822-1905 Париж, френски генерал, военен министър през 1883 г., комендант на Париж през 1885 г., уволнен през ноември 1887 г. поради участие в продажбата на отличия.

69 *Жорж Клемансо*, Муйерон-ан-Паред (Вандея) 1841-1929 Париж, френски държавник. Депутат през 1871 и 1876-1893, лидер на радикалите, замесен в Панамския скандал през 1893 и принуден да избягва парламента в продължение на 13 години, министър-председател от 1906-1909 и 1917-1920, архитект на Версайския договор от 1919.

70е. *Кризата на Бисмарк*: В началото на април 1888 г. възниква криза на канцлерите поради планирания брак на императрица Виктория, съпруга на император Фридрих I, на дъщеря ѝ с принц Батенберг, сваленият български принц, който възнамерявал да се завърне в България. Бисмарк се опасявал, че това ще доведе до усложнения на Балканите и се противопоставил на този план, който бил подкрепен и от английската кралица Виктория.

71 *Бисмарк ще ... отиде във Варзин*: Бисмарк придобива имението Варзин в Западна Померания през 1867 г., когато получава почетен дар от 400 000 талера от пруската държава след победоносната война срещу Австрия (1866 г.).

Граф Едуард Таафе, Виена 1833–1895 Елишхау (Бохемия), австрийски държавник от ирландски произход. През март 1867 г. става министър на вътрешните работи и образованието, през декември 1867 г. министър на националната отбрана, от 1868 до 1870 г. министър-председател, от 1870 до 1871 г. отново министър на вътрешните работи, след това губернатор на Тирол, през 1879 г. отново министър на вътрешните работи и през август министър-председател (до 1893 г.). Воден от федералистките си убеждения, той се опитва да постигне „помирение на националностите“. Когато се опитва да се справи с прекомерните искания на немското духовенство, поляците и чехите и произтичащите от това трудности чрез избирателна реформа

(октомври 1893 г.), е принуден да подаде оставка.

73. *Аферата Попов-Боню и съучастниците му*: Майор Попов и няколко съобвиняеми са били съдени за присвояване. През май 1888 г. той е осъден на четири години затвор в крепост и изключен от армията. Тъй като Попов има бележито минало – той, наред с други неща, е осъдил руския опит за покушение срещу княз Александър – той е помилван и освободен веднага след понижаването му в длъжност. По-късно е напълно реабилитиран.

77 *Срещата се състоя на 23-ти*: По време на пътуването си от Флоренция до Берлин, където английската кралица Виктория щеше да посети император Фридрих и дъщеря си, императрица Виктория, тя се среща с император Франц Йосиф в Инсбрук на 23 април.

78 *Г-н von Gautsch*: Вижте бележката на страница 49.

79 *«Пруски годишници»*: Берлин 1888, том 61, априлски брой, стр. 409 в раздела «Политическа кореспонденция».

81 *Първа част*: Жорж Буланже, «L'invasion allemande», Париж 1888 сл. Опонентите на Б. описват произведението като дело на Иполит Бартелми.

88 *Ойген Рихтер*, Дюселдорф 1838-1906 Берлин, политик, член на Северногерманския Райхстаг от 1867 г., член на Германския Райхстаг от 1871 г., накрая лидер на Свободолюбивата народна партия, представител на най-крайния индивидуализъм, борил се срещу всяко укрепване на държавната партия, остър противник на Бисмарк, но и на социалдемократията.

102 *Уволнение на ... министерство*: Това се отнася до оставката на либералния кабинет на Ристич.

106 *Развод с кралица Натали*: Разводът на Милан с Натали е финализиран през октомври 1888 г. Милан дава на Сърбия много либерална конституция. Тъй като обаче парламентарните избори са много благоприятни за радикалите, той неочаквано абдикира през март 1889 г. в полза на сина си Александър.

Граф на Париж: Луи Филип, Париж 1838–1894 Стоухаус (Англия), син на херцог Фердинанд Орлеански. Графът на Париж е настоящият префект на династията Орлеан.

108 *Георг Хинценетер*, Билефелд 1827-1907, педагог. През 1866 г. е учител на принц Вилхелм от Прусия и го придружава до Касел. Пише: „Кайзер Вилхелм II“, 1888 г.

Меморандум на немските лекари: „Болестта на император Фридрих III, описана според официални източници“, Берлин 1888 г.

114 *Немски клуб*: През декември 1871 г. е основан „Читателският клуб на немските студенти във Виена“, който е официално разпуснат през декември 1878 г. поради „национално-политически тенденции“. Като заместител, през януари 1880 г. е основан „Немски читателски клуб“, който по-късно получава името „Немски клуб“.

120ff. *Herr von Gautsch*: Вижте бележката на страница 49.

124 *Лео граф фон Тун унд Хоеницайн*, Течен 1811–1888 Виена, министър на образованието от 1849 до 1860 г., осъществява образователна реформа, реорганизира средните училища и университетите и назначава във виенските университети художници и учени с по-късна международна известност. В образователната си реформа е особено подкрепен от двамата университетски професори Франк Екснер и Херман Бониц.

134 *Пий IX*, Синигалия 1792-1878 Рим. Папа от 1846-1878 г. Със своята антимодернистична енциклика „*Quanta cura*“ (1864 г.) папа Пий IX публикува т. нар. „*Syllabus*“ – списък, в който са осъдени 80 „грешки“ по въпросите на религията, науката, политиката и икономическия живот.

136 „*Да не бъде нито юдеин, нито грък...*“: Кол. 3, 11.

153 *Фридрих Меркел*, 1845-1919, професор по анатомия в Гьотинген.

154 *Граф Хелмут фон Молтке*, 1800-1891, пруски началник на Генералния щаб и фелдмаршал, чичо на Хелмут фон Молтке (1848-1916), по-късен германски началник на Генералния щаб при избухването на войната през 1914 г. Вижте „Събрани съчинения и мемоари“, том първи: За неговата житейска история, Берлин 1892, особено глава XVI, „Утешителни мисли за земния живот и увереност във вечния живот“, стр. 337-352.

158 *Максимилиан Харден* (истинско име Витковски), Берлин 1861–1927 Монтана-Вермала (Швейцария), критик и писател, редактор на списание „*Die Zukunft*“. „Апостата“, Берлин 1892 г.

162 *Ойген Рихтер*: Вижте бележката на стр. 88.

163 *Относно процеса Прагер-Швайцер*: Липсват допълнителни подробности.

164 и сл. „Германското дружество за етична култура“ е основано в Берлин през 1892 г. по предложение на В. Фьорстер и Георг фон Гижицки. Органът на етичното движение в Германия е: „Етична култура, седмично списание за етични и социални реформи“, публикувано от Г. в. Гижицки от 1892 г., продължено от Ф. В. Фьорстер, а от 1897 г. като полумесечно списание от Р. Пенциг. Вижте също стр. 169-176, 273 и 317 в този том и обсъждането на тези списания.

Есета в по-късния принос на Щайнер „Върху историята на философията“ (1893), препечатан в „Методологични основи на антропософията“, GA 30, стр. 332. Рудолф Щайнер също припомня подробно позицията си срещу това „Дружество за етична култура“ в автобиографията си 30 години по-късно; виж „Пътят на моя живот“ (1923-25), GA 28, Глава XVH, стр. 239 и сл.

- 168 *Гьоте казва, че не иска да има нищо общо с либерални идеи:* Виж Гьоте, „Изказвания в проза“ в „Научни писания“, редактирано и коментирано от Рудолф Щайнер в „Германска национална литература“ на Кюршнер, 5 тома, 1884–1897, препечатка Дорнах 1975, GA Ia-e, том V, GA Ie, стр. 484. Виж също Гьоте, „Максими и размисли“.

- 169 *Принципът на Кант:* Така нареченият категоричен императив, Имануел Кант, „Критика на практическия разум“, част 1, книга 1, глава 1, § 7. Буквално: „Действай само според онази максима, чрез която едновременно можеш да желаеш тя да стане всеобщ закон.“

Феликс Адлер, „Етичните общества“, лекция, изнесена в Берлин на 3 юли 1892 г. (от „Етичното движение в Германия“), Берлин 1892. - Пак там, „Моралното обучение на децата“, превод от Георг фон Гижицки, Берлин 1894.

- 170 *старият Кант - Ницше го нарича концептуален инвалид -:* Виж Фридрих Ницше, „Здрачът на идоли или как да философстваме с чук“ (1889), глава „Какво липсва на германците“, 7.

„Действайте по такъв начин, че принципите...“: категоричният императив на Кант, вижте бележката на стр. 169.

- 174 *Георг фон Гижицки*, Großglogau 1851-1895, редактор на «Ethische Kultur», съредактор на «International Journal of Ethics» (Филадельфия), автор на: «Philosophische Folgen der Entwicklungstheorie», 1876; «Етик Хюмс», 1878 г.; «Grundzüge der Moral», 1883; «Moralphilosophie», 1888 г.

- 176 *Фридрих Ницше*, „Върху генеалогията на морала. Полемика“, Лайпциг 1887.

- 184 5. *Койт*, „Етичното движение в религията“, Лайпциг 1890.

Уилям Макинтайър Солтър, „Религията на морала“, лекции, изнесени в Обществото за морална култура в Чикаго, Лайпциг 1885 г., немски превод от Георг фон Гижицки.

- 187 *Велика херцогиня Софи Саксония*, принцеса на Нидерландия, Вилхелмина, Мария Софи Луиза, родена на 8 април 1824 г.

- 189 и сл. *Д-р Херман Шел*, Фрайбург I.Br. 1850-1906 Вюрцбург, католически богослов, професор във Вюрцбург от 1884 г. Цитатите са взети от цитираното произведение „Католицизмът като принцип на прогреса“, Вюрцбург 1897, стр. 35 и сл., 36, 47, 50, 58, 73, 7, 18.
- 190 *Кардинал Раушер*, Йозеф Отмар Ритер фон Раушер, Виена 1797-1875, принц -архиепископ на Виена, 1825 професор по канонично право в Залцбург, 1832 директор на Императорската ориенталска академия във Виена и учител на по-късния император Франц Йозеф, 1848 епископ на Секау, 1853 принц-архиепископ на Виена, 1855 кардинал.
- 194 „*Прогресът е просто модерна идея, тоест лъжлива идея*“: Фридрих Ницше, „Антихристът“, § 4.
- 196 „*Ционистки конгрес*“: Първият ционистки конгрес се провежда в Базел от 29 до 31 август 1897 г. и заявява целта на ционизма като: „Създаването на публично и законно обезпечена родина за еврейския народ в Палестина“.
- 197 *Теодор Херцел*, Будапеща 1860-1904 Едлах, Долна Австрия, политическият организатор на ционисткото движение.
- Макс Нордау*, Будапеща 1849-1923 Париж, лекар.
- 198 и сл. *Теодор Херцел казва*: „Еврейската държава, опит за съвременно решение
Еврейският въпрос “ (1896), 6-то издание, Кьолн, без дата, стр. 24, 26 и 93 сл.
- 211 „*Космополис*“: Лондон, Берлин, Виена и др., кн. VHI, № XXH ноември 1897 г., стр. 527.
- 214 *Писмото на Теодор Момзен*: Вижте „Теодор Момзен като писател. Каталог на неговите писания от Карл Цангенмайстер. Редактирано и продължено от Емил Якобс от името на Кралската библиотека“, Берлин 1905, стр. 139. № 1364. „До германците в Австрия“. Писмо от Теодор Момзен до редакторите на „Neue Freie Presse“. - „Neue Freie Presse“ № II 923. Виена, неделя, 31 октомври 1897 г., сутрешно издание, стр. 1. - Писмото е подписано: Т. М. Редакторите коментират: „От приятел в Берлин, който желае да остане анонимен, ... получихме писмо, което е адресирано до нас само формално, но всъщност до всички немско-австрийски граждани.“ Представяйки го на обществеността, ние дълбоко съжаляваме, че условията на австрийската преса не позволяват дори произведенията на такъв всеобщо уважаван автор да бъдат публикувани в тяхната цялост, така че сме принудени да удържим няколко пасажа от читателите.
- 216 *Таафе*: Виж бележката на стр. 71.

216 *Казимир Гра/Бадени*, Сурохов, Галиция 1846-1909 Раджехов близо до Лемберг, австрийски държавник, става губернатор на Галиция през 1888 г. и австрийски министър-председател на 2 октомври 1895 г.

217 *Ото Лехер*, роден във Виена през 1860 г., австрийски политик, германски прогресист в Райхсрата през 1897 г., говори в продължение на дванадесет часа за временното споразумение по време на германската обструкция срещу Бадени на 28/29 октомври 1897 г., с цел да предотврати резолюция от Камарата на представителите.

218 *Германският Рембранд*: Юлиус Лангбен, Хадерслебен 1851–1907 Розенхайм, писател, приема католицизма през 1900 г.; книгата му „Рембранд като възпитател“ е публикувана анонимно през 1890 г. под заглавието „От един германец“ и се радва на изключителен успех. Вижте също Рудолф Щайнер, „Пътят на моя живот“, ГА 28, стр. 189 и сл.

«Калигула»: Лудвиг Куиде, «Калигула», Изследване на лудостта на римския Цезар, Лайпциг 1894.

221 *Алфред Драйфус* (Мюлуз 1859–1935, Париж), френски офицер, е несправедливо осъден за шпионаж и държавна измяна през 1894 г., понижен в длъжност и депортиран. Смелата намеса на Емил Зола в полза на Драйфус (1898 г.) отприщва зловна вълна от национализъм, клерикализъм и антисемитизъм. Драйфус е помилван през 1899 г., но е оправдан и реабилитиран едва през 1906 г.

222 *Емил Зола*, Париж 1840-1902, пак там, през 1898 г. есето „Обвинявам“ се появява във вестник „Au-roue“; Зола е осъден и живее в изгнание в Лондон до 1899 г.

Октав Мирбо, Тревиер (Калвадос) 1848-1917 Париж.

Огюст Шойер-Кестнер, Мюлуз 1833-1899 г. Париж, сенатор.

223 «Die Zukunft», списание, редактирано от Максимилиан Харден от 1892 до 1922 г. Рудолф Щайнер се позовава на неподписаната статия «Dreyfus» в «Die Zukunft», том 21, 15 ноември 1897 г., стр. 319 и сл., която вероятно е написана от редактора Максимилиан Харден.

225 *Емил Зола към младежта*: «Lettre à la jeunesse», Париж 1897, немски: «An die Jugend!», Отворено писмо относно процеса Драйфус, Берлин: Hugo Steinitz Verlag, 7-10 хил., 1898, 23 стр.

230 *Реч, която Емил Зола е прочел пред френския съд*: Не е доказана.

защитник на Зола : Фернан Гюстав Гастон Лабори, Реймс 1860-1917 Париж.

235 *«Lex Arons»*: На д-р Лео Аронс, частен преподавател в Берлинския университет, е отнето разрешението му да изнася лекции съгласно член 5 от закона от 17 юни 1898 г., на основание, че той „съзнателно е подкрепял и насърчавал усилията на Социалдемократическата партия, на която е член от години, насочени към сваляне на съществуващия държавен и икономически ред, и многократно е водил кампании за тази партия до съвсем скоро“.

248 *Рудолф Щайнер*, „Философията на свободата“ (1894), GA 4.

254 /. *Г. Фихте*. .. *като казва*: Йохан Готлиб Фихте, Съчинения, Избор в шест тома, ред. Фриц Медикус, Лайпциг н.д.; том VI, стр. 472, се казва дословно в „Теория на държавата“ (1813): „В тях империята трябва да изхожда от развита лична индивидуална свобода, а не обратното: от личността, формирана преди всичко преди държавата, формирана след това в отделните държави, на които те са разделени в момента, и която, като просто средство за постигане на по-висша цел, тогава трябва да престане да съществува.“

264 *Гьоте характеризира ...* : Гьоте, «Прозаични съчинения» в: Научни съчинения, редактирани и коментирани от Рудолф Щайнер в Кюршнеровата «Германска национална литература», 5 тома (1884-97) Препечатка Дорнах 1975, GA Ia-e, том 5, GA Ie, стр. 449. Вижте също Гьоте, «Максими и размисли».

265 *На срещата ... Бисмарк отговори*: Бисмарк, «Събрани съчинения», том 10 (Речи 1847-1869), 1-во издание. Берлин без дата (1928), стр. 244.

266 *Мориц Буш съобщава*: «Страници от дневника», том втори, Лайпциг 1899, стр. 468.

267 *...цитирайки думите* : Виж бележката на стр. 265, том 12 (Речи 1878-1885), 1-во издание. Берлин без препратка (1929), стр. 509.

268 *Фердинанд Ласал*, роден в Бреслау през 1825 г., е смятан за съосновател на германската социалдемократия. Той е убит на 28 август 1864 г. близо до Женева в дуел с pistolет с Й. фон Раковица, годеник на Хелене фон Дьонигес.

269 *Относно члена на парламента Рикерт*: Вижте бележката на страница 267.

Националлиберална партия: Тя е сформирана през 1866 г. чрез отделяне от Прогресивната партия. От 1879 г. нататък тя губи влияние поради новата икономическа политика на Бисмарк .

269 и сл. *на заседание на Райхстага той каза*: Виж бележката на стр. 265, том 13 (Речи 1885-1897), 1-во издание Берлин без дата (1930), стр. 47

271 Есето на Рудолф Щайнер „Бисмарк, човекът на политическия успех“ е препечатано през 1921 г. в седмичния вестник „Троен социален ред“, 3-та година, бр. 15, 12 октомври 1921 г., стр. 2-4. Целият брой на вестника е посветен на „въпроса за вината“ и под заглавие „Нови факти за предисторията на Световната война“ включва немски превод на интервюто, което Жул Зауервейн е провел с Рудолф Щайнер за френския ежедневник „Le Matin“ през октомври 1921 г. (публикувано в Париж, 5 октомври 1921 г.; немски превод сега е включен в GA 24, стр. 398 и сл.). Препечатката през 1921 г. на оценката на Щайнер от 1898 г. за Бисмарк е обяснена в контекста на „въпроса за вината“ и обвиненията в германска измяна, които стават все по-шумни по това време.

271 сл. *Бисмарки* „Мисли и спомени“, том 3, Щутгарт и Берлин 1921; цитати стр. 157, 115, II, 157.

273 *«Дружество за етична култура»*: Вижте стр. 164-176 в този том.

274f. Жул Мишле, Париж 1798-1874 Йер; „Histoire de la revolution francaise“, 1847-1853; „Histoire de France“, 1837-1867, „Le peuple“, 1846.

276 *редакционните статии на «Zukunft»*: М. Хардън, виж бележката на стр. 158.

Godefroy Cavaignac, Париж 1853-1905 пак там, френски политик.

Björnstieme (Björnson, Kwikne (Dovre Mountains) 1832-1910 Париж, норвежки поет).

282 *със солиден труд*: Това вероятно е трудът, публикуван едва през 1920 г.: „Търсецията свобода, психология на едно развитие“, отпечатан като ръкопис, Берлин-Шарлотенбург. Самият Маккей споменава „този дългогодишен труд“ в предговора към този труд.

286 *Императрица Елизабет Австрийска* е убита с прободни рани на 10 септември 1898 г. в Женева от италианския анархист Луиджи Лукени.

287 *като тези Казерио*: Италианският анархист Казерио убива френския президент Сади Карно през 1894 г.

Густав Ландауер, Карлсруе 1870-1919 Мюнхен, убит като член на Баварската съветска република в борбата срещу т. нар. „Орденски войски“. - „Свидетелство за характер на г-н Джон Хенри Маккей“ от Густав Ландауер в „Der Sozialist“, Орган за анархизъм и социализъм, том VIII , № 41, 8 октомври 1898 г., стр. 211 и сл.

288 *Професор Шел*: Вижте стр. 189-196 и 324-327 в този том.

301 сл. *Училище и университет*: Под това заглавие Рудолф Щайнер обсъжда първите три от осемте лекции по университетска педагогика, проведени в Берлин през зимата на 1898/99 г. Четвъртата лекция, озаглавена „Университетска педагогика и обществен живот“, е изнесена от самия Рудолф Щайнер на 12 декември 1898 г. Впоследствие той обобщава тази лекция първо в листовка, а след това подробно в „Magazin für Literatur“ (стр. 655 и 301 сл. в този том).

308 *Лотар Майер*, Варел 1830-1895 Тюбинген , химик. Цитатът не е потвърден.

Алоис Ридлер, инженер. „Нашите университети и изискванията на 20-ти век“, 1895 г.

Едуард фон Хартман, Берлин 1842-1906.

310 *Йозеф Хиртл*, Айзенщат 1810-1894 г. Перхтолдсдорф близо до Виена.

314 и сл. *Мориц фон Егиди*, Майнц 1847-1898 Потсдам, първоначално офицер, е принуден да подаде оставка, защото се е застъпвал за реформа на църковната доктрина. Издава месечното списание „Помирение“; през 1890 г. се появява „Сериозни мисли“.

316 *Намесата на Егиди в случая Цитен*: Виж М. фон Егиди, «Патриотизъм», в «Die Zeit», Виена, 1898, № 173.

За разлика от Руския манифест за мир: Николай II от Русия предлага всеобщо разоръжаване през 1898 г.

317 *Фридрих Науман*, Щьормтал близо до Лайпциг 1860-1919 Травемюнде, протестантски пастор, основава Националното социално сдружение през 1896 г. От 1895 г. публикува „Die Hilfe“ („Помощта“), е активен оратор и писател в областта на социалната политика, а по-късно (1915 г.) публикува влиятелната си книга „Mitteleuropa“ („Централна Европа“).

«Die Zeit», Виена, година 1898, бр. 209.

319 *Емил Шиф*, Раудниц, Бохемия 1849–1899 Берлин, журналист, след като завършва образованието си във Виена, първо става политически журналист за „Deutsche Zeitung“ във Виена, след това през 1874 г. за „Spenerische Zeitung“ в Берлин, а впоследствие в продължение на 25 години (до смъртта си) е постоянен представител на виенския „Neue Freie Presse“ в Берлин. От 1878 до 1880 г. следва висша математика, диференциално и интегрално смятане и аналитична механика в Берлинския университет; по-късно започва да учи медицина; до средата на 1894 г. е завършил всичките си медицински изследвания.

След като издържал изпитите си, той вече бил квалифициран лекар, но никога не практикувал медицина и останал писател и журналист през цялото си научно обучение. Дисертацията му „Пиер Жан Жорж Кабанис, лекарят и философ“ била публикувана през 1886 г. (Берлин).

321 *Вреди върху журналистиката:* Вижте Рудолф Щайнер „Стилна корупция чрез пресата“, в „Събирани есета по драматургия 1889 до 1900“, GA 29.

323 *Ще им бъдат предложени следните имена:* Алфред Кер (псевдоним на Алфред Кемпнер), Бреслау 1867-1948 Хамбург, писател и критик.

324 *Професор Шел:* Вижте страници 189-196 в този том.

327 *Ректор на Хайделбергския университет :* Херман Остхоф, Билмерих близо до Уна 1847-1909 Хайделберг, лингвист.

329 *„Върху литературата за женския въпрос“:* „Документи за жените“, ново списание, публикувано във Виена от Огюст Фикерт, Мари Ланг и Роза Майредер (том 1, № 1, 8 март 1899 г.). – „Женският въпрос“, дискусия между Виктор Ярослав и Сара Е. Холмс, Берлин 1898 г. – За Мари Ланг и Роза Майредер виж Рудолф Щайнер, „Пътят на живота ми“, GA 28, стр. 157–162.

333 *Относно разликата:* Вижте стр. 281 и сл. в този том.

334 *«Свобода»,* Пионерският орган на анархизма, редактиран от Бенджамин Р. Тъкър, Бостън (по-късно Ню Йорк) 1881 и сл.

337 *Рудолф Вирхов, Шивелбайн 1821-1902* Берлин, лекар и патологичен анатом.

338 *Мефистофелова поговорка:* Гьоте, Фауст I, Учебна стая, стихове 1910-1921.

Цитат от Гьоте: Гьоте, стихотворение „Парализа“.

341 *„Делото на Гутенберг...“:* Вж. споменаването на тази лекция в автобиографията на Рудолф Щайнер „Пътят на моя живот“, GA 28, стр. 378.

342 *Якоб Вимфелинг, Schlettstadt 1450-1528* пак там, хуманист.

Немски мистицизъм: Вижте Рудолф Щайнер, „Мистицизмът във възхода на съвременния духовен живот и неговата връзка със съвременния мироглед“ (1901), GA 7.

347 и сл. *„Имайте смелостта...“:* Кант, „Отговор на въпроса: Какво е Просвещение?“, 1784.

349 *Казано е за Фауст*: Виж «Historia von D. Johann Fausten, dem weitbeschreyten Zauberer und Schwarzkünstler», (1587), изд. от Richard Benz, Jena 1912, p. 3.

358 *Антониус фон дер Линде*, „История на изобретяването на печатарското изкуство“, 3 тома (илюстрирани), Берлин 1886 г.

Д-р Хайнрих Майснер и д-р Йоханес Лутер, „Изобретяването на печатарството, по случай петстотния рожден ден на Йохан Гутенберг“, с 15 художествени приложения и 100 илюстрации (том XI от „Монографии по световна история“), Билефелд и Лайпциг 1900 г.

359 г. *Събор в Тулуза*: Поради дейността на катарите, Инокентий I (1198 г.) и съборите в Тулуза (1229 г.) и Безие (1233 г.) забраняват четенето на Библията на народен език, а Синодом в Тарагона (1234 г.) дори притежаването на превод без разрешението на епископа.

362 *Георг фон Шонерер*: Виж бележката на стр. 64.

Рудолф Ронспергер: Вж. деветте писма от Рудолф Щайнер до Рудолф Ронспергер от 1881 г., в GA 39, стр. 18-47, и споменаването на това младежко приятелство от Рудолф Щайнер в «Mein Lebensgang», GA 28, стр. 77t.

364 *наследството на неговия състудент*: Предполага се, че нито едно от произведенията на Ронспергер не е отпечатано. Името му не може да бъде намерено в библиографски справочници или литературни истории.

367 и сл. *Томас Барнтън Маколи*, Ротли Темпъл, Лестършир 1800-1859 Лондон. Основното му произведение: „История на Англия от възкачването на Джеймс II“, 1848-1855; Немски 1850-1861.

371 *Ралф Уолдо Емерсън*, Бостън 1803–1882 Конкорд, Ню Хемпшир; неговият идеален мироглед, основан на изучаването на мистиците и древногръцката и немската философия, разглежда природата само като символ и откровение на духовното. Той се издига начело на трансценденталното движение в Америка. По-късните му произведения се характеризират все повече с ангажираността си с конкретни социални проблеми.

373 и сл. *Макс Мюлер*, Десау 1823-1900 Оксфорд, ориенталист, живял в Оксфорд от 1848 г., където заемал професорска длъжност по сравнителна литературна история от 1854 г., по сравнително езикознание от 1868 до 1875 г., преподавал временно в университета в Страсбург от 1872 до 1873 г. и в Кеймбридж през 1879 г.

- 373 и сл. *Херман Хелмхолц*: Вижте некролога за смъртта на Херман Хелмхолц в „Методически основи на антропософията“, GA 30, стр. 340-346, и есето „Издигането на бюстове на естествоизпитатели на моста в Потсдам“, пак там, стр. 562.
- 376 *Втората „Ненавременна медитация“* от Фридрих Ницше: „За използването и злоупотребата с историята за живот“ датира от 1874 г.
- 377 *Ърнест Ренан*, Трегие, Кот дю Нор 1823-1892 Париж, френски ориенталист, първоначално се посвещава на чиновническата професия, от 1846 г. на изучаване на семитски езици, а през 1862 г. е професор по иврит, халдейски и сирийски езици в Колеж дьо Франс.
- 379 и сл. *Роберт Йофе*, Гнесен, провинция Позен 1870-1911 Берлин, писател. „Ахасвер“, роман, Берлин 1900.
- 382 и сл. *Адолф Бартелс*, Веселбюрен 1862-1945 Ваймар. «История на немската литература», 1901-1902, 2 тома, преработено в 3 тома 1924 г.
- 383 *Г-н Бартелс добавя*: «История на немската литература», 11-15 хил., Лайпциг 1909, том 1, стр. 498.
- 384 *Вилхелм Шерер*, Шьонборн, Долна Австрия 1841–1886 Берлин, германист, водещ представител на „филологическата“ школа на мисълта, която става доминираща в литературните изследвания. Вижте също Рудолф Щайнер, „Пътят на моя живот“, GA 28.
- „За разлика от това, Шерер...“: Вижте бележката на стр. 383, том 1, стр. 79-80.
- „С Моисей Менделсон ...“: Вижте бележката на стр. 383, том 1, стр. 283.
- 385 „Вече не се съмняваме нито за миг...“: Вижте бележката на стр. 383, том 1, стр. 345.
- „за народа и младежта...“: Виж бележката на стр. 383, том 1, стр. 507.
- 386 „Той е единственият...“: Вижте бележката на стр. 383, том 1, стр. 509.
- 387 *Пост* “ като защитник на германската култура: Обсъжданата анонимна статия (според библиографията на К. С. Пихт) не може да бъде намерена в „Die Post“; Берлин (23 септември 1901 г.).
- 389 *Карл Вайтбрехт*, Нойхенгщет близо до Калв 1847–1904 Щутгарт, професор по естетика и немска литература в Техническия университет в Щутгарт от 1894 г. – „От тази страна на Ваймар. Също книга за Гьоте“, Щутгарт 1895 г. – „Немска литературна история на 19 век“, два тома, Лайпциг 1901/02. Цитираните цитати са от том 1, стр. 63 и сл. и стр. 70.

389 *Friedrich Theodor Vischer*, «Auch Einer, eine Reisebekanntschaft», Stuttgart 1878. - «Faust, der Tragödie dritter Teil, treu im Geiste des zweiten Teils des Goetheschen Faust gedichtt» (erschien unter den Pseudonym Deutobold Symbolizetti Allegoriowitsch) Мистифизински), Щутгарт 1862 г.

391 *Наказанието на Гуцков*: Карл Гуцков е осъден от Волфганг Менцел заради романа си „Уоли, съмняващият се“ (1835) и е принуден да излежи 3 месеца затвор.

392 *Август Платен*, „Романтичният Одип“, комедия, Щутгарт 1829 (насочена срещу Хайне, Имерман и Раупах).

Паул Фицер, Щутгарт 1801-1867 Тюбинген , политически писател, юрист, е уволнен от държавната служба във Вюртемберг заради книгата си „Кореспонденция на двама германци“ (1831), в която препоръчва присъединяване към Прусия.

393 *Научното доказателство за антисемитите*: Редактор на „Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма“ е Лудвиг Якобовски, приятел на Рудолф Щайнер.

Едуард Бернщайн, Берлин 1850-1932, социалдемократ от 1872 г., принадлежи към научно умереното направление на „ревизионистите“, което става по-активно около 1900 г., но не се включва в политиката на партията и е отхвърлено на партийния конгрес в Любек през 1901 г.

«*Staatsbürger-Zeitung*»: Берлин 1901, 37-ма година, № 445, сутрешно издание (22 септември): «Професор Полсен и антисемитизмът».

Фридрих Паулзен, Лангенхорн, Шлезвиг 1846-1908 Берлин, философ и педагог, професор в Берлин от 1878 г., „Система на етиката с очерк на политическата и социалната теория“, Берлин 1889 г.; „История на научното обучение в немските училища и университети от края на Средновековието до наши дни“, Лайпциг 1885 г.; „Военна философия. Срещу клерикализма и натурализма“, Берлин 1901 г.; „Въведение във философията“, 1892 г.

394 *С право*: «Система на етиката», 6-то подобро издание, Щутгарт и Берлин 1903, том 2, стр. 553.

395 *фон дер Паулсен говори за*: Вижте бележката на стр. 394, стр. 553.

396 *В „Поверителни писма“* за вътрешните условия в пруския двор след Фридрих II (редактор Фр. фон Колин), 6 тома (томове 2-6 също под заглавие: Приноси към историята на войната в Прусия), Лайпциг 1807-1809.

396 „*Firebrands*“, списание за Германия, или Анали за добродетел и порок и др., 2 тома, Берлин 1803.

„*Галерия на пруските герои*“, превод от френски ръкописи, Германия 1808 (Берлин). - Галерия на пруските герои пред Публичния трибунал, Берлин 1808.

„*Имам само една родина и това е Германия*“: Карл Фрайхер фон Щайн до Ернст Фридрих Херберт Райхсграф цу Мюнстер-Леденбург, Петербург, 1 декември 1812 г.

398 *Ойген Дюринг*, Берлин 1833-1921 Новавес, философ, пише, между другото: „Еврейският въпрос“, 1881; „Надценяването на Лесинг и неговата защита на евреите“, 1881.

400 „*Различни по произход...*“: Вижте бележката на стр. 394, стр. 552 сл.

402 „*Само когато евреите...*“: Вижте бележката на стр. 394, стр. 553.

403 *Георг фон Шонерер*: Вижте бележката на стр. 64.

405f. „*Поведението на човек...*“: Вижте бележката към стр. 394, том 1, стр. 243 и 231.

406 „*С промяната...*“: Вижте бележката на стр. 394, том 2, стр. 552.

408 *Братя Грим*: Якоб и Вилхелм Грим, германисти, редактори, между другото, на „Детски и битови приказки“, „Немски легенди“ и „Немски речник“.

„*Ще бъде дадено на човека ...*“: Братя Грим „Немски легенди“, Берлин 1816-1818, 2-ро издание Берлин 1865, стр. V (началото на предговора).

409 *Фридрих Ницше*, „Ненавременни размисли“, 1873-1876; втората, „За ползата и вредата на историята за живота“, датира от 1874 г.

410 *В есето си ... той казва*: Фридрих Паулсен, „Кант, философът на протестантството“, Берлин 1899, стр. 29.

Гьоте веднъж е казал : Този цитат вероятно обобщава редица твърдения за идеята и преживяването, които Гьоте е направил на различни места в своите научни трудове.

411 *Тихо Брахе, който отговори*: Цитатът е обобщение на мисли от: «Тихо Брахе, Opera omnia», изд. И. ЛЕ Драйер, Nauniae 1929, Tomus VI: Epistolarum Astronomicarum, Liber pri-mus, От отговора на Тихо Брахе до Кристоф Ротман в Касел, Астроном до Вилхелм IV, ландграф на Хесен (1590), стр. 220 и 221.

414е. *Д-р Й. Е. Порицки*, роден в Ломжа през 1876 г., писател, режисьор и драматург.

415 *Виктор Хен*, Дрпт 1813-1890 Берлин, културен историк, „Мисли за Гьоте“, 1887.

416 *Гьоте веднъж е говорил за призраци*: Гьоте, писмо до Целтер от 7 ноември 1816 г., дословно : „Тези дни отново четях Линеи и съм изумен от този необикновен човек. Научих изключително много от него, освен ботаниката. Освен Шекспир и Спиноза, не познавам друга затворническа фигура, която да ми е оказала такова влияние.“

Лазар, «Етика на юдаизма»: Рецензия на този труд на стр. 640 от настоящия том.

417 *Лотар фон Куновски*, роден в Обер-Вилкау близо до Намслау, Силезия, 1866 г.

«Чрез изкуството към живота», том 1: «Нация от гении», издателство Дидерихс, Лайпциг 1901 г., стр. 5 и 8.

бяха произнесени от важен авторитет относно Куновски: Не са доказани.

419 *Хюстън Стюарт Чамърлейн*, Портсмут 1855-1927 Байройт. «Основите на 19-ти век», 2 тома, Мюнхен 1899-1901.

420 *Стефан фон Чобел*, „Развитието на религиозните концепции като основа на прогресивна религия“, 2 тома, Лайпциг 1901.

421 *Пол Асмус*: Вижте двете есета на Рудолф Щайнер, „Предговор към посмъртните документи на Пол Асмус“ и „Характеристика на светогледа на Пол Асмус“, в „Луцифер - Гнозис“, GA 34, стр. 488-495, и описанието на срещата на Рудолф Щайнер с Пол Асмус и сестра му Марта в „Пътуването на моя живот“, GA 28, стр. 384-387.

422 *Седем писма от Фихте до Гьоте...*: Тези писма са особено важни във връзка с обвинението в атеизъм, отправено срещу Фихте като професор в университета в Йена, което в крайна сметка доведе до неговото уволнение. Вижте например „Die Schriften zu J.G. Fichtes Atheismus-Streit“ (Съчинения върху спора за атеизма на Й.Г. Фихте), изд. Ханс Линдау, Мюнхен 1912 (= Библиотека на философите, редактирана от Фриц Маутнер, том четвърти), и „Appellation an das Öffentliche ... Dokumente zum Atheismusstreit um Fichte, Forberg, Niethammer. Jena 1798/99“ (Обръщение към обществеността ... Документи върху спора за атеизма около Фихте, Форберг, Нитхаммер. Йена 1798/99), изд. от Werner Röhr, Лайпциг 1987 (= Reclams Universal-Bibliothek 1179).

- 423 „Добро“ и „зло“, „добро“ и „лошо“: Виж Фридрих Ницше, „Върху генеалогията на морала“ (1887), Първо есе: „Добро и зло“, „Добро и лошо“.
- 424 Д-р Херман Тюрки „Ницше и неговите философски грешки“, Дрезден 1891 г.
- 425 Д-р Хуго Каац, «Мировгледът на Фридрих Ницше», част първа: Култура и морал, Дрезден и Лайпциг 1892 г.
- Ф. Н. Финк, „Основата за нова йерархия на ценностите. Принос към научното обосноваване на обновения и нов морал“, Мюнхен 1891 г.
- 459 *Отвъд „доброто и злото“*: Вижте Фридрих Ницше, „Отвъд доброто и злото: Прелюдия към философия на бъдещето“ (1886).
- „*Раждането на трагедията от духа на музиката*“ (1872).
- 460 „*Тъй рече Заратустра. Книга за всички и за никого*“: Първата и втората част са публикувани през 1883 г., третата през 1884 г., а четвъртата и последна част през 1885 г. в ограничен тираж (40 екземпляра) като частно издание. Първото публично издание на четвърта част, след срина на Ницше, е публикувано в Лайпциг през 1891 г.
- 461 „*Всичко е едно и също, нищо не си струва...*“: „Тъй рече Заратустра“, IV, „Викът на бедствието“.
- 462 „*Какво ми се случи? ..*“: Пак там, „Обед“.
- 463 „*Какво, тълпата...*“: Пак там, „За висшия човек“, 9.
- 463 и сл. „*Не искам повече, отколкото ти е по силите...*“: Пак там, „За Висшия Човек“, 8.
- 464 „*Безсилие да лъжеш ...*“: Пак там, „За висшия човек“, 9. *Основна идея на Фауст*: Гьоте, „Фауст“ I, Етюд, стих 1701.
- 465 *Най-грозният човек говори*: „Тъй рече Заратустра“, IV, „Песента на сомнамбул“, 1.
- „*О, човече! Внимавай!...*“: Пак там, „Песента на нощния скитник“, 12.
- 466 „*Е, тогава! Те все още спят...*“: Пак там, „Знакът“.
- „*На всичко, което Заратустра е говорил ...*“: Пак там.
- „*и лицето му се превърна в бронз*“: Пак там.

467 *Курт Айзнер*, 1867-1919, немски социалист; трудът му върху Ницше се появява за първи път под заглавието „Фридрих Ницше и апостолите на бъдещето. Принос към съвременната духовна психопатия“ през „Die Gesellschaft“, 7-ма година, 4-то тримесечие, бр. 11 и 12, ноември и декември 1891 г., стр. 1505-1536 и 1600-1664; книжното издание се появява с пренаредено заглавие (както е цитирано и от Рудолф Щайнер) в Лайпциг, н.д. (1892). - Вижте също писмото на Рудолф Щайнер до Курт Айзнер от 8 декември 1893 г. в «Briefe N 1890-1925», GA 39, стр. 194 и сл.

468 *безмилостното „През“*: Свободното литературно сдружение „През!“, основано в Берлин през есента на 1886 г., е сред най-важните представители на ранния натурализъм с десетте си тези, публикувани през зимата на 1886/87 г. Сред членовете са Арно Холц и Герхарт Хауптман.

Моят опит с идеите на Ницше беше следният : Рудолф Щайнер се изразява в същия дух в гореспоменатото писмо до Курт Айзнер и в предговора си към книгата си „Фридрих Ницше, борец срещу времето си“ (1895), GA 5, стр. 9, и - тридесет години по-късно - в автобиографията си „Пътят на моя живот“ (1923-25), GA 28, Глава XVII, стр. 250.

За мен Ницше никога не е бил философски проблем, а винаги психологически : Това не се отнася за по-късната (1895) книга на Рудолф Щайнер за Ницше „Фридрих Ницше, борец срещу времето си“ (GA 5), където Ницше е последователно третиран като философ. Едва в двете есета от 1900 г. „Философията на Фридрих Ницше като психопатологичен проблем“ и „Личността и психопатологията на Фридрих Ницше“ (препечатани в приложението към GA 5, стр. 127-170), Щайнер отново разглежда Ницше като психологически проблем.

Моята позиция относно най-странния ум на съвременето: В писмо до Анна Юнике от януари 1896 г. (GA 39, стр. 277) Щайнер също нарича Ницше „най-великият ум на нашето време“.

469f. *Комуникация и корекция / Архив на Ницше*: Въпреки че по-късно Щайнер пише: „Авторът на тази невярна бележка никога не е бил открит“ (виж стр. 573), тези вестникарски съобщения за преместването на Архива на Ницше и за Рудолф Щайнер като предполагаем съредактор на произведенията на Ницше вероятно са с произход от Елизабет Фьорстер-Ницше, директорката на архива. Във връзка с интригата около публикуването на произведенията на Ницше, която фрау Фьорстер-Ницше подстрекава няколко месеца по-късно (декември 1896 г.), тези два публични фалшиви доклада се явяват като първите предвестници на конфликта (вж. приносите на Рудолф Щайнер, стр. 505–614 в този том, и кореспонденцията му през зимата на 1896/97 г., GA 39, стр. 300ff.).

469f. *Елизабет Фьорстер-Ницше*, Рьокен близо до Люцен 1846–1935 Ваймар, сестра на Фридрих Ницше, се омъжва през май 1885 г. за учителя и антисемит Бернхард Фьорстер (1843–1899), с когото основава арийската колония „Нуева Германия“ в Парагвай в средата на 1880-те години. След провала на това колониално начинание, тя се завръща за постоянно от Южна Америка през есента на 1893 г. и поема управлението на имуществото на Ницше и грижите за брат си, който е психически нестабилен от 1889 г. Тя основава Архива на Ницше, организира няколко пълни издания на произведенията на Ницше и развива обширна литературна кариера с биографични произведения и есета за брат си. Тя е особено отговорна и за произволното и предубедено компилиране на несвързани посмъртни афоризми върху предполагаемо философски систематичното *magnum opus* на Ницше, „Воля за власт“ (1901/1906/1911). Тя искала да превърне архива на Ницше в „духовен център“ на Германия – в залеза на годините си почти деветдесетгодишната жена дори приемала Адолф Хитлер там. Публичните критики към некомпетентната редакторска работа и автократичното управление на архива на Елизабет Фьорстер-Ницше възникват рано, но до голяма степен остават незабелязани (вижте бележката на стр. 505). Подробна, макар и повърхностна и неточна, биография на Елизабет Фьорстер-Ницше е предоставена от Х. Ф. Петерс: „Сестрата на Заратустра: Фриц и Лишен Ницше – една немска трагедия“ (Ню Йорк 1977), Мюнхен 1983.

Фриц Кьогел, „Хасерода в планините Харц“ (1860–1904 Бад Кьозен), доктор, редактор на произведенията на Ницше от 1894 до 1897 г., по-късно индустриалец. Като редактор той е приятел на Рудолф Щайнер (виж мемоарите на Щайнер „*Mein Lebensgang*“, GA 28, стр. 252, 254, 257, 309). След конфликти, провокирани от Елизабет Фьорстер-Ницше през декември 1896 г., Кьогел е уволнен като редактор на Архива на Ницше и по-късно е остро атакуван от Архива на Ницше заради публикациите си (виж стр. 505–614 в този том). Вилхелм Шефер се опитва да изобрази съдбата на Кьогел в разказа „*Die Mißgeschickten*“, написан през 1908 г. и публикуван през 1932 г. (Албен Мюлер/Георг Ланген, Мюнхен). Виж също Emil Bock, «*Rudolf Steiner, Studien zu seinem Lebensgang und Lebenswerk*», Stuttgart 1961, pp. 119-128.

471 „*Те също искат ...*“: Фридрих Ницше, „Ессе homo. Как човек става това, което е“, Глава „Ненавременните“, 2, цитирано от: Елизабет Фьорстер-Ницше, „Животът на Фридрих Ницше“, том втори, част първа, Лайпциг 1897, стр. 135.

Дейвид Щраус: Първата „Ненавременна медитация“ (1873) на Ницше носи заглавието „Давид Щраус изповедникът и писателят“.

471 *Лу Саломе*: Тук Щайнер се позовава на книгата на някогашния приятел и ученик на Ницше Лу Андреас-Саломе (1861-1937): „Фридрих Ницше в неговите произведения“, Виена 1894. В предговора към книгата си за Ницше, Щайнер яростно се противопоставя на това произведение, пишейки, наред с други неща: „Моят образ за свръхчовека се превърна в точно противоположен на изкривения образ, който Лу Андреас-Саломе е създал в най-разпространената книга за Ницше в момента. Човек не може да вложи в света нищо по-противоречиво на ницшеанския дух от мистичната чудовищност, която г-жа Саломе е създала от свръхчовека.“ („Фридрих Ницше, борец срещу времето си“, GA 5, стр. 10). Щайнер се изразява още по-остро в писмо до Роза Майредер (20 август 1895 г.), където пише за начина, по който Лу Андреас-Саломе изобразява Ницше, наред с други неща: „Истеричният слабак, с двете си трепереци едно от друго аз-ове, който дестилира философия от своята болезненост, която в крайна сметка трябва да кулминира в мистицизъм на идеално ниво и в лудост на психологическо ниво, е психологическа заблуда, създадена от *християнско-мистично-теистични* инстинкти. Всяка страница мирише на християнство; всяка страница издава безсилието да се диша истински ницшеански въздух. Точно както Ницше инстинктивно се отвърна от госпожица Саломе, така и тази книга, изникнала от сферата на „германската култура“, отблъсква най-съкровениите ми инстинкти. Чувствам се отблъснат от нея, както и от Свети Августин.“ („Писма II 1890-1925“, GA 39, стр. 259).

към критично ексцентричния Франц Сервес: Франц Сервес, Кьолн 1862–1947 Виена, писател. Рудолф Щайнер вероятно има предвид есето на Сервес „Ницше и социализмът. Субективни размисли“ в: „Freie Bühne“, 3-та година, бр. 1 и 2, януари и февруари 1892 г., стр. 85–88 и 202–211; и рецензията на Сервес за „Тъй рече Заратустра“ IV: „Четвъртата част на <Заратустра>. Първи впечатления“ в: „Magazin für Literatur“, 61-ва година, бр. 11, 12 март 1892 г., стр. 169 и сл.

Макс Зербст, роден през 1863 г., д-р; Рудолф Щайнер се позовава тук на брошурата на Зербст „Не и да! Отговор на памфлета на д-р Херман Тюрк Фридрих Ницше и неговите философски грешки“, Лайпциг 1892 г., и статията „Християнските измами на Ницше. Изследване“ в: „Neue Deutsche Rundschau“, 6-та година, бр. 7, юли 1895 г., стр. 682-694.

471 f. *Ханс Галвиц*, „Фридрих Ницше. Биографичен очерк“, том четвърти от поредицата „Мъже на времето: Биографични очерци на изключителни личности от настоящето и близкото минало. Редактирано от д-р Густав Диркс“, Дрезден и Лайпциг 1898. Цитираните цитати могат да бъдат намерени на страница 192.

474 В „Пруските годишници“: Вижте рецензията на книгата на Ханс Галвиц от Артър Бонус в „Пруските годишници“, редактирани от Ханс Делбрюк, том 93 (юли до септември 1898 г.), стр. 132 и сл.

475 f. *Ойген Хайнрих Шмит*, Цнайм (Унгария) 1851-1916 Берлин, д-р фил.

Частен учен. Гореспоменатият труд върху Хегел: „Тайната на Хегеловата диалектика, осветена от конкретно-сензитивна гледна точка“, Хале, 1888 г. Книгата „Фридрих Ницше на раздела на две световни епохи“, рецензирана от Рудолф Щайнер, е публикувана в Лайпциг през 1898 г. След началото на века Шмит публикува, наред с други произведения, „Гнозис: Основи на светогледа на една по-благородна култура“, 2 тома, Лайпциг, 1903/07 г., която също е оценена от Щайнер. Вижте рецензията на Рудолф Щайнер за този труд в „Луцифер“, бр. 2, юли 1903 г., препечатана в „Луцифер - Гнозис“, GA 34, стр. 411-414.

476 *Мария Евгения деле Грацие*, Вайскирхен (Унгария) 1864–1931 Виена, австрийска поетеса, в чийто салон Щайнер е посещавал и където се е запознал, наред с други, с католическия свещеник и професор по философия във Виена, *Лауренц Мюлнер*. (Вижте подробното описание на този салон в „Mein Lebensgang“ [Пътят на моя живот], GA 28, Глава VII, стр. 120–135; и споменаванията на деле Грацие и Мюлнер в писмата на Рудолф Щайнер, GA 39, Reg.)

477 *Моята книга*: „Световгледът на Гьоте“ (1897), GA 6.

479 в *моята книга*: „Фридрих Ницше, борец срещу времето си“ (1895), GA 5, особено Глава II, „Свърхчовекът“, стр. 38-94.

481 „*Отвъд доброто и злото*“ е публикувана през 1886 г., а не през 1888 г.

482 *Фридрих Ницше като поет на модерния мироглед*: Авторски реферат на лекция, изнесена в „Свободно литературно дружество“, Берлин, на 25 ноември 1900 г. Вижте също бележката на стр. 486.

„*Две души, уви, живеят в гърдите ми*“: Гьоте, „Фауст“ I, Пред портата, стих 1112.

„*Той беше нежен, любезен ...*“: Ницше, „Ессе Номо. Как човек става това, което е“, Глава „Защо съм толкова мъдър“, 1. Цитирано от Михаел Георг Конрад, „Из живота на Ницше. (Въз основа на откъси от все още непубликуваната му автобиография.) <Ессе Номо>“ в: Михаел Георг Конрад, „Еретична кръв“, Мюнхен н.д. [1893], стр. 179.

Номер 486 се основава на три лекции : След смъртта на Фридрих Ницше на 25 август 1900 г., Щайнер изнася пет възпоменателни речи за философа в различен контекст в Берлин: 1. „*Личността на Фридрих Ницше*“ в кръга на „Комендантите“ на 13 септември, тази лекция се появява в „Първа публикация от презентациите на <Комендантите> в четвъртък вечер през

Казино Нолендорф. Под редакцията на д-р AN Grotendorf, д-р H. Lux, von Meville, E. Rossius vom Rhyn, д-р Rudolf Steiner , книга 1, публикувана от „Kommenden“, Берлин 1901 г., стр. 16-25; препечатано в Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“, GA 5, Приложение, стр. 171-182.

2. „Фридрих Ницше, философът и поетът“ в „Чест на Ницше на Асоциацията за насърчаване на изкуството“ на 15 септември, след уводната лекция на Щайнер, имаше „Рецитиране на стихотворения на Ницше от д-р Густав Манц“ и „Песни (композиции от Конрад Анзорге по стихотворения на Ницше) от Артур ван Евейк“.

3. „Самотните духовни скитания на Ницше“ в рамките на „Първата модерна лекционна вечер от Курт Холм: Честване на Ницше, организирано от д-р Рудолф Щайнер и Курт Холм“ на 18 септември в Дома на архитектите в Берлин; след лекцията на Щайнер последваха „Стихотворения от Фридрих Ницше, изречени от Курт Холм“.

Рудолф Щайнер обобщи тези три лекции в „Краткия откъс...“, отпечатан тук за „Списание за литература“.

4. Поводът за първата среща на Рудолф Щайнер с теософията и теософите е забележително лекция за Ницше! Вероятно поради положителния прием на неговите възпоменателни речи, Щайнер е поканен от графиня Софи Брокдорф да изнесе лекция за Ницше на 22 септември в Теософската библиотека (Берлин). (Няма запазен препис.)

5. още едно възпоменателно слово в „Свободно литературно дружество“ (Берлин) за Фридрих Ницше като поет на модерния мироглед (стр. 482-485 в този том).

„По-добре е да живееш в леда...“: Ницше, „Антихристът“, 1.

„Преоценка на всички ценности“: Посмъртното произведение на Ницше „Антихристът“ се появява през 1895 г. в том VIII на събраните съчинения, редактирани от Фриц Кьогел. В послеслова към това издание (стр. III) Кьогел цитира постановление на Ницше, според което „Антихристът“ е първата книга от планираното произведение на Ницше „Преоценка на всички ценности“ или „Воля за власт“. Освен фалшифицираното превеждане на заглавието на постановлението – „Преоценка“ и „Воля за власт“ са два *различни* плана – трябва да се отбележи, че изследванията на Ницше (М. Монтинари) категорично са доказали, че Ницше наистина е планирал подобни многочастни „големи произведения“, но никога не ги е осъществил и в крайна сметка ги е изоставил в полза на „Антихристът“ като пълна „Преоценка“.

489 г. , когато лудостта доведе до внезапен край на творчеството на Фридрих Ницше: Ницше избухна в първите дни на януари 1889 г.

Турин заедно и живял до смъртта си в психично болно състояние под грижите на майка си и сестра си.

- 490 „*Аз дадох на човечеството най-дълбоката книга ...*“: Ницше, „Здрачът на идолите“, 51.

„*Преоценка на всички стойности*“: Вижте последната бележка на страница 486.

„*Тази книга принадлежи на малцина...*“: Ницше, „Антихристът“, Предговор.

- 492 „*Той беше нежен, любезен...*“: Вижте бележката на стр. 482.

Биографията, написана от сестра му, Елизабет Фьорстер-Ницше, е озаглавена „Das Leben Friedrich Nietzsche's“ (Животът на Фридрих Ницше), том първи, публикувана в Лайпциг през 1895 г.; вторият том се появява в две части, в Лайпциг през 1897 г. и 1904 г. Преди отчуждението си от г-жа Фьорстер-Ницше, Рудолф Щайнер оценява благоприятно тази биография (напр. в писмото си до Роза Майредер от 20 август 1895 г., GA 39, стр. 256 и сл.), докато по-късно е силно критичен към всички изявления на Елизабет Фьорстер-Ницше. Понови филологически и биографични изследвания (К. Шлехта, К.П. Янц) разкриват тази първа биография на Ницше като тенденциозна фалшификация и сборник от разкрасени легенди.

- 493 *В юбилейно издание: «Ненавременни размисли. Четвърта пиеса. Рихард Вагнер в Байройт» (1876).*

- 494 *Чрез изучаването на произведенията на Ницше: Около началото на века Щайнер формулира разбирането си за влиянието на научното мислене върху възгледите на Ницше в различни есета. В мемоарите си той преразглежда тези есета и доразвива този възглед. По-специално той подчертава, че идеята на Ницше за „вечното повтаряне на същото“ възниква, така да се каже, ex negativo, като контраидея на отхвърлянето на тази идея от Ойген Дюринг в неговия „Курс по философия“ (1875). Вижте: Есетата „Философията на Фридрих Ницше като психопатологичен проблем“ (1900), GA 5, стр. 135; „<Така нареченото> повтаряне на същото от Ницше“ (1900), стр. 550-557 и 561 в настоящия том; „Фрау Елизабет Фьорстер-Ницше и нейният рицар на комичния образ“ (1900), стр. 574 и 592 в настоящия том. и автобиографията „Mein Lebensgang“ (1923-1925), GA 28, стр. 254-265; и лекцията Дорнах, 8 март 1924 г., GA 235, стр. 130.*

„*Следването на Вагнер...*“: Ницше, „Случаят Вагнер“, Послeпис.

- 495 У. Х. Ролф, „Биологични проблеми, също като опит за разработване на рационална етика“, Лайпциг 1884.

495 „*Животът е по същество присвояване...*“: Ницше, „Отвъд доброто и злото“, 259

496 *Висшият тип човек...*“: Ницше, „Антихристът“, 3.

Чезаре Борджия: Вижте споменаванията му в „Отвъд доброто и злото“, 197; „Здрачът на идолиите“, глава „Пътешествията на един ненавременен човек“, 37; „Антихристът“, 46 и 61; „Есе Номо“, глава „Защо пиша толкова добри книги“, 1.

„*Глупост...*“: Ницше, „Здрач на идолиите“, Глава „Пътешествията на един ненавременен човек“, 40.

500 „*Следователно трябваше да унищожи знанието...*“: Имануел Кант, „Критика на чистия разум“, предговор към *второ* издание (свободно възпроизвеждане на цитата).

502 *Лев Толстой*, „Смъртта на Иван Илич“, 1886 г.

505-614 Тези страници представят приноса на Рудолф Щайнер към спора с Архива на Ницше през 1900 г. С първата си статия „Архивът на Ницше и обвиненията в него срещу настоящия редактор: Откровение“ Щайнер предизвиква разгорещен литературен дебат. Въз основа на богатия си опит в Архива на Ницше в Наумбург и Ваймар (1894-97), особено конфликта през декември 1896 г., Щайнер наистина успява да разкрие някои факти (виж писмата на Щайнер от 1894-98 г. в „Писма II, 1890-1925“, GA 39). Това бележи началото на дългата поредица от публични критики към Елизабет Фьорстер-Ницше и нейния Архив на Ницше, критики, които продължават и до днес. Най-близкият и най-верен приятел на Ницше, *Франц Овербек* (1837-1905), вече е осъзнал това, когато е отбелязал в запис за сестрата на Ницше: „Фундаменталната вреда от презумпцията, за която е виновна фрау Фьорстер, когато е поела ролята на един от или дори на интелектуалния представител на брат си [...], съвсем недвусмислено е започнала да избухва публично със статията на Щайнер относно архива на Ницше [...]. За каузата и репутацията на Ницше не може да се очаква спасение в публичната сфера (както ходът на спора Фьорстер-Щайнер ми става все по-ясен), докато въпросът не бъде напълно изтръгнат от ръцете на фрау Фьорстер.“ (Препечатано в: Карл Албрехт Бернули, «Франц Овербек и Фридрих Ницше. Приятелство. Съставено от непубликувани документи и във връзка с предишни изследвания», 2 тома, Йена 1908, том 2, стр. 436.) - По подобен начин, шестдесет години по-късно, критичният изследовател на Ницше *Ерих Ф. Подах* пише в труда си «Произведенията на Фридрих Ницше за колапса» (Хайделберг 1961, стр. 400): «Есетата за Е. Фьорстер-Ницше, публикувани от Щайнер в редактираното от него списание [Списание за литература]

Те бяха първите, които си поставиха за цел да информират обществеността за собствеността на литературното наследство на Ницше. Щайнер изучава Ницше (включително неговите ръкописи) много задълбочено в продължение на много години и поддържа тесни връзки с Ф. Кьогел. Различните му публикации за Ницше предлагат много важни прозрения и съчетават високо уважение към Ницше с критична перспектива.

Следната информация е ограничена до цитати, наред с други неща; подробен коментар по сложния дебат ще бъде запазен за отделно проучване.

- 505 *Елизабет Фьорстер-Ницше*: Виж бележката на стр. 469 и сл.

Д-р Ернст Хорнефер, Щетин 1871–1954 Изерлон, съредактор на Архива на Ницше, философ и писател; „Учението на Ницше за вечното завръщане на същото и предишното му издание“, Лайпциг 1900; пасажите, цитирани от Рудолф Щайнер, са на стр. 60, 32, 38, 35, 39, 34, 30 и 4. След раздялата си с Елизабет Фьорстер-Ницше и уволнението си от Архива на Ницше, Хорнефер преосмисля това полемично произведение. В „критично изследване“ на „Последното произведение на Ницше“, Йена 1907, стр. 48 и сл., той поддържа позицията си по фактическите точки, но съжалява за тона, в който е била написана по-ранната му работа: „Омразата, която фрау Фьорстер-Ницше е изпитвала по това време към Кьогел, несъмнено е повлияла до известна степен на това произведение.“ Току-що влязъл в архива на Ницше, бях запленил от нейната пленителна личност.

- 506 *Анри Лихтенбергер*, Мюлуз 1864-1941, литературен историк; «La philosophie de Nietzsche», Париж 1898; Немски: «Die Philosophie Friedrich Nietzsches, Einführen und Übersetzer von Elisabeth Förster-Nietzsche», Дрезден и Лайпциг 1899.

- 507 „Въведение“ от *Елизабет Фьорстер-Ницше*, пак там, стр. V-LXDC.

Д-р Фриц Кьогел: Вижте бележката на стр. 469.

- 508 *Новини от вестниците*: Вижте стр. 469 и сл. в този том.

Richard M. Meyer в неговата наскоро публикувана литературна история: Richard M. Meyer, «Die deutsche Literatur des neunzehnten Jahrhunderts», Berlin 1900, p. 733.

- 509 *Кьогел сега си е казал*: Относно съставянето на афоризмите за петте книги „Връщането на същото“ от Фридрих Ницше, редакторът Фриц Кьогел коментира следното в послеслова към том XII от пълното издание (1897) на страница 428:
„Първият раздел на този том (стр. 1-130) представя непечатаното

и идеи за печат на тези чернови според разположението на Ницше (съобщено на стр. 5) в подредба на отделните части, подготвена от редактора.

В своите пет книги Фриц Кьогел е събрал 235 афоризма в едно цяло и в гореспоменатия послеслов посочва и афоризми от други произведения, които се отнасят до тази тема. В авторитетното в момента „Критично пълно издание“ на произведенията на Ницше (редактор Г. Коли и М. Монтинари, Берлин/Ню Йорк 1967 и сл.), където литературното наследство на Ницше е подредено в строг хронологичен ред, афоризмите, събрани от Кьогел, се намират предимно в том V/2 (1973), стр. 339 и сл. (литературно наследство, пролет-есен 1881 г.).

510 *Хорнефер публикува тези 44 афоризма:* В том Хй от пълното издание на произведенията на Фридрих Ницше, редактирано от Фриц Кьогел и намиращо се в библиотеката на Рудолф Щайнер, Рудолф Щайнер е очертал тези 44 афоризма с молив. (В скоби са посочени оригиналните номера на афоризмите в изданието на Кьогел.) 1 (5), 2 (10), 3 (9), 4 (39), 5 (44), 6 (3), 7 (2), 8 (120), 9 (48), 10 (49), 11 (51), 12 (67), 13 (6), 14 (163), 15 (110), 16 (127), 17 (118), 18 (109), 19 (108), 20 (195), 21 (148), 22 (203), 23 (212), 24 (213), 25 (214), 26 (215), 27 (204), 28 (205), 29 (207), 30 (216), 31 (218) 32 (219), 33 (220), 34 (221), 35 (222), 36 (223), 37 (224), 38 (225), 39 (226), 40 (229), 41 (230), 42 (233), 43 (234), 44 (235).

515 *основната идея , заради която е написан Заратустра: идеята за Свръхчовека:* Вж. опровержението на Ернст Хорнефер на стр. 535 и сл. и отговора на Щайнер на стр. 546 и сл. в този том.

522 *Г-жа Фьорстер-Ницше ... в неопосредовано писмо до мен на 23 септември 1898 г.:* Това е отговорът на г-жа Фьорстер-Ницше на последното писмо на Рудолф Щайнер до нея от 27 юни 1898 г. (последното е отпечатано на стр. 598-601 в настоящия том и в «Писма II, 1890-1925», GA 39, стр. 362-364).

523/527 *Разговор от 6 декември:* Пропуск, разговорът се е състоял в събота, 5 декември 1896 г., както правилно пише Щайнер на страница 524.

525 *Д-р Франц Сервес:* Вижте бележката на стр. 471.

на сега отпечатаното «Прераждане»: Правилно: «Завръщане», печатна грешка.

529 *Върху „повтарянето на същото“ на Ницше:* Този отговор на Ернст Хорнефер на статията на Щайнер, само един от многото отговори, предизвикани от коментара на Щайнер, всъщност не е принадлежал

в том с есета на Рудолф Щайнер. Тъй като обаче е включено за първото издание и трябва да се избегне ненужно преномериране, то ще бъде запазено на тази позиция и за второто издание.

- 535 „Този Енгадин е родното място на моя Заратустра ... “: Ницше до Петер Гаст, Силс-Мария, 3 септември 1883 г.

„Основната композиция на произведението... “: Ницше, „Ессе Номо“, глава „Тъй рече Заратустра“, 1; цитирано от Елизабет Фьорстер-Ницше, „Битието на Заратустра“, в Ницше, „Тъй рече Заратустра“, произведения, том VI, Лайпциг 1899, стр. 480. Хорнефер също цитира този пасаж в допълнението към произведението си „Учението на Ницше за вечното завръщане...“ (виж бележката на стр. 505), стр. 83.

- 537 Д-р Фьорстер-Ницше ще публикува откъс от писмото на Щайнер: В статията си „Борбата за изданието на Ницше“ („Die Zukunft“, 21 април 1900 г., стр. 117 и сл.), д-р Фьорстер-Ницше отпечатва откъси от писмото на Рудолф Щайнер до нея от 27 юни 1898 г. (виж стр. 598 и сл. в този том и „Писма II, 1890-1925“, GA 39, стр. 362 и сл.). Вижте отговора на Щайнер на тази публикация на стр. 596 в този том.

- 547 Петер Гаст (псевдоним на Хайнрих Кьозелиц), Анаберг 1854-1918 пак там, музикант, приятел и ученик на Ницше.

- 550 Ойген Дюринг: «Курс по философия...»: Виж бележката на стр. 494.

- 552 Афоризъм 203 (том XII в изданието на Кьогел ...) „Мярката на универсалната сила ... “: В критичното пълно издание (виж бележката към стр. 509) този афоризъм може да бъде намерен в том V/2 (1973), стр. 421, Фрагмент 11 [202].

- 553 Неговият основен труд „Преоценка на всички ценности“: Вижте третата препратка към стр. 486.

„Толкова малко може да се очаква от една математическа истина... “: Ойген Дюринг, „Курсът на философията като строго научен мироглед и начин на живот“, Лайпциг 1875, стр. 84.

- 554 в последната статия (№ 16, колона 401 и сл. от това списание): Съответства на стр. 549 и сл. от настоящия том.

- 554f. На страница 65 от 11-ти том на пълното издание...: «Nietzsche, Werke», том XI, Съчинения и чернови 1876-1880, Лайпциг 1897, стр. 65; в Критичното пълно издание (виж бележката към стр. 509) цитираният афоризъм може да бъде намерен в том IV/2 (1967), стр. 450, Фрагмент 19[98].

- 555 *Г-жа Лу Андреас-Саломе е написала именно ...*: В „Върху образа на Фридрих Ницше“, Freie Bühne, 3-та година, брой 5, май 1892 г., и във „Фридрих Ницше в неговите произведения“, Виена 1894 г., стр. 224 и сл. За оценката на Рудолф Щайнер за тази книга вижте бележката на стр. 471.
- 564 *с „религиозна идея“*: Ернст Хорнефер, „Доктрината на Ницше за вечното завръщане...“ (виж бележката на стр. 505), стр. 27.
- 565 *„Как би могъл да измисли тази идея...“*: пак там.
- 566 *„Човекът е въже...“*: Ницше, „Тъй рече Заратустра“, I, Прологът на Заратустра, 4.

„Всички същества досега са създали...“: пак там, Предговорът на Заратустра, 3.
- 567 *„Преоценка на всички стойности“*: Вижте третата препратка на страница 486.
- 568 *„Тогавашият редактор д-р Фриц Кьогел...“*: Елизабет Фьорстер-Ницше, Въведение към Анри Лихтенбергер „Философията на Фридрих Ницше“ (вижте бележките към стр. 506 и 507), стр. LXIII^f. (бележка под линия).
- 571 *Д-р Артур Зайдл*, Мюнхен 1863–1928 Десау, музикален писател и драматург, като наследник на Фриц Кьогел, е временен редактор на Архива на Ницше. В това си качество той поема защитата на Архива на Ницше и неговия директор в отговор на статията на Рудолф Щайнер. Неговата атака, „Маските и маскардите на Рудолф Щайнер: Демаскиране на д-р Артур Зайдл“, се появява в третия брой на втория том на списание „Die Gesellschaft“, 16-ти клас, май 1900 г., стр. 133–147.
- 572 *Голяма част от немската преса отбелязва*: Вижте страница 469 и сл. в този том.
- 573 *Едуард фон дер Хелен*, Wellen (Хановер) 1863-1927 Щутгарт, литературен историк, по-късно издателски директор; временно съредактор заедно с Кьогел в архива на Ницше.
- 582 *Получих писмо от д-р Кьогел*: Фриц Кьогел до Рудолф Щайнер, Йена, 8 декември 1896 г., «Писма II, 1890-1925», GA 39, стр. 302 и сл.
- 584 *След разговора с г-жа Фьорстер-Ницше, намерих писмо от нея*: Елизабет Фьорстер-Ницше до Рудолф Щайнер, Ваймар, 8 декември 1896 г., пак там, стр. 302.
- 585^f. *10 декември ... 11 декември ... 12 декември*: Неправилни дати. Това бяха петък, 1-ви, събота, 12-ти и неделя, 13-ти декември.

590 *Мрачен противник на Ницше наскоро установи:* Не е доказано.

592 *Тук нямам място да обясня по-подробно убеждението си . Ще го направя другаде:* Рудолф Щайнер постигна това в есето си „Философията на Фридрих Ницше като психопатологичен проблем“ (виж бележката на стр. 494).

Г-н Крецер: Не е доказано.

594 *Есе „Борбата за изданието на Ницше“:* Есе от Елизабет Фьорстер-Ницше в „Die Zukunft“, том. VIII , № 31, № 29, 21 април 1900 г., стр. 110-119; вж. бележка на стр. 537.

595 *в «Magazin» (10 февруари 1900 г.):* стр. 505 и сл. в този том.

596 *На 27 юни 1898 г. писмото:* последното писмо на Рудолф Щайнер до г-жа Фьорстер-Ницше, отпечатано в „Писма II, 1890-1925“, GA 39, стр. 362-364, и в този том, стр. 598-601. Вижте също съобщението на Ернст Хорнефер за тази публикация на стр. 537 в този том.

598 *Писмо от Рудолф Щайнер до Елизабет Фьорстер-Ницше:* Въпреки че това писмо не е било част от настоящата колекция от есета и оттогава е публикувано на негово място в пълното издание (вижте предишната бележка), то е запазено тук за второто издание на този том, за да се избегне ненужно пренумериране на страниците.

600 *Относно вашето последно красиво писмо в «Zukunft»:* Елизабет Фьорстер-Ницше, «Предците на Ницше» (отворено писмо до Максимилиан Харден) в «Die Zukunft», том. 23, 25 юни 1898 г., стр. 576-578.

601 *нечуваната [атака] на г-н Michael Georg Conrad:* Michael Georg Conrad, «Steiner contra Seidl», в «Die Gesellschaft», XVI. Jg., Bd. II, Heft 6, юни 1900 г., стр. 372-374.

през февруари тази година (в бр. 6 от това седмично списание): стр. 505 и сл. в настоящия том.

605 *тяхната безпрецедентна атака в № 29 на «Zukunft»:* Виж бележката на стр. 594.

Защита на д-р Зайدل: Вижте бележката на стр. 571.

Имам ... във втория майски брой на «Gesellschaft»: Вижте стр. 571 и сл. в настоящия том.

- 609 *Густав Науман (автор на абсурдния коментар към Заратустра ...)*: Густав Науман, „Коментар към Заратустра“, Четири части, Лайпциг 1899 до 1901.
- 613 *тя успява да го направи в № 33... от «Zukunft»*: Отговорът на фрау Фьорстер-Ницше на отговора на Рудолф Щайнер (стр. 594 в настоящия том), в «Die Zukunft», FHI. Jg., 31. Bd., № 33, 19 май 1900 г., стр. 315 и сл.
- 617 *К. Андресен*, „Развитието на човека“, Хамбург 1891 г.
- 618 *Юрген Бона Майер*, „Темперамент и третиране на темперамента. Разглеждане“, Билефелд 1891.
- 619 *Едуард Кулке*, „Върху историята на развитието на мненията“, Лайпциг 1891.
- 621 *Е. Мартиг*, «Психологическа психология с приложение в образованието. За семинари за учители и учителки», Берн 1888.
- 622 *Франц Ланчицки*, „Учебник по логика“, непроверен.
- 623 *Райнхолд Бизе*, «Grundzüge moderner Humanitätsbildung, Idealen und Normen», Лайпциг 1886.
- 626 *Фридрих Кирхнер*, «Gründeutschland. Ein Streifzug durch die jüngste Dichtung Deutschlands», Виена 1893.
- 628 *Волдемар Фрайхер фон Бидерман*, Мариенбург 1817-1903 Дрезден, «Разговорите на Гьоте», 10 тома, 1889-1896.
- 630 *Алфред Ритер фон Арнет*, Виена 1819-1897, историк, директор на Камарата на представителите, Съдебния и Държавния архив през 1868 г., оказал безценна услуга на историческите изследвания на тази позиция, като отворил архивите за научна употреба. Неговите трудове включват: „Историята на Мария Терезия“, 10 тома, Виена 1863-1879; „Бомарше и Зоненфелс“, Виена 1868; и „Йосиф II и Екатерина Руска“, Виена 1869.
- Хенри Джордж*, Филадельфия 1839–1897 Ню Йорк, син на издател на богословски трудове, изучава печатарския занаят, пътува до Индия, основава вестника „Evening Post“ през 1872 г., след което става писател. „Прогрес и бедност“, Ню Йорк 1879, немски: „Fortschritt und Armut“, Берлин 1881.
- 633 *Писмо от Блез Паскал*: „Йезуитите за дуелите и убийството. Писмо от католика Паскал“, Лайпциг 1898 г.
- 634 *Карл Бидерман*, „Първият германски парламент“, По случай петдесетата му годишнина, Бреслау 1898 г.

635 *Курела*, „Социализъм в Англия“, непроверено.

638 *Хайнрих Киперт*, Берлин 1818-1899, картограф, географ, класически филолог и изследовател, ръководител на Географския институт във Ваймар от 1845 до 1852 г., в Берлин от 1852 г., професор през 1859 г., директор на Топографския отдел на Статистическото бюро през 1864 г., пътува няколко пъти до Мала Азия. Атлас на Гърция и елинистическите колонии, 1841-1846; Мала Азия, 1844 г.; Обща карта на Османската империя, 1884 г.; Западна Мала Азия, 1890-1892; *Atlas Antiquus*, 1859 и сл.; Ръчен атлас, 1860 г.; *Formae Orbis Antiqui*, 1894 г.

639 *Бележки, публикувани в последния брой на това списание*: «Magazin für Literatur», 67-ма година, бр. 40, 8 октомври 1898 г., кол. 956 и сл.

640 *Louis Dollivet*, «Säle Juif!», Париж 1897, немски: «Jude!», Берлин 1898.

на ужасяващото събитие: Това се отнася до възобновяването на процеса на Драйфус, който е наложен през 1898 г. от Зола и други.

Мориз Лазарус, Филехне, Позен 1824-1903 Меран, философ и психолог, професор в Берн и Берлин; освен „Етика на юдаизма“ (Франкфурт/М. 1898) той разглежда проблемите на юдаизма и във „Верни и свободни. Събрани речи и лекции за евреите и юдаизма“, 1887.

642 *Мартин Едуард фон Симсон*, Кьонигсберг i. Pr. 1810 - 1899 Берлин, юрист и политик, професор в Кьонигсберг от 1833 г., присъединява се към Франкфуртското национално събрание през 1848 г., където като негов председател оглавява депутацията, която му обявява избирането на краля на Прусия за германски император на 3 април 1849 г. На 18 декември 1870 г. във Версай Симсон представя обръщението, с което на крал Вилхелм I е предложена германската императорска корона. От 1879 до 1891 г. е председател на императорския двор.

Немското „Гьоте общество“ е основано на 20/21 юни 1885 г. във Ваймар.

643 *Посленик към есе*: „Започва ли деветнадесети век с настъпващата Нова година?“ от Г. М. Хирш в „Magazin für Literatur“, бр. 50, 18 декември 1899 г., кол. 1183 и сл.

646 *Карл Лампрехт*, Йесен 1856-1915 Лайпциг, историк, професор в Бон, Марбург, Лайпциг.

649, *че Ницше въвежда термина „Bildungsphilister“ по отношение на Давид Фридрих Щраус*: В „Ненавременни размишления“, първа част, „Давид Щраус изповедникът и писателят“, 1873 г.

651 *«Lex Heinze»*: Име на допълнителен закон от 25 юни 1900 г. към Германския наказателен кодекс. Оживеното обществено движение срещу т. нар. параграфи за изкуството и театъра, по които правителството и комисията на Райхстага се бяха споразумели, беше успешно.

Густав Еберлайн, Шпикерсхаузен близо до Минден 1847-1926
Берлин, скулптор.

Херман Нисен, Дасов в Мекленбург 1855-1914 Берлин, актьор.
Президент на Кооператива на немските сценични изпълнители.

Херман Зудерман, Мацикен близо до Хайдекруг в Източна Прусия
1857-1928 Берлин, писател.

ИМЕНСКИ ИНДЕКС

- Абдул Хамид 51
 Адамбергер, Антони 629
 Адлер, Феликс 169
 «Агенция Хавас» 95
 Александър, престолонаследник на Сърбия 84, 106, 109
 Александър II, цар на Русия 42
 Александър III, цар на Русия 18, 22, 31, 33, 41, 102, 108, 110
 Алфиери 371
 «Allgemeine Zeitung» Мюнхен 469
 Андраши, граф Юлий, австрийски, министър на външните работи 40, 41
 Андреас-Саломе, Лу 471, 555 сл., 564, 569 сл.,
 Андресен, К. 617
 Еволюцията на човека 617
 Анна Амалия, херцогиня 242, 246
 Анонимен
 Калигула 218
 Ансорж, Конрад 486
 Апони, Алберт Граф 101, 103
 Аквински, Тома 190, 355
 Аргил, член на английския парламент 110
 Аристотел 253
 Арнет, Алфред фон 630f.
 Бомарше и Зоненфелс 631 Историята на Мария Терезия 631 Йосиф II и Екатерина II от Русия 631
 Арним, Ахим фон 240
 Арон, д-р 235, 649
 Асмус, Пол 421
 Индогерманската религия в основните моменти от нейното развитие 421
 Обан 282
 Огюст, принцеса на Сакс-Ваймар 149
 Аумал, херцог на Хенри Юджийн Орлеански 101
 Бекон от Верулам 345
 Бейкън, Роджър 355
 Бадени, Казимир, граф 216
 Бар, Херман 627
 Баязет, Султан 353
 Бамбергер, Лудвиг, национален икономист и политик 38
 Банфи, граф Бела 17
 Барделебен, Адолф фон, хирург 108, 153
 Баринг, Едуард Чарлз, англичанин. Банкер 94
 Барнрайтер, Йозеф Мария, австрийски политик, 36 г.
 Бартелс, Адолф 382 и сл., 387
 История на немската литература 382
 Бауер, Фердинанд, Freiherr von, Reichskriegsminister 63, 99
 Бауман, Юлиус 639
 Бебел, 38 август
 Бетовен 213, 657
 Бендел, австрийски член на парламента 106
 Бенигсен, Рудолф фон, германски държавник, 70 г
 Бергман, Ернст фон, хирург 108
 „Берлински тагеблат“ 479, 481
 Бернхайм, Ернст 235 и сл.
 Бърнстейн, Едуард 393
 Бешарт 447
 Бесел 447
 Бетман 447
 Безецини, таен съветник барон фон 149

- Бидерман, Карл 634
 Първият германски парламент
 634 г.
- Biedermann, Woldemar von (sa F
 öhrau) 149, 628 Доктор Гьоте във
 Ваймар 628 Гьоте и Лайпциг 628
 Публикуване на Разговорите на
 Гьоте 628
- Билфелд, барон фон 436
- Бийзе, д-р Райнхолд
 Основни характеристики на
 съвременното хуманистично
 образование 623 и сл.
- Бисмарк, граф Хърбърт 53, 105
- Бисмарк, Ото фон, принц 26, 41 и
 сл., 45, 53, 57, 65, 70, 71, 79, 82,
 88, 91, 103, 105, 131, 134, 162,
 223, 262, 263 и сл., 322 Мисли и
 спомени 271
- Бизе, Жорж
 Кармен 460
- Björnson, Björnstjerne 277, 332
- Блачфорд, Робърт 635
- Блюхер, принц 397
- Блументал, Леонард, граф на,
 генерал 63
- Боденщет, Фридрих Мартин 149
- Богданович, руски генерал 79, 81
- Бьоме, Якоб 344
- Бона Майер, Юрген 618
 Темперамент и лечение на
 темперамента 618
- Борджия, Чезаре 496
- Бош, Дж. М.
 Човешко състрадание 176
 „Босфор“, Френски вестник в
 Египет 95
- Буланже, Жорж, френски генерал
 56f., 64, 66, 67, 72, 75ff., 79, 81,
 84, 89ff., 101, 106f., 109
 Нашествието в Алсманд 81
- Браман, Фридрих Густав фон,
 хирург 46
- Бранденщайн, фон, таен съветник
 55
- Братиану, Джоан д. А., румънски.
 Държавник 55, 56, 67, 69
- Бретей, маркиз от 54 г.
- Брисон, Йожен Анри, френски
 държавник, 68 г.
- Буда 503
- Бунзен, Мари фон 206
- Буркхард, Якоб 383
- Бърк, Едмънд 371
- Буркхард, д-р САН 150, 152
- Бърли, Уилям Сек ъ 372
- Бърместър, Уили 207
- Бърнс, Джон 655
- Буш, Мориц 266
- Байландт-Райдт, Артур
 Максимилиан Адриан, граф 63
- Байрон, Лорд 321
- Кабанис, Пиер Жан-Жорж 320
- Цезар 232
- Кампос, Мартинес, испански
 маршал 99
- Кандидус, Уилям 205
- Каприви 272
- Карно, Мари, Франсоа Сади,
 френски държавник, 67-ма
 година, 110 г.
- Карол, крал на Румъния 69, 73
- Шаран, Петраче 69, 73
- Кариер, Мориз 626
- Казерио, италиански анархист 287
- Cassagnac, Paul Granier de, френски.
 Политик 64
- Катаргин, Ласкар, ром . Държавник
 67
- Кавеняк, Годфроа 277
- Сервантес 320
- Чембърлейн, Хюстън Стюарт 419
 Основи на 19-ти век 419
- Христос 503
- Клемансо, Жорж, френски
 държавник 69, 89

Клементина, херцогиня (майка на княз Фердинанд Български) 66, 90, 92, 95, 99, 107

Клержони, френски политик, 72 г.

Кливланд, Гроувър, президент на Съединените щати на Северна Америка 105

Койт, стр. 184

Етичното движение в религията 184

Коменски, Петър 350, 648

Конрад, Михаел Георг 601, 605, 607 и сл.

Конрад фон Айбесфелд, Зигмунд, барон, австрийски министър на образованието 129

«Космополис» 211

Кота, Йохан Фридрих Фрайхер фон (издател) 428, 443f.

Криспи, Франческо, италиански министър-председател 42, 56, 82, 98, 107

Чобел, Стефан фон 420f.

Развитието на религиозните концепции като основа на прогресивна религия 420

Данте 419

Дарвин, Чарлз 135, 232, 251, 495, 498f. Дарвинизъм 247, 494f.

Давид, Яков Юлий 299 Деметрий, епископ на Ниш 106 Дершата, австрийски член на парламента 89

«Deutsche Rundschau» 245

«Deutsche Wochenschrift» 17, 39

Diels, проф. Пол 637 Diesterweg, Friedrich 648

Салежуиф! 640 Доливе, Луи 640 Достой Евски 414 Драйфус, Алфред 221 и сл., 225 и сл., 230 и сл.

276 и сл.

Писма 277 Du Bois-Reymond, Emil 155, 320

Дюринг, Ойген 382, 398, 494, 550 и сл., 556 и сл., 561, 574, 592 Курс по философия 550 и сл., 561, 574

Думрайхер, Арманд, барон фон, австрийски член на парламента, 86 г.

Дунаевски, Юлиан, Ритер фон, австрийски държавник 36, 139, 140

Еберлайн, Густав 651

Еберлайн, Курт 246

Екхарт, Майстер 356

Едуард, Хуго 239 Егелинг,

Хайнрих 239 Егиди,

Мориц фон 314ff. Eisner,

Kurt 467ff.

Духовна психопатия, Фридрих

Ницше и апостолите на бъдещето

467 Елизабет, кралица на Англия

372 Елизабет, императрица на Австрия

286 Емерсън, Ралф Уолдо 371,

373 Ема, кралица на Нидерландия

107 Енгелс, д-р, австрийски член на

парламента 35 Енгелс, Фридрих 262

Еразъм 371 Естерхази 231 Еврипид

483, 487 Евейк 486

Фауст (Фуст) 348f.

Фейервари, Геза Фрайхер, унгарски държавник 20, 24, 65

Фелбер, Емил 630

Фенуик, член на английския парламент 107

Феодора, наследствена велика херцогиня на Сакс-Ваймар 239, 244, 246

Фердинанд, княз на България 19, 23, 48, 51 и сл., 56, 64, 66, 76, 78 и сл., 82, 84, 88, 90, 92, 95, 98 и сл., 101, 104, 107

Фъргюсън, Джеймс, заместник-държавен секретар на Англия 44

Фери, Жул, френски държавник 68
Фихте, Йохан Готлиб 254, 349, 397,
422-449, 627, 649 Приноси за
коригиране на обществените
преценки за Френската революция
424 Затворената търговска държава
429 Възвръщането на свободата на
мисълта от европейските принцове
424 Речи към германската нация 349
Някои лекции за призванието на
учените 423 Основи на цялата
теория на науката 423, 425 Фихте,
Имануел Херман 429, 627 Животът
и литературните произведения на
Фихте
Кореспонденция 423
Кореспонденция на Шилер и Фихте
429 Фикерт, Огюст 332 Финк, FN
458

Основите за едно ново
Класация на ценностите 458
Фишер, Куно 202 и сл., 204, 207 и
сл.

212 сл., 656 сл. Фландрия, графиня
Флек, мадам 446 Флоке, Шарл Тома,
френски политик 42, 68 сл., 72, 77,
81, 91, 104, 109 сл. Флоранс, Емил,
френски държавник
105 F öhrau, Ottomar (псевдоним на
Woldemar von Biedermann) 628 A
Singers' Youth 628 Förster-Nietzsche,
Elisabeth 469f., 479f., 492, 505ff.,
519ff., 537ff., 550, 563, 567, 569,
571ff., 594ff., 598, 601, 604ff.

Животът на Фридрих Ницше 480

Фьорстер , проф. Вилхелм 289f.,
293,
307, 644 Франасович, сръбски
полковник, външен министър 19
«Frankfurter Zeitung» 568, 592
Франкъл, Луд. Авг. фон 149, 154
Франц Йосиф I, император на
Австрия 77, 83, 86 «Freie Bühne»
555 Фрайлиграт, Фердинанд 206,
392, 659 Френцел, Карл 206, 239,
659 Фрейсине, Шарл Луи дьо Солс
дьо, френски държавник 68, 81, 110
Фрайтаг, Густав 206 Фридрих
Велики 371, 397 Фридрих Вилхелм,
престолонаследник на Прусия, като
Фридрих III император на Германия
25, 45f., 48, 51, 55, 57, 61, 62f., 70,
75, 77, 79, 82, 87f., 90f., 93f., 96, 108,
133 Фридрих Вилхелм IV, крал на
Прусия 634
Фуртвенглер, Адолф 245

Галилео, Галилео 345

Галвиц, Ханс 471 и сл.

Фридрих Ницше, биографичен
очерк, стр. 472ff. Гамбета, Леон,
стр. 68, 105, 109f. Gast, Peter, стр.
516, 547, 556, 564. Gautsch von
Frankenthurn, Paul

Барон, австрийски министър 49,
78,

80, 83, 105, 120ff., 126

Geibel, Emanuel 392 Geist,
Ludwig 152 George, Henry
631

Прогрес и бедност 631

Герекке, Адолф 177 и сл.

Безнадеждността на морализма 177
и сл. Герхард, Карл, лекар 108

Общество за етична култура в
Германия 164 и сл., 169, 273
«Обществото» 601, 605

Гика, принц, председател на
 румънския сенат 56 Гижицки,
 Георги от 174, 184 Гладстон, Уилям
 Юарт 107 Глук, Кристоф Вилибалд
 Рицар на
 Орфей и Евридика 203, 213,
 659 Gm ür (певец) 207 Gneisenau,
 граф Neithart von 246 Gneist, д-р
 Рудолф von, юрист
 и политици 55 Гoble, Рене,
 френски политик 68,92 Гьоте 149 и
 сл., 152 и сл., 168, 187, 201 и сл.,
 204f., 208, 212f., 239ff., 269, 319,
 338, 383, 389 и сл., 410, 415 и сл.,
 422-
 449, 464, 477f, 482, 498f., 612,
 627 и сл., 642, 655-660
 Кореспонденция с Шилер 423
 Кореспонденция със Zelter 429 f.
 Фауст 150f., 240, 338, 383, 389,
 464
 Херман и Доротея 445
 Ифигения 445
 Биологичната дъщеря 429f., 445
 Пандора 240 f.
 Пропил аен 443
 Тасо 445
 Вилхелм Майстер 150
 Стихотворение.
 Божественото 498 Гьоте Лига
 653 Гьоте Дружество, немски
 149 и сл., 154, 189, 201 и сл., 206
 и сл.
 212f., 239f., 642, 658 Майката на
 Гьоте, Катарина Елизабет
 205, 213, 658 Гьоте, Валтер фон
 187, 204, 207,
 655, 658 издание на Гьоте,
 издание на Хемпел, 626 издание на
 Гьоте, издание на Ваймар, 153
 208, 245, 626 Национален музей
 „Гьоте“ 153, 205
 208, 213, 245f., 660f. Гьоте-
 Шилер-Архив 151, 187f.,
 ■201f., 204 и сл., 206 и сл., 212,
 243 и сл.,
 469 и сл., 537, 582, 613, 658, 660

Горки, Максим 414
Гослер , Густав фон, пруски
държавник 37, 149, 154
Grazie, Marie Eugenie delle 476
Грегорез, австрийски член на
парламента, 74 г.
Грег, д-р Юлиус, чешки депутат 76
Гройтер, Йосиф, монсенъор 127 и
сл.
Грисбах, GKR 439
Грималди, Бернардино, италиански
държавник 107
Грим, Якоб 408
Грим, Херман 187
Бъдещето на Ваймарския архив
на Гьоте-Шилер 245
Грим, Вилхелм 408
Грохолски, Казимир, Ритер фон,
австрийски политик, 82 г
Грут, Герхард 352
Грос , Зигфрид Фрайхер фон 153
Груич, Сава, сръбски държавник 19,
55, 80
Гутенберг, Йоханес 341 и сл., 354 и
сл.
Гуцков, Карл 391 f.
Уоли Съмняващият се 392

Мотика, от 396
Хекел, Ернст 497 и сл.
на природата 498
Хардън, Максимилиан 158 ff.
Apostata 158 f.
Харисън, Бенджамин, президент на
Съединените щати на Северна
Америка 105
Хартлебен, Ото Ерих 206, 629f., 659f.
Хартман, Едуард фон 308, 570
Хауф, брат на поета 245
Капитан, Герхарт 303
Хебел, Фридрих 188
Хегел, GWFr. 475 627
Хен, Виктор 415f.
Мисли за Гьоте 415

Хайне, Хайнрих 388 и сл., 414 и сл.
Хенри, принц на Прусия 88
Хенри VII Ройс , принц 40, 41
Хайтмюлер , д-р Франц Ферд. 598, 600
Хелфи, член на унгарския парламент, 23, 30, 32, 89 г.
«Хелианд» 384
Хелън, д-р Едуард фон дер 573, 613 f.
Хелмхолц, Херман фон 320, 373, 649
Херакъл 571, 588f., 610
Хербарт, Йохан Фридрих 304
Хербст, Едуард, австрийски юрист и държавник 115
Хердер, Йохан Готфрид фон 245
Хердт 447
Херман, д-р 21
Херолд, д-р Йозеф, чешки политик 25, 47, 83
Херфурт, Ернст Лудвиг фон, пруски държавник 102
Херц, Вилхелм 239
Херцел, Теодор 197 и сл.
Еврейската държава 197 и сл.
Херцлиб, Мина 241
Хезиод 242
Хетнер 384
Хейс, Пол
Лошите братя 154
Хинцпетер, Георг
Кайзер Вилхелм II 108
Хитрово, руски пратеник в Букурещ 77
Хофман, Е. Th. A. 415
Хофман, Ото 245
Хофман, г-ца (певица) 203, 213, 659
Hohenlohe-Schillingsfürst, Chlodwig, Fürst zu 63
Холм, Курт 486
Холмс, Сара Е. 334
Женският въпрос 334
Хорнефер, д-р Ернст 505 и сл., 529 и сл., 538 и сл., 549 и сл., 554 и сл., 591, 602 и сл.

Доктрината на Ницше за вечното повторение 505 и сл., 529 и сл., 538 и сл., 549 и сл., 591, 602 и сл.
Хуфеланд, Готлиб 424 Хумболт, Вилхелм фон 423, 425, 429 Хиртл, Джоузеф, анатом 310
Ибсен, Хенрик 303
Ифланд 447, 449
Имерман, Карл 392
Ингерслебен, от 396 г.
Ирена, принцеса на Хесен, 88 г.
Якобовски, Лудвиг 486
Джафе, Робърт 379ff.
Асуир 379f.
«Годишници на изкуството и науката» 428
«Jenaische Allgemeine Literaturzeitung» 428
Йезуити 353
Исус Христос (виж също Христос) 190
Йодл, Фридрих 272 и сл.
Същност и цели на етичното движение в Германия 272f.
Жофрен, френски политик, 89 г
Йозеф II, германски император 371
Каатц, д-р Хюго 458
Светогледът на Фридрих Ницше 458
Калноки, Густав Зигмунд, Графа 57, 72, 92, 98, 101, 139
Кант, L 169f., 183, 347, 410, 500, 600, 627
Кардорф, Вилхелм фон 38
Карл Август, велик херцог на Сакс-Ваймар 149, 151, 152, 206, 239, 244 и сл., 423 и сл., 426 и сл., 432 и сл.
Карл Август, наследствен велик херцог на Сакс-Ваймар и съпруга 149, 239

Каройи, Алойс, граф 104
 Екатерина Велика 371
 Кеплер, Йохан 345
 Кер, Алфред 323
 Киперт, Хайнрих 638
 Кирхнер, проф. д-р Фридрих
 Грюндойчланд 626 f.
 Кирмс, Франц 152
 Клаар, Алфред, писател 21
 Клуге, Фридрих 239
 Нол, професор 21, 104
 Кноц, д-р, австрийски член на
 парламента 43, 114
 Кьогел, д-р Фриц 469 и сл. 507 и сл.,
 519 и сл., 529 и сл., 538 и сл., 556,
 563, 568, 571 и сл., 594 и сл. f., 602
 и сл.
 «Coming, The» (Берлин) 486
 Конфуций 503
 Съвет на Тулуза 359
 Коперник, Николай 345, 411, 498 и
 сл.
 Коп, д-р, австрийски член на
 парламента 49
 Кьорнер, Теодор 629
 Краус, Алфред Ритер фон 21
 Крепек, австрийски член на
 парламента 108
 Крецер, Макс 592
 Кристич, сръбски министър-
 председател, 80 г.
 Круп, Алфред 472
 Крузе, Леополд, общински съветник
 152
 Куенбург, граф, австрийски член на
 парламента 25
 Кулке, Едуард 619f.
 Върху историята на развитието
 на мненията 619
 Куновски, Лотар фон 417 и сл.
 Нация от гении 417 Право,
 свобода и морал на
 художественото творчество 417
 Курела, д-р 635
 Социализъм в Англия 635

 Ламарк, Жан 498f.

Лампрехт, Карл 644

Ландауер, Густав 287
Буря 287
Лангбен, Юлиус
Рембранд като възпитател 218
Ланге, Фридрих Алберт
История на материализма и критика
на неговото значение в настоящето
494 Lassalle, Ferdinand 268f. Lassen,
Ed. 213, 657 Лаубе, Хайнрих 364
Лаучиски, Франц
Учебник по логика 622
Лорънс, Макс 486 Лазарус,
Морис 416, 618, 640
Етика на юдаизма 416, 640
Лечер, Ото 217 Ленау, Николай 391
Лъв XIII, папа 19, 52, 104, 135,
136 Леопарди, Джакомо 619
Лесинг, Гот. Ефраим 382, 649
Натан Мъдрият 385 Левецов,
Улрике Софи фон 241 Люински,
Йозеф 239, 246 Лекс Аронс 235
Лекс Хайнце 651 f. «Свобода» 334
Lichtenberger, Henri 506 f.
Философията на Ницше 506, 568,
589, 593, 601 f. Либкнехт, Вилхелм
262 Лихтенщайн, Fürst Alois 24,
34f.,
43, 50, 52, 80, 83, 109, 120, 129
Лиенбахер, австрийски член на
парламента 83 Линде, Антониус
фон дер 358 Линденер, фон 396
Линднер, Густав Адолф 622 Лине,
Карл фон 416 Лист, Франц 213, 657
Лобковиц, Георг, принц от 21, 28
Локрой, Едуард, френски политик
81 Лъопер, Густав фон 149, 153,
187

- Луи Филип, граф на Париж 106
 Лучени, Луиджи 286f.
 Лък, Фридрих фон 152
 Лудвиг, Ото 153, 188
 Люгер, д-р Карл, австрийски политик
 76, 86
 Лутер, д-р Йоханес с.
 Майснер
 358, 499 и сл.
 Лутер, Мартин 343, 499 и сл., 648
- Маколи, Томас Бабингтън 367 и сл., 371
 Бърли и неговото време 370
 История на Англия 367, 370, 372
 Милтън 369
 Бащата на Маколи 368f.
 Маккей, Джон Хенри 281 и сл., 287, 333
 Анархистите 282
 Макензи, Морел 108
 Маглиани, Агостино 107
 Манц, Л. 486
 Мария Терезия, императрица на Австрия, 83 г.
 Марквардсен, Хайнрих, юрист 38
 Мартиг, Е.
 Визуална психология с приложение в образованието 621
 Маркс, Карл 262, 269
 Размяна на подложки 447
 Матияш Корвин, крал на Унгария 353 г.
 Матуш, старочешки политик, 24 г.
 Мопасан, Ги дьо 163
 Майредер, Роза
 Списание, Документи на жените 331
 Майер-Кон, Александър 239
 Майснер, д-р Хайнрих и д-р Йоханес Лутер 358
 Изобретяването на печатането 358
- Менделсон, Моисей 384
 Менгер, Антон 332
 Менцел, Волфганг 391 f.
 Меркел, Фридрих Зигмунд 153
 Майер, Александър 239, 246
 Майер, Бруно 290, 297, 660
 Майер, Лотар 308
 Майер, Ричард М. 508
 Немска литература на деветнадесети век 508
 Мишле, Жул 274 и сл.
 „Хората“ 275
 История на Френската революция 275
 История на Франция 275
 Луи XIV 275
 Мишлен, член на френския парламент 101
 Мишелс, Виктор 239
 Милан Обренович IV, крал на Сърбия 19, 84, 102, 106
 Милтън 369
 Майнор, Дж. 659
 Мителщат, Ото 217 и сл.
 Преди потопа 217 и сл.
 Мирбо, Октава 222
 Моест, главен директор 486
 Моренхайм, барон, руски посланик в Париж 42
 Молтке, фелдмаршал, граф на 154 и сл.
 Момзен, Теодор 214 и сл.
 Мьорике, Едуард 188
 Монтебело, френски посланик 53
 Мориц, д-р Родрих 205, 243
 Морли, Джон, английски държавник 104
 Морис, Уилям 635
 Монис, Томас 371
 Моисей 419
 «Московски вестник» 88
 Мюлер, Йозеф 288
 Реформаторски католицизъм 288
 Мюлер, Макс 373 и сл.
 Свещените книги на Изтока 374

- Науката за езика 374
 Есета 374
 Ригведа 374
 Мюлер, Лауренц 476
 Мюнстерберг, Е. 259
- Нансен, Фритьоф 472 Наполеон I. 91, 263, 396f. Насау-Узинген, принц Фридрих
 Август 396 г. Натали, кралица на Сърбия, 84 г.
 106, 109 „National-Zeitung“ 175
 Науман, Фридрих 317 Науман, Константин Георг (издател) 505, 541 след., 582, 584 Науман, Густав 582, 594, 596,
 609 Нелидов, фон, руски посланик 51,
 53 «Neue Freie Presse», Виена 44, 143,
 384 Нитхамер, Д. 444 Ницше, Фридрих 169L, 176, 194, 322, 376, 409, 453-614, 619, 647 и сл.
 Раждането на трагедията от
 Духът на музиката 459, 493
 Ненавременни медитации
 376, 409, 480 и сл., 493 Човек, твърде човек
 480L, 494, 546, 573 Зора 480f., 494 Гей науката 480,
 494, 515, 545 и сл., 567 Тъй рече Заратустра 454, 460 и сл., 480, 485, 490, 496, 510, 514 и сл., 535 и сл., 546 и сл., 566 и сл., 578, 590, 592 Отвъд доброто и злото 480 и сл.
 573 Върху генеалогията на морала 176f.,
 480f. Случаят Вагнер 494
 Антихристът 480, 505
- Ето човека 535, 547
 Стихотворения 480
 Вечното повтаряне на същото 505 и сл., 529 и сл., 538 и сл., 549 и сл., 554 и сл., 592, 602
 Волята за власт (Преоценка на всички ценности) 486, 490, 521, 553, 567, 579, 582 и сл. Архив на Ницше 469 и сл., 490, 505-528, 529f., 538, 541, 549, 554, 569, 571 ff., 594, 601 ff. Майката на Ницше 482 Бащата на Ницше 482, 492 Николаев, български полковник 73 Николай Стари, Велик херцог 33 Нисен, Херман 651 Нордау, Макс 197 ff. «Норддойче Алгемайне Цайтунг»
 26, 44, 87, 88 Нубар паша, египетски министър-председател 94 ж.
- Олер, д-р Адалберт 569f.
 Олендорф, от 26 г.
 Олга, принцеса на Сакс-Ваймар 149
 Онкен, Вилхелм 206f, 659
 Опелн-Брониковски, Фридрих фон 506
 Ортман, Пол 637
 Осборн, д-р Макс 239
 Osthoff, Hermann, проф. Хайделберг Ректор 327f.
- Париж, Луи Филип, граф на (виж Луи Филип)
 Парнел, Чарлз Стюарт, ирландски политик 107
 Паскал, Блез 633
 Паетоу, д-р 239
 Паулсен, Фридрих 328, 393 и сл., 399 и сл., 407 и сл., 410 и сл.
 История на научното обучение 393

- Въведение във философията 394, 197 i.
- Кант, философът на
протестантството 410
- Военна философия 394
- Етична система 393f., 399, 405
- Павел, апостол 472 Пелийо, генерал
дьо 277 Перцел, унгарски депутат
23,
30,32 Pernerstorfer, Engelbert 49,
89,114 Pestalozzi, Johann Heinrich
304 «Pester Amtsblatt» 39 Pfizer, Paul
392
- Pietzker, проф. (Nordhausen) 639
- Pino von Friedenthal, Felix Freiherr,
Австрийски министър на
търговията 114 Пий DC, папа 134f.
- Платен, август 392 г.
- Романтичният Едип 392
- Платнер, Е.: 439
- Логика и метафизика 439 Платон
232, 242, 477f., 487 Пленер, Ернст
Едлер фон 36 Победоносцев,
Константин Петро-
строумие 22 Попов-Боню,
афера 73, 95, 99,
101, 104, 107
- Poritzky, JE 414ff.
- Хайне, Достоевски) и Горки 415
- Позер, от 396 «Post», Берлин 387
«Пруски годишници» 79 328 474
- Принс, Адолф 259 и сл.
- Свобода и социални задължения
259 Прикс, д-р, заместник- кмет на
Виена 86 Промбер, австрийски
член на парламента 109
- „Пропаганда на делото“ 333
- Протич, Стоян, сръбски политик
106 Путкамер, Роберт Виктор фон
37f.,
90, 93, 102 Пиат, Феликс,
френски политик 66
- Куиде, Лудвиг
Калигула 218
- Радовиц, Йозеф Мария фон,
германски посланик в
Константинопол 53
- Раковица, Й. фон 268
- Ранк, Артур, френски политик 89
- Раушер, кардинал 190, 325
- Райхенспергер, Август, политик от
Центристката партия, 38 г.
«Райхсанцайгер» 18, 39
- Ренан, Ърнест 377
- Ричард, Мис (актриса) 207, 214, 659
- Рихтер, Ойген 88, 162
- Съдия, член на австрийския
парламент 106
- Рикерт, Хайнрих 269
- Ридлер, Алоис
Нашите университети и
изискванията на XX век 308
- Ристич, Йован, сръбски държавник
19
- Роденберг, Юлий 149, 206, 659
- Ролф, Уайоминг 495
Биологични проблеми, също като
опит за разработване на
рационална етика 495
- Ромберг, от 396 г.
- Ронспергер, Рудолф 362 и
сл. Ханибал 364
- Розарий, Чарлз 626
- Розети, ром . министър-председател
69
- Русо, JJ 408, 410, 419
- Рувие, Морис, френски политик 105
- Рудолф, престолонаследник на
Австрия 63, 94, 99
- Руланд, д-р Карл (таен съветник,
съдебен съветник) 149, 153, 205
сл., 213, 239 сл., 245 сл., 658 сл.
- «Рундшау», Берлин 239
- Румпф, К. (скулптор) 239f.
- Рюсел , Лорд 369

- Сакс, Ханс 349
- Сагаста, Пракседес Матео, испански държавник 99 Солсбъри, Робърт Артър 23, 45,
101, 104 Саломе, Лу (виж Андреас-Саломе) Солтър, WM 184 Религията на морала 184 Залцман 445 Шадоу 449 Шарнхорст, GJD 397 Шаслер, Макс 626 Шефел, Виктор фон 244
Псалми на планината 244
Тромпетистът от Säckingen 244
Екехард 244
Хвойна 244
Gaudeamus 244 Schell, Herrn. 189ff., 288, 324ff.
- Католицизмът като принцип на прогреса 189, 324 Шелинг, Фридрих Вилхелм Йозеф
от 428, 443, 627 Шерер, Вилхелм 187, 384 Шойер-Кестнер, Огюст 222 Шиф, Емил 319 Шилер 152, 188, 203f., 385f., 388,
410, 423, 428 и сл., 627, 656 и сл.
Слушайте 423
Кореспонденция с Гьоте 423
Кореспонденция с У. срещу Хумболт 425
Кореспонденция с Фихте 429
- Естетическото възпитание на човека 429 Фондация „Шилер“ 189, 202 Шлегел, братя 240 Шмерлинг, Антон, рицар на 50-те години Шмейкал, д-р Франц, австрийски политик 21, 28 Шмидкунц, д-р Ханс 290, 295,
307, 660 Шмид, Ерих 149, 153f., 187, 239,
659
- Шмит-Кабанис, Ричард 320 Шмит, Ойген Хайнрих 475 и сл.
Фридрих Ницше на границата между две световни епохи 467 и сл.
- Шмолер, Густав 635 и сл.
- Шнаебеле, Гийом, френски служител, 27 г.
- Шнайдер, Лина 206, 659
- Шонерер, Георг, Ритер фон, австрийски политик 64, 362, 403f.
- Шопенхауер, Артур 480, 484, 487, 492 и сл., 619
- Шрьотер, Леополд, хирург 108
- Шюдекопф, Карл 240
- Шулце-Щрелиц, Лудвиг 290
- Шваб, Густав 392
- Швадке 448
- Seidl, Dr. Arthur 571 ff., 605 ff.
- Сенией, барон Пол 19, 36
- Servaes, Franz 471, 524f., 543
- Шекспир 416
Зимни приказки 207, 213, 659
- Шекспирово общество 189, 202, 656
- Симсън, Едуард 149, 642
- Певец, пруски член на парламента 37f.
- Сократ 232, 419, 477 и сл., 483 и сл., 487, 492 и сл., 503
- Неделя, Карл 239
- София, велика херцогиня на Сакс-Ваймар 149, 187Е, 201 и сл., 207 и сл., 212 и сл., 655 и сл.
- Софокъл 487
- Спенсър, Хърбърт 176
- Шпилхаген, Фридр. 149
- Спиноза 416
- Спитлер, Лудвиг Тимотей 427
- «Граждански вестник» 393 и сл.
- Самбулов, Стефан, български държавник 53, 66, 78, 88, 99, 109
- Станхоуп, Едуард Евелин, английски държавен секретар по военните въпроси 81, 83
- Ставенхаген, Агнес 203, 213, 659

Ставенхаген, Бернхард 203, 207,
213, 662 Щайн, Шарлот фон
240 Щайн, Карл Фрайхер от 396
f. Щайн, Лудвиг 249ff., 261f.
Социалният въпрос в светлината на
философията 249 и сл. Щайнер,
Рудолф 281, 287, 290, 301,
333, 422, 469 и сл., 529 и сл., 538
и сл., 549,
594, 598, 601, 605f " 609E, 629f.,
660 e.
Философия на свободата
248, 283
Фридрих Ницше, борец срещу
времето си 470, 479, 507, 589 и
сл., 602
Светогледът на Гьоте 477, 613
Щайниц, Ф. 226, 640 Щайнвендер,
Ото, австрийски политик
106, 109, 114 Стефан, Хайнрих фон
472 Стефани, ерцхерцогиня,
престононаследница на Австрия 94,
99 Щраус, Давид Фридрих 471, 649
Щраус, Рихард 590 Штремайр, д-р
фон 206, 659 Щурм, австрийски
член на парламента 35 f. Sudermann,
Hermann 626f., 651 f. Зюс, Едуард
129 Суфан, Бернхард
149, 151, 152, 187,
204 етаж, 212 етаж, 239, 244
етаж, 430, 658
Таафе, Едуард, Графа 71, 76, 80, 119,
216
Таулер, Йоханес 356
«Телеграф» 77
Тертулиан 190
Тибоден, Жан, френски генерал 64
Тома Аквински 190, 355
Тун, Льв, граф на 124
«Таймс» 20
Тирард, Пиер Еманюел, френски
министри 67, 68

Тиса, от Borosjen Ö, Koloman,
унгарски. Държавник 17ff., 24, 30,
31f., 65, 89, 92
Толстой, граф, генерал, руски
министър на вътрешните работи
22
Толстой, Льв 497 и сл.
Смъртта на Иван Илич 502
Торлония, Фраскати, херцог от 19
век
Съвет на Тулуза 359
Трайчке, Хайнрих фон 320, 335 и сл.
W: Политика; том 2, стр. 335
Тъкър, Бендж. Р. 283
Държавен социализъм и
анархизъм 283
Тюрк, д-р Херман 457
Ницше и неговите философски
грешки 457
Тихо Брахе 411
Улрих, HR 439 Унгер, Йохан
Фридрих Готлиб 428
Валентин, Файт 150, 239
Относно класическата
Валпургиева нощ 150
Ваташи, чешки член на парламента
24
Водрьой, графиня 205, 213, 658
Вей, Николаус Барон 36
„Асоциация за насърчаване на
изкуството“, Берлин 486
Виктория Л., кралица на
Великобритания, 77, 88, 102
Виктория, императрица на Германия
71
Вирхов, Рудолф 265, 337, 341
Вишер, Фридрих Теодор 389, 626
Също едно 389 Фауст, трагедията
трета част 389
Фогт, Карл 581
Фойгт, Кристиан Готлиб 444
Вагнер, Рихард 459 и сл., 480, 482,
484, 488, 492 и сл.

ИЗТОЧНИЦИ В СПИСАНИЯТА

Номерата на страниците се отнасят до статиите от съответните списания, които са препечатани в този том.

Приложение към Allgemeine Zeitung, Мюнхен. Главен редактор: д-р Алфред Доув. Издател: Allgemeine Zeitung. стр. 201, 469

„Хроника на Виенското Гьотево дружество“, Виена. Редактирано от д-р К.Й. Шрьоер. Издадено от Виенското Гьотево дружество. стр. 149

„Deutsche Wochenschrift“ Берлин, Виена. Орган за националните интереси на германския народ. Издател: Д-р Йоз. Еуг. Ръсел. Отговорен редактор: Д-р Карл Найсер. стр. 17-139

„Немска книга и литограф“ Берлин. Графичен месечник. Редактор Ернст Моргенщерн, Берлин. стр. 341

„Драматургични документи“ Берлин и Ваймар, от октомври нататък: Берлин. Орган на Германския сценичен съюз. Приложение към „Списание за литература“. Главен редактор: д-р Рудолф Щайнер, Берлин. Издава се от Емил Фелбер във Ваймар, от октомври нататък: Зигфрид Кронбах, Берлин. стр. 272

„Die Gesellschaft“ Дрезден и Лайпциг. Полумесечно списание за литература, изкуство и социална политика. Редактирано от М. Г. Конрад и Л. Якобовски. Издадено от E. Pierson's Verlag. стр. 571

„Годишник на Гьоте“. Редактирал Лудвиг Гайгер, Франкфурт на Майн, Литературен институт Рютен и Льонинг. стр. 422

Хамбургер Фремденблат
стр. 470

„Литературен живак“ Ваймар. Критично и библиографско седмично списание. Издава се от Херман Вайсбах. Редактор: Кърт Вайсбах.

стр. 154, 158, 164, 176, 177, 453, 460, 467, 469, 617, 618, 619,
621,
622, 623, 626

„Списание за литература“. Основано през 1832 г. от Йозеф Леман. 1893–1897: Редактор: Ото Нойман-Хофер. 1897–1900: Редактори: Рудолф Щайнер (10 юли 1897 г. – 29 септември 1900 г.), Ото Е. Хартлебен (10 юли 1897 г. – 10 март 1900 г.), Мориц Цитер (8 октомври 1898 г. – 2 декември 1899 г.). От 6 октомври 1900 г.: Редактори: Йоханес Гаулке и Фриц Филипс. Издатели по време на редакторството на Рудолф Щайнер: Е. Фелбер, Ваймар; от октомври 1898 г.: С. Кронбах, Берлин

стр. 187, 189, 196, 207, 212, 214, 217, 221, 225, 230, 232, 235, 239,
247, 251, 263, 274, 276, 277, 281, 283, 287, 288, 289, 301, 314, 319,
324, 327, 329, 335, 337, 354, 360, 367, 373, 378, 471, 475, 479, 482,
486, 497, 505, 519, 529, 538, 549 601, 628, 629, 630, 631, 632, 633,
634, 635, 635, 636, 638, 639, 640, 640, 641, 642, 643, 646, 647, 651,
652, 654

„Съобщения от Асоциацията за борба с антисемитизма“, Берлин.
Издадено от централния офис в Берлин. Издател и главен редактор: Кърт Бюргер. стр. 382, 387, 388, 393, 398, 414, 417

„Развлекателна добавка на Vorwärts“ Берлин. Главен редактор: Вилхелм Шрьодер във Вилмерсдорф. Отпечатано и издадено от Макс Бадинг в Берлин. стр. 489

"Der Vāhan" Лайпциг. Журнал за теософия. Орган на Теософското общество. Редактор: Ричард Бреш, Лайпциг. стр. 420

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ПЪЛНО ИЗДАНИЕ

Структура според: Рудолф Щайнер - Литературният
и художествено творчество. Библиографски преглед
(Номерата на библиографията са в *курсив* и са в скоби)

А. ПИСАНИЯ

/ . Фабрики

- „Научни съчинения“ на Гьоте, въведение и коментари от Р. Щайнер, 5 тома , 1884-97, препечатка 1975 г., (*1a-e*); отделно издание на въведенията, 1925 г. (7J)
- Очертания на епистемологията на светогледа на Гьоте, 1886 (2)
- Истина и наука. Прелюдия към философия на свободата, 1892 (3)
- Философия на свободата. Очертания на един съвременен мироглед, 1894 (4)
- Фридрих Ницше, борец срещу времето си, 1895 (5)
- Светогледът на Гьоте, 1897 (6)
- Мистицизмът в зората на съвременния интелектуален живот и връзката му със съвременния мироглед, 1901 (7)
- Християнството като мистичен факт и мистериите на древността, 1902 (8)
- Теософия. Въведение в свръхсетивното познание за света и човешката съдба, 1904 (9)
- Как човек може да придобие знания за висшите светове? 1904/05 (10)
- От Акашовите записи, 1904-08 (11)
- Етапите на висшето познание, 1905-08 (12)
- Очерк на окултната наука , 1910 (13)
- Четири мистериозни драми, 1910-13 (14)
- Духовното лидерство на човека и човечеството, 1911 (15)
- Антропософски календар на душата, 1912 (*в 40*)
- Път към себепознанието на човека, 1912 (16)
- Прагът на духовния свят, 1913 (17)
- Загадките на философията в тяхната история, очертани, 1914 (18)
- Загадката на човека, 1916 (20)
- От загадките на душите, 1917 (21)
- Интелектуалната природа на Гьоте, разкрита чрез неговия „Фауст“ и чрез приказката за змията и лилията, 1918 (22)
- Основните проблеми на социалния въпрос в жизнените потребности на настоящето и бъдещето, 1919 (23)
- Есета върху тройния социален ред и ситуацията във времето 1915-1921 (24)
- Космология, религия и философия, 1922 (25)
- Антропософски насоки , 1924/25, (26)
- Основи за разширяване на изкуството на лечението според духовно-научните прозрения, 1925 г. От д-р Р. Щайнер и д-р И. Вегман (27)
- Моят живот, 1923-25 (28)

II. Събрани есета

Есета по драматургия 1889-1901 (29) - Методологични основи на антропософията 1884-1901 (30) - Есета по културна и съвременна история 1887-1901 (31) - Есета по литература 1886-1902 (32) - Биографии и биографични скици 1894-1905 (33) - Есета от «Луцифер-Гнозис» 1903-1908 (34) - Философия и антропософия 1904-1918 (35) - Есета от «Гьотеанумът» 1921-1925 (36)

III. Публикации от наследството

Писма - Пословични думи - Сценични адаптации - Чернови за четирите мистерийни драми 1910-1913 - Антропософия. Фрагмент - Събрани скици и фрагменти - От тетрадки и документи - (38-47)

Б. РАЗГОВОРИТЕ РАБОТАТА

I. Публични лекции

Берлинската серия от публични лекции, 1903/04 до 1917/18 (51-67) - Публични лекции, серии от лекции и университетски курсове в други части на Европа 1906-1924 (68-84)

Лекции на II за членове на Антропософското общество

Лекции и лекционни серии с общо антропософско съдържание - Христология и размисли върху Евангелията - Духовна наука за човечеството - Космическа и човешка история - Духовният контекст на социалния въпрос - Човекът във връзка с космоса - Размисли върху кармата - (91-244)

Лекции и трудове върху историята на антропософското движение и Антропософското общество - Публикации върху историята и съдържанието на Езотеричната школа (251-270)

III. Лекции и курсове върху отделни феодални владения

Лекции по изкуство: Общи художествени аспекти - Евритмия - Формиране на речта и драматично изкуство - Музика - Изобразително изкуство - История на изкуството - (271-292) - Лекции по образование (293-311) - Лекции по медицина (312-319) - Лекции по естествени науки (320-327) - Лекции за социалния живот и тройния социален ред (328-341) - Лекции за работниците по реконструкцията на Гьотеанума (347-354)

В. ХУДОЖЕСТВЕННОТО ПРОИЗВЕДЕНИЕ

Точни репродукции на картини, графични дизайни и скици на Рудолф Щайнер в художествени портфолия или като отделни листове: дизайни за изографисването на Първия Гьотеанум - учебни скици за художници - програмни изображения за евритмични представления - евритмични форми - дизайни за евритмичните фигури - рисунки на черна дъска за лекционната работа и др.

*Томовете на Пълните съчинения на Рудолф Щайнер
са еднакво екипирани в рамките на отделните групи.
Всеки том е достъпен поотделно .*